Tudorcl Butoi Ioann-Tcodora
Butoi

Cap. III - Personalitatea infractorului (Particularităţi tipologice, factori conjuncturali, situaţia declanşatoare - trecerea la act -Cuplul penal victimă-agresor)

Personalitate - habitat conjunctural - act infracţional[1]

(Cuplul penal victimă-agresor)

….Având de judecat omul, magistratul trebuie să-l privească din perspectiva persoanei, care in mod obişnuit acţionează raţional, de multe ori automat, nu o dată. insă. fi iraţional, justiţia in evoluţia ei tinzând, prin intervenţie preventiv-ofensivă eficace, să reducă şi să Îngrădească din ce in ce mai mult potenţialul de irafionalilate criminogenă a flintei umane... "

3.1. Concepte, tipologii, particularităţi

Diagnosticarea cât mai corectă a profilului psihocomportamental al infractorilor-, evidenţierea cât mai exactă a cauzelor care au determinat comportamentul lor antisocial constituie cerinţe esenţiale pentru conturarea programelor terapcutic-rccuperative din cadrul instituţiilor corecţionale.

Cercetarea complexă a fenomenului infracţional, sub toate aspectele sale, deschide largi perspective explicaţiei ştiinţifice a mecanismelor şi factorilor cu rol favorizam, permiţând o fundamentare realistă a măsurilor generale şi speciale orientate către prevenirea şi combaterea manifestărilor antisociale.

Cercetările modeme consacrate psihologiei actului infracţional sunt în mod constant pluridisciplinare. O analiză strict psihologică a actului infracţional, constă în analiza modului în care personalitatea infractorului (inteligenţa, afectivitatea, motivaţia şi voinţa) se manifestă în pregătirea, săvârşirea şi în atitudinea postinfracţională.

Personalitatea infractorului este fondul pc care trebuie să se încrucişeze, în cadrul duelului judiciar, funcţiile acuzării şi apărării pentru că, în ultimă instanţă, pedeapsa este impusă infractorului, iar efectele sale sunt condiţionate de această personalitate. Elementele pozitive ale personalităţii vor putea conduce spre o pedeapsă mai uşoară, pc când cele negative vor trebui înfrânte printr-o pedeapsă mai aspră. Exislă şi situaţii în care pedepsele sunt insuficiente, acestea generând, dc obicei, fenomenul recidivei sau al obişnuinţei infracţionale, cărora societatea nu le-a găsit remedii propice.

Conceptul de personalitate este esenţial pentru o justiţie cc se fundamentează pc adevăr, ştiinţă şi dreptate, în care primează ideea dc recuperare socială a infractorului. De aceea justiţia îşi racordează activitatea la serviciile psihologiei judiciare.

1. Vezi opera comuna N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi - Psihologia judiciari, Ed. Şansa, Bucureşti, 1992 - scurte extrase, selectiv, opera colectivă cpt. II - prelucrări personale.

2. Buş, I. - Psihologie judiciară. Presa Universitară Cluj. 1997 - Excelente

Factorii psihologici nu acţionează direct, nemijlocit şi univoc asupra individului, ci prin filtrul particularităţilor sale individuale, specificităţi ale căror rădăcini sc află în mică măsură în clementele înnăscute ale personalităţii şi în cea mai mare măsură în antecedentele sale, în istoria personală. Toate acestea îi determină un anumit tip dc comportament disfuncţional, un anumit mod dc a acţiona şi reacţiona în spaţiul psihologic, în modul dc a rezolva situaţiile conflictualc care apar mereu în acest spaţiu.

Infractorul sc prezintă ca o personalitate deformată, ceea ce îi permite comiterea unor acţiuni atipice cu caracter antisocial sau disocial.

Infractorul apare ca un individ cu o insuficientă maturizare socială, cu deficienţe dc integrare socială, care intră in conflict cu cerinţele sistemului valorico-normativ şi cultural al societăţii în care trăieşte. Pe această bază sc încearcă să fie puse în evidenţă atât personalitatea infractorului, cât şi mecanismele interne (mobiluri, motivaţii, scopuri) care declanşează trecerea la actul infracţional ca atare (Banciu, 1992).

Studiindu-se diferite categorii de infractori sub aspectul particularităţilor psihologice, s-a reuşit să se stabilească anumite caracteristici comune care se regăsesc la majoritatea celor care încalcă în mod frecvent legea:

Instabilitatea emotiv-acţională. Datorită experienţei negative, a educaţiei deficitare primite în familie, a deprinderilor şi practicilor antisociale însuşite, infractorul este un individ instabil din punct de vedere emotiv-acţional, un clement care în reacţiile sale trădează discontinuitatea, salturi nemotivate dc la o extremă la alta, inconstanţă în reacţii faţă de stimuli. Această instabilitate este o trăsătură esenţială a personalităţii dizarmonic structurată a infractorului adult sau minor, o latură unde traumatizarca personalităţii sc evidenţiază mai bine decât pe planul componentei cognitive. Instabilitatea emotivă face parte din stările de dereglare a afectivităţii infractorilor care se caracterizează prin: lipsa unei autonomii afective, insuficienta dezvoltare a autocontrolului afectiv, slaba dezvoltare a emoţiilor şi

sentimentelor superioare, îndeosebi a celor morale etc. Toate acestea duc la lipsa unei capacităţi dc autoevaluare şi de evaluare adecvată, la lipsa de obiectivitate faţă de sine şi faţă de alţii.

Inadaptarea socială. Este evident că orice infractor este un inadaptat din punct dc vedere social. Inadaptaţii, cei greu educabili, dc unde sc recrutează întotdeauna devianţii, sunt clemente a căror educaţie s-a realizat în condiţii neprielnice şi în mod ncsatisfăcător. Anamnczele făcute infractorilor arată că, în majoritatea cazurilor, aceştia provin din familii dezorganizate (părinţi decedaţi, divorţaţi, infractori, alcoolici), unde nu există condiţii, priceperea sau preocuparea necesară educării copiilor. Acolo unde nivelul socio-cultural al părinţilor nu este suficient dc ridicat, unde nu se dă atenţia cuvenită normelor regimului zilnic, <c pun implicit bazele unei inadaptări sociale. Atitudinile antisociale care rezultă din influenţa necorespunzătoarc a mediului duc la înrădăcinarea unor deprinderi negative care, în diferite ocazii nefavorabile, pot fi actualizate, conducând la devianţă şi apoi la infracţiune.

Acţiunea infracţională reprezintă, etiologic, un simptom dc inadaptare, iar comportamentul este o reacţie atipică.

Sensibilitatea deosebită. Anumiţi excitanţi din mediul ambiant exercită asupra lor o stimulare spre acţiune cu mult mai mare ca asupra omului obişnuit, ceea cc conferă un caracter atipic reacţiilor acestora. Pc infractor îl caracterizează lipsa unui sistem dc inhibiţii, elaborat pe linie socială. Atingerea intereselor personale, indiferent de consecinţe, duce la mobilizarea excesivă a resurselor fizice şi psihice.

Duplicitatea comportamentului. Conştient de caracterul socialmente distructiv al actului infracţional, infractorul lucrează în taină, observă, plănuieşte şi execută totul ferii dc tichii oamenilor, in general, şi ai autorităţilor, în special. Reprezentând o dominantă puternică a personalităţii, duplicitatea infractorului este a doua lui natură, care nu se maschează numai

în perioada în care comite fapta infracţională, ci tot timpul. El joacă rolul omului corect, cinstit, al omului cu preocupări de o altă natură decât cele ale „specialităţii" infracţionale. Accsl .joc" artificial îi denaturează actele şi faptele cotidiene, făcându-1 uşor depistabil pentru un bun observator. Necesitatea tăinuirii, a „vieţii duble", îi formează infractorului deprinderi care îl izolează tot mai mult dc societate, de aspectul normal al vieţii.

Imaturitatea intelectuală. Aceasta constă în incapacitatea infractorului de a prevedea pc termen lung consecinţele acţiunii sale antisociale. Exislă ipoteza că infractorul este strict limitat la prezent, acordând o mică importanţă viitorului. Arbuthnot (1987) concluzionează faptul că acesta este centrat pe prezent şi nu discriminează cert delicventa dc nondclicvenţă.

■maturitatea intelectuală nu sc suprapune cu rata scăzută a coeficientului de inteligenţă (IQ), ci înseamnă o capacitate redusă dc a stabili un raport raţional între pierderi şi câştiguri în proiectarea şi efectuarea unui act infracţional, trecerea la comiterea infracţiunii efectuându-se în condiţiile unei prudenţe minime faţă dc pragurile de toleranţă a conduitelor în fapt (Bogdan şi colab., 1983).

Imaturitatea afectivă. Constă in decalajul persistent între procesele cognitive şi afective, în favoarea celor din urmă. Datorită dezechilibrului psiho-afectiv, imaturitatea afectivă duce la o rigiditate psihică, la reacţii disproporţionate, predominând principiul plăcerii în raport cu cel al realităţii. Imaturul afectiv recurge la comportamente infantile (accese de plâns, crize etc.) pentru obţinerea unor plăceri imediate, minore şi uneori nesemnificative. Nu are o atitudine consecventă faţă de problemele reale şi importante, este lipsit de o poziţie critică şi autocritică autentică, este nerealist, instabil emoţional. Imaturitatea afectivă asociată cu imaturitatea intelectuală predispune infractorul la manifestări şi comportamente antisociale cu urmări deosebit de grave.

Frustrarea. Este o stare emoţională resimţită de infractor atunci când este privat de uncie drepturi, recompense, satisfacţii etc, care consideră că i sc cuvin sau când în calea obţinerii acestor drepturi sc interpun obstacole Frustrarea este resimţită în plan afectiv-cognitiv ca o stare de criză (o stare critică, de tensiune) care dezorganizează, pentru momentul dat, activitatea instanţei corticale dc comandă a acţiunilor, generând simultan surescitarea subcorticală.

Infractorii reacţionează diferenţiat la situaţiile frustrante, dc la abţinere (toleranţă la frustrare) şi amânare a satisfacţiei până la un comportament agresiv. Cei puternic frustraţi au tendinţa să-şi piardă pe moment autocontrolul acţionând haotic, inconstant, atipic, agresiv şi violent, cu urmări antisociale grave.

Complexul de inferioritate. Este o stare pe care infractorul o resimte ca un sentiment de insuficienţă, de incapacitate personală. Complexul de inferioritate apare în urma unor deficienţe, infirmităţi reale sau imaginare fiind potenţate şi dc către dispreţul, dezaprobarea tacilă sau experimentată a celorlalţi.

Complexul de inferioritate incită adesea la comportamente compensatorii, iar în cazul infractorilor la comportamente de lip inferior orientate antisocial.

J. Pinatel (1971) arată că la majoritatea marilor delincvenţi există un nucleu al personalităţii ale cărui clemente componente sunt: egocentrismul, labilitatea, agresivitatea şi indiferenţa afeclivă.

Egocentrismul reprezintă tendinţa individului dc a raporta totul la cl însuşi: el şi numai el se aflâ în centrul tuturor lucrurilor şi situaţiilor. Atunci când nu-şi realizează scopurile propuse devine invidios şi susceptibil, dominator şi chiar despotic. Egocentricul nu este capabil să vadă dincolo dc propriile dorinţe, scopuri, interese. Este un individ care nu este capabil să recunoască superioritatea şi succesele celorlalţi, se crede permanent persecutat, consideră că are întotdeauna şi în toate situaţiile dreptate. îşi minimalizează defectele şi insuccesele, îşi maximizează calităţile şi succesele, iar atunci când greşeşte, în loc să-şi reconsidere poziţia, atacă cu virulenţă.

Labilitatea este trăsătura personalităţii care semnifică fluctuaţia emotivităţii, capriciozitatea şi, ca atare, o accentuată deschidere spre influenţe, acţiunile individului fiind astfel imprevizibile. Instabilitatea emoţională presupune o insuficientă maturizare afectivă, individul fiind robul influenţelor şi sugestiilor, neputând să-şi inhibe pornirile şi dorinţele în faţa pericolului public şi a sancţiunii penale.

Agresivitatea apare atunci când individul este împiedicat să-şi satisfacă dorinţele şi se manifestă printr-un comportament violent şi distructiv. Cele mai cunoscute forme de agresivitate sunt: autoagresivitatca şi heteroagresivitatca. Autoagresivitatca constă în îndreptarea comportamentului agresiv spre propria persoană, exprimându-se prin automutilări, tentative de sinucidere sau chiar sinucidere Heteroagresivitatca presupune canalizarea violenţei spre alţii, manifestându-se prin forme multiple, cum ar fi: omuciderea, tâlhăria, violul, tentativa dc omor, vătămarea corporală etc.

J. Pinatcl mai evidenţiază două forme distincte ale agresivităţii: ocazională şi profesională. Agresivitatea ocazională se caracterizează prin spontaneitate şi violenţă, fiind mai des întâlnită în crimele pasionale Agresivitatea profesională sc caracterizează printr-un comportament violent, durabil, care se relevă ca o constantă a personalităţii infractorului, acesta manifestându-se agresiv în mod deliberat, conştient.

Indiferenţa afectivă - este strâns legată de egocentrism şi mai poartă numele dc insensibilitate morală. Ea se caracterizează prin incapacitatea infractorului de a înţelege durerile şi nevoile celorlalţi, prin satisfacţia resimţită faţă dc durerile altora. Indiferenţa afectivă redă în fond stările de inhibare şi dezorganizare emoţională. Această latură a personalităţii infractorului se formează de la vârste timpurii, fiind una din principalele carenţe ale procesului socializării, un rol important deţinându-l în acest plan funcţionarea defectuoasă a structurii familiale, precum şi stilul educaţional adoptat în cadrul acestei microstructuri. De obicei, infractorul nu este conştient dc propria-i stare de inhibare emoţională, ceea ce explică atât calmul cât şi sângele rece cu care sunt comise o serie de infracţiuni dc o violenţă extremă. Legătura strânsă dintre indiferenţa afectivă şi egocentrism constă în faptul că infractorului îi este străin sentimentul vinovăţiei, al culpabilităţii.

Aceste componente ale personalităţii infractoare se pot întâlni şi la celelalte persoane (ncinfractori), însă la acestea nu sunt clemente dominante ale personalităţii, nu au consistenţa şi frecvenţa întâlnită la infractori, nu sunt orientate spre infracţionalitate

Ca urmare a orientării axiologice, a sistemului dc valori pe care îl posedă, infractorul este incapabil din punct de vedere psihic să desfăşoare o muncă socială susţinută. Această incapacitate este dublată dc dispreţul faţă de muncă, de atitudinea negativă faţă de cei cc desfăşoară o activitate organizată, productivă. Nu se poate spune însă că această atitudine, că această incapacitate fizică este generată dc deficienţe ale voinţei. Procesele volitive funcţionează la ci în mod normal, conţinutul lor se îndreaptă spre acţiuni conflictuale în raport cu societatea, spre acţiuni antisociale. Dezgustul faţă de muncă, lipsa unor preocupări susţinute care să dea un scop mai consistent vieţii, provoacă la ei o stare dc continuă nelinişte, de nemulţumire dc sine, o continuă stare dc irascibilitate. Această nelinişte alimentează tendinţa, elaborată în cursul vieţii lor, spre vagabondaj şi aventuri, ceea ce le convine foarte mult deoarece le favorizează activitatea infracţională. Faptul că în decursul activităţilor, infractorii îşi constituie un stil specific de lucru, poate sugera uneori sărăcie de idei sau lipsa imaginaţiei creatoare, dar în acelaşi timp mai probabil o specializare superioară, fapt ce contrazice teoria despre inteligenţa nativă, specifică a infractorilor. Analizând modul lor dc lucru, ajungem să recunoaştem că este vorba, în cea mai mare parte a cazurilor, de idei simple.

cu mici variaţii pe acelaşi moliv fundamental. Cu toate acestea, măiestria lor poate oglindi uneori ingeniozitate, inventivitate, fantezie, precum şi o dexteritate deosebită cc se dobândeşte pc baza unui antrenament îndelungat.

Trăind în conflict cu societatea şi acţionând mereu împotriva ei, prin succesele obţinute in activitatea infracţională devin încrezuţi, orgolioşi, supraapreciindu-se şi ajungând la manifestări dc vanitate, adeseori puerile. Infractorul se simte mereu în continuă apărare legitimă faţă de societatea care refuză să îi ofere de bună voie ceea ce capriciul Iui de moment pretinde. Elementul lui vital şi în ace laţi timp şi o trăsătură fundamentală a caracterului său este minciuna.

Lipsa unui microclimat afectiv, eschivarea dc constrângeri social-morale, lipsa unor valori etice către care să tindă, îl fac pe infractor indiferent faţă de viitor, îi împrumută o atitudine de totală nepăsare faţă dc propria-i soartă. Din acest motiv aparentul curaj de care dfi dovadă, reprezintă de fapt insensibilitate, indiferenţă în urma tensiunii continue, în urma obişnuinţei dc a fi mereu în pericol. Egoismul înnăbuşă complet orice urmă de compasiune, şi ca urmare poate duce la acte dc mare cruzime. Se remarcă sentimentalismul ieftin al infractorului, care are o forţă mobilizatoare majoră, constituind resortul care îl împinge spre acţiune.

Profilul psihocomportamental al infractorului a fost prezentat la modul general, cuprinzând acele elemente care sc pot desprinde din analiza trăsăturilor fundamentale ale unui număr mare dc infractori. Imaginea prezentată este mai degrabă una statistică, ea permite un număr nesfârşit dc excepţii, un joc mare dc deplasări cauzate fie dc elemente temperamental-caractcriale, fie de exercitarea unei specialităţi infracţionale deosebite. Ponderea cu care apar aceste caracteristici diferă foarte mult dc la un infractor la altul, în funcţie şi dc genul de infracţiune pc care îl realizează.

Luând în considerare unicitatea oricărui act infracţional, a individualităţii şi personalităţii distincte a oricărui infractor, nu este lipsită dc interes umiărirea şi surprinderea unor particularităţi psihologice ale infractorilor dc diverse „specialităţi".

3.2. Conceptul de personalitate în psihologia judiciară

Cercetările modeme consacrate psihologici actului infracţional sunt în mod constaţii pluridisciplinare şi nu bidisciplinarc, aşa cum s-ar putea crede din enunţurile unor lucrări cu această tematică, care utilizează termenul de „psihosociologie a comportamentului deviant". în realitate există mai degrabă o tendinţă dc cercetare dc „lip sinergie" a infracţiunii, atunci când se pune în discuţie geneza ei sau, altfel spus, când se determină „criminogeneza"

O analiză strict psihologică a actului infracţional, fundamentată exclusiv pe cerinţele determinării conţinutului juridic al infracţiunii, constă in analiza modului în care în pregătirea, săvârşirea şi atitudinea post-infracţională se manifestă psihicul autorului, elementele sale: inteligenţa, afectivitatea şi voinţa.

Dacă o asemenea analiză este indispensabilă pentru stabilirea responsabilităţii (cu cele două elemente ale sale: discernământul şi libertatea) şi a culpabilităţii în formele sale curente dc manifestare (intenţia în variantele sale sau culpa, dc asemenea, în variantele sale), ca nu mai este suficientă pentru criminogeneza şi funcţiile sale principale: cunoaşterea cauzelor criminalităţii în general şi în mod individual pentru fiecare infracţiune; organizarea socială a prevenirii infracţiunilor; individualizarea pedepsei; tratamentul în penitenciar şi tratamentul post-cxecuţional.

Acestea sunt principalele motive pcnlru care şi în psihologia judiciară ca şi în criminologie se operează cu conceptul dc personalitate, concept care obligă la abordări dc tip sinergie, transdisciplinar.

Referindu-ne Ia un autor român, profesorul Virgil Dragomirescu, deşi cercetează problemele comportamentului deviant sub genericul „psihosociologia comportamentului deviant"[3] el încearcă, cum dc fapt şi mărturiseşte, o abordare dc „sinteză", de fapt o abordare cu pronunţat caracter sinergie[4]. Că este aşa rezultă din faptul că în fiecare capitol al lucrării sale, autorul îşi respectă afirmaţia din introducere în care spunc:„Argumenlarea observaţiilor şi concluziilor noastre, în ansamblu, am tăcut-o prin prezentarea rezultatelor cercetărilor personale pentru fiecare din problemele tratate şi la fiecare capitol în parte, urmărind în permanenţă scopu aplicativ al acestor observaţii în special pentru expertiza largă (psiho-socio-medico-judiciară precum şi în cercetarea bio-medicală, sociologică şi criminologică"[5]. „Pe baza acestor rezultat, am realizat în final o sinteză privind implicaţiile complexe ale comportamentului deviant încercând discutarea motivaţiei în psihosociogeneza conduitelor deviante"[6].

Premisele cercetării comportamentului deviant sunt psihologice atât la nivel substanţial pentru că se cercetează personalitatea infractorului, cât şi la nivel metodologic, pentru că sc utilizează testele psihologice[7].

Personalitatea infractorului este studiată din perspectivă sinergică implicând:

a) cercetarea clinică pentru reconstituirea antecedentelor personale şi patologice ale subiectului (aici intră şi excluderea simulării prin testul de biodetecţie);
b) examinările paraclinice având ca rol principal probarea şi obiectivarea diagnosticului clinic, precum şi dc aprofundare a etiopatogeniei unor tulburări (aici intră ample investigaţii de laborator, radiologice, clectroencefalograficc etc);
c) investigările biogenetice având ca premisă rolul factorilor ereditari în structurarea personalităţii, iar ca scop identificarea concretă a factorilor de creditate;
d) interpretarea neurofiziopatologică pentru explorarea cauzalităţii manifestărilor agresive de comportament cu răsunet antisocial, legate de condiţiile biopsihologicc care le exacerbează sau declanşează;
e) cercetarea sociologică care are două obiective: în primul rând. pentru reconstituirea structurii personalităţii delincventului şi a modului în care au fost soluţionate şi, în al doilea rând, pentru orientarea asupra posibilităţilor dc reechilibrare şi reinserţic socială;
1) rezolvarea medico-legală, adică furnizarea dalelor medicale obiective pc baza cărora se concluzionează asupra stării de imputabilitate (conştiinţă, discernământ)

O asemenea abordare a studierii comportamentelor deviante va permite:

1) Aprecierea corectă asupra stării psihice a personalităţii deviante, prin precizarea diagnosticului şi excluderea simulării sub toate formele în care aceasta se poate manifesta (biodetecţia este, prin urmare, esenţială);

3. Dragomirescu. V. - Psihosociologia comportamentului deviant, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică. Bucureşti, 1976.
4. Dragomirescu. V. - op. cit., pag. 9.
5. Idem, pag. 8.
6. Idem, pag. 8.
7. Idem, pag. 131-220.

2) Determinarea trăsăturilor esenţiale ale personalităţii analizate din perspectiva sinergetică;

3) Natura şi evoluţia tulburărilor care au însoţit sau precedat săvârşirea actului deviant şi dacă acesta prezintă riscul dc cronicizarc sau agravare;

4) Aprecieri asupra periculozităţii trăsăturilor de personalitate şi a tulburărilor dc comportament care au precedat sau însoţit comportamentul deviant.

Exactitatea acestor concluzii va permite evitarea unor erori judiciare care s-ar putea plasa în sfera ireparabilului cum ar fi, de pildă, aplicarea unor măsuri punitive în locul unor măsuri medicale sau invers.

De aceea, conceptul de personalitate este esenţial pentru o justiţie ce se fundamentează pc adevăr, ştiinţă şi dreptate, în care primează ideea de recuperare socială a delincventului.

Din perspectiva consideraţiilor dc mai sus, credem că vor putea fi înţelese mai bine definiţiile pe care diferiţi cercetători (psihologi, medici, criminologi, sociologi), angajaţi nemijlocit în practica pluridisciplinară a analizei comportamentelor deviante, Ic dau conceptului dc personalitate în legătură cu criminogeneza şi psihodiagnosticul comportamentelor deviante, pentru demonstrarea obiectivă a cauzelor şi condiţiilor determinante, precum şi a circumstanţelor bio-psiho-patologicc, în situaţii concrete de ordin social, care motivează declanşarea conduitelor deviante.

Din punct de vedere juridic, actul infracţional este rezultatul comportării negative a fiinţei umane responsabile, în raport cu cerinţele normelor penale pozitive. în orice definiţie dată infracţiunii - definiţie legală sau doctrinară - vom surprinde aceste condiţii minime ce se cer unui act antisocial pentru a fi considerat infracţiune.

Psihologia judiciară nu poate însă opera, pur şi simplu, cu conceptul juridic al infracţiunii şi nici justiţia modernă nu poate judeca şi soluţiona cauze penale în această manieră. De aceea, justiţia îşi racordează activitatea apelând la serviciile psihologiei judiciare in cvasitotalitatca problemelor sale; în speţă fiind vorba de actul infracţional, la autorul acestuia, la personalitatea sa înţeleasă ca sinteză a tuturor elementelor care concură la conformaţia mintală a unui subiect căruia îi dă o fizionomie proprie, specifică. „Această conformaţie rezultă din nenumăratele particularităţi ale constituţiei sale psihofiziologicc, ale componentelor sale instinctiv-afective, ele însele alimentate de aferentele senzitivo-senzoriale şi ccncstczicc, a modului său de a reacţiona, dc amprentele lăsate, de toate experimentele trăite, care au jalonat istoria sa individuală"[8].

Personalităţii i se dau şi alte definiţii între care menţionăm:

- Prin personalitate trebuie să înţelegem mai degrabă un larg câmp dc investigaţii asupra fiinţei umane concepute ca un întreg (Euscnck). Este punctul de vedere al unui medic confruntat cu o bogată cazuistică în domeniul psihodiagnosticului comportamentului deviant, care a lăsat deschisă problema conceptului personalităţii, subordonând-o posibilităţilor dc creştere a cunoaşterii în funcţie dc perfecţionarea metodelor de investigaţie a fiinţei umane.
- Personalitatea se caracterizează prin următoarele trăsături:unitatea şi identitatea sa, care realizează un tot coerent, organizat şi rezistent; vitalitatea ca ansamblu însufleţit, ierarhizat, a cărei existenţă este condiţionată dc oscilaţiile sale endogene şi de stimulii exteriori la care răspunde şi reacţionează; conştientizarea ca proces prin care individul îşi iaureşte reprezentarea mentală a tuturor activităţilor sale fiziologice şi psihice; raporturile individului cu mediul ambiant şi reacţiile la mediu în vederea reglării comportamentului i Porot şi Karn Merer).
- Personalitatea se prezintă sub forma unei piramide biotipologice a cărei bază este formată dc creditate, cele patru suprafeţe fiind formate din amprenta morfologică, de

8. Idem, pag. 15.

temperament, caracter şi inteligenţă, vârful piramidei constituind sinteza globală a personalităţii (Pcnde).

- Personalitatea şi mediul formează o totalitate funcţională, iar atunci când unul dintre aceste elemente se schimbă, se modifică şi această totalitate funcţională (Klineberg).

O amplă teorie asupra personalităţii criminale a creat Jean Pinatel, care consideră că în comportamentul criminal „trecerea la act" constituie elementul decisiv. Condiţiile trecerii la act sunt comandate, la delincvenţii care comit acte grave, dc un nucleu al personalităţii ale cărui componente sunt: egocentrismul, labilitatea, agresivitatea şi indiferenţa afectivă. Nucleul personalităţii criminale este o structură dinamică; este reunirea şi asocierea componentelor amintite, dintre care nici una în sine nu este anormală. J. Pinatel pune un accent deosebit asupra faptului că nucleul personalităţii criminale nu este un dat, ci o rezultantă.

J. Pinatel subliniază foarte hotărât, că ceea ce numeşte el „personalitate criminală" nu este un tip antropologic, vreo variantă a speciei umane. Departe de a avea vreo legătură cu criminalii I înnăscut al pozitiviştilor italieni din secolul al XÎX-lca, „personalitatea criminală pinateliană - aşa cum arată el - este un model dc care analiza criminologică sc serveşte în cercetările sale. Este un instrument clinic, o unealtă de lucru, un concept operaţional. Este un sistem de referinţă, o construcţie abstractă care se substituie unei realităţi subiective".

Ideile avansate dc J. Pinatel duc în mod firesc la concluzia că: „în circumstanţe excepţionale, orice om poate deveni delincvent". Dacă aşa stau lucrurile, sc pune întrebarea unde vede Pinatel diferenţa între delincvent şi ncdclincvcnt'.' Răspunsul îl dă singur. Diferenţa dinre nedelincvenţi şi delincvenţi trebuie căutată în „pragul delicvenţial", în sensul că unii dintre ncdclincvenp au nevoie de evenimente, dc presiuni grave pentru a le provoca o reacţie delicvenţială, alţii trec la act dintr-o incitaţie exterioară foarte uşoară. Spre deosebire de aceştia, delincventul format - în opoziţie cu nedelincventul - nu aşteaptă ivirea unei ocazii propice, unei incitaţii exterioare, ci provoacă cl însuşi ocaziile în care apoi operează.

în ultimă analiză - arată mai departe Pinatel - ceea cc permite cert distingerea ncdelincvcntului dc delincvent, dar chiar şi a delincvenţilor între ei, este aptitudinea mai mult sau mai puţin pronunţată dc trecere la act. „Criminologia fundamentală este ştiinţa trecerii la actul delictuos şi nimic altceva" - conchide Pinatel.

Subliniind apoi că personalitatea este inseparabilă nu numai de organism, dar şi dc mediu, Pinatel constată că în criminologie este esenţial să sc studieze personalitatea în situaţie. Există situaţii specifice sau periculoase în care ocazie nu trebuie să fie căutată. Actul criminal care rezultă dintr-o situaţie specifică constituie răspunsul (reacţia) unei personalităţi la această situaţie. Dar există situaţii nespecifice sau amorfe în care ocazia trebuie să fie căutată. în asemenea cazuri, personalitatea este aceea care domină situaţia, iar actul criminal ce rezultă de aici este o consecinţă directă a activităţii personalităţii respective. Din această scurtă analiză rezultă că factorii dc mediu influenţează atât formarea personalităţilor, cât şi a situaţiilor. Aceasta înseamnă - conchide Pinatel - „că mediul poate fi criminogen nu numai prin multiplicarea ocaziilor dc a comite crime, ci, în egală măsură, şi prin faptul că uşurează structurarea personalităţilor criminale".

Demonstraţiile logice pe care le foloseşte Pinatel - bazate pe o experienţă clinică dc decenii - constituie cele mai bune argumente moderne cu ajutorul cărora se poate combate nativismul în criminogeneza. Analizând în continuare comportamentul infracţional, Pinatel arată că infractorul nu este reţinut în săvârşirea actului său dc oprobiul social, deoarece este labil, incapabil să se organizeze pe termen lung, tot aşa cum este în stare să depăşească obstacolele care apar în calea acţiunii lui criminale, întrucât cl este dinamic şi eminamente agresiv. în acelaşi timp, el reuşeşte să depăşească şi versiunea faţă de acte odioase, căci indiferent afectiv nu-i pasă de nimeni, nu nutreşte sentimente de simpatie fa|ă de nimeni şi în consecinţă, poate comite orice crimă.

3.3. Componentele personalităţii

„Sistemul personalităţii", aşa cum îl învederează definiţiile prezentate, este lipsit de transparenţă, astfel încât el nu poate fi cunoscut decât prin investigaţii complexe.

Elementele sale constitutive, atât cele simple cât şi cele complexe se află într-un sistem de legături multiplu determinate, astfel încât fenomenul personalităţii este dificil dc cunoscut şi reclamă utilizarea unor mijloace ştiinţifice deosebit de sensibile pentru a efectua o analiză eficientă.

Analiza este posibilă datorită proprietăţii personalităţii de a se proiecta în lumea exterioară prin impulsuri, atitudini, conflicte, ceea ce fundamentează şi face posibil întregul sistem al ştiinţelor comportamentale, inclusiv al psihologiei judiciare.

în analiza personalităţii, în literatura de specialitate şi în practica de investigare pluridisciplinară, sc disting două planuri dc analiză: planul componentelor personalităţii şi planul tipurilor de personalitate.

Vom analiza personalitatea din perspectiva acestor două planuri:

a) Componentele biopsihologicc

Componentele biologice ale personalităţii cuprind toată zestrea nativă a individului, indiferent dacă uncie caracteristici sc regăsesc şi la predecesori (caracteristici ereditari) sau nu (caracteristici înnăscute). în determinarea comportamentului şi mai cu seamă a celui deviant, calităţile sau deficienţele majore ale organismului, caracteristicile temperamentale, precum şi constelaţia aptitudinală a individului constituie forţe adesea determinante.

l.a. Calităţile şi deficienţele majore ale organismului, cele vizibile, îşi pun amprenta în mod hotărât asupra personalităţii. Oamenii cu un organism bine structurat, dublat şi dc o înfăţişare atrăgătoare au o siguranţă dc sine, comportamentul lor fiind, în mare parte, determinat în mod avantajos de constituţia lor fericită. în opoziţie cu aceştia, o capacitate redusă de rezistenţă la greutăţi fizice sau deficienţe senzoriale ori locomotorii influenţează negativ formarea personalităţii. Sentimentul de inferioritate generat dc structura mică sau de disfuncţii organice, potenţate şi prin dispreţul tacit sau exprimat de cei din jur, adesea incită la comportamente compensatorii - „vitejia" lui Napoleon parc să fie ilustrativă - care nu o dată pot duce la comportamente deviante. Sentimentul inferiorităţii - cunoscut în literatură mai ales după lucrarea psihologului vienez Alfred Adlcr:„Studiul inferiorităţii organelor şi compensaţia lor în activitate"(1917) - este una din caracteristicile cele mai generale ale infractorilor, fapt asupra căruia vom insista pe parcursul lucrării.

l.b. Temperamentul constă în acele caracteristici formale care se referă la modul cum sc desfăşoară viaţa psihică a individului. Termenul românesc cel mai apropiat este „fire". Astfel, vorbim de fire lentă, fire iute, apoi de oameni la care stările afective sunt durabile sau mai puţin durabile, dc uşurinţa sau dificultatea de a sc comuta dc la o stare psihică (afectivă) la alta etc.

l.c. înzestrarea aptitudinală a personalităţii se referă la abilitatea naturală de a dobândi cunoştinţe ori îndemânări de ordin general sau special. Inteligenţa, dc pildă, este considerată ca fiind o aptitudine generală, câtă vreme îndemânarea constituie o aptitudine specială. Impactul factorilor sociali asupra aptitudinilor înnăscute este uşor dc demonstrat. Oricât dc ..talentat", dc înzestrat nativ pentru muzică ar fi cineva, nu poate atinge niveluri superioare fără studii de specialitate. Pc dc altă parte, nici un desenator, chiar de geniu, nu va deveni un „bun" falsificator de bancnote sau diplome, dacă aptitudinile lui nu vor fi susţinute de atitudini antisociale puternice (relaţia aptitudini-atitudini), îndeosebi pe acest plan sc evidenţiază nu numai complexitatea personalităţii, ci şi contradictorialitatca ei. O caracteristică superioară pozitivă - marc talent la desen - devine socialmente negativă prin manifestarea ei pe un tărâm prohibit de societate. Falsificatorii de tablouri fac parte dintre acele talente corupte pe care câştigul uşor lc atrage. Tot astfel, inteligenta (aptitudine generală), dacă nu este asociată cu onestitatea (atitudinea socială pozitivă), poate să evolueze in direcţia formării unei personalităţi de escroc, şantajist sau dc delapidator.

b) Componente sociale

Componentele sociale se referă la efectele acţiunii unor agenţi de natură socio-culturală (mediu social, fenomenul învăţării ca substrat şi mecanism al educaţiei spontane şi institu| ionalizatc) traduse în structuri achiziţionate (caracter, atitudini), care, pe măsura consolidării lor. devin forţe motrice, chiar motive care modelează comportamcnnil.

Componente biologice se dezvoltă şi acţionează în condiţiile existenţei şi ale acţiunii concomitente ale componentelor sociale. Deci, dezvoltarea personalităţii se realizează în timp, prin interacţiunea celor două blocuri mari de componente. Dacă pe just motiv putem vorbi dc o devenire permanentă a personalităţii, tot aşa şi criminogeneza trebuie să fie privită ca un proces dc durată în care factorii biologici individuali sunt întreţesuţi cu cei sociali, ceea cc împrumută fenomenului infracţional nu numai multicauzalitatca, dar şi polimorfia specifică.

Prin caracter sc înţelege ansamblul trăsăturilor esenţiale şi calitativ specifice care se evprimă în activitatea omului în mod relativ stabil şi permanent. Activitatea individului însă, sc mulează pe „modele" socio-culturale de comportare şi, pc măsură cc sc interiorizează, sunt trăite sub formă de atitudini faţă dc alţi oameni, fa|ă dc muncă şi activitate în general, precum şi în atitudinea faţă dc sine însuşi. Dacă prin atitudine vom înţelege maniera de a se comporta într-o situaţie, atunci devine clar că atitudinea faţă de alţii şi faţă dc sine constituie acele fundamente ale caracterului care determină, în mare măsură, fie formarea unei personalităţi echilibrate (om sociabil, activ, exigent fa|ă dc sine), fie formarea unei personalităţi deviante (bănuitor, distant şi nepăsător faţă de alţii, cu o marc doză de egoism).

3.4. Trăsăturile personalităţii

Trăsăturile personalităţii sunt considerate ca fiind variabile. Trăsăturile sunt ale personalităţii şi nu ale comportamentului. Comportamentul poate fi privit numai ca indicator îl trăsăturii, căci comportamentul adesea poale fi vizibil, dar trăsătura niciodată. Dc pildă, isistând la un meci de box şi observând că un pugilist luptă până la epuizare (comportament), ajungem la concluzia că el este persistent (trăsătură). Tot aşa, când cineva, într-o societate monopolizează toată conversaţia (comportament), noi conchidem că este vorbăreţ (trăsătură). II. J. Eyscnck menţionează că trăsătura este ceva ce se manifestă la individ într-un mare număr de situaţii.

Trăsătura este o tendinţă de reacţie largă şi relativ permanentă. Putem vorbi de trăsături Je cunoaşterii (acuitate perceptivă, gândire superficială etc.), trăsături ale afectivităţii (uşor omoţionabil, sentimente profunde etc), trăsăniri temperamentale (lent, iute, alert etc), trăsături linamice care sc referă la modul de acţiune şi dc decizie, dar şi la motiva(ii şi interes ele

Trăsăturile de personalitate evoluează în cursul vieţii individului, deoarece el este în vermanentă interaciune cu mediul social şi cu cel fizic, în continuă transformare. în cadrul acestei interacţiuni, ca şi în urma retroacţiunii (de la comportament înapoi spre trăsături, ereditate, atitudine etc.) pot apare şi trăsături noi sau sc accentuează cele formate anterior. Oricare ar fi natura trăsăturilor, ele au o evoluţie într-un ritm lent; schimbările radicale. dramatice, profunde ale personalităţii sunt relativ rare, ele sunt doar excepţii care, obişnuit, se produc în condiţii cu totul ieşite din comun.

Ar fi greşit să credem că alcătuind o listă dc 30-40 dc trăsături, noi de fapt am caracterizat un individ. Personalitatea nu este numai suma trăsăturilor, fie ele caracteristice şi relativ stabile, ci este o constelaţie specifică a trăsăturilor, între care una sau câteva dobândesc un caracter dominant, subordonându-le pe celelalte, formând deci o textură specifică, individuală, unică. Cunoaşterea reală a personalităţii, în ultimă analiză, presupune cunoaşterea dominantei (dominantelor) specifice şi sistemul de subordonare - faţă de dominantă(e) - a celorlalte trăsături.

3.5. Tipuri de personalitate

încă din cele mai vechi timpuri s-a observat că există clase dc indivizi care au unele caracteristici comune sau grupuri dc astfel de caracteristici, fie pc latura intereselor, a

modului dc gândire, fie pc cea a temperamentului, a constituţiei lor fizice etc. Indivizii din respectiva clasă - în funcţie de caracteristica aleasă - aparţin aceluiaşi tip. Aşa, dc pildă, dacă un grup de indivizi se caracterizează prin persistenţă, rigiditate, subiectivitate, timiditate, iritabilitate, spunem că aceşti indivizi aparţin tipului introvertit. Tipul este deci o noţiune supraordonată noţiunii dc trăsătură. După unii autori (R. Stagncr, 1961; H. J. Eysenck, 1970), personalitatea este organizată ierarhic pc patru niveluri: nivelul reacţiilor (răspunsurilor) specifice, nivelul reacţiilor dc deprindere (habitudinale), nivelul reacţiilor dc trăsătură şi, în fine, nivelul superior dc reacţie tipologică.

Cu alte cuvinte, tipul este un stil superior dc organizare a personalităţii. Pomind de la ideea că temperamentul este componenta dc bază a personalităţii - fără a fi exprimat în mod explicit acest pretins adevăr - încă din antichitate, Hipocrat (care a trăit în secolul V î.e.n.), a ales drept criteriu al tipologiei sale predominanţa uneia din „cele patru humori ale organismului" uman (sânge, bila neagră, bila galbenă, flegma), stipulând, în consecinţă, existenţa a patru tipuri temperamentale fundamentale: sangvinic. melancolic, coleric, flegmatic. Termenii aceştia sunt răspândiţi şi azi. în limbajul cotidian, afirmă G. W. Alport, coleric înseamnă irascibil, sangvinictd este considerat optimist, melancolicul - trist, iar flegmaticul - apatic.

3.5.1. Tipologia lui C. G. Jung

Axându-sc exclusiv pe criterii dc natură psihologică, C. G. Jung consideră că există două tipuri extreme: cel introvertit şi cel extravertit, între care se plasează tiptd intermediar (ambivert), având caracteristici din ambele tipuri extreme.

După concepţia lui C. G. Jung, există două orientări majore ale personalităţii, şi anume: fie că avem dc-a face cu un om care se orientează cu precădere spre lumea externă, lumea obiectivă (atitudine extravertită), fie că orientarea persoanei merge mai degrabă spre interior, spre lumea subiectivă (atitudine introvertită). Ambele atitudini sc regăsesc la fiecare individ, dar în mod obişnuit una din ele este dominantă şi conştientă, câtă vreme cealaltă este subordonată şi inconştientă.

Extravertitul tipic este sociabil, îi plac petrecerile, arc mulţi prieteni, mereu simte nevoia să aibă cu cine vorbi, nu-i place nici lectura solitară, nici studiul individual. Mereu tânjeşte după companie veselă, îi place să rişte, acţionează sub inspiraţia momentului, şi, în general, in mod impulsiv. îi plac glumele şi păcălelile, mereu este gata de ripostă, nu-şi face griji, este deschis, prietenos, optimist, râsul (şi veselia) constituie elementul lui. Tot timpul este activ, tinde spre agresivitate şi-şi pierde cumpătul uşor. Sentimentele sale nu sunt sub un control riguros, iar în genere extravertitul nu este întotdeauna o persoană demnă dc încredere.

Introvertitul tipic este o persoană liniştită, retrasă, care preţuieşte mai mult cărţile decât oamenii. Faţă de oameni, cu excepţia câtorva prieteni intimi, este foarte rezervat. îşi face planuri dc viitor şi nu-i place să acţioneze sub impulsul momentului. Tinde să ia totul în serios şi duce o viaţă ordonată. îşi controlează foarte strâns sentimentele, prea rar se comportă in mod agresiv şi nu-şi pierde uşor cumpătul. Deşi înclinat spre pesimism, introvertitul, în general, este un om de încredere care pune marc preţ pe valorile etice.

3.5.2. Valoarea tipologiilor

Tipologiile la care ne-am referit, ca şi alte feluri dc tipologii care au fost elaborate de-a lungul vremii, au în comun faptul că nu reuşesc să cuprindă toată varietatea personalităţilor umane. Dacă luăm, de pildă, categoriile lui C. G. Jung, ele nu pot fi gândite altfel decât că extravertitul „pur" şi introvertitul „pur" s-ar afla la polii opuşi ai unui continuum, unde însă - statistic vorbind - ar ocupa majoritatea spaţiului, tipul ambivert. Tipul intermediar, în orice sistem tipologic, ocupă un loc de frunte, ceea ce aparent ar invalida tipologiile în general[9] „...există grupe dc indivizi la care comportamentul criminal derivă din cauze totalmente diferite... aşa sc parc că ucigaşii - cel puţin cei din Europa - ar fi mai mult introvertiţi; totuşi, poate la asasinii profesionişti să fie altfel...". După cum sc vede, nici chiar un tipolog de talia lui H. J. Eysenck nu ajunge la rezultate concludente în această problemă.).

Fără îndoială, nu vom găsi nicăieri vreun „tip pur", în nici un cadru de referinţă, în nici un sistem tipologic. Aceasta cu atât mai mult cu cât însăşi ideea de tip este o abstracţie, este un construcl mintal, care corespunde mai degrabă necesităţilor noastre logice dc a „ordona" fenomene naturale care, prin esenţa lor, DO sunt „ordonate". în această viziune evident că nu vom căuta tipologii perfecte, ci jaloane, sindromuri, ale căror configuraţii ne pot orienta în cunoaşterea, măcar şi superficială a unor indivizi implicaţi poate în vreo infracţiune.

3.6. Personalitatea infractorului recidivist

Interesante idei în materia recidivei dezvoltă Eysenck[10].

Problema psihologică pc care Eysenck vrea s-o lămurească pe acest plan este cea a „paradoxului criminal". De ce infractorul - şi mai cu seamă recidivistul - comite actele sale când ştie că în cele din urmă va fi pedepsit?

întrebarea este, cu atât mai justificată, cu cât Eysenck, alături dc mulţi psihologi, consideră că omul este o fiinţă eminamente orientată spre hedonism şi. cu toate acestea, nu evită faptele care îl duc în ultimă analiză la cele mai mari neplăceri.

In explicarea acestui paradox, Eysenck se referă la „legea secvenţei temporale" stabilită dc psihologul american O. H. Mawrer, după care: „un anumit act (infracţional) uman este determinat nu numai dc consecinţele lui, cât şi de apariţia în timp a respectivelor consecinţe". Cu alte cuvinte „când o acţiune are două consecinţe, una premială (pozitivă) şi alta de sancţiune (negativă), ambele consecinţe fiind (teoretic) egale cu pondere

9. Acest adevăr rezulta şi din constatările lui H. J. Eysenck, care, în ultima sa lucrare (1977), arată că:
…practic, toţi criminalii fac parte din categoria extravertiţilor" şi că „acest tip de indivizi sc caracterizează printr-
un nivel slab de excitaţie a cortexului cerebral, fenomen care împiedică la ci formarea normală a reflexelor condiţionate... deci extravertiţii. în general, prin slăbiciunea înnăscută a aptitudinii lor de a fi condiţionaţi (deci educaţi socialmente - n.a.). au toate şansele să nu reziste la tentaţii şi astfel să adopte, dacă nu neapărat un comportament criminal, cel puţin (echitabile), atunci situa(ia (conflictuală) se rezolvă în funcţie de consecinţa probabilă cea mai apropiată (ca apariţie în timp).

in cazul unui act infracţional, consecinţa imediată este premial pozitivă, in sensul că dă o satisfacţie imediată morală sau materială, câtă vreme sancţiunea legală este mai îndepărtată în timp şi comportă un grad de incertitudine"".

Studiul multirecidiviştilor arată o conjugare de deficienţe individuale şi sociale (E. Johanson, 1974), cu cumul de deficienţe sanitare, biologice şi intelectuale şi o lungă istorie de excluderi şi respingeri sociale cc îi fac „marginali" faţă de comunitatea în care trăiesc (J. Sclosse şi alţii, 1974). In cazul delincvenţilor, deci, trecerea la actul infracţional este o activare a mecanismelor psihosociale ca reacţie la excluderea şi respingerea pe care o suferă (N. Mailioux, 1971). Ncacccptarea, respingerea socială, după cum am arătat mai sus, este un motiv puternic de acţiune şi, în această conjunctură, evident, comportamentul va fi direepionat antisocial. Impactul va fi cu atât mai violent cu cât subiectul va fi mai puternic convins că agentul frustrator a acţionat cu intenţie (V/i 11ard W. Hartup, 1977).

Urmărind să stabilească principalele caracteristici psihologice de personalitate ale unor ..criminali înrăiţi" (hardened criminals), deţinuţi la un penitenciar din S.U.A., F. W. Warbunton şi alţii (1967) au utilizat teste de personalitate U. 1. (Universal Index) în baza cărora au putut stabili nu numai existenţa unor factori dc personalitate care disting delincventul de nedelincvent, ci şi uncie constelaţii dc factori specifici. Astfel, faţă dc ceilalţi, delincvenţii arată o tendinţă marcantă de a „merge cu banda", dau semne dc neadaptare, sunt vanitoşi şi egocentrici etc. Egocentrismul - prin care sc înţelege incapacitatea de a ţine cont dc sentimentele, gândurile şi interesele altora (M. J. Chandler, 1977) - este o caracteristică fundamentală a infractorului din obişnuinţă, relevată de toţi autorii care au

cercetat problemele psihologice ale infractorilor. M. J. Chandler subliniază că un mare număr dc comportamente deviante sunt asociate cu o persistentă gândire egocentrică. Dc asemenea, se mai poate stabili că, gândirea egocentrică obişnuită, este însoţită de o slabă capacitate dc adaptare socială. Rezultatele testărilor mai arată că egocentricul primeşte greu dezaprobarea, câtă vreme aprobarea îl stimulează pozitiv.

Alături de egocentrismul marcat, personalitatea delincventului mai este caracterizată şi printr-o imaturitate persistentă. însăşi actele antisociale sunt semne evidente ale unei imaturităţi, ale faptului că infractorul este imatur, fie pe plan intelectual, fie pe plan afectiv.

Multă vreme s-a crezut, cu deosebire sub influenţa lombrosienilor, că infractorul (prin obişnuinţă) este un individ total inferior sub aspect intelectual. E. de Greef (Iâ946), utilizând metoda Vcrmcylcn, a studiat un eşantion dc 126 hoţi, 105 bătăuşi, 80 de criminali sexuali, 34 escroci şi 80 de asasini, sub aspectul unor trăsături intelectuale (atenţie, memorie de fixare, capacitate asociativă, înţelegere, judecată, destoinicie şi capacitate de a face combinaţii). La acest eşantion, asasinii şi escrocii în gcncial sunt la nivelul oamenilor obişnuiţi (normali), câtă vreme restul infractorilor se amplasează sub linia normalului la „înţelegere" şi .judecată".

Imaturitatca intelectuală nu trebuie înţeleasă ca fiind identică cu un coeficient dc inteligenţă (I. Q.) scăzut. Imaturitatca intelectuală înseamnă capacitatea redusă dc a stabili un raport raţional dintre pierderi şi câştiguri in proiectarea şi efectuarea unui act infracţional. Această latură a personalităţii deviantului a fost studiată dc P. Coslin (1976). El arată că în trecerea la actul deviant infractorul trebuie să cântărească bine câştigurile şi sancţiunile scontate, să ia în consideraţie şi pragurile dc toleranţă socială şi numai în baza unor asemenea socoteli acceptă sau nu riscul acţiunii. Cei care sunt mai apţi să estimeze toate probabilităţile par să manifeste mai multă prudentă decât alţii', dar este dc notat că

11. Cu toate câ aceasta „lege" nu este altceva decât o generalizare a unei observaţii dc natura empirica şi, cu toate că, în fond, ca nu explica fenomenul, ci doar îl descrie în forma generalizata, totuşi, practic, această constatare este greu de contrazis, cu atât mai mult cu cât pe un plan şi mai general, această „lege" face parte integrantă din teoria învăţării (legea efectului).

din cei care trec la act nu toţi dau dovadă dc aceeaşi înţelegere a conjuncturilor.

într-o lucrare datată 1955, Harold Lindner susţine că înţelegerea şi tratarea „criminozei" (a crimei reale) constă într-o apreciere corectă a „motivelor predispozante", care îl directivează pe individ spre un comportament criminal, pe de o parte, iar pe dc altă parte, spre „factorii (ambientali) de precipitare" ce inspiră şi declanşează crime, oferind mijloacele prin care ea se perpetuează. Criminoza apare atunci - spune mai departe Harold Lindner - când motivaţiile predispozante sunt „aprinse" de factorii (ambientali) precipitanţi. In aceste condiţii, comportamentul criminal este o încercare a individului de a se relaxa prin rezolvarea tensiunii interne şi restabilirea echilibrului iniţial.

în concepţia lui Harold Lindner motivele predispozante includ dorinţa excesivă după anume feluri dc gratifteaţie (bani, sex etc), o ostilitate exagerată faţă de orice persoană care refuză vreun fel de gratificaţic. o teamă excesivă de a părea slab şi insuficient de bărbat etc Date fiind asemenea stări, situaţia (ambientală), precipitanlă joacă rolul dc trăgaci şi explozia se produce. Privii în acest fel, actul criminal nu este altceva decât o încercare dc a restabili echilibrul iniţial (homeostaza). Fără doar şi poate, un asemenea comportament exprimă multă miopie, căci, în ultimă analiză, actul criminal în sine duce la altă formă dc dezechilibru: teama de pedeapsă şi necesitatea urgentă dc a construi o formă de defensivă. Astfel, actul criminal duce spre un cerc vicios, pe care însă criminalul nu-l poate prevedea. în cele din urmă şi această analiză comportamentală duce la concluzia unei imaturităţi intelectuale, la constatarea incapacităţii criminalului prin obişnuinţă de a prevedea pe termen lung consecinţele acţiunii sale antisociale.

în 1970, un binecunoscut cercetător italian, Giacomo Cânepa, publica rezultatele investigaţiilor sale în care arăta existenţa unor relaţii esenţiale între comportamentul antisocial şi delictual şi unele trăsături psihologice ale personalităţii. Este vorba - arăta Cânepa - de următoarele elemente:

- impulsivitate mărită, la 68% dintre delincvenţii examinaţi;
- indiferenţă afectivă, la 27%;
- egocentrism, la 41%;
- agresivitate, la 72%;
- tendinţe de opoziţie, la 46%;
- scepticism, la 50%.

Pe lângă aceste caracteristici, examinările efectuate de-a lungul anilor de Cânepa asupra recidiviştilor şi altor categorii de infractori cu tendinţe dc a comite acte antisociale deosebit de grave, au relevat:

- tendinţa dc a percepe realitatea într-un mod neobişnuit şi deformat, în sensul de a considera că toţi cei din jur sunt duşmani, nimeni nu oferă ajutor şi că în viaţă totul sc petrece conform legilor „baftei" sau „ghinionului";
- prezenţa unor manifestări de indecizie şi incertitudine interioară;
- profunda dificultate dc autoreprezentare. lipsa dc capacitate de a se vedea pe sine în mod realist, la care se adaugă şi strădania de a se ascunde propria personalitate.

3.7. Particularităţile psihologice ale diferitelor categorii de infractori

încercările de clasificare şi portretizare a infractorilor prezintă importanţă din punct de vedere atât teoretic, cât şi din punct de vedere practic. Teoretic, deoarece ajută la elaborarea unor modele explicative privind modul dc structurare a personalităţii infractorilor şi, totodată, la evidenţierea unor aspecte privind formarea şi evoluţia unor asemenea structuri în timp.

Practic, deoarece ajută la organizarea unor acţiuni sociale preventive şi la elaborarea unor programe de recuperare şi reinserţie socială.

Cunoaşterea cât mai exactă a profilului personalităţii infractorului permite, în primul rând, organizarea ţinui program diferenţiat şi individualizat de reeducare, recuperare şi reinserţie socială. în al doilea rând, cunoaşterea acestui profil este profitabilă organelor judiciare în finalizarea intenţiei lor de stabilire a adevărului şi de soluţionare legală a cauzelor. Prezentăm în continuare particularităţile psihologice ale diferitelor categorii dc infractori: Cerşetorul - formează un clan deosebit în lumea infractorilor. Acesta este in posesia unor clemente ale artei dramatice, acţionând prin intermediul rolului jucat verbal, prin mimica şi costumaţia adecvată. Cei ce ajung la măiestrie în cerşetorie, ştiu să utilizeze metode cu totul deosebite (modularea vocii, mimica, invocarea unor mari necazuri) pentru a atrage atenţia trecătorilor şi a obţine mila lor. Unii îşi adaptează rolul după sezon, clientelă, cartier, oraş. Eventualele infirmităţi sunt subliniate cu grijă şi apar fie etalate ostentativ, fie abia discret sugerate, nuanţate. Acest tip dc infractor profită fără jenă dc orice sentiment sau interes al publicului, fiind totodată bun cunoscător empiric în sesizarea şi exploatarea trăsăturilor psihologice ale celor dc la care cerşesc. Cerşetorii sunt organizaţi în adevărate reţele[12].

Hopjl - săvârşeşte cea mai primitivă acţiune infracţională. Acţiunea în sine constă din mişcări relativ simple: întinderea mâinii, apucarea obiectului, atragerea lui spre infractor, camuflarea şi transportarea obiectului într-un loc ascuns. Caracteristic furtului este modul discret al sustragerii obiectului şi apoi îndepărtarea grăbită de la locul infracţiunii, ascunderea de acei **care** l-ar putea urmări. Hoţul lucrează mai mult cu mâna şi cu corpul, dar acest lucru se referă numai la acţiunea în sine, deoarece pregătirea unui furt cere o activitate mintală minuţioasă, deosebit dc laborioasă. Caracterul predominant fizic al acţiunii presupune din partea lui un antrenament deosebit. Dexteritatea lui caracteristică, mobilitatea fizică, rapiditatea mişcărilor sunt rezultatele în primul rând ale exerciţiului şi, numai în al doilea rând, sunt favorizate şi de unele predispoziţii native (mobilitatea proceselor nervoase fundamentale, nivelul de dezvoltare 2 analizatorilor). Automizarea unor mişcări specifice, declanşate de stimului specifici, în **urma** unui exerciţiu îndelungat, nuanţat şi perfecţionat îi fac pe unii hoţi „să fure fără să **vrea".**

Hoţul are un spirit dc observaţie bine dezvoltat, orientare promptă la situaţia dată şi izarca imediată a unui plan de acţiune bazat pe elemente concrete şi prezente. Mijloacele lui operare, deşi unele ingenioase, sc bucură totuşi de puţină variabilitate. Sistemul dc a acţiona într-o situaţie sau alta, în general, sc împrumută prin imitaţie, sau în cazul elaborării proprii devine frecvent, şi de multe ori aplicat in situaţii inadecvate, ceea cc favorizează descoperirea lui. **Ca** şi ceilalţi infractori, nici hoţul nu arc o gândire cu calităţi deosebite, deoarece ea este limitată ia preocupările lui specifice. în ceea ce priveşte voinţa şi personalitatea, hoţul lucrează după -şabloane şi reţete" puţin variabile, sunt uşuratici, lipsiţi de acele calităţi ale voinţei ce au sens ebco-social. înclinaţia spre risc este deosebit de mare, fapt pentru care dc multe ori ei mizează pe :.-.rmente cu extrem dc puţine şanse de reuşită. Reacţia tipică este debarasarea de obiectul furat şi faga. Acesta nu sc apără şi nu opune rezistenţă, numai în cazul când este atacat fizic. Coincidenţa **■nor** factori externi cu nereuşita acţiunii, îl face să **fie** superstiţios, uneori chiar mistic[13].

Spărgătorul - se conturează tipic ca personalitate, prin operarea în bandă şi prin at**'izarca** forţei ca mijloc de apărare în caz de surprindere. Spărgătorul, în special cel modern, acsedă temeinice cunoştinţe de ordin tehnic. Deoarece comiterea actului infracţional aresupune acţiuni complexe, de securitate individuală, spărgătorii se recrutează din rândul

12. La seminarii sc va insista pe particularităţile modului dc operare a acestei „industrii" cerşetoria - starostele • ᴛ. gazdele, plasatorii. (Vezi cerşetoria ca problemă socială - T. Butoi arhiv. pers.).

13. Se va insista la seminarii pc particularităţile diferitelor moduri de operare ale hoţilor şi spărgătorilor,
' ' cu hoţii dc buzunare, „şuţii", „şpringarii" etc, şi terminând cu „cscaladatorii",

celor mai evoluaţi infractori. Ei au nevoie pe lângă iscusinţă (inteligenţa practică) necesară executării unei spargeri şi de unele calităţi deosebite, ca de exemplu calm, aprecierea corectă a situaţiei, curaj, „sânge rece". Utilizând violenţa în apărate, spărgătorii, se apropie dc tâlhari, iar prin faptul că tind să-şi însuşească bunuri, dc hoţi.

Tâlharul - întreaga sa activitate infracţională se caracterizează prin violenţă, susţinută de o constituţie fizică, somatică adecvată. Ca particularităţi specifice dobândite în cursul activităţii infracţionale, putem aminti o motricitate sporită faţă de normal, hotărâre şi îndrăzneală în timpul operării, de multe ori cruzime, deşi tâlharul recurge la asasinat numai în caz de nevoie şi mai mult în scop defensiv. Sc manifestă violent, odată planul fiind elaborat nu-şi mai poate suspenda sau amâna cu uşurinţă acţiunea infracţională[1.1].

Infractorul intelectual - escrocul, falsificatorul, şantajistul. Exercitarea pc scară profesională a unor asemenea acţiuni infracţionale presupune, din punct dc vedere psihologic, necesitatea unor mijloace intelectuale mai deosebite. La aceştia, forţa fizică este mai puţin importanţă, în general fizicul trece pc un plan secundar şi joacă un rol dc decor care facilitează în unele cazuri (escrocherii) săvârşirea infracţiunii. în afară de unele „ustensile" de importanţă minoră, infractorii intelectuali îşi comit acţiunile în mod preponderent pc calc verbală. De aici rezultă două particularităţi esenţiale: un debit verbal adaptat ralului şi adecvat scopului urmărit, accesibil victimei. Principala annă de atac a infractorului intelectual este minciuna. Escrocii şi şantajiştii se caracterizează, în special, printr-o elasticitate a gândirii, prin posibilitatea dc a descoperi rapid slăbiciunile victimei şi prin soluţii rapide care duc la eschivarea şi ieşirea din încurcătură[15].

Asasinul - este cel mai odios şi cel mai nociv infractor. Acesta manifestă irascibilitaic. impulsivitate şi agresivitate crescută. Fstc egocentric, dominator, având o capacitate de raţionalizare scăzută, instabil şi superficial în contactul afectiv, ceea ce îl face să se angajeze în situaţii conflictualc, reacţionând violent. Comiterea infracţiunii devine posibilă datorită intrării individului într-un mediu care oferă situaţii conflictuale dc la care el nu ştie sau nu poate să sc sustragă.

După motivul asasinatului (obţinerea unor avantaje materiale, ură, răzbunare, fanatism etc.) şi gradul de violenţă cu care infractorul săvârşeşte asasinatul, putem să ne dăm seama dacă avem dc-a face sau nu cu un infractor normal. în cazul asasinilor normali nu este vorba dc o plăcere sadică, ci dc o relaxare după o marc tensiune, în urma rezolvării unei situaţii conflictualc pc calea asasinatului. Este deci o aparentă satisfacţie momentană după actul săvârşit. Situaţia conflictuală în care sc află asasinul este dublată dc un temperament impulsiv, de o motricitate mărită, care se exteriorizează prin violenţă de ordin fizic. Asasinul este insensibil la durerile fizice ale altora şi de aceea este lipsit dc compasiune faţă de ceilalţi. Această insensibilitate nu este înnăscută, ci se câştigă ca urmare a modului de viaţă dusă în condiţii dc vicisitudini fizice şi psihice (T. Bogdan, 1973)"'.

Infractorul recidivist - psihologic sc caracterizează prin:

- imaturitate intelectuală;
- impulsivitate mărită, agresivitate;
- indiferenţă afectivă;
- egocentrism;
- tendinţă dc opoziţie;
- scepticism;

14. La seminarii sc studiază cauza ..7'P" - 2 omoruri si *1* tâlhării. în casă peste persoane in vârstă grupare dc 3 tâlhari din Roşiorii de Vede care acţionau pe raza Capitalei - psihologic şi portret al autorilor (vezi T. Butoi - arhiv. pers.)

15. Sc exemplifică prin cazuri reale din arhiv. pers. T. Butoi - vânzări fictive dc case, valută falsă, maradomi în casă etc.

16. Exemplificare prin cazul „Vădănescu" şi cazul „Pârvulcţ" - triplii asasini (T.

- rezistenţă scăzută faţă dc stimuli.

Infractorii recidivişti au tendinţa dc a percepe realitatea într-un mod neobişnuit şi deformat, având impresia că nimeni nu Ic oferă ajutor şi că în viaţă totul se petrece conform legilor „baftei" sau „ghinionului". Acestora le este caracteristică prezenţa unor manifestări de indecizie şi incertitudine interioară, dificultate de autoreprezentare, tendinţa de a-şi ascunde propria personalitate.

Succesul obţinut la prima infracţiune, acţionează drept stimul pentru alte situaţii infracţionale asemănătoare. Primeşte greu dezaprobarea, câtă vreme aprobarea îl stimulează pozitiv. Un indiciu deosebit de relevant periculozităţii persoanei infractorului îl constituie atitudinea sa din trecut faţă de exigenţele legii penale. De aceea, individualizând pedeapsa, instanţa nu poate face abstracţie de lipsa sau de existenţa unor antecedente penale, chiar dacă a intervemil amnistia, graţierea sau chiar reabilitarea.

Infractorul de profesie (de carieră) - este format şi socializat în direcţia comiterii infracţiunii. Reprezintă ultimul grad de inadaptare socială prin faptul că unica lui sursă de existenţă o constituie infracţiunea. Obiectul principal al activităţilor sale infracţionale îl constituie câştigurile financiare şi el nu se implică în comiterea unor infracţiuni cu violenţă, în afară de cazul în care violenţa este „specialitatea" sa (tâlharul). De obicei debutează în calitate de copil delincvent, având originea în păturile de jos ale societăţii.

Infractorul dc profesie îşi formează deprinderi şi abilităţi tehnice dc înalt specialist, este capabil să-şi planifice activităţile, să-şi aleagă victimele şi să-şi îndeplinească planul de comitere a infracţiunii în aşa fel încât să evite depistarea ci. El planifică acţiunea infracţională mult mai amplu decât o face infractorul obişnuit, ocazional.

în general, este pregătii pentru arest şi judecată, fiind mereu în expectativa petrecerii unei anumite perioade în penitenciar, considerând aceasta ca făcând parte din viaţa sa. Aici. intrând :n contact cu alţi infractori, are posibilitatea de a învăţa noi metode de comitere a infracţiunilor, participând la un adevărat schimb dc experienţă, profesorii lui făcând pane din categoria infractorilor profesionişti vârstnici. De asemenea, ca rezultat al infracţiunii, el poate avea bani puşi de o pane pentru cheltuieli de judecată şi pentru perioada post-detenţie.

Psihologic, la cl afectul atinge o formă pasională pronunţată, iar acţiunea este profund dirijată de gândire.

Infractorul sc deosebeşte de ceilalţi oameni, din punct de vedere psihologic, nu printr-o funcţionare deosebită a proceselor sale psihice, ci prin faptul că acţiunile lui au un conţinut antisocial. Aptitudinile lui specifice, elaborate în urma unei practici îndelungate, care îl ridică în unele privinţe deasupra omului normal, nu-i dctcnnină acţiunea infracţională fără un teren propice, reprezentat dc mediul social. Cunoaşterea particularităţilor psihice ale infractorului ne duce la explicarea comportamentului, la posibilitatea depistării şi reeducării acestuia. Alături de factorii interni, psihoindividuali. un rol important în structura dizarmonică a personalităţii infractorului îl au şi factorii externi, de mediu.

La infractori, comportamentul agresiv, antisocial, este în marc măsură învăţat, dobândit in contextul împrejurărilor dc viaţă, disfuncţionale din punct de vedere psihosocial.

3.8. Cuplul penal victimă-agresor (identificarea agresorilor şi autoprotecţia victimală)

3.8.1. Psihologia victimei - sursă orientativă în conturarea de versiuni, ipoteze şi cerc de bănuiţi[17]

Din punct de vedere strict juridic, precizarea statutului celor doi membri ai cuplului se face atât în baza stabilirii iniţiativei în a comite o faptă antisocială, cât şi in baza efectelor

17. Nicolae Mitrofan - cpt. Victimă şi victimologie. pag. 100-105 din opera comună: N Mitrofan, V. Zdrcnghca. T. Butoi - Psihologia judiciară, Ed. Şansa. Bucureşti, 1992.

acesteia. Persoana ucisă, vătămată corporal, violată etc, apare în calitate de victimă, iar cea care a ucis, a vătămat corporal sau a violat, apare în calitate dc infractor.

Deşi există şi cazuri în care între infractor şi victimă nu a existat nici un fel de legătură anterioară, considerăm că, privind din perspectivă strict psihologică, nici o victimă nu poate fi absolvită integral de o anumită răspundere legată de actul infracţional. Victima unui viol într-un parc în timpul nopţii, poartă vina ignorării pericolelor posibile atunci când încearcă să sc plimbe singură prin parc la orc târzii. Poştaşul cu bani mulţi asupra sa nu sc asigură deloc şi este atacat în scop dc jaf. Victima unui atac nocturn la domiciliu sc poate face vinovată de „publicitatea" exagerată privind achiziţionarea unor bunuri de valoare.

Chiar şi în cazul unor minori, victime ale unor infracţiuni, un anumit grad de vinovăţie aparţine părinţilor sau persoanelor cc-i au în pază juridică (cadre didactice, personal de îngrijire etc.).

în cazul în care, între victimă şi infractor există anumite legături anterioare, plecându-se de la cunoaşterea victimei (modul său dc viaţă, preferinţe, habitudini, trăsături psihomorale şi psihocomportamentale) se poate „recoastitui" fizionomia particulară a relaţionalii interpersonale infractor-victimă şi, în felul acesta, sc poate identifica cel ce a comis fapta criminală.

Această situaţie este valabilă pentru cazul în care victima este o persoană decedată. în cazul în care victima nu decedează, apare problema măsurii în care ea este dispusă, voluntar sau involuntar, să-1 demaşte pc infractor. Dacă teama de reacţiile acestuia este extrem de mare, este posibil să evite complet a-l demasca sau este posibil să încerce să găsească alte „explicaţii" sau pur şi simplu să nege comiterea infracţiunii. în toate aceste cazuri, modul de reacţie al victimei, psihologia ei vor „informa" asupra unor caracteristici psihice şi comportamentale ale infractorului. Din marca varietate a datelor de interes pentru cunoaşterea victimelor, T. Bogdan a lacul o selecţie a celor pc care le-a apreciat ca având o semnificaţie deosebită în procesul identificării autorilor, şi anume[18]:

- datele referitoare la determinarea naturii juridice a cazului pentru a stabili dacă în speţă este vorba de un omor, sinucidere ori moarte accidentală;
- datele privind stabilirea celui mai plauzibil mobil al săvârşirii infracţiunii;
- datele relative la precizarea circumstanţelor esenţiale ale evenimentului (de loc, limp, mod de comitere, surprinderea victimei ori acceptarea pătrunderii autorilor în locuinţă), alte împrejurări semnificative (tentative de alarmare sau de apărare a victimelor);
- datele care definesc personalitatea victimei, în principal, cele privind concepţia şi modul dc viaţă, materializarea la nivelul dc cultură şi educaţie, atitudini, calităţi temperamentale şi caracteriale, credinţe şi obiceiuri, anumite tabieturi, dorinţe ncsatisfăcutc, starea de echilibm psihic ori manifestarea unor tendinţe spre agresivitate, izolare socială ori depresiune, anumite tare sau vicii ascunse (jocuri de noroc, consum excesiv dc alcool, relaţii extraconjugale ori dc inversiune sau perversiune sexuală);
- cercul dc relaţii al victimei (de familie, rudenie, vecinătate, de serviciu, de distracţie) mediile şi locurile sau localurile publice frecventate. De o importanţă deosebită în acest sens sunt precizarea naturii relaţiilor victimei (de amiciţie, duşmănie, indiferenţă) şi, mai ales, identificarea şi conturarea tuturor stărilor tensionale ori conflictualc mai vechi sau apărute recent (neînţelegeri familiale, conflicte pentnt moştenire, motive dc răzbunare sau gelozie etc), precum şi a celor care privesc legături cu persoane bănuite de comiterea faptei sau cu cercuri afaceriste ori de infractori, care ar putea sugera preocuparea victimei pentru obţinerea unor venituri pe căi ilicite;
- informaţiile privind mişcarea în timp şi spaţiu a victimei cu accent deosebit pe perioada imediată a evenimentului care pot avea relevanţă deosebită;
- datele privind bunurile deţinute dc victimă, mai ales a celor de valoare şi cele privind dispariţia unora dintre acestea ori a unor documente;
- informaţiile privind antecedentele morale, medicale, penale şi contravenţionale ale victimei.

Desigur există foarte multe variante posibile ale relaţiei infractor-victimă, în special în Gazul infracţiunilor cu violenţă. Având în vedere poziţia şi sihiaţia victimei după comiterea .nfracţiunii, putem diferenţia mai multe variante posibile, precum:

a) victime dispărute, sesizarea fiind făcută dc persoane cunoscute şi, nu de puţine ori, chiar dc către infractor, cum ar fi cazul soţului ucigaş;

b) victime ce nu supravieţuiesc agresiunii (decedate) care „oferă", în principal, informaţii asupra infractoului, plecând de la modul în care a procedat acesta (în ce loc, cu cruzime sau fără, încercând sau nu să acopere urmele, jefuind sau nu victima etc):

c) victime ce supravieţuiesc agresiunii, dar nu pot identifica infractorul din motive obiective (fapta s-a comis pc întuneric, infractorul era mascat, victima a fost mai înainte legată la ochi, prin surprindere etc). în asemenea cazuri, victima poate oferi informaţii în legătură cu unele caracteristici fizice sau psihice ale infractorului (eventual vocea, aspecte vestimentare - haină aspră sau lucioasă, nervozitate, precipitare etc);

d) victime ce supravieţuiesc agresiunii şi care cunosc infractorul, însă nti-1 denunţă din motive ce ţin de teama de răzbunare a acestuia (dc exemplu: victima cunoaşte ameninţarea infractorului că, în cazul în care va fi denunţat, sc va răzbuna pc copii);

c) victime care supravieţuiesc agresiunii, care cunosc infractorul, dar pe care însă nu-1 denunţă din motive ce ţin dc viaţa lor particulară (dc exemplu: agresorul este concubinul victimei căsătorite);

f) victime care supravieţuiesc agresiunii, care cunosc infractorul, dar care, în loc să-1 denunţe, încearcă să ofere alte explicaţii, inclusiv autoacuzându-se, protcjându-1 deliberat pe infractor (este cazul, desigur mai rar, a victimei care, în acest fel, consideră că oferă „dovezi de dragoste" infractorului pc carc-l iubeşte);

g) victime care supravieţuiesc agresiunii şi care, deşi cunosc infractoul adevărat, acuză o altă persoană pc care vrea să sc răzbune;

h) victime care supravieţuiesc agresiunii, care cunosc infractorul, însă, profitând de situaţie, încearcă să pună în seama altuia şi fapte pe care nu le-a comis (dc exemplu: reclamă dispariţia unor lucruri dc valoare sau bani pe care în mod real infractorul - care s-a rezumat numai la violarea ci - nu şi le-a însuşit);

i) care profită de o anumită situaţie, reclamând o „infracţiune" comisă asupra sa cu intenţia dc a sancţiona o persoană sau dc a profita dc pc urma ei (de exemplu: simularea voluntară şi regizarea corespunzătoare pcntni a transforma o relaţie sexuală în viol).

Desigur, practica judiciară este mult mai complexă, ceea ce face ca eforturile noastre dc atizarc să nu-i corespundă întru totul.

3.8.2. Strategii preventive şi de contracarare a victimizării

Ideal ar fi ca, într-o societate liberă, echilibrată, armonioasă, să nu existe nici un tel dc de victimizarc, fiecare individ fiind pe deplin securizat că niciodată şi nicăieri nu-1

18. T. Bogdan op. cit., pag. 155-159.

pândeşte vreo primejdie, indiferent de statutul său social, profesional, economic, pe linia vârstei, sexului etc.

Din nefericire, însă, fiecare societate se confruntă cu fenomenul infracţional care, cel puţin în ultimul timp, manifestă o accentuată tendinţă de creştere. Din punct de vedere psihologic şi psihosocial, creşterea ratei criminaliăţii determină intensificarea sentimentului de insecuritate resimţit în general de către indivizi dar, mai ales, de către cei care prezintă un mai marc risc victima! sau un grad mai mare de vulnerabilitate victimală (copii, femei, persoane în vârstă, handicapaţi). Uneori, instinctiv sau deliberat, unele persoane îşi iau măsuri dc prevedere pentru a evita orice risc dc victimizare (asigurarea intrărilor în locuinţe şi imobile, evitarea locurilor periculoase, evitarea companiilor dubioase, evitarea reclamei şi publicităţii legate dc anumite bunuri şi câştiguri de valoare etc). Cu toate acestea, în realitate măsurile dc autoprotecţie sunt total insuficiente în raport cu riscul victimal. Motivele sunt multiple şi diverse, cele mai multe fiind de natură psihologică şi psihosocială:

a) consumul de alcool ce determină dezinhibarca conduitei şi limitarea posibilităţilor dc anticipare a consecinţelor unor acţiuni;

b) infatuarea, aroganţa, exacerbarea cului, trăsături care conduc la supraeslimarea imaginii dc sine şi a posibilităţilor proprii fizice şi mentale; asemenea persoane, prin contrast, subevaluează pericolul şi devin, adesea, victime ale diferitelor tipuri de agresiune;

c) neglijenţa şi indiferenţa, trăsături care conduc la ignorarea totală, de cele mai multe ori involuntară, a pericolelor dc victimizare. Asemenea persoane nu dau importanţă măsurilor dc asigurare (lasă sau uită uşile deschise, bunuri expuse etc.), nu manifestă grijă în raport cu sine sau cu alţii (lasă copiii nesupravegheafi în totalitate);

d) credulitatea sau nivelul dc influenţare, trăsături care permit infractorului stimularea şi atragerea unei persoane în acţiuni victimizante (cazul infractorului escroc ce promite, în schimbul unei mari sume de bani, să-i facă un serviciu dc mare valoare; sau, în cazul fetiţei care, dând crezare promisiunilor făcute de a primi lucruri de valoare, devine victima unui viol colectiv);

c) stările dc izolare, frustraţie şi complexare cc pot fi abil exploatate dc către infractori;

f) nivelul modest sau redus al capacităţilor psihointelcctuale, care limitează foarte mult posibilităţile persoanei dc a înţelege şi decodifica intenţiile infractorului potenţial;

g) nivelul de tulburare şi dezorganizare psihică (forme delirante, halucinatorii etc.) pot, de asemenea, să fie speculate de către infractori.

Aşadar, măsurile ce se pot lua şi care trebuie să fie luate în vederea evitării riscurilor victimalc pot fi clasificate în:

a) măsuri de protecţie socială;

b) măsuri de autoprotecţie.

a) Măsurile de protecţie socială revin în special organelor judiciare responsabile socialmente cu prevenirea infracţiunilor, sancţionarea infractorilor şi pedepsirea lor. Existenţa organelor judiciare, a normelor juridico-penalc, a sistemului dc judecată şi pedepsirea făptaşilor, inhibă în marc măsură reactivitatea infracţională potenţială. Acţiunile dc pază, de anticipare şi prevenire a infracţiunilor, ale organelor dc poliţie, promptitudinea şi eficienţii lor în descoperirea infractorilor, aplicarea corectă a normelor dc drept penal în raport cu situaţia

specifică diferitelor infracţiuni sunt, direct sau indirect, măsuri sociale de protecţie împotriva victimizării.

Aşa cum afirma Wrightsman[IJ], deţinerea infractorilor deosebit dc periculoşi în instituţiile speciale, asigură un nivel mai înalt de securizare psihologică a cetăţenilor.

b) Măsurile de autoprotecţie sunt cele ce revin în sarcina persoanelor particulare, care, *dc* fapt, sunt şi trebuie să fie rodul unor influenţe organizate în vederea evitării riscului victima! şi al victimizării.

Examinând prevenirea într-o accepţiune restninsă la identificarea şi predicţia victimelor potenţiale, care sunt susceptibile, prin conduita lor, să favorizeze, mai mult sau mai puţin săvârşirea unor infracţiuni, T. Bogdan[20] propune ca acesta să urmărească obiectivele mai importante:

- educarea moral-juridicâ a cetăţenilor pc baza cunoaşterii legilor şi a formării convingerilor necesare respectării lor neabătute;
- pregătirea antiifracţională a populaţiei pentru a cunoaşte normele de convieţuire socială, cerinţele comportamentale generale dc evitare a situaţiilor ori circumstanţelor în care cetăţenii ar putea deveni victime ale unor infracţiuni:
- sfătuirea şi îndrumarea individuală a cetăţenilor privind conduita ce sc recomandă a fi urmată - în cazuri concret determinate - pentru a împiedica evoluţia negativă a unor stări de lucruri şi ajungerea lor în poziţie de victime;
- identificarea din timp a unor victime potenţiale - îndeosebi prin posibilităţile de cunoaştere ale organelor judiciare - şi promovarea unor măsuri de protecţie sau autoprotecţie a acestora.

Dc altfel, în ceea ce priveşte prevenirea şi evitarea riscului victimizării, unii autori au cat să formuleze o serie de recomandări integrate în diferite strategii, programe, tactici :[21]. Astfel, strategiile evitării, după Furstcnberg (1972)[22] sunt acţiunile indivizilor care au ui dc a limita expunerea lor în raport cu persoanele periculoase sau cu situaţiile ninţătoare. Dc exemplu: evitarea introducerii străinilor în casă noaptea, ignorarea onilor ce încearcă să angajeze o conversaţie, mai ales în locurile retrase. Tacticile de depăşire a situaţiilor de risc, arată Skogan şi Maxfield **1**19X1 *)-■',* suni ;ite pentru a minimiza pericolul de victimizarc, când expunerea la risc este de neevitat. Dc nplu:p!imbarea în compania altora şi evitarea plimbărilor singulare, evitarea implicării armate în anumite situaţii periculoase.

Prevenirea crimei prin proiectarea mediului înconjurător accentuează asupra ortanţei creării „spaţiului de apărare" (Ncwmann, 1972)[24] , prin „îngreunarea atingerii clor" (îmbunătăţirea mijloacelor dc închidere şi asigurarea a intrărilor şi ieşirilor, înălţarea arilor şi menţinerea supravegherii). Acţiunile de reducere a riscului sunt fie individuale, ! colective (în colaborare cu alte persoane).

Toate aceste strategii şi tactici, însă, nu pot fi evaluate cu uşurinţă privind eficacitatea lor, cc este dificil de identificat situaţiile particulare în care ele ar putea preveni acţiunile viclimizanle. Anumite strategii de reducere a riscului por fi eficiente până la

19. S. L. Wrightsman - Psychology and the Legal System. Brooks/Cole Publishing Company Montcrcy. a. 1987.
20. T. Bogdan - op. cil., pag. 174.
21. A. Karmen - op. cit., pag. 97-98.
22. F. Furstenberg - Fear of crime and its effect on citizen behaviour. în Bidcrman. A. (Eds.). Crime and . New York: Juslicc Institute, pag. 52-65.
23. W. Skogan. M. Maxfield Coping with crimeilndividual and neighborhood reactions, Bcvcrly Hills. e. 1981.

un nivel clar observabil, dar care nu pot fi prompt cuantificabile[25]. Un bun exemplu îl oferă ratele scăzute ale victimizării femeilor în raport cu bărbaţii sau a persoanelor în vârstă faţă dc cei mai tineri. Această situaţie poate fi explicată prin faptul că atât femeile şi persoanele în vârstă, includ strategii de prevenire a riscului în cadrul stilului lor de viaţă. De exemplu: un bărbat tânăr care bea noaptea într-un local mărginaş pare ceva normal faţă dc cazul unei femei sau a unui bărbat iicînsoţit.

La fel se poate explica şi situaţia femeilor divorţate, separate sau nemăritate care prezintă rate mult mai mari de victimizare decâl femeile măritate. Acestea din urmă, graţie îndatoririlor preponderent orientate către familie, precum şi prezenţei companiei sociale, sunt expuse mult mai puţin riscului de victimizare.

25. A. Karmen op. cit., pag. 97.

CAP. IV - Exigenţele psihologiei judiciare din perspectiva personalităţii martorului şi forţei probante a mărturiei

Exigenţele psihologiei judiciare din perspectiva personalităţii martorului şi forţei probante a mărturiei[1]

...Relativitatea mărniriei. carenţele totale sau parţiale, precum si erorile pe care le-a generat au reprezentat disfuncţii si imperfecţiuni care. punăndu-i sub semnul întrebării farţu probanta, au atras atenţia că pe căi de veche si de des uzuală esle, pe atât de fiabilă şi subiectivă pare a fi..."

...lată de ce această probă nu va putea fi infailibilă atâta timp cât emană dc la subiectul cunoscător, centrându-se pe capacitatea omului de percepţie, memorare şi recunoaştere, prezumatăfiindu-i bunu credinţă..."

4.1. Instituţia martorului şi a mărturiei

4.1.1. Martorul şi mărturia din perspectiva principiului aflării adevărului în procesul judiciar.

Adevărul nu poate fi cunoscut. El este doar o parte din noi pc care într-o anumită situaţie, o considerăm adevărată. „Deci adevărul se află la bunul plac al omului, această trestie sc clatină în bătaia vântului"[2].

Adevărul se pierde în filozofie, uitând de realitatea care aduce mii dc adevăruri, unele care se contrazic, altele converg, încât ceea cc a fost iniţial, nu mai este la fel.

Din filozofie, trecând în justiţie, adevărul reprezintă una din bazele acestei instituţii. Când spunem justiţie, spuem adevăr, dreptate.

Codul de procedură penală prevede în art. 3, principiul aflării adcvărului:„în desfăşurarea procesului penal trebuie să sc asigure aflarea adevărului cu privire la faptele şi împrejurările cauzei, precum şi cu privire la persoana făptuitorului".

Ce înseamnă a afla adevărul din perspectiva procesului penal? Privit din această postură, adevărul reprezintă o cale de a descoperi existenţa unei cauze, a unei fapte sau inexistenţa lor. forma vinovăţiei, mobilul, scopul, persoana care a realizat această faptă.

A afla adevărul în cauza penală înseamnă a realiza o concordanţă deplină intre situaţia de fapt, aşa cum s-a petrecut aceasta în materialitatea ei şi concluziile la care a ajuns organul judiciar cu privire la împrejurările respect vc[1].

Aflarea adevărului trebuie realizată în concordanţă cu condiţiile prevăzute de lege, astfel încât prevederea art. 3 să nu depăşească legalitatea şi cadrul impus de acesta. Nu se poate realiza orice, mai ales în cadrul justiţiei, în numele adevărului, deoarece de multe ori acest adevăr nu este acelaşi pentru toţi. Totodată „aflarea adevărului poate fi împiedicată dc implicaţiile a numeroase dispoziţii legale care reglementează anumite instituţii procesuale""[1]

1. Vezi opera comună:N. Mitrofan. V. Zdrcnghca. T. Buloi - Psihologia judiciară, Ed. Şansa. Bcurcşti, 1994 - din contribuţia lect. univ. avocat Zdrcnghca Voicu.cpt. IV (selectiv), scurte extrase şi prelucrări personale.
2. M. Heidegger - Repere pe drumul gândirii. Ed. Politică, Bucureşti, 1988, pag. 144.
3. N. Volonciu - Tratat de procedură penală - partea generali, voi. I. pag. 90, Ed.

Un exemplu în acesl sens îl constintie „uncie îngrădiri ale oficialităţii în cazul ncintroducerii plângerii prealabile, a retragerii acesteia sau a împăcării părţilor, poate zădărnici eforturile organului judiciar dc a afla adevărul"[5].

Aflarea adevărului reprezintă un principiu al procesului penal, întâlnit în toate legislaţiile modeme.

Concepţiei că orice act de justiţie nu se poate fundamenta decât pc o reflectare exactă şi adevărată a împrejurărilor dc fapt ale cauzei, rezidă în adagiul „res judicata pro vcrilatac habetur", care conslîinţcşte prezumţia că orice hotărâre judecătorească definitivă stabileşte adevărul fiind echivalentul fidel al acesnria''.

Codul dc procedură penală iugoslav, în art. 9 menţionează că organele de slat ticipante la procesul penal suni obligate să constate realitatea faptelor care au importanţă i promovarea unei soluţii legale, în mod identic, această reglementare este prevăzută şi în art. 12 C. p. p. bulgar.

Aflarea adevărului nu reprezintă doar un principiu care a fost introduc în lege, doar ntru a avea semnificaţia dc legislaţie modernă, ridicată la standardele europene, ci a dus şi : instaurarea unui sistem de garanţii care guvernează legea procesuală penală. Una din aceste nţii sc referă la acordarea pentru părţi a dreptului ca, în toi cursul procesului penal să edească împrejurările care duc la aflarea adevărului; dispoziţia prevede că părţile pol unc probe, orice fel dc probe (inclusiv probe cu martori) şi cere administrarea lor în tot sul procesului penal, aşa cum rezultă din prevederile art. 67 C. p. p.

Declaraţiile martorilor reprezintă unul dintre cele mai vechi mijloace de probaţiune şi i folosite în cadrul procesului judiciar. Ascultarea unei persoane în calitate de martor, care cunoştinţă despre o anumită faptă sau o împrejurare vizând un fapt juridic sau cauza ală, aflarea unei informaţii obţinută prin mărturie au ca scop aflarea adevărului.

Martorul şi mărturia, deşi reprezintă un mijloc de a afla adevărul, vor fi supuşi falsităţii, ciunii, înşelăciunii, amăgirii, iluziilor, pentru că toate aceste forme de adevăr sunt cifice omului.

Rolul determinant îl are organul judiciar de a înlătura tot zidul ridicat în jurul celor adevărate a le afla, ca apoi cei care judecă pe baza lor să facă dreptate. Iată cum in căutarea ului sc îmbină atât elemente de tactică criminalistică, cât şi de psihologic judiciară. Conform art. 78 C. p.p., martorul este „persoana care arc cunoştinţă despre vreo faptă ; despre vreo împrejurare de natură să servească Ia aflarea adevărului în procesul penal : fi ascultată în calitate de martor".

in vederea aflării adevărului, atunci când sc urmăreşte obţinerea unei mărturii în deplină □rdanţă cu celelalte şi cu reala desläşurarc a faptelor, când ascultarea martorilor impune i unor metode tactice şi psihologice, nu sc vor folosi forme dc violenţă nici fizică, nici i; se va realiza un cadru adecvat ascultării martorilor care au o anumită relaţie cu jitul/inculpatul şi anume: rude, soţ, copil.

4.1.2. Consideraţii juridice vizând forţa probantă a mărturiei

In procesul mereu schimbător al dreptului, în căutarea celor mai bune forme de aplicare şurare a legilor, în permanenta schimbare a conduitei umane şi a evoluţiei omului, •ia a dobândit în aceste periade, stanite diferite, începând de la importanţa şi necesitatea :: ;e acordă în perioada de începui a dreptului ca apoi să devină „regina probelor", urmând i scara normală a evoluţiei, adică decăderea.

5 Idem. pag. 90.
* Idem. pag. 91.

Deşi adulată, totuşi cei care i-au găsit o seric dc imperfecţiuni au fost legiuitorii romani.

Dc-a lungul timpului, proba cu martori, implicit mărturia, a fost apreciată în diferite moduri şi în acelaşi timp i-a fost contestată valoarea probantă. Acest lucru nu trebuie să provoace confuzie deoarece caracterul contradictoriu al mărturiei rezidă din natura ei.

Procesul penal, în special, reprezintă cadrul unor contraziceri care urmând etapele impuse dc lege vor duce la aflarea adevărului, astfel că nu putem discuta despre proba cu martori ca despre un mijloc cert, fără contraziceri, fără incertitudini. Ar fi chiar împotriva naturii umane, proba având ca obiect principal luarea depoziţiilor acelor persoane care, direct sau indirect, au luat parte la săvârşirea unei fapte aflată sub incidenţa legii penale.

Mărturisirea - „proba probelor" - sub forma verbală sau scrisă, când se numea „instrument" sau „chirographa", s-a impus treptat în ţările din apusul Europei, devenind baza anchetei poliţiste sau a instrucţiei judiciare.

Din acest moment, aproape în toate afacerile criminale, anchetarea inculpaţilor şi a martorilor - proba testimonială, începea prin întocmirea „proccsului-vcrbal dc interogatoriu", continuând cu adunarea tuturor depoziţiilor înregistrate. Deşi recunoaşterea (mărturisirea) — spontană sau provocarea prin abilitatea anchetatorilor nu putea fi considerată utilă, dacă nu era confirmată prin mărturisirile obţinute ulterior.

în această perioadă, numărul martorilor era convingător, mergându-sc pe principiul „testis unus, testis multus" adică un singur martor nu era considerat ca fiind o dovadă suficientă. Astăzi, deşi proba nu mai are aceeaşi valoare, totuşi, un singur martor rămâne o dovadă infailibilă[7].

Relativitatea mărturiei, carenţa totală sau parţială, precum şi erorile care au luat naştere au reprezentat imperfecţiuni ale acestei probe şi, în acelaşi timp, o problemă pentru specialişti.

Erorile care apar, intenţionale sau nu, ale martorilor de rca-crcdinţă, erorile inconştiente care se ivesc în stadiul aducerii aminte, atunci când se sugerează martorului să încerce să reconstituie mental scena la care a asistat, au dovedit că problema mărturiei este delicată.

S-au efectuat o scrie dc experienţe pc diferiţi subiecţi, cărora li s-a cerut să relateze cu cc era îmbrăcată o persoană care a trecut prin camera în care sc aflau. Rezultatele sunt diferite şi de cele mai multe ori, nccorcspunzătoarc[8], neconcludentc, dovedind imperfecţiunea probei, relativitatea ci şi imposibilitatea de a fi perfectă şi infailibilă. Aşadar, trebuie să avem în vedere un singur lucru - această probă arc ca punct central omul, cuvintele sale, ceea cc a văzut.

Este ştiut că fiecare om percepe mediul corespunzător în mod diferit, în funcţie de posibilităţile sale fizice şi psihice, evident că nu toţi vor putea relata o anumită situaţie în acelaşi fel.

Iată cum această probă nu va putea fi infailibilă, atâta timp cât sc centrează pc capacitatea omului de percepţie, memorare şi recunoaştere.

Psihologi, medici, jurişti (A. Binet, W. Stem, E. Altavilla, Al. Roşea, T. Bogdan) realizând experienţe, adunând date şi informaţii, dând naştere la o importantă ramură a psihologiei judiciare - psihologia mărturiei - au pus în vedere atât utilitatea probei cu martori în vederea verificării, a evaluării mărturiei în procesul penal, dar şi relativitatea depoziţiilor martorilor.

Cercetările efectuate de A. Binet, cel care a fundamental, de fapt, psihologia judiciară, I-au condus la elaborarea a două teorii, în aparenţă paradoxale:

7. Ex.: La un proces sc prezintă sase martori, intre aceştia cinci martori de bună-credinţă pol depune declaraţii identice, dar care nu reflectă realitatea. Ai şaselea poate face o declaraţie diferită, dar ca să fie într-adevăr conformă cu realitatea.

Conform normelor dc drcpl din această perioada, erau luate in considerare declaraţiile celor cinci marton. tară a sc recurge la verificarea realităţii.

în prima leoric, A. Binct evidenţiază că: „o mărturie poate fi precisă şi totodată completamente falsă", iar în cea dc a doua: „exactitatea unei amintiri nu este proporţională cu forţa de revenire".

Binct considera fenomenul memorat ca fiind fundamental în cercetarea problemelor mărturiei .

în Germania, la puţin timp după publicarea cercetărilor lui Binct, psihologul W. Stem şi colaboratorii lui întreprind alte investigaţii asupra mărturiei. După o scrie de încercări experimentale, Steni a concluzionat:

a) exactitatea amintirilor nu este o regulă, ci o excepţie;
b) uitarea la bărbaţi este mai accentuată decât la femei;
c) amintirile femeilor de cele mai multe ori sunt inexacte.

Ca orice experiment şi acesia a fost supus criticii afirmându-sc că experimentele sale nt foarte departe de o simulare a realităţii. Mărturia este un proces complex, dinamic şi nu : poate „simula" prin imagini statice, expuse în condiţiile unei vizibilităţi optime.

Dar totodată, aceste experienţe atrag atenţia asupra limitelor mărturiei, diferenţelor viduale, datorate sexului.

în 1906, profesorul Ed. Claparede iniţiază o seric de cercetări asupra problemei urici, ocupându-se în special dc problema memoriei involuntare şi cea a recunoaşterii. Concluzionând, acesta reţine că:

a) în mărturie nu este important numai să reţii, ci să-ţi dai seama exact dc ceea ce ai reţinut;
b) valoarea mărturiei nu este în raport cu numărul martorilor, căci adesea o infimă minoritate poate avea dreptate faţă de majoritatea imensă[10].

Martorilor li s-au dat diferite denumiri printre care cea mai semnificativă este cea amintită Bentham, martorii sunt „ochii şi urechile justiţiei", iar în ceea ce priveşte mărturia, s-a la concluzii destul dc diferite, şi anume: „O mărturie poate fi precisă şi totodată pletamentc falsă", „o mărturie pe deplin fidelă constituie excepţia, nu regula"". Toate aceste aprecieri au dus la concluzia lui Aurel Ciopraga că declaraţiile martorilor au acter relativ, iar proba testimonială este aparent fragilă, uneori înşelătoare şi cu valoare I dc aleatorie[12].

Mărturia este relativă la fel ca şi adevărul. S-a spus că „esenţa adevărului este libertatea", i considera libertatea ca esenţă a adcvăntlui nu înseamnă a lăsa adevărul la bunul plac al

uria este lăsată la libera apreciere a organelor judiciare, ce constituie în sistemul posibilitatea organelor judiciare de a-şi întemeia intima convingere pc una dintre ;iilc martorilor, pe când celelalte probe nu fac ele însele dovada, spre exemplu art. 60 . 75 privind declaraţiile învinuitului sau ale inculpatului şi respectiv ale celorlalte părţi s, dacă nu suni coroborate cu alte probe.

luria, care prin ca însăşi produce forţa probantă, trebuie examinată atât în raport cu cu sursa din care provine, cu faptul la care sc referă, cu datele şi informaţiile e. deci cu depoziţia.

" **Bogdan** Probleme dc psihologic judiciarii. Hd. Ştiinţifică, pag. 147-148.
• •••m.pag. 147-148. . W. Stern - Aussagestudlum- lucrare menţionată dc T. Bogdan.
I AI Ciopraga - Evaluarea probei testimoniale în procesul penal, lid. Junimea, laşi, 1979. I W Heidcggcr - ***op.*** cit.

S-a afirmat că mărturia arc o valoare aleatorie, că depoziţiile martorilor sunt alterate dc relativitate. Cauzele?

1. Imperfecţiunea organelor de simţ ale omului;
2. Procese psihice distorsionate;
3. Convingerea quasi-gencrală sau formarea unor opinii specifice organelor judiciare;
4. Particularităţile psihologice ale organului judiciar.

Ştiind care sunt limitele mărturiei, cunoscând procedeele de ascultare ale martorilor şi tacticilc criminalistice adecvate, procurorul şi judecătorul pol să rezolve două dintje problemele esenţiale, strâns legate dc aprecierea declaraţiilor martorilor, de evaluare a forţei lor probante;

- stabilirea sincerităţii martorului, a bunei sale credinţe;
- măsura în care depoziţiile corespund realităţii obiective[14].

Forţa probantă a mărturiei este dată de faptul că această probă este folosită în toate ramurile dreptului, atât dreptul public, cât şi cel privat, şi nu fără motiv a fost numită „regina probelor".

în dreptul familiei, mărturia, proba cu martori reprezintă una dintre probele pc care părţile Ic cer în vederea rezolvării cauzelor.

Deşi părerile sunt împărţite în ceea ce priveşte valoarea probei cu martori, deşi mărturia, depoziţia martorilor dă naştere la o serie dc dificultăţi; ca este utilizată în rezolvarea cazurilor pentru că înainte dc acte, dc alte mijloace, dc persoanele care participă la săvârşirea unei fapte direct sau indirect, voluntar sau involuntar, reprezintă posibilitatea de a afla adevărul mult mai repede, chiar dacă el va fi ascuns într-un noian dc neadevăruri. Pentru înlăturarea acestor dificultăţi s-au născut metodele psihologice ale mărturiei, metodele dc tactică criminalistă, toate pentru a combate căile prin care infractorul, persoanele care au legătură cu fapta, martorul dc rea-credinţă, încearcă să devieze organul judiciar în aflarea adevărului.

Forţa probantă este dată de utilizarea mărturiei, a probei cu martori în procesul judiciar.

4.1.3. Consideraţii psihologice vizând martorul în demersul judiciar (jurământul de martor; comentariu psihologic)

Persoana care sc constituie ca martor într-un proces arc anumite obligaţii morale care sc nasc din cunoaşterea împrejurărilor, a persoanelor care iau parte la proces în calitate dc învinuit (inculpat), parte civilă, parte vătămată sau responsabilă civilmcntc. Aceste obligaţii morale cărora li se adaugă şi cele juridice determină o anumită reacţie a persoanelor - martori - în sensul că unele vor acorda o importanţă exagerată, altele vor minimaliza această calitate. Aceste obligaţii vor plana asupra unor oameni care au o moralitate mai mult sau mai puţin evidentă, o apreciere a justiţiei la un diferit nivel.

Dacă uncie persoane impozante în viaţa normală, au calitate de martor, ele vor păşi în faţa instanţei fără a fi intimidate dc cadrul solemn al Tribunalului. în aparenţă vor păstra o atitudine fermă, lipsită de teamă, altele vor păşi umile, cu capul plecat dc parcă procesul este al lor şi nu al altuia, dar poţi avea surpriza să vezi şi persoane care iau totul în glumă, ca pc un alt loc de distracţie, dc parcă instanţa ar fi ceva banal şi de nerespectat.

Poţi vedea teamă, nesiguranţă, toate marcate dc aroganţă, comportament indecent faţă de cadrul solemn în care sc desfăşoară procesul, lipsă dc respect.

După cc ai depus jurământul, ţi sc va atrage atenţia că dacă nu vei spune adevărul săvârşeşti infracţiunea de „mărturie mincinoasă".

14. E. Stâncii Criminalistica, voi. II, Ed. Aclami. 1995, pag. 55

Momentul depunerii jurământului constituie un moment psihologic extrem de important" cu repercusiuni asupra persoanei-martor, legalmcntc obligată să declare adevărul. Momentul psihologic al depunerii jurământului îndeplineşte multiple funcţiuni, între care:

- funcţiunea informaţional-cognitivâ, în sensul că martorului i se transmite si spună adevărul şi să nu ascundă nimic din ceea ce ştie, prin aceasta indicându-sc limitele legale ale mărturiei;
- funcţiunea de avertizare - prevenire, în sensul că neîndeplinirea obligaţiei legahnente datorată este susceptibilă de pedeapsa corespunzătoare săvârşirii infracţiunii dc mărturie mincinoasă;
- funcţiunea axiologică. în sensul că prin jurământ, martorului i sc cere să se refere la împrejurările cu valoare de adevăr pc care le ştie;
- funcţiunea juridică, în sensul că jurământul leagă pc martor dc cauza în care aceasta a depus mărtuira, că in calitate dc participant la săvârşirea adevărului, martorul va fi ţinut să răspundă penal pentru relatările sale de rea-credinţă care conduc la inculparea sau disculparea nedreaptă a unor persoane implicate într-o cauză penală sau la obligarea în absolvirea de răspundere civilă, administrativă, contravenţională, ori disciplinară a unei persoane implicate într-o cauză dc această natură[16].

Aici intervine un factor relativ - religia. Omul simplu, cu frica lui Dumnezeu, crede; pentru el jurământul religios într-un cadru solemn - sala de judecată - reprezintă un impact asupra psihicului său. Iată cum efectele psihologice ale jurământului sunt condiţionate dc uvelul educaţiei, gradul de pregătire, trăsăturile caracteriale.

In dreptul roman, cel care era vinovat sau nevinovat, martorul care spunea adevărul sau J. erau supuşi unor teste „divine". Erau loviţi, arşi, li sc provocau anumite răni, iar în cazul i care spuneau adevărul sau nu săvârşiseră fapta, Dumnezeu era acolo sus şi vedea. Rana se ndeca repede şi astfel nevinovăţia, dreaptatea era făcută. In caz contrar, totul sc agrava şi aul putea să moară, era deci vinovat.

Rcfcritea la divinitate din formula jurământului, se schimbă în funcţie dc credinţa ligioasă a martorului (art. 85, alin. 3).

Martorul Iară confesiune va depune următorul jurământ:„Jur pc onoare şi conştiinţă că ai spune adevărul şi că nu voi ascunde nimic din ceea cc ştiu"(art. 85, alin. 4).

Martorul care din motive de conştiinţă sau confesiune nu depune jurământul, va rosti în i instan(ei următoarea formulă:„Mă oblig că voi spune adevărul şi că nu voi ascunde nimic i ceea ce ştiu" (art. 85, alin. 5).

Situaţiile la care se referă alin. 3, 4 şi 5 se reţin de organul judiciar pc baza afirmaţiilor utc dc martor,

în vechiul Cod de procedură penală, Carol al II-lea, în conformitate cu prevederile art. 35, jurământul era astfel alcătuit încât textul său puica fi întrebuinţat de toţi martorii, indiferent dc religie[17]. Formula jurământului era divizată în două părţi: o parte laică şi una religioasă. Astfcl:„Jur pe sfânta cruce şi înaintea lui Dumnezeu (partea religioasă) că voi spune adevărul, numai adevărul şi că nu voi ascunde nimic din ceea ce ştiu (partea laică)".

15. Eşti martor şi crezi ca este ceva uşor. Păşeşti în faţă, ştiind că ai avocatul în spate sau nu. Teama este . Dc undeva o voce îţi spune să te apropii, să predai actul de identitate grclîcnilui şi să-ţi spui numele. Vocea atcrializează. vezi un chip tânăr. între două vârste, alb, bătrân, bărbat sau femeie. Şi poate iţi este frică, xoleşti o şapcă, o pălărie, o poşetă, tc dai un pas înapoi, aştepţi şi auzi: „Puneţi mâna pc Biblic, vă rog. şi după mine: Jur că voi spune adevărul şi c* nu voi ascunde nimic din ceea cc ştiu. Aşa să-mi ajute nezeu". Cu vocea slabă repeţi cuvintele sau mormăi, preşedinta instanţei este nevoită să le repete pentru ca tu ul să Ic spui cum trebuie. Grea treabă!

Textul indică în mod expres că martorii apatţinând unei confesiuni religioase necunoscute dc statul român, depun jurământul în formula indicată, modificată în partea religioasă în raport cu crcdin|a lor. Codul prevedea şi ipoteza când cei cc urmau să depună jurămânml nu aveau nici o confesiune, ei declarând câ vor spune adevărul pe „onoare şi conştiinţă".

In ceca ce priveşte surdomuţii şi muţii, C.p.p. a prevăzut depunerea jurământului în scris pentru cunoscătorii de carte, iar în caz contrar, prin semne cu ajutorul unui interpret[18].

Cadrul de solemnitate este asigurat de prezenţa Bibliei şi a crucifixului, martorul repetă cuvintele după preşedintele instanţei, cu mâna pc Biblic, in picioare, în faţa instanţei, într-o atitudine de respect şi sobrietate.

O altă prevedere cu aspect psihologic vizează depunerea mărturiei la cabinetul judecătorului de instrucţie care sc face fără prestare dc jurământ. Prevederea urmăreşte să creeze posibilitatea pentru martorii caic, sub impresia infracţiunii recent comisă, au făcut anumite declaraţii, să revină la noua depunere, în faţa instanţei dc judecată, fără a comite delictul dc jurământ fals.

Prin introducerea art. 85 în C.p.p., jurământul a devenit obligatoriu în faţa instrucţiei penale[19].

Prin reintroducerea jurământului religios în cazul depunerii mărturiei s-a untiărit impactul religios pc care îl poate trezi în psihicul uman, teama, frica dc Dumnezeu. Dreptatea considerată un atribut al Divinităţii, realizată de oameni în numele ei, a reprezentat încă din vechime un instrument dc putere, de stăpânire şi de manipulare a masei dc oameni fără ştiinţă. Tainele justiţiei nu erau dezvăluite oricui, exista un cerc de persoane, format din oameni bogaţi, influenţi şi transmise din tată în fiu. Mai târziu şi ceilalţi au avut acces la ele pe parcursul dezvoltării drepturilor care se năşteau.

După depunerea jurământului sau după rostirea formulei prevăzute în alin. 5, art. 85 C.p.p., se va pune în vedere martorului că, dacă nu va spune adevărul, săvârşeşte infracţiunea dc mărturie mincinoasă.

Toate acestea vor fi menţionate în declaraţia scrisă.

Minorul care nu a împlinit 14 ani nu depune jurământ; i se atrage însă atenţia să spună adevărul.

4.2. Eveniment judiciar. Element testimonial. Mărturia - proces psihologic

4.2.1. Recepţia senzorială a evenimentului judiciar

S-a apreciat că forţa probantă a mărturiei, veridicitatea declaraţiilor unui martor nu pot li apreciate la reala lor valoare dacă cei care realizează şi conduc cercetările nu cunosc mecanismele psihologice care stau la baza mărturiei.

Din perspectiva psihologici judiciare, mărturia este rezultatul unui proces de observare şi memorare involuntară a unui fapt juridic urmat de reproducerea acestuia într-o formă orală sau scrisă, în faţa organelor de unnărire penală sau a instanţelor de judecată[20].

17. Idem. pag. 110.
18. Idem, pag. 110.
19. Idem, pag. 110.
20. ***Ii.*** Slnncu - Criminalistica, Ed. Aclami, 1995. pag. 56.

Mărturia este un proces de cunoaştere a realităţii obieclive structurat pc patru faze, şi anume :

- recepţia (percepţia) informaţiilor;
- prelucrarea lor logică;
- memorarea;
- reproducerea/ recunoaşterea / reactivarea.

Mărturia - proces sau act de cunoaştere a realităţii - depinde de capacitatea cărei persoane de a recepta faptele, de a le prelucra în funcţie de subiectivismul şi selectivitatea sa psihică, dc a le memora, de capacitatea sa de a reţine şi memora doar Ir elemente necesare şi importante, deci esenţialul şi, nu în ultimul rând, aptitudinea u de a le reda.

Martorul vine în contact cu obiectele şi fenomenele lumii exterioare prin intermediul simţurilor sale, iar acestea acţionând asupra organelor dc simţ dau naştere la procese psihice cunoscute sub numele dc senzaţii şi percepţii.

Căci înainte dc a deveni un fapt memorat şi apoi redat, evenimentul este senzaţia, percepţia a ceea ce a existat, a simţit sau a auzit o anumilă persoană.

Recepţia senzorială a unor evenimente este prima etapă a formării mărturiei, fiind un r-jces psihic dc cunoaştere[22].

Noţiunea de percepţie esle utilizată într-un sens mai larg, cuprinzând atât senzaţia cât şi epţia propriu-zisă şi cu acest „lato sensu" este utilizată şi-D psihologia mărturiei, nnându-sc, de fapt, primul moment al formării depoziţiilor martorilor. Nu orice stimul va da naştere unor senzaţii, această capacitate fiind legată de pragurile aţiilor în care există o limită minimă şi una maximă **a** senzaţiilor, dar această delimitare i afectată dc sensibilitatea fiecărei persoane.

Senzaţia este cea mai simplă formă dc reflectare senzorială **a** însuşirilor izolate, ale ctelor sau ale persoanelor, prin intermediul unuia dintre organele noastre de simţ[23]. Percepţia este consecinţa unei reflectări mai complexe care conduce la conştientizare, la ntificarca obiectelor şi fenomenelor.

Apariţia senzaţiilor şi apoi a percepţiei este în funcţie de intensitatea stimulilor care oncază asupra analizatorilor. Prin analizator sc înţelege sistemul organismului uman uit din organele de simţ, căile nervoare de transmitere şi centrii corespunzători dc pe i cerebrală.

Aprecierea mărturiei se va face în funcţie dc existenţa acestor senzaţii care pot fi: natc (tactile, termine, algice), olfactive şi gustative.

Senzaţiile tactile joacă un rol important, rezultat al stimulării receptorilor cutanaţi, fiind ninatc de deformarea, de distorsionarca pielii ca efect al presiunii. La aprecierea riei întemeiată pe senzaţiile tactile, interesează detemiinarea cât mai exactă a suprafeţei ului care a venit în contact cu diferite obiecte, ştiindu-sc că cele mai sensibile zone unde tactilă este intensă sunt: vârful degetelor, suprafaţa limbii, buzele, cea mai scăzută iind în cazul pielii dc pe spate.

oanelc lipsite de vedere sunt capabile să recunoască, să descrie însuşiri dintre cele Svanate ale obiectelor datorită dezvoltării altor simţuri în locul celui pierdut.

21. Vezi schiţa formarii mărturiei - vezi T. Buroi - arhiv. pers.
22 Al. Roşea - Psihologie generală. Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti. 1975, pag. 237. 23. E. Stancu - op. cit., pag. 57.

Persoanele normale, dar care desfăşoară o anumită activitate pot avea anumite simţuri mai dezvoltate decât altele datorită dezvoltării altor simţuri în locul celui pierdut, datorită mediului în care lucrează: morari, şlefuitori etc.

Totodată, percepţia tactlă poate fi falsă datorându-sc limitelor obiective ale acestui receptor, dar şi unor cauze de ordin subiectiv - iluzia. Iluzia reprezintă o percepţie eronată a unui obiect sau fenomen ce determină o imagine deformată, denaturată, dar nu integral falsă a realităţii, care se datorează suprapunerii peste un sistem consolidat de legături noi care au elemente comune cu primul[24].

Fig. 2 - Iluzia Titchener.

Cercurile A şi E sunt de dimensiuni egale; se apreciază vizual că A este mai mare decât B datorită contextului în care sunt plasate.

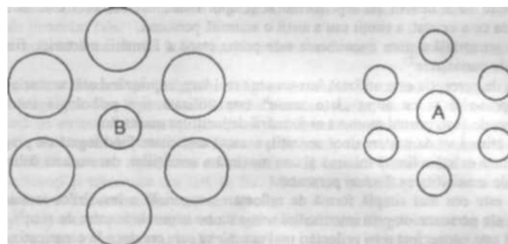
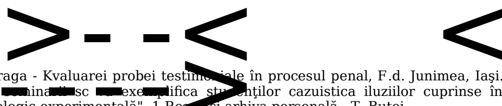

Fig. **3** - Iluzia Muller-Lyer

Cele două segmente orizontale sunt egale, dar sunt percepute inegale datorită poziţie diferite a unghiurilor care le închid.

24. Al. Ciopraga - Kvaluarei probei testimoniale în procesul penal, F.d. Junimea, Iaşi. 1979. pag. 21 I minar sc exemplifica studenţilor cazuistica iluziilor cuprinse în „Tratatul dc psihologic experimentală" .1 Roşca şi arhiva personală - T. Butoi.

Fig. 4 - Iluzia Hering

înălţimea şi baza figurii sunt egale, dar percepute ca inegale datorită supraestimării înălţimii în contextul dai.

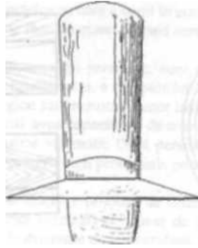

Fig. **5** Mişcare iluzorie percepută la vederea unei figuri statice.
(După CI. Morgan - R. King, 1975)

Fig. 6
Iluzii optico-geometrice care se datorează forţei de distorsionare a contextului în cazul dreptelor paralele sau al pătratului înscris într-un număr de cercuri concentrice.

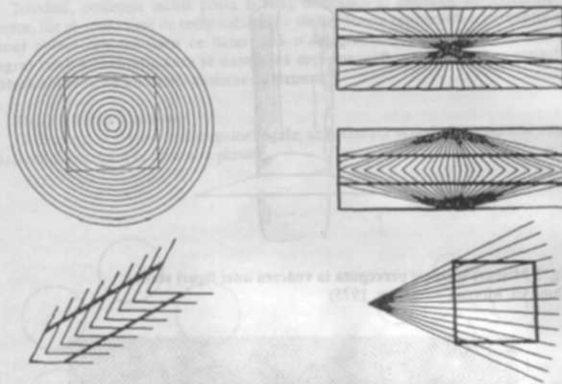
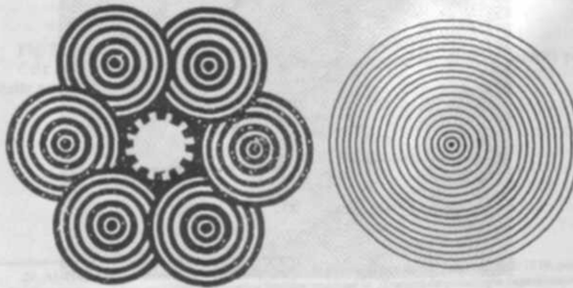

Fig. 7
Este suficient să privim atent desenele reproduse şi, fie că mişcăm capul fie că rotim încet figurile, vom avea iluzia că cercurile se învârtesc în direcţia dorită.

Un alt rol îl joacă senzaţiile termice care însumează atât senzaţii dc cald, cât şi dc rece. Această categorie dc senzaţii poate interveni în formarea mărturiei în cazul infracţiunilor săvârşite şi însoţite dc slimuli adecvaţi - stimuli termici. Martorul este chemat să facă jprecieri privind temperatura obiectelor cu care a venit în contact, iar când stimularea termică ■ produce la distanţă, atunci poate face aprecieri privind acrul ambiant, intensitatea sursei dc căldură sau dc frig.

A treia categorie de senzaţii, senzaţii primitive, sunt cele algice sau de durere, fiind consecinţa vătămării ţesuturilor organismului, a receptorilor algici.

în cazul in care senzaţiile algice sunt rezultatul unor loviri, vătămări aplicate cu intenţie, Del care Ic-a suferit încetează a mai avea capacitatea dc martor şi sc poate considera victimă ı infracţiunii, fiind ascultată ca parte vătămală. Dacă persoana nu doreşte o altă calitate, ar putea fi ascultată ca martor, dacă potrivit legii procesuale penale româneşti nu se constituie ca parte civilă sau parte vătămată.

Mărturia obţinută în urma senzaţiilor produse dc diferite obiecte şi fenomene asupra >:mţurilor umane va fi supusă unor cercetări riguroase dc către organul judiciar, deoarece —iodul de a simţi, pipăi, a rezista la diferenţe de temperatură, precum şi Ia durere, diferă dc la organism la organism.

Senzaţiile osmice constituie rezultatul stimulării receptorilor olfactivi situaţi în partea superioară a cavităţii nazale dc către substanţe aflate în stare gazoasă sau sub formă dc «pori[25].

Aceşti stimuli care pot da naştere la senzaţiile olfactive pot fi utili în descoperirea -tracţiunilor de incendiu, unde analizorul osmic ar putea deosebi mirosul caracteristic al rcendiului propriu-zis şi al substanţei inflamabile folosite, mirosul particular al unor «ubstanţe toxice, stupefiante sau alte mirosuri care însoţesc explozia, natura mirosurilor unor ~<*dil* profesionale (în industria chimică şi farmaceutică).

Informaţiile dobândite prin senzaţiile osmice sunt informe, impalpabile, inconstante, iar ■ uni întemeiată exclusiv pc scnzaļi:lc olfactive nu poate oferi decât dale despre natura cciectului, dar nu oferă posibilitatea localizării în spaţiu a stimulilor şi nici identificarea persoanelor şi obiectelor.

Omul poate percepe aproximativ 10.000 mirosuri, dar limbajul este foarte redus, oprimarea acestora se rezumă la termeni care însumează mirosuri fundamentale sau la «-recierea dc miros plăcut sau neplăcut.

La aprecierea unei mărturii baz;.tă pc senzaţii olfactive se va lua în considerare imcnul de adaptare olfactivă. Dacă la primul contact cu un anumit miros acesta poate "oducc o anumită reacţie, după un timp senzaţia nu mai este simţită cu aceeaşi acuitate, "rită acomodării.

Organul judiciar va putea verifica, întrebând martorul despre durata de timp petrecută în ul odorant respectiv, ştiindu-se faptul că pentru revenirea şi restabilirea senzaţiei tive este necesar un repaus dc 1-3 minute.

Senzaţiile gustative constituie o altă sursă a mărturiei, fiind produse dc însuşiri chimice substanţelor dizolvate în salivă sau soluţii apoase care stimulează receptorii gustativi pc _ ilele lingualc[26].

Capacitatea omului dc a percepe asemenea senzaţii sc reduce la un număr de patru, şi c: dulce, amar, acru, sărat.

25. Idem, pag. 24

Utilitatea acestor senzaţii se găseşte în posibilitatea identificării cazurilor de otrăvire sau dc intoxicaţie alimentară intenţionată sau din culpă.

In aceste două situaţii trebuie să deosebim dacă este vorba dc otrăvire ce constituie activitatea prin care sc înfăptuieşte latura obiectivă a infracţiunii sau reprezintă mijlocul prin care se realizează sinuciderea sau doar încercarea dc sinucidere, şi de asemenea dacă a survenit sau nu moartea[27].

în cazul în care a survenit moartea, ca rezultat al sinuciderii sau al infracţiunii, pot apare situaţii în care este necesară obţinerea unor informaţii dc la cei prezenţi privind gusturile specifice ale substanţelor ingerate.

în cazul în care moartea nu a survenit datorită ingerării unei cantităţi insuficiente dc otravă, a precarităţii mijlocului folosit, infracţiunea a rămas în faza tentativei, victima nu va mai fi ascultată ca martor, ci in calitate de parte vătămată.

Nu în toate cazurile va fi posibilă identificarea substanţei ingerate, deoarece modul dc administrare fiind diferit poate produce anumite obişnuinţe sau nu poate fi depistat din cauza dozei prea mari sau prin includerea substanţei respective în alimente sau băutură.

Avantajele oferite de aceste senzaţii sunt minime datorită relativităţii mijloacelor obiective dc control a sensibilităţii gustative, dar şi naturii umane, lor adăugându-li-se şi o serie dc factori dc distorsiune (bruiaj) determinată de legităţile generale ale scnzorialităţii, dintre care:

a) modul de organizare a informaţiilor la nivelul cortexului, care sc constituie în structuri şi configuraţii permiţând martorului să perceapă întregul înaintea părţilor componente (Ex.: un martor poate relata despre o maşină că era dc culoare deschisă, altul indică marca sau numărul de circulaţie);
b) constanţa percepţiei, fenomen care determină o anumită „corectare" a imaginii percepute;
c) fenomenul de iluzie, care conduce la percepţii eronate, prin deformarea subiectivă a realităţii (Ex.: o persoană poate fi apreciată mai scundă sau mai înaltă după cum s-a aflat într-un grup dc indivizi mai scunzi sau mai înalţi);
d) fenomenul de experienţă, pregătire la recepţionarea unor stimuli, filtrându-i pc alţii,
c) efectul „halo", fenomen care ne determină să extindem, necritic, un detaliu asupra întregului (Ex.: cazul escrocilor care datorită înfăţişării distinse şi exprimării corecte sunt crezuţi cu uşurinţă, iar o persoană onestă, dar cu o înfăţişare mai puţin agreabilă, nu[28].

O altă sursă a mărturiei o constituie recepţia auditivă. Senzaţiile auditive constituie rezultatul acţiunii undelor sonore asupra receptorilor auditivi, care vor putea fi înregistrate doar dacă se găsesc la frecvenţa cuprinsă între aproximativ 20 şi 20 000 cili pe secundă-"" Mecanismul senzaţiilor auditive nu poate fi înţeles fără cunoaşterea celor trei însuşiri fundamentale ale undelor sonore şi anume: înălţimea, intensitatea şi timbrul. în ceea ce priveşte înălţimea sunetului, la un om normal, virtual martor într-o pricină penală, pragul sal limita inferioară a auzului este de aproximativ 20 duble vibraţii pe secundă, iar pragul sat limita superioară de aproximativ 20 000 vibraţii pe secundă. Sunetele cele mai bine percepţii sunt cele aliate cu frecvenţa între 1000 şi 3000 de vibraţii pc secundă. Percepţia intensitic sonore poate fi influenţată dc raportul dintre distanţă, sursa sonoră şi organul receptor, d condiţiile atmosferice, dc natura mediului în care se propagă undele sonore.

27. Idem, pag. 26-27.
28. E. Stancu - op. cit., pag. 57-58.
29. Al. Ciopraga - op.

în ceea cc priveşte a treia însuşire, timpul, acesta atribuie sunetului un caracter individual aflându-sc în relaţie cu posibilitatea identificării undelor sonore pc baza senzaţiilor auditive în funcţie de capacitatea fiecărui om. Deseori, în depoziţiile martorilor se regăseşte cerinţa redării cuvintelor frazelor, sunetelor sau chiar a discuţiei pc care accasla a perceput-o involuntar sau voluntar, uneori chiar a vocii dacă martorul prezintă un handicap fizic (lipsă a vederii), ştiindu-se faptul că lipsa unui organ de simţ duce la acuitatea celorlalte sau fără a exista acest handicap, la recunoaşterea vocii pc baza unei anumite particularităţi sau defect dc vorbire.

Caracterul individual al vocii este dat de ansamblul însuşirilor sale şi anume: înălţimea tonului, a volumului, a tipului de rezonanţă, a timbrului.

Dacă martorului i sc cere să reproducă fidel cuvinte, termeni, expresii, numere, cifre rostite pc care acesta le-a perceput în diferite împrejurări, pentru că astfel prin intermediul mărturiei se verifică acele situaţii în care cuvintele, termenii, expresiile reprezintă însăşi activitatea materială prin care sc realizează latura obiectivă a infracţiunii.

în această categoric se vor înscrie infracţiunile săvârşite prin cuvinte scrise sau pe calc orală, şi anume: insulta (art. 205), calomnia (art. 206), deoarece prin stabilirea exactă a cuvintelor se poate afla identitatea adevărului şi a participanţilor, dc determinarea lor depinde şi stabilirea unor împrejurări esenţiale ale comiterii infracţiunii, dar mai ales existenţa infracţiunii poate fi condiţionată dc exacta stabilire a acestora.

Martorul poate reda cuvinte care şi-au lăsat amprenta aupra memoriei sale, poate face rezumatul la ceea cc a auzit. Dar în ceea ce priveşte fidelitatea mărturiei, având ca obiect reproducerea sensului general al unei convorbiri, discuţii, organul judiciar trebuie să aibă în vedere influenţele care se exercită, apoi procesele dc memorare şi reproducere pot fi alterate de diferiţi factori - timp, uitare.

Un potenţial martor poată să perceapă distanţa sursei sonore şi a organului receptor, se află într-un raport direct cu intensitatea sau tăria (forţa) fenomenului sonor, dar şi-n cazul perceperii sunetelor de la o anumită distanţă trebuie să se ţină cont de factorii perturbatori: vântul, şi anume, dacă undele sonore sunt perturbate în direcţia în care se află cel care aude, intensitatea acestora nu se reduce proporţional cu distanţii parcursă şi apare astfel tendinţa de a Ic localiza într-un punct apropiat în spaţiu, dar sursa acestora este situată într-un punct ndepărtat, iar când sunt percepute în sens invers, există posibilitatea de a nu fi auzite sau dacă sunt, vor fi localizate la o distanţă îndepărtată în spaţiu de sursa sonoră.

Un alt factor este ecoul - un obstacol care sc interpune între sursa sonoră şi organul receptor, la o distanţă de cel puţin 17 m. Organul auditiv al omului este capabil să perceapă distinct două sunete numai dacă intervalul de timp ce le separă este superior valorii dc 0,1 secunde, dacă va fi inferior acestei valori, atunci organul auditiv al omului va percepe două sunete simultan.

Reverberaţia - este fenomenul caracteristic spaţiilor închise prin care sunetele sunt prelungite şi amplificate imediat după ce au fost emise, datorită unor reflexii multiple şi •uecesive pc pereţii şi obstacolele acelui mediu[30].

Avându-se în vedere toţi factorii care pot perturba senzaţiile auditive, organul judiciar poate aprecia corect dacă mărturia poate sau nu să fie luată în considerare, doarpe informaţiile "tite auditiv. La acestea se adaugă şi faptul că persoana - martor care poate compărea în organului judiciar este atât om normal, dotat sub raportul funcţionării organului auditiv, sau un om care prezintă deficienţe funcţionale la nivelul organului de simţ, cât şi o persoană a

30. Idem, pag. 41

cărei sensibilitate auditivă depăşeşte nivelul comun, martorul excepţional înzestrat[31]. în această categorie vor intra persoanele care lucrează într-un anumit mediu care au auzul „exersat", şi anume: mecanici, vânători, medici terapeuţi, muzicieni.

Scăderea sensibilităţii la tonuri joase (datorită înaintării în vârstă sau prestării unei munci în mediu zgomotos), lipsa auzului sau verificarea acestei aptitudini poate fi supusă verificării dc către medicul specialist pentru a sc constata cauzele, ştiindu-sc făptui că omul cu auz normal deosebeşte vorba şoptită de la distanţa de 6 m, vocea de conversaţie de la cel mult 25 m.

Mărturia cu sursa constituită de senzaţiile vizuale, reprezintă mărturia tip, cel mai des întâlnită, acest lucru se datorează şi necesităţii reconstituirii cât mai fidel a configuraţiei locului în care s-a săvârşit infracţiunea.

Ochiul uman funcţionează ca o cameră fotografică. Logic, ar trebui ca obiectele lumii exterioare să fie reflectate după legile opticii, adică cristalinul ocular fiind ca o lentilă convexă, obiectele ar trebui să fie inversate şi să fie oglindite în funcţie de distanţă: cele apropiate să pară mai mari, cele mai îndepărtate mai mici, însă la fiinţele umane pe traiectoria dintre retină şi cortex are loc „corectarea imaginii", astfel încât obiectele sunt „neinversate"[32].

Este un fenomen psihofiziologic care contrazice legile opticii şi poartă numele de constanta percepţiei.

în analiza mărturiei este necesar să sc constate dacă martonil este obişnuit cu obiectele, locul sau persoana la care se referă depoziţia sa, deoarece dc gradul dc obişnuinţă, se va manifesta la el fenomenul de constantă a percepţiei, în funcţie de aceasta în mod involuntar va distorsiona realitatea, omiţând sau adăugând informaţii[33].

în sistemul acestor senzaţii umane, cele vizuale ocupă un loc important deoarece ele dau exact imaginea completă a lumii înconjurătoare, acest lucru şi pentru că, cu ajutorul culorilor, a mişcării, ochiul uman poate percepe diferite forme care iau anumite înfăţişări comune sau inedite pentru cl şi implicit pentru persoana umană.

Lumea pe care o percepe ochiul uman sc subdivide în acromatică şi cromatică. Culorile alb şi negru, precum şi cele care fac trecerea între ele se numesc acromatice, şi celelalte cromatice.

Omul ca persoană, ca potenţial martor, nu va avea aceste simţuri dispersate, ele se vor interacţiona, lucrând în acelaşi timp, astfel că imaginea percepută, informaţia obţinută va fi unitară.

Sub influenţa sunetului va creşte sensibilitatea ochiului la culorile verde, albastru şi violet, şi va scade la galben, roşu şi orange. Sensibilitatea ochiului va depinde şi de alţi factori, şi anume: în amurg culoarea verde apare mai strălucitoare, cea roşie-violct este percepută ea o culoare neagră, iar culoarea verdc-albastră este mult mai luminoasă[34].

Adaptarea la întuneric se petrece trecând brusc dintr-un mediu luminat la întuneric, când ochiul nu percepe nimic pentru ca apoi să intervină obişnuinţa. în ceea cc priveşte adaptarea Ia lumină are loc prin trecerea de Ia un mediu întunecat la lumină dc mare intensitate când ochii nc dor cu apariţia ebulsării, ca apoi să se acomodeze.

Astfel, la producerea unui fapt petrecut seara târziu. într-un mediu întunecat sau slab luminat, martorii atraşi dc strigătul victimei unei infracţiuni de tâlhărie, tentativă de omor, se pot recruta din rândul vecinilor, a celor aflaţi în locuinţele alăturate sau a locului săvârşini faptei care şi-au părăsit preocupările obişnuite, dar şi din rândul celor aflaţi întâmplător pe stradă. în cazul martorilor care sc aflau pe stradă în apropierea locului săvârşirii faptei, depoziţiile lor vor fi mai ample pentm că au putut percepe dc la o distanţă mai mică şi în

32. N. Mitrofan, V. Zdrenghea. T. Butoi - Psihologia judiciară. Ed. Şansa. Bucureşti, pag. 118.
33. Idem, pag. 118.
34. C. Aioniţoaie. T. Butoi, E. Stancu, I. Marcu ş.a. - Tratat de tactici şi

inlreaga lor desfăşurare evenimentele, dar şi pentru că vederea lor era acomodată condiţiilor de luminat[35]. Dacă martorilor aflaţi în locuinţele alăturate li sc cere să descrie vestimentaţia

infractorului, aceştia trecând brusc dc la un mediu luminat la unul mai puţin luminai sau întunecat vor relata că infractorul era îmbrăcat cu un costum negru, dar în realitate era albastru.

Organele judiciare nu trebuie să ignore amănuntele care pot părea nesemnificative, dar care în contextul săvârşirii unei infracţiuni sunt esenţiale. Amănuntele pot privi atât vestimentaţia, dar este ştiut că la un fapt petrecut pc stradă, un loc public, mărturiile vor abunda în detalii, unele controversate, altele lipsite de sens, sau obiectul cu care s-au produs vătămările, mai ales în condiţii slab iluminate sau întunecate. Totodată, nu pot fi ignorate viciile dc cromorecepţie care cuprind acromatopsiilc (se caracterizează prin incapacitatea ochiului de a distinge alte culori decât nuanţele dintre alb şi negru) şi discromotopsiile (incapacitatea de a distinge bine anumit culori - cecitalc pentru anumile culori).

Din sludiilc efectuate s-a concluzionat că frecvenţa este dc 4% la bărbaţi şi 0,7% la femei; un loc prim îl ocupă daltonismul (incapacitatea de a distinge culorile roşu şi verde). La cel care distinge greu roşu (propanopia) se va observa confundarea cu brun-închis, portocaliul cu verdele galben închis, violetul cu albastrul, iar cel care nu deosebeşte verdele (deuteranopia), roşu viu cu brunul clar, portocaliul cu verdele galben luminos, purpuriul cu albastrul-verzui[36].

O altă problemă este ridicată de perceperea relaţiilor speciale pentru că în ascultarea martorilor se urmăreşte obţinerea unor date prinvind mărimea, forma, adâncimea, orientarea în spaţiu, localizarea auditivă sau vizuală, la ele adăugându-sc şi factorii perturbatori, experienţa, oboseala, starea de emotivitate, condiţiile meteorologice şi de vizibilitate.

Pentru o corectă apreciere a declaraţiilor martorilor, organul judiciar trebuie să ţină seama dc factorii care pot influenţa perceperea distanţelor, dar şi de metodele folosite dc martori pentru aflarea lor. Un rol important îl joacă experienţa în determinarea distanţei - conducătorii auto. Dacă distanţa până la un anumit obiect poate fi determinată având-sc în vedere mărimea acestuia, în ceea cc priveşte percepţia şi aprecierea mărimii are loc un proces invers, deoarece mărimea unui obiect depinde dc măsura celorlalte obiecte care se găsesc în jurul său.

Astfel: o persoană de statură mijlocie va apărea înaltă alături dc o persoană de statură mică, iar aceasta mult mai mică decât cslc în realitate, la toate acestea sc adaugă şi culoarea obiectului pentru că obiectele de culoare neagră par mai mici decât cele de culoară albă, deşi au aceeaşi mărime. Obiectele de culoare albă, galbenă şi roşie se văd de la o distanţă mai mare şi lasă impresia că sunt mai aproape decât în realitate.

Perceperea timpului reprezintă un proces complex şi constă în reflectarea duratei obiective a unui fenomen, a vitezei şi succesiunii sale. Evenimentele percepute sunt păstrate în memorie sub forma reprezentărilor, erorile apărând datorită ştergerii din memorie a anumitor reprezentări. Restabilirea în memoria martorului a reprezentărilor şterse poate fi obţinută printr-o corectă determinare a succesiunii evenimentului perceput anterior. Sarcina organului judiciar este de a formula dc asemenea manieră întrebările, încât să ajute martorul să-şi amintească faptele sau împrejurările uitate, ţinând seama de ocupaţia sau profesia acestuia.

Experimentele au dovedit că după un antrenament îndelungat anumite persoane pot să determine timpul cu o precizie exactă. Spre exemplu: sportivii după un anumit antrenament, pot aprecia timpul până la ordinul sutimilor de secundă.

Perceperea timpului poate fi influenţată şi de cantitatea fanomenelor care s-au produs într-un interval dc timp şi dc conţinutul lor. Astfel, perioadele dc timp „pline" trec foarte repede, care de regulă sunt subapreciate, iar perioadele „goale" trec încet, încât vor fi

35. Al. Ciopraga - op.cil.. pag. 54.
36. Idem, pag. 58.

supraapreciate. Dc aici şi starea emoţională din momentul perceperii are efect direct asupra aprecierii timpului, aşteptarea unui eveniment plăcut „lungeşte" timpul, pc când un eveniment neplăcut îl ..scurtează"[37].

în cadrul aprecierii timpului, generalizând şi extrapolând la toate categoriile dc infracţiuni, sc pot distinge anumite etape legate de situarea în timp a unor evenimente, fapte. Ele sunt, de fapt, situaţii tipice:

- localizarea în timp a faptei săvârşite, a altor acţiuni legate de infracţiuni;
- durata în timp a infracţiunii, a altor activităţi şi succesiunea în timp;
- raportul de antecedenţă şi dc subsecventă a unor fapte, acţiuni, succesiunea în timp a unor împrejurări având legătură cu infracţiunea sau făptuitorul acesteia;
- ritmul, viteza dc desfăşurare a unor fapte[38].

Localizarea în timp a infracţiunii, a faptei săvârşite, a altor activităţi reprezintă o cerinţă a principiului aflării adevărului.

fn cazul în care intervalul de timp situat între momentul percepţiei şi cel al reproducerii este relativ scurt - moment care coincide cu descoperirea infracţiunii, identificarea făptuitorului şi începerea procesului penal - martorul apt din punct dc vedere al însuşirilor dc percepţie, de memorare şi în acelaşi timp dornic să ajute, nu va avea dificultăţi la redarea informaţiilor stocate, la aprecierea corectă a limitelor de timp în care s-a situat infracţiunea şi a celorlalte activităţi.

în cazul în care intervalul dc timp este mai mare - un număr de doi ani - când se va declanşa procesul penal, şi se va descoperi făptuitorul, atunci sc va constata că martorul se va confrunta cu neputinţa localizării exacte în timp a faptei, a evenimentelor. La acestea sc adaugă şi monotonia faptelor cotidiene, a unor condiţii precare exterioare.

Un rol important îl joacă organele judiciare care nu trebuie să dezvolte un rol pasiv, trebuie să facă corelaţii, să localizeze anumite dale care pot duce la identificarea făptuitorului. Organul judiciar cunoscând personalitatea martorului, a preocupărilor, a aptitudinilor sale, poate_readuce în memoria sa prin corelaţii, deducţii, faptele pe care acesta le credea uitate.

în temeiul acestui rol pc care-1 joacă, organul judiciar nu trebuie să aibă o atitudine sugestivă, impunând martorului corelaţiile şi deducţiile sale, ci doar prin întrebări să aducă în memoria martorului acele fapte care au importanţă.

Reversul medaliei, adică acel martor capabil să redea faptele cu exactitate şi precizate bine în timp, nu trebuie să ducă la concluzia că este dc rea-credinţă, dar spusele sale trebuie atent verificate intr-o deplină concordanţă între ceea ce afirmă cu atâta exactitate şi evenimentele sau modul care l-au determinat să Ic reţină precis.

Majoritatea infracţiunilor nu au existenţa condiţionată de durata în timp a activităţii materiale prin care se realizează latura obiectivă, dar existenţa altor infracţiuni este condiţionată dc durata în timp a activităţii materiale deoarece absenţa acesteia determină inexistenţa infracţiunii sub aspect penal.

Durata în timp a activităţii materiale este întâlnită la infracţiunea continuă (art. 189 - Lipsirea de libertate în mod ilegal; art. 241 - Portul ilegal dc decoraţii sau semne distinctive) - unde, pentru a exista infracţiune este necesar activitatea să sc desfăşoare pc o anumită perioadă dc timp, la intervale de limp în baza aceleiaşi holărâri. Evaluarea duratei de timp 2 acţiunii sau inacţiunii acestor infracţiuni nu se poate realiza prin orice mijloc de probă, dar în cadrul acestora proba testimonială deţine un loc important.

în această privinţă cercetările psihologice au evidenţiat tendinţa martorului - cel care in condiţiile infracţiunii a perceput faptele a căror durată trebuie s-o evalueze sau cel care în alic condiţii a perceput asemenea fapte - de a supraevalua duratele scurte de timp şi de a subevalua duratele lungi.

37. Tratat dc tactică criminalistică - Colectiv pag. 126.127

Percepţia poale fi influenţată şi de factori obiectivi (stări, sihiaţii contextuale percepţiei, independente dc cel care percepe, care se pot reprezenta într-un sens sau altul percepţiei) şi subiectivi (stări, situaţii legate de condiţia psihofiziologică şi de personalitatea celui cc percepe, care se pot răsfrânge în mod favorabil sau defavorabil asupra percepţiei). în această situaţie atât martorul cât şi mărturia pot ti influenţate de aceşti factori deoarece aprecierea mărturiei dc către organele judiciare nu poate fi desprinsă de condiţiile în care s-a format.

Un rol important în procesul percepţiei îi revine şi atenţiei, fenomen psihic intim legat dc percepţie, în absenţa căreia mărturia este dc neconceput, atribuind acesteia vigoare şi plenitudine[39].

In actul mărturiei se regăseşte atât atenţia voluntară (intenţionată), cât şi cea involuntară (neintenţionată), dar specific martorilor este atenţia involuntară, care va fi mobilizată de o scrie de factori interni şi externi. Factorii externi infracţiunii şi făptuitorului trebuie să aibă capacitatea de a atrage atenţia, de a se detaşa de fenomenele, particularităţile obiectelor dc a trezi atenţia martorului, ca: lumina foarte puternică, culorile vii, mirosurile persistente şi puternice, sunete şi zgomote stridente care involuntar vor reţine atenţia martorului. La toate acestea sc adaugă schimbările şi ajustările deliberate sau nu, ce apar în înfăţişarea unei persoane, obiectele care nu au caracter de noutate, de inedit.

Un alt aspect priveşte atenţia dc expectanţă, anticipativă. care în cadrul mărturiei poate avea atât aspecte pozitive cât şi negative. Aşteptarea pregăteşte organismul pentru a reacţiona şi a recepţiona un stimul la un eveniment iminent deoarece ceea cc este aşteptat ca posibilitate de producere este perceput mult mai repede şi cu mai multă precizie având efecte pozitive asupra cantităţii, cât şi calităţii evenimentului perceput

Efectele negative rezultă din discordanţa dintre aşteptare şi situaţia în fapt. Ele constau în false identificări când stimulul sau evenimentul aşteptat sc substituie percepţiei reale[40].

Numai că cel pregătit să perceapă un anumit miros, sunet sau zgomot este tentat să atribuie mirosul, sunetul, zgomotul stimulului aşteptat (stimul anticipat) să sc producă (iluzie dc calitate)[41].

în evaluarea martorului şi a mărturiei trebuie să se ţină scama şi dc alte două tipuri dc atenţie, şi anume:

- tipul static - când mărturia va prezenta grade egale dc fidelitate pc tot parcursul actului perceptiv;
- tipul dinamic - mărturia va conţine informaţii mai exacte asupra faptelor petrecute la un scurt interval de timp de la declanşarea fenomenului spre care şi-a îndreptat atenţia.

Din analiza acestora se impun două concluzii în evaluarea mărturiei şi tactica ascultării martorilor:

1. dacă martorul nu reuşeşte să furnizeze informaţii cu privire la pricină în întreaga sa desfăşurare, nu înseamnă neapărat că este de rea-credinţă;
2. când la producerea unui fapt au asistat mai multe persoane este indicat a fi ascultaţi

39. Al. Ciopraga op. cit., pag. 99.
40. Ex.: Martorul la o discuţie pc un ton dc ceartă între două persoane cc ameninţa să degenereze într-un schimb i: violenţă, fiind pregătit (montat - atenţie expectată) asupra a ceca ce este dc presupus că sc va petrece (stimul anticipat) т raport cu cei acăroralcnţieafost involuntar atrasă dc ţipatul victimei, va percepe faptul din momentul incipient (viteza percepţie), mai exact (precizia percepţiei) alăt sub aspecnil însuşirilor, cât şi canliiative ale evenimentului.

Eli mai mulţi martori pentru a sc putea, în felul acesta, reproduce întreg tabloul infractiunii'[12].

Ascultarea martorilor evidenţiază o altă însuşire a atenţiei, şi anume distribuţia, prin care sc înţelege posibilitatea efectuării simultane a două activităţi.

Efectuarea simultană a mai multor activităţi este posibilă dacă cel puţin una dintre ele are caracterul dc obişnuinţă, de stereotip, caracter care sc deosebeşte în urma unei îndelungi exersări. Acest gen dc atenţie distributivă este întâlnită la şoferii profesionişti. Dar nu va fi regăsită la două activităţi care necesită prin natura lor o atenţie totală - şoferul începător.

Există posibilitatea ca preocuparea în realizarea unei activităţi să fie doar un pretext in spatele căruia sc poate ascunde din diferite motive intenţia martorului de a se sustrage de la obligaţia dc a depune mărturie.

O altă însuşire a atenţiei este stabilitatea, adică menţinerea timp îndelungat a orientării şi concentrării asupra aceluiaşi fapt, dar mai ales asupra aceloraşi fapte care au o desfăşurare pc o perioadă mai îndelungată.

în anumite cazuri atenţia poate reprezenta ea însuşi obiectul probaţiunii, mai ales la faptele săvârşite din culpă - modalitatea culpa simplă, greşeala, neglijenţa, al căror rezultat ar fi putut fi prevăzut de făptuitor dacă ar fi depus toate diligentele necesare activităţii pc care se desfăşura şi care Ic necesita[43].

Vigoarea şi rigurozitatea atenţiei pot fi marcate dc o scrie de factori obiectivi şi subiectivi în care s-a format mărturia şi anume: stare fizică a martorului, surmenaj, oboseală fizică şi psihică, diminuare a funcţiilor psihice cu repercusiuni asupra atenţiei, implicit mărturiei la care se adaugă trăirile sufleteşti, sentimentele sau consumul dc alcool, droguri etc.

Efectele negative ale acestor agenţi nu întotdeauna duc la eliminarea atenţiei deoarece există situaţii în care datorită atracţiei exercitată dc eveniment asupra martorului acesta va fi atras, concenlrându-şi atenţia, solicitând un efort voluntar mai intens, astfel încât efectele distractive ale atenţiei vor fi diminuate[44].

4.2.2. Decodificarea evenimentului judiciar. Interpretare. Atribuire de sens

Lucrurile, obiectele, tot ceea cc ne înconjoară devin parte intrinsecă a vieţii noastre. între momentul perceptiv al mărturiei şi cel al reproducerii în faţa organelor judiciare a faptelor percepute, sc interpune momentul conservării, al păstrării pentru o anumită perioadă a informaţiilor dobândite - deci memorarea - forma de reflectare a experienţei acumulate şi funcţie a creierului. Din momentul percepţiei - a existenţei informaţiei - şi până la reactualizarea lor există un alt moment şi anume decodarea sau prelucrarea informaţiilor.

Aparatul nostru senzorial nu recepteazã imaginea lucrurilor şi fenomenelor, ci doar lumini, sunete, mirosuri, care numai la nivelul cortical, în scoarţa cerebrală, vor fi integrate în ansambluri şi vor fi prelucrate şi decodate.

Fenomenul este asemănător cu ceea ce se întâmplă când vorbim la telefon. Prin emiţător sunt emise sunete care sunt transformate în impulsuri electromagnetice şi transmise spre receptor. Aceste semnale sunt apoi recompuse în cuvinte care, făcând parte dintr-un limbaj cunoscut de persoana de la celălalt capăt al firului - se strucmrcază după sens, conferind un conţinut inteligibil mesajului original transmis.

Uneori, pe canalul de transmisie apar „zgomote", astfel încât comunicarea devine lacunară într-un grad mai marc sau mai mic, dar acest lucru nu va împiedica comunicarea interlocutorii completând logic şi semantic eventualele pierderi ale cuvintelor.

Datorită activismului psihic, în conştiinţa noastră apar sensuri întregi, logic/semantic structurate cu toate că ele nu sunt stocate memorial, ci parţial provin din reconstituiri.

43. Idem, pag. 110.
44. Idem, pag. 112.

Informaţiile emise, recepţionate integral sau parţial sunt decodate, se structurează logic/semantic, dobândind un sens. Sensul este fixat în cuvânt şi este purtător de cuvânt. Persoane adulte şi normale, nu percepem decât lucrurile denumite, adică nu vedem un obiect de o anumită formă, mărime, culoare ci vom vedea „masa", „scaunul", „omul" etc. Legătura dintre obiecte, fenomene, situaţii şi grupajul de sunclc prin care se exprimă - cuvântul - sunt învăţate, sunt achiziţii poslnaialc, ceea cc facilitează receptarea evenimentelor.

Decodarea informaţiilor efectuată, găsirea şi selectarea cuvântului potrivii nu constituie punctul final al procesului dc prelucrare. Fiecare cuvânt este purtător dc sens, acest sens este apropiat la toţi cunoscătorii acelui limbaj - un anume dialect. Depăşind această particularitate, cuvintele nu desemnează numai obiecte, stări, fenomene, ele au şi conotaţii colective[45]. Descoperirea unor asemenea semnificaţii, care se pot referi la un punct nodal al cazului sc va face cu mult tact şi abilitate. Cunoaşterea conotaţiilor de către ofiţerul dc poliţie este ■mportantă în descifrarea cuvintelor, în sesizarea momentelor pe care le exprimă un martor în depoziţiile sale. Martorii pot fi recrutaţi din orice mediu. Este ştiut faptul că infractorii folosesc un anumit jargon - în care utilizează timpul prezent.

In procesul de decodare se conştientizează calităţile spaţio-temporale şi sc estimează ••aloarca lucrurilor, fiinţelor, deplasarea lor. în acest moment apar o serie dc distorsiuni involuntare, deoarece reflectarea timpului, a spaţiului şi a vitezei se efectuează prin cţiunca mai multor organe de simţ, fapt care potenţează relativitatea lor. însă, alături dc naţiile receptate senzorial, timpul şi spaţiul se reflectă în psihicul nostru şi prin procesele Jirii, deoarece la om participă la orice fenomen de reflectare într-o mai mică sau mai mare ură.

în cadrul depoziţiilor martorilor aprecierea corectă a timpului, a distanţelor, a vitezei este sivă pentru că în funcţie de asemenea aprecieri depinde încadrarea juridică a actului iţional. Orice supraapreciere sau subapreciere poate schimba esenţial situaţia creată. Juristul german H. Gross (1907) arăta că există o metodă simplă de a verifica un martor i posibilităţii sale de apreciere a timpului sau a spaţiului[46].

4.2.3. Memorarea evenimentului judiciar - Stocarea informaţiei în raport cu dinamica uitării -

Mărturia - actul final - implică trei momente, şi anume: perccppla, memoria şi reproducerea.

Privit din perspectiva practicii judiciare, acest proces psihic care nu sc identifică cu mărturia, relevant în măsura în care cel care a perceput nemijlocit şi involuntar, de regulă, fapte şi ejurări legate de comiterea unei infracţiuni este capabil să Ic reproducă fără a le denatura.

Pentru organul judiciar un interes deosebit îl are fidelitatea mărturiei care poate fi ată prin cunoaşterea mecanismelor fiziologice şi legităţilor generale care guvernează ria voluntară, dar mai ales pc cea involuntară[47]. Totodată, organul judiciar trebuie să aibă dere că memorarea este influenţată de diverşi factori - starea emoţională, interesul, aţta, gradul dc înţelegere a fenomenului perceput, şi altele, care se exprimă diferenţial în

I cu vârsta persoanei ascultate în calitate de martor.

45. Ex. I: Cuvântul „beţiv" exprima atât un individ văzut adesea în stare dc ebrietate, dar poale exprima si I faţă dc asemenea persoane.

ExJ: „Gara" - exprimă atât locul unde vin si pleacă trenurile, dar specific acestui loc este gălăgia, acel ..du-tc-' idinca sau, daca aici s-au petrecut diferite lucruri - un accident, despărţirea de un anumit lucru sau o persoană, ı siniafii cuvântul dobândeşte calităţi afcctogcnc. capabile să introducă elemente distorsionate discrel.

46. Ex.: Astfel, în camera de audiere, auchctatonil poate să-i ceară martorului să aprecieze scurgerea unui .mumii / de timp fără a se uita la ceas sau să sc pronunţe asupra proporţiilor camerei, distanţa de la geam la blocul din

Din perspectivă psihologică, memorarea reprezintă ansamblul procedeelor de întipărire (memorare), păstrare, recunoaştere a experienţei dobândite anterior[48].

Procesul de memorare cuprinde trei faze:

a) de achizifie (memorare);
b) de reţinere, dc păstrare;
c) de reactivare, reactualizare;

şi sc caracterizează prin:

• Selectivitate, adică ceea ce o persoană umană memorează mai repede, va fi durabil, uitat mai greu, însemnând că acele evenimente au o anumită semnificaţie;
■ Caracter activ - ilustrează legătura dintre memorie, conţinut şi condiţiile activităţilor omului şi mijloacele utilizate pentru realizarea finalităţii dorite;
* Caracter inteligibil - evidenţiază legătura dintre procesele de întipărire, conservare, evocare şi gândire.

între memorare (întipărire) şi păstrare (conservare) nu va exista o identificare a însuşirilor de a întipări şi conserva faptele percepute care sunt variabile, diferind de la o persoană la alta

Martorul care percepe şi îşi fixează în mod lent informaţiile care îi parvin mai ales dc la participarea unor cazuri complexe cu o succesiune rapidă şi într-un interval de timp scurt, va percepe lacunar, iar memorarea şi conservarea vor fi şi ele deficitare.

Martorul care percepe şi memorează cu uşurinţă, dacă faptele percepute şi memorate se consumă într-un interval scurt de timp, şi dacă va fi ascultat imediat, va fi capabil să facă o depoziţie exactă; dar, după un interval mai lung dc timp, depoziţia acestui martor va tinde să devină lacunară şi inexactă[4''].

La început se şterg din memorie detaliile neesenţialc, apoi vor fi vizate aspectele esenţiale, pentru ca, în final, să intervină procesul uitării, motiv pentru care trebuie avut îr vedere factorul timp, mai ales atunci când se procedează la ascultarea martorului[50].

Caracteristic pentru mărturie este memorarea involuntară, în sensul că cel mai adesea, faptele sunt reţinute dc oameni în mare măsură involuntar şi neintenţionat.

Dar în funcţie de tipul de memorie a martorului se întâlnesc martorii cu o memon dominant vizuală, auditivă, afectivă sau având o memorare mecanică sau logică, după cu este prezentă sau absentă înţelegerea materialului informativ receptat. Totodată, memorar poatc fi voluntară sau involuntară potrivit atitudinii interesului manifestat de martor reţinerea aspectelor percepute[51].

Memorarea voluntară presupune prelucrarea şi ordonarea informaţiilor, marto deliberat evocă, repetă pentru sine sau pentru alţii fapte percepute, supune unui exame critic impresiile dobândite, face însemnări, notează anumite date, şi toate acestea pent a face mărturia cât mai exactă şi mai completă.

Memorarea involuntară nu presupune existenţa scopului, ci intenţia de a memo dar nu prezintă nici o activitate pasivă, mecanică a informaţiilor dobândite. Omul . poate reţine toată experienţa anterioaiă, pot lipsi din cadrul percepţiei şi al memorării cbi clemente familiare. Ea atribuie măr.uriei un caracter lacunar, deformat şi imprecis, i eficienţa acesteia este dată dc două legităţi, şi anume:

48. Idem, pag. 114.
49. Idem, pag. 116-117.
50. Tratai de tactică criminalistică, pag. 128.
51. E. Siancu op.cit., pag. 64.

- semnificaţia pe care o prezintă faptele percepute în raport cu experienţa anterioară a subiectului;
- eficienţa mărturiei involuntare este condiţionată dc factori emoţionali cc stau la baza ei, interese, aptitudini, stări emoţionale.

Va exista o distincţie între depoziţiile martorilor care au ca obiect fapte, evenimente legate direct dc evenimentul produs (infracţiune - fapta săvârşită) la care martorul a participat şi pc care lc-a perceput nemijlocit - acţionând atât memorarea voluntară, cât şi involuntară -şi depoziţiile martorilor cu obiectul format atât din păreri, convingeri care realizează profilul moral al învinuitului, inculpatului sau alte persoane - acţionând doar memorarea voluntară.

Memorarea plastie-intuitivă presupune capacitatea subiectului de a-şi întipări şi conserva în memorie reprezentările concrete ale faptelor şi obiectelor percepute anterior. Două din formele acestea, şi anume memorarea vizuală şi auditivă prezintă importantă pentru că marea majoritate a aspectelor legate de o infracţiune, care sunt mai bine percepute, este formată din imagini, sunete, zgomote percepute prin intermediul analizatorilor vizuali şi auditivi.

La tipul vizual, accentul sc pune pc capacitatea de a reţine imaginile, figurile, iar la cel auditiv, capacitatea dc a reţine şi reda fidel sunete şi zgomote[52].

In funcţie de durata stocării se poate vorbi dc memorie de scurtă durată, de durata medic şi de lungă durată.

Aproape de un secol se cunoaşte (J. Jacobs, 1897) câ durata stocării variază în fiinc|ic dc: spui material care sc re|inc (material verbal, cifre, figuri, obiecte), vârsta, capacitatea intelectuală.

în cazul în care conţinutul memorial este dc minimă importanţă putem vorbi dc memorie de scurtă durată (sliort term memory) sau memorie primară întâlnită la reţinerea unui eumăr dc telefon nesemnificativ sau sumele parţiale la o adunare. Această instanţă memorială i poate conţine mai mult dc 6-8 elemente (la omul adult normal), cum ar fi cele 6-7 numere : telefon şi aceslea vor fi stocate 20-30 secunde. Dacă in acest răstimp intervine o recepţie, iţinutul va fi transmis memoriei de lungă durată sau celei dc durată medic.

l.M.L. Hunter a remarcat că stocarea în memoria de scurtă durată se efectuează în rliţiilc concurenţei mai multor serii de informaţii, astfel că sc poate spune că memoria de i durată filtrează şi selectează informaţiile.

După părerea unor autori ca W. Kintsch (1970), R.C. Atkinson, R. M. Schiffrin (1971), ile din lumea exterioară, adică intrările de informaţii sunt stocate temporal chiar sub ionică, vreme dc câteva semnale în registrul senzorial sau în memoria senzorială, dc ■ vor fi transmise memoriei de scurtă durată primare, fiindcă aceasta este considerată ca orie activă. în memoria de lungă durată sau secundară nu sc stochează informaţiile decât dacă au fost repetate. în ceea ce priveşte martorul şi mărturia, informaţiile nd în sistem prin canalele senzoriale şi sunt slocatc pentru o vreme foarte scurtă în aria de scurtă durată.

j parte din informaţii care se scurg în memoria dc scurtă durată (primară) sc vor nite în memoria de durată relativ lungă sau în memoria de lungă durată (secundară), dc i ele vor fi recuperate prin utilizarea unor strategii (C. Morgan, R. King, 1975). Această ire sc referă la „căutarea" în memorie, la eforturile depuse când ştim că acele anumite ne stau „pc vârful limbii" (fenomenul Trebuie-05 după J.A.C. Brown, D. McNeil -. iar „traducerea în comportamente" înseamnă transformarea conţinutiirilor memorate -: şi găsite - în declaraţia verbală sau scriptică.

52 Al. Ciopraga - op.clt.. pag. 124-125.

Interesul pentru o anumită categoric de fapte facilitează repetarea, şi deci stocarea lor. Când cineva este vizat că va trebui să raporteze cele văzute, urmăreşte atent desfăşurarea acţiunii, reuşind să reţină ceea ce i s-a cerut (ex. un cerectaş militar trimis în misiune).

Conştiinţa sarcinii măreşte atât capacitatea de receptare până la nivelul optim, cât şi stocarea informaţiilor a căror recuperare devine facilă, numai că asemenea situaţii se găsesc în cadrul mărturiei, cu precizarea că o persoană care urmăreşte desfăşurarea unor fapte sau evenimente realizează faptul că este un potenţial martor[53].

Informaţiile care pot fi percepute sunt nelimitate, ele putând proveni din diverse medii, domenii, astfel încât capacitatea dc memorare ar fi în plină activitate, neavând nici un moment dc relaxare şi dc sortare a datelor, lucru care ar duce la clacare. Ca şi asupra celorlalte organe dc simţ „veghează" anumiţi factori care reglementează procesul dc receptare şi stocare, acţionând prin înlăhirarea acelor informaţii ce constituie un surplus. Asupra memoriei acţionează „uitarea", ce constituie reversul păstrării şi se manifestă sub forma neputinţei reconstituirii unor date memorate, ori în imposibilitatea recunoaşterii unor evenimente trăite Ia o nouă confruntare cu acestea ori reproducerea sau recunoaşterea lor eronată[54].

Timpul reprezintă un factor decisiv care reacţionează asupra memoriei ca un agent „purificator" al informaţiilor. Uitarea atrage după sine pierderea detaliilor, amănuntelor, nuanţelor a căror reactivare devine anevoioasă şi chiar imposibilă. Uitarea - condiţie a memoriei - elimină tot ceea cc este secundar, ce îngreunează capacitatea de reţinere, lăsând loc arhitecturii generale, structurii întregului.

Asupra memoriei se repercutează tonul afectiv, însuşirile emoţionale ale informaţiilor deosebite. Este mai greu să uităm acele sentimente care s-au format ca rezultat al unor fapte plăcute, care au trezit un ecou în sufletul nostru. Se consideră că experienţa pozitivă agreabilă sc repercutează într-un sens univoc, întotdeauna favorizând memorarea, în schimb faptele care au declanşat sentimente de repulsie, penibile, dezagreabile, vor fi împinse spre uitare, refulate cu multă uşurinţă[55].

Este mult mai uşor să uităm aceste fapte decât să încercăm să trăim cu ele. Psihologic, o persoană care a trăit o experienţă penibilă având ca obiect persoana ei va tinde să sc apere, să-şi reprime acele sentimente născute în unna experienţei. îşi va refula amintirile spunând că nu-şi aminteşte nimic sau că a uitat totul. O astfel dc persoană - potenţial martor - poate fi victima unei infracţiuni, o altă persoană va încerca să nu vorbească despre ceea cc s-a petrecut, negând sau spunând că totul este uitat. Timpul şi uitarea nu pot afecta aceste fapte, cu cât ele vor fi refulate, împinse undeva în adâncul subconştientului, cu atât ele vor exista şi vor fi mai puternice.

Timpul scurs din momentul fixării constituie o cauză firească a uitării şi cu cât intervalul de timp este mai mare. cu atât erodarea informaţiilor percepute este mai evidentă. Interesul pentru memorarea celor percepute sau impresia produsă de evenimentul la care persoana a fost martoră pot marca trecerea în uitare sau reţinerea evenimentului. Temperamentul martorului poate influenţa curba uitării în asociaţie cu vârsta persoanei în cauză. Uitarea nu înseamnă „golirea memoriei de orice evenimente", deoarece chiar şi o memorie slabă „poate avea capacitatea de a reţine ceva cc a perceput cândva, mai ales dacă stimulii au fost puternici"[56].

în ceea ce priveşte experimentele care s-au efectuat pentru a se constata care este procentul de fidelitate a mărturiei în cazul apariţiei „uitării", adică a trecerii timpului, s-a constatat (Mane Borst, Ed. Abramowski) că timpul sc repercutează defavorabil asupra întinderii mărturiei, dar sub influenţa aceluiaşi factor, fidelitatea mărturiei sporeşte. Trecerea timpului poate avea şi influenţe pozitive, astfel la repetarea depoziţiilor la a opla zi din momentul percepţiei, acestea s-

53. N. Mitrofan, V. Zdrenghca, T. Butoi - op. cit., pag. 121-125.
54. Al. Ciopraga - op. cit., pag. 130.
55. Al. Ciopraga - op. cil., pag. 131-132.
56. Tratat de tactică criminalistică, pag. 64-

au ameliorat simţitor, deoarece acele elemente uitate au putut fi reamintite, erorile strecurate au fost corectate şi, dc asemenea, noi detalii au completat spaţiile lacunare.

Criminalistul şi psihologul polonez Pawel Horoszowski constata că reproducerea este mai deplină după trecerea a dotiă-trci zile în raport cu depoziţiile ce succed imediat percepţiei mai ales în cazul infracţiunilor, a căror producere este de natură a provoca celor care le-au perceput anumite stări afective.

Caracterul de completare după o primă relatare, ameliorarea reproducerii amânată în raport cu reproducerea imediată este cunoscută astăzi sub numele de reminiscenţă. Acest fenomen îşi face simţită prezenţa într-o proporţie dc 65%, în cazul materialului inteligibil, mai frecvent în cazul materialului rczullat din expunerea liberă a unui conţinut inteligibil decât al reproducerii sale textuale.

Alţi factori care pot influenţa reminiscenţa sunt: atitudinea, interesul subiecţilor în raport cu materialul memorat, vârsta acestora (fenomenul este mai frecvent la copii, la adulţi se manifestă în proporţie de 30%).

Ca o constatare, dar neavând o valoare absolută, ce poate constitui un criteriu de evaluare mărturiei în raport cu momentul în care este obţinută - un anumit timp, dc ordinul zilelor, •tit din momentul percepţiei - mărturia prezintă o valoare ridicată, după care, un interval timp - ale cărui limite anevoie pot fi precizate datorită factorilor care intervin - valoarea - nărturiei diferă sensibil într-o măsură aprioric nedcterminabilă pe de o parte în raport cu itsuşirile celui ce compare în faţa organului judiciar în calitate dc martor şi pe dc altă parte în -îport cu natura şi caractcnil informaţiilor memorate[57].

4.2.4. Redarea - reactualizarea evcnimenului judiciar. Elementul testimonial Redarea - reactualizarea - reproducerea reprezintă ultimul moment al formării urici. Este momentul în care, cel care a perceput desfăşurarea faptelor compare în faţa -clor judiciare în calitate de martor. Reproducerea este un fenomen destul de complex nu se face mecanic, ci în strânsă legătură cu procesul de gândire. Reproducerea lumii care înconjoară, a experienţelor dobândite anterior ca şi proiectarea în viitor nu sunt posibile reprezentări. Dacă perceperea poate avea loc numai în prezenţa obiectelor sau enclor, reprezentările sunt posibile şi în absenţa acestora. Reprezentările sunt strâns dc particularităţile individuale ale fiecărei persoane, formarea şi desăvârşirea lor fiind ţaţe considerabil de activitatea desfăşurată dc fiecare individ. Totodată, la una şi i persoană reprezentările se pot „exprima" în mod deosebit, adică cele vizuale pot fi e şi stabile, pe când cele auditive sunt inexacte şi au caracter de instabilitate[58], in mărturie, modalitatea principală dc transmitere a informaţiilor, modul comun de a depoziţiilor îl constituie reproducerea orală, care în procesul judiciar îmbracă a relatării(cvocării, narării) libere, spontane a faptelor percepute, precum şi forma nsurilor la întrebările adresate dc organul judiciar - interogatoriul. Reproducerea poate îmbrăca forma depoziţiei scrise personal de către martor, ducerea fidelă a faptelor este condiţionată atât dc fidelitatea percepţiei şi a memoriei, şi de capacitatea dc verbalizare, de modalitatea dc exprimare a informaţiilor. Momentul reproducerii este puternic marcat de emotivitatea sporită a martorului provocată iu, de ambianţa în care are loc comunicarea faptelor, ce se va repercuta în mod inhibitor capacităţii de exprimare. Martorul animat de dorinţa de a ajuta organul judiciar la -narea cauzei, ar fi tentat să atribuie mărturiei sale o imagine supradimensională. Dacă în mersul unnăririi penale, în timpul audierii penale care are loc în cabinetul lui de cercetare penală în prezenţa numai a acestuia sau a procurorului, între acesta şi

Al. Ciopraga - op. cit., pag. 137-138.
Tratat de tactică criminalistică, pag. 128.

martor sc realizează acel conlaci psihologic, cadru propice ce anihilează efectele negative de tensiuni emoţionale ce se pot reprezenta asupra mărturiei, atunci in cursul judecăţii, ambianţa fiind schimbată, ea sc va răsfrânge în mod pozitiv asupra capacităţii de reproducere a faptelor.

în cursul judecăţii bazată pe principiile contradictorialităţii şi publicităţii dezbaterilor, sfera persoanelor participante este lărgită, deoarece vor intra în scenă inculpatul, partea vătămată, partea civilă şi responsabilă civilmente, ceilalţi martori, procurorul, apărătorii, iar martorul va trebui să răspundă la întrebările puse de aceştia, numai că interesele şi poziţiile procesuale sunt distincte. La toţi aceştia sc adaugă şi prezenţa publicului - influenţând psihicul martorului în sensul că îl va determina să fie reţinut, să-şi cântărească cuvintele. Toate acestea conduc la o reacţie frapantă, deseori, a martorului şi anume, sc poate observa diferenţa dintre depoziţiile obţinute în cursul judecăţii şi celelalte date în cursul urmăririi penale.

Un alt element perturbator al depoziţiilor martorilor fie că este obţinut sub forma relatării libere, fie că sub forma interogatoriului, este sugestia, de această dată venită din partea organului judiciar. Influenţa ei este puternic resimţită dacă percepţia evenimentului a fost lacunară, faptele au fost slab memorate sau martorul este supus unor influenţe exterioare.

Din această cauză pentru a se feri martorul de posibile influenţe, întrebările sunt puse de organul dc cercetare penală şi procuror în faza urmăririi penale şi de preşedintele completului de judecată în faza judecăţii. Aceştia vor pune întrebările adresate părţilor şi le vor cenzura pe cele adresate dc părţi, apărător sau procuror. Vor fi evitate întrebările „tendenţio? sugestivc"(acelea care într-o formă mai mult sau mai puţin disimulată, fie insinuează, fie provoacă un anumit răspuns scontat şi dorit de cel care efectuează ascultarea sau grăbesc libertatea de exprimare a maiorului, astfel încât martorul afirmă nu ceea cc a perceput, ci ceea ce i s-a sugerat). Organul judiciar trebuie să evite pc cât posibil folosirea unor întrebăn tendenţios sugestive deoarece prin adresarea lor se urmăreşte obţinerea unor anumite răspunsuri despre care se ştie că nu reflectă realitatea[59].

Astfel Francois Gorphe stabileşte în funcţie dc ordinea sugcstibilităţii, modalităţi dc adresa o întrebare[60].

59. Al. Ciopraga - op. cit., pat. 145-146.

60. în cazul în care un martor unnează sâ tic chestionai daca o anumita fetiţă purta o pălărie şi ce cub avea, se poate folosi una din întrebări care relevă o sugcstibililatc crescândă:

1. întrebarea determinativă cu pronume interogativ:
   „Cum era îmbrăcată?"
   „Cc culoare avea pălăria?"
2. Întrebare incomplet disjunctivă:
   „l'urta fetiţa o pălărie sau nu?"
3. întrebare „da - nu":
   „Purta ea o pălărie?"
   „Pălăria era dc culoare roz?"
4. întrebarea expectativă - „da":
   „Pălăria era poate de culoare roz?"
5. Întrebare expectativă - „nu":
   „Pălăria nu era poate de culoare roz?"
6. întrebare complet disjunctivă:
   „Pălăria era dc culoare roz sau albastră?"
7. Întrebare ipotetică sau implicativă:
   „Care este culoarea pălăriei?:

Primele două întrebări nu sunt periculoase. Prima cvilă orice sugestie. Sugestia este implicată într-o măsură în întrebarea „da-nu". Răspunsul „da" este mai frecvent decât cel negativ, iar pericolul sporeşte la întrebările „da sas întrebări expectative sau dc aşteptare, deoarece forma lor lasă să se întrevadă cc răspuns se aşteaptă. Mai perier"

Rezistenţa la sugestie este dependentă de o serie de factori care privesc personalitatea martotului şi anume un rol important îl joacă vârsta. Copiii, tinerii sunt mai uşor influcnţabili, '. ârstnicii mai greu cad victima întrebărilor cu un vădit caracter tendenţios şi mai ales acelor întrebări al căror caracter sugestiv este ascuns, insidiuos[61].

Sugestibilitatea martorului poate distorsiona cele două forme de reactivări: recunoaşterea si reproducerea. Aceasta poate fi temporară (în stare de boală, dc intoxicaţie alcoolică, sub nfluenţa consumului de droguri, în somnul hipnotic) sau o caracteristică de durată. Totodată, la acestea se mai adaugă o formă care poate ti numită „sugestibilitatc de statut" întâlnită **la** oamenii cu un nivel socio-cultural scăzut. Aici se întâlneşte un fenomen de complezenţă faţă de autorităţi prin care se înţelege orice persoană care în ochii subiectului ar putea să aibă vreun ascendent asupra lui şi sc intercalează cu o sugcstibilitate aparentă sau evidentă a întrebărilor, **totuşi** logic între interacţiunea dintre autoritate şi subiectul dependent, deci sugestibil. Acest **fenomen** apare mai puţin în relatarea spontană, verbală, neîntreruptă, decât la interogatoriu. Pentru aceste raţiuni folosirea ambelor forme de informare atât a relatării spontane neîntrerupte, cât şi a interogatoriului sc recomandă în situaţia în care mărturia este decisivă.

în privinţa capacităţii de mobilizare se poate spune că reprezintă o capacitate esenţială, Sind vorba dc transpunerea în registrul verbal **al** unor evenimente care se derulează ori s**-au** reralat în faţa martorului care Ie-a perceput în mod intuitiv. Această capacitate dc verbalizare **depinde** dc Ia martor la martor, iar un anchetator experimentat ştie că oamenii care vorbesc **rar.** reţinut, cu economie dc cuvinte, dar exprimând esenţialul, sunt foarte rari.

Un martor, chiar dacă este imparţial şi dezinteresat faţă de un eveniment la care a participat **sau** faţă dc protagoniştii implicaţi, nu sc poate debarasa de unele atitudini ale sale. Aceste **Btrudini** făcând parte din componentele sociale ale personalităţii, constituie seruri scurte dc dispoziţii, intense opinii sau scopuri care implică o anumită aşteptare, dar şi o reacţie adecvată[62].

Reproducerea este influenţată dc mai mulţi factori ca imaginaţia, gândirea, limbajul, atenţia. Imaginaţia joacă un rol deosebit în activitatea creativă a oamenilor. Cu ocazia ascultării unii martori refac adesea involuntar anumite momente ale evenimentului cu ajutorul reprezentărilor.

r.direa descoperă raporturile şi legăturile, trăsăturile şi esenţa fenomenelor sau obiectelor, fiind arâns legată de activitatea pc care o desfăşoară fiecare individ în procesul muncii.

Pc parcursul ascultării, martorul trebuie să fie lăsat să relateze liber - nealterat - r.cnimentul pe care 1-a perceput, deci nu cum l-ar aprecia prin operaţiile gândirii, care completează" perceperea iniţială. Martorul trebuie să fie prevenit să declare numai **ceea** ce a 'perceput nu şi ce crede, cc gândeşte despre cvcnimcnnil respectiv.

Martorul poate în relatarea sa să introducă involuntar clemente percepute care aparţin unui eveniment căruia i-a fost martor. Organul judiciar anterior ascultării trebuie să atragă atenţia norului asupra posibilităţii dc confruntare a anumitor aspecte ale evenimentului în cauza cu $ componente asemănătoare altor evenimente. Limbajul şi gândirea sc intercondiţionează **proc. în** cazul martorilor, unde se pune problema unor trăiri nemijlocite sau nu, a unor **•te** abstracte. în timpul ascultării acestora, cea **mai** adecvată formă de exprimare c cea orală. Atenţia relevă o caracteristică a celorlalte procese psihice, joacă un rol prim în formarea laraţiilor martorilor. Orientarea atenţiei depinde atât de subiect cât şi de obiect. Privită din punct de vedere, depoziţia martorului care declară că nu a văzut nimic, că n-a observat emil pe lângă care poate a trecut, este sinceră şi veridică. Atenţia poate fi voluntară sau tară şi sc caracterizează **prin** anumite componente: stabilitate (durata în timp în care fi reţinută), mobilitate (pot fi urmărite alternativ diferite evenimente în cursul aceleiaşi "ţi), grad de concentrare (intensitatea legăturii cu anumite împrejurări sau obiecte,

Idem. pag. 148-149. 62 N. Mitrofan, V. Zdreiighea,
T. Butoi - op. cit., pag. 128-129.

fiind

de fapl focarul în care sc concentrează conştient întreaga activitate psihică a omului), distribuţie şi volum[63].

Ca şi în celelalte etape ale formării mărturiei, unde se pot întâlni diferiţi factori perturbatori şi reproducerea este supusă unor asemenea factori printre care se numără eroarea, alte denaturări, distorsiuni datorate situaţiilor ce preced momentului comunicării, având ca efect o degradare, o deviere dc la forma iniţială a informaţiilor. Denaturările, deci erorile, cuprind toate posibilităţile umane bazate pe simţuri dc a înregistra informaţiile.

Psihologic, eroarea este explicabilă, deoarece opinia se naşte din atitudine, iar atitudine formată, provoacă fenomene de aşteptare. De aici se naşte iluzia că au văzut ceva, care de fapt, este ceea cc au vrut să vadă.

O altă distorsionare este dată de „fenomenul repetiţiei". Astfel „martorul ocular" îşi exersează depoziţia prin repetarea evenimentului primului venit la faţa locului, curioşilor care sc strâng, colegilor de serviciu, vecinilor sau organelor judiciare. Astfel că materialul iniţial sc rotunjeşte, la acest lucru contribuie şi întrebările curioşilor, ale celorlalţi, rezultând o structurare logică a evenimentelor, Ia completarea lor, încât sc va ajunge la un rezultat total diferit - mărturia finală devine o simplă versiune a realităţii[1*4].

Reproducerea poate apărea fie sub forma relatării spontane a faptelor şi prezintă avantajul că martorul va evoca numai acele lapte sau împrejurări care s-au conservat ncaltcrat în memorie, pc care şi le aminteşte cu uşurinţă, dar prezintă şi dezavantajul că întinderea informaţiilor este redusă, lucru care se poate datora atât unor reale dificultăţi de reamintire, cât şi ignorării martorului a unor aspecte importante. Dar şi sub forma interogatoriului, care va succeda relatarea liberă. Sc constată o extensie a mărturiei datorită interogatoriului care arc un efect stimulator asupra memoriei, făcând posibilă evocarea unor împrejurări care păreau uitate. Cu toate acestea interogatoriul, deşi înlătură sentimentul de nesiguranţă, de incertitudine, reticenţele, prezintă şi un coeficient ridicat de eroare Interogatoriul împinge martorul până la limita extremă a amintirii sale, deseori forţând memoria sc repercutează defavorabil asupra mărturiei chiar şi atunci când nu cuprinde întrebări sugestive. în cazul în care va cuprinde şi aceste întrebări, deliberat sau involuntar atunci mărturia va fi alterată, deoarece sugestia constituie o sursă a erorii. La interogarea unui martor de rea-credinţă, acest,: va putea din întrebările puse să-şi dea seama de tactica adoptată de organul judiciar, de probele de care dispune şi sub diferite pretexte va refuza să răspundă sau va da răspunsuri inexacte[65].

în subsidiar, reproducerea poate apărea sub forma scrisă - declaraţia consemnată personal dc martor. Ia care se va apela numai în condiţii improprii în care se va desfăşura reproducerea, ce pot afecta capacitatea de reproducere orală a martorului. în alte cazuri, declaraţia scrisă este impusă de considerentele de ordin tactic. în cazurile în care există o legătură dc rudenie, dc prietenie, existând posibilitatea retractării declaraţiei, sau anumite influenţe, este indicai să se recurgă la forma scrisă.

Ca şi celelalte etape ale mărturiei şi reproducerea este supusă erorilor cc se pot datora diferitelor cauze: denaturări prin audiţie, prin omisiune, prin substituire, prin transformare Pericolul acestor denaturări constă în faptul că pot fi înâlnite şi în depoziţiile martorului de bună credinţă, care în mod involuntar denaturează realitatea, convins fiind că depoziţia sa este conformă adevărului[66]. (Vezi efectul iluziilor).

63. Al. Ciopraga - Tratat de tactică criminalistică, pag. 129-130.
64. N. Mitrofan, V. Zdrcnghca, T, Butoi op. cit., pag. 130.
65. Al. Binct în „La scicncc du (emoignage annee psychologiquc" constota:„Dacă voiţi mart: abundente, interogaţi. Dacă voiţi însă mărturii fidele, nu vă incredeţi în interogatoriu".
66. Al. Ciopraga „Evaluarea probei testimoniale în procesul penal", Ed. Junimea. 1979, pag. 149-156.

Reproducerea faptelor, împrejurărilor poate fi influenţată în mare măsură şi dc atitudinea -artorului faţă de anchetator. Există oameni care sunt expuşi să fie influenţaţi de simpatii şi .-.ţipaţii şi care acţionează adesea sub impulsul acestor efecte.

Reactivarea - sub cele două forme reproducerea şi recunoaşterea - are loc în condiţiile ■ţării memoriei. La toate acestea se mai poate adăuga schimbarea dc rol ce contribuie la ^torsionări regretabile, precum şi presiunile din partea publicului.

în cazul schimbării de rol - fenomen psihosocial - unii martori dc condiţii modeste cc ■ trăit în anonimat, datorită unui eveniment la care au participat incidental, simt că au devenit .cineva", că pot influenţa cursul evenimentelor. Atitudinea lor va mări dorinţa lor dc a fi de los, dc a servi cauza cu mai mult elan, drept urmare vor evita orice răspuns negativ, vor fi ■ acord cu orice şi prin aceste manifestări vor produce grave distorsionări[67].

Cea de-a doua etapă a reactualizării - recunoaşterea - reprezintă o modalitate secundară de -icarc a informaţiilor. Recunoaşterea este realizată dc organele dc urmărire penală in cadrul [1] persoanele şi obiectele având o identitate necunoscută sunt înfăţişate martorului cu scopul identifica, adică dacă au fost percepute în condiţiile săvârşirii infracţiunii, sau în situaţii oare sau ulterioare acestuia. Fiind un procedei tactic, se încearcă reactualizarea acelor nţii mai slab consolidate sau temporar rcpmite sau pierdute în neant. în cadrul mărturiei, aşterea sc va face în condiţiile contactului repetat cu persoanele şi obiectele care sc cază în confruntarea cu imaginea percepută şi stocată de către persoanele care au venit în i cu aceste obiecte sau dc persoane în condiţiile săvârşirii infracţiunii sau anterior acesteia. Recunoaşterea este precisă, când impresiile percepute dc la persoane, privind obiectele martorul vine în contact se identifică, sc suprapun sau coincid in marc parte cu cele re. Este imprecisă când sc constată diferite deosebiri. Martorul, în primul moment are entul de „deja vu", neputând localiza o persoană, un obiect, în timp şi spaţiu[68]. F. Gorphc constata că recunoaşterea unei persoane dc către martor poate să se efectueze unele ezitări, ezitare (incertitudine aparentă) care nu trebuie considerată ca semn a unei Este o reacţie normală care inspiră încredere[69].

Recunoaşterea persoanelor, psihologic, sc face pe baza imaginilor vizuale şi auditive -voce, vorbire, semnalmentele individuale ale persoanei care vizează talia persoanei, -ţia corpului, trăsăturile şi expresia feţei, culoarea părului, pigmentaţia pielii; dar cea individualizare este dată de disfuncţionalităţilc anatomice, lipsa unui membru, ticurile, caracteristic, la care se adaugă descrierea hainelor, a privirii, a înfăţişării faciale. Pc baza acestor date furnizate dc martori, sc poate realiza portretul persoanei căutate, ce ntificat în catalogul cu diferiţi indivizi - infractori[70]. Nu trebuie însă ca aceste date să ideratc ca infailibile, deoarece obiectele auxiliare - îmbrăcămintea exotică, anumite pot reprezenta doar accesorii pentru a induce în eroare. Recunoaşterea bazată numai pc înălţime, conformaţie poate duce la alte false identificări. Adeseori informaţiile sunt , reciate sau subapreciate[71].

Recunoaşterea persoanei după voce şi vorbire este uzitată în anumite cazuri practice,

N. Milrofan, V. Zdrcnghca, T. Butoi - op. cit., p. 130-136.
Al. Ciopraga - op. cit., p. 160-163.
N. Mitrofan, V. Zdrcnghea, T. Butoi - op. cit., p, 133.
in cadrul scminariilor, studenţii sc vor familiariza cu procedura şi tehnica ponretului-robot. (Vezi cauze - T. Butoi - arhiv. pers.).
Intr-un caz celebru, amintit de Y. Emincscu în „Procese celebre", intinilat „Procesul curienilui din rrprezintă un caz clasic de eroare judiciara - a fost condamnat Joseph Lcsurques in locul lui Uubusq: ... i fi condamnat în locul lui Oubosq pentru că acesta purta o peruca blondă apropiata dc coloritul lui ea ce a dus în eroare martorii care nu au fScut diferenţa, bazându-se pe recunoaşterea persoanelor părului".

dar va fi tributară condiţiilor săvârşirii infracţiunii. Recunoaşterea persoanei după miros este utilă mai ales dacă infractorul are un numit miros caracteristic care rămâne impregnat în memoria martorului şi care poate să-1 miroasă[12].

Recunoaşterea cadavrelor se bazează pe trăsături statice, unde rolul important îl joacă trăsăturile feţei, talia, constituţia, anumite semne particulare - cicatrici, semne din naştere, tatuaje, intervenţii chirurgicale şi stomatologice. Dificultatea va rezulta din poziţia nefirească a corpului - orizontală - expresia, fizionomia mult modificată. Instalarea rigidităţii şi a lividităţii caracteristice care va duce la „căderea" muşchilor, imobilitate, toate conferă o altă impresie, schimbând-o pe cea pc care o avem despre persoana aflată în viaţă.

La toate acestea se adaugă leziunile, mediul în care a stat corpul (în stare de submersie). intervalul de timp scurs dc la încetarea din viaţă şi până în momentul descoperirii, a recunoaşterii sau metodele folosite de infractor pentru a îngreuna descoperirea cadavrului. Toate acestea pot fi înlăturate dacă înainte dc a se supune recunoaşterii, cadavrului i se aplică tehnica preconizată de Mina Minovici - „toaleta cadavrelor", prin care sc va încerca să se redea corpului un aspect câl mai apropiat de cel avut în timpul vieţii. Un element asupra căruia sc va insista şi care arc un rol important este expresia feţei caracterizată foarte bine de ochi.

Falsele recunoaşteri sunt rezultatul influenţării martorului de condiţii în care a intrat în contact cu cadavrul. Gustavc Le Bon în „Psychologic des foules", aminteşte de un caz dc falsă recunoaştere a cadavrului unui copil de către propria mamă şi alte persoane apropiate, datorită unei cicatrice pe frunte pe care o prezenta atât cadavrul, cât şi copilul[75].

Recunoaşterea după fotografii este modalitatea frecvent folosită în cercetările judiciare pentru identificarea atât a martorilor câl şi a cadavrelor. Principalul dezavantaj prezentat de această modalitate îl constituie faptul că vedem imaginea statică a persoanei care nu poate fi înlocuită cu cea vie.

Martorii sunt confruntaţi cu o serie de fotografii de identificare aflate în evidenţa organelor operative. Acestea redau în profil şi frontal, persoana, lăsând să se vadă toate particularităţile, la o scară obligatorie dc 1/7 din mărimea naturală.

A doua categoric formată din fotografii artistice cc prezintă neajunsul că o serie dc semne particulare, alte particularităţi nu vor apărea datorită retuşului obligatoriu în fotografia comercială.

A treia categorie - cele executate de amatori.

Recunoaşterea unei anumite persoane, a unui obiect se va face prin prezentarea acestora într-un cadru comun cu persoane dc aceeaşi înălţime, talie, să nu existe un contrast izbitor care poate influenţa martorul. Insă la toate acestea se va adăuga şi capacitatea dc descriere a martorului şi exactitatea recunoaşterii. Astfel, martorul poate descrie corect însuşirile persoanelor şi ale obiectelor cu care a intrat în contact, dar acestea să nu fie esenţiale pentru descoperirea infracţiunii, fiind comune unui număr larg dc persoane. Sau cea de a doua posibilitate - martorul convins că a reţinut tot ce era esenţial, face o descriere detaliată şi totuşi constată că nu poate recunoaşte obiectul, deoarece este diferii de ceea cc a perceput.

Martorul nu reuşeşte să descrie persoana sau obiectul, deci descrierea sa este inexactă Neputinţa martorului nu trebuie să constituie indiciul unei erori. Este ceea cc sc spune:„Dacă o văd, o recunosc". Capacitatea dc a descrie nu se suprapune capacităţii de recunoaştere[74].

72. N. Mitrofan. V. Zdrcnghca, T. Butoi op. cit., pag. 134.
73. Al. Ciupraga - op. cit,, p. 171.
74. Idem, pag. 179.

Toate aceste etape în care mărturia se formează cu avantajele şi dezavantajele lor. prezintă interes şi constituie o importantă sursă de descoperire a infractorului şi poate până la descoperirea altor metode, rămân totuşi singurele modalităţi, chiar dacă pot crea şi o falsă recunoaştere, de descoperire a celor care încalcă legea.

De la formarea mărturiei - ca proces psihologic, ca o operaţie logică, până la martor, la găsirea metodelor dc a-1 „face să vorbească" şi apoi prinderea infractorului, aducerea

acestuia in justiţie şi judecarea sa este o cale anevoioasă pc care se pot intersecta interese, sentimente cc pot clătina balanţa aflării adevărului.

Dacă, până acum martorul a fost cel care a văzut, a auzit, ceea cc s-a petrecut şi toate aceste evenimente s-au format ca operaţii ale gândirii, depinzând în mare măsură dc condiţiile dc mediu, de gradul de cultură al persoanei - martor, de conştiinţa sa, el fiind singurul care stic mai multe decât organele operative, de acum înainte, după aflarea infracţiunii pe scena ei vor intra şi alte persoane cu alte roluri care trebuie să aducă la suprafaţă cele petrecute.

Va cădea cortina peste o scenă, pentru a ne muta atenţia pe o alta, unde activitatea de descoperire, de aflare este mai intensă.

4.3. **Perspectiva magistratului asupra aprecierii forţei probante a mărturiei**

4.3.1. **Izvorul mărturiei din punct de vedere al sursei**

Din punct de vedere al mijlocirii faptelor aduse la cunoştinţa organelor judiciare şi sursa -izvorul, punctul dc plecare al mărturiei - sc poate vorbi atât în literatura cât şi în practica juridică despre mărturia nemijlocită/mijlocită, imediată/indicată, derivată, „din auzite", din „zvon public".

Sursa mărturiei nemijlocite este constituită de percepţia imediată, originară **a** faptelor »; împrejurărilor de fapt legate de infracţiune sau dc făptuitor sau sunt dobândite personal de martor - ex proprersis sensibus. La mărturia nemijlocită, între sursa din care provin şi sunt ►ansmisc informaţiile şi martorul care le percepe şi Ic dezvăluie nu sc interpun verigi JEtermediarc. Percepţia nemijlocită implică prezenţa martorului în timpul şi la locul producerii ■lor. Mărturia va avea această însuşire ori de câte ori martorul s-a aflat în situaţia de **a** fi percepe direct, chiar dacă temporal nu a perceput faptele concomitent sau dacă spaţial aflat la o anumită distanţă dc locul producerii lor. **Izvorul mărturiei mijlocite** este o sursă mediată derivată, deoarece martorul indirect izează informaţii nu asupra unor fapte şi împrejurări percepute din sursa originară, ci o mediată, derivată - ex auditu alicno. intre sursa primară şi cea prin intermediul căreia le sunt aduse la cunoştinţa organelor judiciare se interpun verigi intermediare. Aceste intermediare pot fi una din părţi (ex auditu partis), martori proprii (ex auditu alicno) -persoane care au perceput direct, prin propriile simţuri faptele şi împrejurările legate de ţiunc şi făptuitor. Punctul de plecare al acestei mărturii este mereu determinant, precis dualizat şi, de regulă, poate fi confruntat, verificat, cu sursa, elementul primar de **tare.** La această mărturie imediată se apelează atunci când fie există o împiedicare tă de a se obţine informaţii din sursa primară (ex.: încetarea din viaţă a părţii sau **a** rului ocular de la care martorul indirect deţine informaţii), fie este o împiedicare "Inică (ex.: imposibilitatea temporară dc a asculta un martor propriu-zis). **Izvorul mărturiei „din auzite" / „din zvom** public" sau „după cum spune lumea". 4 dintr-o sursă nedeterminată şi indeterminabilă. constând în simple referiri ale martorului ***t*** auzite, la zvonuri de o anumită notorietate a cărei provenienţă nu poate fi precizată. Intre sursa originară şi cea prin mijlocirea căreia faptele sunt aduse la cunoştinţa lor judiciare se interpun o scrie dc verigi, de elemente intermediare. Din acest punct de vedere o asemenea mărturie este cu atât mai nesigură cu cât numărul dc verigi intermediare este mai mare. Această mărturie este supusă unui proces de denaturare în care se constată mai întâi o comprimare a zvonului pe măsură cc acesta circulă pentru a putea fi mai uşor dc povestit, apoi o accentuare a unor impresii, detalii în jurul cărora se organizează întreaga poveste ţi, în sfârşit, asimilarea, prelucrarea informaţiilor în raport cu deprinderile, interesele, sentimentele celui care primeşte informaţia.

Condiţia esenţială şi singura acceptată pentru ca o persoană să dobândească calitatea de martor în procesul penal o constituie deţinerea unor informaţii despre vreo faptă sau împrejurare care pot servi la stabilirea şi aflarea adevărului. în această situaţie, pol fi martori persoanele care direct sau indirect cunosc astfel de împrejurări.

Mărturia mediată este supusă unor reguli particulare de verificare şi apreciere. Fidelitatea mărturiei mediate sc află într-un raport invers proporţional cu numărul verigilor cc separă percepţia iniţială de martor ca subiect cunoscător prin mijlocirea cărui faptele au ajuns la cunoştinţa organelor judiciare. Valoarea ei fiind subordonată cunoaşterii sursei din care provine, dc aceea se explică de ce mărturia dc plecare nu poate fi individualizată deoarece întcmcimdu-se pc un zvon, pc opinii mai mult sau mai puţin răspândite, încetează de a mai fi directă şi va fi înlăturată.

în procesul de confruntare a informaţiilor provenite din sursa iniţială cu cele provenite din sursa derivată sc poate constata existenţa unei depline concordanţe între acestea, dar şi o neconcordanţă asupra unor elemente care, considerându-se lipsite de importanţă, nu au fost comunicate martorului.

Concordanţa dintre sursa derivată şi cea iniţială dovedeşte că martorul mediat a reţinut exact informaţiile primite pe când absenţa unor clemente sau comunicarea inexactă îşi găseşte explicaţia în selecţia operată, în informaţiile percepute, omisiunea voită a unor laturi, deci transmiterea orală numai a acelor informaţii considerate dc sursă ca fiind esenţiale.

Neconcordanţă informaţiilor poate fi consecinţa unei denaturări involuntare a informaţiilor atunci când acestea, deşi fidel transmise, au suportat distorsionări datorită unor cauze subiective, nemijlocit legate de personalitatea martorului mediat: prelucrarea şi intrepretarea denaturată a informaţiilor, raţionalmente subiective sau a unor cauze voluntare care rezidă din persoana martorului derivat (relaţia avută cu cel pentru care urmează să depună mărturie sau raportul dintre el şt organul judiciar - anchetatorul) sau datorită relei sale credinţe denaturând în mod deliberat faptele.

Alteori, cauza nepotrivirii informaţiilor din sursa primară cu cele din cea derivată este rezultatul faptului că martorul ocular, învinuitul, inculpatul, partea vătămată în special, furnizează organului judiciar informaţii false, iar martorul mediat, informaţii exacte, situaţie în care este necesară cunoaşterea motivelor care produc asemenea neconcordanţe.

în cazul în care mărturia mediată nu poate fi confruntată cu sursa iniţială (cel de la care martorul indirect deţine informaţiile a încetai din viaţă sau nu poate fi găsit), poate fi reţinută sub o dublă condiţie, şi anume:

- persoana martorului să inspire deplină încredere;
- mărturia nemijlocită să fie confirmată de ansamblul probelor existente în cauză.

Cunoaşterea sursei mărturiei reprezintă o cale de a afla informaţii reale şi necesare pentru aflarea cauzei. Nu de puţine ori cei care lansau „zvonurile", dădeau detalii despre victimă, faptă, împrejurările în care acestea s-au petrecut, erau adevăraţii autori. A cerceta fiecare verigă pentru a ajunge la izvorul mărturiei necesilă timp, se impune cunoaşterea unor anumite categorii dc oameni care te pot îndruma şi oferi informaţiile necesare, iar rezultatele pot fi negative sau pozitive, pot „face lumină" sau „te afundă". Toată această activitate revine anchetatorului procuror sau organ dc poliţie, care trebuie să navigheze printr-o mare dc informaţii, dc zvonuri, de persoane care declară acele lucruri compatibile cu persoana lor şi situaţia avută.

43.2. Mărturia din perspectiva legăturii martorului cu pricina şi cu părţile in proces

Martorul trebuie privit în raport cu poziţia pe care o ocupă în complexa împletire a relaţiilor şi faptelor care constituie obiectul litigios, în raport cu dispoziţiile sale afective iatorate împrejurărilor legate de cauză, adică situaţia reală a martorului faţă dc pricină şi faţă -.• ceilalţi participanţi în procesul penal.

Prima latură a acestei probleme - legătura şi atitudinea martorului faţă dc pricină - reprezintă un moment important în ceea ce priveşte interesul material sau moral al

acestuia rxntru ca pricina să fie soluţionată într-un anumit fel, deoarece interesul material sau moral poate determina o anumită nesinecritate sau parţialitate care se va reflecta şi în mărturie.

Cea de-a doua latură - legătura cu părţile în proces - vizează poziţia subiectivă a -torului faţă de inculpat, învinuit, partea vătămată, partea civilă, partea responsabilă ::\ ilmcnte - adică acele raporturi de rudenie, amiciţie, duşmănie, afecţiune, răzbunare, teamă, nlimcntc de antipatie sau simpatic.

în baza art. 78 C.p.p., martorul este persoana care are cunoştinţe despre noua împrejurare natură să servească la aflarea adevărului în procesul penal, adică este o persoană nteresală în soluţionarea într-un anumit fel a procesului. în cazul în care participarea sa la sul penal este de natură să servească la aflarea adevărului, din necesitatea de a aduce la ştinţa organului judiciar săvârşirea unei fapte, date şi împrejurări legate dc acesta, pe care : mai multe ori lc-a perceput accidental, atunci persoana respectivă - apare în calitate | martor care nu are vreun interes propriu dc apărat. Dar în cazul în care participarea sa arc i vedere apărarea unui interes propriu atunci persoana respectivă încetează dc a mai fi martor i avea calitatea procesuală necesară apărării intereselor în cauză, şi anume, aceea dc parte, • informaţiile pe care le deţine vor fi reţinute şi vor constitui mijloace de probă, declaraţie le în proces şi apreciate prin prisma poziţiei avute în proces.

Această situaţie a rezultat din incompatibilitatea între calitatea de parte în proces şi atca de martor, deoarece va exista o prezumţie de ncsinceritatc. Pentru a înlătura această ecinţă negativă, art. 82 C.p.p. instituie incompatibilitatea între martor şi parte în proces, totodată persoanei vătămate un drept dc opţiune între poziţia dc parte civilă, parte nată şi martor în proces. în această situaţie nu sc va putea face abstracţie, dc faptul că na vătămată, deşi a ales calitatea de martor, i s-a cauzat un prejudiciu material sau moral săvârşirea infracţiunii, deci mărturia sa va avea un grad dc părtinire. Depoziţia sa va fi supusă unor elemente de deformare, chiar dacă persoana este de bună-nţă, deoarece percepţia şi memorarea sc desfăşoară pc un fond afectiv emoţional, lucru va determina o memorare lacunară. La toate acestea sc adaugă şi tendinţa de exagerare, tică psihologici victimei[75]. [1] altă situaţie care ar putea să creeze o prezumţie de interesare materială sau morală în irea cauzei, este cea dată dc suprapunerea celor două calităţi - martor şi soţ, sau raport enie cu învinuitul sau inculpatul sau cu celelalte părţi. în acest scop, C.p.p. prevede în - „întrebări prealabile" - ca martorul să fie supus la un şir de întrebări privind itea sa, ocupaţia şi adresa, apoi întrebările trebuie să vizeze relaţia de rudenie eu :iul sau inculpatul sau cu oricare altă parte şi, dacă a suferit sau nu vreo pagubă de pc i săvârşirii infracţiunii.

în situaţia în care este rudă apropiată cu învinuitul/inculpatul sau cu o parte în proces,

75 Al. Ciopraga - op. cit., pag. 191-194.

acesta va fi absolvit de obligaţia de a depune mărturie. Este însă o excepţie relativă, deoarece rudele sau soţul pot depune mărturie rămânând la latitudinea lor dacă-şi manifestă acest drept sau nu. Această posibilitate dc alegere, acordată soţului şi rudelor apropiate a fost instituită dintr-o îndoită explicaţie - în primul rând există această legătură sentimentală care determină o conduită subiectivă şi, în al doilea rând, motivele dc suspiciune legitimă care rezultă dintr-o atitudine de particularitate ce poate fi manifestată de aceste persoane, derivând din prima latură a explicaţiei[76].

Organul legislativ a acordat această posibilitate pentru a scuti persoanele aflate într-o asemenea situaţie de alegere între sentimente fireşti şi datoria dc a spune adevărul. Rudele apropiate în accepţiunea C. p. sunt ascendenţii şi descendenţii, fraţii şi surorile, copiii acestora, precum şi persoanele devenite prin înfiere potrivit legii astfel dc rude (art. 149). Şi în cazul în care rudele apropiate, precum şi cele mai îndepărtate depun mărturie, va opera prezumţia dc parţialitate (părtinire). Aşadar, martorului din una din cele două categorii, poziţia sa dc imparţialitate va fi în acelaşi timp ameninţată[77].

în viziunea acestora - părinţi/soţ - persoanele care au săvârşit o faptă prevăzută de legea penală - vor apărea ca nişte persoane corecte, incapabile dc a săvârşi o asemenea faptă. Astfel, în depoziţia părinţilor, fiul urmărit pentru comportări huliganice, este descris ca un copil simpatic, plin dc umor. Căruia, ca tuturor de vârsta sa, îi place să sc distreze, iar fapta comisă este considerată ca o copilărie, glumă nevinovată. Soţia dispărută, pentru soţul care o iubeşte, va fi reprezentată ca o persoană deosebită din punct dc vedere fizic, mult mai tânără, elegantă[78].

O altă posibilitate dc perturbare a mărturiei poate veni din situaţia reală în lanţul împrejurările cauzei, al raporturilor în care se află cu ceilalţi participanţi în proces, al poziţiei sale subiective faţă dc cei care au o anumită calitate în proces. în acest punct interesează personalitatea martonilui din punctul de vedere al relaţiilor cu ceilalţi, cu părţile în proces[79].

Sc ştie că martorul poate fi o persoană necunoscută, o persoană care accidental s-a aflat în locul săvârşirii unei fapte, dar poate fi o persoană cunoscută învinuitului/inculpatului şi celorlalte părţi în proces. Aflat în această situaţie organul judiciar se poate confrunta cu o situaţie dificilă. Datorită diferitelor raporturi: de colegialitate, de serviciu, de amiciţie, mărturia martonilui ca şi poziţia sa faţă de fapta săvârşită vor putea suferi anumite modificări Sc pot ivi sentimente dc compasiune faţă dc învinuit/inculpat, care va fi tras la răspundere pc baza depoziţiei sale, sau sentimente de ură, antipatic sau simpatic. Oricare sentiment nutrit de martor faţă de una dintre părţile în proces se va repercuta asupra mărturiei.

Sentimentul de simpatie care intră în categoria sentimentelor generoase, sc sustrage involuntar cenzurii martorilor, dar poate deforma mărturia, prin ceea ce simte martorul, fie datorită raporturilor anterioare dintre el şi părţi sau ivite spontan în momentul intrării in contact in cursul procesului penal. Dc obicei acest sentiment se va îndrepta spre victima infracţiunii, decât spre cel care a săvârşit-o[80].

Faţă dc învinuit/inculpat, martorul, deşi blamează fapta acestuia, va încerca un sentiment dc compasiune. Sentiment care poate lua naştere din unele informaţii pe care martorul lc dobândeşte cu privire la situaţia familială grea şi nu doreşte ca mărturia sa să contribuie la condamnarea acestuia, socotind fapta sa ca o consecinţă a unui concurs nefavorabil de împrejurări. Dar această atitudine va avea repercusiunile sale. Astfel, acele împrejurări care n

76. Idem, pag. 194.
77. Idem, pag. 195.
78. Idem, pag. 195.

acuză pe învinuit/inculpai sc vor estompa, iar dacă au existat circumstanţe atenuante, vor căpăta contur şi vor deveni hotărâtoare[81].

De cele mai multe ori, sentimentele dc simpatie, compasiune sc îndreaptă asupra victimei - persoana vătămată. însă sentimentele sunt mult mai amplificate deoarece la suferinţele produse de săvârşirea infracţiunii pe care persoana vătămată le-a suferit, se adaugă **îi** cele pe care trebuie să le suporte în cursul procesului penal. Martorul va depune astfel, o ■nărturie defavorabilă învinuitului/inculpatului, deci parţială, subiectivă, deoarece acesta sc rvatc identifica cu victima şi atunci toate acestea i s-ar fi putut întâmpla lui. Aşadar, există posibilitatea dc identificare cu victima, lucru care sc va oglindi in depoziţie.

Dar la capătul celălalt **se află sentimentele negative,** de obicei, antipatie, ură faţă de una fin părţi, în special împotriva celui care a săvârşit o faptă de lege penală. Drept consecinţă, **Tiârturia** unui asemenea martor va oglindi o „îngroşare", o accentuare a suferinţelor celui vătămat, sc **va** exagera şi condamna fapta învinuitului/inculpatului.

Un alt sentiment perturbator este **pasiunea.** Realitatea este percepută sub imperiul acestei forme — dragostea - deformat. Respectivul va vrea să vadă doar ceea cc-i convine, ajustând toate datele pentru a Ie potrivi imaginii iubite.

Opusul acestui sentiment este **gelozia, ura, invidia.** Dacă mărturia celui stăpânit dc nenlul dc dragoste oglindeşte atitudinea martorului fiind, deci, decelabilă pentru organul dieiar şi mai puţin periculoasă pentru justiţie, mărturia bazată pc ură, invidie, cc reprezintă armă a răzbunării esle mai greu de **detectat.** Sentimcnlele de ură, răzbunare faţă dc una ntre părţi, un membru al familiei, pot fi reprimate, pot apărea sub diferite manifestări, orul poate trece sub tăcere sau în mod deliberat denaturează împrejurări care erau în ea învinuitului/inculpatului. Poate exista şi un **sentiment dc teamă, frică,** ce poate fi provocat dc împrejurări interne externe. Cazul tipic îl reprezintă ameninţarea martorului cu producerea unui rău, fie pra propriei sale persoane, fie asupra unei persoane dragi. Răzbunarea învinuitului sau ulpatului arc drept consecinţă producerea unui sentiment de teamă asupra psihicului onilui care va face o depoziţie nesinceră. Victimele acestor temeri sunt, în general, eile şi copiii.

în cazul unor învinuiţi/inculpaţi, cunoscuţi ca persoane foarte periculoase, martorii sunt greu de recrutat, deoarece sub imperiul fricii, aceştia se sustrag de la obligaţia de a : mărturie.

Alteori temerea care duce la mărturie falsă îşi arc rădăcini interne, datorându-! raporturilor în care se află martorul cu pricina în care urmează să depună mărturie.

Tăcerea, prezentarea falsă sau îndreptarea bănuielilor către o persoană nevinovată sc pot duce datorită posibilităţii ca martorul să fie implicat ca învinuit/inculpat în cauză sau erii de a fi tras la răspundere penală pentru o faptă comisă anterior, dar nedescoperită[83].

Persoanele care se bucură în societate dc o anumită prestanţă, şi care, din diferite motive pot afla într-un loc compromiţător în compania unor persoane îndoielnice, pot. dc nenea, fi prezente la producerea unei infracţiuni, aceasta determinând afişarea, în faţa anelor judiciare, a unei atitudini de negare a cunoaşterii faptelor[8]'.

81. Idem. pag. **197-198. S2.** Idem. pag. **200.**
83. Al. Ciopraga cilândti-t pe C. Locard, da. ca exemplu, cazul unei femei martoră la săvârşirea unui omor cut într-un loc rău famat. Din locul în care sc găsea aceasta a perceput fapta în întregime; imediat după >irea faptei, în faţa unui ofiţer de poliţie si apoi a prefectului a făcut o depoziţie detaliată asupra împrejurării erii omorului. în faţa judecătorului de instrucţie şi a curţii cu jurii a retractat depoziţia deoarece prezenţa în luc

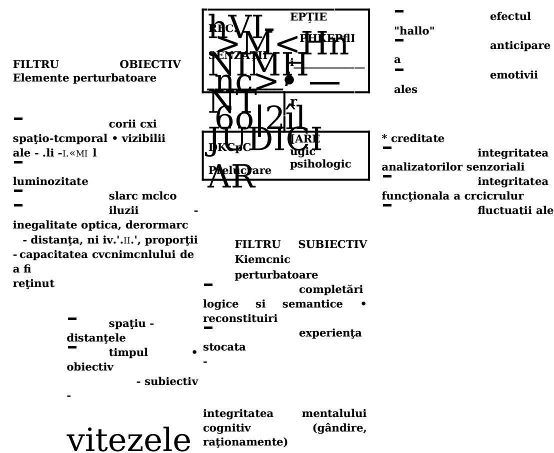
Sc mai put adăuga raporturile dc prietenie, profesionale, simplele raporturi care pot determina o mărturie nesinecră, din dorin|a dc a nu deteriora bunele relaţii avute, până la momentul comiterii faptei, cu im imului inculpatul; sau trăsăturile personalităţii celui care compare in calitate dc martor - amor propriu, vanitate. Mărturia acestuia este uşor detectabilă ca linul ncsinceră, deoarece va avea în centru personalitatea martorului

Calitatea dc martor implică şi anumite obligaţii, şi anume, de a sc înfăţişa în faţa organului judiciar ori de câte ori este chemat. Din acest motiv, martorul, pentru a sc elibera dc această obligaţie, poate trece sub tăcere anumite fapte, evenimente legale de săvârşirea infracţiunii .

Credibilitatea şi atitudinea martorului vor li subordonate personalităţii acestuia. Un om care şi-a conturat personalitatea, care are reprezentarea clară a binelui şi răului, care sc poate judeca obiectiv, va putea să-şi impună o anumită conduită faţă dc săvârşirea unei infracţiuni. Deşi pot să depună mărturie chiar dacă vor fi prezumate dc parţialitate, aceste persoane vor putea să sc detaşeze dc sentimentele născute odată cu producerea infracţiunii, reuşind să-şi înfrângă resentimentele şi să declare adevărul.

Deşi ne aflăm în cursa contra cronometru de aflare a adevărului, aceste persoane, singurele capabile să spună adevărul aşa cum s-a petrecut, pot aduce anumite modificări la depoziţiile anterioare, retractări totale sau parţiale, vizibile în unele declaraţii, încât îngreunează aflarea adevărului, dar avându-se mereu speranţa în conştiinţa omului pentru dreptate, sc va persevera, deoarece aceste persoane pol fi aduse pc drumul cel drept. Este, bineînţeles, sarcina anchetatorilor pentru a „trezi" în conştiinţa lor spiritul de dreptate, dorinţa dc a ajuta şi dc a afla adevărul.

84. Idem, pag. 200-203.

FILTRU OBIECTIV
Elemente perturbatoare

- corii cxi spaţio-tcmporal • vizibilii ale - .li -I.«MI l
- luminozitate
- slarc mclco
- iluzii - inegalitate optica, derormarc
- distanţa, ni iv.'.II.', proporţii
- capacitatea cvcnimcnlului de a fi reţinut

- spaţiu - distanţele
- timpul • obiectiv
- subiectiv
- vitezele

FILTRU SUBIECTIV
Kiemcnic perturbatoare

- completări logice si semantice • reconstituiri
- experienţa stocata
- integritatea mentalului cognitiv (gândire, raţionamente)

- efectul "hallo"
- anticipare a
- emotivii ales

* creditate
- integritatea analizatorilor senzoriali
- integritatea funcţionala a crcicrulur
- fluctuaţii ale

- tipul malenalului dc memorat
  - cifre
  - ■ material verbal
  - imagini, culon
- repetabilitatea memoram
- condiţii dc stres si perturbări cu motivaţie prioritarii

- presiunea oficialităţii ţi solemnităţii
- sugcslibili lalea dc slutul
- presiune mass-media

- (interesele) legaturile martorului cu pricina, participanţii si soluţia
- mediul socio-cultura) şi dc provenienţa a martorului
- izvorul sumei mărturiei: direct, medial, zvon public
- eroarea dc fapl

MEMORARE (STOCĂRI-)

REDARE (REACTUALIZĂRI:)

- calitatea cngramftrii (tauparirea)
- dinamica funcţionala a urmelor mentale
- lâna legaturilor logice (stereotipii si structuri logice)
- tipuri dc memorare
- interesul
- starea dc prospeţime o proceselor mentale

- sentimentul incertitudinii
- memona de reproducere
- u .Vintui lanţurilor asociative
- (exerciţiul) capacitatea exprimării
  - verbal, sense -teama de represalii
- buna-crcdinţă
- rc3ua-crcdin|fi (martor mincinos)

- gradul de angajare (participare) Io aflarea adevărului
- simpatie - antipatie laţ A dc magistral (pohtiattc.)

EVENIMENT TESTIMONIAL

Realizarea portretului robot - schiţă portret - computer portret - identi-kit	1 1	?	j? '
	11	|	1 i

SCHEMA FORMARII MĂRTURIEI

Tibcriu Bogdan - Ioana Teodora Butoi (prelucrări personale si completări)

4.4. Repere particulare[85] vizând mărturia şi martorul

4.4.1. Martorul persoană minoră. Aspecte psihologice ale etiologici minciunii[86] în comportamentul juvenil

La copii, minciuna apară odală cu structurarea planului raţional. Primele ncconcordanţc dintre fapte şi relatarea lor pot fi considerate pseudo-minciuni, deoarece copilul „brodează", imaginează din plăcere, din opozabilitate sau antrenat de jocul povestirii. Copilul preşcolar opune adevărul său aceluia exprimat de persoanele mature; uneori această neconcordanţă sc datorează încărcăturii limbajului cu aspecte metaforice şi simbolice ca şi forţei creatoare încorporate in limbaj. De altfel, jocul ca activitate impregnată dc fantezia copilului, arată cât dc încărcat este planul real de fabulaţie, de asociaţii imprevizibile şi incapacitatea deosebirii realului dc posibil (din perspectiva psiho-juridică, interesante sunt dependenţa dc matur şi sugcstibilitatca dc statut care intervin şi ele ca factori care alimentează neconcordanţă cu faptul real al amintirilor).

După intrarea copilului la şcoală, raţionarea capătă ah context de raportabilitate: minciuna devine o problemă a educaţiei.

Dintre categoriile dc minciună ale marii copilării se vorbeşte mai ales despre minciuna ce gravitează în jurul simbolului „fructului oprit", trăit ca atare datorită dezvoltării conştiinţei morale. Minciuna de imitaţie constituie o a doua categoric. Minciuna dc consens cu ceea cc a spus un băiat mai mare, minciuna ce încearcă să devalorizeze sau să compromită (asociată cu denigrarea) şi/sau chiar aceea de consimţire a afirmaţiei mamei care cere să se spună că nu este acasă dacă este chemată la telefon, constituie alte categorii de minciună.

Spre 11-13 ani, se minte pentru a sc face plăcere sau a evita o neplăcere, pentru a părea mai puternic sau mai bun, priceput etc. Aceasta este categoria minciunii ce trebuie avută în atenţia educativă; la copiii de 7-9 ani. această minciună pune în evidenţă insatisfacţii privind mediul înconjurător, modul dc viaţă.

După Norbcrt Sillamy[87], copilul mic care cu greu face distincţie între real şi imaginar, alterează adevărul dar nu minte (a); când cl fabulcază sau înfrumuseţează realitatea, nu face decât să cedeze unei tendinţe normale care nu merita severitatea educatorilor: copilul îşi transformă trecutul în sensul trebuinţelor sale. Adevărata minciună apare la vârsta de 6-7 ani. constituind aproape întotdeauna o conduită dc eschivare, în general destinată să evite c mustrare (b). La unii subiecţi dezechilibraţi, minciuna poate avea un caracter maliţios - denaturare calomnioasă, abuz dc încredere, mărturie mincinoasă etc. (c).

Forma cea mai benignă prin consecinţele sale este mitomania vanitoasă, dar există şi o formă malignă şi perversă dc mitomanie care este arma perfidă a celor invidioşi, slabi, geloşi, autori dc scrisori anonime şi de acuzaţii neîntemeiate la care destule persoane pleacă urechea! cu complezenţă. Această tendinţă morbidă dc a altera adevărul ar ţine, după E. Duprc, dc constituţia individului.

Din punctul de vedere al medicinii legale[88], mitomania reprezintă o tendinţă patologid de a denatura lucrurile. Ea se prezintă, de regulă, prin exagerare, subiectul înflorind discursul cu imagini, scene pc care Ie descrie pe viu ca şi cum ar rememora întâmplări trăite în realitate Mitomania poate fi inconştientă, când are un rol compensator şi nu urmăreşte un scop utilitai sau conştientă, când este pusă în slujba unui scop bine precizat. Uneori, mitomania (o simptom patologic) la personalităţile dizarmonice duce la falsa recunoaştere a uno infracţiuni, în scopul afişării unui eroism. Eroarea judiciară datorată mitomaniei este evitai prin faptul că proba testimonială trebuie dublată de probe ştiinţifice.

85. Vezi interogarea în condiţii ale cărei reguli se aplică şi la audierea martorilor minori.

86. Ursula Şchiopu şi colab. Dicţionar enciclipcdic dc psihologie. Ed. Babei. Bucureşti, 1996, pag. 453-

87. Norbert Sillamy - Dicţionar de psihologic, Laronsse. Ed. Univers Enciclopedic, 1996, pag. 198

4.4.2. Psihologia martorului minor

Dezvoltarea psihicului fiinţei umane este condiţionată şi dc vârsta sa, aslfcl că nu ar trebui să se vorbească de psihologia minorului, adică a persoanei care nu a împlinii vârsta de 18 ani, ci, în general, ar trebui să sc aibă în vedere raportarea la diverse perioade ale minorilăţii. cunoscute fiind desigur, diferenţele dc dezvoltarea fizică, psihică, intelectuală etc, existente intre un minor dc 4-5 ani şi un altul de 17 ani. Deci, anchetatorul va trebui să sc comporte faţă de minori şi să le aprecieze declaraţiile ţinând scama dc toţi factorii care influenţează psihicul lor şi, în special, dc vârsta pe care o au. Cu câl minorul va avea o vârstă mai apropiată de vârsta majoratului, cu atât vor fi mai mici deosebirile datorate acestor particularităţi şi invers.

Minorii au o capacitate de percepere şi dc redare a faptelor mai redusă, deoarece atenţia lor sc îndreaptă, dc obicei, spre lucruri care, în general, sunt lipsite de importanţă, aslfcl că, deseori, din această cauză şi din cauza capacităţii reduse de a înţelege anumite fapte şi .mprejurări. nu vor percepe importantul, esenţialul care interesează justiţia.

Înclinaţia spre fantezie, teama dc cei sub îngrijirea cărora sc află (părinţi, tutori etc.) şi ac răzbunare a infractorului, sugcstibilitatca lor etc, toate acestea fac ca declaraţiile acestora să fie privite cu rezervă şi să sc procedeze la interogarea lor numai atunci când csle absolut necesar, folosindu-se o tactică adaptată psihicului lor, de natură a putea înlătura deficienţele care afectează valoarea declaraţiilor.

Un studiu complet şi corect al psihologiei minorului ar trebui, desigur, să se ocupe cu diferitele perioade ale minorităţii, fiecare dintre ele având trăsături diferite dc ale celorlalte. în cadrul acestui capitol nu vom putea urmări o aslfcl de dezvoltare a problemei psihologiei minorului, sc vor expune acele trăsături caracteristice psihologici minorului în general (şi nu *x* perioade dc vârstă) care interesează asupra aspectelor sub care acesta apare înaintea justiţiei, pentru a da posibilitatea anchetatorului să cunoască mai bine psihologia minorului, să-şi explice atitudinile, comportarea sa şi să aplice cele mai potrivite procedee pentru a-l putea determina să declare adevărul.

Anchetatorul va avea în vedere vârsta minorului. în primul rând. cu toate că nici acest e.emcni nu este în măsură să indice o egală dezvoltare psihică la toţi minorii; starea dezvoltării psihice variază în raport cu instruirea şi educaţia primită, care pol fi mai ridicate la unii şi mai scăzute la alţiî. Deci, sc va |ine scama şi dc aceşti factori.

Ceea cc caracterizează în primul rând minorul, este înclinaţia spre fantezie şi sugestibilitate. în psihicul său incomplet dezvoltat, realitatea şi ficţiunea sc împletesc, uneori ţungându-se să se confunde în aşa fel încât nu mai pot fi separate. Noţiunile sale sunt vagi. ■eprecizate, iar lipsa dc experienţă, gândirea nematurizală şi neînţelegerea justă a lucrurilor şi e\enimcntclor sunt factori care afectează perceperea, memoria şi redarea evenimentelor. Deşi minorii sunt în general mai curioşi şi cu un spirit dc observaţie mai dezvoltat decât lorii, totuşi atenţia lor se îndreaptă dc cele mai multe ori spre lucruri şi amănunte lipsite dc x>rtanţă, care însă le trezesc interesul, astfel că nu percep ceea ce este important înlr-o :>rej urare (nerealizând importanţa ei), ci percep amănunte care uneori nu sunt utile anchetei.

Lipsa de experienţă, cultura redusă, fac mai dificilă înţelegerea unor anumite nimente, influenţând defavorabil atât perceperea - înţelegându-le greşit - cât şi fixarea lor memorie.

Unele emoţii frecvente la copii (frica, groaza etc), denaturează perceperea unor imente care impresionează (ameninţări, loviri etc).

Redarea evenimentelor, pe lângă influenţa defavorabilă a factorilor arătaţi este afectată mare măsură de sugcstibilitatca şi emotivitatea lor explicabilă în ambianţa specifică ţiei, dc teama dc necunoscut, de împrejurarea că minorii irec cu uşurinţă dc la o stare la alta, sc irită uşor.

i **io**

Toşi aceşti factori influenţează declaraţiile minorilor, care se conturează astfel în raport cu vârsta, cu gradul de dezvoltare fizică, psihică şi intelectuală, inteligenţa, capacitatea de percepere, dc înţelegere a evenimentelor, de memorare şi de redare, sugestibilitatca, înclinaţia spre fantezie. Aprecierea declaraţiilor (în lumina acestor atitudini) se va face distinct, de la caz la caz, în funcţie de persoana de la care emană.

Sunt situaţii când minorii, chiar copii, memorează şi redau exact evenimentele la care au asistat, cu o sinceritate exemplară. în practică s-a constatat că aceste cazuri formează excepţia, deci este util a sc examina cu multă atenţie declaraţiilor lor. prin prisma celor arătate mai sus.

Teama dc a nu fi descoperit şi sancţionat îl determină pc minorul infractor să aibă o atitudine de neîncredere şi ostilitate faţă dc organele dc justiţie.

Lipsa conştiinţei vinovăţiei pentru anumite infracţiuni, pe care uneori minorul dat fiind cultura, vârsta, experienţa, nu le consideră ca atare (furtul de fructe sau alimente de mică cantitate, neplata biletului dc tren) îl determină a se considera nedreptăţit.

Minorul recidivist, fiind nevoit să sc conducă singur în viaţă, are un spirit practic foarte dezvoltat, precocitate, perfidie, neîncredere şi atitudine defensivă permanentă faţă de semeni şi, mai ales, faţă de justiţie, precum şi tendinţă de simulare. E de remarcat că, în general, are o atitudine de respect faţă de superioritatea fizică, intelectuală, morală, care îl determină la schimbarea atitudinii dc neîncredere, devenind mai sincer, mai bun. Anchetatorul va trebui să reţină acest fapt.

Minorul victimă a unei infracţiuni are, în general, aceleaşi trăsături ca şi majorul, cu tendinţa de a exagera mai mult faptele a căror victimă a fost, atât din cauza emoţiei, fricii care i-au alterat perceperea, cât şi din interesul de a obţine avantaje materiale şi de a se răzbuna pe infractor. Sugestibilitatea şi teama îl fac deseori instrumentul celor sub a căror autoritate se află şi care uneori îucearcă să profite în urma infracţiunii a cărei victimă a fost minorul.

Martorul minor arc aceleaşi trăsături psihice caracteristice care influenţează declaraţiile sale. Tendinţa spre fantezie şi sugestibilitate sunt cei mai importanţi factori care determină neîncrederea, deseori justificată, în declaraţiile sale.

4.4.**3.** Probleme tactice cu privire la ascultarea minorilor

A. Dispoziţii legale: probleme procesuale în legătură cu ascultatea minorilor[89]

Pentru realizarea reglementărilor din dreptul penal cu privire la minoritate, a fost necesar să sc înfiinţeze pe linia procesual penală o procedură specială cu privire la minorii care. într-un fel sau altul, iau contact cu organele însărcinate cu înfăptuirea justiţiei. Această procedură se justifică prin faptul că minorul nu arc maturitatea psihică, dezvoltarea intelectuală şi experienţa necesară pentru folosirea eficientă a drepturilor procesuale acordate de lege[90].

89. Gh. Nistoreanu si colab. - Drept procesual penal, Ed. Europa Nova, Bucureşti, 1996, pag. 314.

90. Sistemul legislativ şi practica judiciară a Marii Britanii cu privire la martorul minor (Consideraţii juridice privind admiterea declaraţiilor minorilor ca probe în justi|ie) conform „Criminal Justice and Bchavior. S.U.A., voi. 23, nr. 2. iunie 1996. pag. 48-61.

Proverbul englez care spune ca „pe copii trebuie să-i vezi la tribunal, nu să-i şi auzi" nu a fost niciodată aplicat în Curiile dc Justi|ie din Scoţia, unde. in mod tradiţional, copiii au fost acceptaţi ca martori. Vom face o scurtă trecere în revistă a preocupărilor recente privind capacitatea copiilor de a apărea în instanţă ca martori, prevederile procesuale scoţiene referitoare la mărturiile depuse dc copii în cauze civile şi penale, iar în final vor fi expuse concluziile unui program dc cercetare psihologică, legat dc problema chemării în instanţă a copiilor, program realizat dc „Scolish Home and Health" (Departamentul Scoţian al Sănătăţii şi Internelor).

Până acum. copiii erau chemaţi ca martori în instanţele penale scoţiene şi supuşi audierilor şi conrruntăriloi cu părţile, in faţa curţii, la fel ca şi adulţii (ci fiind considcraţi..martori competenţi"). Pentru unii dintre copii, această experienţă era deslul dc dificilă şi stresantă, mai ales în cazurile dc abuz sexual. Juriştii scoţieni au rărna> insensibili la aceste probe. Cu mai mult dc 50 dc ani in urmă. un avocat nota:„nu numai avocatul dar şi ceilalţi care au legătură cu cazul suni afectaţi dc această simaţic. Este ca şi cum ar conspira

Toşi aceşti factori influenţează declaraţiile minorilor, care se conturează astfel in rapon cu vârsta, cu gradul dc dezvoltare fizică, psihică şi intelectuală, inteligenţa, capacitatea de percepere, dc înţelegere a evenimentelor, de memorare şi de redare, sugestibilitatca, înclinaţia spre fantezie. Aprecierea declaraţiilor (în lumina acestor atitudini) sc va face distinct, dc la caz la caz, în funcţie dc persoana dc la care emană.

Sunt situaţii când minorii, chiar copii, memorează şi redau exact evenimentele la care au asistat, cu o sinceritate exemplară. în practică s-a constatat că aceste cazuri formează excepţia, deci este util a sc examina cu multă atenţie declaraţiilor lor, prin prisma celor arătate mai sus.

Teama de a nu fi descoperit şi sancţionat îl determină pe **minorul infractor** să aibă o atitudine de neîncredere şi ostilitate faţă de organele de justiţie.

Lipsa conştiinţei vinovăţiei pentru anumite infracţiuni, pe care uneori minorul dat fiind cultura, vârsta, experienţa, nu le consideră ca atare (furtul de fructe sau alimente de mică cantitate, neplata biletului de tren) îl determină a se considera nedreptăţit.

Minorul recidivist, fiind nevoit să sc conducă singur în viaţă, are un spirit practic foarte dezvoltat, precocitate, perfidie, neîncredere şi atitudine defensivă permanentă faţă de semeni şi. mai ales, faţă de justiţie, precum şi tendinţă de simulare. E de remarcat că, în general, arc o atitudine de respect faţă de superioritatea fizică, intelectuală, morală, care îl determină la schimbarea atitudinii de neîncredere, devenind mai sincer, mai bun. Anchetatorul va trebui să reţină acest fapt.

Minorul victimă a unei infracţiuni arc, în general, aceleaşi trăsături ca şi majorul, cu tendinţa de a exagera mai mult faptele a căror victimă a fost, atât din cauza emoţiei, fricii care i-au alterat perceperea, cât şi din interesul dc a obţine avantaje materiale şi dc a sc răzbuna pe infractor. Sugestibilitatca şi teama îl fac deseori instrumentul celor sub a căror autoritate sc află şi care uneori încearcă să profite în urma infracţiunii a cărei victimă a fost minorul.

Martorul minor are aceleaşi trăsături psihice caracteristice care influenţează declaraţiile sale. Tendinţa spre fantezie şi sugestibilitatc sunt cei mai importanţi factori care determină neîncrederea, deseori justificată, în declaraţiile sale.

4.4.**3. Probleme tactice cu privire la** ascultarea **minorilor**

A. **Dispoziţii legale: probleme** procesuale **în legătură cu ascultatea minorilor**[89]

Pentru realizarea reglementărilor din dreptul penal cu privire la minoritate, a fost necesar să sc înfiinţeze pe linia procesual penală o procedură specială cu privire la minorii care, într-un fel sau altul, iau contact cu organele însărcinate cu înfăptuirea justiţiei Această procedură se justifică prin faptul că minorul nu arc maturitatea psihică, dezvoltarea intelectuală şi experienţa necesară pentru folosirea eficientă a drepturilor procesuale acordate de lege90.

89. Gh. Nistoreanu şi colab. - Drept procesual penal. Ed. Europa Nova. Bucureşti. 1996. pag. 314.

90. Sistemul legislativ si practica judiciara a Marii Britanii cu privire la martorul minor (Consideraţii juridice privind admiterea declaraţiilor minorilor ca probe în justiţie) conform „Criminal Justice and Behavior. S.U.A.. voi. 23, nr. 2, iunie 1996. pag. 48-61.

Proverbul englez care spune ca „pc copii trebuie sa-i vezi la tribunal, nu să-i si auzi" nu a fost niciodată aplicat in Curţile dc Justiţie din Scoţia, unde, in mod tradiţional, copiii au fost acceptaţi ca martori. Vom face o scurtă trecere în revistă a preocupărilor recente privind capacitatea copiilor de a apărea în instanţă ca martori, prevederile procesuale scoţiene referitoare la mărturiile depuse dc copii în cauze civile şi penale, iar in final vor **11** expuse concluziile unui program dc cercetare psihologică, legat dc problema chemării în instanţă a copiilor, program realizat dc „Scotish Home and lîcalili" (Departamentul Scoţian al Sănătăţii şi Internelor).

Pană acum, copiii erau chemaţi ca martori in instanţele penale scoţiene şi supuşi audierilor şi confruntărilor cu părţile, in faţa curţii, la fel ca şi adulţii (ci fiind considcraţi..martori competenţi"). Pentru unii dintre copii, această experienţă era destul dc dificilă şi stresantă, mai ales in cazurile dc abuz sexual. Juriştii scoţieni au rimas insensibili la aceste probe. Cu mai mult de 50 de ani in urmă, un avocat nota:,.nu numai avocatul dar şi ceilalţi care au legătură cu cazul sunt afectaţi de această situaţie. Este ca şi cum ar conspira

Tudorel Buloi
loana-Teodora Butoi

Minorul (definii în antiteză cu majorul de către art. 8, alin. 2 din Dccrelul nr. 31/1954 privitor la persoana fizică şi persoana juridică:..Persoana devine majoră la împlinirea vârstei dc 18 ani"), indiferent dc calitatea sa procesuală, beneficiază de o anumită ocrotire în desfăşurarea activităţilor procesuale. Astfel, „minerul nu poate fi ascultat ca martor. Până la

martori, a copiilor, victime ale unor abuzuri sexuale. Comitelui concluziona că „deşi procedura actuală nu este cea mai adecvată pentru copii, care sunt supuşi în mod inevitabil unui stres suplimentar, cauzal dc evenimentul depunerii mărturiei, nu există încă o alternativă procedurală acceptabilă, care să satisfacă interesele justifici şi să fie imparţială faţă dc pârâ|i".

Cu alte cuvinte, deocamdată nu sc schimbă nimic în procedurile legale. Au mai trecut II) ani până ce problema aceasta a copiilor să fie abordată mai serios în Marca Britanie, când mass-media au început să facă publice preocupările psihologilor şi a celor dc la asistenta socială faţa dc procedurile cc implicau chemarea în instanţă a copiilor, mai ales în cazurile dc abuz sexual.

In Anglia şi ţara Galilor situaţia era deja mai proastă decât in Scoţia. Unele cazuri dc abuz erau imposibil dc urmării penal, deoarece instanţele nu erau pregătite să audieze ca martori copiii, decât dacă aceştia aveau cel piijin 7-8 am. Copiii mai mici erau chemaţi ca „martori incompetenţi", situaţie care a determinat un avocat englez să considere aceaslă regulă, procedura „Churta **dc** molestat copii".

La sfârşitul anilor '80, unele ţări au început să revizuiască procedurile legale dc audiere în instanţă a copiilor, ist psihologii din Australia, Canada. SUA şi din principalele state europene, au snidiat problemele comune apărute, căutând posibile soluţii.

în 1985. Royal Scotish Sociciy for the Prevcntion of Crucit io Childrcn (Societatea regală scoţiană ncnmi prevenirea cruzimii faţă dc copii) s-a arătat îngrijorata dc situaţia în care suni puşi copiii atunci când apar în -islanţâ şi a organizat o conferinţa la P.dinburgh, cu titlul „Copilul, victimă a procesului legal?".

Iniţiativa a fost bine primită de către avocaţi, poliţişti, psihologi, activişti sociali, dar nu se poate afirma că i existat o unitate de opinii. Un alt magistrat scoţian, Lordul McCIuskcy, a afirmat că nu arc dovezi clare cum că r iraumaliza copiii în instanţă, iar stresul manifestat de aceştia în faţa Curţii este unul dc factură normală. întâlnii **i** toate persoanele aflate iu această situaţie.

Din fericire, problema nu a fost abandonată. în anul 1986. psihologul Universităţii Aberdccn a fost însărcinai : către „Scotish Home and Health Departament" să întocmească un studiu referitor la copiii chemaţi ca martori : diverse cauze penale sau civile. Doi ani mai târziu, „Scotisli Low Commission" (Comisia Scoţiană de Drept) a nit o lucrare despre copiii aduşi ca martori şi despre alte categorii vulnerabile ca martori. S-a hoiărâi nirea unui studiu pentru descoperirea unor alternative dc depunere a mărturiilor, urmând modelul celor iile de Statele Unite ale Americii. In Raportul următor, în anul 1990, „Scotish Low Commission" a recomandat Umoarea procedurilor dc audiere a minorilor şi alte îmbunătăţiri ale modului de executare a acestor proceduri.

A. Cadrul legal

Nu a fost fixată niciodată o limită minimă de vârstă pentru admiterea unor copii ca martori în curţile de ailie din Scoţia. Codurile dc procedură din sec. XIX amintesc de un caz din 1838. în care a fost adus în instanţă i a depune mărturie, un copil dc 3 ani. Cauza judecată la înalta Curte din Edinburgh era legată de un furt de . fetiţa era dc-a dreptul îngrozită când s-a văzul in faţa judecătorilor îmbrăcaţi în robe roşii şi purtând peruci : pc cap. in aceste condiţii nici măcar n-a putut scoate o vorbă.

în Dreptul Scoţian, o persoană acuzată dc comiterea unei infracţiuni nu poate fi condamnată în baza i singur martor. Deci. declaraţia unei fetiţe dc 3 ani ar fi trebuit să fie corelata cu altele, luate de la : martori. înainte ca acuzanil să poală fi condamnai. Legea nu prevede că aceste declaraţii trebuie să aparţină arat unor adulţi care să sprijine (sau nu) spusele copilului.

Această prevedere legală a suferit o mică modificare. Un copil, dc regulă minor sub 14 ani, este considerai i lânăr pentru a depune mărturie, excepţie făcând cazurile in care curtea consideră copilul capabil să depună i sensul că acesta înţelege natura noţiunii dc adevăr sau minciună şi îşi asumă obligaţia de a spune numai ul despre ceea cc este întrebat. Judecătorul poate audia alte surse din care să-şi dea scama dacă minorul este i martor competent.

B) Procedurile legale

Cazurile in care sunt implicaţi ca martori copiii, sunt, Je regulă, acelea in care minorii sunt ori acuzati ori : (cum ar fi cazurile de abuz sexual sau de altă natură)

vârsta de 14 ani ascultarea lui se face în prezenţa unuia din părinţi ori a tutorelui sau a persoanei căreia îi este încredinţat minorul spre creştere şi educare" (an. 81 C.p.p.). Legea nu tHrază limita minimă de vârstă de audiere a unui minor, dar trebuie avut în vedere dacă gradul feri de dezvoltare psihică îi dă posibilitatea dc a percepe, memora şi reda evenimentele la care

a asistat.

Prin folosirea sistemului „Childrcn's Hcarings". copiii sunt protejaţi, fiind luaţi în grijă şi nu trntaļi ca «■factori obişnuiţi, separându-i totodată pc copiii victime ale unor abuzuri de agresorii lor. Sistemul nu poate sancţiuni directe împotriva acelora care comit abuzuri.

Cu toate acestea, urmărirea penală a adulţilor care au comis abuzuri împotriva copiilor, mai ales când abuzul este grav, este necesar să sc facă cu participarea copilului ca martor. Cazurile în care adulţii sunt acuzaţi de ***mtfţhpm*** copiilor şi/sau cruzimi împotriva acestora, se judecă în faţa şerifului, lără juraţi. Cazurile mai grave dc ***mtmz*** sexual sau fizic implică procesul penal in faţa unei curţi dc juri sau în faţa şerifului şi a unui juriu.

Q Acceptare a mărturiilor de la martorii copii

în anul 1990. Lord Justicc General Hopc (cel mai înalt magistrat din Scoţia) urmând o recomandare a Caii i iii Scoţiene de Drept, a întocmit un memorandum prin care propunea unele masuri practice pc care «■i i li urii Ic pol lua pentru a reduce formalităţile în cazurile in care copiii sum chemaţi ca martori. Aceste măsuri ■ojd renunţarea la peruci şi robe, aşezarea copilului în bancă, nu în boxa martorilor, permiterea prezenţei în «■Ulii n i copilului a unei rude sau chiar evacuarea sălii.

Copilul căruia îi este teamă să depună mărturie în prezenţa celui acuzat dc abuz, poate fi separat de acesta ■nser-un ecran. Atunci când este folosit acest procedeu, acuzatul trebuie să-l audă pc martor. Acest lucru poate li m ■ rai printr-un sistem de monitoare.

Sistemul novator al televiziunii cu circuit închis:

Una din măsurile radicale dc protecţie a martorului copil este aceea dc folosire a televiziunii cu circuit închis, «•Mamita „legătură in direct". Curtea poate autoriza folosirea televiziunii cu circuit închis dacă există indicii Ante pe vârsta copilului, natura faptei comise, natura probei cerute, existenţa unei relaţii între copil şi acuzat) că ivtorul copil va colabora mult mai bine cu instanţa în acest mod decât conform procedurilor normale (Legea tefarmei justiţiei - 1990).

In anul 1991, când s-a introdus sistemul de Televiziune în direct în instanţele scoţiene, existau diverse fvaiuif i despre folosirea acestuia între |ări. O aslfel de evaluare întocmită în Anglia, a scos la iveală faptul că acest de mărturie televizată reduce nivelul dc stres al copiilor, îmbunătăţind calitatea depoziţiei lor.

O altă evaluare, australiană, conchidea:,.starea emoţională a copiilor a fost influenţată în bine dc folosirea ■fcraunii cu circuit închis". Impresii favorabile despre procedura folosirii mijloacelor TV au fost raportate în 3rrj întocmirii unor mici studii pilot în Portugalia, Australia şi în Noua Zeclandă,

Judecătorii pot autoriza folosirea în instanţă a televiziunii cu circuit închis. Ei sunt cei care determină sec^siu'.ca folosirii acestei metode. După primul an de la implementarea metodei, succesul înregistrat prin *i:-.yisc2* acesteia a demonstrat că sunt intninite condiţiile statutare in ceea cc priveşte vârsta şi capacitatea copilului, relaţiile dintre copil şi acuzat, natura acuzaţiei şi felul probei pc care copilul este chemat să o facă în esanti Comentariile făcute dc judecători în legătura cu efectul posibil pc care il are asupra copilului infăţişarea ■ **tata** curţii, au fost bazate pe observarea reacţiilor copiilor in timpul audierilor atunci când sunt puşi în faţă cu **r—**~"' şi avocaţii. Aceste observaţii şi comentarii influenţează şi modul dc analizare a cererilor de îndepărtare a cctului martor dc atmosfera formala a curţii.

în cel dc-al doilea an cc a urmat implementării sistemului, majoritatea cererilor dc folosire a sistemului dc televiziune au fost însoţite dc expertize cc vizau capacitatea copilului de a suporta stresul depunerii mărturiei în »in tradiţional.

Decizii dc aprobare a folosirii sistemului de televiziune au fost date dc către judecători în funcţie de fiecare caz in parte, in evaluarea posibilelor efecte pe care Ic-ar avea asupra copilului depunerea mărturiei inir-o manieră convenţională, judecătorii sunt legaţi dc experţi, trebuind să sc bazeze pe recomandările acestora.

a) Efectul sistemului Televiziunii cu circuit închis asupra martorilor copii

Interviurile luate la 71 dc părinţi. înaintea proceselor, şi la 37 dc părinţi şi 56 de copii, după procese, au relevat faptul că unul dintre factorii cei mai slresanţi pentru copii il constituie confruntarea cu acuzatul. Cea mai — icuti experienţă atât pentru copii, cât şipentru părinţi, este legată dc durata mare dc timp dintre sesizarea faptei şi sfârşitul procesului penal (10-15

Art. 71 C.p.p. prevede că:„Asisienţa juridică este obligatorie când învinuitul sau inculpatul este minor". în această situaţie „organul de urmărire penală va asigura prezenţa apărătorului la interogarea inculpatului"(art. 172, alin. 2 C.p.p.). Mai mult decât atât, în cauzele cu infractori minori, apare condiţia obligatorie a efectuării anchetei sociale; aceasta constă în strângerea de date cu privire la punarea pe care minorul o are în mod obişnuit, la starea fizică

Cei căļiva copii cărora II s-a refuzat accesul la proba TV au fost dcnuaļi din motivul acestui refuz, şi nu s-au concentrat atunci când au depus mărturie.
Toată lumea recunoaşte că prczcnļa în faţa unei instanţe dc judecată nu este o experienţă plăcută, mai ales pcntni un copil, şi dc aceea este nevoie dc mai multă grijă faţă de aceşti miei martori şi faţă de adulţii carc-i însoţesc.
Marca majoritate (92%) a copiilor care au depus mărturie prin sistemul TV a fost mulţumită de acest procedeu. 57% dintre copii au susţinut că au găsit destul dc stranie metoda „de a discuta prin televizor"", iar 73% dintre ci au mărturisit că Ic-ar fi fost greu să vorbească in faţa acuzatului.
Să stea departe de acuzat era mai important decât să stea departe de curte. Numai 4 copii s-au declarat iicsatisfacuţi dc metodă.
Cel puţin jumătate din copii nu au înţeles câ acuzatul i-a văzul şi auzit când au depus mărturie, iar 3 copii au fost vizibil speriaţi când avocatul apărării Ic-a atras atenţia asupra prezenţei acuzatului în sală.
Observaţiile făcute pc timpul procesului au relevai faptul câ toţi copii care au depus mărturie prin sistemul TV au fost mai siguri pc ci, spusele lor au fost mai clare, fluente, s-au concentrat bine şi au cooperat atât cu acuzarea, cât şi cu apărarea. Aceşti copii s-au descurcat bine pe timpul audierilor lungi (62 minute), dar parc că nu au înţeles uncie întrebări şi au părut chiar strcsaţi in timpul audierilor încrucişate. Cu excepţia cazurilor incheiate cu achitarea acuzaţilor, copii au considerat judecata dreaptă şi justă. Tonişi. pot fi notate câteva diferenţe inirc comportamennil copiilor care au depus mărturie prin sistemul TV şi copii care au compărut în faţa curţii, ultimii plângând în timpul audierilor şi chiar după aceasta.

b) Ffcctul sistemului Televiziunii cu circuit închis asupra probelor aduse de copii
Prin folosirea sistemului Televiziunii cu circuit închis s-a reuşit aducerea in faţa instanţei şi a copiilor mai mici (41% au avut vârste dc 7 sau chiar sub 7 ani). Şi procuratura, dar şi apărarea suni dc acord că acest sistem al Televiziunii cu circuit închis a permis obţinerea unor probe din partea unor copii, care, în alte condiţii, nici n-ar tî deschis gura. Toluşi, probele aduse de copiii mici sunt deseori superficiale şi nu satisfac cerinţele procesului penal. Există câteva diferenţe semnificative legate de calitatea probelor aduse de copii prin metoda televiziunii şi cele aduse prin mărturia directă în faţa curţii; cantitatea dc detalii ce au fost furnizate de copii în faţa curţii se parc că este mai marc decât la copiii care au depus mărturie prin sistemul Televiziunii cu circuit închis. în orice caz. pcnini i obţine mai multe informaţii de la un copil, trebuie să sc pună accent pc scurtarea duratei dc timp dc la sesizare nană la înfăţişarea în faţa instanţei, pc îmbunătăţirea capacităţii examinatorilor dc a sc apropia de copil şi de a-i -âşiiga încrederea, şi pe îmbunătăţirea sistemului de înţelegere a minorilor, legat dc noţiunea de proces penal.
Adulţii carc-i însoţesc pc copii in camerele separate, unde s-a instalat sistemul Televiziunii cu circuit închis, contribuie la succesul metodei, chiar dacă, uneori, ei abat atenţia curţii asupra unor probleme dc ordin practic cum ***a*** fi calitatea deficitară a sunetului. In concluzie, csic necesară o selectare şi o pregătire prealabilă a persoanelor -ire însoţesc copiii în camerele separate.
Scoţienii sunt mândri dc sistemul lor juridic independent şi dc inovaţia reprezentată in cadrul acestuia dc .Children's Hcai ings", care a atras interesul lumii întregi. Recent s-au înregistrat mai multe schimbări de procedură - eaie dc chemarea în instanţă, ca martori, a copiilor.
Juriştii şi psihologii nu împărtăşesc mereu aceleaşi opinii în ceea cc priveşte psihicul uman. dar in cazul copiilor chemaţi să depună mărturie în instanţa de judecată există o comuniune de idei cu rezultate benefice Reformele începute in ultimul timp vor continua să fie analizate şi dezbătute şi sc speră câ rezultatele vor duce la Îmbunătăţirea actualului sistem procesual penal şi civil scoţian, cu influenţa directă asupra bunăstării copiilor în ^drul sistemului de justiţie scoţian.

Studii şi cercetări referitoare Ia declaraţiile mnrlorilur minori:

şi mintală a acestuia, la antecedentele sale, la condiţiile in care a fost crescut şi în care a trăit, la modul în care părinţii, tutorele sau persoana în îngrijirea căreia se află minorul îşi îndeplinesc îndatoririle lor faţă de acesta şi. în general, cu privire la orice elemente care pot servi la luarea unei măsuri sau la aplicarea unei sancţiuni fa|ă de minor (art. 482, alin. 2 C.p.p.).

13. Pregătirea ascultării. Ascultarea. Procedee tactice ale ascultării

Fa|ă dc particularităţile prezentate anterior, apare ca evidentă necesitatea aplicării unor procedee adecvate cu ajutorul cărora să sc poată obţine declaraţii fidele, cât mai apropiate de realitatea faptică.

Tactica care trebuie aplicată este cea asemănătoare celei aplicate la ascultarea învinuitului şi a martorilor majori, cu uncie modificări impuse dc particularităţile psihice ale minorilor, ţinându-se seama dc vârstă, dar şi dc particularităţile persoanei audiate''.

* Pregătirea ascultării: limita iniţială este marcată de culegerea de informaţii (cât mai amănunţite) cu privire la minor şi familia sa, cu privire la eveniment, la interesul pc care aceştia îl au în soluţionarea cauzei precum şi asupra legăturilor cu părţile. Informaţiile sc pot ob(inc de la vecini, rude, colegi dc şcoală, profesori etc.

în raport cu aceste informaţii şi cu particularităţile cauzei care trebuie minuţios studiate, anchetatorul stabileşte persoanele care urmează să asiste la audierea minorului. Art. 81 C.p.p. prezintă persoanele care pot asista la audierea acestuia - părinţi, tutore sau persoana în îngrijirea căreia minorul sc află. Pc lângă aceste persoane, apreciem că poate asista la audiere şi o altă persoană de care minorul este legat sufleteşte şi pentru care arc respect. Acest fapt este util mai ales în situaţia în care părinţii au o moralitate dubioasă sau au legături ori interese cu părţile.

speciale legale de aceasta. Cercetătorii au analizat toate cazurile aduse in faţa curţii din Abcrdecn in care au fost implicaţi martori copii, adică un numSr dc 226 dc cazuri într-un singur an. Inlrebându-i despre proces, alât pc copii cât şi pc părinţii lor, cercetătorii au constatat câ mulţi dintre copii erau nemulţumiţi că trebuie să apară in instanţă. S-a conslatat că două dintre clementele cele mai stresante erau: a) perioada marc dc timp dintre comiterea faptei si ziua procesului si b) cunoştinţele foarte limitate ale copiilor despre procedurile din instanţă.

Pentru a argumenta cele arătate mai sus. referitor la lipsa dc cunoştinţe juridice care strescază copiii, s-a iniţiat un alt studiu care să evalueze nivelul dc cunoştinţe de această natură la copii din Scoţia. Aslfcl, 90 dc şcolari cu vârste cuprinse între 6-10 ani şi 15 adulţi au fost chestionaţi. Rezultatele au arătat foarte clar că nu erau cunoscute procedurile legale dc către copii şi că ei nu ştiau care este rolul unui martor în instanţa dc judecată. Studiul a alimentai cererile unor institutori care susţineau necesitatea unei pregătiri juridice generale, referitoare la procedurile în instanţă. S-au întreprins o scrie dc demersuri pentru a veni în întâmpinarea nevoii de informare a martorilor copii. Toţi martorii copii primesc acum o broşură colorată care le explică ce vor face în instanţă şi cc se aşteaptă prin mărturia lor. în septembrie 1995 a fost demarai un all studiu care să aprofundeze pregătirea martorilor copii pentru apariţiile in instanţă.

Un alt studiu s-a axat pc observarea comportamentului a 89 de copii martori atunci când depuneau mărturie în faţa Curţii din Glasgow.

Studiul a relevat câ deşi mulţi dintre copii pot face faţă procesului inlăţişării lor in instanţă, unii dintre ci manifestă semne dc anxietate sau au dificultăţi în comunicarea cu avocaţii. Cercetătorii au mai urmărit un eşantion de 1800 dc cazuri inlr-o perioadă dc 15 luni şi au descoperit că martorii copii au aşteptai în medie 6 luni jumătate, până să fie chemaţi în instanţă. Nu există studii relevante asupra efectelor pc care lc au aceste întârzieri asupra memoriei copiilor, aşa câ pentm a investiga această problemă s-a mai iniţiat un studiu desemnat să testeze efectele unei întârzieri de 5 luni asupra memoriei copiilor şi adulţilor. Rezultatele au dus la concluzia că deşi copii din grupa de vârstă 6-8 ani îşi puteau aminti o întâmplare şi după 5 luni. relatările lor despre acele evenimente erau mai puţin detaliate decât ale unor copii mai mari sau decât ale adulţilor. Problema termenelor lungi de înfăţişare nu este specifică doar în Scoţia, după cum a relevat un studiu recent întocmit în Anglia.

Snidii psihologice de ultimă oră au ajulat la depistarea principalelor greutăţi cu care sunt confruntaţi copiii cc apar în faţa instanţelor scoţiene Acestea includ mai mulţi factori dc stres legaţi dc interogatoriile din timpul anchetei, confruntarea cu acuzaţii, audierile. Specialiştii au **mai** îdcmilicai şi alţi factori dc stres, mai puţin evidenţi, legaţi de lipsa de cunoştinţe despre sislcmul iuridic şi efectul termenelor lungi dc înfăţişare. Cele mai recente cercetări asupra chemării în instanţă a copiilor, desfăşurate în Scoţia, au fost realizate în

Tudorcl Buloi
loana-Teodora Butoi

Alegerea acestei persoane are o marc însemnătate deoarece prezenţa sau sfaturile ci pot influenţa în mod deosebit, decisiv atitudinea şi declaraţiile minorului, îi pot înlătura emoţia, nesiguranţa, stabilesc contactul psihologic, îi dă liniştea necesară efectuării declaraţiei. Prezenţa unei asemenea persoane va fi aşadar necesară ori dc cât ori anchetatorul are cea mai mică bănuială că părinţii, tutorele sunt interesaţi în cauza respectivă, au legături cu părţile sau pot influenţa pc minor. Este recomandabil ca persoana care asistă la audiere să fie pregătită în prealabil, să cunoască amănuntele cauzei, pentru a putea avea, sub îndrumarea anchetatorului, tm rol activ la audiere, în scopul de a-1 determina pe minor să declare adevărul.

Chemarea minorului la audiere este un alt punct cheie al problemei; uneori este util a fi audiat prin surprindere pentru a nu fi influenţai sau pentru a nu-i da posibilitatea să sc pregătească în acest sens. Astfel, anchetatorul se poate adresa direct instituţiei unde minorul studiază sau la întreprinderea unde acesta lucrează; audierea sc va desfăşura în acel loc.

Dacă chemarea minorului la audiere are la bază instituţia citării, acest act sc va emite astfel incât din ziua primirii ei şi până în ziua termenului fixat pentru audiere să existe un interval cât ii scurt dc timp, pentru a evita contactul cu părţile, cu alţi martori; din aceleaşi motive minorul - J va fi lăsat să aştepte în sălile Procuraturii, ci va fi audiat imediat cc se prezintă.

Modul în care va fi audiat, întrebările cc i se vor pune, formularea şi ordinea lor sunt de -are importanţă pentru obţinerea unor declaraţii sincere, cât mai apropiate dc realitate. Se va chibzui cu mare atenţie tactica audierii, ţinându-se seama de particularităţile minorului audiat. Lneori este util ca anchetatorul să sc sfătuiască ca persoana care urmează a asista la audiere ***i*** care, cunoscând mai bine minorul, va putea oferi un ajutor substanţial la stabilirea tacticii ***2c*** urmează a se aplica.

Dc asemenea, se va stabili dacă minorul va fi audiat mai întâi singur, iar apoi în prezenţa soanei respective sau invers. Se va ţine seama şi dc natura cauzei; de cele mai multe ori, la facţiunile contra pudoarci, minorului îi va fi ruşine să facă declaraţii în prezenţa părinţilor ! a altor persoane.

* Procedeele tactice sunt, în general, aceleaşi ca şi la ascultarea majorilor, cu uncie Ticularităţi specifice trăsăturilor caracteristice ale minorilor.

Stabilirea contactului psihologic - deseori dificil dc realizat din cauza neîncrederii, fricii : necunoscut a minorului care nu-şi dă seama dc ceea ce va urma, chiar şi atunci când este at doar ca martor - este foarte importantă.

Prezenţa şi sfaturile persoanei desemnate să asiste vor uşura însă sarcina anchetatorului, chctatorul va trebui să înlăture tot ceea ce ar putea influenta defavorabil pc minor: osfera rigidă, tonul autoritar, severitatea, cadrul solemn etc. Este dc preferat ca audierea laibă loc într-o cameră sobru mobilată, fără obiecte care ar putea impresiona sau distrage '.ui minorului. Anchetatorul se va comporta cât mai blând, prietenos, înţelegător cu brul pentru a-i înlătura emoţia, temerea, a-i reda liniştea şi încrederea necesară stabilirii actului psihologic. îl va studia cu atenţie fără ca minorul să observe, iar în cazul în care ni are o atitudine nepotrivită, este necuviincios, arogant etc, anchetatorul va înlătura istă atitudine pc un ton liniştit dar ferm. Faţă dc cei mincinoşi, perfizi, anchetatorul va da cu abilitate şi prudenţă.

Audierea va începe cu o discuţie pe un tor. blând, familiar asupra unor chestiuni care scază pe minor: şcoala, sport, jocuri, literatură etc; discuţia va fi adaptată la bilitâp'lc intelectuale ale minorului, făcându-l să-şi învingă emoţia, să se familiarizeze cu sfera, să uite eventuala „lecţie învăţată". Apoi pc nesimţite, se va trece la obiectul ii, despre care anchetatorul va aduce vorba, nu însă sub formă de întrebare directă, ci va i să-1 lase pe minor să expună tot cc ştie, aşa cum sc pricepe şi în limbajul său, dirijând xpunerea în cazul în care se Îndepărtează prea mult dc subiect.

Anchetatorul nu va interveni în expunere, nu-1 va ajuta pe minor să-şi găsească cuvintele, căci îl poate sugestiona; va asculta liniştit, fără a face gesturi din care ar putea rezulta părere: sa. După expunere se va trece la întrebări care vor fi cât mai scurte, clare, precise, în termen: care pot fi înţeleşi cu uşurinţă de minor şi care vor fi astfel formulate încât să nu sugereze răspunsul; minorul va fi lăsat să răspundă singur, fără a fi ajutat de anchetator.

Este util ca anchetatorul să-i explice că deşi este minor, totuşi justiţia arc încredere in seriozitatea şi corectitudinea sa sufletească, că minciuna ar putea nedreptăţi pc alţii şi că până la urmă adevărul tot va fi aflat, prin alte probe, astfel că este mai cinstit să dea declaraţii Sincere.

Momentul tactic al acestui avertisment va fi ales în raport cu comportarea minorului; este recomandabil a sc aplica atunci când se observă că minorul începe să mintă, şi va fi repetat ori dc câte ori va fi cazul, la început pe un ton blând, iar dacă minorul persistă în minciună, pc un Ion serios, ferm, care însă să nu aibă caracter dc intimidare.

Când sc manifestă tendinţe de fantezie, se va căuta a se cerc câl mai multe amănunte, sc vor pune întrebări dc control şi i sc vor arăta şi dovezi că nu spune adevărul.

Se va cerceta şi sc va afla cauza care îl determină a ascunde adevărul şi care de foarte multe ori este teama dc răzbunare a infractorului sau a celor care l-au determinat la aceasta, arătându-i-se că aceasta este nejustificată, iar atunci când apare temeinică, sc vor lua măsuri în fapt pentru a-l feri dc răzbunare.

Uneori sentimentul de ruşine faţă de părinţi, colegi etc. este cauza care îl determină pe minor să nu recunoască faptele.

în astfel dc cazuri i se va explica că acestea tot vor fi dovedite prin alte probe şi că este preferabil să arate corectitudinea sufletească şi să recunoască, că infracţiunea săvârşită nu-: compromite viitonil întrucât va avea posibilitatea să se reabiliteze printr-o comportare cinstită[92] cr

Este recomandabil ca anchetatorul să nu piardă unele momente favorabile mărturisirii: precum: mila faţă dc victimă, regretul faţă de fapta săvârşită, ruşinea dc a nu fi prins minţi etc. Acestea pot determina sinceritatea declaraţiilor minorului.

Ascultarea învinuitului şi martorilor minori se efectuează în prezenţa persoan desemnate de anchetator să asiste pe minor.

Totuşi, minorul poate fi ascultat şi singur ori de câte ori anchetatorul apreciază că prezenţa altor persoane ar împiedica minorul să declare adevărul, fiindu-i ruşine, sau temându-sc a i' declaraţii, cum ar fi cazul infracţiunilor contra bunelor moravuri etc. în astfel de cazuri cs recomandabil ca minorul să fie audiat singur, iar apoi să fie audiat şi în prezenţa persoane! respective, sau invers, după împrejurări. în orice caz, declaraţiile obţinute vor trebui a repetate de minor şi în prezenţa persoanei care-l asistă (în cazul în care a fost audiat singur)

în situaţia în care minorul nu declară adevărul, sc va recurge la ajutorul persoanei care asistă şi care îi poate da sfaturile necesare pentru a declara adevărul, punându-i (dacă este cazi şi întrebări. Va trebui multă atenţie din partea anchetatorului pentru ca intervenţia ace») persoane să nu constituie un mijloc dc presiune morală sau să nu intimideze martorul minor

Atunci când anchetatorul are unele îndoieli asupra stării psihice a minorului sau asu dezvoltării sale intelectuale, poate recurge la serviciile unui medic psihiatru, care să asiste ascultare sau, eventual, poate să ordone o expertiză medicală.

92. Ex.: într-o cauză in care minorul A. I. a fost surprins intr-o gară având ascuns sub haină un difuzor, care-l demontase dintr-un vagon al unui tren. minorul a recunoscut faptul înaintea organelor dc poliţie, iar ar revenit înaintea anchetatorului rctractându-şi mărturisirea. In ziua in care urma să fie confruntat cu alt im a inainte dc confruntare a mărturisit anchetatorului că a săvârşit furtul, însă nu dă declaraţie în acest sens, fiin ruşine dc tatăl său adoptiv. Anchetatorul i-a explicată că atitudinea sa este greşită şi i-a promis că va vorbi cu său adoptiv şi îl va convinge că totul a fost o greşeală şi că în viitor minorul sc va îndrepta, in acest mod. mi a fost convins să declare adevărul, iar la confruntare, a determinat prin atitudinea sa şi pc ceilalţi invim recunoască faptele.

ludei-el Butoi
loansi-Tcodora Butoi

Formularea procesuală a declaraţiilor sc va face în aceleaşi condiţii ca şi la audierea persoanelor majore.

Este recomandabil să sc facă consemnarea declaraţiilor minorului la sfârşitul audierii, întrucât dacă aceasta sc fac în timpul audierii, minorul văzând că cele declarate sunt scrise, poate avea unele reticenţe, temeri, care influenţează defavorabil declaraţiile pe care Ic face.

4.4.4. Mărturia între bună şi rea-credinţă

4.4.4.1. Martorul de bună-credin(ă. Consecinţele disfuncfionale din perspectiva factorilor psihologici - Iluziile. Martorul în eroare. Martorul mincinos

Martorul de bună-credinţă este un preţios auxiliar al justiţiei, prin faptul că prin relatările sale furnizează elemente pentru stabilirea adevărului, material necesar pentru rezolvarea proceselor. Asupra sa au existat o serie de îndoieli privitoare la faptul că dacă este de bună-credinţă poate relata şi altceva decât realitatea obiectivă. în conformitate cu legile psihologiei, răspunsul la această dilemă este afirmativ. Martorul poate greşi dintr-o serie întreagă de motive, chiar şi în cazul prezumţiei bunci-credinţe.

Trebuie să facem distincţie între caztd mărturiei unui om ce relatează fapte şi evenimente care s-au desfăşurat într-un timp îndelungat (ex. un martor care informează asupra antecedentelor, a modului de viaţă al infractorului) şi cazul mărturiei persoanei ce relatează o împrejurare la care a asistat (ex. accident de maşină, scandal pc stradă), unde acţiunea s-a desfăşurat într-un timp foarte scurt.

în primul caz, martorul poate greşi prin doza marc de subiectivism, deoarece amestecă în relatare şi clemente dc apreciere, în cel de-al doilea caz, martorul este expus erorii care îşi găseşte explicaţia în psihologic. Sub aspect psihologic, mărturia constă în observarea şi memorarea involuntară a unui act şi apoi reproducerea acestuia scriptic sau oral în faţa instanţei".

Steni referindu-se la erorile care apar în mărturie, susţine că sunt dc două feluri:

- erori substanţiale;
- erori accidentale.

Erorile substanţiale- pot îmbrăca mai multe forme începând de la omisiuni dc clemente ji până la negarea categorică a lor. Eroarea omisiunii poate apare în cadrul relatării spontane, iar în cazul interogatoriului vorbim de negare.

Erorile substanţiale apar şi sub aspectul adăugirilor, de regulă dc oameni, de fapte, la relatările spontane şi sunt în funcţie de fantezia martorului. în cadrul interogatoriului, aceste erori sunt rezultatul sugestiei.

Erorile accidentale nu se referă la existenţa, poziţia sau negarea obiectelor sau persoanelor, ci la modificarea în proporţii a calităţilor (culoare, formă), a cantităţilor şi a relaţiilor lor.

în ceea cc priveşte identificarea de persoane sau obiecte sc recomandă prezentarea simultană electivă care este mai puţin sugestivă. Relatările privind exteriorul persoanelor, în special, în special culoarea părului, forma bărbiei, felul îmbrăcămintei, dacă în momentul perceperii lor nu au fost urmărite cu atenţie conştientă, nu prezintă nici un fel de garanţie dc fidelitate. Aprecierea timpului în care a decurs o acţiune, de obicei linde să Tie denaturată''[4] . Percepţia faptelor este dirijată dc trei factori: ereditate, învăţare, expectanţă sau aşteptare".

93. T. Bogdan Probleme de psihologic judiciara, pag. 155-156.
94. Idem, pag. 149-150.
95. Idem. pag. 158.

In analiza unei mărturii trebuie să cunoaştem ereditatea dc care dispune martorul, adică să cunoaştem structura individuală a organelor de simţ, disfunc|iilc acestora. Deoarece acestea sunt cauzatoare de erori în receptarea realităţii. Un miop, daltonist, hipoacuzie, prin natura lucrurilor nu poate relata în faţa instanţei decât frânluri din realitatea pc care a fost în stare s-o recepţioneze. Expectanţa sau aşteptarea, derivată din învăţare, poate da valoare sau amputa o mărturie, de unde rezultă şi martorul dc expectanţă[96].

La nivelul senzorial, distorsionările sunt: iluziile, constanta percepţiei, gcstaltul, obiectul şi fondul percepţiei, experienţa anterioară, afectivitatea.

Procesele dc percepţie senzorială, adică elementele de uitare (input) pot suferi o scrie dc distorsionări în funcţie de o serie de factori. Sunt factori ereditari dc specie care permit ca anumite fapte din realitate să fie percepute distorsionat, neconlbrme cu realitatea - iluziile -optice sau acustice[97]. Talia, statura persoanei reprezintă o caracteristică cu valoare redusă de identificare, datorită condiţiilor în care a fost percepută şi pentru că dă naştere la iluzii. Talia infractorului este supraapreciată. de martor, atunci când contrastează cu statura scundă a victimei, dar şi când nu există aceste discrepanţe, deoarece suntem tentaţi să vedem în infractor o persoană cu o constituţie robustă. Iluzia de contrast se produce în situaţia când statura persoanei poate fi supraapreciată în raport cu dimensiunile obiectelor în contextul căruia apare. Falsele recunoaşteri îşi găsesc cauza în trăsăturile care apropie persoanele care fac să apară asemănarea[98].

O altă situaţie de eroare în care se poate găsi martorul este constanta percepţiei, manifestată pregnant pc plan vizual. Acest fenomen sc manifestă astfel:

•într-o rază de 150 metri. în condiţiile unei vizibilităţi normale, obiectele îşi păstrează proprietăţile normale; • depăşind această distanţă, proporţiile se schimbă, fiind aplicate legile opticii -obiectele mai apropiate ni se par mai mari, cele mai îndepărtate, mai mici[99].

O altă categorie dc erori poste fi determinată de aprecierea duratei unui act. Dar şi aici are aplicabilitate capacitatea de apreciere a timpului. Diferite categorii de profesionişti - muncitori, profesori, au o capacitate mărită de apreciere a timpului.

La toate acestea sc adaugă sugestia - fenomen dc influenţă reciprocă, care poate denatura momentul percepţiei. Astfel, în cazul unui tumult cauzat de încăierarea a două persoane, este suficient ca cineva să cxclame:,.Uite săracul, este plin dc sânge!", pentru ca o parte din asistenţi „să vadă sângele" şi apoi să fie dispuşi să relateze în acest sens şi în faţa instanţei[100].

Procesul psihic al recunoaşterii - aşadar cea de-a treia treaptă a mărturiei - este supus şi el erorii, atât în ceea ce priveşte recunoaşterea şi identificarea persoanelor care au comis fapta sau care au participat la comiterea ei, cât şi recunoaşterea obiectelor (corpuri delicte) cu care s-a săvârşit fapta. Recunoaşterea e dificilă, astfel printre erorile care s-au petrecut

96. Exemplu de caz: In ziua de 30 august 1980. la Liceul Mihai Viteazul a fost ucisa numita CA. Cercetarea la faţa locului şi analiza datelor culese au dus la concluzia câ actul criminal este opera unui bolnav psihic. Se presupune câ criminalul sc întoarce întotdeauna la faţa locului, şi tot personalul din paza liceului a fost instruită să supravegheze persoanele intrate in liceu, eu prezenţă suspectă. După aproximativ un an şi jumătate, personalul dc gardă a sesizat prezenţa în liceu. în porţiunea critică a locului faptei, a unui tânăr care. întrebat la modul direct „cc caută în liceu", a răspuns: „Taci din gură... că-ţi crap şi ţie capul cum i l-am crăpat şi ăleia grase şi negre îmbrăcată în halat albastra", după care a părăsit liceul. Dar indicase ce era mai caracteristic pentru victimă. Personajul era cunoscut ca fiind bolnav psihic; pe baza depoziţiei martorului dc expectanţă I.P., a fost identificat ca fiind R.C. Era un oligolren periculos, tară disccmământil faptelor sale şi la a doua fugă din spital. R.C. a fost interceptat de martorul dc expectanţă (instruit dc poliţie), reţinut şi anchetai. (N. Mllrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi - Op.cit., pag. 120).

97. T. Bogdan Op.cil., pag. 158.

98. Al. Ciopraga - Op.cit., pag. 167-168.

în cadrul desfăşurării acestei etape amintim:

- un martor, văzând un deţinut între doi gardieni, in camera de anchetă, este înclinat să-1 „recunoască" chiar şi atunci câad asemănarea dintre infractorul real şi cel prezent este foarte vagă sau inexistentă;
- un martor introdus în cabinetul de instrucţie unde trebuia să-1 identifice, din mai multe persoane, pe asasinul unei fete. Spre consternarea tuturor, martorul 1-a desemnat cu certitudine pc procurorul general ca fiind asasinul[10'].

Astfel s-a ajuns la stabilirea unor reguli care, departe dc a fi infailibile, nu sunt complete ?i se bazează pe constatări empirice, dar pot oferi un teren de cercetări experimentale[102]. Regulile stabilite dc F. Gorphe, sunt următoarele:

1. Asemănarea vagă şi fenomenul de „deja vu" pol produce erori fatale;
   1. Siguranţa cu care martorul îl recunoaşte pe inculpat nu este promtă, iar ezitarea nu poate fi considerată ca un semn al fricii;
   2. Martorul nu poate, în toate cazurile, să descrie obiectul sau persoana care apoi îi va fi prezentată - nu este semnul unei erori;
   3. Descrierea corectă nu dovedeşte nici o posibilitate dc recunoaştere şi nici conservarea exactă a imaginii memoriale;
   4. Posibilitatea de a recunoaşte, supravieţuieşte posibilităţii dc localizare - de multe ori se întâmplă să recunoaştem pe cineva fără să putem relata de unde îl cunoaştem;
2. Recunoaşterea este mult mai influenţabilă prin sugestie.

îndoiala şi nesiguranţa apar la identificarea cadavrelor, şi în cazul când cadavrele aparţin Dcrsoanelor bine cunoscute dc martor.

Problema a fost studiată de Mina Minovici care arăta că, în afară de eventualele mutilări >au alterări provocate de descompunere, cadavrele pot fi cu greu recunoscute şi din cauza rwziţiilor lor statice (omul viu este recunoscut şi înregistrat dc noi în mişcare) din cauza poziţiei orizontale. Pentru a atenua acest neajuns. Mina Minovici a recomandat tratarea cadavrelor, azi dezvoltându-sc o întreagă tehnică pentru a reconstitui cadavrul cât mai aproape dc persoana adevărată.

Ultimul proces memorial - reproducerea- este supus şi el unor erori. Reproducerea -tă în verbalizarea orală sau scriptică a unor evenimente care s-au receptat de cele mai Ite ori la nivel senzorial. Transpunerea are loc în condiţiile unei emotivităţi mărite, datorate lui în care se desfăşoară ancheta din partea martorului ocular. Reacţia sa este dc inhibiţie numai în cazuri excepţionale, acţionează stimulator. Relatările martorului de bună-credinţă conţine patru feluri dc denaturări, şi anume: denaturarea prin audiţie (adaugă ceva taţii), prin omisiune, fie prin substituţie şi transformare. Toate acestea sc datorează unei tudini dc factori începând dc la timp, tipul dc memorie, calităţile memoriei, sex, vârstă, esie, cultură, starea afectivă din domeniul depoziţiei[103].

Mărturia de bună-credinţâ este mărturia care depusă sub jurământ, nu este mincinoasă, izvorăşte din reaua-credinţă a martorului şi prin depunerea ci nu sc urmăreşte obţinerea i interes material sau moral, deci nu intră sub incidenţa legii penale.

101. Guilhcrmet Comnient sc font Ies erreures judiciaires

102. Enrico Altavilla - Psihologia giudiziaria.

103. T. Bogdan op. cit., pag. 170-172.

Deşi privită din acest punct dc vedere s-ar putea afirma că ea nu ridică probleme, că nu intră în sfera dc activitate şi cercetare psihologică judiciară, mărturia dc bună-eredinţă putând li la fel de nocivă ca şi mărturia mincinoasă.

însă in această situaţie, cauzele mărturiilor judiciare bazate pc bună-credinţă, dar false în conţinutul lor esenţial, adică acel conţinut care produce efecte juridice, nu sunt de natură criminologică, ci dc natură fiziologică sau psihologică neintenţionată.

Este rolul magistratului care trebuie să intervină pentru a stabili şi cerceta, în conformitate cu legea procesual penală, cauzele alterării mărturiei judiciare. Aceste cercetări se fac astăzi pc bază de expertize, experimente, testări intersubiective şi biodetecţie[104].

în relaţia martori-magistrat sunt implicate atât conştiinţa şi conduita magistratului, cât şi a martorului, privite ca fenomene psihologice. Conştiinţa şi conduita sunt funcţiuni şi manifestări ale sistemului nervos central, în scama căruia cade adaptarea fiinţei umane la lume. la societate, mai ales cu scopul de conservare şi dezvoltare. Dar randamentul conştiinţei nu depinde numai de gradul de dezvoltare al societăţii şi culturii ei. De aceea, conştiinţa nu este numai un proces bio-psihic, ci şi unul social şi cultural[105]. Ele au un rol important în mecanismul mărturiei, deoarece, în cele din urmă, aceasta nu este altceva decât rezultatul proceselor psihice ale conştiinţei. Aslfcl încâl mărturia rămâne o problemă de conştiinţă. Funcţiunile conştiinţei şi conduitei integrate psihologiei judiciare cuprinde două subiecte: subiectul martori şi subiectul magistrat. De cc acest raport?

în primul rând conştiinţa şi conduita magistratului trebuie să fie pe frecvenţa dreptăţii, aflării adevărului, a depunerii oricărei diligente pentru aflarea sa. Acesta fiind planul ideal pc care sc întâlnesc cele două aspecte, şi anume: conduita + conştiinţa şi mărturia. Deşi la prima vedere am putea spune că mărturia apare ca un clement extinsec persoanei magistratului (ofiţer de poliţie, procuror sau alt agent - exponent al autorităţii judiciare) totuşi între persoana magistratului şi persoana martonilui trebuie să existe raporturi de concordanţă. Existenţa unor raporturi de contradicţie între aceste două nivele va avea repercusiuni asupra valabilităţii mărturiei în faţa justiţiei, care va sancţiona această contradicţie în două modalităţi distincte:

- înlătură mărturia fără a sancţiona martonil dacă acesta a fost dc bună-credinţă;
- înlătură mărturia şi sancţionează martonil dacă acesta a fost de rea-credinţă;
- magistratul se poate afla în una din situaţiile unnătoare:

  - a cunoscut caractenil nesincer al mărturiei mincinoase şi I-a acceptat pentru a da o anumită soluţie impusă de o anumită factură politică sau ocultă sau a fost corupt în acesl sens;
  - şi-a neglijat rolul activ în admiterea şi aprecierea probelor şi a reţinut ca valabilă o mărturie mincinoasă sau o mărturie falsă, întemeiată, încă din „stătu nascendi" pc deficienţe de percepţie ale martorului sau distorsiuni ulterioare acestui moment[106].

Cel de-al doilea clement al raportului - martorul - conştiinţa şi conduita- reprezintă un domeniu ambiguu.

O persoană care compare într-un proces are o anumită motivaţie. Şi pentru a nu cădea în una dintre extreme - de a vedea în orice manifestare umană, o umbră de interes, dc profit, aşadar păstrându-ne pc linia dc mijloc, putem afirma că martorul dc bună-credinţă având ca

104. N. Mitrofan, V. Zdrcnghca, T. Butoi - op. cit., pag. 116.
105. N. Mărgincanu - Condiţia umană, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1973, pag. 11.
106. N. Mitrofan, V. Zdrcnghca, T. Butoi - op. cit., pag. 113-114.

interes obţinerea adevărului şi aducerea celor vinovaţi în faţa justiţiei, în această dorinţă a sa poate fi „orbit", astfel încât mărturia sa dc bună-credinţă, dar falsă din punctul de vedere al conţinutului, să producă alte efecte decât cele scontate. Alta este situaţia martorului mincinos, care are un scop, un interes şi-n baza lor va acţiona pentru a obţine rezultatul scontat.

Deosebirea va fi că acesta nu se va lăsa „orbit" dc pasiunea pentru dreptate, dc aflarea adevărului, ştiind adevărul sau nu despre săvârşirea unei fapte sau prezentând faptele în mod denaturat, cl va avea o atitudine potrivită faptelor povestite, va încerca să convingă magistratul de adevănd spuselor sale, aşadar, în depoziţia sa nu se vor întâlni acele cauze cc alterează depoziţia martorului de bună-credinţă.

Numărul martorilor mincinoşi esie mult mai mare în comparaţie cu cel al martorilor dc nună-credinţă. Astfel aprecierile criminologilor americani, între care amintim Edwin H. Sutherland, Donald R. Cresscy sunt unanime atunci când concluzionează că:„Judecătorii sunt convinşi că numărul martorilor mincinoşi este imens, dar rare sunt condamnările pentru mărturie mincinoasă. Din 1945 până în 1949 într-un penitenciar din California, nu au fost încarcerări ca să depăşească o duzină"[107].

Autorii citează intensitatea fenomenului criminologie şi psihologic al mărturiei mincinoase în sfera „afacerilor aranjate", menţionând intervenţia constanţă pentru a demonstra „buna moralitate a inculpatului" şi „solicitarea indulgenţei pentru el" din partea - membrilor dc familie, prietenilor, legilor masonice etc."[108].

Toate acestea sc răsfrâng asupra procurorului care este chemat să rezolve confuziile şi problemele, dar şi asupra judecătorului, judecând cauza, trebuie să caute adevărul, care de cele ciai multe ori sc găseşte undeva pe la mijloc. în pofida a tot, soluţia trebuie să corespundă *epi,* dar şi realităţii sociale dintr-o ţară.

Jurământul dc martor cuprinde şi avertismentul că în situaţia ascunderii adevărului, artorul va fi pedepsit conform legii cu închisoare. Este un avertisment care dc cele mai multe î nu este înţeles sau poate că nu a fost pus în aplicare; el reprezintă pentru persoanele ective - martorii - doar un text de lege ce poate fi ignorat fără a avea consecinţe asupra oanci sale.

Din perspectivă psihologică, martorul dc bună-credinţă este acea persoană care dorind să atribuie la aflarea adevărului, depoziţia sa va fi supusă unor disfuncţionalităţi ce sc orcază atât erorilor şi denaturărilor din relatările subiecţilor - în funcţie dc sursa din care torul a receptat faptele - sau consecinţa percepţiei eronate sau lacunare, fie a unei atitudini ile orienta, atât percepţia cât şi reproducerea într-o anumită direcţie. O altă cauză ar putea fi intervalul dc timp care sc interpune între percepţie şi relatare sau iţia unor întrebări sugestive sau acele discuţii ce pot interveni între martori[100]. Mărturia : bună-credinţă poate fi alterată dc diverse cauze, printre care sc numără şi „unghiul de Rcferindu-se la acest unghi de deviere, profcrosul T. Bogdan precizează câ se je, în mod explicativ, că mărturia sinceră nu reprezintă decât o reflectare a realităţii prin i subiectivităţii martorului, iar între realitatea obiectivă şi reflectarea ci subiectivă există jhi de deviere. Necesar în privinţa acestuia este stabilirea conţinutului şi a impactului i efectelor produse în plan juridic.

Psihologia experimentală, pornind de la acest unghi de deviere, oferă exemple, pe care le-a clasificat în raport cu particularităţile generale ale psihicului - activismul,

107. E. Sutherland. R. Cresscy - Principii de crimonologie. Ed. Cujos. Paris. 1966, pag. 416. : 08. N. Mitrofan, V. Zdrcnghea, T. Butoi op. cit., pag. 114.

109. A. Roşea - Metodologii şi tehnici experimentale în psihologic. Ed, Ştiinficlj Bucureşti, 1971, pag. 186,

subiectivismul, subiectivitatea, constructivismul - care afectează capacitatea omului dc a reda realitatea.

între cauzele unghiului dc deviere se pot aminti:

1. capacitatea redusă a senzorialită|ii umane de a recepţiona toate informaţiile din jur;
2. incapacitatea creierului uman de a prelucra toate informaţiile primite;
3. adaosul la informaţiile iniţiale;
4. existenţa pragurilor minime şi maxime ale recepţiei[110].

Un alt factor care poate influenţa şi creea o disfuncţionalitate a mărturiei dc bună-credinţă este „efectul dc halo". Acest efect poate genera distorsiuni ale percepţiei reale a evenimentului care reprezintă obiectul mărturiei. Efectul dc halo constă în tendinţa dc a extinde un detaliu în mod necritic, neadevărat asupra întregului[1]".

Martorul dc bună-credinţă care compare în faţa organului judiciar suferă o serie de modificări, de trăiri intense, stări emoţionale caracterizate prin durată, datorate faptului că se aflâ, poate, pentru prima dată în faţa unui organ judiciar.

încercarea dc substituire voluntară a depoziţiei reale cu o depoziţie imaginară sau falsă este însoţită mereu de modificări fiziologice, reflexe care se declanşează automat şi nu pot fi cenzurate de subiect. Din această cauză este necesar ca anchetatorul, magistratul, să deţină calitatea dc observator, dc analist şi profesionist, dotat cu o intuiţie psihologică.

Constituie indicatori fiziologici ai comportamentului emoţional inaparent: sporirea ritmului cardiac şi a presiunii sanguine, schimbarea temperaturii ţesutului, modificări electrice în piele, intensificarea activităţii glandelor sudoripare, schimbarea ritmului respiraţiei, dereglarea fonaţici, reducerea salivaţiei.

în plan somatic, un achelator atent poate surprinde, la nivelul fizionomiei, modificări care ţin dc comportamentul aparent al emoţiei: schimbarea mimicii (este ştiut că fiecărei stări afectiv emoţionale ii corespunde o mimică particulară), care ne poale permite să recunoaştem o anumită emiţic după expresie, a expresiei feţei obţinută prin mobilitatea muşchilor faciali, coloritul deosebit al feţei (paloarea sau roşeaţa apărută brusc), tensiunea corpului crescută, manifestată în schimbarea pantomimicii (tremuratul mâinilor, picioarelor) schimbări ale vocii datorită „salivând şi dereglării dc respiraţie""[2].

Pc baza acestor modificări psiho-fizico-somatice s-a ajuns la concluzia că pot fi considerate unele dintre ele ca indicii ale ncsincerităţii martorului şi altele ale sincerităţii. în ciuda unor rare excepţii ce se referă Ia unele situaţii în care persoanele au mai avut contacte

110. N. Mitrofan, V. Zdrcnghca, T. Butoi - op. cit., pag. 116.

111. Idem. pag. 121. Exemplificare: In fiecare moment din via|a noastră, poale exista sau nu posibilitatea dc a **fi** chemaţi ca martori intr-un proces, ne putem afla în diferite situaţii, care datorită unui anumit mod de a privi viaţa, de a o înţelege, în funcţie de educaţie şi mediu putem concluziona intr-o manieră eronată.

Astfel, dacă suntem în postura de a vorbi cu un necunoscut, cc este îmbrăcat distins, care sc exprimă corect, suntem tentaţi să-1 credem, deoarece extindem corectitudinea îmbrăcămintei şi a exprimării, fără a justifica, şi asupra conţinutului spuselor sale. în situaţia inversă: faţă de cineva neglijent îmbrăcat, care sc exprimă incorect, suntem bănuitori şi nu-i acordăm încredere.

Existând această situaţie în calitatea de martor, orice persoană se poate înşela din cauza aparenţelor. Ca orice om suntem tentaţi să credem că un om corect şi distins îmbrăcat, comportament şi limbaj adecvat este incapabil să săvârşească o faptă negativă prevăzută de legea penală. Mult mai repede înclinăm balanţa în partc.i negativă, dacă

repetate cu politia sau a mitomanilor au putut disimula realitatea astfel incâl au indus în eroare organele judiciare, în celelalte cazuri aceste modificări au slat la baza identificării atitudinii sincere sau nesincere a martonilui.

in categoria indiciilor pozitivi sc pot încadra: atimdinca francă, deschisă, relatarea Huentă a faptelor, dispoziţia dc a răspunde la întrebări, regretul martonilui dc a nu putea "äspundc la anumite întrebări, motivarea că, dacă ar fi ştiut că asemenea împrejurări merescază justiţia, ar fi depus stăruinţă să le reţină, expunerea riguroasă, precisă, însoţită de 1 mimică adecvată, caracterul emotiv al amintirilor.

La celălalt capăt se află atitudinea de prudenţă exagerată, rezervată, expunere şovăielnică, obscurii, sinuoasă, contradicţiile, tulburarea, paloarea, roşeaţa feţei, intensificarea activităţii glandelor sudoripare, gestica forţată, imprecizia în răspunsuri, vocea coborâtă, ezitările, solicitarea unui pahar cu apă etc.

însă aceştia nu trebuie să fie consideraţi indici probabili ai unei conduite simulate sau ai -nci manifestări naturale, fără a avea în vedere că omului îi este proprie capacitatea dc simulare, dc contrafacere. Aceste constatări pot fi considerate indici cu valoare psihologică orientativă, că sunt desprinse din observarea atitudinii şi a comportamentului expresiv al | martorului aflai în faţa organelor judiciare.

Există clemente care intră în categoria dovedirii sincerităţii martorului ca: atitudinea îermă, decisă, siguranţa şi precizia în expunerea faptelor. Dar cu o valoare echivocă, deoarece martorul dc bună-credinţă încearcă să facă o expunere clară, precisă, convingătoare în cazul care are impresia că nu a fost înţeles, va relua relatarea pe care o va însoţi de o mimică | adecvată.

Dar martonil de rea-credinţă poale fi ferm, concis, convingător în tot ceea ce spune, ntru că cel care se decide să depună mărturie mincinoasă, este conştient de riscurile la care : expune, aşa încât va încerca să dea spuselor sale aparenţa adevărului, va căuta să convingă gistratul că ceea ce spune este adevărat. Paradoxal, dar cel care a luat hotărârea să depună arie mincinoasă, este şi martorul cel mai sigur.

Când depoziţia martorului dc bună-credinţă pot apărea contradicţii, erori de nume, de : sau timp, acesta va reacţiona într-un mod neaşteptat - va reflecta îndelung, va ezita, se tulbura, dând impresia că nu ştie adevărul, va încerca să denatureze adevărul, având voie de timp pcntni a reface situaţia. Ei bine, martorul de rea-credinţă va reacţiona prompt, i ezitări, va avea răspunsuri pentru loate situaţiile, deoarece el este conştient că trebuie să : menţină pc poziţia pe care s-a situai la început, în situaţia în care atitudinea nesinecră a torului a fost demascată, atunci acesta se tulbură, ezită, se încurcă în răspunsuri"[3]. Este ■J anchetatorului să sesizeze o fisură în depoziţia martonilui de rea-credinţă pentru ca prin bâri adecvate să poală demasca atitudinea sa şi să năruie depoziţia clădită pc „castele dc

Magistratul şi organul judiciar, prin adresarea unor întrebări metodice, se pot convinge *t* capacitatea martorului de a înregistra, memora şi reda fidel faptele percepute, de a verifica nţialul acestuia privind aprecierea distanţei, culoarea, durata etc."[4]. Siguranţa mărturiei este dependentă dc intervalul scurs între percepţie şi reproducere şi de temperamental căruia îi corespunde martorul. Astfel există tipuri temperamentale terizate prin vorbire, gestică, mers - conduită hotărâtă, decisă, sigură pc ca, care nu lasă t să iasă la suprafaţă chiar şi-n situaţia în care nu sunt siguri de anumite fapte, dar există

113. Al. Ciopraga op. cil., pag. 210.
114. N. Mitrofan. V. Zdrenghea. T. Butoi op. cit., pag. 145.

şi opusul şi anume, temperamente şovăielnice care par nesigure când afirmă lucruri de care sunt siguri.

Un alt clement asupra căruia planează relativitatea este paloarea feţei. Paloarea feţei care se poate datora apartenenţei la un tip temperamental - apaticul, flegmaticul îşi schimbă coloritul feţei mai greu, pc când senzitivul, fricosul devin uşor palizi, dar se poate datora şi unor cauze dc ordin fiziologic sau dc sănătate. In aceeaşi situaţie se află şi roşeaţa feţei, cc poate fi o reacţie la un sentiment de jenă, dar şi dc satisfacţie"[5].

Magistratul, anchetatorul utilizând aceste modificări psihofiziologicc în aflarea adevăratei atitudini a martorului, complctându-lc cu întrebări adecvate şi cerute dc situaţia respectivă, îşi pot forma intima convingere - finalitatea acestui proces - cc reprezintă ultimul cuvânt în luarea unei decizii.

Hegcl spunea despre intima convingere că este „animi sententia", garanţia soluţiei, ir. vreme cc pentru martor garanţia este jurământul său"[6].

4.4.4.2. Protecţia martorilor - perspective juridice şi psihosociale"[7]

4.4.4.2.1. Martorul între vulnerabilitate şi protecţie. Cazuistica exemplificativă comentată

în cadrul luptei împotriva formelor grave de infracţionalitatc, în special violenţa teroristă şi crima organizată, dc cele mai multe ori, martorii sunt singurele persoane care pot furniz; probe în faţa justiţiei. Faptul că au asistat la pregătirea şi comiterea infracţiunilor respective lc dă acestora posibilitatea de a furniza informaţii cu privire la structurile organizatorice, la autori şi alte date despre cei aflaţi în spatele acţiunilor propriu-zise. Întrucât autori: infracţiunilor devin din ce în ce mai mult adevăraţi profesionişti, proba materială care poale lî obţinută este adesea insuficientă. Astfel că martorii sunt expuşi, în mod deosebit, diverselor pericole şi solicilă protecţie din pârlea stalului împotriva intimidării, ameninţărilor sai şantajului. Deoarece aceşti martori, adesea motivat, sa tem de represalii, tot mai mulţi dintre ci refuză să apară într-o asemenea calitate în faţa unei instanţe şi să furnizeze informaţii a privire la infracţiunile în cauză.

O analiză efectuată asupra datelor statistice evidenţiază o puternică creştere a stări infracţionale. în 1993, numărul cazurilor înregistrate în Germania (aproximativ 220) a crescu cu aproximativ 60%, faţă dc anul 1992 (când au existat aproximativ 140 de cazuri). La niveld aceluiaşi an, 1993, s-au înregistrat 540 de cazuri dc protecţie a martorilor, faţă de 370 d cazuri în 1992.

Dc asemenea, şi în alte ţări europene sc înregistrează o problematică crescândă privin protecţia martorilor.

Măsurile privind protecţia martorilor au în vedere următoarele scopuri şi obiective:

- asigurarea protecţiei persoanelor aflate în pericol (pentru perioada când acestea l află sub ameninţare);
- asigurarea desfăşurării procedurilor de investigaţie şi a celor penale.

Grupurile dc persoane vizate dc către măsurile dc protecţie sunt:

- martori care pot fi supuşi ameninţărilor din partea unor terţe părţi sau care se p afla personal în pericol;

115. Al. Ciopraga - op. cit., pag. 213.
116. G. F. Hcgcl - Principiile filozofici dreptului. Ed. Academiei Române. Bucureşti. 1963. pag. 256
117. Conferinţa internaţională privind problemele luptei pe plan naţional şi internaţional împorr- crimei organizate şi terorismului. Bralislava. 29-31 martie 1995.

- coautorii la infracţiune, clin momentul luării măsurilor;
- membrii familiilor martorilor, precum şi alte persoane din anturajul acestora"[8].

în momentul în care martorii par a se afla în pericol, poliţia esle cea care are sarcina de a evalua gradul dc securitate al situaţiei respective. Din acest punct de vedere, o deosebită atenţie trebuie acordată:

- tipului şi gravităţii infracţiunii respective;
- pericolului prezentat de către criminali şi dc către complicii acestora;
- importanţei depoziţiei;
- situaţiei materiale a martorilor;
- studiului procedurilor;
- oricărei informaţii disponibile, cu privire la ameninţări şi represalii.

Pe baza evaluării situaţiei, departamentul dc poliţie, având competenţa necesară, apreciază măsurile specifice asigurării securităţii martorilor în cauză.

De asemenea, este necesar să sc ajungă la evaluarea riscului, dc comun acord cu procurorul, înaintea apariţiei acestuia.

4.4.4.2.2. Protecţia martorului - exigenţa complexă a justiţiei contemporane

Protecţia martorilor trebuie să fie asigurală pc perioada tuturor elapclor de desfăşurare a procedurilor penale, precum şi după încheierea acestora - respectiv până în momentul în care martorii nu se mai află în pericol.

Ţinând cont dc faptul că măsurile luate pot afecta desfăşurarea procedurilor penale, acestea trebuie coordonate dc către autorităţile judiciare competente.

în general, măsurile de protecţie a martorilor implică:

- consultanţa:
- stabilirea modului de aplicare a măsurilor dc „acoperire";
- asigurarea securităţii locuinţei sau a altor locuri în care sc poate afla acesta;
- asigurare protecţiei directe;
- efectuarea unor modificări în mediul şi modul de viaţă personal al martorului;
- asigurarea de asistenţă în noul mediu dc viaţă;
- desfăşurarea activităţii de relaţii publice pc considerente dc ordin tactic operativ;
- măsuri operative luate împotriva potenţialilor criminali sau grupe de criminali.

118. Cazuri care relevă necesitatea unei urgente protecţii a martorilor:

- Înainte dc a i se asigura protecţie, o martoră a fost răpită de criminali şi i s-a injectat o supradoză de heroină. fiind violată in repetate rânduri;
- intr-un caz dc omucidere, membrii familiei acuzatului au recurs la ameninţări dirccic împotriva surorii martonilui aliată intr-o altă ţară:
- Membrii unui cartel din domeniul drogurilor au încercat să împiedice martorii să facă depoziţii, recurgând la ameninţări înscrise pc pereţii unei închisori în care sc aflau aceştia;
- în încercarea de a împiedica un proces care includea şi declaraţiile unor martori aflaţi sub proiecţie, s-a recurs la ameninţarea cu bombe. Deoarece sala dc şedinţe a trebuit să fie evacuaţi şi cercetată, începerea procesului a fost întârzială pentru o perioadă considerabilă de timp;
- O persoană de origine nucă, proprietară a unui restaurant care a făcui depoziţii împotriva altor conaţionali turci, relativ la extorcarea de bani în schimbul asigurării aşa-zisci protecţii, a primit nenumărate ameninţări telefonice, iar cauciucurile autoturismului său au fost deteriorate;
- Soţia unei persoane aflate într-un program dc asigurare a protecţiei martorilor a fost atacată verbal şi fizic dc către principalul acuzat. Pe lângă aceasta, i s-a sugerat fapnil că fiul, în vârstă de 6 ani, ar pute fi găsit înecat în cadă.

Măsurile dc proiecţie instituite astfel nu trebuie să îngrădească manifestarea personalităţii celor afectaţi, cu excepţia celor absolut necesare, in interes dc securitate.

în privinţa anumitor măsuri, cooperarea martorilor este esenţială, în timp cc in privinţa altora eforturile trebuie concentrate asupra obţinerii acordului şi cooperării acestora.

Orice măsuri luate trebuie permanent reevaluate în privinţa:

- necesităţii;
- eficienţei;
- respectării înţelegerilor stabilite cu martorii în cauză.

Lucrătorii din cadrul poliţiei, care îşi desfăşoară activitatea în cadrul protecţiei martorilor trebuie, obligatoriu, să păstreze secretul absolut.

în majoritatea cazurilor, este necesar ca şi autorităţile judiciare să stabilească măsuri suplimentare corespunzătoare pentru protecţia martorilor (în plus faţă de cele luate dc poliţie).

în cele cc urmează, sc vor face referiri la unele măsuri organizatorice, considerate a fi indispensabile din punct de vedere practic.

Atunci când sc organizează protecţia martorilor, pentru a promova obiectivitatea şi pentru a evita unele acuzaţii conform cărora poliţiştii ar exercita oarecare influenţă asupra acestora, trebuie întotdeauna avut în vedere ca astfel dc măsuri să fie încredinţate unor poliţişti care nu sunt implicaţi direct în cazul respectiv.

Avantajele încredinţării măsurilor de protecţie a martorilor unui birou central au fost demonstrate în repetate rânduri. Structura organizatorică cenuralizată prezintă multe avantaje, ţinând cont dc necesitatea unor informaţii de specialitate, necesitate cc o depăşeşte pc cea impusă de activitatea obişnuită a poliţiei criminale şi care implică anumite contacle speciale cu alte autorităţi şi instituţii.

în cadrul organizaţiilor descentralizate, este greu dc atins standardul dobândit de către cele centrale, chiar dacă poliţiştilor însărcinaţi cu protecţia martorilor li se aplică un program de instruire intensivă şi suplimentară (iar eforturile şi cheltuielile sunt, inevitabil, mai mari decât cele aferente unei singure organizaţii centralizate).

Dacă organizarea măsurilor dc protecţie a martorilor este descentralizată, ar trebui să se încerce cel puţin înfiinţarea unui număr restrâns dc birouri unde poliţiştii să îndeplinească astfel dc misiuni ca fiind principala lor sarcină.

Cu toate acestea, chiar şi în acest caz, eforturile şi cheltuielile care trebuie alocate coordonării şi instruirii le vor depăşi pe cele alocate unui birou central.

Informaţiile privind măsurile dc protecţie a martorilor vor avea, dc asemenea, caracter dc strictă confidenţialitate, chiar şi în cadrul autorităţii poliţieneşti. Experienţa dovedeşte faptul este necesar a avea birouri complet separate, precum şi încăperi speciale pentru vizitatori.

în cazul în care este necesară mutarea unui martor, aflat în pericol, intr-o altă zonă a ţăni sau chiar într-o altă ţară, birourile responsabile în privinţa coordonării trebuie informate in avans despre măsurile preconizate, în special în ceea cc priveşte riscurile pc care le presupune asigurarea protecţiei, deoarece numai în acest mod pot fi întreprinse demersurile necesare asigurării sprijinului.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru martorii aflaţi în închisoare, în privinţa cărora, & motive de securitate, se decide transferarea în secret într-un alt penitenciar. Autorităţi[1] judiciare competente trebuie, evident, informate corespunzător şi incluse în astfel de măsuc în timp util.

Din cele de mai sus rezultă faptul că, adesea, apar situaţii care fac necesară găsirea locuinţe pentru martori, în alte ţări decât ţara în cauză. în această privinţă au existat experie; dificile în legătură cu martorii implicaţi în acte teroriste. Cc ţară adăposteşte cu plăcere

persoană despre care se ştie că a fost implicată într-un aci terorist? Şi totuşi există ţări care au receptat protecţia unor astfel de martori - ceea ce constituie dovada unei solidarităţi cu caracter internaţional. Desigur, cheltuielile considerabile aferente au trebuit să fie suportate de către cel care solicită sprijinul. Au primit asistenţă din partea unor persoane cu responsabilităţi pc linie de securitate din cadrul unor mari agenţii internaţionale, întrucât o activitate desfăşurată într-o altă ţară constituie şi o premisă obligatorie pentru integrare.

Cu toate acestea au existat cazuri în care. contrar instrucţiunilor, persoana căreia i s-a jsigurat protecţia a insistai să sc întoarcă în ţara sa de origine, fapl ce a condus la dificultăţi aproape insurmontabile. Pentru o cooperare fructuoasă este necesar ca martorul în cauză să accepte voluntar recomandările primite.

4.4.4.2.**3.** Colaborarea internaţională în materia proiecţiei martorilor

Studii şi cercetări recente în materia protecţiei juridice a martorilor au demonstrat că în anele cazuri dc infracţiune, în special în cele legate de crima organizată, cooperarea între ţări a ievenit lot mai importantă. Aceasta se referă nu numai la cazurile cu rezolvare de lungă durată, andc locuinţe sigure pentru martori care sunt expuşi pericolelor nu pot fi găsite decât într-o altă ţară, dar şi la acele cazuri în care martorii care primesc protecţie în Germania (de exemplu) îşi au familiile într-o altă ţară şi ale căror membrii sunt, de asemenea, expuşi riscului.

Iniţiativele la nivelul TREVI (respectiv în cadrul ţărilor U.E.) care au apărut din anii '80, trebuie extinse pentru a include şi ţările Europei Centrale şi de Est. In acest sens, contactele directe înlre agenţiile centrale de poliţie sunt absolut esenţiale.

Pe termen lung, eforturile trebuie concentrate asupra stabilirii unor măsuri dc protecţie a martorilor, care să includă mai multe ţări şi care să fie coordonate prin intermediul Europol sau al Interpol.

In domeniul strategiei penale, deosebit dc important csle ca persoanelor care au nevoie de protecţie să li se asigure schimbarea numelui şi/sau a semnelor particulare.

De asemenea, trebuie luată în consideraţie şi întocmirea unor documente de acoperire. Cu toate acestea, în cazul în care nu este posibil a prevedea perioada dc limp pc durata căreia va exista un pericol grav, remiterea unor documente de acoperire pentru o perioadă limitată dc timp nu este suficientă. în astfel de cazuri este necesară schimbarea identităţii.

Dar, dc multe ori, schimbările de nume, documentele de acoperire şi schimbările dc identitate provoacă considerabile probleme dc ordin practic. întrucât este necesară cooperarea a numeroase alte autorităţi, cadrul legal, adesea, nu permite adoptarea unor astfel dc măsuri.

Ţările care deţin deja unele prevederi în scopul soluţionării acestor probleme sc pot considera privilegiate.

Dc exemplu, în SUA s-a încercat asigurarea protecţiei pentru martorii expuşi pericolelor, prin intermediul strategiilor generale, independent dc procedurile existente. La dispoziţia Procurorului general se află un pachet vast de măsuri, deşi s-a reţinut faptul că în acest context au apărut considerabile probleme de ordin financiar, administrativ şi legal.

Prin legea din 15 martie 1991, Italia a introdus o reglementare specială în scopul protejării persoanelor care cooperează cu autorităţile judiciare. Conform art. 10 al acestei legi. Ministerul de Interne este autorizat să stabilească un program de proiecţie care. printre alte lucruri, permite folosirea temporară a documentelor de identitate de acoperire.

La 1 iulie 1992, în Suedia, a intrat în vigoare o lege cu privire la folosirea dalelor persoanelor fictive ca urmare a unei cereri formulate dc către administraţia naţională dc poliţie »au dc către însuşi martorul aflat în pericol.

Această aprobare este acordată pentru o perioadă de maxim 5 ani şi se bazează pc supoziţia conform căreia persoana în cauză este evident în pericol de a deveni victima unei infracţiuni deosebit de grave, care reprezintă o ameninţare asupra integrităţii fizice, a vieţii sau libertăţii.

De asemenea, s-a semnalat o problemă de o deosebită importanţă şi anume, includerea în programul dc protecţie a martorilor şi a copiilor şi adolescenţilor (între 1-21 ani). Experienţa a demonstrat faptul că acei copii ai căror părinţi sau tutori se află incluşi în programele de protecţie a martorilor, sunt adesea afectaţi de către problemele speciale ridicate de procesul de socializare. Aceasta conduce la confuzie, probleme dc ordin psihologic şi izolarea dc lumea exterioară. Pentru soluţionarea acestei probleme poate fi solicitat sprijinul cercetătorilor din domeniul social.

în ultimul timp, in Germania, declaraţiile martorilor aflaţi sub protecţie au ajutai la soluţionarea unor procese penale, finalizate astfel:

- patru inculpaţi au fost condamnaţi la închisoare pe viaţă, datorită, în principal, declaraţiei date de către un martor inclus în programul dc protecţie;
- declaraţia unui martor aflat sub protecţie a determinat condamnare în închisoare de la 5 ani şi jumătate la 10 ani a inculpaţilor, în uxi procese desfăşurate la două curţi regionale;
- în urma unei declaraţii date la Berlin de către un martor aflat sub protecţie, un grup dc 10 infractori iugoslavi a fost condamnat pentru comiterea unor crime cu violenţă şi a unor infracţiuni împotriva proprietăţii"[9].

4.4.5. Mărturia din perspectiva structurării caracterialc a martorului şi a mediului de provenienţă. Mentalităţi. Cutume. Obiceiuri

Mărturia, din punctul de vedere al organelor juridice şi de cercetare penală, reprezintă o posibilitate de a afla mai multe informaţii despre condiţiile săvârşirii unei fapte, despre persoanele care au participat, dar şi mijlocul prin care făptuitorul este adus în faţa justiţiei pentru a fi tras la răspundere penală.

De-a lungul timpului mărturia a fost considerată ca „regina probelor", apoi căzută în dizgraţie, tocmai datorită acestui caracter relativ al său. Deşi este o probă cc poate aduce cu sine şi eroarea judiciară, alături de celelalte probe rămâne una din cele mai importante, datorită cantităţii dc informaţii pc care Ic deţine.

Mărturia nu poate exista fără martor - acea persoană aflată accidental sau nu la locul săvârşirii unei fapte penale. Pentru a sc înlătura efectul erorii, deşi nu este un procedeu infailibil, mărturia pentru a se obţine, necesită o anumită procedură, care implică la rândul ei cunoaşterea fiinţei umane, aşadar, bazată pe psihologie.

Noţiunile dc psihologie deţinute dc organul dc cercetare penală, dc organul juridic, îl ajută în cunoaşterea martorului, dar nu ca persoană implicată într-un cerc vicios, ci ca fiinţă umană - cu trăsăturile sale caracterialc sau morale, reputaţia sa, educaţia primită şi raportul trăsăturilor sale temperamentale.

Prin caracter sc înţelege suma acelor însuşiri ale persoanei care-şi pun amprenta pe modul de manifestare, care o fac să fie ea însăşi şi care o deosebesc ca individualitate psihologică de celelalte persoane[120]. Al. Roşea defineşte caracterul ca „ansamblul trăsăturilor esenţiale şi calificativ specifice, care exprimă inactivitatea omului în mod

119. Observaţii:
- Declaraţiile martorilor aflaţi sub protecţie au servit ca fundament în desfăşurarea investigaţiilor, constituind cele mai importante probe care au condus la soluţionarea cazurilor;
- Guvernele nintror ţărilor democratice ar trebui să asigure o fundamentare legală solidă protecţiei martorilor

stabil şi permanent". In cele mai dese cazuri, tic că esle vorba de delicventă, fie că este o rită reprobabilă, oamenii au tendinţa de a afirma despre persoana respectivă că „nu are caracter". Este vorba dc însuşirile esenţiale şi durabile ale persoanei care determină un anumit mod dc manifestare[121]. Caracterul, aceste însuşiri esenţiale, este dobândii pe parcursul vieţii, se formează în special în perioada de adolescenţă, o perioadă marcată de diverse trăiri, ntroverse privind lumea, eul interior, conştiinţa de sine, diverse complexe, confruntări cu iuţii, profesorii sau celelalte persoane din mediul în care adolescentul trăieşte. Cert este câ acestea, într-o măsură mai mică sau mai mare, îşi pun amprenta pe dezvoltarea şi uirca caracterului.

r-un mediu ostil dezvoltării normale a unui om, se poate dobândi şi întări un caracter • şi dorinţa de a lupta pentru a-şi realiza visurile, în opoziţie cu un mediu propice, care deşi ură toate condiţiile pentru a trăi decent, favorizează formarea unui caracter slab, imoral, oate genera fapte reprobabile. Cunoscând trăsăturile dc caracter ale persoanei, mediul în a trăit sau trăieşte, sc poale prevedea cu o anumită marjă de eroare, modul de a se nifesta al omului, în ceea ce ne priveşte ai martorului, într-o anumită împrejurare sau r[22]. în plan social, acestor trăsături caraclerialc le corespund anumite aprecieri morale, zitive sau negative care reflectă modul prin care o persoană este apreciată dc cei din jur.

Astfel, ca trăsături pozitive de natură a contura caracterul integru al martorului pot fi amerate: principialitatea, sinceritatea, onestitatea, corectitudinea, modestia, nerozitntea. La polul negativ aflându-sc: necinstea, nesinecritatea, egoismul, laşilatea. centrismul[12ʼ]. Atât trăsăturile negalive cât şi cele pozilive pot constitui un criteriu de tecierc a credibilităţii personale a martorului.

analiza şi sinteza probelor existente într-o anumită cauză, impune şi căutarea şi nnarea martorilor ce pot fi ascultaţi pentru dovedirea împrejurărilor. La săvârşirea ţiunii pol participa în calitate de martori mai multe persoane care provin din medii c, având caractere diverse, astfel încât organul judiciar, cât şi cel dc cercetare penală va i să ţină seama dc acest lucru.

Anchetatorul, pentru a putea alege din această multitudine de persoane, are în vedere ntclc de apreciere a credibilităţii personale a martorului bazale pe reputaţia, consideraţia sc bucură martonil în mediul social căntia aparţine: atitudinea, convingerile, aţiilc, idealurile, educaţia care pot schiţa portretul moral al martorului.

aceslea sunt necesare deoarece venirea în contact cu săvârşirea unei infracţiuni, citalca ei, caracterul imoral al acesteia pot dezvolta o anumită concepţie, o anumită ne. Este ştiut că ceea cc este considerat moral sau normal pentru o anumită categorie de m. poate fi considerat imoral sau anormal dc altă categorie. Aici intervine conştiinţa, !:tatea, mediul ambiant, dar nu mai puţin obiceiul locului, cutumele şi o anumită stare de iltarc a societăţii.

acă la începutul utilizării acestei probe funcţiona principiul „teslis unus, testis nullus", ndu-sc prin aceasta că un singur martor, care putea spune adevănil. dar îl prezenta într-: deosebită de cea afirmată dc doi sau mai mulţi martori care nu spuneau adevărul, luat în consideraţie, deoarece mărturia sa nu avea trăinicie, fiind singur contra |i; astăzi, din multitudinea dc martori, anchetatorul încearcă să-1 găsească pe acela care ormaţiile deţinute poate dovedi producerea unor împrejurări sau fapte.

:: Idem. pag. 186.
LEI Idem, pag. 186.
{■z3 Idem. pag. 186.

Trăsăturile caracterialc proprii unei persoane fac previzibil cu multă probabilitate modul constant de a se manifesta al acelei persoane într-o situaţie sau alta. Acest clement, cu valoarea unui indiciu psihologic, considerat dc sinc-stătălor, este insuficient pentru a atribui mărturiei o valoare sau alta[124].

Nccxistând raporturi fixe între atitudinea sa într-un caz particular şi moralitatea persoanei, anchetatorul şi organul judiciar vor trebui să ţină scama atât dc depoziţia unei persoane cu o moralitate reprobabilă, dar şi cu o moralitate îndoielnică, deoarece şi una şi cealaltă pot fi suspectate dc parţialitate. Cu alte cuvinte, nu întotdeauna mărturia celui cu caracter integru este sinceră, după cum nu întotdeauna mărturia celui cu o reputaţie îndoielnică trebuie suspectată de parţialitate[125]. întotdeauna depoziţia martorului trebuie încadrată în contextul faptei, a intereselor materiale care sc pot naşte.

Credibilitatea martorului este dată dc modtf în care acesta trăieşte, fiind un produs social care reflectă o anumită realitate socială. în aprecierea mărturiei trebuie luat în considerare mediul deoarece oferă organelor judiciare, preţioase informaţii asupra poziţiei dc parţialitate sau imparţialitate pc care martorul se situează[126].

în literatura psihologică s-au făcut diverse clasificări ale martorilor în raport cu tipul psihologic căruia aparţine, încercări de a aşeza martorii într-o categoric sau alta în funcţie dc trăsăturile temperamentale dominante pentru a sc evidenţia măsura în care apartenenţa lor la un tip psihologic sau altul influenţează favorabil sau defavorabil asupra percepţiei memorării sau reproducerii[127].

Astfel s-a realizat o grupare a tipurilor intelectuale, unde sc deosebesc cinci categorii dc martori:

1. descriptivul;
2. observatorul'
3. emoţionalul;
4. eruditul;
5. tipul imaginativ şi poetic.

Mai târziu, pc baza altor experimente, pornind de la raporturile dintre subiect şi obiect, s-a redus această clasificare la doar două categorii - lipul descriptiv şi lipul imaginativ[128]. Pornindu-sc de la această clasificare s-au realizat şi altele care aveau ca puncl de plecare orientarea particulară a inteligenţei în mărturie. Se disting după acest criteriu:

1. tipul descriptiv;
2. tipul superficial;
3. tipul inteligent sau armonios;
4. tipul interpretativ;
5. tipul ambiţios.

Datele obţinute în urma acestor cercetări experimentale au fost prelucrate statistic, încercându-se a se determina limitele în care întinderea şi fidelitatea mărturiei variază în raport cu tipul psihologic căruia aparţine martoml['2''].

O altă clasificare s-a făcut, nu dc la datele experimentale, ci pornind de la comportamentul martorului faţă de realitatea observată, considerată sub un dublu aspect:

124. Idem. pag. 187.
125. Idem. pag. 188.
126. Idem, pag. 188.
127. Idem. pag. 189.
128. Al. Binet - La description d*un object - lucrare amintită de Al. Ciopraga.
129. H. Lelcsz - L'orientation d'esprit dând le temoignage,

atitudinea martorului faţă de obiectele percepute şi transformările pc care le suferă imaginile memorate. Pe baza acestora, Franţois Gorphe grupează martorii în:

1. observatori pozitivi;
2. interpretativi;
3. inventivi;
4. armonici;
5. emotivi[130].

Pe când F.nrico Altavilla grupează martorii în raport cu predominanţa unora sau altora din trăsăturile temperamentale, distingând astfel o multitudine de categorii:

1. subiectivi şi obiectivi;
2. senzitivi şi apatiei;
3. nestatornici şi susceptibili;
4. falsul impasibil şi falsul sensibil;
5. martorul care observă;
6. martorul care descrie;
7. încăpăţânatul şi volubilul;
8. timidul / vanitosul / mincinosul / mitomanul;
9. martorul care povesteşte[131].

Toate aceste clasificări s-au făcut pentru a sc evidenţia măsura în care apartenenţa lor la un ::p psihologic sau altul influenţează favorabil sau defavorabil asupra percepţiei, memorării şi reproducerii, pentru a se vedea în ce măsură întinderea şi fidelitatea mărturiei este dependentă Jc tipul psihologic căruia aparţine martorul. însă prin această multitudine dc criterii pe baza cărora s-a făcut o pulverizare a martorilor s-a ajuns la concluzia că totuşi nu este o cale de a servi practica judiciară în cele mai bune condip'i, iar gruparea în două tipuri fundamentale, obiectivi **>i** subiectivi, acoperă întreaga varietate dc tipuri descrise de diverşi autori.

Tipul obiectiv se caracterizează prin precizie, bun observator, descrie lucrurile după însuşirile lor exterioare, nu este preocupat de semnificaţia scenei la care a participat, iar percepţia se desfăşoară în absenţa unei participări afectiv-emoţionalc. Martorul obiectiv este icela care înregistrează corect şi memorează fidel faptele atâta timp câl nu se i se cer date care iepăşesc aspectele aparente, exterioare.

Tipul subiectiv cuprinde o mărturie descriptivă caracterizată printr-o largă extensie, printr-▌ observaţie minuţioasă şi o fidelă fixare în memorie. Poate cuprinde o depoziţie interpretativă, iuorită afectivităţii pc fondul căreia se realizează percepţia, a căutării semnificaţiei şi a cauzei care a determinat un anumit fenomen, toate acestea putând falsifica realitatea.

Organul judiciar poate include martorul în una din aceste două tipuri şi în funcţie de ele **5-'** poate da seama de modul său de a sc manifesta. De altfel, şi din cuprinsul depoziţiei poale czulta apartenenţa la vreun tip psihologic. Astfel, dacă depoziţia cuprinde o expunere ■rdonată, logică, exactă, care sc opreşte la însuşirile pozitive ale fenomenlor, fură a se opri asupra sentimentelor, atunci mărturia acestuia face parte din categoria lipului obiectiv. Din contră, dacă expunerea este centrată pc găsirea cauzei, a fenomenului, completată dc o participare afcctiv-cmoţională, indică ca şi mai sus, cu o probabilitate mai marc sau mică, apartenenţa la tipul subiectiv[132].

130. F. Gorphe La crltique du temoignage.
131. Enrico Altavilla - Psichologia giudiziaria.

4.4.6 **Mărturia şi concordanta conţinuturilor**

Organele judiciare beneficiază de o diversitate de surse prin mijlocirea cărora dobândesc informa|ii cu privire la modul de săvârşire a faptelor deduse în fa|a lor. în vederea strângerii dovezilor şi apoi a căutării dc martori, organul judiciar arc anumite obligaţii indispensabile:

- studierea materialului cauzei;
- identificarea şi precizarea cercului dc persoane cc urmează a fi ascultate în calitate de martor, ordinea şi modalitatea chemărilor, locul unde se va efectua ascultarea;
- culegerea dc informaţii cu privire la martorii esenţiali de ale căror depoziţii poate depinde soluţionarea cauzei;
- elaborarea planului dc ascultare a martorilor.

Aceste obligaţii, în funcţie de natura cauzei, pot fi inutile sau necesită adăugarea altor opcra|ii. Astfel, din considerente de ordin tactic pentru a sc evita punerea de acord a martorilor, este necesar să se realizeze surprinderea martorului sau ascultarea acestora în alt loc decât la sediul organului judiciar[133].

Mărturia. în funcţie dc cum este percepută, poate constitui în ansamblul probelor o verigă, un clement sau în lipsa celorlalte probe, poate fi unicul material probator. în situaţia în care ca reprezintă un clement, o verigă probatoare este necesară o apreciere a probelor în care sc impune evaluarea mărturiei în raport cu celelalte probe pentru a sc constata dacă concordă sau nu. Iar când este singurul material probator, dacă există mai multe mărturii simultane care-l contrazic, evaluarea critică a acestora dacă constituie o probă exclusivă, atunci aprecierea presupune luarea în calcul a factorilor de credibilitate legaţi dc persoana martorului[134].

Prin **mărturii simultane** se înţeleg mărturiile persoanelor care au perceput în mod nemijlocit, în condiţii similare dc loc şi dc timp, aceleaşi fapte sau împrejurări de fapt.

Ascultarea martorilor şi aprecierea mărturiilor în contextul celorlalte probe sau ca probă exclusivă impune din partea magistratului / organului judiciar o temeinică cunoaştere a materialului cauza - analiza fiecărei probe, verificarea sursei din care provine, sinteza probelor. în funcţie de acestea va putea stabili care dintre acestea vor putea fi precizate şi dovedite prin declaraţiile martorului.

în aprecierea mărturiilor simultane pot exista concordanţe privind împrejurările esenţiale, dar se poate constata şi existenţa unor contradicţii, organul judiciar hotărând care dintre martori au participat la săvârşirea unei infracţiuni, vor putea fi ascultaţi pentru dovedirea acelor împrejurări asupra cărora există contradicţii şi ale căror depoziţii vor fi relevante. Depoziţiile celor care în condiţii obiective şi subiective similare dc percepţie au asistat în calitate dc martor la producerea aceluiaşi fapt, se armonizează, concordă în privinţa faptului principal, a circumstanţelor esenţiale privind activitatea infracţională.

Momentele esenţiale privind săvârşirea unei fapte dobândesc o semnificaţie generală, ceea ce conduce la realizarea aceleiaşi percepţii.

în **depoziţiile succesive** ale martorilor, secvenţele activităţii infracţionale, principalele momente întreprinse dc infractor sau de cel spre care se îndreaptă infracţiunea şi alte aspecte, se regăsesc reproduse fidel în depoziţiile lor în condiţiile în care au perceput faptele în aceleaşi împrejurări.

Când există concordanţă sub aspectul împrejurărilor esenţiale a mărturiilor simultane, cauza trebuie căutată în caracterul unitar până la un anumit punct, în identitatea proceselor

133. Al. Ciopraga - Tratat dc tacticii criminalistică, pag. 236-237

psihice, în reflectarea corecta în psihicul martorilor a faptelor esenţiale, în similitudinea condiţiilor dc percepţie sau în absenta unor cauze subiective dc distorsionare a faptelor.

Acesta este aspectul pozitiv, deoarece concordanţa mărturiilor similare sc poate datora şi unui cerc fraudulos realizat între martori şi cel în favoarea căruia urmează a se depune mărturia, aşadar aspectul relei-crcdinţe. Atât concordanţa cât şi nepotrivirile îşi găsesc cauza in condiţii obiective şi subiective ale percepţiei. Avându-se în vedere condiţiile obiective în care s-au aflat martorii în momentul percepţiei, similitudinea condiţiilor de percepţie nu înseamnă identitate dc condiţii pentru toţi cei prezenţi la săvârşirea unei fapte. A percepe un fapt în condiţii similare nu înseamnă a-1 percepe în condiţii identice.

Existenţa, în cuprinsul depoziţiilor simultane ale martorilor, a unor contradicţii, nepotriviri privind unele aspecte dc detaliu, îşi au originea în cauze de ordin individual, subiectiv, inseparabil legate de personalitatea celui cc percepe. Aceste nepotriviri dc ordin subiectiv îşi au originea în ctiractcrul subiectivităţii şi selectiv al percepţiei, în faptul că „fiecare om percepe realitatea înconjurătoare prin prisma subiectivităţii sale proprii, în concordanţă cu anumite stări de motivaţie actuală concretizate în tendinţe, trebuinţe, interese"[135].

Un alt aspect al concordanţei este cel în care depoziţiile simultane coincid total, sc suprapun complet în privinţa celor mai nesemnificative elemente. Astfel, cele mai nesemnificative elemente sunt reproduse cu o fidelitate uimitoare, încât se poate merge până la identitate. Fiecare din aceste depoziţii, fiind, de fapt, o reproducere exactă şi o fidelă a celorlalte, lăsând impresia că au fost învăţate pe dinafară. Dar chiar şi în situaţia unei depline concordanţe intre conţinuturile depoziţiilor simultane, un număr de depoziţii nu se pot suprapune |Ma pe alta, nu pot coincide total. Depoziţia unei persoane nu poate fi o copie perfectă a mărturiei celui sau celor care în condiţii similare de loc şi spaţiu au perceput unul şi acelaşi fenomen. Este situaţia care va trezi suspiciuni organului judiciar, deoarece dovedeşte că este rezultatul unei înţelegeri realizate între martori, eventual între martor şi învinuit sau inculpat[136].

Obţinerea de mărturii se face prin ascultarea persoanelor care au participat la săvârşirea infracţiunii sau care au luat la cunoştinţă despre ea dintr-o anumită sursă, la sediul organului judiciar.

Toate aceste depoziţii se vor face sub formă scrisă ce este impusă dc limitele fireşti ale capacităţii dc conservare în memorie a informaţiilor, dar şi de natura activităţii de cercetare a •"racţiunii, dc frecvenţa probei testimoniale[137].

între prima depoziţie şi celelalte, ale aceluiaşi martor pot interveni diverse situaţii, şi urne:

a) depoziţiile coincid până la detaliu cu cea iniţială, aşadar sunt o reproducere, o repetare a lor - cauza deplinei concordanţe poate să rezide în buna-crcdinţă sau reaua-credinţă a martorului. Dar dacă nu sunt motive ca reaua-credinţă să tic suspectată, atunci punctul dc plecare al verificării şi aprecierii depoziţiilor trebuie să-1 constituie prima depoziţie, deoarece celelalte sunt o repetare, o reproducere. Ayrault spunea: „Cea mai adevărată, cea mai naivă şi întreagă mărturie este cea dintâi: Ce se spune pe urmă nu sunt decât prefăcătorii şi vicleşuguri";

b) pc fondul coincidenţei în ansamblu a depoziţiilor succesive,

135. M. Golu „Percepţie şi activitate", Ed. Ştiinţifica. 1971, pag. 110.

136. Al. Ciopraga - „Tratat dc tactică criminalistică", pag. 239-242.

martorul la ultima audiere sc referă la aspecte care nu au fost comunicate organului judiciar sau revine asupra unor explicaţii la care face unele corective;

a) pc fondul coincidcn|ei în ansamblu a faptelor sc constată şi existenţa unor contraziceri;

b) cu ocazia ascultării repetate, martorul revine asupra declaraţiilor iniţiale, face alte depoziţii, deci îşi retractează prima mărturie.

Concordanţa între depoziţiile succesive ale unuia şi aceluiaşi martor reprezintă o garanţie de credibilitate. Martorul, datorită unor cauze de ordin obiectiv, putea percepe inexact şi lacunar faptele, care sc vor reflecta astfel şi în depoziţiile sale succesive concordante, dar este posibil să le fi perceput corect, dar să le reproducă eronat fără a fi conştient dc existenţa acestor deosebiri între percepţie şi reproducere. Poate reveni asupra acestora, făcând unele corective, astfel pot apare contradicţii între primele depoziţii şi următoarele.

Martorul a constatat existenţa unor discordanţe între primele şi următoarele depoziţii, dar asupra cărora nu revine, fie pentru a nu se afla în contradicţie cu ceea cc a declarat deja, fie din temerea dc a nu fi considerat dc rea-credinţă.

în cea de-a doua situaţie martorul poate explica dc cc a păstrat tăcerea asupra unor fapte sau comunică fapte noi sau aduce corective. Faţă de această atitudine organul judiciar nu trebuie să manifeste neîncredere, să concluzioneze că este dc rea-credinţă. Există posibilitatea ca la prima audiere martorul să fi fost reticent, să nu fi comunicat anumite fapte deoarece Ic credea nesemnificative şi nici organul judiciar nu a dirijat interogatoriul în direcţia precizărilor

Astfel chemarea la o nouă audiere a acestui martor este însoţită de o stare psihică care va detemina un nou proces dc meditaţie, dc reflecţie asupra faptelor, dc aducere aminte a acelor fapte privite superficial. Cu ocazia ascultării, martorul va explica motivele pentru care a omis, fie intenţionat, fie involuntar, anumite fapte sau cauza revenirii asupra unor explicaţii.

Nccomunicarea unor aspecte se poate datora uitării vremelnice şi reamintirii lor în intervalul de timp dintre prima şi a doua audiere sau revenirea asupra unor fapte, aşadar o mărturie mai amplă şi mai fidelă îşi poale avea cauza în ***fenomenul de reminiscenţă*** care explică ameliorarea, cu timpul, a depoziţiilor amânate sau repetate la un interval de timp.

Cea dc-a treia posibilitate - când pe ansamblul coincidenţei se constată existenţa unor contradicţii care poartă asupra unor împrejurări. Din perspectiva logică, orice nepotrivire, contradicţie între doi termeni probează falsitatea unuia dintre ci. In situaţia depoziţiilor succesive, orice contradicţie între două clemente probează falsitatea uneia dintre ele, dar este posibil ca falsitatea să se răsfrângă asupra ambilor termeni, atunci când atât prima depoziţie, cât şi a doua, între care se constată contradicţii, sunt contrafăcute, ticluite[138].

Fie că există o concordanţa între depoziţiile simultane ale persoanelor care au perceput un anumit fapt, datorată asistării în acelaşi timp, în acelaşi loc şi în aceleaşi condiţii - aşadar perceperea momentelor esenţiale privind activitatea infracţională, consecinţele infracţiunii îşi au originea în identitatea proceselor psihice; fie că este rezultatul unui cerc fraudulos (acea punere dc acord între depoziţiile martorilor sau între cel care depune mărturie şi învinuit sau inculpat), organul judiciar trebuie să adopie o atitudine corectă, având în vedre că o concordanţă perfectă dc percepere nu există, dar dacă totuşi există, este rezultatul unei înţelegeri.

Tactica aplicată în aceste condiţii este luarea la anumite intervale dc timp a depoziţiilor aceloraşi martori pentru a se vedea în ce măsură fidelitatea este păstrată, avându-se în vedere factorii care perturbă memoria şi implicit reproducere. în caza urmăririi penale, anchetatorul poate folosi diverse procedee tactice, specifice ascultării învinuitului sau inculpatului. Astfel sunt întrebările de detaliu pentru a sc obţine amănunte referitoare la diferite împrejurări ale

138 Itlcm, pag. 228-232.

■ptei săvârşite, pentru :i se verifica informaţiile. Pot fi folosite mai ales în cazul depoziţiilor imullane pentru a se dovedi omisiunea unor fapte sau trecerea lor sub tăcere.

- Ascultarea repetată - reaudieri ale martonilui pentru a se putea evidenţia, inevitabil acele necontraziceri în cazul în care există motive să se creadă că pot apărea sau acele concordanţe care trebuie să subziste.
- Tactica complexului dc vinovăţie - prin adresarea unor întrebări care conţin cuvinte fectogene privitoare la faptă, apelul la credinţa martonilui, la trezirea unor sentimente care i înfrângă sistemul de apărare al martorului - fie că îi este teamă, fie că nu doreşte să se mplicc înlr-un proces[139].

O marc importanţă sc acordă observării reacţiilor martonilui la diverse întrebări pentru a : vedea dacă este pregătit să se angajeze în depunerea mărturiilor şi în susţinerea lor. Aceste cedec tactice pot fi utilizate deoarece martorului dc rea-credinţă îi este specifică psihologia actorului, iar celui dc bună-credinţă prin atitudinea sa oscilantă sau prin depoziţia sa ce rindc adevărul alterat sau nu, de anumiţi factori, trebuie să i se facă apel la conştiinţa sa. în această situaţie anchetatonil trebuie să fie dotat cu o intuiţie psihologică, cu oaşterca comportamentului uman, cu o memorie de lungă durată. Fără a da impresia că martonil va fi supus unui interogatoriu în stil inchizitorial, mai ales **c** actuala legislaţie bazată pe drepturile omului, dar şi de faptul că el este persoana care ajută sagistratul, totuşi sunt siluaţii în care aflarea adevărului necesită măsuri mai convingătoare.

4.4.7. Mărturia şi contradictoiialitatea conţinuturilor

Ca şi concordanţa conţinuturilor, care reiese din repetarea audierii martorilor în faţa organului ciar la intervale dc timp, contradictorialitatca conţinuturilor poate rezulta din rcascultarea lorilor. Aceste două procedee sunt utilizate tocmai pentru ca organul judiciar să fie convins, să i intima convingere că depoziţiile martorilor sunt conforme cu derularea faptelor. Această intimă convingere, atât a magislranilui. cât şi a anchctatonilui, este starea ologieă a persoanelor răspunzătoare cu aplicarea legilor, bazată pc buna-credinţă, care sunt Jâcate cu propria lor conştiinţă morală, care l-a călăuzit în aflarea adevănilui prin utilizarea jioacelor legale şi în stabilirea măsurilor legale consecutive, stărilor dc fapt stabilite[140].

Pentru a-şi forma insă intima convingere anchetatorul/magistralul trebuie să cerceteze **Dziţiile** martorilor de eventuale contradicţii, din care una este falsă, iar alta confirmă realitatea, (primă contradicţie în depoziţia martorului va fi rezultatul imei emotivităţi sporite, datorate iltării imediat după săvârşirea infracţiunii. Mărturia sa va fi incompletă şi uitarea va cuprinde r clemente asupra cărora acesta va reveni cu prilejul unei noi audieri. Se scontează că la cea ţ a doua audiere aceste impedimente vor dispare, deoarece martorul a venit în contact cu I judiciar, cadrul îi este familiar, obiectul chemării sale în judecată este ştiut. Ascultarea repetată poale fi cerută **de** necesitatea înlăturării unor contradicţii între ziţia făcută iniţial şi celelalte probe administrate ulterior în cauză, ca de altfel, şi în [ia în care există motive care pun sub semnul îndoielii verdicitatca depoziţiei iniţiale, ctată de rea-credinţă[141].

Transpunerea faptelor păstrate în memoria martonilui în imagini verbale are drept efect Uzarea, învăţarea depoziţiei. Astfel in cursul audierilor repetate sc poate observa o ducere a faptelor din prima depoziţie. Aceasta fiind consecinţa firească a rcascultării.

I ». N. Mitroran. V. Zdrenglica. T. Butoi op. cit., pag. 157-158. *±i* Idem. pag. 170.
HI. Al. Ciopraga Evaluarea probei testimoniale.... pag. 225-226.

Totodată există şi o împrejurare de natură psihologică care explică tendinţa martorului dc a reproduce fidel prima depoziţie. Explicaţia acestei manifestări îşi găseşte originea în dorinţa celui cc compare în calitate de martor de a nu se contrazice, de a evita orice nepotrivire între ceea cc a declarat iniţial şi ceca cc va declara ulterior.

Temerea că va fi considerat de rea-credinţă îl va determina să înlăture orice posibile contraziceri din conţinutul mărturiei, astfel că efortul său se va canaliza spre reamintirea şi reproducerea depoziţiei anterioare decât pc reproducerea faptelor percepute.

Atitudinea aceasta este mult mai evidentă la martonil de rea-credinţă, deoarece el este conştient că orice neconcordanţă, orice contrazicere între prima şi următoarea depoziţie poate trăda atitudinea sa de rea-credinţă[142].

Dar contradicţiile nu sunt rezultatul numai a rclei-credinţc, ele se pot datora şi bunci-credinţe. Dacă la martorul de bună-credinţă sc constată nepotriviri, neconcordanţe, ele vor îmbrăca forma erorii, a greşelii involuntare, spre deosebire de cele de la martorul mincinos care îmbracă forma unei atitudini deliberate, „a minciunii", sancţionată dc art. 260 Cp. - „Mărturia mincinoasă" - cu închisoarea de la 1 la 5 ani. De asemenea, este prevăzută ca infracţiune şi încercarea dc a dctcmiina mărturia mincinoasă prin constrângere, corupere, care pot interveni ulterior primei depoziţii şi astfel contradicţiile pot lua naştere.

Consecinţele care rezultă sunt în funcţie de forma pe care o îmbracă - eroare sau minciună. Când contradicţia este rezultatul minciunii, a unei atitudini deliberate a martonilui. acesta va tinde să discrediteze întreaga mărturie, pentru că va fi greu să se precizeze întinderea minciunii, dacă se răsfrânge asupra unor părţi sau asupra depoziţiei în întregime. Discriminarea părţilor considerate veridice de cele considerate mincinoase, din cuprinsul mărturiilor succesive, constituie o operaţie mult mai anevoioasă decât discriminarea părţilor exacte dc cele cu privire la care martorul a comis o eroare.

Dacă contradicţia dintre depoziţiile succesive sc datorează erorii în care s-a aliat martorul, înlăturarea sau reţinerea mărturiei din ansamblul probelor va depinde de caracterul, dc întinderea, deci de modul în care se răsfrânge asupra depoziţiei, dar raportate la natura cauzei în care se depune mărturia.

Mărturia este divizibilă cu părţile reţinute, opozabile, în sensul că organele juridice pot aşeza la baza convingerii lor acele părţi considerate că reflectă adevăntl şi va îndepărta ceea ce consideră falsă realitate[143]. Problema care apare în această situaţie vizează efectele erorii, adică, dacă eroarea este minoră şi deci efectele vor fi limitate, sau eroarea este majoră şi efectele cuprind întreaga mărturie. Dacă ne aflăm în prima situaţie, deci efectele sunt limitate, purtând asupra unor circumstanţe secundare, lipsite dc importanţă sau cu o importanţă redusă, clc nu vor ti în măsură să sc răsfrângă asupra întregii mărturii, să afecteze şi să discrediteze în ansamblu mărturia.

Cauza erorii în această situaţie trebuie căutată în situaţiile fireşti - uitare, trecerea unui interval de timp de la producerea faptelor etc.

Martonil poate greşi asupra unor împrejurări, dar poate spune adevărul cu privire la celelalte părţi. Concluzia nu trebuie să determine raţionamentul că o eroare minimă, cu o importanţă redusă, odată făcută înseamnă că martorul a mai greşit şi-n celelalte părţi ale mărturiei dc o importanţă reală pentru cauza respectivă, deci că martorul s-ar fi putut înşela **şi** asupra lor - ar fi o gândire excesivă şi radicală.

142. Idem, pag. 227-22»

Dar, dacă eroarea este grosieră, vizibilă, privind un elemente intrinsec - dc natură a modifica datele în care sc circumscrie cauza, aceasta se răsfrânge asupra întregii mărturii, fiind dc natură a o discredita.

Pentru a fi in măsură să discrediteze întreaga mărturie, eroarea trebuie să poarte asupra unor împrejurări esenţiale, care datorită importanţei lor, trebuia să fi fost percepute şi păstrate in memoria martorului, în mod necesar[144].

La aprecierea mărturiilor succesive trebuie luate în calcul atât întinderea şi caracterul erorii, cât şi aspectul cantitativ, adică numărul lor. Existenţa unei singure erori parţiale, în general, nu este în măsură a se răsfrânge asupra întregii mărturii, existenţa unui număr mai marc dc contradicţii chiar având un efect limitat la anumite împrejurări, este în măsură să pună >ub semnul întrebării veridicitatea întregii mărturii[145].

Situaţia va deveni sensibil modificată când martorul revine, retractează una din depoziţiile sale contradictorii. în acest moment, reţinerea depoziţiei în întregime sau numai a acelor părţi asupra cărora nu există contradicţii, va depinde de încrederea pe care şi-o formează organul judiciar pe baza explicaţiei date dc martor cu privire la cauza contradicţiei, de măsura în care această explicaţie se armonizează cu celelalte probe.

Situaţia va fi diferită în cazul în care în cursul aceleaşi faze, cu ocazia audierii repetate sau în cadrul fazelor procesuale diferite - faza dc urmărire penală şi faza judecăţii - martorul revine asupra depoziţiilor iniţiale. Ic retractează, lăcând noi depoziţii care le contrazic, le anulează pc cele dintâi[144].

Dc regulă, retractarea mărturiei iniţiale se produce în faza judecăţii - în momentul în care reşedinţele instanţei - drept consecinţă a principiilor nemijlocirii şi aflării adevărului - martorul este din nou ascultai în condiţiile publicităţii şi contradictorialităţii - îl va întreba cjcă-şi menţine declaraţiile date anterior, în faza dc urmărire penală. Acesta poate să şi le menţină, preşedintele îi va pune doar acele întrebări care le va considera necesare, pentru rlucidarea unor aspecte, iar în declaraţia de martor se va consemna menţinerea declaraţiilor nterioare. Sau martorul retractează declaraţiile date în faza de urmărire, invocând anumite otive, situaţie în care instanţa va proceda la luarea unor noi declaraţii, consemnându-sc ctarea celor dintâi.

Situaţia tipică în cazul retractării priveşte retragerea mărturiei, din faza de urmărire rială, în cursul judecăţii.

în această situaţie, martorul care a dat o anumită explicaţie şi interpretare faptelor şi nprejurărilor dc fapt la care a fost martor în faza de urmărire penală în faţa procurorului, în arsul judecăţii revine la o nouă explicaţie care o va anula pe cea dintâi.

Mărturiile au ca scop atât descrierea pc bază de amănunt a faptelor şi împrejurărilor dc pt petrecute şi percepute, dar şi denunţarea făptuitorului prin descriere sau recunoaştere. Sumai că în momentul retractării depoziţiilor iniţiale se va produce fie disculparea acestuia, : inculparea. Dacă în prima depoziţie sinceră sau mincinoasă, martorul a dat explicaţii care 1 acuză pc învinuit sau inculpat drept autor al faptei, prin depoziţia dată în faza de judecată : dau explicaţii opuse, deci de natură a disculpa. Şi viceversa: dacă prima mărturie - sinceră mincinoasă, a fost favorabilă învinuitului/inculpatului, prin cea dc a doua depoziţie se etcază explicaţii care îl disculpau, dându-se noi explicaţii care îl inculpă.

144. Ex.: Contradicţia poarta asupra unor împrejurări esenţiale atunci când. cu ocazia primei depoziţii, rul la o infracţiune dc vâtămarc corporala, declară că fapta a fost săvârşită în participaţic dc X. Y, Z. iar la i dc a doua depoziţie, fapta a fost săvârşită doar dc X.

145. Idem, pag. 233.

Vor apare două depoziţii succesive contrare ale aceluiaşi martor. în cazul unei contradicţii dintre astfel de declaraţii ce denotă falsitatea uneia, existenţa unor declaraţii total opuse, care nu sc pot concilia, deci două depoziţii contrare, demonstrează caracterul fals al uneia dintre ele, fără a ti exclusă posibilitatea falsităţii ambelor declaraţii.

Explicaţiile care pot fi date în această situaţie - de revenire asupra depoziţiilor date în una din fazele procesuale sunt două şi privesc posibilităţile:

- de sinceritate - martor sincer, dc bună-credinţă;
- dc nesinceritate - martor mincinos, dc rea-credinţă.

Dacă există motive să se considere că în momentul retractării martorul a spus adevărul, rezultă că prima depoziţie este mincinoasă. Sau situaţia inversă, dar în acest caz organul judiciar trebuie să stabilească care mărturie este sinceră şi care este mincinoasă, care poate fi aşezată la baza convingerii sale şi care trebuie înlăturată.

Contradictorialitatca este dictată dc interese. Astfel, învinuitul sau inculpatul care retractează mărturia depusă în faza dc urmărire penală - moment psihologic - nevoia de a se destăinui, stare de dcconccntrare - va avea un procent sporit dc sinceritate, fiind spontan, iar în faza de judecată va retracta pcntni a-şi diminua pedeapsa, fiind mult mai conştient asupra recunoaşterii sale.

în cazul martorului care revine asupra primei depoziţii, consecinţele retractării - favorabile sau nefavorabile învinuitului sau inculpatului sau altor părţi - sc răsfrâng asupra altei persoane, încât vor lipsi şi acele fragile indicii de credibilitate a sincerităţii sau ncsincerităţii retractării. Aşadar, va fi dificil dc ştiut care depoziţie etc sinceră şi care mincinoasă[147].

în concluzie, să vedem motivele carc-1 determină pc martor să-şi schimbe declaraţiile. Va fi necesar să se cunoască dacă au avut loc influenţe asupra acestuia. Dc vreme cc martorul relatează liber faptele, inspirând încredere organului judiciar cu prilejul primei depoziţii, ulterior revine asupra declaraţiilor sale susţinând că ceea ce a declarat este fals, va însemna că retractarea a fost dictată de raţiuni serioase, iar în spatele unei asemenea atitudini există motive temeinice.

Retractarea se poate produce spontan sau sub influenţa unor forţe lăuntrice, afective sau forţe străine, dar întotdeauna este rezultatul unor temeiuri serioase.

Dovada acestei retractări este dată de faptul că cel care revine asupra primelor sale explicaţii este un martor de rea-credinţă - un martor mincinos.

Un martor de bună-credinţă care retractează mărturia este conştient de riscul acestui fapt, aşadar motivele sale sunt temeinice[148].

Organul judiciar aflat într-o asemenea situaţie va trebui să determine motivele retractării, dar şi poziţia pe care o ocupă martorul în raport cu părţile.

Apariţia retractării va determina şi existenţa unei contradicţii între mărturiile succesive. Magistratul (procurorul), dar şi judecătorul aflat într-o asemenea situaţie, va putea stabili care mărturie este dc bună-credinţă şi care mincinoasă, coroborându-le şi cu celelalte probe din dosar, cu faptele petrecute şi în raport cu legăturile caic pot exista între martor şi părţi, martor şi învinuit' inculpat, de apariţia unor clemente de notorietate privitoare la învinuit/inculpat cc pot apărea.

în urma identificării adevăratului motiv al retractării, a confruntării factorilor dc credibilitate şi de incredibilitac circumscrişi celor două declaraţii succesive contrarii, a confruntării lor cu ansamblul probelor administrate, organul judiciar reţine depoziţia considerată sinceră şi înlătură pc cea mincinoasă, indiferent în faţa cănii organ a fost dată[149].

147. Idem, pag. 235.

148. Idem, pag. 236.

4.4.8. Reguli şi procedee tactice aplicate in ascultarea martorilor. Strategii şi atitudini în identificarea şi contracararea martorului de rea-credinţă

Posibililalea ca cel din faţa la să-ţi spună adevărul, dar nu cel pc care îl consideră el, ci pc care l-a văzul cu ochii săi (cx propriis sensibus) este relativă. Speranţa că martorul va declara liber ceea ce a văzul este prea departe, iar îndoiala şi practica dovedesc contrariul. în obţinerea mărturiei, anchetatorul va trebui să aibă cunoştinţe atât psihologice, cât şi criminalistice. în vederea ascultării martorului, anchetatorul trebuie să sc pregătească atât pc sine, cât şi mediul audierii.

Pregătirea ascultării este necesară în faza dc urmărire penală care presupune, fără a intra in amănunte, următoarele etape:

1. studierea datelor existente la dosar;
2. stabilirea persoanelor care trebuie ascultate;
3. cunoaşterea personalităţii acestora, a relaţiilor cu părţile din proces;
4. pregătirea materialului care va fi folosit[150].

Din punct de vedere psihologic, anchetatorul va trebui să adopie o atitudine de calm, de evitare a unor reacţii care să trădeze o anumită gândire faţă de declaraţiile martorului.

Calmul, seriozitatea, obiectivitatea, atitudinea plină de înţelegere, faţă de cei care datorită emotivităţii sporite, nivelul dc instruire redus sau faptul de a compărea pentru prima dată în faţa organului judiciar, întâmpină dificultăţi la expunerea faptelor, comit inexactităţi, reprezintă factori care asigură o atmosferă favorabilă unei comunicări directe de la om la om >i conving martorul de inutilitatea ascunderii adevărului.

Anchetatorul va trebui să înregistreze toate schimbările psihofiziologice ale martonilui a întrebările puse pentru a lc corobora cu răspunsurile acestuia, dar fără a rezulta ostentaţia sau martorul să realizeze că csie supus unei inspecţii exterioare.

Familiarizarea dintre martor şi anchetator se va face printr-un ton adecvat prin întrebări, discuţii exterioare obiectului cauzei.

O atitudine pasivă, de dezinteres fastă dc martor, de depoziţia sa, de impresie că ceea cc relatează este cunoscut, necunoaşlerca materialului cauzei constituie indicii că organul nidiciar duce o muncă formală şi, deci, poate fi uşor indus în eroare.

Consecinţa - efectul negativ rezultai cc sc va răsfrânge asupra plenitudinii şi fidelităţii Tiărturiei.

Anchetatorul poale conduce şedinţa în direcţia dorită fără a lăsa să sc vadă acest lucru, deoarece în cazul în care martorul sesizează interesul anchetatorului, va ajusta şi adapta informaţiile deţinute la ceea ce anchetatorul vrea să ştie[151].

Audierea propriu-zisă a martorilor parcurge trei etape distincte pc parcursul cărora se vor **cs** identia regulile şi procedeele criminalistice. Aceste trei etape sunt:

1. identificarea martorilor;
2. relatarea liberă;
3. formularea dc întrebări şi răspunsurile date de martor.

în prima etapă - identificarea martorilor - sunt incluse: depunerea jurământului form art. 84 C.p.p., dale personale, relaţiile şi raporturile cu părţile din proces, eventuale be rezultate din săvârşirea infracţiunii.

150. E. Stancu Criminalistica, pag. 66-67.

Conform art. 79 C.p.p., persoanele obligate **a** păstra secretul profesional nu pot compărea ca martori. Aceeaşi interdicţie va funcţiona şi la rudele apropiate învinuitului/inculpatului (art. 80 C.p.p.), de asemenea, nici persoana vătămată dacă nu sc constituie ca parte civilă sau ca parte vătămată în proces (art. 83 C.p**.p.).**

Primirea martorului se va face într-o manieră civilizată, realizându-sc un cadru dc ascultare sobru, caracterizat prin seriozitate, fără factori stresanţi, aşadar crearea unui clima! psihologic favorabil confesiunii.

în cea de-a doua etapă - **relatarea liberă** - martorului i sc face cunoscut motivul chemării sale. obiectul cauzei, arătându-i-sc împrejurările pentru care a fost chemat să depună ca martor (art. 86 C.p.p.)[152]. Este o etapă care prezintă mai multe avantaje decât interogatoriul, datorită spontaneităţii, faptele fiind prezentate aşa cum au fost percepute şi memorate dc martor.

Se impune ascultarea cu calm, fără întreruperea martorului, chiar dacă relatează cu lux de amănunte, intrând în detalii nesemnificative. Totuşi, dacă acesta sc pierde în amănunte în mod deliberat, anchetatorul poate interveni cu suficientă fermitate, dar civilizat, pentru a reorienla relatarea spre obiectul mărturiei.

Sc va evita orice gest, mimică, reacţie sau expresie ironică sau hilară, dc aprobare sau respingere a afirmaţiilor; se impune notarea unor aspecte semnificative, a unor neconcordanţe, neclarităţi, acestea fiind elucidate cu prilejul unei noi audieri.

Ultima etapă - **formularea de întrebări** - deşi nu este obligatorie, este necesară, deoarece declaraţiile de martor pot cuprinde deseori denaturări fie de natură obiectivă, fie subiectivă[153].

întrebările folosite sunt cele amintile la **reproducerea şi reactivarea informaţiilor percepute de martor.** Reţinem aici necesitatea folosirii unui ton activat, intonaţia rostirii întrebărilor, pentru a nu determina o anumită cenzură a celui audiat. Procedeele tactice folosite diferă dc la cauză la cauză, în funcţie de natura acesteia, de caracterul şi cantitatea informaţiilor în posesia cărora sc găseşte organul judiciar, personalitatea şi poziţia pc care sc situează martorul.

Martorul adoptă fie o poziţie de sinceritate, de bună-credinţă, manifestată în dorinţa de a face declaraţii sincere şi complete, fie o poziţie de rca-crcdinţă manifestată în tendinţa dc denaturare, dc contrafacere a faptelor. Dc regulă, atitudinea de rea-credinţă a martorului se dezvăluie într-un moment ulterior audierii, în urma confruntării declaraţiilor sale cu celelalte probe existente în cauză. Faţă dc această situaţie, organul judiciar va adopta o atitudine specifică, şi anume, cea folosită în anchetarea inculpatului, deoarece psihologia martorului mincinos este asemămătoarc cu cea a inculpatului.

Motivele care pot duce la mărturie mincinoasă sunt diferite şi în funcţie dc acestea, anchetatorul va trebui să adopte o anumilă poziţie pentru a preveni sau determina martorul să renunţe la atitudinea de rea-credinţă[154].

Martorul va trece anumite împrejurări esenţiale sub tăcere pentru a convinge anchetatorul dc inutilitatea chemării sale. Obligaţia de a depune mărturie implică datoria de a sc prezenta în faţa organului judiciar atunci când este chemat, din această cauză dorind să se elibereze de aceasta. In această categorie intră martorii în a căror conştiinţă **se** reflectă negativ anumite aspecte legate de activitatea organului judiciar. Regula aplicată e convingerea martorului dc importanţa declaraţiilor sale.

Martorul trece sub tăcere împrejurări esenţiale sau denaturează împrejurări în defavoarea învinuitului/inculpatului, datorită resentimentului faţă de acesta, sentimentele dc ură, invidie

152. E. Stancu. op. cit., pag. 72-74.
153. Idem, pag. 72-74.
154. Al. Ciopraga Tratat de tactică criminalistică, pag. 225.

cc apar sub forma răzbunării. Atitudinea negativă sc va reflecta în depoziţia sa prin aprecierile pc care le va face la adresa părţilor, îngroşarca şi exagerarea voită a împrejurărilor care vin in defavoarea inculpatului[155]. Anchetatorul, observând acest lucru, va trebui să-1 determine pe martor să renunţe la această atitudine.

Procedeul tactic folosit: repetarea, pe un ton ferm, înainte dc a adresa întrebări vizând împrejurări esenţiale, a obligaţiei dc a spune adevărul şi gravele consecinţe care rezultă din ascunderea acestuia.

Martorul nu declară tot cc ştie sau prezintă faptele denaturat pentru că dacă ar face depoziţii sincere, ar putea fi implicat ca învinuit sau inculpat în cauză sau din teama de a nu fi tras la răspundere penală pentru o faptă săvârşită anterior.

Anchetatorul, presupunând că acestea sunt motivele atitudinii de rea-credinţă, îl va convinge pc martor că, mai devreme sau mai târziu, faptele vor fi dovedite, iar declaraţiile sale sincere, ajutorul acordat îi vor uşura situaţia. Nu i sc va promite că nu va fi tras la răspundere penală dacă va coopera.

Tendinţa dc mărturie mincinoasă mai poate fi cauzată şi dc resentimente, de antipatie faţă de organul judiciar, datorită unor raporturi avute anterior. în această situaţie se va adopta o atitudine dc calm. plină dc respect, dc consideraţie. împrejurările anterioare care au dus la deteriorarea raporturilor nu trebuie reiterate, dacă este necesar, i se poate explica că neînţelegerile din trecut au avut un caracter privat, că în prezent acestea nu se pot repercuta asupra noilor raporturi.

Sentimentele dc frică, teamă, inspirate martorului dc presiuni, ameninţări exercitate împotriva sa sau a familiei sale, nefiind convins că organul judiciar îl poate proteja, pol determina adoptarea unei astfel de atitudini. Martorul va fi convins dc protecţia organelor abilitate, că se vor lua măsurile necesare.

Martorul poate fi interesat material sau moral de rezultatul cauzei datorită raporturilor apropiate în care se afla învinuitul/inculpatul sau cu una din părţi. Anchetatorul trebuie să cunoască aceste relaţii pentru a putea atrage atenţia martorului asupra consecinţelor negative ec pot apărea în situaţia în care va depune mărturie mincinoasă[156].

Motivele care pot duce la adoptarea unei atitudini dc rea-credinţă, aşadar o mărturie mincinoasă, sunt diferite, putând fi cunoscute o parte dintre ele într-un moment anterior efectuării ascultării, chiar dacă această atitudine dc rea-credinţă se dezvăluie într-un moment ulterior ascultării.

Dacă toate aceste procedee tactice nu au dat rezultatele scontate şi există temei a considera de rea-credinţă declaraţia martorului, când acestea sunt contrazise de probele existente în cauză, din punct dc vedere tactic, nu sc recomandă dezvăluirea contradicţiilor, a ■exactităţilor, ci trebuie consemnate exact şi păstrate în regulă pentru găsirea momentului psihologic dc demascare a poziţiei de nesinecritate.

Probele menite a dovedi neadevărul celor afirmate trebuie să convingă martorul dc inutilitatea perseverării în minciună, să-1 determine să abandoneze poziţia de rea-credinţă.
Procedeul tactic în vederea demascării caracterului mincinos al depoziţiei, îl constituie **i**-Jrcsarea unor abile întrebări cu privire la împrejurări dc detaliu, accesorii referitoare la fapic. acţiuni, persoane care sc află într-un anumit raport cu infracţiunea săvârşită sau cu făptuitorul teia[157].

Sc poate ivi şi situaţia ce are în vedere participarea mai multor persoane în calitate de ori la săvârşirea unei infracţiuni. Ascultarea acestora evidenţiază o punere de acord, **o** reproducere a împrejurărilor în care s-a produs fapla. Poate fi vorba de un rezultat

155. Se aprofundează la seminarii problematica corespunzătoare unor speţe reale - vezi T. Butoi - arhiv. pers.
156. Idem. pag. 227-228.
157. Idem. pag. 230.

fraudulos, să fi Cost prezenţi la săvârşirea infracţiunii, să fi perceput nemijlocit împrejurările în care faptele au fost comise. In această situaţie, prezenţa lor la proces este consecinţa manoperelor exercitate de cei care i-au propus în această calitate.

Versiunea pregătită relevă împrejurările esenţiale în care s-a săvârşit infracţiunea şi va fi însuşită în această formă, urmând a fi reprodusă în faţa organelor judiciare. însă organul judiciar va putea depista o versiunea elaborată şi redată în aceeaşi formă, în primul rând prin utilizarea de către subiecţi a unor cuvinte care sc pot regăsi în toate mărturiile, dar şi datorită faptului că unii martori ar fi putut înregistra unele împrejurări secundare care nu au fost avute în vedere la elaborarea versiunii.

Relevarea nepotrivirilor, a evidenţierii acelor elemente secundare care sc ivesc, sc va face prin abile întrebări, referitoare la aspecte dc detaliu, imprevizibile, tocmai pentru a pune martorul în situaţia de a răspunde spontan şi nepregătit.

în cazul în care organul judiciar are temeiuri să creadă că există o punere de acord, atunci sc impune alcătuirea judicioasă a unei liste de întrebări privitoare la detaliu, la demascarea acestora, fără a sc da posibilitatea unei puneri de acord între cei ascultaţi şi cei care urmează a fi ascultaţi.

Premisa pc care sc merge este uimătoaiea: înue două infracţiuni pot exista multe similitudini, dar niciodată identitate, o suprapunere totală, chiar şi în cazul infracţiunilor de acelaşi fel[158].

La toate acestea se va adăuga procedeul de ascultare repetată a martorilor la intervale diferite dc timp prin care sc urmăreşte completarea şi precizarea depoziţiilor iniţiale, deci obţinerea de noi informaţii, constanta menţinere a declaraţiilor cu factori perturbatori. Acest procedeu este utilizat deoarece prezintă posibilitatea obţinerii unor depoziţii ample, mai fidele datorită alimentării acelei stări de tulburare, dar şi în cazul existenţei temeinice că prima depoziţie este de rea-credinţă[159]. Ca urmare a repetării declaraţiilor, faptele se ordonează în memoria martorului astfel încât din prima depoziţie ajunge să sc substituie amintirii a ceea ce martorul a perceput în mod real,

Tendinţa martorului de a-şi confirma depoziţiile ulterioare celei iniţiale este explicabilă şi de factorul psihologic - temerea dc a fi considerat de rea-credinţă în cazul în care depoziţia ulterioară ar cuprinde elemente noi, necomunicate cu prilejul primei audieri sau clemente care nu sc concretizează cu cele deja relatate. Acest fenomen poartă denumirea dc ***.persistenţă în eroare",*** conform căruia martorul aflat în stare de incertitudine cu privire la existenţa sau inexistenţa unui anumit fapt optează cu ocazia ascultării sale iniţiale pentru una din alternativele posibile, poziţie pe care se va menţine şi atunci când va fi ascultat din nou. Această atitudine este regăsită la martorul de rea-credinţă, la care prima depoziţie, îndelung preparată, este însoţită de un lung efort dc memorare, de însuşire „pe dinafară" a declaraţiei.

Procedeele tactice diferă în funcţie de personalitatea martorului, a anchetatorului. Ele vor fi adoptate în funcţie de aceste criterii, de natura cauzei, iar coroborate cu celelalte probe ale cazului, pot contribui la obţinerea unui rezultat conform cu adevărul[160].

4.4.**9.** Raţionamente (deducţii / inducţii). Analogii. Interpretări asupra conţinutului mărturiei

în momentul în care s-a obţinut dc la martor o depoziţie, operaţia nu va fi oprită aici. Depoziţia va fi analizată în ansamblul celorlalte probe, dacă sc coroborează sau nu, dacă este relevantă, dar individual, va fi analizată sub trei aspecte:

158. Idem, pag. 230-231.
159. Idem, pag. 233-234.

1. extinderea mărturiei;
2. fidelitatea;
3. gradul de certitudine subiectivă

Primul aspect - **extinderea mărturiei** - vizând clementele componente ale depoziţiei, dacă acoperă total sau parţial toate elementele evenimentului la care mărturia se referă.

Elementele componente ale depoziţiei cuprind atât condiţiile obiective în care martorul a asistat la evenimentul incriminat, adică locul dc unde a privit, auzit, apoi capacitatea de a reţine în funcţie de timp, de starea afectivă din momentul percepţiei.

Din punct de vedere psihologic, capacitatea dc reţinere este în tîincţic dc capacitatea dc informaţii (input) care i-au parvenit concomitent sau succesiv în legătură cu actul incriminat. Aceste informaţii ar fi putut fi receptate în mod eronat datorită stării afective, gradului de oboseală, bruiajelor posibile sau o stare deosebită, produse de o intoxicaţie alcoolică sau dc stupefiante.

în această etapă intervin atât legile proceselor memoriale, dar şi **cele** ale memoriei nvoluntare, cunoscute în psihologie sub denumirea dc „memorie dc scurtă durată" (short-emi memory), termen care se referă la conţinuturile memoriale privind verigile necscnţiale ile unei activităţi complexe[161].

Short-term memory este în funcţie şi de capacitatea intelectuală a subiectului, dar c foarte vulnerabilă la distrageri de atenţie - bruiaje.

De cc este importantă această memorare? Nu atât la reţinerea clementelor unui eveniment şi la posibilităţile activării acestora, ci mai ales la stocarea informaţiilor[162].

Al doilea aspect - **fidelitatea** - este condiţionată dc o recepţie optimă şi dc capacitatea fc verbalizare a martorului. Transpunerea verbală fidelă a faptelor memorate implică procese psihologice. Persoanele cu o anumită cultură, care posedă un debit verbal corespunzător Dentru exprimarea exactă a celor văzute sau poate puţine.

Al treilea aspect - **gradul de credibilitate subiectivă** - joacă un rol important în Bârturie. în momentul înşiruirii la interogatoriu, faptele urmărite de anchetator încep să SC .-.şire dc-a lungul unui drum fără capăt, pentru moment care merge de la o totală certitudine subiectivă) până la o totală incertitudine exprimată în „nu ştiu". Un subiect sc găseşte în stare ie incertitudine atunci când este confruntat cu alternative dintre care nici una nu este bminantă, gradul de incertitudine se află în raport atât cu numărul de soluţii cât şi cu forţa ■siativă a reacţiilor faţă de alternative.

Din practica interogatoriilor se cunoaşte că martorul, în relatarea spontană, afirmă cu xrtiludinc fapte sau caracteristici ale învinuitului, dar, dacă i se pun întrebări care vor r. ;de_nţia posibilitatea unor alternative plauzibile, va pierde certitudinea iniţială[163].

în ansamblul mărturiei pot apare contradicţii determinate atât de existenţa declaraţiilor succesive, dar şi dc cele simultane.

Analiza acestor depoziţii va fi privită în următoarele situaţii, şi anume:

- când apare dc aceeaşi parte;
- când apare în partea opusă.

S-a putut constata că se pol ivi şi contradicţii înlre depoziţiile martorilor aflaţi de aceeaşi ■ine - apărare-acuzarc. Martorul a dobândit această calitate la propunerea părţilor. Existenţa contradicţiei poate indica faptul că eroarea sau buna-credinţă SC află de partea pentru care ■onorii au depus mărturii contradictorii.

Raţionamentul folosit: contradicţia poartă asupra faptului principal: in urma

I li I. T. Bogdan - Probleme dc psihologie judiciara, pag. 173-174.
162. Idem, pag. 175.
163. Idem, pag 175.

verificării aceasta va rămâne ireductibilă, deoarece nu se poate şti care din depoziţii este veridică şi care falsă, aceasta din urmă nefiind reţinută de organul judiciar. Dacă se identifică care este dc bună-credinţă şi care este dc rea-credinţă, urmează a se reţine cea pc care organul judiciar o consideră exactă şi sinceră.

Atunci când poartă asupra unor circumstanţe secundare - consecinţă a unei cauze voluntare sau involuntare (eroare), **se** va aprecia in context dacă eroarea arc sau nu consecinţe asupra faptului principal. Dacă este o **cauză** voluntară (rea-credinţă) **care** este dc natură a discredita întreaga mărturie, dar şi mărturiile cu care sc armonizează în privinţa faptului principal, trebuie să se aibă in vedere că sub aparenţa concordanţei sc poate ascunde punerea dc acord a martorilor.

Cel de-al doilea aspect - contradicţii între mărturiile martorilor aflaţi de părţi opuse - se va deduce că una din mărturii, este falsă sau eronată, dar nu sc va şti de care parte se află eroarea sau minciuna"[14].

Mărturia impune deci, o tehnică dc verificare aparte, particulară, impusă în primul rând dc caracterul probelor orale. Analiza ci, interpretarea conţinuturilor mărturiei sunt în strânsă legătură cu numărul dc persoane ce se pot ivi ca martori - regula care primează aici este calitatea şi nu cantitatea.

Calitatea - conformitatea mărturiei cu realitatea - conferă valoare mărturiei. Valoarea acesteia nu **se** află într-un raport direct proporţional cu numărul martorilor.

Mărturia - declaraţia scrisă a persoanei cc a participat accidental sau voluntar la săvârşirea unei fapte penale, dată în faţa organului judiciar sau a magistratului - pentru a putea fi aşezată la baza convingerii organelor judiciare trebuie să satisfacă două cerinţe imperative:

- **sinceritatea** - să emane de la un martor de bună-credinţă;
- **fidelitatea** - să constituie o exactă reflectare a realităţii faptului perceput.

Analizată din aceste două perspective, coroborată cu celelalte probe din dosar pe baza cărora organul judiciar îşi va da scama de bună-credinţă a martorului şi dacă mărturia sa constituie sau nu o reflectare exactă a realităţii faptelor percepute, mărturia reclamă o tehnică particulară dc verificare impusă de împrejurarea că izvorul informaţional este reprezentat de cel care aduce la cunoştinţa organului judiciar faptele petrecute - OMUL.

In verificarea şi interpretarea mărturiei sc va pomi de la analiza celor două imperative:

Sinceritatea - însuşirea mărturiei, materializată în dorinţa martonilui dc a exprima tot ceea ce îi este cunoscut în legătură cu faptul dedus în faţa organului judiciar. însuşire însoţită de o manifestare spontană - francheţe - cc conferă martonilui dc bună-credinţă note fizionomice particulare.

Fidelitatea - însuşire subiectivă ce constă în capacitatea martorului de a-şi aminti şi reproduce exact faptele percepute. în cuprinsul depoziţiei sc traduce printr-o exactă corespondenţă între faptele comunicate şi modul în care acestea s-au petrecut în realitate.

Sc utilizează, cu precădere în literatura de specialitate, termenul de veridicitate, deoarece acesta are o arie mult mai largă şi cuprinde atât sinceritatea cât şi fidelitatea[165]. Sunt două însuşiri diferite care nu sc suprapun şi nu se identifică. Acest lucru se poate observa din atenta analiză a depoziţiilor. Ca o concluzie: „Veridicitatea mărturiei este, în mod logic, corolarul atitudinii de sinceritate, dar nu întotdeauna în depoziţiile martorilor se poate constata această simetrie[166].

Sinceritatea nu înseamnă întotdeauna veridicitate. „A fi sincer nu înseamnă a fi veridic" înţelegând prin această maximă că martorul dc bună-credinţă, sincer convins că spune adevărul, că face o depoziţie veridică, poate afirma neadevăruri, deci poate face o dcpoziţie

164. Al. Ciopraga „Evaluarea probei testimoniale în procesul penal". Ed. Junimea, Iaşi, 1979, pag. 242-244
165. Idem, pag. 249.
166. Idem, pag. 250.

inexactă, ncveridică. Această depoziţie în cazul martorului dc bună-credinţă se poate datora atât erorii, a zelului exagerat de a ajuta, însă nu modifică esenţa lucrurilor, pentru că, indiferent dc motivul, care a determinat o asemenea atitudine, astfel de depoziţii nu pot sta la baza convingerii organelor judiciare[167].

în cele mai multe cazuri sinceritatea martorului îşi găseşte corespondent în veridicitatea depoziţiei, făcând anevoioasă aprecierea fidelităţii care aparent este confundată cu

sinceritatea. în aceste cazuri, veridicitatea mărturiei nu rezultă ca o consecinţă firească a analizei celor două direcţii, din constatarea corespondenţei faptelor reproduse cu realitatea, ci din atitudinea dc sinceritate a martorului.

Aprecierea mărturiei sub aceste două aspecte este condiţionată de rezultam! la care se ajunge în urma verificării primei însuşiri - sinceritatea.

Verificarea acestei însuşiri va avea la bază acele tehnici psihologice dc „filare" a persoanei - martorul - descrie în capitolele precedente. Martorul este sincer, este firesc să se verifice dacă buna-credinţă a acestuia îşi găseşte reflectarea în veridicitatea depoziţiei. Martorul este nesincer, reaua sa credinţă (rezultatul diferitelor motive deja expuse) se va materializa într-o depoziţie nesinecră, inexactă, mergând până la mărturie mincinoasă, deci nu va putea forma convingerea organului judiciar[168].

Primul element al verificării mărturiei - sinceritatea - este unul subiectiv, deci semnele întrebării vor exista, deoarece va trebui să se aducă în centrul cercetării sursa din care provin faptele.

Sinceritatea, în legislaţia română, este prezumată până la proba contrarie, neputând fi desprinsă în mod unilateral dintr-o unică manifestare, ci va fi necesar să se aibe în vedere un complex de factori care să delimiteze parametrii în care se circumscrie personalitatea celui analizat.

Se va verifica credibilitatea martorului sub raportul condiţiei sale morale şi temperamentale, necesară în furnizarea unor clemente de cunoaştere a personalităţii acestuia, independent dc raporturile existente cu pricina (moralitatea, reputaţia sa, mediul, tipul psihologic căruia a parţine etc), dar şi sub raportul cu pricina (interes material, moral), cu ceilalţi participanţi la procesul penal (inculpat, victimă, poziţia subiectivă a martorului faţă de părţi - raport dc rudenie, sentimente de ură, invidie etc).

în această primă etapă, dacă există motive suficient dc temeinice care pun sub semnul îndoielii credibilitatea martorului, operaţia dc apreciere va trebui să înceteze, iar mărturia respectivă înlăturată în totalitate sau parţial.

în cazul în care nu există îndoieli asupra sincerităţii martorului se va proceda la verificarea veridicităţii mărturiei, etapă mult mai complexă datorită existenţei în mare număr a cauzelor dc eroare:

- sursele minciunii sc raportează toate la voinţa de a înşela, dc a induce în eroare;
- sursele erorilor sunt diverse, provenind din natura faptului, mentalitatea martorului sau de condiţiile mărturiei[169].

Veridicitatea mărturiei reclamă constatarea unei depline concordanţe între depoziţie şi realitatea faptului produs, presupunând atât cunoaşterea sub raportul însuşirilor subiective dc percepţie, memorare şi reproducere, dar şi cunoaşterea modului în care s-a format întregul proces psihologic al mărturiei, succesiunea momentelor care îl alcătuiesc, precum şi complexul de factori subiectivi şi obiectivi în care s-au petrecut cele trei momente ale mărturiei[170].

167. Idem, pag. 250-251.
168. Idem, pag. 251.
K.'). Idem, pag. 252.
170. Idem.

Sinceritatea celui analizat se poate desprinde din modelul de a se comporta, din manifestarea martorului, deci din felul în care face depozita, împrejurare facilitată de contactul direct dintre martor şi organul judiciar, din cunoaşterea, datorită informaţiilor culese, a personalităţii martorului, a raporturilor/sale cu pricina, cu părţile, verificarea sincerităţii, a veridicităţii mărturiei sc poate face prin desfăşurarea unei activităţi dc probaţiunc adiacentă celei efectuate în vederea probării fondului cauzei. Acest control declanşează o activitate proprie de probaţiuni ce poate fi efectuată prin intermediul tuturor mijloacelor de probă prevăzute de lege[1'1].

Procedeele de ascultare, de verificare a mărturiilor, de înlăturare a unor contradicţii existente în declaraţiile martorilor, între acestea şi cele ale învinuitului/inculpatului, ale celorlalte părţi sunt cuprinse dc diverşi autori de specialitate în tratate dc tactică criminalistică.

Astfel dc procedee le vom găsi analizate în lucrarea profesorului Aurel Ciopraga -„Tratat dc tactică criminalistică", unde aminteşte printre altele:

- ascultarea concomitentă;
- confruntarea părţilor;
- noi ascultări;
- interogatorii.

în cazul unei mărturii discutabile, dar care arc o importanţă decisivă pentru soluţionarea pricinii (proba exclusivă în cauză, dar şi în alte împrejurări), controlul aptitudinilor dc percepţie, memorare şi reproducere a martorului se poate realiza pc calea dispunerii unei expertize psihologice sau prin participarea expertului psiholog la efectuarea unor experimente sau activităţi de urmărire sau judecată[172].

Activitatea de probaţiunc impusă de necesitatea verificării mărturiei nu poate fi desprinsă de obiectul probaţiunii faptului principal, cel în legătură cu care se desfăşoară procesul penal, pentru că nu sc urmăreşte decât stabilirea faptului, dacă mărturia poate să fie sau nu reţinută şi integrată în ansamblul probelor[173].

Mărturia, declaraţiile dc martor reprezintă un mijloc dc probă care vine să soluţioneze procesul penal prin coroborarea cu celelalte probe - acte, interogatorii. Aşadar este necesară analiza şi sinteza probelor. în procesul de analiză funcţionează principiul conform căruia „probele nu au valoare prestabilită", deci fiecare probă va fi apreciată potrivit intimei convingeri a organului judiciar.

Aprecierea probelor trebuie adaptată conţinutului şi particularităţilor pc care lc comportă fiecare mijloc de probă pentru ca în final să sc ajungă la reunirea şi aprecierea în ansamblu a probelor.

Probele orale reclamă o tehnică proprie de evaluare - declaraţiile părţilor, declaraţiile învinuitului, în ceea ce priveşte înscrisurile, raportul dc constatare tehnico-ştiinţifică, raportul de expertiză, reclamă în raport cu mărturia, o tehnică de apreciere proprie[174].

Mărturiile, ca probe ale procesului penal când nu constituie probe exclusive în pricină, trebuie să se armonizeze cu restul probelor, datorită raporturilor de dependenţă mutuală a probelor ce se constituie în sistem.

în concluzie, dacă probele se armonizează, dacă se exclude orice altă explicaţie posibilă, acestea fac dovada faptului dedus în faţa organului judiciar.

în cazul mărturiilor, ele trebuie să se arrhonizczc nu numai cu ele însele, dar trebuie să fie concordate în ansamblul probelor, să nu fie contrazise dc fiecare probă în parte şi implicit de probele constituite în ansamblu[175].

171. Idem, pag. 254.
172. Idem, pag. 255.
173. Idem, pag. 255.

CAP. V - Psihologia interogatoriului judiciar - Ancheta (personalitatea umană în raporturi de opozabilitate şi confruntare)

Capitolul V

Psihologia interogatoriului judiciar - ancheta (personalitatea umană în raporturi de opozabilitate şi confruntare)[1].

> ***... Ne pronunţăm holărăt împotriva tuturor tehnicilor de manipulare taU coerciţie, căci a mau învinuitul cu mijloace exclusiv psihologice indiferent de gradul lui de dezumanizare, constituie o protecţie nu numai asupra lui. ci şi asupra anchetatorului care. alijel. riscă să se dezumanizeze şi el in încercarea de a sc purta cu interogatul pe măsura faptelor sale... "***
>
> .... Afe ***opunem ferm utilizării in interogatorii a hipnozei sau utilizării nurcotuializei care induce artificial o stare de scădere a vigilentei - experţii psihologi trebuie să-1 respecte pe adversar, lăsându-i nealterată capacitatea de ripostă cognitiv-aj'eclivă şi volitivă, dreptul de a se apăra inteligent sau viclean, inclusiv de a-şi nega fapta sau retracta mărturisirile - demersul psihanalitic şi psihologic rămâne prin excelenţă terenul pe care sunt respectate in totalitate drepturile şi libertăţile persoanei interogate..."***

5.1. Noţiuni introductive - distincţii şi conotaţii asupra interogatoriului judiciar din perspectiva adunării dovezilor (urmărirea penală în perspectivă psihologică)

A. definiţia interogatoriului;
B. caracteristicile interogatoriului;
C. planurile situaţionalc.

Din perspectivă psihologică, urmărirea penală - prin excelenţă ancheta judiciară şi cercetarea judecătorească - este o sumă dc relaţii interpersonalc ale unui subiect constant, reprezentantul organului dc urmărire penală şi ceilalţi participanţi, părţi sau subiecţi ai procesului

Densitatea relaţiilor interpersonalc ale anchetatorului care rămâne acelaşi în timp ce partenerii săi se schimbă, indică dc la bun început caracterul complex al activităţilor de anchetă, iar din perspectivă psihologică constatarea obligatorie a modalităţii mentale care trebuie să-1 caracterizeze pc anchetatorul autentic.

Conform art. 200 din C.pr.pen. „urmărirea penală are ca obiect strângerea probelor necesare cu privire la existenţa infracţiunilor, la identificarea făptuitorilor şi la stabilirea răspunderii acestora pentru a se constata dacă este sau nu cazul să sc dispună trimiterea în judecată".

Din punct de vedere tehnico-tactic **strângerea probelor necesare** reprezintă atâ: operaţia dc adunare a probelor, cât şi examinarea şi evaluarea lor pentru a sc constata dacă suni suficiente, în vederea luării hotărârii privind trimiterea sau netrimiterca cauzei în judecată.

Prin **identificarea făptuitorilor** legiuitorul a vrut să precizeze că în cadrul urmăriri: penale, probele adunate trebuie să ajute la depistarea celor care au săvârşit fapta penală

I. Vezi opera comuna: N. Mitrofan, V. Zdrcnghca, T. Butoi - Psihologia judiciara, Ed. Şansa, Bucureşti. 1992, scurte extrase, selectiv din opera colectivă cap. V - prelucrări personale.

(autori, instigatori, complici), înţelegând prin aceasta atât stabilirea faptului că urmarea socialmente periculoasă sc datorează unei activităţi umane, cât şi aflarea datelor dc identitate ale celui care a săvârşit fapta penală. Prin stabilirea răspunderii făptuitorului sc înţelege că probele adunate în cursul urmăririi penale trebuie să contribuie nu numai la lămurirea aspectelor privind fapta penală, ci ele trebuie să elucideze şi aspectele legate dc vinovăţia făptuitorului, dacă acesta poate să fie sau să nu fie subiect al răspunderii penale[2].

în obiectul urmăririi penale, de asemenea se înscrie şi identificarea victimei infracţiunii, deşi acest lucru nu este prevăzut espres în art. 200. Această activitate este necesară pentru rezolvarea laturii penale şi laturii civile a cauzei penale.

în ajutorul acestei afirmaţii vine art. 202, care arată câ organul de urmărire penală este obligat să strângă probele necesare pentru aflarea adevărului şi pentru lămurirea cauzei sub toate aspectele în vederea justei soluţionări a acesteia, cât şi art. 262, alin. 1 şi art. 265 C.pr.pcn. care stipulează necesitatea ca urmărirea penală să fie completă. Pe lângă toate acestea organele judiciare pot lua măsuri de constrângere cu caracter personal sau real (cele cu caracter personal fiind obligatorii în cazul în care legea prevede acest luciu) şi măsuri de ocrotire în caz de reţinere sau de arestare preventivă, acestea având lot caracter obligatoriu.

A. Definiţia interogatoriului

(Comentarii şi distincţii de natură psiholgică vis-â-vis de termenii: ascultare, audiere, anchetă etc.)

Având în vedere că marca majoritate a infracţiunilor se săvârşeşte sub semnul clandestinităţii, descoperirea şi administrarea probelor presupune o muncă de înaltă calificare şi măiestrie profesională adaptată la „particularităţile fiecămi caz în parte"[3].

Săvârşirea unei infracţiuni, având în vedere că infracţiunea este o faptă a omului, esle însoţită dc modificări materiale în aproape toate cazurile. Pe lângă acestea, se mai produc şi anumite transformări dc natură imaterială (N. A. - matricea infracţională „păstrată ca trăire mentală în conştiinţa făptuitorului sub forma amintirii despre faptă"), reprezentând schimbările petrecute în plan psihic, la nivelul conştiinţei a aceluia care a participat la săvârşirea unei infracţiuni, ca aulor, complice, instigator, celelalte părţi, martori. Aceste transformări care iau forma impresiilor în plan psihic, pot fi cunoscute dc organul judiciar pe cale indirectă, mijlocită şi nu direct cum este cazul urmelor materiale. Purtătoral informaţiei cel care a perceput împrejurări legate de faptă, lăpmitor) se află între organul judiciar şi sursa ■formaţiei. „Cunoaşterea acestor informaţii presupune exteriorizarea, comunicarea, adică transpunerea în imagini verbale a expresiilor păstrate în memorie"[4]. Accsl lucra presupune, "bligaloriu, contactul dintre purtătonil informaţiei şt organul judiciar, acesta tangentă ■ealizându-se prin chemarea în faţa organelor judiciare a celor care cunosc împrejurări legate ic infracţiune pentru ascultarea lor.

Una din modalităţile de abordare a persoanei dc-a lungul procesului penal este ubitabil ascultarea: „desfăşurarea procesului penal, atât în cursul urmăririi penale cât şi al ecăţii este dc ncconccput fără ascultarea celui în jurul căruia se va concretiza întreaga vitate a organelor judiciare şi a părţilor, purtătonil celor mai ample şi utile informaţii -inuitul sau inculpatul"[5].

2. Neaga Ion - Traiul de procedură penală, Ed. Pro. Bucureşti. 1994. pag. 405.

3. Stâncii Eniinian Criminalistica. Ed. Aclami, Bucureşti 1995, pag. 36.

4. Aurel Ciopraga Criminalistica. Tratat de Tacllca, Ed. Gamma,

Ascultarea reprezintă actul procedural prin care anumite persoane, învinuitul sau inculpatul, celelalte părţi, martorii, cu privire la care există o presupunere că deļin informaţii în legătură cu infracţiunea sau făptuitorul acesteia, sunt chemate să dea relaţii sau explicaţii în faţa organelor judiciare penale. Alături de termenul dc ascultare sc utilizează şi termenul dc audiere, fără a mai vorbi de consacrata anchetă judiciară, iar atunci când această activitate îl arc în vedere pc învinuit sau inculpat este denumită interogatoriu. Reproducerea orală este principala modalitate de obţinere a informaţiilor de la persoanalc care apar în procesul penal în diferite calităţi. Această reproducere orală într-un proces judiciar poate să apară sub două forme:

- relatarea liberă (nedirijată) a faptelor percepute;
- răspunsurile la întrebările adresate de organul judiciar - ancheta, interogatoriul.

Din perspectivă strict psihologică câteva comentarii se impun:

a) ascultarea, audierea par a fi termeni didactici mult mai apropiaţi verificării unor cunoştinţe şcolare sau schimbului unilateral dc informaţii, conotaţiile ambilor termeni, având caracter contcmplativ-static ori această semnificaţie este departe de relaţia de opozabilitate interpersonală de tip special specifică urmăririi penale;

b) termenul dc anchetă, de asemenea, ni sc parc impropriu, deoarece trimite către domeniile sociologici pe de o parte, iar pe de altă parte acest termen prin specificul consacrării sale în trecut se asociază relelor tratamente şi abuzului specific anchetatorului de tip torţionar;

c) deşi părerile continuă să fie împărţite opiniem pentru termenul de interogatoriu[6] şi respectiv interogarea judecătorească, judecata drept fiind cefe mai nimerite denumiri ale realităţilor pe care în fond le vizează.

în literatura dc specialitate, în practica judiciară, termenul de interogatoriu este impropriu folosit şi îi este redus sensul, aria sa de activitate. în accepţiunile acestora, termenul în cauză vizează doar o latură a activităţii dc ascultare, şi anume momentul adresării întrebărilor şi al primirii răspunsurilor neacoperind în totalitate sensul acestui act procedural, în aceste accepţiuni nu se identifică cu noţiunea de ascultare care presupunea atât relatarea liberă a faptelor de către cel ascultat, cât şi adresarea de întrebări dc către reprezentanţii organului judiciar. în sprijinul acestei afinităţii vine C.pr.pcn. prin art. 73, alin. 3; tul. 71, art. 323; cât şi opiniile unor specialişti consacraţi: ascultarea persoanelor constituie rezultatul aplicării procedeului mixt de audiere.

în ceea cc nc priveşte continuăm să credem că definind interogatoriul ca „fiind contactul interpersonal verbal, relativ tensionat emoţional, desfăşurat sistematic şi organizat ştiinţific, pe care îl poartă reprezentantul organului de stat eu persoana bănuită în scopul culegerii de date şi informaţii despre o faptă infracţională în vederea prelucrării şi lămuririi împrejurărilor în care s-a comis fapta, a identifica făptuitorii şi în funcţie de adevăr a stabili răspunderile"[7], ne apropiem cel mai mult de realitatea pc care urmărirea penală o reclamă.

O astfel dc definiţie porneşte prin urmare nu numai dc la o problematică dificilă, dar şi de la o diversitate dc aspecte, cărora autoritatea publică trebuie să li se adecveze pentru a-şi îndeplini obiectivele:

6. Conform „Dicţionarului limbii român moderne", termenul de interogatoriu desemnează „totalitate:) întrebărilor adresate de organul judiciar persoanelor care sunt ascultate în procesul penal cu privire Iu faptele ce formează obiectivul procesului şi a răspunsurilor date dc acesta".

7. Butoi Tudorcl - Note de curs. Facultatea dc Drept „Spiru Harer, 1994/2000.

a) strângerea probelor (dovezilor) care constă atât în operaţia de adunare a lor, cât şi de examinare şi coroborare pentru a se constata dacă sunt suficiente pentru soluţionarea cauzei;
b) existenţa infracţiunilor, consumate sau rămase în stare de tentativă;
c) identificarea făptuitorilor şi a poziţiei acestora faţă dc infracţiune (autori, instigatori, complici, tăinuitori ori favorizatori);
d) stabilirea răspunderii penale a făptuitorilor care comportă două aspecte principale;

- existenţa sau inexistenţa stării dc imputabilitate a făptuitorilor;
- existenta sau inexistenta stării dc culpabilitate a făptuitorilor, **ca** şi formele specifice **dc** culpabilitate.

B. Caracteristicile interogatoriului

Imaginea poziţiei psihologice a reprezentantului autorităţii publice în interogatoriu nu va putea fi recepţionată şi înţeleasă corect, nici dimensinca reală a responsabilităţii sale sociale, inclusiv sensul profesional, dacă sc ignoră complexitatea fenomenului de criminalitate şi dificultăţile cauzelor complexe pline de hăţişuri cu care acesta se confruntă, fiiră a mai lua în calcul riscurile şi ameninţările cărora adesea trebuie să le facă faţa.

Tensiunea anchetei judiciare este esenţială pentru a găsi soluţia dreaptă, ea fiind comparabilă cu tensiunea psihologică specifică unei partide de şah, în care sc confruntă parteneri cu stiluri diferite: anchetatorul tehnic şi plin de imaginaţie pc **dc** o parte, iar pe **dc** alta infractorul viclean şi speculativ.

Practica judiciară a impus evidenţierea câtorva caracteristici distincte proprii interogatoriului judiciar:

1. opozabilitatea intereselor;
2. inegalitatea statutului;
3. tensiunea comportamentului expresiv;
4. demersul neuniform, contradictoriu, în „zig-zag";
5. intimitatea, stresul şi riscul.

1. **Opozabilitatea intereselor-** anchetatorul este motivat dc standardele sale profesionale, aflarea adevărului cu privire la făptuitor şi faptă, elucidarea comiterii faptei sub toate aspectele etc, pe când infractorul este motivat de diminuarea responsabilităţii sale în cauză; pc unul îl animă prestigiul profesional, pe celălalt miza apărării cu orice preţ a libertăţii sale. Dc fapt, opozabilitatea dc interese dintre învinuit sau inculpat şi organul judiciar este explicată dc statutul diferit al celor doi participanţi la proces.

2. **Inegalitatea statutului** - inculpatul sau învinuitul apare în poziţia celui ce a săvârşit infracţiunea, in poziţia celui care a nesocotit legea, iar în cazul confirmării învinuirii ce i se I îducc, urmează să suporte consecinţele faptei comise; organul judiciar ocupă o poziţie opusă, ei este învestit cu autoritatea de stat, cu prerogative proprii funcţiei pe care o exercită în ederca tragerii la răspundere penală a învinuitului sau inculpatului. Aparent avantajul poziţiei leşie deţinut de organul judiciar. El arc posibilitatea de a ţine sub un permanent control pe cel] derogat de a observa acele indicii psihologice ale stării dc emotivitate provocate dc diverse lajiburări neurovegetative, de a observa întreaga atitudine, modul dc a se comporta al Ic-inuitului sau inculpatului şi pc această bază să identifice momentele psihologice de iternarc şi diversificare a procedeelor tactice dc ascultare. Dc asemenea, organul judiciar se «cate folosi şi de „elementul surpriză" atunci când sc află în posesia unor date verificate şi pe are în cursul ascultării le poate folosi, nu o dată caracterul surprinzător al acestora, uncinând rezistenţa opusă.

Sc întâlnesc însă şi cazuri când organul judiciar este pus în situaţia de a duce confruntarea în condiţii inegale. Este vorba dc faptul că în timp cc organul judiciar foloseşte în exclusivitate mijloacele legale, învinuitul sau inculpatul poate uza de orice mijloace, chiar şi ilegale. Iară a li sancţionat în mod expres.

Toate acestea explică complexitatea activităţii de interogare a învinuitului sau inculpatului, importanţa care trebuie să i se acorde, precum şi multitudinea însuşirilor cerinţelor impuse celui chemat să o efectueze - „aşadar ascultarea învinuitului sau inculpatului constituie o luptă, un joc al inteligenţei, purtat, înainte de toate, cu arme psihologice"[8].

3. Tensiunea comportamentului expresiv- atitudinea învinuitului sau inculpatului în interogatoriu este una voluntară, în care persoana, autoare a infracţiunii, îşi dirijează comportarea în mod conştient, ţinând seama de situaţia reală prezentă şi prevăzând şi urmările actelor sale.

Habitudinile lui sociale vor fi prezente în atitudinea infractorului constituind unul din factorii ei determinanţi. Atitudinea învinuitului sau inculpatului este „rezultatul dintre habitudinile sociale şi dominanta defensivă"[9] constând din prezenţa şi persistenţii în scoarţa cerebrală a învinuitului sau inculpatului a unor puternice focare dc excitaţie cu caracter dominant reprezentând pericolul care ameninţă libertatea lui. Există înjur dc patru categorii dc manifestări în timpul interacţiunii dintre anchetator şi anchetat, care reprezintă clemente accesibile unei observări psihologice în timpul interogării:

- anumite trăsături de comportament care apar din prima clipă de când învinuitul sau inculpatul este introdus în cabinet (motricitatea, timpul de reacţie, disconfort psihic etc.);
- expresiile emoţionale care sc pot urmări fie prin libera lor manifestare fie prin modul discret dc inhibare a lor (modificări de paloare, spasm glotic etc.);
- gândirea învinuitului sau inculpatului este şi ea obiectul observării, dar şi parte în raţionamentul logic sau mai puţin logic privind faptele expuse sau în contradicţii mai mari sau mai mici care compun relatarea faptelor (raţionamente şi judecăţi, argumentaţie logică sau afectivă etc.);
- atitudinea socială a învinuitului sau inculpatului care sc reflectă în comporamcntul pc care îl are faţă dc anchetator sau în modul în care răspunde la avansurile, serviciile pe care organul judiciar i le oferă în timpul interogatoriului.

Concluzionând cele spuse mai sus putem spune că „ascultarea (interogatoriul) aduce pe poziţii opuse protagoniştii acestei relaţii interpersonalc de tip special care nu colaborează, ci sc confruntă"[10].

4. Demersul ncuniform, contradictoriu, în „zig-zag"

Practica judiciară demonstrează că infractorii, în special cei ocazionali, chiar dacă nu imediat, ajung să mărturisească din ce în cc mai mult din fapta comisă, iar în final, în funcţie dc abilitatea anchetatorului ajung la mărturisiri totale. în aceste cazuri dominanta defensivă se manifestă prin anumite ajustări mai mari sau mai mici ale realităţii, aici având dc a face cu o atitudine lineară în cabinetul dc anchetă.

însă dc cele mai multe ori infractorul „merge în zig-zag" (rcctiliniu), recunoscând o parte Ia început, negând apoi cu înverşunare, revenind câteodată asupra celor declarate, pentru ca în cele din urmă să facă mărturisirea finală, dar şi aceea, dc foarte multe ori incompletă Aceste atitudini sunt expresia unor poziţii tactice ale infractorului (învinuitului sau

8. Tudorcl Buloi Note de curs. Facultatea de Drept „Spini Harct" - 1994/2000.
9. Bogdan Tiberiu - Curs de psihologic judiciara. Tipografia Învăţământului, Bucureşti, 1957.

inculpatului) ce nu suni determinate numai de gradul de vinovăţie a lui, ci şi **dc** poziţia relativă pc care o arc faţă dc anchetator. Dacă învinuitul sau inculpatul îl socoteşte **pe** organul judiciar inferior lui, fie ca posibilitate dc gândire, tic în raport cu dalele, dovezile deţinute de acesta, atunci învinuitul sau inculpatul va fi foarte alent şi va mărturisi cât mai puţin şi nu **va** renunţa la poziţia lui, decât în faţa celor mai zdrobitoare probe. Când însă supcrioriiatea anchetatorului este clară şi pentru infractor, atunci dominanta defensivă a acestuia se va manifesta doar prin ajustări ale faptei".

5. **Intimitatea, stresul şi riscul** - sunt specifice derulării interogatoriului. Mărturisirea nu este o chestiune exclusiv tehnică, ci concomitent psihologică. Pentru ca aceasta să **se** pună în fapt, relaţia inlerpersonală devine specială prin intimitate. în cabinetul de interogare nu trebuie să pătrundă alte persoane, camerele trebuiesc izolate fonic, să aibă luminozitate şi confort minim.

Nu o dată învinuitul trebuie să treacă peste sentimentul dc ruşine, peste starea **dc** teamă, ştiut fiind că este extrem de greu **să** fie mărturisite fapte reprobabile: viol, incest, crimă etc. în prezenţa unor persoane, altele decât anchetatorul. în acelaşi timp, mărturisirea nu este posibilă decât odată cu câştigarea încrederii, cu trăirea sentimentului de înţelegere, cel pviţin umană, a dramei judiciare pe care învinuitul o trăieşte.

Desigur, rămas singur cu învinuitul, în raporturile dc confruntare nu o dată tensionate, reprezentantul organului de urmărire penală poate avea în faţă o personalitate cu un mental disfuncţional, disperat, răzbunător, simulant etc, capabil dc gesturi hetero- şi auloagresive.

Riscul profesional este o realitate la care anchetatorul consimte liber şi pe care şi-1 asumă din perspectiva profesionistului.

C. **Planurile situaţionalc**

„Un bun magistrat ar trebui să aibă înţelepciunea lui Solomon, logica lui Aristotcl. răbdarea lui Hrislos, rigurozitatea ştiinţifică a lui Pasteur şi inventivitatea lui Edison"[12].

Activitatea profesională a organelor dc urmărire şi cercetare penală constă într-o confruntare permanentă pc care o poartă în calitate de anchetator cu persoanele bănuite, concretizată in contextul unor **relaţii interpcrsonale primare.** Pc de o parte, anchetatorul cu tehnica şi imaginaţia sa, iar pc dc altă parte infractorul care speculează orice amănunt, creându-sc o tensiune care sc desfăşoară pe mai multe planuri, oferind diferite situaţii în care rolul primordial în descoperirea adevărului îl arc anchetatorul.

Din perspectiva experienţei practice sc disting următoarele patru situaţii (planuri situaţionale)[13]:

a)planul situaţional deschis este caracterizat de situaţia în care datele despre comiterea infracţiunii sunt cunoscute de ambele părţi (ex. infracţiunile flagrante). Aici pot să apară uncie capcane psihologice legale dc infracţiunea în cauză, situaţie în care infractorul dându-şi seama şi cunoscând exaci dalele pe care le cunoaşte sau despre care are cunoştinţă anchetatorul, le poate nega, pe considerentul că nu suni probe suficiente împotriva sa. O altă situaţie delicată sc iveşte atunci când infractorul recunoaşte cu uşurinţă fapta pentru care este cercetat, acoperind practic altele mai grave, dar despre care anchetatorul nu arc informaţii. Deşi în motl practic acest gen de situaţii nu ridică probleme deosebite din perspectiva probaţiunii, trebuie l > l

11. Studenţii vor audia casete şi vidco-casctc din interogatorii realizate în cauze complexe. (Vezi T. Butoi arhiv. pers.).
12. A. B. Tucicov, M. Golu, P. Golu - Dicţionar de psihologic socială. Ed Ştiinţifici si Enciclopedică, 1981
13. N. Mitrofan, T. Butoi. V. Zdrcnghea - „Psihologic judiciară". Ed. Şansa S.R.L.,

acordată o atenţie deosebită întregului context şi dacă infractorul a recunoscut totul cu uşurinţă, trebuie să tic analizată cu atenţie această poziţie.

b) planul situaţional orb este caracterizat dc situaţia în care datele despre comiterea infracţiunii, probele materiale şi informaţionale sunt cunoscute numai de anchetator (c.\ denunţurile, exploatarea mijloacelor speciale etc). în această situaţie anchetatorul nu trebuie să-1 determine pe infractor să recunoască faptele, punându-i probele direct in faţă prin procedeul frontal, deoarece este posibil să mai existe totuşi alte date şi informaţii ascunse despre care anchetatorul să nu ştie. Interogatoriul trebuie să decurgă lent, urmărind toate detaliile, iar probele trebuie administrate pc rând, dc la cele mai simple la cele complexe, urmărind reacţia infractorului dc fiecare dată când i sc administrează erori flagrante în construcţia apărărilor formulate, de obicei pline de contradicţii, iar în final şi-au recunoscui vinovăţiile;

c) planul situaţional ascuns este caracterizat de situaţia in care datele despre comiterea infracţiunii sunt cunoscute numai de către persoana interogată. Aceste situaţii sc întâlnesc predilect în cauzele cu autori necunoscuţi, cauze vechi (A.N.-uri), peste care timpul a curs în favoarea făptuitorilor. De regulă, este vorba de infracţiuni grave, complexe, faptele fiind comise cu premeditare. în finalizarea acestora autorii ştergând urmele, distrugând sau ascunzând corpurile delicte, denaturând şi dezinformând, creându-şi alibiuri sau determinând tăcerea eventualilor martori.

în practica judiciară sc cunosc situaţii în care infractorii au fost cunoscuţi în calitate de bănuiţi în cadrul interogatoriului, dar audierile clasice nu au condus la nici un rezultat, iar dosarele au rămas în stadiul iniţial, cu urmărirea penală începută „in rem", iar autorul continuând să rămână necunoscut. în condiţiile utilizării investigaţiilor comportamentul^: simulat prin tehnica poligraf, planurile situaţionale ascunse sunt tot mai frecvent răsturnaie. autorii fiind demascaţi prin identificarea matricei infracţionale (amintirea despre faptă', structurată în conştientul acestora şi concomitent (prin conversie) efectuâdu-se in mod operativ probaţiunca completă[14];

d) planul situaţional necunoscut este caracterizat dc situaţia în care datele desp comiterea infracţiunii nu sunt cunoscute nici de anchetator (acesta nu ştie dacă bănuitul di faţa sa este cel care a comis infracţiunea vizată), nici dc infractor (bănuitul neştiind da anchetatorul cunoaşte vreuna din faptele comise de el, când'.', cum? şi dc unde? a aflat) (e tipic pentru suspecţii cercetaţi cu ocazia unor razii, scotociri, filtre dc circulaţie ele).

în situaţia planului necunoscut, convorbirea dintre anchetator şi infractor este lipsită temei informaţional, iar respectarea prezumţiei de nevinovăţie blochează orice dialog construc" pentru anchetă, mai ales că o persoană invitată la poliţie pentru o asemenea procedura interogare ar putea reclama pur şi simplu un abuz din partea organelor de urmărire penală.

Aceste situaţii sunt excelente oportunităţi dc a clarifica prin investigaţiile comportamentul simulai, implicarea sau nu a persoanei bănuite în speţa care face obiectul interogatoriului.

Referitor la planurile situaţionale ascunse sau necunoscute, apar situaţii neprevăzute c- pot duce la descoperirea întâmplătoare a faptelor în cauză. Aceasta presupune răbdare, ca? lac! în discuţiile purtate de către anchetator cu orice persoană care nu arc aparent nici o legătf cu fapta comisă. Astfel sc educă şi se exersează intuiţia, calităţile şi aptitudinile personi valorificându-se o dată cu trecerea anilor în ceea ce se înţelege îndeobşte prin fler profesio*»]

14. N. Mitrofan. V. Zdrcnghca. T. Butoi - Psihologia judiciară, Iid. Şansa S.R.L, 1992 - vezi „Biodctecţia judiciară".

O deosebită importanţă în cadrul relaţiilor interpersonale o are **autocontrolul** anchetatorului asupra manifestărilor comportamentului său expresiv (nervozitate, superficialitate, duritate, labilitate emoţională, simpatic sau antipatic faţă de persoana interogată etc.).

Autocontrolul nu este un exerciţiu în sine, gratuit, ci dimpotrivă este o necesitate menită a contracara **studierea anchetatorului** dc către persoana suspectă. Practica evidenţiază în acest sens existenţa unei categorii de infractori exirem de intuitivi şi vicleni, capabili să interpreteze cu abilitate comportamentul anchetatorului, reuşind să-şi dea seama dc impresiile pe care le produc declaraţiile sale, sau să deducă cc informaţii sau probe deţine organul judiciar în legătură cu obiectul ascultării.

Creativitatea în gândire, capacitatea de prelucrare cu obiectivitate şi simţ critic a datelor, exersarea intuiţiei şi îndeosebi utilizarea investigaţiei tehnico-ştiinţiftee a comportamentului simulat al persoanelor incluse în cercurile de bănuiţi pot duce la eliminarea situaţiilor dc blocaj, în opinia noastră, hazardul în soluţionarea cauzelor complexe neftind nimic altceva decât expresia Umilelor dc competenţă.

5.2. Investigarea personalităţii din unghiul observaţiei comportamentului expresiv

Observaţia - constă în concentrarea tuturor mecanismelor senzoriale prin care omul ia act de structura unui obiect sau de particularităţile desfăşurării unui fenomen, a unei acţiuni, a unor acte de conduită. Observaţia nu reprezintă un proces care arc la bază exclusiv funcţia vederii. Datorită caracterului ei complex, cunoaşterea care se bazează pe observaţie nu se limitează la aspectele dc suprafaţă direct sesizabile, ci cu ajutorul mecanismelor gândirii (judecata, raţionamentul dc tip analitic sau sintetic, inductiv sau deductiv), pătrunde dincolo dc acestea, dezvăluind laturi, aspecte noi, anterior necunoscute.

în domeniul judiciar, observaţia se bazează pe clementele dc suprafaţă care sunt cel mai uşor de determinat, şi anume: simptomatica labilă (include toate aspectele dinamice ale corpului), pantomima (ţinuta, mersul, gesturile), mimica (expresiile feţei, modificările vegetative, vorbirea) (Ccauşu, 1978) - *cilat selectiv -*.

Fiecare persoană la întâlnirea cu o altă persoană (necunoscută) realizează, în cursul unui proces care la început este pur intuitiv şi care treptat devine conştient, o cunoaştere a Însuşirilor psihice ale persoanei respective şi în funcţie dc care îşi adaptează aproape automat propriile manifestări (gesturi, expresii etc). Această cunoaştere sc realizează la început pe baza clementelor exterioare care sunt cal mai uşor de sesizat: statura, ţinuta, mersul, gesturile, fizionomia, mimica şi exprimarea. Se formează, astfel, aşa-numita „prima impresie", care constituie cel mai important element de reglare reciprocă a conduitei, la nivelul simţului comun. Uneori, prima impresie poale fi eronată, dar chiar în situaţiile în care este corectă, aceasta reprezintă in mod cert o formă insuficientă dc cunoaştere a oamenilor. De aceea, trebuie să acordăm un credit limitat primei impresii şi să apelăm ori dc câte ori este posibil la observarea lucidă, sistematică.

Există în fiecare om tendinţa firească de a căuta să apară în faţa celorlalţi semeni, în lumina cea mai bună şi dacă se poate ceva mai mult sau altfel decât este (mai inteligent, mai mportanl etc). Aceasta duce la intensificarea voită a unor trăsături sau la ascunderea, - născarea altora (cu alâl mai mult la persoanele care au comis fapte infracţionale). De regulă, ***o*** reacţie cu cât este mai rapidă, mai apropiată dc limita spontaneităţii, cu atât este mai adevărată. La unele persoane există un decalaj, o lipsă mai mică sau mai marc, de suprapunere l-.tre structura reală şi cea prezentată prin „mască sau poză", ceea cc dă naştere unui comportament forţat, ascuns. De aceea, obscrvatiile asupra conduitei oamenilor trebuie să fie mereu supuse analizei pentru a disceme ceea cc este adevărat de ceea ce reprezintă numai o aparenţă. O concluzie formulată în urma observării unei anumite manifestări, trebuie să fie considerată ca adevărată numai dacă este confirmată şi dc analiza altor reacţii sau acte dc conduită.

Observaţia are un caracter selectiv. Noi observăm modul de reacţie al subiectului într-o anumită situaţie cu un caracter determinat. Se pune problema în ce măsură aspectele exterioare observate sunt caracteristice subiectului sau situaţiei.

în continuare, vom analiza sursele de clemente semnificative din cadrul simptomaticii labile şi câteva concluzii posibile:

Pantonima - reprezintă ansamblul reacţiilor la care participă întreg corpul: ţinuta, mersul şi gesturile.

Ţinuta sau **Atitudinea** exprimă, printr-o anumită poziţie a corpului, dar şi printr-un anumit conţinut psihic, răspunsul sau reacţia individului într-o situaţie dată faţă de efectul unei solicitări; modul dc a aştepta confruntarea cu un anumit eveniment. Cel mai adesea, poziţia generală a corpului este edificatoare pentru trăirea psihică a individului în momentul respectiv. Astfel, atitudinea caracterizată prin: umerii „căzuţi", trunchiul înclinat în faţă, capul plecat, mâinile întinse dc-a lungul corpului denotă în mod frecvent fie o stare de oboseală fie o stare depresivă, în urma unui eveniment neplăcut. Poziţii corporale asemănătoare pot indica: modestie, lipsă de opoziţie sau de rezistenţă, atitudine defensivă, un nivel scăzut al mobilizării energetice, tristeţe.

Umerii drepţi, capul sus, mâinile evoluând larg pe lângă corp, picioarele uşor depărtate, denotă cel mai adesea siguranţa de sine, tendinţă dominatoare.

O condiţie importantă pentru descifrarea semnificaţiei pe care o are atitudinea constă în cunoaşterea situaţiei, a contextului în care se plasează ca, pentru că aceeaşi ţinută poate avea alte semnificaţii în situaţii diferite.

Mersul furnizează anumite indicii asupra particularităţilor psihice ale oamenilor. Principalele particularităţi ale mersului sunt viteza, elasticitatea şi fermitatea. Pc baza acestora se disting următoarele tipuri de mers: lent şi greoi, lent, nehotărât, timid, rapid, energic, suplu şi ferm. în general, se poate spune că mersul reprezintă unul dintre semnalele importante ale dinamicii neuropsihiec. Mersul rapid denotă o mobilitate marc pc plan neuropsihic, iar un mers lent exprimă o mobilitate ncuropsihică redusă. Desigur, prin calificativele rapid şi lent se înţeleg caracteristicile naturale ale mersului şi nu nivelurile de viteză ce pot fi imprimate mersului în mod voluntar. De asemenea, mersul exprimă fondul energetic de care dispune persoana şi constituie un semnal al coloraturii afective a acesteia. Buna dispoziţie, optimismul, încrederea în sine au drept corespondent mersul rapid, vioi, ferm, cu paşi largi, în timp ce tristeţea, stările depresive determină un mers lent, cu paşi mici. La rândul lor, emoţiile determină perturbări ale mersului. Astfel, la unele persoane simpla senzaţie că sunt urmărite cu privirea dc către cineva este suficientă pentru a Ic perturba automatismul mersului, iar emoţiile deosebit dc puternice, aşa-numitclc şocuri emoţionale, pot avea ca efect incapacitatea momentană dc a merge.

Gesturile - reprezintă, alături dc mers, unul dintre cele mai vechi mijloace dc exprimare a reacţiei organismului la o modificare survenită în mediul exterior sau interior. Gesturile pot fi împărţite în trei categorii:

a) gesturile instrumentale sunt cele prin intermediul cărora sc efectuează o anumită activitate. Din analiza raportului dintre viteza şi precizia gesturilor instrumentale se pot obţine concluzii psihologice cu privire la dinamica personalităţii.

Astfel gesturile rapide, dar de o precizie mediocră, denotă în general o stare hiperexcitabilitate (caracteristică a temperamentului coleric).

Gesturile prompte, sigure şi precise denotă calm, stăpânire de sine, încredere în sine, prezenţă de spirit (temperamentul sangvinic).

Gesturile lente, dar sigure şi precise, semnifică meticulozitate, grijă deosebită pentru detalii - amănunte (temperamentul flegmatic sau melancolic).

b) gesturile retorice sunt cele care, fie însoţind, fie înlocuind vorbirea, au drept scop să convingă pe interlocutor sau să îi provoace o anumită stare emoţională, afectivă. O serie dc concluzii psihologice pot fi desprinse în primul rînd din caracteristicile de ordin formal ale gesturilor, cum ar fi frecvenţa, amplitudinea şi energia.

Gesturile rare, de mică amplitudine (strânse pe lângă corp) pol denota: atiludine defensivă, teamă, nivel scăzut al mobilizării energetice, stare de indiferenţă, plictiseală, apatic, tendinţă de izolare.

Gesticulaţia bogată, impetuoasă, largă, poate denota: buna dispoziţie, veselie, nivel ridicat dc mobilizare energetică, receptivitate pentru o idee sau o cauză.

Gesturile rapide, violente, când însoţesc vorbirea cu ton ridicat semnifică: stare de iritaţie, dorinţă dc afirmare proprie, dc dominare, exercitarea autorităţii.

c)gesturile reactive sunt constituite din acele mişcări ale corpului şi membrelor efectuate ca răspuns la diferitele solicitări sau situaţii neaşteptate cu care se confruntă subiectul. Gesturile reactive au un rol dc apărare şi de obicei, nu sunt elaborate conştient. în funcţie de promptitudinea declanşării, viteza dc desfăşurare, frecvenţă, amploare şi intensitate sc pot obţine indicii cu privire la dinamica ncuropsihică.

Mimica - reprezintă ansamblul modificărilor expresive la care participă părţile nobile ale feţei: ochii, sprâncenele, fruntea, gura, maxilarele, obrajii.

In cadrul mimicii un rol esenţial revine privirii, aceasta reprezentând cheia expresiei feţei. In funcţie dc modul în care se îmbină deschiderea ochilor, direcţia privirii, poziţiile succesive ale sprâncenelor, mişcările buzelor, expresiile feţei sunt extrem dc variate, exprimând: mirare, nedumerire, acceptare, melancolic, tristeţe, veselie, mânie, severitate, plictiseală, surprindere, precauţie, nerăbdare, suspiciune, confuzie etc.

Gradul dc deschidere a ochilor este în mare măsură edificator pentru situaţia în care se află persoana. Astfel, ochii larg deschişi poate semnifica: neştiinţă, absenţa sentimentului dc --îlpă sau dc teamă, atitudine receptivă, de interes, de căutare. înţelegerea noutăţii pe care o I aduc informaţiile.

Deschiderea mai redusă a ochilor poate semnifica: atitudine de neacceptare, de rezistenţă tată dc informaţiile primite, suspiciune, tendinţa dc a descifra eventualele gânduri ascunse ale interlocutorului, tendinţa de a ascunde, de a masca propriile gânduri sau intenţii, oboseală. I stare de plictiseală.

Direcţia privirii joacă un roi important în determinarea expresiei feţei. Privirea în jos sau în lateral poate semnifica atitudine de umilinţă, sentiment al i vinovăţiei, ruşine.

Privirea în sus, peste capul interlocutorului, denotă dc regulă lipsă de respect pentru acesta.

Ochii îndreptaţi ferm către interlocutor, susţinând tară dificultate privirea acestuia, arată .•: itale, atitudine deschisă, hotărâre sau in altă situaţie, atitudine crilică sau provocare.

în strânsă legătură cu direcţia, este necesar să se ia în considerare mobilitatea privirii. I Persoanele la care privirea le fuge în permanenţă, în toate direcţiile, neputându-se fixa şi ■nsţinc pe cea a interlocutorului se pot caracteriza prin lipsă de fermitate, tendinţă dc a-şi •«scunde intenţiile, gândurile, iar uneori prin sentiment al vinovăţiei sau laşitate. Privirea fixă, Ikaobilă, denotă o anumită lipsă de aderenţă, dc contact cu realitatea sau uneori, atitudine de kfruntare a interlocutorului.

Dc regulă, când două persoane se privesc, coborârea sau întoarcerea privirii în altă parte de către una din ele semnifică retragerea acesteia pc poziţii defensive.

In domeniul judiciar, utilitatea cunoaşterii comunicării cxtraverbale constă în faptul că pe acest canal se transmite un surplus de informaţii, iar în condiţiile tensionale in care se desfăşoară audierea, astfel dc manifestări nu mai sunt cenzurate dc către subiect, scapă controlului conştient.

Vorbirea poale fi, de asemenea, analizată şi valorificată din punct de vedere psihologic. Analiza trebuie să vizeze concomitent atât aspectele formale, câl şi aspectele legale dc semnificaţia termenilor.

Analiza formală distinge în special însuşirile de ordin fizic ale verbalizării, cum sunt: intensitatea medic a sunetelor (sonoritatea), fluenţa, debitul sau viteza, intonaţia, pronunţia (şi în legătură cu aceasta, eventualele defecţiuni de limbaj). Aceste însuşiri nu sunt lipsite de semnificaţie psihologică. Astfel: intensitatea medic a sunetelor constituie un indice al fondului energetic al individului, dar şi al unor însuşiri ca hotărârea, autoritatea, calmul, încrederea în sine. Ca urmare, vocea puternică, sonoră, denotă energic, siguranţă de sine, hotărâre etc., în vreme cc vocea de intensitate sonoră scăzută indică lipsa de energie, eventual oboseala, nesiguranţa, emotivitatea, nehotărârca etc.

Fluenţa, respectiv, caracterul continuu sau discontinuu al vorbirii constituie un indice direct al proceselor cognitive, al vitezei de conceptualizare, de'idcaţic. Vorbirea fluentă denotă uşurinţa în găsirea cuvintelor, a termenilor convenabili pentru exprimarea ideilor dorite, ceea ce presupune, printre altele, rapiditate şi precizie în desfăşurarea activităţii cognitive (implicând procese de gândire, memorie, atenţie etc), precum şi un tonus neuropsihic ridicat. Dimpotrivă, vorbirea lipsită de fluenţă (discontinuă, întreruptă frecvent de pauze) denotă dificultăţi de conceptualizare, deci dificultăţi în găsirea cuvintelor potrivite. Desigur nu este vorba aici dc situaţiile dc necunoaştere a problemei în discuţie în care orice individ poate prezenta o anumită lipsă de fluenţă în exprimare, ci dc acelea în care este evident că lipsa de fluenţă reprezintă o caracteristică a individului. Dificultăţile de conceptualizare ce reies de aici pot avea cauze multiple: tonus neuropsihic scăzut (lipsă dc dinamism, oboseală precoce), desfăşurare lentă a activităţii psihice în general şi a celei cognitive în special, reactivitate emoţională sporită (lipsă de încredere în sine, teamă), dificultate în elaborarea deciziilor etc.

O formă specială a lipsei de fluenţă o reprezintă aşa-numita „vorbire în salve". Aceasta se caracterizează prin grupuri dc cuvinte rostite precipitat, dar cu pauze relativ mari între ele, prezentând de regulă şi multe aspecte de incoerenţă - cel puţin din punct de vedere gramatical. Aceasta denotă adesea o reactivitate emoţională crescută.

Debitul sau Viteza exprimării constituie cel mai adesea o caracteristică temperamentală. Astfel. în vreme cc colericul vorbeşte mult şi repede, flegmaticul se exprimă cu un debit deosebit dc redus. I'e dc altă parte, debitul depinde de gradul dc cunoaştere a obiectului discuţiei, de relaţia afectivă în care se află individul care vorbeşte cu interlocutorul său. Astfel, cu cât cunoaşterea obiectului este mai amplă, cu atât debitul va fi mai marc. De asemenea, debitul este mai mare atunci când relaţia dintre indivizii între care se poartă discuţia are un caracter dc afinitate. Relaţia de respingere, unilaterală şi cu atât mai mult bilaterală, se caracterizează în primul rând prin reducerea sau chiar suspendarea comunicării verbale dintre indivizii în cauză.

în aprecierea caracteristicilor fizice ale vorbirii este necesar să nu se facă confuzia între fluenţă şi debit. Astfel debitul scăzut, deci viteza dc exprimare redusă, nu înseamnă neapărat şi lipsa de fluenţă. Vorbirea poate fi fluentă şi atunci când viteza dc exprimare este mai mică, tot aşa cum lipsa dc fluenţă poate fi întâlnită şi în condiţiile exprimării cu un debit ridicai.

Intonaţia arc, dc asemenea, multe componente psihice. Cea mai importantă ar putea ti considerată capacitatea sau tendinţa exteriorizării pcplan social a trăirilor emoţional-afectivc. Astfel, intonaţia bogată in inflexiuni este caracteristică indivizilor cu un fond afectiv bogat şi acelaşi timp lind, conştient sau nu, să-şi impresioneze (afectiv) interlocutorii. în schimb, --.tonaţia plată, monotonă, săracă în inflexiuni poate denota fie un fond afectiv sărac, fie anumite dificultăţi sau inhibiţii în comportamentul social ca: incapacitatea exteriorizării E opriilor sentimente, dificultăţi în stabilirea de contacte cu oamenii din cauza timidităţii etc. lectura cu voce tare, intonaţia săracă, ncadaptată semnelor de punctuaţie, denotă lipsă dc exerciţiu în materie dc scris-citit. Dar chiar şi în vorbirea liberă intonaţia reflectă până la un punct gradul de cultură şi de educaţie.

Pronunţia depinde pe de o parte dc caracteristicile neuropsihice, iar pe de altă parte dc nivelul de cultură generală şi profesională a individului. Ca tipuri se disting: pronunţia deosebit de corectă (reflectând pentru corectitudine, mergând până la pendanteric), pronunţia de claritate şi corectitudine medie, pronunţia neclară, neglijentă, dc exemplu: eliminarea din «mele cuvinte a unor sunete, contopirea într-un sunet confuz a sfârşitului unor cuvinte, coborârea tonului şi pronunţarea neclară a sfârşitului unor cuvinte, coborârea tonului şi pronunţarea neclară a sfârşiturilor dc frază etc.

Cel mai frecvent, formele defectuoase de pronunţie pol fi întâlnite la temperamentele extreme, la colerici şi la melancolici. Astfel, colericii din pricina grabei, deformează unele cuvinte, iar pc altele le elimină din vorbirea lor înlocuindu-lc cu gesturi sau prin expresii de nimica.

Pc de altă parte, la melancolici sc constată adesea scăderea sensibilă a sonorităţii şi contopirea în sunete confuze a unor sfârşituri dc cuvinte sau de fraze.

In strânsă legătură cu pronunţia trebuie să fie luate în considerare eventualele particularităţi sau chiar defecţiuni dc limbaj. Acestea pot servi pe dc o parte la identificarea . icii, în absenţa imaginii interlocutomlui (în convorbirile telefonice), iar pe de altă parte ele pot da şi unele indicaţii asupra trăsăturilor sale psihice. Dc exemplu, în cazul manifestărilor dc bâlbâială sc poate presupune, fără mari riscuri de a greşi, că individul sc caracterizează şi ltintr-0 rcctivitalca emoţională sporită.

Analiza semantică vizează o altă latură a vocabularului, şi anume semnificaţiile srrmenilor utilizaţi. în legătură cu aceasta pot ft supuse analizei: structura vocabulanilui. cantitatea dc informaţie şi nivelul dc abstractizare a termenilor, adecvarea lor la conţinutul sau obiectul comunicării, coerenţa în judecăţi şi raţionamente, plasticitatea şi expresivitatea armenilor.

Prin ***structură*** se înţelege, în linii mari, numărul şi varietatea termenilor. Un vocabular ı bogat şi variat denotă, abstracţie făcând de nivelul cunoştinţelor generale sau profesionale, rteres pcntnt cunoaştere, precum şi o anumită capacitate inteleelivă, respectiv posibilitatea de a inţelege şi rezolva mai uşor situaţiile întâlnite în viaţă sau activitate. ***Cantitutea tle informaţie*** reprezintă o dimensiune a vocabularului, reflectând frecvenţa de utilizare a termenilor. Cu cât -■ocabularul este constituit din termeni comuni, de largă utilizare, cu atât cantitatea sa dc s-formaţie, respectiv de „noutate", este mai scăzută, şi invers, cu cât termenii sunt mai [deosebiţi, mai rar utilizaţi, cu atât cantitatea de informaţie este mai ridicată. în strânsă legătură Ic- cantitatea de informaţie se află ***nivelul de abstractizare*** al termenilor. în general, nivelul de I abstractizare este cu atât mai ridicat cu cât cantitatea de informaţie este mai mare. Desigur. I **fcDate** cuvintele „abstractizează" realitatea, dar nu în egală măsură. Astfel, în vreme cc unele Icavintc redau proprietăţi concrete, larg cunoscute, ale lucrurilor, altele sc referă la însuşiri sau I ^.aţii mai puţin evidente care se plasează în mod firesc la un nivel mai ridicat de abstractizare. IVvelul de abstractizare furnizează şi el o scrie de indicaţii asupra calităţii „instrumentelor" intelectuale eu care operează individul, precum şi asupra „produselor" - judecăţi, raţionamente, teorii etc, obţinute cu ajutorul lor. ***Adecvarea la conţinui*** reprezintă măsura în care termenii utilizaţi sunt potriviţi pentru a exprima cele dorite. Se întâmplă ca unii oameni din dorinţa de a impresiona pe cei din jur, să folosească termeni dc circulaţie mai redusă, dar fără a le cunoaşte precis semnificaţia. Aceasta denotă nu numai o informare insuficientă asupra problemei, dar şi înfumurare, atitudine de supraestimarc a propriilor posibilităţi. Dc o atare atitudine poate fi vorba însă şi în cazul în care astfel de termeni sunt utilizaţi, chiar corect în locul altora cu aceeaşi semnificaţie, mai cunoscuţi, şi care tocmai dc aceea sunt consideraţi banali.

Un alt aspect al exprimării îl constituie ***coerenţa în judecăţi fi raţionamente,*** respectiv în gândire. Orice manifestare verbală a omului, oricât de scurtă, reprezintă independent de conţinutul comunicării şi o mostră a modului său dc a judeca, a felului în care interpretează datele realităţii. Până la un punct, modul dc a judeca este dependent dc pregătirea şcolară şi profesională, dc educaţia primită, de suma influenţelor sociale ce s-au exercitat asupra individului. în acelaşi timp însă prin aceasta se dezvăluie şi o parte din însuşirile intelectuale proprii staicturii sale. Drept criterii pentru aprecierea coerenţei în gândire pot fi folosite: precizia în judecăţi şi raţionamente (cu deosebire înlănţuirea dintre premise şi concluzii), originalitatea în aprecierea oamenilor şi a diverselor evenimente, cunoaşterea şi aplicarea regulilor gramaticale în vorbire şi scris etc.

Plasticitatea şi expresivitatea termenilor sunt noţiuni înrudite. Dc cele mai multe ori, pentru a exprima un lucru este necesar să sc aleagă între mai multe expresii verbale, asemănătoare ca semnificaţie, dar cu nuanţe diferite. Alegere, nu este niciodată întâmplătoare deoarece, chiar Iară voia individului, ea este determinată în mare măsură dc atitudinea faţă dc realitatea luată în considerare: acceptarea sau respingerea, minimalizarea sau supraaprecierea etc. Pe de altă parte, sc ştie că oamenii sc deosebesc mult sub raportul capacităţii dc exprimare: în vreme ce unii pot spune multe, cu ajutorai unor cuvinte puţine, dar bine alese, alţii, chiar cu preţul a numeroase cuvinte spun în realitatea foarte puţin. Astfel, prin plasticitate şi expresivitate, din punct dc vedere psihologic, sc înţeleg acele însuşiri ale limbajului care reflectă capacitatea individului dc a reda nu numai realitate ca stare, ci şi atitudinea sa faţă de ea, într-un mod susceptibil de a provoca şi la cei din jur aceeaşi rezonanţă afectivă. Din plasticitatea şi expresivitatea termenilor se pot deduce: nivelul, bogăţia, fondului lexical, raportul în care sc plasează individul cu lumea în general, caracteristicile sale de ordin afectiv etc.

Tot în cadrul simptomaticii labile intră ticurile, reacţii stereotipe cc sc repetă des, de multe ori Iară ştirea şi, în orice caz, fără voia individului, ce pot apărea fie numai într-una din categoriile menţionate (pantomimă, mimică, gesturi, vorbire), fie ca o manifestare complexă împrumutând clemente din mai multe categorii. Uneori ticurile dezvăluie anumite particularităţi psihice ca nervozitate, emotivitate etc, ajutând la particularizarea cunoaşterii oamenilor, facilitând evocarea lor. Se întâmplă chiar ca un detaliu în aparenţă neînsemnat, cum este un tic, o dată reamintit, să fie suficient pentru evocarea unei serii întregi dc însuşiri sau fapte ale unui om.

în condiţiile procesului judiciar, comportamentul învinuitului sau inculpatului este afectat dc situaţia specială în care se află, dc starea dc frustare în faţa autorităţii etc impunându-sc o cât mai atentă analiză a datelor observaţiei, pentru a se elimina cvcnnialelc erori de apreciere a comportamentului.

în continuare, prezentăm o altă sursă dc date cu privire la însuşirile psihice ale oamenilor, care însă nu se mai încadrează în ceea cc am denumit mai sus simptomatica stabilă sau simptomatica labilă. Este vorba dc aspectul vestimentar.

îmbrăcămintea constituie un indiciu asupra stării materiale a individului, dar dincolo dc aceasta ea arc şi multiple semnificaţii psihologice. Astfel, ca reflectă preferinţele estetice, gustul

celui ce o poartă, dar în mare măsură şi ideea **pe** care acesta **şi**-o „face" despre **sine,** respectiv cea pe care ar dori ca lumea să şi-o facă despre cl. Desigur, îmbrăcămintea standard, dc scrie mare, ***r,u*** îngăduie prea multe concluzii cu privire la simţul estetic al individului **ce** o poartă, alegerea fund determinată, în mod evident, în primul rând de criterii materiale.

Principalele aspecte ale îmbrăcămintei care au o semnificaţie psihologică sunt: croiala, îmbinarea culorilor, concordanţa sau discordanţa faţă dc moda zilei etc.

Croiala neobişnuită, culorile stridente şi, cu atât mai mult, îmbinările frapante dc culori, precum şi tendinţa exagerată de a fi în pas cu moda, denotă o oarecare superficialitate, o concepţie despre lume şi viaţă care pune prea mult preţ pc aspectul exterior al oamenilor şi lucrurilor. Aceasta nu înseamnă însă că la polul opus întâlnim însuşiri psihice. Dimpotrivă, atunci când îmbrăcămintea este neglijentă, vădind absenţa oricăror preocupări de estetică **şi** ordine, concluziile de ordin psihologic sunt, cel puţin, la fel dc severe ca şi în primul caz. **Sc** poate vorbi cte mentalitate retrogradată, lipsă de respect sau chiar atitudine de sfidare a normelor şi uzanţelor sociale.

în urma observaţiilor comportamentului subiecţilor se pot detecta câţiva indici care constituie expresia psihologică a temperamentelor.

Temperamentul exprimă **dinamica generală a persoanei, disponibilul său energetic care se manifestă şi imprimă o notă dominantă tuturor trăirilor şi comportării sale**
Dinamica temperamentală sc exteriorizează atât în mişcările persoanei, cât şi în afectivitate, in conduitele voluntare sau procesele dc cunoaştere; ea se exprimă în mimica persoanei, în viteza şi ritmul vorbirii, în aspectele scrisului său etc. Indicii psihologici ai temperamentului sunt:

- **imprcsionabilitatea,** respectiv, profunzimea şi tăria cu care sunt irâite fenomenele psihice, îndeosebi cele senzoriale şi afective. După capacitatea de recepţie a stimulărilor şi profunzimea impresiilor produse, precum şi după ecoul lor în întreaga fiinţă a subiectului, unele persoane sunt adânc impresionabile, iar altele doar superficiale. în primul caz, informaţiile primite, ca şi impresiile formate au o rezonanţă mare în sfera personalităţii, iar trăirile afective o fac să vibreze puternic;
- **impulsivitatea,** care sc referă la caracterul brusc al răspunsurilor, la descărcări sacadate în desfăşurarea proceselor sau, dimpotrivă, înregistrând perioade de latenţă mărită şi intensitate redusă;
- **ritmul reacţiilor şi al trăirilor interioare** nc înfăţişează alternarea lor uniformă sau ncuniformă între răspunsuri şi pauze sau o instabilitate psihică şi nercgularităţi evidente;
- **tcmpoul modificărilor neuropsihice temperamentale** se exprimă în frecvenţa fenomenelor într-o anumită unitate de timp. Sub acest aspect exislă persoane cu modificări abundente, cu frecvenţă marc în unitatea de timp având un tempou tumultos, ridicat şi persoane cu o frecvenţă dc evenimente psihice şi trăiri reduse manifestând un tempou scăzut, pc aceeaşi unitate de timp;
- **expresivitatea psihică** în descifrarea temperamentului apare în intonaţia, debitul şi fluenţa limbajului, în mişcările dc mers automatizate, în expresiile emoţionale şi mimice, în sensul şi direcţia relaţiilor persoanei cu ceilalţi din colectivitate.

Temperamentul colorează întreaga viaţă psihică a persoanei. El redă, atât tabloul comportamental al persoanei sub aspect dinamic, cât şi proprietăţile fundamentale ale sistemului nervos central. Legătura dintre lipul de activitate nervoasă superioară - definit prin intensitatea, echilibrul şi mobilitatea proceselor centrale de excitaţie şi inhibiţie - şi temperament este directă şi strânsă. Tipul de activitate nervoasă superioară formează baza

neurofuncţională a temperamentului; temperamentul fiind manifestarea tipului dc activitate nervoasă superioară în sfera activităţii psihice. Deşi aceste două noţiuni sunt în interdependentă, ele nu trebuie confundate. Tipul este o no(iune fiziologică, temperamentul - una psihologică. Intre tip şi temperament nu există o coincidentă, ci o corespondenţă.

Fiecare din tipurile dc activitate nervoasă superioară sc manifestă în activitatea psihică şi în conduită ca tip de temperament (Roşea colab., 1976; Radu & colab., 1991). Astfel, s-a stabilit o corespondentă între tipul putcmic-nccchilibrat-cxcitabil şi temperamentul coleric, tipul putcmic-cchilibrat-incrt şi temperamentul flegmatic, tipul slab şi temperamentul melancolic (desigur, toate sunt pure teoretizări).

Colericul - neliniştit, impetuos, uneori impulsiv, mişcări rapide, limbaj cu intonaţii oscilante, trăiri afective intense, dar inegale, reacţii explozive, adesea manifestă momente de încordare şi o stare de alarmă internă, dar ambele nejustificate, stăpânirea dc sine lasă dc dorit, conduita privită în ansamblu este inegală (când foarte activ, agitat, când foarte pasiv, cuprins de stări depresive), doarme agitai, întâmpină dificultăţi în realizarea unei acţiuni sistematice, se supune greu la disciplină; capabil de sentimente puternice şi durabile.

Sangvinicul - mobil, cu o marc capacitate dc adaptare la orice fel de împrejurări, aproape întotdeauna bine dispus, stabileşte cu uşurinţă relaţii cu cei din jur; este vesel, energic, cu posibilităţi de păstrare a calmului, are o vorbire clară, curgătoare, cu intonaţii; sc adaptează uşor la condiţiile noi de viaţă, receptiv la nou; poate deveni repede indiferent faţă dc o activitate migăloasă şi neinteresantă, sentimentele apar şi sc substituie cu repeziciune, nefiind înclinat spre sentimente puternice şi stabile, se poate stăpâni cu uşurinţă dacă esle educat în acest sens.

Flegmaticul - liniştit, de un calm aproape imperturbabil; lent în mişcări, nu arc reacţii emoţionale vii şi rapide, pare deseori indiferent, sc impresionează mai greu; vorbirea este monotonă, dar egală; necesită mai multe repetiţii pentru a învăţa un material, este ordonat; stările afective sc desfăşoară lent, dar sunt stabile; îşi păstrează calmul chiar în situaţii dificile; rezervat: în activitate sc concentrează puternic şi nu esle distras cu uşurinţă; arc un semn liniştit, chiar înainte sau după unele solicitări mai intense.

Melancolicul - sensibil, afectiv, timid, închis, nehotărât; tonus slab al conduitei; rezistenţă scăzută la eforturile intelectuale; o slabă capacitate de concentrare, cu înclinaţii spre reverie; se adaptează greu la situaţii noi, mai puţin prietenos; nu rezistă Ia stările dc încordare şi suprasolicitare, dar în condiţii dc linişte, este capabil dc acţiuni analitice, migăloase, de mare fineţe care cer multă răbdare şi grijă pentru detalii.

Temperamentele nu pot fi apreciate „în sine" ca fiind bune sau rele, acceptabile sau ncacceptabilc, izolate dc conţinutul persoanei a cărei dinamică o exprimă. Fiecare prezintă calităţi, dar şi riscul unor însuşiri negative. în viaţă, tipurile temperamentale pure apar foarte rar. Cel mai frecvent întâlnim temperamentele combinate în care domină trăsăturile unui anumit tip.

în determinarea temperamentului, rolul fundamental îl arc situaţia concretă pc care o trăieşte persoana (situaţie care poate fi obişnuită, inedită, critică sau limitată). Indiferent dc situaţia în care sc află persoana la un moment dat, există mecanisme dc compensare învăţate în cursul vieţii care pot completa sau chiar masca un anumit tip dc temperament.

5.3. Problematica psihologică a relaţiei anchetator-anchetat[15]

Relaţia interpersonală anchetator-anchetat pune in evidenţă. în primul rând, trăirea emoţională creată dc contactul cu reprezentantul oficial al autorităţii, în cadrul căruia se va derula o activitate cu caracteristici absolut speciale (anchetă judiciară). Atitudinea oficială, politicoasă, dar rezervată, profesională, prin ţinută şi vocabular a anchetatorului, care solicită lămuriri, chestionează, pune în vedere, precizează etc, creează un fond difuz emoţional pentru persoana

IS. C. Aioniţoaie, T. Butoi - Ascultarea învinuitului sau inculpatului. în volumul „Tratat dc criminalistica". Od. Carpaţi. 1992. pag. 109-122.

anchetată (bănuit, învinuit, inculpat), fapt resimţit de altfel de oricare altă persoană chemată în mod oficial pentru a da relaţii în cauză (martori, reclamant etc.).

Datorită acestui fapt, majoritatea cercetărilor se desfăşoară într-o anumită tensiune .motivă sau nervoasă, cel interogat, de multe ori, apreciind hiperbolizat gesturi, expresii, fapte . âlc anchetatorului. „Din motive diferite (între care: lipsa obişnuinţei dc a avea de-a face cu autorităţile, tradiţiile deformate referitoare la caracterul represiv ori optica relelor tratamente exercitate dc organele dc cercetare etc.) persoana anchetată manifestă teamă"'"[1]. Fie şi numai din aceste motive, iată dc cc cunoştinţele dc psihologic devin obligatorii pentru magistratul însărcinat cu derularea anchetei judiciare, in cadrul căreia psihologul vine să „cenzureze" penalul în sensul benefic aflării adevărului, aceasta presupunând consolidarea aşa-zisului „fler" prin „ştiinţa anchetei" în efortul mereu perfectibil dc a-i reda acestei activităţi profesionalismul ji demnitatea care i sc cuvin în actul de justiţie independentă.

5.3.1. Contactul interpersonal în biroul de anchetă judiciară

în baza contactelor iniţiale, anchetatorul apreciază comportamentul expresiv, în mod special mimica învinuitului ca pe o realitate evidentă, ca pe o totalitate dc trăsături şi caracteristici dinamico-funcţionalc care evidenţiază stări, sentimente şi dispoziţii sufleteşti a căror interpretare corectă este o necesitate absolută. în acest sens, anchetatorul trebuie să fie aicnl asupra componentei voluntare a comportamentului expresiv, înţelegând prin aceasta procesele funcţionale dinamice mai mult sau mai puţin deformate emoţional, deghizate, simulate în scopul de a masca adevăratele stări sufleteşti resimţite în timpul ascultării. învinuitul poate simula stăpânirea dc sine, calmul, nedumerirea, unele stări dc suferinţă (boală, leşin) atitudinea dc revoltă ori protest, toate cu scopul dc a impresiona, dc a intimida pe anchetator.

Lipsa de naturaleţe şi de convingere a acestor simulări este evidentă în faţa unei conduite terme, ofensive a anchetatorului, înlăturarea lor fiind, dc regulă, consecinţa exploatării calificate a unor momente psihologice abil create pc parcursul ascultării. Spre deosebire de acestea, manifestările involuntare reprezintă reacţii fiziologice interne ale anumitor sisteme funcţionale aflate preponderent sub dependenţa sistemului ncurovegetativ, ele nu pot fi mascate şi nici nu pot fi provocate dc om în scop voit.

Literatura de specialitate subliniază că cele mai ilustrative manifestări'[7] în acest sens sunt: înroşirca (paloarea feţei), creşterea volumului vaselor sanguine (observabile la tâmple sau în zona carotidei), spasmul glotic, tremurul vocii, sudoraţia temporală, frământatul mâinilor, perioada dc latenţă în răspunsuri, ezitarea privirii anchetatorului. Este evident că un anchetator experimentat nu poate scăpa un astfel de comportament. Pentru acesta, tremurul vocii, al mâinilor, culegerea unor scame imaginare, mototolirea pălăriei ori a poşetei, pauzele, contraîntrebărilc etc. vor fi suficient dc lămuritoare asupra conduite unei persoane care trăieşte din plin disconfortul psihic intern în contact cu autoritatea. Experienţa demonstrează nu greutatea dc a surprinde aceste aspecte, ci deficienţa dc a Ic interpreta corect.

16. Idem. pag. 109.
17. Vezi fişa dc obscrva(ic asupra indiciilor vizând comportamcnrul simulai. Studenţii vor conspecta ucrarea: I. T. Butoi. Al. Butoi. T. Butoi Psihologia comportamentului criminal - investigaţia duplicită|ii
•■tulul ni interogatoriul judiciar, Ed. Enmar. Bucureşti, 1999.

Nu rareori inhibiţia emoţională (teama inocentului prilejuită dc contactul interpersonal cu reprezentantul autorităţii) este interpretată ca indiciu al vinovăţiei, iar comportamentul învinuitului se apreciază ca fiind simulat. Cu privire la problematica interpretării corecte a tabloului psihocomportamcntal, ca îşi fundamentează temeiurile în psihologia persoanei, psihologia medicală etc. dar a cerc acestor discipline punerea în formule interpretative precise a gesturilor, a inimicii, a conduitei de relaţie şi expresie a unei persoane într-o împrejurare, este mult prea pretenţios.

Trecerea de la ştiinţă către arta anchetei judiciare sc face prin personalitatea anchetatorului, observator şi investigator fin, a cărui intuiţie profesională este izvorul interpretării.

Revenind la acest aspect, trebuie să sc disecarnă între motivele care provoacă starea emoţională. Ele sunt, ca primă posibilitate, legate dc abilitatea psiholemperamentală a învinuitului, de trecutul său infracţional, dc starea prezentă, de problemele personale pur şi simplu (inclusiv starea dc sănătate psihomedicală) sau ca o a doua posibilitate, izvorănd exclusiv în raport cu problematica critică a cauzei pentru care acesta este cercetat. De regulă, procedând la discuţii introductive, corelate, legate de situaţia familială, profesională, antecedente, stare dc sănătate, probleme de perspectivă ş.a. sc obţine o anumită deconectare a individului, o încălzire a relaţiei intcrpersonale, absolut necesară trecerii către chestionarea cu privire la bănuiala care i se aduce.

în cazul ***persoanelor sincere, dur labile emoţional*** (sfera în care, de regulă, intră minorii, femeile, bătrânii, convalescenţii), tară experienţă în raport cu situaţiile dc acest gen, este necesară, ca o condiţie a reuşitei, crearea unui climat de siguranţă şi încredere reciprocă, a unui dialog deschis, degajat în care ele să-şi înţeleagă statutul în faţa autorităţii şi cc obligaţii le revin. Nercalizarca accsbii climat poate duce (mai ales atunci când se utilizează procedeul frontal al ascultării), odată cu atacarea problemei critice, la inhibări emoţionale artificiale, cu întregul lor cortegiu dc manifestări mimico-gcsticularc şi ncurovcgctativc. Labilul emoţional (chiar fără a fi vinovat) va reacţiona şi-şi va argumenta spusele împovărat dc disconfortul inhibam al temerii naturale pc care o resimte faţă dc implicaţiile conjuncturale referitoare la învinuire, la care se adaugă blocajul afectiv faţă de interlocutorul însuşi. Gesturile dc nervozitate, ticurile sau ridicarea tonului pe lângă faptul că semnifică lipsa de profesionalism a anchetatorului, pot provoca o adevărată degringoladă în gândirea şi stările sufleteşti ale învinuitului (bănuitului) emotiv.

Există în acest punct al contactului interpersonal, pericolul de a se interpreta greşit aşa-zisul „moment psihologic" creat şi de a-l „exploata eficient" prin chestionare directă, implicare. Precizările cu caracter acuzatorial sau prezentarea de probe poate complica şi mai mult tabloul psihocomportamental al emotivului, el putând ajunge, în ultimă instanţă, chiar la recunoaşterea unor fapte pe care nu lc-a săvârşit. Din acest motiv trebuie privită cu multă precauţie orice relatare a învinuitului şi, în special, tot ceea ce afirmă şi îi este defavorabil. Aşa stând lucrurile, dacă labilului emoţional (în situaţia bănuitului-învinuitului cure totuşi nu a comis fapta), i s-a creat un climat introductiv dc încredere (realizabil prin abordarea în faza contactului iniţial, a unor problematici colaterale, faţă de care organul dc urmărire să manifeste interes, să dea un sfat, să aibă o intervenţie, să strecoare o glumă sau să ştie să asculte cu răbdare) i sc poate aduce în faţă problematica critică fără nici un risc. Mai mult, aceasta prilejuieşte, dc regulă, un comportament în care sc descifrează uşor indiciile naturalcţii şi dezinvolturii în argumentare şi justificări, sinceritatea surprinderii. învinuitul manifestând, mai degrabă, curiozitate faţă dc învinuire decât teamă, exprimându-şi păreri, răspunzând prompt la întrebări şi punând, la rândul său, o seric dc întrebări.

Astfel stau lucrurile în situaţia în care în persoana învinuitului sc află chiar ***autorul faptei.*** Sc constată, de regulă, că discuţiile introductive pc problematica colaterală nu dau

roadele sconlate. Ambianţa rămâne rece, răspunsurile suni monosilabice, învinuitul nu se angajează sincer în dialog, „nu dă nimic de Ia el"". Analizând comparativ reactivitatea mimico-gcsticulară a învinuitului, o fină interpretare va surprinde faptul că, dacă loluşi pc fondul sărac al dialogului colateral, se obţin răspunsuri şi crâmpeie de discuţii în limite relativ normale, nu acelaşi lucru se întâmplă atunci când sc atacă problemele critice. Revenind la exemplul menţionat, prin aducerea în discuţie a problematicii ridicate de împrejurările săvârşirii omorului, s-au evidenţiat pc lângă negările stercotipe („nu cunosc", „nu ştiu", „nu mi amintesc"), manifestări frecvente de evitare a privirii, pauze înainte de răspuns, spasmul glotic, sudoraţie, tremurul mâinilor, lipsa oricărei iniţiative, toate acestea pc un fond general dc suspiciuni din partea învinuitului. Manifestarea acestor tulburări psihocomportamentale net diferenţiate se explică printr-un mecanism psihologic extrem de subtil. Esenţa sa constă în aceea că persoana care a comis fapta dispune, în planul intim al personalităţii sale, de capacitatea psihică de a se degaja cu uşurinţă de situaţia de învinuit în cauză. Ea. neavând nimic cu cauza care este ascultată, îşi comută cu uşurinţă sfera preocupărilor şi a atenţiei către problematica introductivă, colaterală cc o captivează şi pe care o acceptă cu plăcere şi interes. Dimpotrivă, învinuitul care a săvârşit infracţiunea „nu arc posibilităţi pentru tematici colaterale", cu alte cuvinte, nu se dispune de capacitatea psihică de comutare. Problematica sa centrală sc exercită cu o forţă inhibitorie deosebită asupra oricăror altor aspecte care sc aduc in discuţie. Centrul excitaţiei sale nervoase polarizează întreaga personalitate exclusiv către fapta săvârşită şi implicaţiile acesteia. Chiar dacă i se oferă posibilitatea destinderii, structurile subconştiente. prin mecanisme inhibitive îl ţin prizonierul condiţiei dc învinuit în cauză, statut şi rol pe care nu Ie poate abandona.

Deşi în faţa organului dc urmărire penală, învinuitul îşi impune conştient ieşirea din rol, stă în posibilităţile anchetalonilui experimental să desprindă cu uşurinţă şi să interpreteze corect notele artificialului, lipsa dc participare, starea de disconfort psihic, teama şi suspiciunea continuă în întreaga atitudine de relaţie şi expresie a învinuitului nesinecr. Această teamă rezultă din aceea că persoana care a comis fapta realizează natura pur introductivă a discuţiilor colaterale. Ea este preocupată de ceea ce bănuieşte că va urma după aceasta, fiind continuu în gardă cu privire la aspectele critice pc care Ic intuieşte că urmează şi în raport cu care îşi făureşte alibiurilc[19].

Cât priveşte învinuitul care nu a săvârşit fapta cc i se impută, acesta sc dăruieşte lesne tematicii abordate, participând cu naturaleţe la dezvoltarea ei. Odată fiindu-i lămurite statutul şi rolul în cadrul ascultării, cl va alunga din plan psihic toată problematica cei provocase temere, iar cu privire la învinuire va argumenta natural, dezinvolt, participativ, dezinhibat, neavând, cu alte cuvinte, nimic care să-i inspire teamă.

18. Dc exemplu: In discuţiile iniţiale avute cu N. V. învinuit de omorul comis la 16.11.1986, a cărui victimă a fost numitul M. N., deşi au fost puse în discuţie aspecte cu o problematică diversă, antrenantă, respectiv profesie, Derc tic prieteni, timp liber, relaţii cu partenerii dc sex opus apropiate vârstei şi preocupărilor fireşti ale acestuia, lotuşi nu s-a putut obţine o deschidere către dialog, atmosfera rămânând artificială, cu lungi tăceri, lipsită complet de iniţiativa firească şi spontaneitatea contextului care i se oferea.

19. De exemplu: in cauza privind omonil comis la 15.11.1980 a cărui victimă a fost numitul A. A„ învinuita B A., concubina victimei, deşi s-a antrenat în discuţii colaterale, a participat la un dialog lipsită de naturaleţe, ^jngacc. artificială. Iară tonus, viaţă, întreaga personalitate a învinuitei era parcă „la pândă" în intenţia dc a urinari ^ „descifra", la rându-i. efectele spuselor sale pe mimica anchetatorului. Kaţă de întrebările critice şi problematica împrejurărilor rezultând din câmpul infracţiunii, învinuita a rclalat permanent o istorioară verosimila, lipsiij însă dc vigoare, precum şi invariabilele ..nu ştiu", „nu-mi pot explica", rostite în tnod stereotip, indiferent de forţa si logica probelor în acuzare, care au întărit in

Rezultate deosebit de interesante în diferenţierea celor două conduite opuse sc pot obţine prin interpretarea manifestărilor psihocomportamcntalc şi a reactivităţii de expresie a învinuiţilor faţă dc întrebările directe în raport cu aspectele critice. Astfel, adresîndu-i-se întrebări de genul:

- Dacă susţineţi că nu a-|i săvârşit fapta, atunci pe cine bănuiţi?
- Ce credeţi, va 11 descoperit autorul acestei fapte?
- Cc credeţi că ar merita autorul pentru fapta sa? ele.

învinuitul care nu a săvârşit fapta va fi caracterizat printr-o participare autentică.

Dc regulă, persoana sinceră este deosebit de spontană, îşi spune părerea deschis şi chiar dacă dc exemplu, nu bănuieşte o persoană anume, oferă totuşi, păreri care sc vor plauzibile, cu forţă, cu argumente. De obicei, aceasta îşi exprimă convingerea că autorul „nu poate scăpa de rigorile legii", că „oricât de târziu, adevărul tot va ieşi la lumină". în privinţa, de exemplu, a pedepsei, îşi exprimă, de regulă, indignarea şi ura pentru făptuitor, cerând sancţiuni foarte mari sau suplicii. Toate acestea pe fondul unei atitudini sincere, apropiate, deschise, care oferă indicii suficiente pentru un comportament natural, degajat, dincolo de implicaţiile cauzei.

în faţa aceleiaşi întrebări, învinuitul care a comis infracţiunea este ezitant, stânjenit, „deosebit dc încurcat". Explicaţia psihologică constă în efectul paralizant - inhibitoriu, in stupoarea creată dc întrebarea dc genul „Ce credeţi, va fi identificat autorul omorului?" ...pusă tocmai într-o împrejurare deloc plăcută pentru acesta, vizând tragerea la răspundere penală pentru înfăptuirea justiţiei. De asemenea, referitor la identificarea făptuitorului, răspunsurile sale dc obicei sunt: „eu ştiu cc să zic?", „depinde", iar în privinţa pedepsei pc care o consideră că ar merita-o autorul, cele mai frecvente răspunsuri sunt: „cc-o vrea legea" sau „cu ştiu cc să zic?", „nu mă pricep". De aceea, cc trebuie interpretat este nu atât răspunsul în sine, care poate să difere dc la o persoană la alta, ci mai ales, efectele dc-a dreptul paralizante ale acestor întrebări în conştiinţa individului care ascunde adevărul.

Suspiciunea bănuitului în raport cu sărăcia datelor pc care le deţine referitor la ce ştie anchetatorul, câl ştie, de la cine ştie, împovărează la maximum conduita acestuia. Neparticipativ, ostil, rămânând în expectativă, de regulă, nu arc puterea dc a bănui pc cineva, vine cu justificări şi temeri dc genul „nu pot să dau vina pe nimeni" ori „s-ar putea să greşesc", nepropunând soluţii sau, chiar dacă o face, devine stângaci, neplauzibil, artificial.

Neputând fi marcate, dar nici provocate dc om în scop voit, manifestările comportamentale şi psihofiziologice amintite vor acompania ca un veritabil cortegiu starea dc disconfort psihic pc care o trăieşte învinuitul. Cu privire la această complexă problematică trebuie subliniat însă faptul că, a socoti asemenea manifestări drept probe dc vinovăţie înseamnă a face o greşeală tot atât dc marc ca şi atunci când s-ar afirma că siguranţa dc sine ori promtitudinea şi certitudinea răspunsurilor date sunt probe certe ale vinovăţiei. Ceea ce trebuie reţinut este faptul că expresiile emoţionale, coroborate cu probe verificate, pot sublinia, adică pot confirma sau infirma, ca un argument în plus, o teză valabilă, constituind indici, orientativi asupra tentativelor comportamentului simulat în ancheta judiciară.

5.3.2. Comunicarea non-verbală - reguli tactice specifice raporturilor interpersonalc de opozabilitate şi confruntare

Comunicarea dintre anchetator şi învinuit sau inculpat nu sc efectuează numai pe plan verbal utilizând limbajul natural articulat, ci oamenii realizează transfer dc informaţii şi pc alte canale, prin aşa-numita comunicare non-verbală. extralingvistică (gestică, mimică, fond sonot al vorbirii).

im

Canalele non-vcrbalc realizează un surplus dc comunicare, transmi(ându-se stări psihocmoţionalc, anxietate, depresie etc. Avantajul comunicării extra-verbalc constă în faptul ..î acesta scapă, în general, controlului voluntar, conştient creând astfel o posibilitate de acces ^pre procesele informaţionale, atât din sfera gândirii reflectate, cât şi a nivelurilor psihologice nereflectate, antrenate în comunicarea realizată involuntar.

Majoritatea transferului informaţional al afectivităţii are loc prin canalele cxtra-vcrbale. In timpul conversaţiei, comunicarea extra-verbală, şi, în concret, „contactele oculare" care au loc între privirile interlocutorilor în timp cc vorbesc sunt foarte importante. Controlul din privire se efectuează dc către emiţător (învinuitul sau inculpatul) chiar şi în timpul în care el ••orbeşte. Pe parcurs urmăreşte rcac(ia partenerului, reacţie încă neverbală, şi în funcţie de ceea ce i se parc că vede la cl îşi ajustează a doua parte a emisiunii sale. Astfel de controale oculare sunt făcute, frecvent în cabinetul de interogatoriu, mai ales atunci când învinuitul sau inculpatul nu ştie dc cc probe dispune anchetatorul şi mai ales atunci când emite informaţii denaturate sau false. Pentru învinuit sau inculpat este important să constate dacă anchetatorul a „înghiţit" sau nu informaţia incorectă.

In timpul unei conversaţii obişnuite sau al unei relatări, privirea pendulează la partener cu intermitentă. In momentele cruciale, exact la argumentele cele mai importante, ori unde ar :!. privirea revine la interlocutor spre a controla dacă a înţeles, dacă este dc acord sau nu cu cele relatate. Urmărirea acestei pendulări oculare cere din partea anchetatorului foarte multă experienţă şi inteligentă, căci revenirea la privirea directă poate semnala că învinuitul sau nculpatul a ajuns la un punct nodal, unde vrea să strecoare un neadevăr care ar putea avea importanţă.

Anchetatorul va obţine o informaţie preţioasă, fie că este un adevăr şi atunci îl apropie de lămurirea cazului, fie că este o minciună, şi atunci poate evalua mai corect gradul dc sinceritate, respectiv de nesinceritate a bănuitului.

Cunoaşterea valorii informative a pendulării privirii trebuie să îl facă circumspect pe anchetator, care este dator să-şi însuşească controlul cât mai perfect al mimicii, al privirilor sale. Cu cât anchetatonil vrea să fie mai puţin permisiv, să nu sc lase tatonat dc bănuit, cu atât trebuie să fie mai stăpân pe cele mai mici reacţii involuntare care l-ar putea trăda şi ar da o urnă valoroasă bănuitului.

în anumite momente ale dialogului, bănuitul nu trebuie să ştie sub nici un motiv că ar.chctatorul aprobă sau nu unele din afirmaţiile sale. Privirea interlocutorului nu este o sursă ic informaţii, ci şi un mijloc dc condiţionare a interlocutorului. La prima audiere, când i sc cerc bănuitului să relateze faptul incriminat, şi unde el va da o versiune evident favorabilă lui, anchetatorul trebuie să îl lase să spună tot ce vrea, să aibă marc fluenţă în expunere. Dacă în cursul acestei relatări spontane învinuitul nu este întrerupt, ci dimpotrivă, prin privirea sau i «rin mişcările capului, anchetatonil îl încurajează, foarte probabil el va furniza suficient r^tcrial pentru ca monologul odată terminat, să se ajungă la un dialog critic. Această condiţionare prin gratificarc este o capcană eficientă, care îl va ajuta pc anchetator să elaboreze în continuare o tactică adecvată situaţiei.

în credinţa populară, cei care evită privirea interlocutorilor sunt oameni nesinceri. Mulţi \ psihologi sunt însă de părere că evitarea privirii în ochii altora, mai ales în ochii celor investiţi ea autoritate, este un semn dc frustarc. Prin definiţie, orice învinuit sau inculpat, cei aflaţi în cirtenţie preventivă, sunt într-o puternică stare de frustrare. Pierderea, chiar şi vremelnică a scurtaţii, contribuie la acea stare dc frustrare, care în majoritatea cazurilor va duce la manifestări agresive. Agresivitatea în camera dc audiere se manifestă mai ales în răspunsuri xsolcntc, încercări dc sfidare şi ca reacţie la privirea scnttătoare a anchetatorului, evitarea dc a-l privi în faţă. Simptomul stării dc frustrare nu trebuie să fie deci confundat cu o trăsătură dc personalitate (sinceritate - ncsinccritatc).

Anchetatorul care vrea să stabilească un contact uman cu învinuitul sau inculpatul trebuie să evite orice privire, gest sau vorbă care ar potenţa, cât dc cât, stareţi de frustrare în care sc găseşte acesta.

5.3.3. Reguli tactice specifice raporturilor interpersonalc dc opozabilitate şi confruntare[1'"1'"]

în literatura de specialitate, sunt câteva reguli tactice care pot facilitate nu numai stabilirea unui contact verbal între interlocutori, dar şi în acelaşi timp, pot aduce un oponent în situaţia de a colabora:

1. în contactul cu adversarul înainte dc a fi ascultaţi, suntem priviţi;
2. exprimarea clară, în limbaj inteligibil a interlocutorului este obligatorie;

1. înainte dc a vorbi, trebuie să ştim să observăm şi să ascultăm. Din primele clipe dc contact cu bănuitul trebuie să-1 studiem la început în ansamblu, şi apoi mişcările nccontrolabile în momentul în care este chestionat asupra problematicii critice. Mare semnificaţie au şi pauzele pc care le face bănuitul, durata acestora putând fi interpretată ca indice al efortului dc denaturare sau disimulare:

1. faţă de interlocutor sc recomandă a se avea o atitudine deschisă. Adesea cel anchetat trebuie să fie încurajat, fie prin flatare („Eu te ştiam dc băiat deştept..."), fie prin utilizarea unei formule de generalizare şi nu de particularizare („Da, au mai tăcut şi alţii aşa ceva, nu eşti dumneata singurul..."), ori dc minimalizare şi îndepărtare a pericolului („Vezi unde duce anturajul, consumul dc alcool. în alte împrejurări fapta asta nu s-ar fi putut întâmpla...") etc;
2. învinuitul sau inculpatul trebuie să fie convins că este ascultat cu cea mai marc atenţie, căci această atitudine exprimă respectul anchetatorului faţă dc cl. Dc aceea după cc îşi termină relatarea şi are impresia că a fost integral crezut sc pot valorifica momentele psihologice create de întrebările dc verificare a elementelor contradictorii sau nonconcordante, consecinţă a neadevărurilor structurate dc interlocutor;
3. faţă dc interlocutor sc recomandă a avea o atitudine echilibrată, exasperant dc calmă, răbdătoare (de fapt tenacitate şi rezistenţă - „mai insistă încă puţin după momentul în care tu însuţi simţi că totul este zadarnic"). Aceasta deoarece în majoritatea cazurilor, timpul operează în defavoarea învinuitului sau inculpatului, starea tensională în care sc află, până la mărturisirea completă, insecuritatea crescândă pe care o resimte în privinţa viitorului făcându-l să comită greşeli;
4. înţelegerea umană faţă de învinuit, prescrisă de legile noastre, dar care nu sc confundă cu „bunăvoinţa" sau ci. „iertarea", respectul persoanei învinuitului sau inculpatului, oricare ar fi crima pe care a săvârşit-o, creează un climat favorabil pentru a obţine în limitele posibilului, cât mai multe informaţii dc la învinuit sau inculpat - un gest de prietenie (apropierea scaunului, oferirea unei ţigări, a unei cafele etc), un sfat, istorisirea unei întâmplări asemănătoare prin consecinţe, un proverb, o bătaie prietenească pe umăr etc, pot duce în momentele psihologice adecvat create, la mărturisiri complete.

I%is Tibcriu Bogdan. Ion Sîntea. Rodica Drigan Cornianu, (citând pc Cl. Duval şi J. A. Michand) „Comportamentul uman în procesul judiciar", fdit. Ml, Bucureşti 1988 pag. 151/152. - prelucrtn şi interpretări personale.

5.4. Etape şi strategii de interogare a învinuitului sau inculpatului 5.4.1. Etapele ascultării învinuitului sau inculpatului[20]

Atât faza urmăririi penale cât şi faza cercetării judecătoreşti, audierea învinuitului sau inculpatului, cuprind trei etape distincte:

- verificarea identităţii civile a învinuitului sau inculpatului, adică cunoaşterea statutului de persoană fizică a învinuitului sau inculpatului, în sensul legii civile;
- ascultarea relatării libere;
- adresarea dc întrebări, din partea anchetatorului în faza dc urmărire penală; a procurorului şi a părţilor în faza cercetării judecătoreşti, prin intermediul preşedintelui completului de judecată şi dc către preşedinte sau membrii completului, tot prin intermediul preşedintelui de complet.

a) Verificarea identităţii civile[21] a învinuitului sau inculpatului

Parcurgerea acestei etape este obligatorie pentru a nu fi învinuită altă persoană decât cea care a săvârşit infracţiunea. Verificarea identităţii constă în întrebări cu privire la nume. prenume, poreclă, data şi locul naşterii, numele şi prenumele părinţilor, cetăţenia, studii, situaţia civilă a învinuitului.

Un moment important al acestei etape îl constituie introducerea în atmosfera învinuitului, scop în care i se pot adresa întrebări ce nu au legătură cu cauza, în vederea stabilirii contactului psihologic. în continuare se aduce la cunoştinţa învinuitului fapta care face obiectul cauzei, punându-i-sc în vedere să declare tot ceea cc ştie cu privire la fapta şi învinuirea care i se aduce în legătură cu aceasta. înainte de a fi ascultat, învinuitului i se solicită să dea o declaraţie scrisă personal cu privire la învinuirea adusă. Prima etapă a ascultării reprezintă, dc fapt, primul contact dintre învinuit şi cel care efectuează ascultarea şi este hotărâtoare pentru orientarea modului cum sc va desfăşura activitatea ulterioară a a organului de urmărire penală.

Verificarea identităţii nu constituie doar un simplu act tehnic, ci un bun prilej dc a studia comportamentul învinuitului lă|ă de situaţia în care se află, modul cum reacţionează la întrebările cc i sc adresează, gesturile, starea dc tensiune sau calmul pe care le afişează. Aceste observaţii ajută la stabilirea procedeelor tactice dc ascultare; cu cât ele sunt mai complete şi mai temeinice, cu atât ascultarea va fi mai uşoară.

b) Ascultarea relatării libere.

începe prin adresarea unei întrebări cu caracter general prin care învinuitului i se solicită să declare tot ceea ce are de arătat în legătură cu învinuirea ce i se aduce. în acest mod, organul dc anchetă judiciară oferă învinuitului posibilitatea dc a declara tot ceea ce consideră că interesează cercetarea. O astfel de întrebare ar putea fi formulată în maniera: „Sunteţi învinuit dc săvârşirea infracţiunii de omor, faptă prevăzută şi pedepsită de art. 174 Cp., constând în aceea că în ziua dc ...aţi aplicat numitului **B**.N. mai multe lovituri de cuţit, în urma cărora acesta a decedat. Cc aveţi de declarat cu privire la această învinuire?"

învinuitul arc posibilitatea să prezinte faptele în succesiunea lor firească, fără a i se limita în vreun fel expunerea prin adresarea altor întrebări. în acelaşi timp, anchetatorul arc posibilitatea sâ-1 studieze pc învinuit, să-l observe şi să noteze omisiunile, ezitările, aspectele cu privire la care apar contraziceri pentru ca. ulterior, pc marginea lor. să-şi stabilească procedeele tactice ce le va adopta în ascultare. în timpul ascultării libere, anchetatorul trebuie să evite întreruperea relatării învinuitului, aprobarea sau dezaprobarea afirmaţiilor acestuia, să-şi manifeste satisfacţia sau nemulţumirea. în funcţie de poziţia celui ascultat trebuie să dovedească stăpânire dc sine, răbdare, calm şi, în general, o atitudine prin care să nu-şi exteriorizeze sentimentele faţă dc învinuit.

Relatarea liberă este un bun prilej pentru anchetator dc a cunoaşte şi dc a analiza poziţia învinuitului prin compararea celor prezentate cu materialul probator existent la dosarul cauzei. Toate observaţiile făcute în cursul acestei etape vor constitui temei pentru stabilirea procedeelor tactice care vor fi folosite în continuare. De aceea, chiar şi atunci când învinuitul neagă faptele, denaturează adevărul, nu trebuie adoptată o poziţie rigidă, ostilă faţă de acesta, deoarece există posibilitatea ca ulterior, să i se demonstreze poziţia obstrucţionistă în anchetă.

c) Adresarea de întrebări şi ascultarea răspunsurilor învinuitului sau inculpatului După ca învinuitul a relatat liber referitor la învinuirea adusă, i se adresează întrebări cu privire la fapta ce formează obiectul cauzei şi învinuirii. Adresarea de întrebări în scopul lămuririi tuturor împrejurărilor cauzei reprezintă ultima etapă a ascultării învinuitului ori inculpatului, etapă în care se oglindeşte în acel mai înalt grad modul cum a fost pregătită această activitate[22]:

- să fie clare şi precise;
- să fie formulate la nivelul dc înţelegere al celui ascultat;
- să nu sugereze răspunsul pc care-1 aşteaptă organul de urmărire penală;
- să oblige pe învinuit să relateze şi nu să determine un răspuns scurt de genul da sau nu;
- să nu pună în încurcătură pe învinuit, mai ales atunci când acesta este bine intenţionat, interesat în a declara adevărul.

în această etapă se adresează întrebări prevăzute în planul de ascultare care pot fi completate cu întrebări formulate pc parcursul ascultării, în funcţie de răspunsurile învinuitului, de poziţia sa, de problemele nou apărute în timpul ascultării.

întrebările folosite în timpul ascultării pot fi clasificate în mai multe categorii, în raport cu scopul urmărit, cu natura şi aria de cuprindere a aspectelor care urmează a fi lămurite, astfel:

- întrebări „temă" (cu caracter general), care vizează fapta - învinuirea în ansamblul său;
- întrebări „problemă" prin care se urmăreşte lămurirea unor aspecte ale activităţii ilicite desfăşurate, anumite aspecte ale cauzei;
- întrebări „detaliu", având caracter strict limitat la anumite amănunte prin care sc urmăreşte obţinerea dc explicaţii ce pot fi verificate. Aceste întrebări pot fi de precizare, de completare, de control, prin adresarea cărora se urmăreşte determinarea cu exactitate a unor împrejurări, pentru lămurirea unor aspecte omise cu ocazia relatării libere, pentru verificarea siguranţei şi constanţei în declaraţii a persoanei ascultate.

Alegerea întrebărilor care vor fi folosite în timpul anchetei depinde, în primul rând, de poziţia învinuitului cu privire la învinuire, poziţie cc poate consta în recunoaşterea faptei şi a

20. Aioniţoaic, C. Butoi, T. - op.cit.. pag. 90-120.

21. S-ar putea formula anumite obiecţii privind utilizarea termenului dc identitate civila. Sus|inem această formulare pornind dc la necesitatea ca identificarea să se facă pe baza buletinului dc identitate sau a actelor dc stare civilă. în practică sc cunosc situaţii când identificarea s-a făcut pe baza unor legitimaţii, iar autorii infracţiunilor s-■ sustras apoi urmăririi. De asemenea, s-au întâlnit situaţii, mai rare, dc trimitere în judecată, în lipsă, a unor persoane cc nu aveau identitatea corect stabilită.

22. Bicllz, R. Gheorghiu, D. - Logică judiciară. Ed. Pro Transilvania. Bucureşti. 1998 ..Propoziţiile interogative numite şi „întrebări", ocupă un loc important şi au o însemnătate deosebită, deopotrivă în activitatea ştiinţifică şi in activitatea practică, iar analiza lor sislcmatică este dc compclcnţa unei discipline logice speciale - logica erotetică - parte a logicii aplicate ale cărei rezultate au o importanţă specială şi penlru logica juridică. De pildă, printre cele mai importante instnimcntc la care apelează cercetările psiho-socialc (sondajul dc opinie ancheta socială şi interviul), iar altele sc dovedesc indispensabile juriştilor in diferite etape esenţiale pentru activitatea lor. cum sunt: interogatoriul, ancheta sau biodetecţia judiciară, mi sunt altceva decât sisteme de întrebări cu particularităţi şi

învinuirii, negarea, respingerea învinuirii, diminuarea - atenuarea învinuirii prin recunoaşterea parţială, dc regulă a unor aspecte mai puţin grave ale activităţii ilicite desfăşurate, refuzul de a face declaraţii.

în cazul recunoaşterii învinuirii, după terminarea expunerii libere, dacă sc apreciază că declaraţia nu este completă sau unele probleme sunt neclare, se procedează la adresarea unor întrebări dc completare, de precizare şi de control. întrebările trebuie să sc refere la fapte, împrejurări concrete, evitându-se a sc solicita învinuitului să facă aprecieri, presupuneri ori să exprime opinii personale.

în condiţiile când învinuitul încearcă să nege faptele, pc lângă întrebările de completate, de precizare şi de control, trebuie să se folosească, în mod deosebit, întrebările detaliu. O situaţie aparte o prezintă aceea că învinuitul refuză să facă declaraţii. Cunoscând personalitatea şi psihologia celui ascultat, anchetatorul trebuie să stabilească motivele pentm care el refuză colaborarea.

5.4.2. Strategii dc interogare a învinuitului sau inculpatului (bănuitului)[23]

Cunoştcrca împrejurărilor în care a fost săvârşită infracţiunea şi stabilirea corectă a datelor privind persoana învinuitului (inculpatului) folosesc anchetatorului la stabilirea procedeelor tactice de efectuare a ascultării.

Tactica ascultării învinuitului (inculpatului) cuprinde metode şi mijloace legale folosite in activitatea dc asctdtare, în scopul obţinerii unor declaraţii complete şi veridice, care să contribuie la aflarea adevărului şi clarificarea tuturor aspectelor cauzei. Dispoziţiile legale şi regulile tactice criminalistice reprezintă elemente de bază în stabilirea tacticii. O tactică adecvată presupune adaptarea regulilor generale în fiecare cauză în parte, la personalitatea celui ascultat şi la poziţia învinuitului (inculpatului).

în cele ce urmează vom prezenta procedeele tactice de ascultare a învinuitului, cunoscute în practica autorităţilor judiciare:

a) Strategii de interogare vizând folosirea întrebărilor de detaliu

întrebările de această natură se folosesc pentru a obţine de la învinuit amănunte referitoare la diferitele împrejurări ale faptei săvârşite, care să permită verificarea explicaţiilor. Scopul utilizării acestor întrebări este dc a demonstra bănuitului netemeinicia susţinerilor sale şi de a-l determina să renunţe la negarea faptelor săvârşite. Practica atestă că acest procedeu tactic dă rezultate bune în cazul învinuiţilor recidivişti (infractori cu experienţă) care, deşi îşi pregătesc atent declaraţiile, comit totuşi erori şi inconsecvenţele logice. Ori, tocmai asemenea aspecte trebuie exploatate, prin folosirea acestui gen dc întrebări, pentru a determina furnizarea datelor necesare aflării adevărului, colaborarea învinuitului, clarificarea problemelor cauzei. De aceea, întrebările detaliu, împreună cu alte procedee dc ascultare, sunt folosite frecvent în cazul când învinuitul face declaraţii nesigure, contradictorii.

b) Strategii de interogare repetată

Acest procedeu constă în reaudieri ale învinuitului cu privire la aceleaşi fapte, împrejurări, amănunte, la intervale diferite de timp. între diversele declaraţii ale învinuitului vor apare, inevitabil, contraziceri, nepotriviri, cu toate încercările dc a reproduce cele relatate anterior, pentru că detaliile nu vor putea fi puse la punct, nu vor putea fi repetate, cu toate pregătirile făcute în acest sens dc către acesta, demonstrându-i-sc, astfel, netemeinicia afirmaţiilor pc care le-a făcut anterior şi putând fi determinat să recunoască adevărul.

23. Aioniţoaic C. Butoi T. - op.cit., pag. 109-120.

c) Strategii de interogare sistematică

Acest procedeu sc foloseşte atât în cazul învinuitului sincer, pentru a-1 ajuta să lămurească complet toată problematica cauzei, mai ales în cauzele complexe, cât şi al celor nesinceri pentru că îi obligă să dea explicaţii logice şi cronologice la toate aspectele privind învinuirea.

în cadrul acestui procedeu, prin intermediul întrebărilor problemă, învinuitului i se solicită să clarifice sistematic cum a conceput şi pregătii infracţiunea, persoanele participante şi modul în care a acţionat fiecare. Atunci când cel ascultat a săvârşit mai multe infracţiuni, în raport cu personalitatea şi psihologia acestuia, anchetatorul va stabili dacă ascultarea va începe în legătură cu infracţiunea cea mai uşoară sau cea mai gravă. Când există mai mulţi învinuiţi în cauză, fiecare trebuie ascultat atât cu privire la activitatea proprie, cât şi separat, cu privire la activitatea fiecărui participant.

d) Strategii de interogare încrucişată

Scopul acestui procedeu este dc a înfrânge sistemul de apărare al învinuitului ncsincer, care se situează pe poziţia negării totale a faptelor săvârşite. Este un procedeu ofensiv şi constă în ascultarea aceluiaşi învinuit dc către doi ori mai mulţi anchetatori cc s-au pregătit în mod special an acest scop şi cunosc problemele cauzei în care se face ascultarea. Procedeul prezintă un anumit avantaj, dar şi dezavantaj. Avantajul constă în faptul că învinuitului sau inculpatului nu i sc dă posibilitatea să-şi pregătească răspunsuri mincinoase, întrebările fiind adresate dc fiecare anchetator alternativ, într-un ritm susţinut, alert. Dezavantaje: derutarea persoanelor cu structură psihică slabă, încurcarea celui ascultat, anchetatorii înşişi putându-sc încurca reciproc, mai ales atunci când nu toţi stăpânesc perfect problema cauzei.

e) Strategii de interogare vizând tactica complexului de vinovăţie

Acest procedeu constă în adresarea alternativă a unor întrebări care conţin cuvinte atectogene (critice) privitoare la faptă şi la rezultatele ci şi a unor întrebări cc nu au legătură directă cu cauza. Pentru realizarea scopului - obţinerea unor declaraţii sincere - trebuie observate atent reacţiile învinuitului la diversele întrebări cc i sc adresează, întrucât reuşita procedeului nu depinde numai de răspunsurile celui ascultat, ci şi dc observarea şi aprecierea acestuia.

f) Strategii de interogare vizând folosirea probelor de vinovăţie

Procedeul sc foloseşte în ascultarea învinuitului ncsincer, care încearcă să denatureze adevărul, să îngreuneze cercetările, mai ales dacă este recidivist, cc, dc regulă, recunoaşte faptele numai în măsura în care este convins despre existenţa şi temeinicia probelor administrate împotriva sa. Procedeul sc utilizează numai după cunoaşterea exactă a poziţiei învinuitului. Aceasta presupune ca învinuitului ascultat să i sc consemneze declaraţia, indiferent dc poziţia avută faţă dc laptele pentru care este învinuit, întrucât numai astfel sc poate adopta procedeul tactic dc ascultare adecvat.

Obţinerea de rezultate bune prin folosirea acestui procedeu este asigurată de respectarea unor cerinţe, printre care:

- cunoaşterea temeinică de către anchetator a tuturor probelor din dosar, a legăturii ce există între acestea şi activitatea ilicită desfăşurată dc către învinuit;
- cunoaşterea valorii fiecărei probe din dosar;
- stabilirea celui mai indicat moment pentru folosirea probelor de vinovăţie şi a ordinii în care acestea vor fi prezentate;
- stabilirea judicioasă a întrebărilor ce vor însoţi prezentarea probelor.

Atenţia care trebuie acordată folosirii acestui procedeu de ascultare se explică prin aceea că orice eroare din partea anchetatorului poate compromite întreaga muncă desfăşurată pentru

determinarea învinuitului să facă declaraţii veridice şi complete; luând cunoştinţă prematur dc probele existente, cel ascultat va recunoaşte numai ceca ce este dovedit sau, convingându-se de insuficienţa ori dc forţa probantă redusă a dovezilor dc vinovăţie prezentate, va continua să persevereze în a respinge învinuirea adusă. în raport cu personalitatea şi psihologia învinuitului sc poale proceda la prezentarea frontală sau prczcnlarea progresivă a probelor dc vinovăţie. Prima metodă presupune prezentarea în mod neaşteptat, dc la început, a probelor care îi dovedesc vinovăţia şi adresarea dc întrebări directe cu privire la fapta săvârşită, înaintea acestui moment. învinuitul sau inculpatul trebuie să fie întrebat în legătură cu împrejurările dovedite prin probele care urmează a fi folosite, urmărindu-sc, astfel, crearea momentului psihologic necesar cunoaşterii faplelor, renunţării la poziţia dc nesinecritatc.

în practica organelor dc anchetă judiciara este mai frecvenl folosită prezentarea progresivă a probelor dc vinovăţie, ce constă în ascultarea în mod ireptat, plccându-se de la aspecic mai puţin importante, cu prezentarea de probe care nu dovedesc nemijlocit săvârşirea faptei, vinovăţia, continuându-se cu cele ce au relevanţă deosebită, din care rezultă direct vinovăţia.

g) Strategia interogării unui învinuit sau inculpat despre activitatea celorlalţi participanţi la săvârşirea infracţiunii

Procedeul se aplică atunci când în cauză există mai mulţi învinuiţi (inculpaţi) participanţi la săvârşirea aceleiaşi infracţiuni. Cunoaşterea învinuirilor inculpaţilor implicaţi în cauză permite anchetatorului să găsească veriga cea mai slabă în rândul participanţilor şi cu aceasta să înceapă ascultarea. Se solicită celui ascultat să declare ceea ce cunoaşte despre activitatea celorlalţi participanţi la infracţiune, lăsându-i impresia că persoana sa interesează mai puţin organul dc urmărire penală. în acest mod, învinuitul poate prezenta date valoroase în legătură cu infracţiunea săvârşită, date pc care ulterior, va trebui să le explice, iar apoi să facă declaraţii despre propria activitate.

Procedeul prezintă şi dezavantaje pentni că nu întotdeauna cel ascultat este dispus să divulge activitatea participanţilor, având în vedere înţelegerile stabilite înainte, dar mai ales după săvârşirea infracţiunii, privitoare la modul de comportare în eventualitatea descoperirii faptelor, Neştiind dacă şi ce au declarat ceilalţi participanţi, fiecare va avea reţineri, dar va manifesta, în schimb, un interes deosebit pentm a afla din anchetă care este poziţia celorlalţi învinuiţi. Cu răbdare, tact şi perseverenţă se poate ajunge la determinarea învinuiţilor să facă mărturisiri, să declare despre faptele comise dc către ceilalţi participanţi.

Prin confruntarea datelor obţinute din declaraţiile participanţilor, chiar dacă nu au declarat totul despre propria activitate, anchetatorul poate desprinde concluzii cu privire la sinceritatea celor implicaţi în cauză. Acest procedeu permite obţinerea unor rezultate pozitive, întrucât fiecare învinuit aflat în faţa unor date cunoscute de anchetator, despre care el nu declarase nimic anterior, va fi mai cooperant în relatarea activităţilor infracţionale a celorlalţi participanţi, în măsura în care le cunoaşte.

h) Strategia interogării vizând spargerea alibiului[2,1] sau justificarea timpului critic. Timpul critic reprezintă suma duratei activităţilor cc au precedai săvârşirea infracţiunii a

acţiunilor ce caracterizează săvârşirea infracţiunii şi perioada imediat post-intracţională. Acest

24. Definim alibiul ca pc „un construcl mental (strategie) cognitiv-demonstrativa, parţial acoperita faptic, prin care persoana bănuită caută:

a) **în** timp să rămână câl mai aproape dc timpul comiterii faptei;
b) **tn** spaţiu să sc plaseze cât mai departe dc locui comiterii faptei unde
c) să-şi facă simţită prezenţa.

procedeu se foloseşte, dc regulă, atunci când bănuitul refuză să facă declaraţii. Cunoscându-se activitatea bănuitului i se va solicita să declare locul unde s-a aflat, cu cine a luat legătura, cc a întreprins înainte, în timpul şi după săvârşirea infracţiunii. Explicaţiile date vor fi verificate minuţios pe zile, ore, minute şi locuri. Dc asemenea, procedeul se foloseşte în ascultarea infractorilor nesinecri, refractari, oscilanţi în declaraţii, care încearcă să îngreuneze aflarea adevărului. Acestora li se va cere să arate cc au făcut pe zile şi ore, să prezinte locurile unde s-au aflat şi persoanele cu care au luat legătura.

Verificarea datelor furnizate dc bănuit oferă anchetatorului posibilitatea constatării ncsincerităţii relatărilor, întrucât în declaraţiile acestuia apar neconcordanţe în justificarea timpului critic.

Pe baza rezultatelor verificărilor, folosindu-sc starea psihică a bănuitului, acesta va putea fi determinat să recunoască faptele cu ocazia unei noi ascultări. în cazul acestui procedeu se mai poate solicita bănuitului să justifice sursa mijloacelor de existenţă (în cazul celor neîncadraţi în muncă) să dea explicaţii cu privire la provenienţa bunurilor, valorilor găsite cu ocazia percheziţiilor corporale sau domiciliare.

Utilizarea procedeului de justificare a timpului critic permite extinderea anchetei judiciare asupra altor infracţiuni şi făptuitori mai ales că, aşa cum demonstrează cazuistica judiciară, tăcerea reprezintă, la fel ca şi alibiul, încercarea de a ascunde şi alte fapte, ca şi pe participanţi.

i) Strategii vizând interogatoriul psihanalitic

Interogatoriul psihanalitic" este interogatoriul viitorului, este inofensiv, curat, respectă „integral demnitatea, drepturile şi libertăţile cetăţeanului din perspectiva prezumţiei de nevinovăţie, este un joc al inteligenţei prilejuit preponderent dc o simplă discuţie asupra cazului şi care dă posibilitatea individului de a se apăra cu toate mijloacele - cele legale sau ilegale".

Comportamentul duplicitar este des întâlnit în practica judiciară, simularea desemnând efortul conştient întreprins cu perseverenţă de către subiectul interogat pentru a masca trăiri, unele stări sufleteşti, intenţii, acţiuni, fapte şi probe cu scopul dc a aduce ancheta judiciară pe căi greşite, în vederea sustragerii de la pedeapsă. Duplicitatea (simularea) esle caracteristica unei persoane care adoptă două atitudini şi joacă premeditat două roluri, afişează sentimente şi gânduri diferite de cele pe care le simte cu adevărat. Analizând minciuna la intersecţia dintre forma gândită, forma transmisă şi factualitate, se reţine:

- simularea este asigurată de divergenţa dintre forma gândită şi cea exprimată;

Minciuna reprezintă constructul mental strategic, apărarea, pc care, din perspectiva isihologiei judiciare, bănuitul o îndreaptă împotriva celui ce îl interoghează, adoptând un comportament voit contrafactual cu referinţă voit pragmatică şi vizând o finalizare persuasiv intenţională.

în timpul anchetei apare la individul supus ci, un dezechilibru psihic provocat de excesiva acumulare dc energie determinată de conflictele interpsihice. Astfel, conflictul dintre pulsiunile inconştientului şi actul conştient determinate dc raportul Eu-realitate, se concretizează în manifestări ce scapă cenzurii conştientului, fiind localizate la nivelul prcconştientului.

25. Butoi T. - Psihanaliza crimei, Ed. Ştiinţifica şi Tehnică. Bucureşti, 1994.

Strat de vigilenţa, filtru cu continui moral, etic 91 jundic. .slrat artificial creat prin interiorizarea normelor dc instrucţie ţi educa) ic liste propriu, individual ţi relativ fix. I'oniica/fl coordonatele dc b«z4 ale caracterul ut Kcpunc şi refulează tcndin|cle necon forme standardelor sule.

Accepta $1 |inc In «are dc rezerva '.cndiitlctc şi pubuuiiilc ncrcfulalc acceptate de cenzuri. prcgitindu-Ic pentru a acorda .: a 11 conştientizaţi ia caire epo la momentul optim

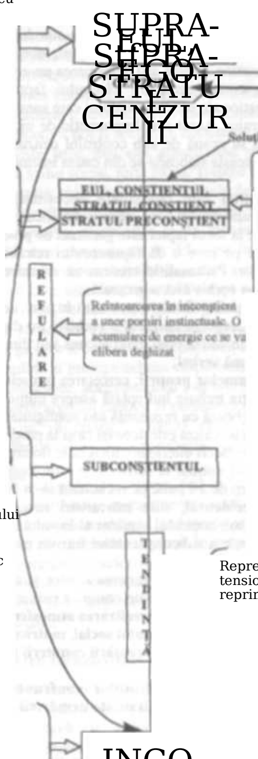
Purtătorul experienţelor si trasaturilor fundamentale ale speciei si rasei Rste .n da\ ancestral,

Conţine puterea individului stoca i. concluziile personale. complexei emoţionale | ine «ama dc ccnnţţlc natural, primai, biologic Conţine instinctul de conser- vare a speciei şi a individului

SUPRA-EUL

SUPRA-EGO

STRATUL CENZURII

INCONŞTIENTUL

Strat dc vigilenţa

Stratul conştient Conştiinţa acţionuld. un moment dat (starea trflua) Exprimi starea prezenta[1] Accepta ten-dinte şi pulsiuni cărora Ic da valenţele prezcntului. conşticnti/ându-le in contextul stimulam externe

Reprezintă pornirea tensionali a sinelui liste reprimata dc Supra-Eu atunci

Schiţa instanţelor psihanalitice
(după psih dr Tudorel Butoi)

Altfel spus, conţinuturile intelectuale sunt respinse, refulate de conştiinţă ca stări cc trezesc anchetatorului atitudini de autocontrol în scopul acoperirii manifestărilor emoţionale, dar ele continuând să-şi exercite presiunea asupra cenzurii conştientului, provocând acte greşite. în interogatoriul care sc adresează făptuitorului acesta se va autodemasca sub influenţa Eu-lui sedimentat în subconştient, alături dc Eu-ul primitiv şi brutal, identificând la aceştia lapsusuri, erori caracteristice, acte simptomatice, uitarea sau deformarea unor nume familiare etc.

- lăsarea obiectelor, în cursul cercetării câmpului faptei, specialistul criminalist identifică primele acte simptomatice ale subconştientului caic sunt veritabilii indici orientativi în direcţia identificării făptuitorului. Acest act simptomatic de uiiare a obiectelor în câmpul faptei sc explică prin faptul că se scapă dc sub controlul cenzurii a unora din clementele asupra cărora acesta veghează, aceasta slăbindu-se din cauza instinctului de conservare activai dc teama dc a fi identificat;
- revenirea **la** locul faptei este consecinţa necesităţii detensionării psihice a făptuitorului sub presiunea Eu-ului social care dezaprobă inconştient actul criminal. Unii autori cred că eterna reîntoarcere la locul faptei este generată de plăcerea înfiorătoare şi dulce a tensiunilor emoţional afective pe care o dă făptuitorului retrăirea actului infracţional şi descărcarea treptată a tensiunilor. Psihanalitic credem că revenirea vine din instinctul de conservare, dc a asigura că nu s-a comis nici o greşeală;
- lapsusul este tributar imaginilor flotante care sunt în apropierea conştiinţei. Influenţa lor se resimte făcând să devieze curgerea normală a vorbirii, nu din cauza asemănărilor pur acustice dintre două cuvinte, ci din cauza unui gând ascuns sau din cauza unei stări generale contradictorie celei pe care o afirmă verbal;
- uitarea cuvintelor şi **a** numelor proprii: cercetarea numelor proprii în interogatoriu este dc o mare importanţă. Atenţia trebuie îndreptată asupra numelor în legătură directă cu vina, asupra cărora conştiinţa veghează cu rezonanţă sau contiguitate în acest sens;
- erorile **dc** lectură şi **dc** scris: cauza este aceeaşi ca şi la producerea unui lapsus. O idee este refulată sub presiunea unei neplăceri ulterioare, imaginile flotante din junii conştiinţei prin forţa lor dinamică modifică mersul normal al scrisului şi cititului, dc aceea nu este lipsit de importanţă obiceiul unor magistraţi dc a-l pune pc reclamant să-şi citească singur declaraţiile;

- actele simptomatice accidental, sunt mărturisiri involuntare ale unor gânduri, afecţiuni, repulsii, care scapă de sub controlul vigilent al Eu-ului conştient. Autorul unui aci simptomatic îşi dezvăluie o intenţie a subconştientului într-un moment când cenzura nu îşi exercită cu stricteţe rolul său;
- asociaţiile **de** idei[26] se bazează pe aglutinarea ideilor şi centrarea lor pc un trunchi ideativ, un cuvânt sau o idee cc face parte dintr-un complex psihic.

Condiţia interogatoriului psihanalitic este realizarea atmosferei **de** intimitate din care se poate obţine sturea **de** confianţă permiţând Eu-ului social, matricei morale **să se** armonizeze cu tensiunile refulate prin actul mărturisirii, acceptării comiterii faptei şi **a** pedepsei.

j) Coordonatele psihologice ale instituţiilor confruntării, prezentării pentru recunoaştere şi reconstituiri ca activităţi ale urmăririi penale

• Confruntarea

Din perspectivă strict psihologică, confruntarea, ca activitate dc urmărire penală, constă în ascultarea a două persoane, una în prezenţa celeilalte, între declaraţiile lor existând contraziceri esenţiale cu privire la aceeaşi problemă.

26. Butoi T. - Psihanaliza crimei. Ed. Ştiinţifică şi Tehnică, Bucureşti. 1997 - Studenţii vor snidia comportamentele mecanismului psihanalitic şi analizele de caz (omorul cu jaf - victimă loncscu Măria, autor Tarantoc Măria şi criminalul în serie Pascu Nicolae).

Deşi scopul principal al confruntării îl constituie înlăturarea contrazicerilor dintre declaraţiile persoanelor ascultate cu privire la una şi aceeaşi problemă, totuşi nu trebuie să se omită faptul că efectuarea acestui act poate duce şi la realizarea altor obiective. în practica organelor dc urmărire penală, confruntarea este folosită şi în scopul verificării şi precizării unor declaraţii ale învinuiţilor sau inculpaţilor participanţi la aceeaşi infracţiune prin care aceştia şi-au recunoscut faptele săvârşite.

Procedând la pregătirea confruntării, organul dc urmărire penală trebuie să cunoască persoanele ce vor fi confruntate şi sub ascpcctul *dominantelor de ordin psihologic.*

Este ştiut faptul că emotivii pol fi neclari în declaraţii, într-o oarecare măsură nesiguri, sc pot contrazice, sc pot inhiba uşor, mai ales atunci când se află în confruntare cu persoane superioare lor prin cultură, statur social, forţă fizică. Trebuie ţinută seama de faptul că procedura confruntării creează, de regulă, chiar şi pentru persoanele dc bună-credinţă, un climat lensional, de îngrijorare prin prisma reflexiei asupra „consecinţelor". în timpul confruntării sc impune observarea atentă a persoanelor confruntate şi, în special, a celei care neagă, considerată nesinecră, pentru a vedea cum reacţionează la diferitele întrebări care i se adresează, la care întrebare a manifestat nelinişte, care a surprins-o, la care a evitat răspunsul, reacţiile sale faţă dc răspunsurile persoanei cu care este confruntată. De fapt pentru cel ce instrumentează cauza, confruntarea este un bun prilej de observare psihologică a persoanelor confruntate. Organul dc urmărire penală trebuie să acorde atenţie nu numai declaraţiilor persoanei confruntate, ci şi manifestării ei, efectelor pe care le produc asupra acesteia, diferitele întrebări care i sc adresează, modului cum sunt formulate şi promptitudinea răspunsurilor pe care le dă. Fin observator, cu temeinice cunoştinţe psihologice, anchetatorului i se oferă aşadar prilejul dc a discerne asupra simptomatologiei comportamentului simulat al persoanelor confruntate.

Permanent atent, nu va pierde niciodată din vedere faptul că dacă interpretarea psihologică a datelor desprinse cu ocazia ascultărilor anterioare este importantă, aceasta este esenţială la confruntare.

Sc recomandă contactul psihologic direct, faţă în faţă al organului dc urmărire penală cu persoanele confruntate pentru asigurarea tuturor posibilităţilor de studiu şi supraveghere. Practica demonstrează că tatonarea directă, îndeosebi vizuală, observativă, pune în stare de inferioritate psihică pe cel care ascunde adevărul. în general, la acesta se constată pe parcursul confruntării, un întreg cortegiu caracteristic comportamentului simulat: scădere a fermităţii argumentării, ezitări, reveniri şi perioada de latenţă în răspunsuri. Un anchetator cu o bună pregătire psihologică poate să le surprindă pentru că este greu dc susţinut un neadevăr în faţa celui care cunoaşte realitatea.

• Prezentarea pentru recunoaştere

Prezentarea pentru recunoaştere are un loc distinct în cadrul urmăririi penale, prin această activitate urmărindu-se identificarea persoanelor, cadavrelor, lucrurilor sau animalelor care au legătură cu cauza prin mijlocirea persoanei care le-a perceput anterior şi a reţinut în memorie semnalmente, trăsăturile exterioare ale persoanelor, ori caracteristicile obiectelor şi animalelor. Precizarea se impune pentru a sc preveni orice confuzie între realitatea psihică dc recunoaştere şi noţiunea dc recunoaştere în accepţiunea sa juridică, respectiv, de mărturisire a adevărului.

Recunoaşterea este un proces psihologic mai uşor pentru că reactualizarea informaţiilor percepute anterior nu solicită un efort mare, spre deosebire de reproducerea întâlnită în cazul mărturiilor obişnuite. Datorită faptului că reprezintă rezultatul unor mecanisme psihologice: observare, memorare şi redare, recunoaşterea poate fi mai mult sau mai puţin precisă. Dc aceea în desfăşurarea prezentării pentru recunoaştere, şi mai ales, în aprecierea rezultatelor obţinute, trebuie să sc ţină seama dc legile psihice care guvernează procesul cognitiv, de factorii obiectivi şi subiectivi ce pot influenţa perceperea, memorarea şi reproducerea. De

asemenea, trebuie să fie avut în vedere pericolul apariţiei unei false identificări, din cauza imposibilităţii localizării în spaţiu şi timp a unor fapte şi împrejurări, persoane, ori obiecte cc prezintă uncie trăsături asemănătoare şi apar ca familiare persoanei chemate să facă recunoaşterea.

Sublinierea posibilităţilor de apariţie a erorilor, a identificărilor false, se impune în mod deosebit, deoarece în cadrul prezentării spre recunoaştere, elementele de sugestie pot să iulluenţeze uşor declaraţiile persoanelor chemate să fiică recunoaşterea. Sc poate aprecia că prezentarea pentru recunoaştere are o importanţă egală cu a activităţii de ascultare propriu-zise a oricărui subiect procesual cc cunoaşte despre vreo faptă sau împrejurare de fapt dc natură să servească la aflarea adevărului, inclusiv la identificarea autorului ori victimei unei infracţiuni.

Psihologia judiciară atrage atenţia că valoarea probantă a recunoaşterii se exprimă exclusiv în coroborare cu toate celelalte materiale dc probă administrate în cauză. Faptul că o anumită persoană bănuită dc săvârşirea unei infracţiuni a fost recunoscută de către un martor nu este un motiv suficient şi temeinic ca acesta să fie în mod cert şi autorul faptei.

Interogatoriul în cazul prezentării pentru recunoaştere se desláşoară după regulile privind ascultarea persoanelor sau părţilor vătămate, martorilor, învinuiţilor ori inculpaţilor, însă prezintă unele particularităţi datorită faptului că în cazul primului fel de ascultare, persoana nu este solicitată să redea împrejurări şi condiţii ale săvârşirii infracţiunii, ci să descrie semnalmentele sau caracteristicile care pot duce la recunoaşterea obiectului supus identificării. Ascultarea persoanei ce urmează să facă recunoaşterea vizează realizarea mai multor obiective:

- cunoaşterea posibilităţilor reale de percepere, memorare şi redare a persoanei;
- stabilirea condiţiilor de loc, timp şi mod de percepere, precum şi al factorilor obiectivi ori subiectivi care ar fi putut-o influenţa;
- determinarea datelor referitoare la caracteristicile de identificare percepute şi memorate dc persoane, pe baza cărora va putea face recunoaşterea.

Tot cu ocazia ascultării, trebuie să sc stabilească dacă perceperea s-a făcut cu ocazia şi în condiţiile săvârşirii infracţiunii ori în alic împrejurări, aspect deosebit pentru aprecierea posibilităţilor persoanei de a reţine elementele de bază în virtutea cărora urmează a sc face recunoaşterea. Este cunoscut faptul că perceperea sc realizează dc cele mai multe ori, în momentul săvârşirii infracţiunii. Dacă la acestea se adaugă faptul că persoana sau obiectul de recunoscut au fost văzute o singură dată, rezultă dificultăţile pe care le întâmpină cel chemat să facă identificarea cu ocazia ascultării, apoi a prezentării pentru recunoaştere. Deci, imposibilitatea persoanei dc a prezenta clementele pe baza cărora urmează a se face identificarea nu înseamnă şi incapacitatea acesteia de a face recunoaşterea.

De aceea, organizarea aceste activităţi sau renunţarea la efectuarea ei, atunci când, cu ocazia ascultării, persoana nu reuşeşte să redea elementele caracteristice care să formeze convingerea posibilităţilor sale de a face identificarea, sc hotărăşte de la caz la caz, în raport cu particularităţile cauzei, ţinându-se seama de condiţiile ce au putut influenţa perceperea, memorarea şi reproducerea. Avându-se în vedere aceste dificultăţi, sc impune organizarea prezentării pentru recunoaştere într-un moment cât mai apropiat dc cel în care s-a făcut

perceperea, penlni **a** sc înlătura posibilitatea ştergerii din memorie **a** semnalmentelor ori influenţa persoanelor interesate în rezultatele acestei activităţi.

• **Reconstituirea**

Poate **fi** definită ca fiind **reproducerea artificială a împrejurărilor în care a** fost **săvârşită infracţiunea sau oricare fapl care prezintă importanţă în cauză pentru a** se **stabili dacă fapta a avut ori putea să aibă loc în condiţiile date (spaţiu, condiţii meteo** etc).

Reconstituirea constă în reproducerea tuturor împrejurărilor săvârşirii infracţiunii sau numai în reproducerea unora dintre episoadele ei ori chiar a unor fapte izolate, care, însă prezintă importanţă pentru cauză, în sensul că ajută la clarificarea unor probleme ale acesteia.

Perspectiva psihologiei judiciare asupra reconstituirii evidenţiază următoarele:

- în cadrul reconstituirii, organul judiciar percepe nemijlocit, fenomenele, acţiunile şi nu urmele acestora, obiectul perceperii este fenomenul, experienţa şi rezultatele lor;
- în cursul reconstituirii se pot reproduce şi verifica fapte, fenomene care nu lasă urme materiale. Dc exemplu, în cazul reconstituirii efectuate în scopul verificării posibilităţilor dc a vedea sau dc a auzi;
- la reconstituire, faptele, fenomenele examinate suni întotdeauna provocate artificial, dc aceea ele sunt asemănătoare, dar nu identice cu cele adevărate;
- reconstituirea este, de fapl, o experienţă, este o încercare de **a** stabili pe cale experimentală posibilităţile de existenţă a faptelor sau fenomenelor;
- cu ocazia reconstituirii, nu o dată, se obţin probe noi şi sc asigură extinderea urmăririi penale.

5.5. Sondarea sentimentului de vinovăţie[27]

Procedeele tactice în audierea bănuitului, învinuitului sau inculpatului sc utilizează dc către anchetator în funcţie de caracteristicile cauzei, precum şi de particularităţile psihice ale persoanelor aflate în ancheta judiciară, în diversele ipostaze, impuse de stadiul urmăririi penale. Aceste procedee pot fi utilizate atâl la modul singular, la opţiunea anchetatorului faţă dc una din metode, cât şi în mod combinat.

Dc fiecare dată însă, anchetatorul se află în faţa unei chestiuni fundamentale:

Problema - dc **a** şti care anume sentimente sc află la originea simptomclor constatate.

Sentimentele sc exprimă prin anumite simptome. Sub formă de simptome sc manifestă acele urme lăsate în psihicul nostru dc impresia faptului produs. La autorul infracţiunii trebuie să se regăsească expresia unui sentiment de culpabilitate care indică participarea sa la comiterea infracţiunii.

Dificultăţi - ce sc pot întâlni:

- simptomelc pot fi mai mult sau mai puţin transparente, exteriorizate;
- simptomelc pot fi contrafăcute, impure, depinzând dc o dispoziţie particulară a subiectului sau dc împrejurarea că acestea sc pot raporta la alte sentimente;
- simptomelc pol constitui expresia mai multor sentimente;
- sentimentul poate fi slab dezvoltat sau exprimai, poate fi frânat sau stăpânit;
- sentimentul poate fi simulat;

27, A. Ciopraga - Sondarea sentimentului dc vinovăţie, in Criminalistică. Tratat dc Tactică, Ed. Gama. Bucureşti. 1996.

învinuitul sau inculpatul poale încerca un sentiment dc ctdpabilitate pentru o infracţiune săvârşită anterior, rămasă nedescoperită, deşi în legătură cu infracţiunea pentru care este cercetat el afirmă adevărul;
în fizionomia celui vinovat, pot fi semnalate simptome înşelătoare dc vinovăţie la gândul că va putea ii condamnai datorită acuzaţiilor nedrepte care planează asupra sa.

Se referă la: - utilizarea simptomelor psihologice în vederea aflării / contestă săvârşirea faptei.
Metoda adevărului în procesul penal, atunci când învinuitul sau inculpatul
Constă în: - încercarea de a desprinde, prin maniera dc interogare diverse simptome pc care le poale manifesta cel ascultat, dc natură a releva sentimentele sale.

Finalitatea: - manifestarea diverselor simptome ce relevă sentimentele trăite.

Paşi - un anumit interval de timp, învinuitul sau inculpatul este ascultat asupra faptelor ce i se pun în sarcină sau asupra unor împrejurări exterioare cazului;
- nu mult după aceea, obiectul interogatoriului este deliberat îndreptat pe un alt făgaş;
- apoi organul judiciar formulează faţă de cel ascultat opiniile, observaţiile şi explicaţiile sale, adoptând faţă dc acesta, când o atitudine conciliantă, când o atitudine severă.

Scopul - obţinerea asupra învinuitului sau inculpatului a unui efect psihologic care să sc exprime prin simptome ale sentimentelor trăite.

Soluţii - utilizarea unei scrii de reguli şi procedee în vederea: interpretării, investigării, elucidării simptomelor dc culpabilitate sau dc inocenţă, de minciună sau verocitatc.

1. Interpretarea
Se impune: - determinarea în cazul dat, care anume din sentimente a provocat simptomul sau ansamblul dc simptome explicate.

Sc recomandă: - intensificarea/atenuarea, încercarea de a face să dispară pentru moment simptomele manifestate.

Exemplu: - faţă dc cel care plânge, organul judiciar va face o primă remarcă dc natură a spori încrederea şi a doua natură dc a intensifica neliniştea sub stăpânirea căreia se află.

Dacă: - intensitatea acestor simptome sc diminuează sau încetează în primul caz, rezultă un sentiment dc verocitate.
- continuă şi sporeşte în cel de-al doilea caz, rezultă un sentiment de culpabilitate.

2. Investigarea:
- dublează procedeele dc interpretare prin urmărirea determinării, dacă simptomele manifestate în cursul dialogului dintre organul judiciar şi învinuit sau inculpat sc raportează la obiectul interogatoriului şi sunt pertinente şi pentru abordarea faptului imputat sau dacă. dimpotrivă, acestea sc datorează unor cauze străine şi trebuie eliminate.

Se impune: - cunoaşterea trăsăturilor caracteriale ale subiectului pentru a ne putea explica cum sc exprimă sentimentele şi măsura în care formarea acestora se poate abate dc la tipul normal.

Sc recomandă: - comutarea obiectului interogatoriului pc un teren neutru faţă de fapta ce i se pune în sarcină, pentru a îndepărta efectul sentimentului dc culpabilitate dat de minciună, constatai iniţial când interogatoriul se purta asupra faptei imputate. Dacă în acest caz efectele dispar, şi fac loc unor sentimente contrarii, înseamnă că sentimentul de culpabilitate sau de minciună este real.

Verificarea concluziei: - pe neaşteptate interogatoriul este readus la obiectul cauzei. Dacă o nouă schimbare sc produce în sensul iniţial, concluzia este bună.

3. Elucidarea:
- se foloseşte pentru a pune în evidenţă simptomele ce au fost slab exprimate. Atunci când învinuitul sau inculpatul relatează un fapt cu intenţia dc a spune adevărul, o face limpede, clar, iar dacă are impresia că anumite aspecte nu au fost bine înţelese, reia expunerea căutând să fie cât mai persuasiv, însoţind relatarea cu o gestică anumită pentru a explica ceea cc s-a întâmplat (simptom semnificativ sincerităţii).

Precauţii: - organul judiciar trebuie să se abţină dc la orice intervenţie de natură a suscita asupra subiectului sentimente străine (iritare, indignare);
- după depunerea jurământului, martorilor importanţi trebuie să li se adreseze un avertisment, circumstanţial de solemnitate, de natură a da naştere unui conflict dc conştiinţă în eventualitatea în care ar avea intenţia de a nu confirma adevărul sau dc a-l ascunde. Dacă persevereazâ în această intenţie, conflictul va spori simptomele de minciună în timpul interogatoriului. Pentru a avea efectul psihologic scontat, avertismentul trebuie rostit clar, pc un ton ferm, care să convingă martorul dc importanţa declaraţiilor sale sincere şi, totodată, de gravitatea consecinţelor la care sc expune dacă nesocoteşte obligaţia de a spune adevărul;
- confruntarea învinuitului sau inculpatului cu alţi participanţi la procesul penal, sporeşte eficienţa interogatoriului.

5.6. Elemente explicative privind procesele psihologice post-infracţionale

Etapa post-infracţională aflată în legătură indisolubilă cu momentul ascultării învinuitului sau inculpatului se caracterizează prin apariţia procesului psihic determinat de teamă, de lupta dusă de făptuitor pentru evitarea răspunderii penale specifice încercărilor de simulare, dc disimulare şi, în general, minciunii.

Dacă în primele două etape, conturarea laturii subiective a infracţiunii şi desfăşurarea activităţii infracţionale, întâlnim o succesiune de stadii, de momente intrapsihice: reprezentarea şi tendinţa de înfăptuire a actului, deliberarea şi ezitarea, conturarea intenţiei, alegerea mijloacelor, hotărârea momentului săvârşirii, punerea în act a rezoluţiei infracţionale 'executarea), strategia eludării identificării şi probării faptei, elementul caracteristic psihologiei infractorului după săvârşirea faptei este tendinţa dc a se apăra, de a se sustrage identificării învinuirii sau sancţiunii. Comportamentul este, în genere, reflexiv-acţional, activitatea psihică dominantă constă în trecerea în revistă a celor petrecute (inclusiv revenirea ir. câmpul faptei, dezinformarea etc).

După săvârşirea unei fapte infracţionale, la marca majoritate a infractorilor se instalează o stare de tensiune psihică, alta decât cea pic-infiacţională, mai mult sau mai puţin evidentă, detensionată dc teama de a nu fi descoperit şi care motivează dominanta defensivă a individului. Aceste procese psihice, caracteristice acestor momente, generează nelinişte,

nesiguranţă şi un comportament nefiresc, cxplicându-se astfel o seric întreagă dc acţiuni întreprinse de făptuitori după săvârşirea infracţiunii[28]:

- plecarea precipitată dc la locul faptei;
- distrugerea sau ascunderea unor mijloace dc probă;
- dispariţia de la domiciliu (internarea, părăsirea localităţii etc.);
- încercarea de creare a unor alibiuri prin deplasarea imediată într-un alt loc în care încearcă să se facă remarcat.

Infractorii mai versaţi încearcă să-şi ascundă fapta gravă prin simularea unor alte infracţiuni. Dc exemplu, în cazul delapidării sc simulează un furt, o tâlhărie, incendiu, în cazul omorului sc simulează o sinucidere, un accident etc.

Alţii după cc constată câ fapta a fost descoperită încearcă să obţină date despre evoluţia cercetărilor, revenind la faţa locului sau căutând să intre în contact cu persoanele ascultate[29]. Toate aceste acţiuni efectuate sub o evidentă stare dc tensiune psihică conduc la erori, greşeli, la scăpări foarte variate, ca de exemplu:

- contradicţii ulterioare în declaraţii;
- negarea unor fapte stabilite cu certitudine;
- dorinţa de revenire asupra unor declaraţii.

Organul judiciar trebuie să aibă în vedere că aceiaşi factori care influenţează percepţia unui martor, pot influenţa şi procesul dc percepţie al învinuitului sau inculpatului.

Situaţia în care infractorul reapare la locul desfăşurării anchetei, căutând să obţină informaţii despre evoluţia investigaţiilor, poate duce la acţiuni ulterioare prin denunţuri, scrisori anonime[30], modificări ale câmpului faptei, înscenări, înlăturări de probe cu scopul dc a deruta ancheta în curs.

Reîntoarcerea la locul infracţiunii sc poate explica şi prin fenomenul dc amnezie post-infracţională - vezi Tibcriu Bogdan.

Având în vedere solicitarea deosebită a instanţelor subcorticalc, aceasta cauzează lacune în memorie în perioada post-infracţională. în stare dc nelinişte generală, mărită datorită lacunelor memoriale infractorul nu sc simte în siguranţă, nu-şi poate aminti bine dacă totul a fost pus la punct, dacă nu cumva a comis o greşeală fatală, trădătoare. Din acest motiv, cu greu poale rezista impulsului dc a se reîntoarce la locul faptei, întoarcere fatală în cele mai multe cazuri.

Duplicitatea infractorului care joacă rolul omului cinstii, al omului cu preocupări cu totul diferite infracţionalilăţii, dă artificialitate întregului său comportament, denaturând chiar actele şi faptele obişnuite, cotidiene, lâcându-1 depistabil pentru un bun observator.

Strădania obsesivă dc a nu fi descoperit face ca în orice caz infracţional să existe sau nu o greşeală trădătoare prin executare.

28. Sc exemplifică studenţilor prin studiu asupra unor declaraţii dc recunoaştere a faptelor în cauze deosebit dc grave. (Vezi T. Butoi - arhiv. pers.).

29. Sc exemplifică studenţilor prin interogatoriul psihanalitic, vezi „Visul asasinei" - Psihanaliza crimei, T Butoi şi prin reîntoarcerea în câmpul faptei Roskolnikov - vezi Crimă şi pedeapsă. Dostoicvski.

30. Se explică studenţilor prin cauza Postolache Ion - omor Valea Tutovci. Bacău, autor necunoscut descoperit după 3 ani dc la comitere. Vezi corespondenţa simulată.

Frica dominantă inhibă parţial instanţa superioară corticală în funcţionarea căreia se vor ivi lacune, iar necesitatea vieţii duble, care sapă o prăpastie între infractor şi societate, duce la creşterea presiunii psihice. In căutarea satisfacţiei morale sau materiale infractorul acţionează tară să fie frânat în ultimă instanţă dc un sistem inhibitoriu elaborat pe linie socială. Conştient dc caracterul eminamente destructiv al actului său, lucrează în taină, observă, plănuieşte, execută ferit de ochii oamenilor şi ai autorităţilor, în special, de unde duplicitatea Iui, căci infractorul nu arc o altă etică, ci o altă practică.

5.7. Elemente de psihologie a infractorului din perspectiva tipologiilor umane. Contracararea atitudinilor de rezistenţă la interogatoriu

Fiecare individ uman prezintă o anumită formulă psiho-comportamentală, care cuprinde o seric dc trăsături specifice. Cunoaşterea profilului de personalitate învinuitului sau inculpatului, prezintă o marc importanţă pentru organul judiciar care organizează activitatea de ascultare a acestuia.

In funcţie de structura sa de personalitate, învinuim! sau inculpatul sc va manifesta, şi sc va exterioriza într-un anume fel în timpul confruntării cu organul judiciar, manifestând o rezistenţă mai mare sau mai mică în faţa instanţelor organului judiciar de a stabili adevărul.

Tot în funcţie dc tipologia sa, învinuitul sau inculpatul sc va manifesta într-un anume fel faţă[31] dc fapta comisă, fiind mai mult sau mai puţin afectat de ea sau manifestând chiar indiferenţă faţă dc aceasta.

Neliniştea, anxietatea pot pune stăpânire în marc măsură pc personalitatea învinuitului sau inculpatului, producându-i uncie schimbări, dezorganizări sau asemenea stări pot fi total inexistente.

Cunoaşterea structurii dc personalitate de către organul judiciar are o marc importanţă pentru că în funcţie de aceasta sc pot adopta strategii dc influenţare a acestuia.

Un individ care adoptă o structură psihică deosebit de anxioasă în faţa organului judiciar poate adopta o seric dc acte comportamentale care să constituie pentru organul judiciar ..dovezi" ale vinovăţiei celui ascultai. Astfel, acesta poate deveni incoerent, sc încurcă în relatări şi poate prezenta într-un grad exagerat teamă, nelinişte, nestăpânirc dc sine. în linii mari sc pot departaja două situaţii, în ceea cc priveşte utilitatea cunoaşterii strucnirii psihologice a infractorului:

- învinuitul sau inculpatul, graţie structurii sale de personalitate, manifestă o marc rezistenţă în anchetă, cl manifestându-sc calm, liniştit, logic, coerent, cooperant, sociabil, apărând cu multă abilitate punctul său dc vedere. Ascultându-1 şi urmărindu-i reacţiile, un simplu ascultător ar putea fi tentat să-1 considere tolal nevinovat sau mult mai puţin vinovat decât este;
- învinuitul sau inculpatul, tot graţie structurii sale dc personalitate, manifestă o mică rezistenţă în faţa învinuirii sau acuzării devenind extrem de neliniştit, ilogic, incoerent, foarte sigur pc sine şi foarte puţin cooperant. Un simplu ascultător, ascultându-1 şi urmărindu-i reacţiile, în mod pripit ar putea fi tentat să îl considere în mod indubitabil vinovat sau mai puţin vinovat decât este.

Chiar de la început, organul judiciar trebuie să înlăture acest ecran pc care îl oferă comportamentul expresiv al tipului dc personalitate a învinuitului sau inculpatului pentru a analiza obiectiv datele pe care acesta le furnizează în relatări sau cc răspunde la întrebări.

Cunoscând structura de personalitate a celui ascultat, organul judiciar va dirija în aşa manieră procesul ascultării încât factorii de posibilitate ai acestuia, emotivitatea, extroversia-inlrovcrsia, gradul dc sociabilitate, stăpânirea dc sine, să devină mijloace ajutătoare pentru

31. Vc/i Rev. Dreptul nr. 12793 - „Tipologia umană si implicaţii asupra activităţii dc ascultare a învinuitului sau inculpatului".

conturarea şi definitivarea adevărului.

De exemplu, cxtrovertul are cu mult mai deschise canalele dc comunicare cu alte persoane (deci şi cu organele judiciare) decât introvcrtul care este mult mai rezervat, mai atent şi căruia îi scapă foarte greu amănuntele.

Din punct dc vedere tactic, pentru fiecare categoric dc indivizi, se vor aborda procedee specifice dc interogare.

De exemplu, cxtrovertul. mult mai orientat către lume şi mai puţin orientat către propria persoană, poate cădea mai uşor pradă capcanelor psihologice faţă de introvertit care este mai interesat dc propriul Eu, de lumea interioară.

invinuitul sau inculpatul caracterizat prin hiper-emotivitate, în timpul ascultării trebuie să fie astfel abordat încât să se evite stările dc blocare emoţională care pot aduce deservicii atingerii obiectivelor ascultării. Dacă acesta încearcă să nege comiterea faptei, în felul de abordare trebuie introduse cuvinte cu mare încărcătură afectogenă care-i vor măcina rapid rezistenţa psihică. dctcrminându-1, în final, să-şi recunoască vinovăţia. în faţa învinuitului sau inculpatului caracterizat prin hipo-emolivitale şi chiar indiferentism afectiv nu pot fi utilizate mijloace de influenţare de natură psiho-emoţională, ci în acest caz se vor utiliza mijloace logico-raţionale.

Colericul îşi poate ieşi repede din fire. este irascibil, inconstant în reacţii şi uneori mai superficial. Vis-a-vis dc „invazia" de întrebări a anchetatorului intoleranţa sa sc exprimă în pierderea autocontrolului şi comiterea unor gafe uşor de exploatat ulterior în interogatoriul judiciar.

Melancolicii, caracterizaţi prin energic nervoasă, scăzută, prin lentoare în reacţii, tendinţă spre introversiune şi culpabilitate, sunt mult mai uşor dc manevrat tactic în momentul ascultării.

în privinţa dimensiunii de personalitate, rezonanţa reprezentărilor sau gradul dc imprcsionabilitate, indivizii umani sc pot încadra în două categorii: tipul primar şi tipul secundar.

Viaţa tipului primar sc află sub dependenţa directă a evenimentelor prezente şi acţionează sub influenţa prezentului, iar tipul secundar sc orientează după trecut, după ceea ce s-a întâmplat. Astfel, tipul primar va fi orientat spre înafară, iar tipul secundar spre interior. Tipul primar este capabil dc adaptări rapide, cu reacţii vii, dar superficiale, pc când tipul secundar sc angajează profund în tot ceea ce face, înlocuieşte spontaneitatea prin reflexie, fiind omul întoarcerii spre sine. El se adaptează mai greu circumstanţelor noi, dar face faţă surprizelor prin simţul său dc prevedere. La individul cu funcţie secundară predominantă, orice reflexie, orice activitate continuă să exercite o influenţă asupra activităţii psihice actuale.

5.8. Coordonatele psihologice ale recunoaşterii comiterii faptei. De la refuzul recunoaşterii la mărturisire

în timpul ascultării, învinuitul sau inculpatul se poate situa fie pc poziţia recunoaşterii, fie pe poziţia nerecunoaşterii faţă dc învinuirea care i se aduce.

1. In cazul recunoaşterii sc pot distinge două situaţii:
   a) învinuitul sau inculpatul îşi recunoaşte vinovăţia şi recunoaşterea este sinceră pentru că cl este cel care a săvârşit infracţiunea, iar faptele s-au petrecut astfel cum acesta apar în declaraţiile sale;
   b) învinuitul sau inculpatul recunoaşte în total sau în parte învinuirea care i se aduce, dar declaraţiile sale nu sunt sincere.
2. în cazul nerecunoaşterii învinuirii aduse, de asemenea, se pot deosebi două situaţii distincte:
   a) învinuitul sau inculpatul nu recunoaşte învinuirea care i se aduce, dar declaraţiile sale sunt dc rea-credinţă;

b) învinuitul sau inculpatul nu recunoaşte faptele sale, dar declaraţiile sale sunt sincere, pentru că nu cl este autorul faptei. 3. Alături dc atitudinea dc nerecunoaştere, este cea de a refuza să dea declaraţii, adică atitudinea de tăcere a învinuitului sau inculpatului.

f.a) în practica cercetării infracţiunilor sc întâlnesc situaţii iu care dintr-un motiv sau altul, fără să opună rezistenţă, învinuiţii sau inculpaţii recunosc faptele săvârşite, recunoaştere care este determinată dc diverse cauze şi care poate li sinceră sau nesinceră.

Prezumţia dc sinceritate a recunoaşterii (mărturisirii) îşi arc fundamentul psihologic în faptul că cel cc sc recunoaşte vinovat dc săvârşirea unei infracţiuni este conştient de gravilatea consecinţelor la care sc expune, fiind nefiresc ca cineva să sc acuze în mod fals dc comiterea unei infracţiuni, o astfel de conduită opunându-sc acelei tendinţe naturale dc autoconservare, tendinţă instinctuală căreia nici un om adult normal nu i sc poate sustrage.

Recunoaşterea poate fi determinată de diverse motive:

- la o anumită categoric de infractori, după săvârşirea infracţiunii, propria activitate este supusă unei analize critice, unui examen dc conştiinţă care duce uneori la o atitudine dc dezaprobare a faptei comise sau la luarea hotărârii de a înlătura consecinţele dăunătoare ale propriei activităţi. „în aceste situaţii motivul determinant al recunoaşterii este regretul, căinţa, mustrarea dc cuget: dorinţa de a dobândi liniştea sufletească, nevoia dc descătuşare, împing făptuitonil la mărturisire"[32];
- dc multe ori recunoaşterea .-sic pornită din nevoia dc uşurare interioară, din nevoia dc a sc elibera. în cursul ., eultării intre învinuit sau inculpat şi organul judiciar se duce o luptă psihică care inevitabil crează celui ascultat o stare dc extremă încordare. Dc-a lungul acestei lupte, efortul prelungit, permanentul autocontrol, pot înfrânge orice capacitate dc rezistenţă, iar recunoaşterea constituind pentru el o adevărată eliberare;
- alteori, recunoaşterea este pornită din nevoia dc a se confesa, de a sc destăinui, tendinţă proprie celor care au săvârşit infracţiuni sub stăpânirea unor puternice sentimente. Această atitudine este provocată dc învinuirea care i se aduce, în faţa căreia făptuitorul nu rezistă tentaţiei dc a exprima punctul său dc vedere, de a explica mobilul care 1-a împins la săvârşirea faptei, toate acestea într-un scop defensiv, dc scuză;
- recunoaşterea poate fi provocată şi de raţiuni logice atunci când probele care susţin învinuirea sunt imbatabile, iar învinuitul sau inculpatul sc află în impas, convingându-sc dc inutilitatea negării unor fapte dc deplin dovedite. în acest caz. recunoaşterea este favorizată dc apelul repetat al organului judiciar de a spune adevărul şi de asigurarea că recunoaşterea sinceră va constitui o împrejurare favorabilă care va fi luată în considerare la individualizarea pedepsei;
- recunoaşterea poate fi rezultatul regretului provocat de posibilitatea condamnării pe nedrept a unei persoane nevinovate, regret care poate să învingă reflexul de autoapărarea făptuitorului şi ca urmare a acestui fapt sc va recunoaşte drcpl autor al faptei puse pc seama altcuiva. Mărturisirea porneşte din dorinţa dc a se evita tragerea la răspundere penală a unei persoane nevinovate şi poate interveni atâl în cursul urmăririi penale, cât şi în timpul judecăţii cauzei sau după pronunţarea hotărârii dc condamnare;

32. A. Ciopraga **Criminalistica.** Tratai de **tactica.** Ed. Gama, 19%, pag. 241.

- recunoaşterea, la unii infractori, poate fi determinată de orgoliu, de o varietate nemărginită.

l.b) Recunoaşterea poate fi sinceră sau nesinceră. Sinceritatea sau ncsinceritatea ci, nu poate fi întotdeauna constatată în cursul efectuării ascultării. Există situaţii când audierea învinuitului sau inculpatului sc plasează într-un moment al cercetărilor în care organul judiciar se află în posesia unor sumare informaţii care îl împiedică să sc pronunţe asupra poziţiei pc care se situează acesta. In situaţii ca acestea, sinceritatea sau nesinecritatea recunoaşterii sc constată într-un moment ulterior, în procesul verificării declaraţiilor, al confruntării lor cu celelalte mijloace dc probă existente în cauză.

Oricât dc convingătoare ar fi declaraţiile dc recunoaştere ale învinuitului sau inculpatului, chiar şi atunci când nu există nici cea mai mică îndoială în privinţa acestora, nimic nu garantează că de aici înainte inculpatul sc va menţine pe aceeaşi poziţie. Dc exemplu, în situaţia în care recunoaşterea este obţinută în momentul imediat următor săvârşirii infracţiunii, când făptuitorul se află sub o stare de tulburare, mărturisirea este pusă pe scama unor sentimente superioare, însă cu trecerea timpului, intensitatea unor asemenea simţăminte se atenuează, iar diversele motivări menite a justifica propria conduită nu vor întârzia să apară. Odată depăşit momentul de tulburare sub a cărui stăpânire, făptuitorul a mărturisit faptele, sentimentul de regret sc stinge.

Primejdia retractării mărturisirii este şi mai evidentă în cazul învinuiţilor sau inculpaţilor de rea-credinţă. învinuiţii sau inculpaţii abili, cu experienţă in viaţa infracţională, prin recunoaşterea faptelor urmăresc să determine trimiterea lor în judecată lără ca recunoaşterea să fie sprijinită şi de alte probe temeinice, pentru ca în faţa instanţei dc judecată să retracteze declaraţiile, în scopul sustragerii de la răspunderea penală.

Pentru a împiedica aceste situaţii, trebuie avut în vedere, pc lângă simpla recunoaştere şi consemnarea la modul general a declaraţiei, circumstanţierea, raportarea mereu obligatoriu a acestora la fapte. „Aprecierea sincerităţii declaraţiilor impune detalierea acestora, adică consemnarea tuturor împrejurărilor comiterii infracţiunii - circumstanţe dc loc, timp, mod, mijloace de săvârşire, mobilul şi scopul infracţiunii, participanţii la infracţiune etc."[33] -precum şi a probelor care să permită verificarea ulterioară a acestor împrejurări.

2.b) în practica judiciară sunt cunoscute, deşi puţine la număr, falsele mărturisiri, adică situaţiile în care învinuitul sau inculpatul recunosc integral sau parţial faptele, dar declaraţiile nu sunt sincere pentru că sunt pornite din mobiluri străine dc realitate.

Falsa recunoaştere sc opune instinctului primar, instinctului de conservare, şi cel care conştient dc gravitatea consecinţelor la care sc expune se recunoaşte vinovat pentru o faptă pe care în realitate nu a săvârşit-o, având probabil motive serioase să o facă, sau uneori integritatea facultăţilor mintale să fie pusă sub semnul întrebării.

Aslfcl, motivele care pot duce la falsa recunoaştere se pot căuta fie în limitele normalului, al conştientului, fie în limitele patologicului.

în cauzele dc natură patologică se înscriu afecţiunile psihice (melancolia, isteria etc). Ori de câte ori modul de manifestare a celui adus în faţa organului judiciar sau chiar şi conţinutul declaraţiei acestuia pun sub semnul întrebării integritatea psihică a acestuia, organul judiciar trebuie să ceară concursul unui medic de specialitate.

în scria motivelor situate în sfera normalului se înscriu cauze diverse:

33. A. Ciopraga Criminalistica. Tratat dc tactică, Ed. Clama. 1996. pag. 245.

- falsa recunoaştere inspirată de motive altruiste; devotamentul faţă dc adevăratul făptuitor, dc care este legat prin sentimente extrem de durabile (părinţi, fraţi, surori);
- situaţia în care o persoană recunoaşte săvârşirea unei infracţiuni mai uşoare pentru a scăpa dc răspundere pentru o infracţiune mai gravă (recunoaşte o infracţiune dc furt, pe care nu a săvârşit-o pentru a scăpa dc răspundere pentru o infracţiune de omor);
- constrângerea exercitată de către adevăratul făptuitor sau de către organul judiciar;
- sau cel care sc autoacuză sc află în eroare datorită unei false convingeri cu privire la propria responsabilitate.

Recunoaşterea poate fi integral falsă ori integral adevărată. Cel mai des întâlnită în practica judiciară este recunoaşterea parţial sinceră. Făptuitorul silit de evidenţa probelor, recunoaşte fapta, dar alături dc clementele reale, adaugă circumstanţe false, sau pentru a-şi ameliora situaţia omite anumite împrejurări. Astfel, sc întâlnesc situaţii când învinuitul sau inculpatul este cercetat pentru mai multe infracţiuni, recunoaşte doar una dintre ele, ncgându-lc pc celelalte. Per a contrariu, când este urmărit pentru o singură infracţiune, care este posibil să fi fost comisă în condiţii agravante, recunoaşte fapta în forma ei simplă pentru a beneficia de o pedeapsă în limite mai reduse.

Organul judiciar, pentru a dezvălui caracterul fals al mărturisirii, are la îndemână câteva posibilităţi.

Atunci când recunoaşterea este integral falsă, declaraţiile celui care se autoacuză pot fi rezultatul fanteziei, situaţie care sc datorează unor cauze dc ordin patologic. în această ipoteză, cel chemat în faţa organului judiciar sc acuză dc săvârşirea unui fapt inexistent în realitate. Constatarea discordanţei dintre realitate şi declaraţiile date constituie dovada falsităţii mărturisirii. Acelaşi scop serveşte şi conţinutului declaraţiei al cărui conţinut şi aspect fantezist, poate să constituie un indiciu că ne aflăm în prezenţa unei recunoaşteri false, explicată dc motive patologice.

Alteori fapta este săvârşită în realitate, iar acela care se autoacuză, a luat cunoştinţă de faptă, de la adevăratul autor, sau pe altă calc. în această ipoteză, organul judiciar sc poate atla în posesia unor informaţii obţinute prin mijlocirea unor alte activităţi.

Organul judiciar cunoaşte împrejurări legate dc acea infracţiune în urma cercetării modificărilor produse la locul săvârşirii infracţiunii. „Existenţa unor discrepanţe între constatările făcute nemijlocit de către organul judiciar şi declaraţiile date, poate constitui, ca şi în situaţia precedentă, dovada falsităţii recunoaşterii"[34].

Recunoaşterea falsă, ca dc altfel şi cea sinceră, trebuie să cuprindă cât mai mullc clemente de detaliu, prin întrebările adresate să se obţină date, care după cc au fost verificate, să poată demonstra caracterul fals al mărturisirii.

Altă tactică ce ar putea dezvălui nesinecritatea declaraţiei, este ascultarea repetată, cc pune în evidenţă existenţa unor contradicţii între o primă declaraţie şi cele cc i-au succedat. Eficient va fi şi procedeul întrebărilor cu privire la acele împrejurări pc care cel ce face o falsă mărturisire, dacă ar fi fost cu adevărat făptuitorul, în mod obligatoriu ar fi trebuit să lc cunoască.

2.b) Nerecunoaşterea învinuirii aduse de către inculpat sau învinuit, este cea mai lipică atitudine întâlnită în practica judiciară.

34. A. Ciopraga - op.cit.. pag. 248.

Importanţa deosebită a declaraţiilor învinuitului sau inculpatului pentru justa calificare şi soluţionare a unei cauze penale, face necesară şi obligatorie aplicarea unor reguli tactice specifice, începând cu pregătirea ascultării şi terminând cu fixarea rezultatelor acesteia. Pregătirea ascultării trebuie minuţios organizată dc Ia studierea materialului existent în cauză şi până la organizarea modului dc desfăşurare a ascultării.

Un rol important îl joacă cunoaşterea personalităţii învinuitului cc arc „o incidenţă directă şi imediată asupra tacticii de ascultare servind la conturarea ulterioară a laturii subiective a infracţiunii"[35]. Toate acestea trebuie avute în vedere în toate cazurile, deci inclusiv în cele prezentate anterior.

în cazul inculpatului sau învinuitului ce contestă învinuirea, criteriul de diferenţiere a procedeelor tactice dc ascultare trebuie raportate la cazul particular în care sc află acestea. Individualizarea procedeelor se va face în funcţie dc natura şi gravitatea infracţiunii săvârşite, de caracterul probelor, adaptate toate acestea la personalitatea celui ascultat, la trăsăturile sale caractertale şi temperamentale.

Personalitatea individului este pusă în lumină de însuşirile caractcriale şi temperamentale definitorii, cu trăsăturile care îl caracterizează ca individ. Astfel că „organul judiciar trebuie să fie înzestrat cu acea capacitate de a descifra trăsăturile de caracter, trăsăturile personalităţii învinuitului sau inculpatului de natură a explica poziţia pe care sc situează, iar în raport de aceasta să precizeze propria atitudine, propria linie tactică"[36].

Faţă dc un învinuit sau inculpat care, atunci când informaţiile în posesia cărora sc află organul judiciar, cât şi constatările directe sunt facilitate dc contactul direct cu acesta, arată un caracter dârz, tenace, o capacitate dc rezistenţă la eforturi prelungite, perseverenţă în minciună, trebuie adoptată o linie directă, energică, pe măsura rezistenţei opuse, menită a distruge sistemul său defensiv.

Aceeaşi metodă a mijloacelor severe, defensive se poate folosi şi atunci când învinuitul sau inculpatul aparţine tipului nervos, echilibrat, care se domină cu uşurinţă, cc reprimă până la un moment dat, manifestările specifice emoţiilor. Aceeaşi linie tactică sc impune şi atunci când învinuitul sau inculpatul este un tip abil, insidios, perfid, inteligent, care are capacitatea de a aprecia autocritic efectul motivelor invocate, iar întrebările adresate dc către organul judiciar le contracarează cu motivări plauzibile.

Din punct de vedere al temperamentului, procedeele tactice utilizate trebuie să difere după apartenenţa învinuitului sau inculpatului la tipul emoţional sau necmoţional.

Psihologia învinuitului sau inculpatului ce aparţine tipului emoţional, după săvârşirea infracţiunii, este dominată de un sentiment dc regret, dc remuşcarc, de sentimentul vinovăţiei, în această situaţie, cea mai indicată tactică este atitudinea conciliantă, de înţelegere a situaţiei în care învinuitul sau inculpatul se află, a creării acelei atmosfere dc apropiere propice recunoaşterii sincere a faptelor.

în cazul învinuitului sau inculpatului care aprţine tipului necmoţional, care nu încearcă mustrări de conştiinţă sau care, dacă există, sunt dc o intensitate redusă, atitudinea de înţelegere a organului judiciar se dovedeşte a fi mai puţin eficientă. în această ipoteză, tactica utilizată trebuie să aibă la bază analiza faptelor, prezentarea riguroasă a probelor incriminatoare. Tactica folosită de organul judiciar „trebuie să sc adreseze bunului simţ elementar, raţiunii ce dictează renunţarea Ia minciună şi într-o mai redusă măsură sentimentelor. Finalitatea urmărită prin aplicarea acestor procedee este aceea dc a convinge

35. E. Stancu - Criminalistica, voi. 2. Bucureşti. 1981 pag. 57.
36. A. Ciopraga op.cit.. pag. 248.
37. Idem. pag. 250.

prin forţa faptelor, că vinovăţia învinuitului sau inculpatului este stabilită sau că va fi curând stabilită, şi eă. aşa fiind, este logic să o constate"[37].

Temerea că recunoaşterea ar atrage oprobiul public, desconsiderarea şi supradimensionarea pedepsei cc îl aşteaptă, cât şi a gravităţii faptei.

Organul judiciar trebuie că ştie exact cc anume probe urmează a fi prezentate, numărul acestora, modalitatea şi momentul în care vor fi înfăţişate.

Necesitatea de a nu dezvălui, într-un anumit moment dc desfăşurare a procesului, aspecte cc nu trebuiesc cunoscute de învinuit sau inculpat, este o regulă tactică potrivit căreia nu trebuie prezentate dc odată toate probele de învinuire, ci acestea trebuie prezentate rând pc rând, la anumite intervale dc timp. Dacă nu s-ar respecta acestea, organul judiciar ar comite o gravă greşeală ce ar putea avea repercusiuni asupra întregii activităţi de cercetare, pentru că s-ar găsi dezarmat în faţa învinuitului sau inculpatului cc se menţine pe poziţia nagăreii faptelor, deoarece acesta intuieşte că probele deţinute dc organul judiciar sunt insuficiente.

Prezentarea tuturor probelor cc confirmă învinuirea - ca procedeu tactic - sc va folosi atunci când prin numărul şi caracterul lor demascator sc asigură un efect psihologic cert, iar negarea în continuare, contestarea vinovăţiei, este inutilă.

Cunoaşterea şi identificarea motivelor reale ce explică rezistenţa opusă, este de asemenea, importantă. Negarea faptelor poate fi determinată dc motivaţii şi de cauze diverse, cum ar fi:

- convingerea că împotriva sa nu sunt şi nu pot fi strânse probe suficiente, şi în lipsa nerecunoaşterii sale, nu poate fi tras la răspundere penală;
- dorinţa de a nu dezvălui identitatea participanţilor la infracţiune, dacă printre aceştia se află persoane apropiate lui.

Dacă organul judiciar se află în posesia numai a câtorva din probele incriminatoare, iar prezentarea deodată a lor ar putea duce la dovedirea parţială a vinovăţiei lui, se va adopta procedeul tactic al prezentării izolate a probelor. Dacă faţă dc dovezile aduse, învinuitul sau inculpatul furnizează noi explicaţii, activitatea dc strângere a probelor trebuie continuată. Dacă sc ajunge la situaţia în care organul judiciar a epuizat toate probele, iar învinuitul sau inculpatul sesizează aceasta, fie se întrerupe ascultarea, iar până la reluarea ei. organul judiciar va căuta să strângă alte probe, ori va continua ascultarea într-o altă direcţie astfel încât cel ascultat să nu-şi dea scama dc ce probe dispune organul judiciar.

Tot de ordin tactic este şi alegerea momentului în care urmează a fi prezentate probele. Determinarea învinuitului sau inculpatului să renunţe la atitudinea de tăgăduire a faptelor depinde dc alegerea judicioasă a celui mai propice moment, a momentului optim în care trebuie să prezinte probele ce confirmă vinovăţia. Modul în care ascultarea evoluează, caracterul, forţa demascatoarca a probei care urmează a fi prezentată, poziţia pe care sc situează învinuitul sau inculpatul reprezintă tot atâtea împrejurări ce trebuie luate în considerare la identificarea celui mai potrivit moment pentru efectuarea aceste activităţi. Aprecierea exactă a stării psihice sub stăpânirea căreia se află învinuitul sau inculpatul reprezintă un clement dc care trebuie să sc ţină seama neapărat. Stările de tensiune, dc derută, reduc capacitatea dc rezistenţă a învinuitului sau inculpatului şi dc aceea reprezintă cele mai propice momente în care pot fi prezentate probele de învinuire.

Mai înainte dc a sc prezenta probele ce confirmă prezenţa celui ascultat la locul faptei, învinuitul sau inculpatul trebuie întrebat dacă a fost în acel loc, când, şi în ce împrejurare. In general, la astfel dc întrebări se obţine un răspuns negativ, învinuitul sau inculpatul invocând un fals alibi. Acesta este momentul în care organul judiciar trebuie să intervină pentru demascarea minciunii, momentul în care învinuitul sau inculpatul contestă prezenţa sa la locul săvârşirii faptei. în acest caz ar ti greşit ales momentul dacă inainle dc a i sc cerc învinuitului sau inculpatului vreo lămurire cu privire la acea împrejurare, s-ar recurge la prezentarea concluziilor de specialitate, pentru că acesta ar putea găsi uşor motivări plauzibile care să justifice prezenţa sa în acel loc.

în cursul audierii, sunt întâlnite şi situaţii când prezentarea unor probe este socotită inoportună, însă din motive dc ordin laclic este indicat ca învinuitului sau inculpatului să i se facă cunoscut faptul că organul judiciar ar deţine astfel dc probe, să se insinueze exislcnţa acestora.

în acest caz, normele eticii profesionale, cc Ircbuic să coordoneze atitudinea organului judiciar de-a lungul întregului proces, impun o comportare coerentă, incompatibilă cu inducerea în eroare a învinuitului sau inculpatului. Astfel, este interzisă încercarea de a convinge învinuitul sau inculpatul de inutilitatea negării pe considerentul că unul din participanţi ar fi recunoscut faptele, când de fapt nu este aşa, sau să se susţină că bunurile cc constituie produsul infracţiunii au fost găsite într-un anumit loc, la unul dintre complici, când dc asemenea, nu esle aşa. Acestei conduite i sc opun mai multe justificări temeinice. Una dinlre ele esle fapnil că este nedemnă o astfel dc atitudine, constituind un obstacol în calea realizării rolului educativ al procesului penal. Apoi, o astfel de atitudine aduce prejudicii autorităţii, prestigiului celui pc care stalul l-a investit cu atribuţii dc organ judiciar. Nu în ultimul rând, acest fapt poate avea repercusiuni asupra reuşitei activităţii de cercetare, căci învinuitul sau inculpatul care constata că organul judiciar afirmă neadevăruri îşi va da seama că acesta nu este în posesia unor probe convingătoare, incriminatoare şi va continua să nege cu şi mai marc rezistenţă fapta.

I'roccdeul tactic cu o mare eficienţă îl constituie prezentarea probelor ce confirmă învinuirea, precum şi a celor ce infirmă apărările formulate de învinuit sau inculpat.

Experienţa activităţii de cercetare a infracţiunilor recomandă două principale procedee dc prezentare a probelor incriminatoare faţă de învinuitul sau inculpatul care neagă faplele. Aceste două procedee sunt numite progresiv şi frontal dc audiere sau dc interogare ori de prezentare a probelor de învinuire. Utilizarea uncia sau alteia pun în discuţie chestiunea de ordin tactic a caracterului, a importanţei probelor cc urmează a fi prezentate într-un anumit stadiu de desfăşurare a ascultării învinuitului sau inculpatului şi în raport cu importanţa lor să sc stabilească ordinea în care vor fi înfăţişate pentru a convinge pe cel cc contestă faptele dc inutilitatea negării lor.

Pentru a sc aprecia importanţa şi eficienţa probelor cc vor fi prezentate, ele trebuie raportate la faptele şi împrejurările a căror existenţă sau inexistenţă o dovedesc. Forţa doveditoare a unor probe este mai redusă, prin mijlocirea lor, se poate stabili doar existenţa unor împrejurări accesorii, iar la concluzia existenţei faptului principal, dovedirea săvârşirii infracţiunii şi a vinovăţiei făptuitorului, ajungându-se pc o calc ocolită.

Alte probe, care stabilesc existenţa faptului principal, fac dirccl dovada săvârşirii infracţiunii şi a vinovăţiei infractorului.

„După cum în cursul ascultării învinuiţilor sau inculpaţilor, înfăţişarea dovezilor în învinuire debutează cu probele cele mai importante sau cu cele mai puţin importante, în literatură şi în practica interogatoriilor se face distincţie între procedeele tactice progresiv şi frontal"[38].

Atunci când organul judiciar sc află în posesia unor probe elocvente, puternice cu privire la modul dc comitere a unei infracţiuni, sc poale utiliza procedeul tactic al evocării de către organul judiciar, episodic, a principalelor etape ale activităţii infracţionale, din primul şi până în ultimul moment al săvârşirii faptei.

Procedeele tactice în situaţiile în care infracţiunea cercetată a fost comisă fie în participaţie (procedeul ascultării unui participant despre activitatea celorlalţi), fie învinuitul sau inculpatul

38. A. Ciopragu op.**cit.**. pag. 251

arc o anumită experienţă în domeniul vieţii infracţionale şi pentru **a**-şi susţine nevinovăţia îşi creează un alibi (procedeul verificării timpului liber), sau fie la ascultarea învinuitului sau inculpatului participă mai multe organe judiciare, concomitent sau succesiv (ascultarea încrucişată, ascultarea repetată), vor fi detaliate în capitolul vizând „Strategiile dc interogare".

Indiferent dc metodele sau procedeele tactice utilizate, ancheta penală modernă este incompatibilă cu tortura. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 4 al Convenţiei împotriva torturii şi a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, la care România a aderat prin Legea nr. 1971990: „1) Fiecare stat parte veghează că toate actele dc tortură constituie infracţiuni în raport cu dreptul său penal. Se va proceda tot astfel în legătură cu tentativa de a săvârşi tortura sau cu orice act comis dc oricare persoană, care constituie complicitate sau participare la actul de tortură. 2) Fiecare stat parte consideră aceste infracţiuni ca fiind pasibile de pedepse corespunzătoare, dată fiind gravitatea lor"[311].

Prin **tortură,** în sensul Convenţiei, sc înţelege **„orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenţie, o durere sau suferinţe puternice, fizice sau psihice, mai ales cu scopul de a obţine dc la această persoană sau de la o persoană terţă informaţii sau mărturisiri".**

Tortura, aşa cum este definită, are în vedere subiectul calificat pentru că în continuarea textului citat sc stipulează că există tortură „atunci când o asemenea durere sau astfel dc suferinţe sunt aplicate dc către un agent al autorităţii publice sau la instigarea ori cu consimţământul expres sau tacit al unor asemenea persoane"[40].

Nu putem încheia problematica pc care o ridică ancheta judiciară din perpectivă psihologică fără a sublinia, încă o dată, impactul pozitiv al utilizării de către organele dc anchetă judiciară din România (ale poliţiei şi Ministerului Public) a procedeelor biodetecţici judiciare cărora, generalizând experienţa acumulată de mai bine de un deceniu, le-am consacrat un capitol special.

5.9. Aspecte psihologice privind calităţile personale ale anchetatorului

Experienţele legale şi morale, ca şi cele de competenţă care se formulează faţă dc un anchetator, responsabil dc aplicarea legii şi de protecţia societăţii în faţa recrudescenţei criminalităţii, justifică chiar şi o asemenea exagerare.

Exigenţele legale cer anchetatorului cunoaşterea profundă şi nuanţată a dispoziţiilor legii penale şi procesual penale, a drepturilor fundamentale ale omului, la care ar trebui să se raporteze în permanenţă; dc asemenea, a modului în care legislaţia procesuală, îndeosebi cea din materia probelor, permite abordarea procedeelor de tactică şi metodică în efectuarea anchetei judiciare.

Exigenţele morale, într-o perspectivă mai largă, vizează raportarea reală şi sinceră a anchetatorului la valorile umane - perene dc adevăr, dreptate, justiţie, bună-credinţă. Din acest punct de vedere anchetatorul va trebui să cunoască şi cât au fost dc lezate valorile şi interesele legitime ale omului în colectivitatea semenilor săi, în lumina drepturilor şi obligaţiilor sale. Atitudinea generală a anchetatorului sc raportează la suma dc valori şi norme morale unanim acceptate, care se sprijină şi vin în întâmpinarea literei şi spiritului legii.

Exigenţele de competenţă au în vedere pregătirea modernă de specialitate, experienţa pozitivă, şi, nu în ultimul rând, abilitatea anchetatorului dc a utiliza, în condiţiile pc care i le permite legea, tehnologia judiciară integrată ştiinţei criminalisticii, de a solicita contribuţia expertizelor de specialitate pe care le reclamă cauzele judiciare. Armonizarea, într-o sinteză echilibrată a cerinţelor generale cc fundamentează statutul deontologic al

39. Monitorul Oficiul al României nr. 112/10.10.1990.

40. Art. I din Convenţia împotriva torturii si altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradare, h Monitorul Oficial al României nr. I12/IU.I0.I99I).

anchetatorului va permite acestuia să aplice legea conform gradului înalt de responsabilitate pc care îl cere profesia lui.

Interesante prevederi în sensul consideraţiilor menţionate sunt cuprinse în „Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare dc aplicarea legii", adoptat de Adunarea Generală a ONU. în decembrie 1979, din care cităm:

„Art. 1 - Persoanele răspunzătoare de aplicarea legii trebuie să se achite permanent dc datoria pc care le-o impune legea, servind colectivitatea şi protejând orice persoană împotriva actelor ilegale, conform înaltului grad de responsabilitate pe care li-l cere profesia lor.

Art. 2 - în îndeplinirea sarcinilor pe care le au cei răspunzători dc aplicarea legii trebuie să respecte şi să protejeze demnitatea umană, să apere drepturile fundamentale ale oricărei persoane.

Art. **5** - Nici o persoană răspunzătoare de aplicarea legilor nu poate aplica, provoca ori tolera un act de tortură sau orice altă pedeapsă ori tratament crud(ă). inuman(ă) sau degradant(ă). nici nu poate invoca un ordin al superiorilor săi ori împrejurări excepţionale, cum ar fi: starea de război, o ameninţare contra securităţii naţionale, instabilitatea politică internă sau orice altă stare dc excepţie, pentru a justifica tortura ori alte pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante".

Revista Internaţională de Poliţie Criminală, comentând aceste prevederi, subliniază: „Persoanele responsabile dc aplicarea legilor cc sc conformează dispoziţiilor prezentului Cod merită respectul, sprijinul moral activ şi concursul colectivităţii în care îşi exercită funcţiile, pc cel al serviciului de care aparţin, precum şi al colegilor lor"[41].

5.9.1. **Calităţi psiho-intelectuale şi mornl-afective ale** anchetatorului

între calităţile cc structurează profilul-intclectual şi moral-afcctiv al anchetatorului, psihologia judiciară sc opreşte în mod constant asupra **gândirii, memoriei, integrităţii senzoriale, echilibrului psihologic şi mai puţin sau deloc asupra capacităţii dc a judeca diferite roluri şi a bunei-credinţe.**

Gândirea este un **proces psihic de integrare a informaţiei la nivel conceptual prin care subiectul cunoaşterii individuale „devine capabil să depăşească limitele hic et nune ale percepţiei şi să pătrundă mai adânc, nu atât constatativ, cât mai ales** comprehensiv **- explicativ, în esenţa realităţii'"[12].** în cazul anchetatorului, gândirea sa orientată spre esenţa realităţii judiciare, a evenimentului, căci numai această esenţă poate fundamenta o soluţie judiciară, trebuie să sc caracterizeze prin claritate, profunzime, rigoare şi să sc bazeze pc un dezvoltat spirit critic autoreflexiv. Dc regulă, laptele relatate în ancheta judiciară par întotdeauna reale, verosimile, dar se întâmplă ca unele din afirmaţii să fie, mai ales ia nivelul amănuntelor, contradictorii sau neplauzibilc.

De aceea, pentru sesizarea inadvertenţelor, a decelării aspectelor reale dc cele imaginare sau a semnificativului dc nerelevant, anchetatorul trebuie să acţioneze cu perspicacitate şi o marc putere de discernământ. în felul acesta gândirea, ca proces psihic cognitiv, distinct dc celelalte procese psihice cognitive, va putea să asigure:

a) calitatea informaţiei judiciare;

41. Kcvuc Internationale dc Police Crimincllc nr. 358. mai 1982. pag. 129-131.

b) integrarea informaţiei în raport cu realitatea externă din care aceasta a fost extrasă (evenimentul judiciar);
c) informaţia să fie codificată într-un limbaj care să exprime în mod fidel esenţa evenimentului judiciar.

Memoria[41]. în cadrai sistemului psihic, memoria ocupă un loc distinct şi arc o individualitate specifică. **Ea prezintă un subsistem, ale cărui elemente le constituie conţinuturile informaţionale elaborate în cursul comunicaţiei anterioare a individului cu mediul extern şi a cărui dinamică rezidă în transformările de tip** *integrativ sau instrumental executiv* **efectuate de grupuri speciale de operatori asupra acestor conţinuturi** Astfel spus, într-o primă aproximare, memoria este ceea ce se obţine în urma operaţiilor de stocare şi conservare a informaţiei despre stările surselor externe şi despre acţiunile şi trăirile subiective in raport cu ele. în structura memoriei nu vom găsi obiecte şi evenimente ca stare, ci mesaje informaţionale de tipul *codurilor - imagine, codurilor \imholic-concepUiale* sau *codurilor „tensiunilor" sau „relaxărilor"* variabilelor motivaţionale afective. Caracteristica principală a acestor mesaje constă în faptul că ele dau ..*dimensiunea istorică"* a sistemului psihic şi a sistemului personalităţii în ansamblu, legând în timp şi după principiul opus direcţiei dc scurgere a timpului - cel al reversibilităţii sau recursivităţii - stările şi comportamentele anterioare dc cele actuale"[44].

în activitatea de stabilire, pc bază de probe, a stării dc fapt, anchetatorul operează reversibil şi recursiv. Pc de altă parte, în procesul dc coroborare şi verificare a probelor, anchetatorul stochează informaţiile şi „menţine continuitatea fluxului informaţional în cadrul sistemelor analizatorilor un timp suficient pentru codificare - recodificarc, prelucrare şi interpretare"[45].

Anchetatorului îi este necesară memoria dc lungă durată, adică acea memorie care prezintă „principalul rezervor de păstrare a experienţei acumulate în cursul activităţii anterioare"[46]. „Memoria de lungă durată nu cuprinde numai informaţie pur constatalivă despre evenimentele percepute sau trăite, ci şi evaluările, interpretările ei prin prisma unor criterii şi etaloane dc esenţă socio-culturală, ştiinţifică, filozofică, etică, estetică etc."[47].

Este limpede că întrucât anchela judiciară debutează la nivelul fiecărui partener al relaţiilor imerpersonale, în mod oral, anchetatorului ii este necesară şi memoria de scurtă durată pentru a reuşi să consemneze şi în scris relatările partenerilor relaţiei, operaţiune care este ulterioară convorbirii.

Integritatea senzorială are în vedere **condiţia fiziologică normală a analizatorilor anchetatorului, cunoscut fiind** că **„valorile funcţiei sensibilităţii sunt supuse unor oscilaţii** ca **urmare a fenomenelor de adaptare, depresie, oboseală, involuţie, sau a celor de sensibilizare, contrast, învăţare (evoluţie)"[41'].** Integritatea senzorială a anchetatorului constituie fundamentul psihofiziologic al corectitudinii şi exactităţii redactării documentelor dc anchetă cc constituie suportul material al mijloacelor de probă. Dc aceea, anchetatorul trebuie să posede o slare corespunzătoare a sănătăţii şi să dispună de o marc capacitate dc efort voluntar. Integritatea senzorială defineşte în ulliină analiză personalitatea anchetatorului, permilându-i acestuia un comportament profesional echilibrat pc fondul psiho-fiziologic general pozitiv.

43. Idem, pag. 209-227.
44. Idem. pag. 210.
45. Idem. pag. 221-222.
46. Idem.

m

Echilibrul emoţional vizează **componenta afectivă a psihicului anchetatorului.** Procesele afective iau naştere prin „corelare informaţională, din perspectiva sarcinilor de reglare sau a stării echilibrului optim, a cursului evenimentelor din planul intern al subiectului"[49].

Complexitatea şi durabilitatea contactelor comunica(ionalc specifice activităţilor de anchetă judiciară implică întotdeauna ac(iunca mai puternică sau mai slabă a unui factor de noutate, declanşând mecanismul psihic al afectivităţii cc sc poate exterioriza prin manifestări, incompatibile cu profesiunea de anchetator, cum ar fi: dezgustul, plictiseala, sila, agresivitatea etc. Asemenea manifestări trebuie contracarate prin autocontrolul pc care **şi**-1 impune anchetatorul **şi** exerciţiul perseverent al răbdării, toleranţei, disponibilităţii **dc a** asculta **şi** stăpânirii de sine.

Dacă anchetatorul nu va reuşi să-şi asigure „o suprafaţă psihică perfect plană" şi, prin manifestările sale negative, va apare în faţa interlocutorului ca un om impresionabil, nervos, agresiv, frământat de problemele proprii, atunci în cadrul general al desfăşurării anchetei va deveni precar, şansele de realizare a scopurilor propuse diminuându-se.

Echilibrul emoţional al anchetatorului este condiţionat şi de lipsa de prejudecăţi sau a duşmăniei faţă dc persoana anchetată. Importante garanţii juridice pentru eliminarea prejudecăţilor sunt stabilite în art. 267 Cp. care, incriminând tortura, menţionează în mod expres „pentru orice alt motiv bazat pc o formă dc discriminare oricare ar fi ca". Dc asemenea, în art. 2 din „Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare" dc aplicarea legii este stabilită obligaţia juridică a acestora „să respecte şi să protejeze demnitatea umană, să apere drepturile fundamentale ale oricărei persoane". Este, credem, în afara oricărei discuţii că dispoziţiile documentului dc drept internaţional citate oglindesc preocuparea legislaţiei penale moderne pentru înlăturarea prejudecăţilor din conduita autorităţilor judiciare răspunzătoare dc aplicarea legii.

Importante din perspectiva echilibrului psihologic al anchetatorului sunt şi dispoziţiile art. 7 şi 8 din Codul de conduită în conformitate cu care:

„Art. 7 - Persoanele care răspund de aplicarea legilor nu trebuie să comită nici un act dc corupţie. Ele trebuie să sc opună cu vigoare oricăror acte dc acest gen şi să le combată.

Art. 8 - Persoanele răspunzătoare dc aplicarea legilor trebuie să respecte legea şi prezentul Cod. Dc asemenea, ele trebuie să împiedice orice încălcare a legii sau a prezentului Cod şi să li se supună cu hotărâre, cu întreaga lor capacitate".

Capacitatea anchetatorului de a **judeca protagoniştilor din afacerile judiciare.**

fn literatura de specialitate se apreciază că anchetatorului îi este necesară şi o capacitate actoricească pentru a putea, la nevoie, să simuleze perfect orice stare sau trăire, sau să joace orice personaj pentru a-i înţelege mai bine motivele, stările afective şi reacţiile existente în momenml comiterii faptei şi, în general întreaga personalitate.

în activitatea de anchetă judiciară nu sc justifică, nici legal şi nici moral, procedeele artei teatrale şi nici scenariile. Anchetatonil nu joacă un rol dc infractor sau victimă, „nu intră în pielea infractorului sau victimei", aceasta fiind numai expresia metaforică a abilităţii anchetatonilui. inteligenţei şi talentului său profesional de a intui jocul infractorului sau al falsei victime.

Ancheta judiciară prezintă o anumită duritate, fiind presărată cu obstacole, cu răsturnări de situaţii, cu coincidenţe stranii care solicită la maximum inteligenţa, priceperea şi rezistenţa psihică a anchetatonilui.

Legislaţia procesuală asigură un cadru juridic adecvat anchetei, sobru şi solemn, procedee suficiente pentru descoperirea adevărului, principii şi garanţii corespunzătoare pentru asigurarea drepturilor şi respectarea demnităţii fiecărui participant la procesul penal,

49. Idem. pag. 249.

nefiind necesar împrumutul procedeelor din arta dramatică. De asemenea, metodele tactice, lehnica criminalistică, ca şi cunoştinţele operaţionale de psihologic judiciară permit

identificarea autorilor şi adevărul faptelor lor in condiţiile impuse de standardele modeme ale procesului penal.

Pentru toate aceste argumente, teza jucării rolurilor de către anchetator, după procedeele arici dramatice, ni se pare vetustă, in realitate, anchetatorul face mai mult ştiinţă decât ană. Că uneori anumite rezolvări sunt spectaculoase, aceasta depinde tot de ştiinţa anchetatorului.

în realitatea judiciară nemijlocită cu care sc confruntă anchetatorul, actul profesional frecvent utilizat este cel al analizei şi judecării rolurilor pc care diferitele persoane implicate in afacerile judiciare lc joacă şi dacă acestea sunt reale sau fictive[50].

în toate cazurile prezentate activitatea anchetatorului a fost una cerebrală, de analiză psihologică a comportamentului persoanelor aflate în relaţia sa profesională. Această activitate s-a fundamentat pe informaţiile obţinute în anchetă, pe logica sau lipsa de logică a faptelor sau a unor împrejurări legale de faptă, pc analiza contradicţiilor apărute în anchetă.

Tactica de cercetare în exemplele prezentate se constituie pc indicii dc probabilitate ce se grupează în algoritmul „ipotezelor pereche", specific în disimularea faptelor penale, algoritm frecvent utilizat în ancheta judiciară, îndeosebi în cauzele complicate în care esle implicată şi activitatea laboratorului dc psihologic judiciară. Un sinoptic simplu este edificator pentru a învedera ceca cc înseamnă o „ipoteză pereche".

50. lală câteva exemple în acest sens:
1. Şeful grupei dc pază şi gardă al unui demnitar, audiat în cazul unui furt de valuta dc la rcşcdin|a demnitarului, fiind întrebat pc cine suspicioncază, a furnizat o listă de suspcc|i, sugerând verificarea minuţioasă a acestora pc perioada timpului critic. în acest stadiu al anchetei a intervenit psihologicul care, situându-sc pc ipoteza judecării rolului pc care şi l-a asumai şeful gărzii demnitarului de a coopera cu anchetatorul, şi-a pus problema dacă acesta este un rol real. adică şi-a propus să-i judece rolul din perspectivă psihologică. Temeiurile acestui demers >au indiciile de probabililale spre versiunea opusă celei susţinute de şeful gărzii au fosi furnizate dc lipsa oricăror urme la faţa locului, după o cercetare criminalistică „lege artis". în consecinţă i s-a propus şefului gărzii să urmeze procedura firească a investigaţiei vizând detecţia comportamentului simulat pentru a fi exclus din cercul BBpecţilor şi pcnlni ea anchetatorul să se convingă că sprijinul pc care s-a declarat dispus să-l ofere anchetei judiciare este dezinteresat şi dc bună-credinţă. Cel în cauză a acccpiat testarea, recunoscând că aceasta se va face prin biodctccţic. Când însă s-a aflat în laboratorul de testare psihologică, în faţa aparatului „Polygraph", despre eficienţa căruia era foarte bine informat (din surse străine) a recunoscut Iară nici o ezitare că este autorul furtului valutei pc care trebuia să o păzească.
Cazul a fost soluţionat in unna şocului psihologic creat de impactul tehnicii dc biodctccţic asupra unei persoane perfect documentate despre metodologia de testare şi rezultatele acesteia, la mai puţin dc 2 ore dc la orimul contact eu organele de anchetă ale poliţiei judiciare ale Inspectoratului dc Poliţie a Municipiului Bucureşti. O lovitură dc teatru s-ar putea afirma. La prima vedere, da. Procedeul utilizat urc însă o fundamentare ştiinţifică. Jc psihologie judiciara. îndelung exersată şi validată de zeci dc cazuri.
2. Un soţ reclamă dispariţia soţiei de la domiciliul conjugal, susţinând şi versiunea unei posibile aventuri amoroase. In mod surprinzător, prin utilizarea unor martori mincinoşi, direcţionali subtil spre organele de anchetă, soţul obţine confirmarea oficială a fugii soţiei cu un amant. Evident o soluţie eronată. După 3 ani de la rcclamaţie, prmir-o acţiune dc judecare

1%

Versiunea reclamată (falsă)	Versiunea anchetei (adevărată)
Dispariţie dc persoane	Omor
Accident rutier	Omor
Incendiu cu victimă	Omor
Sinucidere	Omor
Tâlhărie cu autor necunoscut	Inexistenţa faptei (înscenare)
Furt cu autor necunoscut	Inexistenţa faptei (înscenare)
Viol comis în grup	Inexistenţa faptei (înscenare)
Furt din avutul public	Delapidare

In asemenea situaţii cercetările bazate pc algoritmul „ipotezelor pereche" aduc în faţa anchetatorului datele (indicii) dc disimulare care sc polarizează în jurul versiunii anchetei şi care, în mod firesc, îl orientează pe anchetator spre actul profesional al judecării şi stabilirii adevăratului rol al protagoniştilor cazului judiciar.

în toate situaţiile de infracţiuni disimulate au apărut perioade de blocaj a anchetei, lipsa acută dc informaţii autentice i-a obligat pe anchetatori, pornind dc Ia particularităţile cazului, să reconstituie variante a unor posibile moduri de acţiune, să încerce să penetreze necunoscutul. Toate aceste activităţi, csenţialmcnte psihologice, nu sunt altceva decât activităţi dc inferenţă operativă, de efort cerebral, de căutări care depăşesc, indiscutabil, un simplu joc dramatic.

I'rin urmare, anchetatorul nu joacă roluri, activitatea sa nu este cea a unui actor, ci esenţa activităţii sale constă în a gândi şi, aşa cum constată Jean Piagct'. „a gândi înseamnă, în primul rând, a experimenta mental pentru a sc putea trece de la problemă la ipoteză, de la aceasta la verificarea ei". A gândi logic (a experimenta logic, cum se exprimă Piagct), implică posibilitatea unui control conştient asupra cursului operaţiilor mentale, asupra mecanismului acestor operaţiuni. Ori, acest control implică, în mod necesar, posibilitatea de a ne desprinde de succesiunea faptelor mentale, posibilitatea dc a reveni la punctul de plecare, dc a reface sau reconstitui uncie secvenţe ele., „într-un cuvânt, capacitatea reversibilităţii"[51].

Acestea sunt argumentele pentru care pledăm pentru judecarea rolurilor, nu pentru jucărea lor, pornind - aşa cum sublinia Piagct - de la problema (dc soluţionat) la ipoteză, iar dc la aceasta la verificarea ei.

în mod practic, acesta este algoritmul anchetatorului în situaţia „ipotezelor pereche": problema de soluţionat pusă în actul de sesizare este transpusă în „ipotezele pereche", iar apoi sc trece la verificarea acestora, una trebuind să se confirme, iar a doua, evident, să fie infirmată. Nu dc puţine ori, cazuri judiciare deosebit de grele au fost rezolvate prin utilizarea biodctccţici judiciare[52].

Buna-credinţă. Anchetatorul, magistratul, trebuie să fie profesionişti de bună-credinţă. în ce măsură buna-credinţă îşi justifică tratarea într-un curs de psihologie judiciară vom încerca să demonstrăm în consideraţiile următoare.

Buna-credinţă s-a cristalizat ca un concept juridic fundamental în dreptul roman şi este specific sistemelor de drept din familia romano-germanică, deci şi sistemului dc drept român.

51. Piagct. J. - Psihologia inteligenţei. Ed. Ştiinţifică. Bucureşti, 1965, pag. 9

în lucrarea, pe care o considerăm de referinţă în materia bunei-credinţe, „Buna-credin|ă în raporturile juridice civile", este cilală şi definiţia ilustrului om politic, filosof, seriilor şi jurist roman Marcus Tullius Cicero, conform căreia buna-credinţă constă în: „sinceritate în cuvinte (veritas) şi fidelitate (constantia) în angajamente'[43]. „Pornind de la această definiţie, sc poate spune că faptele generatoare ale bunei credinţe creează două slări dc concordanţă sau de conformitate: pc dc o parte, conformitatea între ceea ce omul gândeşte şi ceca cc el afirmă

(sinceritate în cuvinte), iar pe dc altă parte, conformitatea între cuvinte şi actele sale (fidelitatea în angajamente)"[54]. La rândul lor, doctrinele modeme dc drept dau diferite definiţii bunei-credinţe, toate pornind însă dc la cunoscuta maximă romană „Honeste viverc, altcmm non lacdarc, suum quiquc Iribunerc".

Având în vedere ideea fundamentală ce ne preocupă, respectiv buna-credinţă a anchetatorului, am preferat, după autorul citat, o definiţie analitică şi deci mai didactică, pornind de la convingerea că o prezentare a laturilor conceptului bunei-credinţe în ştiinţa şi practica dreptului (aceasta din urmă incluzând şi exerciţiul psihologici judiciare) serveşte mai eficient deontologia activităţii de anchetator şi ideea dc justiţie.

Aşadar, laturile conceptului bunei-credinţe pot ti grupate în următoarea ordine:

a) un grup de fapte psihologice determinate care alcătuiesc onestitatea („honeste viverc") constând în: loialilate, prudentă, ordine şi temperanţă, foaie acestea având un conţinut etic;

b) un grup de elemente intrate în sfera dreptului ca o consecinţă a faptelor psihologice menţionate şi anume: intenţia dreaptă, diligenta, liceilalca şi abţinerea de la producerea prejudiciului[55].

Cum sc caracterizează aceste elemente în aclivitatea anchetatorului şi magistratului, vom încerca să răspundem, pornind dc la datele pc care le furnizează practica anchetei şi a aistantclor penale:

- intenţia dreaptă: subordonarea activităţii autorităţilor judiciare obiectivului aflării adevărului, respectării legii şi ordinii de drept; respingerea oricăror ingerinţe în acnil dc justiţie; soluţionarea cauzelor numai pc probe certe;
- diligenta: circumscrierea eforturilor de soluţionare a cauzelor judiciare în limitele admise dc procedurile legale; evitarea abuzurilor dc orice fel;
- liceitatea: utilizarea în ancheta judiciară numai a procedurilor admise de legislaţia procesual penală şi procesual civilă; respectarea garanţiilor procesuale, a prezumţiei dc nevinovăţie şi a dreptului la apărare, precum şi a drepturilor omului stipulate în adele de drept internaţional, lără nici un fel dc discriminare;
- abţinerea de la producerea prejudiciilor: observarea posibilelor vicii în activitatea dc urmărire penală sau dc judecată, sesizarea şi înlăturarea acestora: receptivitate la cererile apărării faţă de posibilele prejudicii.

buna-credinţă va trebui să conducă la soluţii temeinice şi legale atât în activitatea dc ■mărire penală, cât şi în cea a instanţelor judiciare.

in antiteză cu buna-credinţă, „rcaua-credinţă" se va fonda întotdeauna pe fapte psihologice situate cxacl la antipodul celor menţionate, adică: intenţie răufăcătoare, — prudenţă, ilicitatc şi vătămare, toate ca rezultat al lipsei de onestitate.

53. Gherasim D. liuna-credinţa în raporturile juridice civile, Ed. Academici Române. Bucureşti. 1981. pag. 7. 54 Idem. pag. 24-35. 55, Idem, pag. 34.

5.10. Intima convingere

Vom pomi Ia analiza acestui concept de la Hagcl care, în „Principiile filosofici dreptului", sublinia: „ultimul cuvânt în decizie îl constituie convingerea subiectivă şi conştiinţa (animi sententia), aşa cum, în cc priveşte dovada, care sc sprijină pc declaraţii şi mărturii ale altora, jurământul rămâne garanţia ultimă, deşi subiectivă""'.

Dacă pentru mărturii, jurământul rămâne garanlic ultimă, se pune în mod firesc întrebarea care este garanţia ultimă a intimei convingeri pe care se fundamentează o soluţie judiciară. Din perspectivă psihologică această garanţie nu poate fi alta decât respectarea de către anchetator a principiilor şi legilor dc formare a probelor, a utilizării criteriilor psihologice, iar din perspectivă etică, garanlia este moralitatea anchetatorului şi buna sa credinţă.

Din perspectiva judiciară, garanţia intimei convingeri este dublă, pornind de la principiul constituţional al separaţiei puterilor în stat, care trebuie prevăzut expres în orice constituţie democratică şi terminând cu principiul independenţei magistraţilor şi supunerii lor numai legii. Credem că această dublă garanţie este obligatorie şi pentru celelalte categorii ce funcţionează în sistemul autorităţilor judiciare, răspunzătoare dc corecta aplicare a legilor.

în plus, legea organică dc organizare judecătorească stabileşte şi inamovibilitatea magistraţilor pentru că, din categoria marc a celor ce contribuie la înfăptuirea actului dc justiţie, magistraţii sunt aceia care soluţionează cauzele penale, constatând că. prezumţia de nevinovăţie a început să nu mai funcţioneze în favoarea inculpatului, acesta fiind declarat vinovat.

în ultimă analiză există şi un drept la intimă convingere, pe care se fundamentează posibilitatea magistraţilor ce constituie un complet dc judecată de-a avea opinie separată.

Pentru a asigura corecta funcţionare a intimei convingeri şi a feri deliberarea de orice influenţă, aceasta va avea loc imediat după încheierea dezbaterilor şi se va face în secret. La deliberare nu asistă nici reprezentantul Ministerului Public şi nici grefierul. Judecătorii vor delibera mai întâi asupra chestiunilor dc fapt, deci cele strâns legate dc probaţiunc şi apoi asupra celor de drept, adică calificarea faptului şi aplicarea pedepsei.

în Codul dc procedură penală în vigoare se menţionează că „toţi membrii completului dc judecată au îndatorirea să-şi spună părerea asupra fiecărei chestiuni" (art. 343, alin. 4); „Preşedintele îşi spune părerea cel din urmă" (art. 343, alin. 5).

în art. 324, alin. 2 din Codul de procedură penală Carol al II-lca, sc pretinde că părerile sunt culese de preşedinte începând cu judecătorul cel mai mic în grad şi continuând în ordinea numirilor. Evident legiuitorul a ţinut scama în această reglementare de un însemnat motiv psihologic: „pentru că judecătorii cu o experienţă mai marc, deci cu o prestanţă faţă de ceilalţi, să nu îi influenţeze"[57].

Prin urmare şi instituţia deliberării arc o componentă psihologică, mai puţin relevantă în literatura de specialitate.

Oricum, procesele psihologice ale deliberării pot fi surprinse în motivarea hotărârilor judecătoreşti, care sunt opera gândirii magistraţilor şi care, volcns-nolcns, încorporează şi psihologia lor.

Credem că intima convingere este o stare psihologică comună tuturor oamenilor în legătură cu părerea lor fermă, de neclintit despre anumite fenomene, evenimente, situaţii etc.

în drept, intima convingere este starea psihologică a persoanelor răspunzătoare dc aplicarea legilor, bazată pe buna-credinţă, care sunt împăcate cu propria lor conştiinţă morală

56. Hegcl G.F.W. Principiile niosoflei dreptului. Kd. Academici Române. Bucureşti. I%3, pag. 256.

57. Vrăbiescu O. Curs de procedură penală. Ediţia a 11-a, revăzută şi întregită conform ultimelor modificări aduse Codului de Procedură Penală Carol al U-lea. pag. 413.

care i-a călăuzit in aflarea adevărului, prin utilizarea mijloacelor legale şi în stabilirea măsurilor legale consecutive stărilor de fapt stabilite.

Mai rămâne, în mod evident, validarea acestei convingeri intime, care va opera în momentul rămânerii definitive a hotărârii cc o încorporează.

Credem. în finalul tuturor consideraţiilor expuse, că structura anchetei judiciare realizată din perspectivă psihologică poate şi trebuie să fie sistemul de referinţă al temeiurilor unor soluţii judiciare fundamentale pe adevăr şi justiţie.

5.11. Modele de conduită şi tipuri de anchetatori

Contactul îndelungat cu învinuiţii ori inculpaţii, în situaţii şi împrejurări complexe, îşi pune amprenta formativă în educarea (în condiţiile unui fond nativ existent) la anchetatori a unor calităţi speciale ca: perspicacitatea, spiritul dc observaţie, insistenţa, subtilitatea deducţiilor şi sintezelor, rapiditatea sesizării unor relaţii şi forţa argumentării logice, a căror rezultantă formează intuiţia profesională, aşa-zisul fler. Un anchetator bun trebuie să fie o persoană căreia să-i placă să lucreze cu oamenii, pentru că, nu va reuşi niciodată să câştige încrederea şi respectul celui ascultat, nu va poseda niciodată forţa dc persuasiune, ca o condiţie absolut necesară unei interogări eficiente.

Anchetatorul trebuie să posede capacitatea dc a sc exprima clar şi de a discuta în mod inteligent, atribut al unei gândiri suple şi mobile şi al unui înalt grad dc profesionalism[51*].

In contextul exigenţelor menţionate sunt incompatibile deontologic, mulţumirea de sine generată de încrederea exagerată în propriile calităţi şi în experienţa proprie; ruperea :ontactului cu elementele teoretice sau de noutate din profesiune, instalarea stereotipurilor, i'.uomatismclor şi spiritului rutinei; bănuiala excesivă privind orice persoană anchetată; ;endinţa dc a suspecta orice om de activitate infracţională; amplificarea nefondată a unor date sin exagerarea semnificaţiei acordată unor gesturi şi manifestări secundare din conduita celor mehetaţi; modul uneori absent sau defectuos de a formula întrebări; impertinenţă, aroganţă **sau** chiar vulgaritate în relaţiile cu persoanele anchetate, ş.a.[5*].

La toate acestea se adaugă atitudini absolut particulare adoptate în raport cu categoriile ce învinuiţi: vanitoşi, orgolioşi, sensibili la flatare şi la aprecieri, care-şi fac din statutul de jtfractor un renume. Oricum, a începe ascultarea fără a fi cunoscut în profunzime persoana celui cu care urmează confmntarca este ca şi anincarca în valuri fără cunoaşterea înotului. La soatc acestea sc adaugă o seric dc ***calităţi profesionale,*** între care: obişnuinţa dc a privi interlocutorii în ochi pe tot parcursul ascultării, sondându-lc şi inlerpretându-lc corect comportamentul expresiv în raport cu întrebările semnificative; deprinderea de a asigura anchetei liniştea şi intimitatea necesară; deprinderea anchetatorului de a nu-şi pemiitc gesturi de nervozitate, ticuri, ridicarea tonului ori alte accese dc slăbiciune; deprinderea de a intra în anchetă cu încredere în capacitatea personală, calm şi echilibrat, precum şi tăria morală dc a **Bai** insista încă puţin din momentul în care s-a ajuns la concluzia că totul este zadarnic.

Studierea componamcntului anchetatorilor. în relaţia anchetator - anchetai, a condus la rite clasificări, între care cea mai frecvent întâlnită în literatura de specialitate îi ■oriseşte pe anchetatori în următoarea tipologic, frecvent întâlnită şi în clasificarea lor de conducători:

Anchetatorul temperat: sc caracterizează printr-un comportament firesc, îşi ascultă cu ţie şi interes interlocutorul, răbdălor, calm şi analitic. Intervine oportun şi eficient, cu ul corespunzător situaţiei, pentru lămurirea aspectelor esenţiale ce interesează ancheta.

58. Altavilla E. - Psihologia giudixiarla voi. 1, Unionc lipografico editrice torinesse, 1955, pag. 902-908.

Anchetatorul amabil: manifestă o anumită transparentă in relaţia cu interlocutorul şi jovialitate, nu ezită să-şi trateze interlocutorul cu o ţigară sau o cafea. Atmosfera degajată pc care o creează oferă premisele unui studiu psihologic mai adecvat a anchetatului. Dacă amabilitatea nu este constatată, echilibrul anchetei sc poate rupe. anchetatul sc inhibă, iar investigaţia poate fi compromisă.

Anchetatorul autoritar: sc particularizează printr-o atitudine rigidă, gravă, cu accent dc solemnitate, impunându-şi la modul imperativ voinţa în faţa interlocutorului. Nu este interesat în studiul psihologiei anchetatului şi din această cauză nu găseşte modalităţile optime dc a stimula pozitiv convorbirea. Anchetatorul autoritar mizează mai mult pc intimidarea anchetatului decât pe stimularea psihologică a acestuia pentru a coopera.

Anchetatorul vorbăreţ: este un tip complexat de necesitatea afirmării sau necesitatea dc a se descărca de o tensiune afectivă, iar logoreea este modalitatea de a se elibera de aceste stări. Din motivele menţionate, sau a altora asemănătoare, anchetatorul vorbăreţ intervine inoportun şi lipsit de eficienţă în relatările anchetatului, putând compromite ancheta.

Anchetatorul cabotin: este cel care exagerează în utilizarea procedeelor actoriceşti, ce caracterizează stilul unor anchetatori. Asemenea exagerări pot provoca stări impropii pentru ancheta judiciară, cum ar fi: amuzamentul, dispreţul, pcnibilitatca sau chiar inhibarea anchetatului, situaţii ce pot prejudicia rezultatele anchetei.

Anchetatorul patern: adoptă un comportament blând în anchetă, manifestând uneori chiar compasiune faţă dc anchetat. Asemenea atitudini pot fi speculate dc infractorii recidivişti care nu vor ezita să-şi atenueze faptele.

Nu am inclus în acesta clasificare pe anchetatorii violenţi, întrucât în sistemul judiciar modern existenţa acestora este greu de imaginat. Istoria cunoaşte însă această categorie de anchetatori sub diverse denumiri, între care cea mai frecventă este aceea a anchetatorilor torţionari, categorie specifică sistemelor judiciare ale statelor lotalitaristc.

CAP. VI - Simptomatica comportamentului simulat

- **aparent-inaparent pe terenul duplicităţii**
- **indici orientativi în detecţia matricei infracţionale**
- **tehnica „lie detector"**

Secţiunea I - comportamentul infracţional din perspectiva psihologică

Secţiunea a 11-a - Comportamentul simulat

Secţiunea a Ill-a - Detectarea ştiinţifică a conduitelor duplicitare (simulate-mincinoase) - utilizarea tehnicii „Lie detector" - Poligraf

Secţiunea a IV-a - Concluzii cu caracter practic-aplicativ

Simptomatica comportamentului simulat[1]

- aparent-inaparcnt pc terenul duplicităţii
- indici orientativi în detecţia matricei infracţionale
- tehnica „lie detector"

... Poligraful esle un mijloc auxiliar de investigaţie foarte folositor dacă rezultatele obţinute cu ajutorul său sunt operativ valorificate in cadrul urmăririi penale... Departe de a Ji un mii/oc de probă, el nu poate înlocui o temeinica muncă operativă si de cercetare, ci va trebui înţeles ca fiind un instrument aparpMtnd tehnicii si tacticii criminalistice, cu ajutorul căruia se elimină tatonările, se diminuează riscurile injustiţiei si se dă o corectă orientare primelor activităţi ce decurg din interogarea persounelor incluse in cercurile de bănuiţi... Investigaţia poligraf are un specific aparte, este din toată criminalistica singura care atacă bănuitul direct in structura sa menta/ă. /terversă, predilect duplicitară, (matricea infracţională/, terenul ei Jiind mult mai fragil decât acela ul ptvlucrării urinelor creeate de om...

De aceea suntem primii care avertizăm că a nu tine seama de relativitatea concluziilor investigaţiilor poligraf este tot utât de grav cu a le acorda un credit total sau a le ignora cu desâvârţlre... "

...Omul sc poale ascunde de multe dar dc sine nu..."

Secţiunea **I** - Comportamentul infracţional din perspectiva psihologică

6.1.1. Consideraţii dc psihologie judiciară asupra vinovăţiei ca atitudine psihică şi realitate juridică

în săvârşirea faptei cc prezintă pericol social sc reflectă o anumită poziţie a făptuitorului faţă dc valorile sociale ocrotite prin normele dreptului penal, ceea cc face ca infracţiunea să fie caracterizată de lege şi printr-o trăsătură de natură morală, subiectivă, constând în vinovăţia făptuitorului, adică fapta să fie expresia unei anumite atitudini psihice a subiectului în ceea cc priveşte voinţa dc a săvârşi fapta şi conştiinţa caracterului şi a urmărilor acesteia.

Aslfcl spus, faplii este o expresie materializată a proceselor psihice contrare intereselor şi valorilor sociale protejate prin norme juridice.

Vinovăţia constă în atitudinea psihică a (persoanei) făptuitorului faţă de fapta socialmente periculoasă săvârşită dc el şi faţă dc consecinţele acelei fapte, adică atitudinea psihică pe care autorul a avut-o la momentul săvârşirii faptei ilicite, mai exact, la momentul imediat anterior săvârşirii acesteia, faţă de faptă şi urmările ei.

I Pentru interesante aspecte intcrdisciplinarc. specialiştii şi studen|ii pot aprofunda în cap. VII Biodetec|ia judiciara din N. Milrofan. V. Zdrcnghca. T. Butoi - Psihologia judiciara. Ed. Şansa. Bucureşti, 1992 (în accepţiunea lector univ. avocat Zdrcnghca Şcoala româneasca de bioielec(ic).

a) Teoria normativă a vinovăţiei

Pentru prima dată, Frank Reinhard a conceput vinovăţia ca o judecată de valoare asupra conţinutului psihic al faptei, ea exprimând un raport dc contrarictatc între voinţa subiectului şi norma dc drept, fiind resimţită la nivel afectiv ca trăire, sentiment de culpabilitate.

în ceea ce priveşte cele două forme sub care sc exprimă vinovăţia - intenţia şi culpa - se consideră că faptul intenţionat este un fapt involuntar care nu trebuia produs, caz în care sc reproşează voinţei că nu a împiedicat producerea faptei.

Vinovăţia apare astfel ca o atitudine reproşabilă sub aspectul modului în care agentul concepe obligaţiile sale faţă dc ordinea juridică, un mare rol avându-1 valoarea motivelor care au stat la baza vinovăţiei.

în această teorie, vinovăţia devine un concept autonom fără un conţinut psihic. Evaluarea reproşului sc face după criterii individuale şi sociale. Criteriul individual va avea în vedere modul dc comportare a altei persoane care, într-o situaţie similară cu cea în care s-a găsit agentul şi având aceleaşi însuşiri ca şi aceasta (vârstă, sex, pregătire profesională etc.) ar fi acţionat în alt mod, respectând legea.

însuşirile individuale ale agentului şi specificitatea situaţiei sunt transferate altei persoane luate ca termen dc referinţă. Criteriul social va ţine seama de anumite circumstanţe concomitente faptei legate dc condiţiile familiale, economice, sociale în care a acţionat agentul şi au influenţat asupra motivaţiei faptei.

în cadrul acestei teorii se subliniază dubla poziţie a intenţiei: pc dc o parte, intenţia este un proces psihic care explică finalitatea şi caracterul acţiunii volitive, iar pc dc altă parte, este un factor revelator al atitudinii interioare a agentului faţă de ordinea juridică. De fapt teoria normativă nu conduce la o desprindere a proceselor psihice care însoţesc şi se manifestă în luarea hotărârii dc a acţiona şi în punerea în execuţie a hotărârii, ci duce la o adâncire a acestora, la o examinare a lor în lumina întregii personalităţi a agentului. Accentul analizei sc mută deci, dc la procesele psihice implicate in săvârşirea faptei, la procesele psihice care explică comportarea făptuitorului, atitudinea sa internă faţă dc ordinea juridică.

b) Teoria psihologică a vinovăţiei

Teoria psihologică a vinovăţiei consideră că aceasta nu poate fi analizată decât în raport cu o persoană responsabilă, capabilă să-şi dea scama de condiţiile în care acţionează şi dc consecinţele faptei şi să-şi coordoneze activitatea în raport cu aceste cunoştinţe. în lipsa capacităţii psihofizice, agentul poate comite doar fapte periculoase, dar nu fapte intenţionate sau culpoasc. Rezultatul nociv pe care l-ar putea produce persoanele incapabile apare mai degrabă ca o consecinţă mecanică, pur cauzală a mişcării membrelor persoanei incapabile. Distinsul prof.univ.dr. Gcorgc Amoniu[2] subliniază cele două ipostaze ale vinovăţiei: aceea dc clement al conceptului dc infracţiune şi aceea dc proces psihic descris în norma dc incriminare (în subsidiar, trăire psihică a culpabilităţii între conştiinţa culpabilă şi norma juridică incriminatoare).

6.1.2. Matricea infracţională (culpabilizatoare). Matricea morală din perspectiva contradictorialităţii

Sub aspect psihologic, punerea în operă a proiectului infracţional este precedată de procesul specific al concepţiunii faptei penale care cuprinde analiza posibilităţilor dc acţiune, evaluarea avantajelor şi dezavantajelor, a riscurilor acţiunilor ilicite, a măsurilor de împiedicare a identificării. Evaluarea acestor elemente se poate finaliza fie prin renunţarea la

2. O. Antoniu **Vinovăţia penală.** Ed. Academiei Române. Bucureşti, 1995.

proiectele ilicite, fie, dimpotrivă, la deliberarea şi asumarea riscurilor şi, în consecinţă, la executarea proiectului infracţional.

Procedeele psihice cc preced şi însoţesc săvârşirea infracţiunii precum şi cele cc succed acesteia sunt integrale conştiinţei infractorului sub forma unui patern infracţional stabil, cu conţinut şi încărcătură afecliv-emoţională specifică şi cu o caracteristică fundamentală - **psihosensibilitatea** - în virtutea căreia este posibilă conservarea în structurile

memoriei a unei realităţi psihice obiectivată în mod fascinant la nivelul amintirii despre faptă (inclusiv substratul ci afcctiv-emoţional).

Structurile informaţionale reprezentând matricea infracţională, rămân implementate în neuronii scoarţei cerebrale datorită psihosensibilităţii latente ce poate fi reactivată, dislocată şi exteriorizată (monitorizată) în biodiagramcle specifice investigaţiei conduitelor simulate fiind identificabilă (exclusiv la autorii faptelor infracţionale) sub impactul stimulilor de natură psihologică.

Definită strict, **matricea infracţională este o realitate a conştiinţei infractorului, filmul netrucat al derulării infracţiunii, autnimplcmentat secvenţă cu secvenţă** în **memoria infractorului.**

6.1.3. Comportamentul infracţional din perspectiva reperelor sale psihologice

6.1.3.1. Dinamica secvenţelor comportamentale

Structura informaţională psihosensibilă arc în conţinutul său patru secvenţe distincte sub aspect psihologic, care se diferenţiază în intensitate şi sc delimitează în timp[3].

Secvenţa primară însumează procesele psihice care se nasc şi sc consumă până la decizia dc a comite infracţiunea proiectată. Această etapă se caracterizează prin perceperea şi prelucrarea de către agentul infractor a informaţiilor declanşatoare dc tendinţe şi motivaţii antisociale, pc care sc fundamentează opţiunea pentru mobilul comportamentului ilicit, adică deliberarea.

Secvenţa secundară cuprinde procesele psihice care au loc din momentul luării deciziei infracţionale până la pregătirea materială şi săvârşirea faptei. Această etapă se caracterizează printr-un intens consum lăuntric, problematica psihologică fiind axată pe coeficientul de risc. mai ales pe miza pusă în joc. Un rol deosebit în luarea deciziei infracţionale îl arc funcţia dc proiccţic-anticipare, care stimulează câmpul reflecţiei asupra consecinţelor în raport cu reuşita sau nereuşita, sentimentul satisfacţiei coexistând cu trăirea anxiozităţii, nesiguranţei şi îndoielii.

Fiind intime şi deosebit dc intense, toate aceste procese psihologice suni caracterizate printr-un marc consum de energie nervoasă, manifestându-sc la unii infractori printr-un anumit grad de surescitare. în acest stadiu, intenţia infracţională primeşte un contur precis generând reechilibrarea sferei afectiv-cmoţionale. pe primul plan trecând de această dată procesele reflexiv-volitive.

Secvenţei secundare îi sunt specifice procesele de analiză şi sinteză a dalelor deţinute dc agentul infractor şi dc structurare a acestora pe variante de acţiune, din care se va alege varianta optimă. Activităţile specifice etapei secundare sc desfăşoară sub forma reprezentării mentale a unui plan de acţiune despre mijloacele şi modalităţile de realizare a scopului, timpului dc săvârşire a infracţiunii, asigurarea rezultatelor acesteia, măsurile de acoperire şi sustragere de la identificare şi răspundere, precum şi alte clemente necesare reuşitei.

3. Doctrina dreptului clasic accepta următoarea evoluţie: apariţia motivului, lupta motivelor, adoptarea hotărârii şi, în **fine,** executarea acţiunii.

Un rol deosebit de important in prelevarea şi anticiparea mentală a finalităţii acţiunilor proiectate îl au stabilirea orientării antisociale şi experienţa din trecut a agentului infractor, acestea fiind componente esenţiale ale potenţialului său criminogen.

O dată definită hotărârea dc a comite infracţiunea, latura iinaginativ-prospcctivă a acesteia este urmată dc acţiunile materiale cu caracter pregătitor. Specificul actelor preparatorii constă în procurarea dc instrumente şi materiale necesare actelor de executare a infracţiunii, contactarea dc complici, culegerea de informaţii despre victimă(e), despre locul infracţiunii, supravegherea obiectivului şi studiul acestuia, recunoaşterea locului faptei, experimentarea privind pătrunderea şi ieşirea de la locul faptei, posibilităţile dc acoperire şi fugă în caz de surprindere etc.

Rezultanta comportamentului infractorului din faza actelor preparatorii poate fi, după caz fie fundamentarea în plan material a hotărârii dc a comite fapta prin realizarea condiţiilor optime reuşitei, fie desistarca ori amânarea, în aşteptarea unor condiţii şi împrejurări favorizante.

Secvenţa terţiară cuprinde procesele psihologice care însoţesc săvârşirea infracţiunii (în faza tentativei şi consumării faptei). în timpul comiterii infracţiunii, agentul infractor trăieşte stări emoţionale deosebit dc intense. Actele şi acţiunile care se derulează în câmpul infracţiunii sunt tributare crizei de timp şi neprevăzutului, care generează trăirea unui acut sentiment dc precipitare şi teamă.

Psihologic, obiectele, fiinţele sau fenomenele percepute de agentul infractor în timpul comiterii faptei (instrumentele destinate săvârşirii infracţiunii, valorile ce constituie obiectul material al infracţiunii, victima/victimele), contextul spaţio-temporal al desfăşurării activităţilor specifice comiterii infracţiunii etc, în funcţie de proprietăţile lor fizico-chimice (intensitate, formă, mărime, culoare, dispunere spaţială, rezistenţa victimei etc.) determină trăiri şi reacţii emoţionale tributare atât imperfecţiunii simţurilor, cât şi surescitării nervoase în care aceasta sc derulează. Teama de a fi descoperit, necesitatea de a găsi noi soluţii unor situaţii de fapt neprevăzute, trăirea reală a riscului bulversează structurile emoţionale şi precipită acţiunile făptuitoralui. Lipsa unui autocontrol caracteristic pentru un mod de acţiune şi gândire în situaţii normale, generează scăpări, chiar şi în cazul infractorilor cc operează „cu sânge rece". Astfel, din cauzele menţionate, infractorului i se diminuează autocontrolul, acesta poate pierde obiecte personale în câmpul faptei, uită obiecte corp-dclict purtătoare dc urme, sau uită să şteargă anumite categorii de urme, renunţă în cursul activităţii infracţionale la portul mănuşilor, se accidentează etc. Tonic acestea sunt exploatate dc poliţia ştiinţifică, prin metode criminalistice, în scopul identificării autorului şi soluţionării cauzei.

Secvenţa a patra cuprinde procese psihologice care sc produc după săvârşirea infracţiunii, în intenţia sustragerii de la răspunderea penală. Elementul caracteristic psihologici infractorului după săvârşirea faptei penale este efortul dc a sc sustrage identificării, inculpării şi pedepsei. în general, comportamentul agentului infractor în această fază - post-infracţională - este rcflcxiv-acţional, întreaga lui activitate psihică fiind dominată cu autoritate dc trecerea în revistă a celor petrecute.

Istoria criminalităţii demonstrează existenţa, încă din cele mai vechi timpuri, a unor strategii şi scenarii dc contracarare a activităţilor dc identificare şi tragere la răspundere penală a autorilor.

în contextul acestor strategii şi scenarii, nu puţini sunt infractori care îşi creează alibiuri, încercând să convingă câ era imposibil ca ci să fi săvârşit fapte (faptele) sau mizează pc imposibilitatea administrării probelor dc către organele judiciare.

în cazul alibiului, stratagema utilizată este, dc regulă, aceea dc a se îndepărta în timp util dc la locul infracţiunii şi dc a apărea cât mai curând în alt loc, unde, prin acţiuni menite a airage atenţia, caută să fie remarcaţi pentru a-şi crea probe, bazându-se pe ideea că, după o anumită scurgere a timpului, organului dc urmărire penală îi va fi greu să stabilească cu exactitate succesiunea în timp a celor două evenimente[4]. Alteori, dimpotrivă, infractorul apare în preajma locului unde se desfăşoară cercetările, căutând să obţină informaţii referitoare la cursul acestora, acţionând prin denunţuri sau scrisori anonime, modificări în câmpul faptei, înscenări, înlăturări dc probe, dispariţii de la domiciliu, internări în spitale sau săvârşirea de noi infracţiuni mărunte pentru a fi arestat şi a dispărea din aria de investigare a poliţiei.

în urmărirea scopului lor, infractorii nu ezită a întrebuinţa orice mijloace care i-ar putea ajuta: minciuna, perfidia, încercări de intimidare a anchetatorului, deseori lăsând să se înţeleagă că vor apela la „persoane influente" care să curme „şirul ilegalităţilor".

6.1.3.2. Etiologia suportului psihologic (mobilul, trebuinţa, motivul, idealul, concepţia, scopul etc.)

Mobilul, ca element subiectiv al conţinutului infracţiunii - Comportamentul uman este determinat de modificările interne (ncuro-endocrinc) şi de stimuli (excitanţi) externi care influenţează scoarţa cerebrală[5]. Modificările psiho-fiziologicc determină starea dc tensiune psihică care iniţiază un comportament propriu fiecărui individ. Motivaţia acţiunii/inacţiunii infracţionale constituie forţa motrice interioară, clementul primar care asimilează **şi** sedimentează influenţele externe şi va genera fapta, persistând până la reducerea tensiunii psihice apărute (prin săvârşirea sau dcsisiarca dc la producerea faptei).

Conduita individuală este rezultatul intervenţiei unui ansamblu dc factori conştienţi, inconştienţi, fiziologici, afectivi, intelectuali, sociali, aflaţi în interacţiune'' care incită, sedimentează sau amplifică structura psihică individuală (influenţată de anumite predispoziţii individuale). Motivaţia acţiunii/inacţiunii este declanşată dc trebuinţe, interese, convingeri, idealuri, concepţii care dezechilibrează biopsihosocial infractorul şi încetează prin satisfacerea acestora.

Trebuinţa infractorului având o natură diferită (socială, biologică, materială) impune stări şi imbolduri acţionate tensionate, orientând comportamentul individual spre reducerea tensiunii prin satisfacerea acestora sau amplificarea tensiunii din cauza neîmplinirii lor. Tendinţa de a trece la satisfacerea unor trebuinţe în mod conştient sau inconştient, constituie faze comportamentale ale motivaţiei individuale reprezentată de **mobilul acţionai** care declanşează, impulsionează **şi** orientează acţiunea/inacţiunea infracţională.

Selectarea şi asimilarea trebuinţelor şi inobilurilor (motivelor) înlr-o structură constantă **şi** eficientă în domeniul infracţional, fonnează **interesele infractorilor.**

Motivele sc aflã înlr-o interacţiune instabilă care generează stări tensionale sau chiar intre infractor şi societate, determinând pe infractor să opteze între satisfacerea prin mfracţiune sau respingerea motivelor prin desistarca sa.

Trebuinţele şi interesele infractorului sc contopesc uneori cu uncie convingeri trăite afectiv, fiind implicate în sentimentele, pasiunile, emoţiile şi dorinţele sale.

4. Cu studenţii se vor analiza strategiile de contracarare a identificării şi a probării infracţiunii prin strategia ibiului dc către fraţii Iulian - Nicolae şi Radu - asasinii prof. Racu Iulian în feb. 1994. Sc va evidenţia faptul eă SUuna CFR Bucureşti-laşi. in perioada critică, fusese blocată prin înzăpezire, documentele oficiale ale CFR fiind ilizatc in spargerea alibiului criminalilor care justificaseră absenţa din Bucureşti, tocmai prin deplasarea la laşi timpul critic, călătoria cu trenul fiind practic imposibilă. în final, autorii vor recunoaşte

Convingerile stabilizează propriile aprecieri despre unele fenomene şi situaţii psihosociale, infractorul intervenind sau acţionând pentru menţinerea sau înlăturarea celor care nu-l satisfac. Derularea existenţei sociale poate să fie idealizată de infractor în sensul preluării unor modele comportamentale sau a anticipării unor soluţii care să justifice propria sa atitudine infracţională.

Idealul infractorului va constitui un ţel suprem al acţiunii - omisiunii socialmente periculoasă, atât sub aspectul formei de realizare, cât şi a finalizării acesteia reprezentând un înalt grad de pregătire acţională idealizare infracţională ce trebuie să caracterizeze sensul, scopul şi modelarea întregii activităţi infracţionale a unui individ.

Sfera conceptului de motivaţie comportamentală se încheie cu elementul dc **concepţie despre viaţă şi societate a infractorului,** ca orientare fundamentală a comportamentului individual spre domeniul infracţional. Concepţia despre rezolvarea conflictelor individuale şi sociale numai prin infracţiune (ca rezultat al experienţei proprii) **se** caracterizează printr-un grad mai mic de înţelegere a exigenţelor sociale şi este o negare a educaţiei individuale.

Mobilul (motivul) acţiunii - inacţiunii infracţionale reprezintă clementul subiectiv al conţinutului infracţiunii şi constă într-o cauză determinată, un imbold psihic care impulsionează, declanşează fapta socialmente periculoasă. Mobilul dezvăluie natura morală a acţiunii - inacţiunii. Reprezentând o caracteristică dc impuls afectiv după selectarea, asimilarea şi sedimentarea unor influenţe externe, mobilul se materializează în obiectul rezoluţiunii delictuoase şi în direcţionarea executării dinamice a acesteia pentru satisfacerea unor cerinţe morale individuale: gelozie, glorie, gratitudine, fanatism, lăcomie, răzbunare, sacrilegiu. Guvernând întreaga motivaţie acţională, mobilul reprezintă un factor declanşator al faptei în sensul determinării stării psihice necesare orientării spre satisfacerea cerinţelor individuale, devenind astfel un obiect al cunoaşterii individualităţii psihologice a infractorului responsabil. în funcţie de geneza şi conţinutul mobilului acţionai, în comportamentul infraciorului se regăsesc clemenie esenţiale ale temperamentului, obişnuinţelor, direcţionării morale, experienţei şi adaptării la un anumit tip dc viaţă, precum şi ale tulburărilor mentale (frustrări, nevroze, obsesii, maladii mentale).

Mobilul faptei este variabil şi se caracterizează printr-un grad mai mic sau mai marc, mai simplu sau mai complex de organizare, ceea cc înseamnă că sensul său diferă de la infractor la infractor sau după condiţiile specifice dc realizare „non sine causa acceditur" (nu sc acţionează fără motiv). Nivelul dc profunzime în reflectarea realităţii psihosociale a mobilului infracţional va caracteriza şi gradul de responsabilitate socială sau de iresponsabilitate a infractorului. Determinând infracţiunea, mobilul o individualizează şi o califică, însă prezenţa sa nu este obligatorie pentru desăvârşirea conţinutului infracţiunii. „Mutabile semper causa"" (mobilul sc schimbă mereu), însă cl poate lipsi din derularea unor infracţiuni spontane, fapta care nu exclude realizarea conţinutului infracţiunii deoarece acţiunea - omisiunea săvârşită cu intenţie sau din culpă arc un rezultat socialmente periculos dacă infractorul are capacitatea psihofizică să răspundă penal. Practic, nu există acţiune - omisiune care să nu aibă la bază un mobil acţionai cc însoţeşte psihic şi acţionai comportamentul infractorului, însă în anumite situaţii, legea penală califică infracţiunea şi după existenţa perceptibilă a mobilului: omorul săvârşit din interes material (art. 175 lit.b C. pen.); în anumite situaţii legea impune cu necesitate existenţa mobilului pentru a se împlini elementul subiectiv al conţinutului infracţiunii (abuzul in serviciu prin îngrădirea unor drepturi pe temei de naţionalitate, rasă, sex sau religie - art, 247 C. pcn.), asfel că în lipsa mobilului, infracţiunea nu va exista, iar fapta nu va fi sancţionată.

Uneori, mobilul reprezintă o circumstanţă agravantă în realizarea infracţiunii, devenind astfel şi un element circumstanţial în activitatea de individualizare legală şi judiciară **z** pedepsei: art. 75, lit.d C.pcn. (existenţa molivelor josnice). Categoriile specifice dc mobiluri suni perceptibile şi inedite, atipice, dc manifestare bizară a unor motive acţionalc, legea propunând aplicarea unor pedepse până la maximul special, iar dacă acesta este neîndestulător, se va adăuga un spor în limitele prevăzute dc art. 78 C.pcn.

Mobilul infracţional sc dezvoltă, în genere, înaintea debutului faptei, devansând fazele acţionalc şi devenind o circumstanţă subiectivă a acţiunii - inacţiunii socialmente periculoasă. Formarea mobilului şi acceptarea acestuia de către infractor reprezintă o parte componentă a afectivităţii individuale care este preponderent şi stabil negativă, constituind un caz tipic de ncacceptare a exigenţelor sociale, explicând din ce motiv a fost săvârşită fapta penală.

Scopul, ca element subiectiv al conţinutului infracţiunii - Scopul infracţional este reprezentat dc considerentele fixate în mod conştient dc infractor care se vor realiza în mod concret prin săvârşirea unei acţiuni-inacţiuni. Prin scop, infractorul anticipează rezultatul faptei care urmează a sc definitiva ulterior. Scopul este rezultatul unui proces psihic, al unei deliberări prin care făptuitorul anticipează satisfacerea unor interese şi îşi fundamentează modul de acţiune concretă pentru a se finaliza rezultatul propus. în sens restrâns, scopul reprezintă reflectarea subiectivă, conştientă a unui rezultat infracţional viitor, intuit, realizat şi acceptat dc infractor. în sens larg, scopul semnifică stabilizarea conştientă, volitivă a gândirii infractonilui asupra unui obiectiv, deliberarea şi adoptarea unei strategii acţionale

adecvate modului şi condiţiile concrete dc săvârşirea faptei pentru obţinerea rezultatului anticipat.

Sensul scopului se precizează în contextul acţiunii, exprimând caracteristica procesului acţionai, a însuşirilor, a circumstanţelor în care va avea loc acţiunea pentru a se ajunge la rezultatul prevăzut iniţial. Scopul este dependent dc rezultatul infracţional, fiind element subiectiv al conţinutului infracţiunii doar în anumite condiţii. Scopul realizează joncţiunea între actul deliberativ, voliţionai şi rezultatul urmărit, însă nu în toate cazurile sfera şi felul scopului urmărit dc făptuitor face parte din sfera şi felul scopului incriminat ca clement subiectiv al conţinutului unei infracţiuni. Dacă scopul infracţiunii concrete se ocupă dc modul cum este organizată aceasta pentru producerea rezultatului, infracţiunea abstractă stabileşte un scop generalizat socialmente periculos pentru întreaga categorie de acţiuni posibile a se realiza. în acest mod, scopul devine element subiectiv al conţinutului infracţiunii doar în condiţiile în care fapta a urmărit realizarea scopului generalizat, socialmente periculos. în conţinutul infracţiunii, scopul esle utilizat sub înţelesurile de destinaţie, de rezultat şi dc circumstanţă şi face pane din latura obiectivă a infracţiunii.

6.1.4. Matricea morală

înainte de a fi un concept, matricea morală (aflată în raporturi dc incompatibilitate cu matricea infracţională) este o realitate mentală, un construct cognitiv-intelectiv plasat la nivelul conştiinţei individuale şi uşor identificabilă la fiecare individ al speciei umane, normal din punct dc vedere bio-psihic.

Premisele demersului se pot constitui din definirea moralei: „Morala poate fi definită din diferite puncte de vedere; ca poate fi definită ca ştiinţa binelui şi a fericirii. Morala este ştiinţa profilaxiei şi a terapeuticii răului. Ea este filozofia şi igiena fizică şi psihică a vieţii sociale, conştiinţa echilibrului social, ştiinţa moraftăţii şi imoralităţii, a drepturilor, a îndatoririlor, a viciilor şi a virtuţilor. Morala esle ştiinţa moravurilor, a ansamblului regulilor care guvernează raporturile dintre oameni, ca este ştiinţa acordului sau a societăţii, ştiinţa reacţiilor între indivizi şi arta de a le evita: ştiinţa prudenţei şi a prevederii, ştiinţa estimării propriei slăbiciuni"[7] sau din altă perspectivă ..morala este ultimul capăt al unei asocia[ii

7. Odobleja Şt. Psihologia Consonantistâ. Ud. Ştiinţitică si Enciclopedică. Bucureşti. 1982. pag.

alternative între acţiune şi reacţie, între rău şi răzbunare, între căin|ă şi consolare" - „există o morală pozitivă (morală binelui) - în joncţiuni pozitive, comandamente pozitive, ceea ce trebuie făcut, alături de o morală a răului (prohibiţii) - comandamente negative, cc trebuie să omitem sau să ne abţinem de a face"[8].

Morala, chiar condiţionată istoric, constantă şi actuală, în fiecare din noi, este matricea noastră morală, spaţiul psihologic, forul interior de dicizic, sau cum spunea Kant - „liderul arbitru".

Matricea morală cuprinde legea morală implacabilă ce nu poate fi modificată, tocmai pentru că este lege. Legea morală cunoaşte şi răul şi binele, şi nu poate transforma răul în bine şi nici binele în rău, ea este infailibilă, categorică, se supune unui singur comandament, cel al imperativului categoric.

în sinteză, matricea morală este o constelaţie de exigenţe moral-etice structurată la nivel mental într-un construct cu rol de filtru selectiv, aflată în raporturi de excludere cu matricea infracţională, vis-a-vis de care dezvoltă la făptuitori sentimentul culpabilităţii (vinovăţiei) de fiecare dată când exigenţele sale sunt încălcate.

Psihobiodelecţia este posibilă tocmai în virtutea realităţii şi caracterului modificabil al matricei morale sedimentară mental a speciei umane, pentru că psihobiodetecţia se adresează unui comandament moral - comandamentul adevărului şi sincerităţii, coordonate ale personalităţii morale a omului.

în virtutea acestor realităţi, toate experimentele dc biodetecţic judiciară confirmă, la unison, că sindromul relevant sc află în consonanţă cu legea morală a planului decelării răului de bine, în timp cc comportamentul simulat se află în contradicţie cu legea morală.

Secţiunea a Il-a - Comportamentul simulat

6.2.1. Noţiuni şi definiţii asupra comportamentului simulat

Una dintre formele de simulare (sau disimulare) o constituie minciuna, atunci când este comunicată prin limbaj. Rousseau comenta definiţia în felul următor: „a minţi înseamnă a ascunde un adevăr cc trebuie dat în vileag", afirmând totodată că trecerea sub tăcere a acestor adevăruri pe care nu ai obligaţia dc a Ic face cunoscute nu înseamnă „a minţi".

Sinceritatea este o prescripţie morală care nu poale fi întotdeauna o realitate psihologică.

Minciuna afirmată de subiect este justificată sau nu. astfel ea reprezintă starea unei încercări de a falsifica răspunsul just la o întrebare, ascunzând stările emoţionale demascatoare. Din punct de vedere psihofiziologic, detectarea simulării poate fi studiată şi este analizată uneori în aspectele ei mai grave, infracţionale, câl şi, mai ales, în laborator, - lără a fi interesaţi dc doza de justificare a celor implicaţi sau de caracterul oarecum artificial în care sunt induşi subiecţii dc experienţă'.

O altă formă mai intimă dc simulare, nu mai puţin răspândită însă, o constituie refuzul dc a-şi mărturisi şi dc a recunoaşte o anumită atitudine reală faţă de o persoană oarecare sau încercarea de a-şi camufla faţă dc sine însuşi o anumită dorinţă pe care totuşi o simt[10].

Simulând, oamenii caută să-şi convingă auditorii dc poziţia pe care şi-o expun aparent. La anxioşi, dc exemplu, sc observă adesea tăinuirea adevăratului motiv de anxietate. Simularea îmbracă în exterior intenţia de inducere în eroare prin trei procedee mascate:

8. Idem, pag. **554.**
9. Ciofu I. - Comportamentul simulai, pag. **51. III.** Idem. pag. **51.**

- printr-o atitudine raţionalizatoarc in care individul încearcă să ofere raţiuni cât mai plauzibile pentru justificarea unor greşeli sau a unui comportament pe care singur îl bănuiesc a fi condamnabil;
- alţii caută să-şi proiecteze atitudinile personale în contul altora;
- inversul acestui tip dc mascare o constituie identificarea, prin aceasta individul atribuindu-şi voit componente sau atitudini ale altor persoane.

Schema acestor procedee de mascare a motivelor reale, care sunt surse ale anxietăţii, aparţine lui Coleman (influenţa freudiană).

Ca şi în minciună, în orice alt tip dc simulare există un anumit grad de intenţionalitate în a înşela. Intenţia este acea caracteristică esenţială care deosebeşte o eroare de un fals. Simularea esle, deci, o semnificaţie socială. Odată cu complicarea vieţii sociale, tipurile de simulare, unele mai mult, altele mai puţin justificate, devin tot mai numeroase şi, în general vorbind, nişte necesităţi.

Cazul simulării absolute, a falsificării voite a adevărului printr-o formă exprimată verbal - „minciuna" — cu ascunderea expresiilor aparente ar putca-o demasca. Oricărui comportament aparent îi corespunde, cu necesitate aspectul lui inaparent. Ceea ce este fals este sensul imprimat dc individ componentei oferite spre observaţie directă, adică sensul care irebuic atribuit, după intenţia sa, comportamentului aparent.

Comportamentul esle, în fapt, inseparabil de formele sale de manifestare şi acţionează ca un tot. Dc aici şi posibilitatea cunoaşterii sigure a simulării comise. Inaparcnţa în simulare este până la urmă nu numai ceea cc se încearcă a fi ascuns, ci produsul dintre inaparcnţa care corespunde cu ceea ce este lăsat voit să se exteriorizeze şi inaparenţa care trebuie să rămână un secret personal.

6.2.2. Exprimarea aspectului inaparent în comportamentul simulat

Acţiunea simulării are un aspect aparent (care ne poale induce în eroare), dar şi unul inuparenl. Formele comportamentului inaparent - evidenţiabilc cu ajutorul indicatorilor fiziologici - sunt numeroare, dc Ia modificările bioclcclrice surprinse de EEG într-un moment de atenţie, până la creşterea tonusului sau la mişcări musculare care anticipează direcţionarea unor organe senzitive sau apatice călrc obiectul atenţiei.

Prima schemă la care apelăm se referă la „comportamentul de acomodare". Astfel, între o funcţie a sistemului (S) şi comportament (R) au Ioc o serie dc procese:

1. dc prelucrare a informaţiilor primite implicând procesele receptive (prin care se selecţionează stimulii care dezvăluie, care arată o semnificaţie anumită);
2. dc evaluare (prin care sc definesc cerinţele dc acomodare şi se formulează acţiunile posibile);
3. dc selecţie (prin care se aleg acţiunile, după riscul şi recompensa pe care Ic presupun).

Ţoală această prelucrare este influenţată dc:

a) cadrul dc referinţă al individului;
b) pattem-ul motivaţional: trebuinţe, interese etc;
c) resursele de mânuire a acţiunii comportamentale: capacitate, talent, învăţare, potenţialităţi etc;
d) condiţii diverse, momentane: implicaţii emoţionale, oboseală etc.

Rczullă, din această schemă, că între factorii perfect vizibili şi controlabili, (S) şi (R), istă unele variabile intermediare care influenţează şi întârzie răspunsul vizibil. Comportamentul simulat trece printr-o succesiune asemănătoare de etape - procese, dintre care, în unele comportamentul sc poate exprima în ambele lui aspecte, în altele numai în formele inaparenle. Dintr-o astfel de schemă sc remarcă existenţa a două elemente importante pentru conduita simulată, şi anume:

- primul element este reprezentat dc momentul în care stimulului i sc stabileşte **sau** i se reactualizează o anumită semnificaţie pentru subiect, semnificaţie care poate fi cu lotul alta decât cea unanim stabilită;
- al doilea clement îl constituie evaluarea, mai concret spus, selectarea tipurilor dc răspunsuri, de acţiuni. Aici se controlează punctul în care subiectul care încearcă o simulare trebuie să-şi traducă într-un stadiu aparent intenţiile asupra cărora a deliberat, cât şi formele dc exprimare găsite **a fi** convenabile.

într-o a doua schemă, comportamentul punctează şi mai clar verigile inaparenle incluse în acţiunea dc simulare: stimul - semnificaţie - mediere - intenţie - răspuns. în această schemă care aparţine lui Smedslund este dc reţinut existenţa a două „zone nclegiferate" („now lawfull region") în care sunt introduşi factori de incertitudine: una după recepţionarca stimulului, o a doua înaintea răspunsului efectelor. Prima zonă indică lipsa unei reacţii logice între (S) şi o anume semnificaţie constantă. A doua arată lipsa **acestei** reacţii din stimularea respectivă şi semnificaţia personală locală. Rezultă că odată cu sau după apariţia intenţiei dc a răspunde, un răspuns poate fi întârziat, viciat, falsificai cu un altul care nu corespunde uncia dc tipul statistic, ca depersonalizat. A doua zonă dc incertitudine împreună cu intenţia de a răspunde, reprezintă, posibil, momentul şi locul cel mai caracteristic pentru acţiunea demascatoare a aspectului inaparent din comportamentul de simulare, în care obiectiv ar fi poate imposibil de pătruns dacă ea n-ar fi strâns legată dc coloratura emoţională a acţiunilor planificate, de efectul atitudinii pregătitoare şi nesiguranţa asupra rezultatului acestor acţiuni care presupun un risc pentru individ.

în comportamentul inaparent al simulării există unele verigi, unele etape semnificative. Desfăşurarea acestor etape nu are loc fără un anumit ecou efecliv, emoţia le însoţeşte, dându-lc o anumită consistenţă, adică, o implicare în primul rând a manifestărilor organice, musculare şi glandulare care îngroaşă cu mult latura cvidenţiabilă a acestor evenimente.

6.2.3. Indicatorii verbali, moţuri şi fiziologici ai conduitei simulate în **expresia aparentă (semnificaţia şi sensul stimulilor declanşatori** de **emoţie)**

a) Metoda asocierilor dc idei în detecţia minciunii îşi bazează eficienţa pe faptul că o stare emoţională, o anumită semnificaţie a cuvintelor ce sc prezintă sau sc spun cuiva poate influenţa asocierile pc care acesta Ic stabileşte uneori. Libertatea unui subiect dc a stabili asociaţii dc limbaj la un cuvânt-slimul dat este îngrădită, orientată de o scrie dc criterii care uneori scapă controlului individual. Asociaţia făcută poate să apară - atât pentru experimentator, cât şi pentru subiectul însuşi - ca fiind întâmplătoare. Totuşi, din punct de vedere al legăturilor, circuitelor condiţionate care sunt reactive şi **care** stau la baza asocierilor verbale, formularea dc „asociaţie întâmplătoare" trebuie privită cu circumspecţie. Există cercetări ale căror date probează faptul că în conţinutul asocierilor pe care le facem pot fi incluse până şi aspectele unor perceperi subliminale. Ideile nu ne **vin** în minte, deci, la întâmplare.

Folosirea metodei asocierilor verbale în scopul detectării unui anumit conţinut de idei. legat dc o stare momentană (emoţională, mentală) capătă şansa de a deveni, prin intermediul unei metode adecvate, un singur instrument investigator.

Ca **o** concluzie **referitoare** la folosirea metodei **asociaţiilor verbale, se afirmă** că „dacă viteza de reacţie verbală **este** diferită la cuvintele critice faţă de **acelea** nesemnificative, dacă subiectul refuză răspunsul la cuvintele critice sau **repetă** voit, în lipsa unui cuvânt înlocuitor la îndemână, răspunsurile verbale anterioare - atunci vinovăţia simultanului (subiectului) poate fi dovedită".

b) **Indicatori vegetativi.** în multe cazuri experimentale s-a constatat că stimulii prezentaţi subiectului au şi un aspect afectiv, dar cel cognitiv este primordial. într-un context afectiv situaţia sc schimbă. Simularea constituie tocmai unul dintre aceste cazuri: aspectul emoţional este mai viu, datorită însuşi contextului afectiv în care este silit să acţioneze subiectul sau infractorul. **Dc** aceea, indicatorii vegetativi **sc** situează pe primul plan prin modificările pc care le produc: pulsul creşte imediat după minciuna afirmată, poziţia verticală a undelor pulsaţiilor înscrise este modificată. Dintre alţi indicatori vegetativi, unii autori susţin că **EDU** arc o mare eficienţă în detectarea răspunsurilor simulate. Personalul de specialitate care lucrează în criminalistică opiniază însă că în condiţiile anchetei (cu un stres mai ridicat, deci), **EDG** are o eficienţă într-adevăr mai bună, dar mai scăzută comparativ cu alţi factori, cum ar fi presiunea sangvină.

c) înregistrările **fiziologice** sunt asociate cu alţi indicatori dc detecţie a simulării şi contribuie considerabil la detectarea comportamentului simulat,

d) Un alt indicator, **expresia sonoră a răspunsului verbal,** a stat la baza detecţiei comportamentului simulat într-o metodă pusă la punct de Olechowski.

6.2.3.1. **Indicatorii fiziologici, semnificaţia şi sensul stimulilor** declanşatori de emoţie **în simulare**

După 1900, cercetările întreprinse în direcţia ..detectării simulării", „a minciunii", au fost iot mai numeroase, specialiştii plecând dc la faptul că stările de tensiune psihică, apărute în momentele dc ncsinceritatc, cum sunt şi cele specifice învinuitului sau inculpatului care caută să ascundă adevărul, determină o scrie de modificări fiziologice. Unele dintre aceste modificări (răguşeala. congestionarca, crisparea, scăderea salivaţiei. dereglarea ritmului respiraţiei şi a celui cardiac etc), pot fi sesizate direct de către cel ce efectuează ascultarea, dacă arc cunoştinţe de psihologic, fiziologie şi, bineînţeles, spirit de observaţie adecvat profesiunii.

Plecânclu-se dc la manifestările specifice tensiunii psihice. în literatura dc specialitate s-a încercat chiar stabilirea unor reguli după care se poate detecta minciuna, vinovăţia sau inocenţa. Astfel, potrivit lui Le Clere:

a) răspunsul vinovatului este mai lent şi ezitant, cel al inocentului este spontan, detaliat şi deseori indignat:

b) vinovatul suportă mai greu privirea, spre deosebire de inocent care însă. roşeşte mai uşor;

c) inocentul face apel la corectitudinea sa şi caută să demonstreze că nu ar avea nici un interes pentru faptele care i sc impulă;

d) inocentul dă mai greu explicaţii privind modul în care şi-a pctrccui timpul critic, spre deosebire de vinovat care oferă imediat un „excelent" alibi;

e) inocentul este inconsecvent în declaraţiile pc care le face".

Tehnicile de investigare, care detectează emoţia şi nu cauzează acesteia, sc bazează, în esenţă, pc următoarele clemente:

II. Ii. Stancu Criminalistica, pag. 145.

- în momentul simulării, individul prezintă o serie de manifestări emoļionale[12];
- persoana ascultată nu-şi poale controla în întregime aceste manifestări emoţionale.

Indicatorii fiziologici care pot servi la depistarea tensiunii emoţionale folosiţi în actualele tehnici dc detecţie a simulării, a sincerităţii sau a nesincerităţii, sunt consecinţa unor procese fiziologice (cauzate de tensiunea psihică specifică sistemului nervos vegetativ), cum ar fi:

1. modificările activităţilor cardiovasculare, manifestate în ritmul şi amplitudinea pulsului, precum şi în tensiunea arterială;
2. modificarea caracteristicilor normale ale respiraţiei care, în prezenţa emoţiei, devine neregulată şi mai grea;
3. modificarea rezistenţei electrice a pielii, denumită reacţia elecirodermică (R.E.D.);
4. modificarea caracteristicilor normale ale vocii, funcţiei fonatorie influenţată de schimbarea trcmurului fiziologic al muşchiului aparatului fonorespirator;
5. modificarea caracteristicilor scrierii, îndeosebi în privinţa vitezei de execuţie şi a presiunii, care sc poate accentua sau reduce[13].

Alţi indicatori fiziologici sunt:

- tensiunea musculară (crisparea);
- temperatura corpului;
- comportamentul ocular;
- activitatea electronică a scoarţei cerebrale, înregistrată prin intermediul clcctroencefalografului sub forma electroencefalogramei (EEG), fiind un indicator important al tensiunii psihice.

6.2.3.2. Mijloace psihologice de detectare a tensiunii psihice cuprinse în chestionare şi teste de personalitate

Performanţa realizată de un subiect într-o cercetare experimentală depinde, printre altele, dc calitatea şi intensitatea simulării, dc anumite capacităţi psihofizice, dc disponibililatea dc moment, de gradul de sănătate şi oboseală, dc motivaţia pentru experiment. Influenţa acestor condiţii asupra creşterii sau descreşterii performanţei, în obţinerea unor rezultate care corespund realmente sau nu posibilităţilor subiectului a fost deseori abordată obiectiv.

O importanţă deosebită o arc asupra rezultatelor şi influenţa sau încrederea subiectului faţă dc adevăratul scop al activităţii experimentatorului, uneori, condiţii care îl pot determina să apeleze în ceea ce spune sau face, la răspunsuri nesincerc.

Este necesară o analiză amănunţită privind rolul stimulărilor în cercetarea psihologică, influenţa acestora asupra nivelului performanţei şi, în general, asupra îmbunătăţirii modelului dc investigare a simulării.

Sc observă indici de simulare în:

a) chestionarele psihologice - care răspund anumitor Iernatici - în care o parte dintre cei solicitaţi au tendinţa dc a face o „bună impresie" examinatorului. în cazul în care indivizii sunt preveniţi că obiectul urmărit, odată cu prezentarea chestionarului, îl constituie investigarea tendinţei dc a minţi, are loc o mai frecventă formare a răspunsurilor, cu o puternică dorinţă dc a face aceeaşi „bună impresie". Astfel, pentru a preveni falsitatea

12. Vezi anexa: T, Butoi şi I. Butoi - Psihologia comportamentului criminal - ghid de observaţie.
Ed. Enmar. Bucureşti. 199'), pag. 137 şi urmat.
13. T. Bogdan. T. Butoi - Tratat practic dr criminalistica, voi. II, pag. 368.

răspunsurilor, s-a pus problema introducerii în chestionare a „scalelor speciale" dc detecţie a unor disimulări reuşilc (fake good responses);

b) **testul** iYI.IVI.P.1. con(inc, dc asemenea, o „scală specială" de 18 elemente, asemănător lestului de personalitate al lui Manddlley (M.P.I.) şi o „scală specială pentru copii" (J.M.P.I.), cu doi indici dc simulare (F-K., K-L), identificaţi ca fiind factori care exprimă o „tendinţă de a minţi" şi o „apărare perceptivă", disimularea şi apărarea perceptivă având un factor comun: starea dc apărare („liberty");

c) **testul de apcrccpţic tematică (T.A.T.),** aplicat înlr-o condiţie standard, comparat cu i agresivitate simulată poate avea ca rezultat evidenţierea încercărilor dc a da răspunsuri false.

d) **testul de frustrare ROSENZWEIG** - acumularea agresivităţii este introproiectată, exteriorizată sau mediată.

Sec(iunea a Ill-a - Detectarea ştiinţifică a conduitelor duplicitare (simulate-mincinoase) - utilizarea tehnicii „Lie detector" - Poligraf[M]

*„A nu line seama de retativilalea concluziilor investigaţiilor poligraf este tot atât de grav cu a nu le lua in seamă sau a le acorda un **credit** total.* " Prof. dr. Tudorel Butoi - prim expert în tehnica poligraf

6.3.1. Scurt istoric şi evoluţie în materie

Preocupările obiective ştiinţifice, îndreptate către detecţia stărilor de tensiune emoţională care evidenţiază disimularea adevărului, sunt de dată relativ recentă. Este cunoscut faptul că cercetările asupra poligrafului au apărut pentru prima oară în jurul anilor 1920 în S.U.A., izvorând din necesitatea practică a orientării anchetatorilor în dirijarea cercetărilor judiciare, iltcrior poligraful „fiind amplu folosit în instrucţia penală"[15].

Plecând de la faptul că disimularea adevărului (minciuna) este însoţită în mod obişnuit de unele schimbări fiziologice caracteristice reacţiilor emoţionale, „un număr de tehnicieni şi criminologi ca V. Bcnussi, H.D. Burtt, J.A. Larson, Summcrs, Kcllcr, Rcid, Inbau, pentru care lupta contra crimei sc reducea adesea la o luplă între adevăr şi minciună, dar preocupaţi dc asemenea să stabilească nevinovăţia indivizilor acuzaţi pe nedrept, au făcut cercetări şi au construit aparate amplificatoare şi înregistratoare capabile să traducă şi să studieze aceste fenomene interioare"[16].

Pentru diagnosticarea minciunii şi sincerităţii, V. Bcnussi a utilizai pneumograftil. Problema pc care şi-a pus-o Benussi a fosl dacă sc schimbă respiraţia când sc minte, cu alte I cuvinte dacă sc pot preciza sau nu simptomele respiratorii pentru minciună. Tehnica utilizată de Bcnussi a constat în următoarele: subiectului i sc prezentau diferite bucăţi de hârtie pe care erau imprimate cifre, litere sau imagini. £1 (subiectul) trebuia, într-un caz, să spună sau să citească corect ceea ce sc găsea pe foaia de hârtie, iar în alt caz să declare semne care nu se găseau pc foaia dc hârtie, simulând adevărul. Experienţele au fost făcute în prezenţa unei asistenţe compuse din experţi, al căror rol era acela de a observa atitudinea şi fizionomia subiectului şi de a conchide după impresiile lor dacă subiectul a minţit sau a spus adevărul. în acest timp, experimentatorul sc ocupa de înregistrarea respiraţiei subiectului. Pentru

14. Integral opera colectiva Tudorel Buloi. Tibcriu Bogdan **Tratat** practic de criminalistica, voi. **II.** Ed. [Ml.. 1085 - cap. referitor la identificarea strcssului emoţional prin tehnica poligraf.

15. J. Pinatcl **El detector de** mentiras Mundo-Policial. nr. 25.1974. Bticnos Aires. pag. 58.

diagnosticare, experimentatorul s-a folosit numai de curbele respiraţiei. Rezultatele obţinute au fost din cele mai tipice: în caz de minciună, expiraţia era de mai lungă durată decât inspiraţia, iar în cazurile de sinceritate, dimpotrivă, inspiraţia era aceea care dura mai mult. Prin urmare, ceea cc permite diagnosticul nu este nici frecvenţa, nici profunzimea respiraţiei, ci numai forma. încercările făcute dc subiecţi de a schimba în mod voluntar curba respiraţiei au fost lără succes. Interesant de remarcat este însă faptul că aprecierea experţilor a fost justă în 50% din cazuri, ceea cc după Benussi sc putea datora pur şi simplu întâmplării, pc câtă vreme diagnosticul bazat pe curbele respiraţiei prezenta o exactitate de aproape 100%.

Experienţele lui Benussi au fost reluate cu mici modificări dc H.D. Burtt. El a înregistrat însă, nu numai respiraţia, ci şi presiunea sanguină sistolică. Concluzia la care a ajuns a fost că presiunea sanguină sistolică avea o mai mare valoare diagnosticală decât respiraţia. După Burtt, diagnosticul bazat pc respiraţie este just în proporţie de 73%, iar cel bazat pe presiunea sistolică în proporţie de 9I%[17].

în S.U.A., primele cercetări se leagă dc numele lui John A. Larson[18] care, în colaborare cu profcsonil de psihologie Robert A. Gcsell, a realizat în 1920 un aparat poligraf portabil (instrument capabil să înregistreze în mod continuu 3 fenomene fiziologice - tensiune arterială, puls şi respiraţie), pc carc-1 utiliza mai ales pc când lucra pentru poliţia din Bcrkley".

Kcllcr, care urmărise primele lucrări ale lui Larson, a construit în 1925 cu ajutorul Universităţii Nctwestern, un poligraf îmbunătăţit, sub denumirea de „Kcllcr Polygraph"' (nedepăşind însă stadiul înregistrării parametrilor clasici: tensiunea arterială, pulsul şi respiraţia). Cu acest aparat, cl pune bazele poligrafului industrial[20].

în 1938, Compania de cercetări asociate din Chicago, adaugă la aparatul lui Kcllcr, inspirându-sc din lucrările lui Walter Summcrs asupra reacţiei galvanice a pielii, un înregistrator capabil să măsoare variaţiile acesicia.

O formă îmbunătăţită este realizată în 1945 dc John Reid, care stabileşte legătura între activitatea musculară neobservabilă şi tensiunea arterială, poligraful „Rcid" putând astfel înregistra: tcnsiunca-pulsul, respiraţia, reacţia clectrodermogalvanică, reactivitatea neuromusculară. Realizările în acest domeniu au fost posibile datorită, pe de o parte, necesităţii impuse dc practică dc a sc efectua detecţia disimulării adevărului şi, pc de alta, datorită preocupării unor minţi ingenioase de a fructifica în mod superior rezultatele psihofiziologiei.

Ulterior acestor prime începuturi, a avut lor o perfecţionare considerabilă a poligrafului, atât în sens strict tehnic, cât şi ceea ce priveşte metodologia dc utilizare a aparaturii.

Pc plan statistic. Laboratorul de detectare al poliţiei din Chicago a efectuat între 1938 şi 1941 un număr dc 1127 dc teste. în registre a fost relevată culpabilitatea în 84% dintre cazuri[21].

Au existat multe discuţii privind aspectele morale şi juridice ridicate de folosirea tehnicii poligraf. Astfel, M. Sicot sublinia: „în domeniul respectului persoanei umane, se cuvine să se precizeze bine că utilizarea aparatului este de ordin pur extern. Firele şi electrozii săi nu afectează cu nimic integritatea sau demnitatea individului caic conservă toate calităţile sale

17. Al. Rose» - op.eit., pag. 127-128.

18. A. Parker - Au nom de la loi. Paris. I%5. pag. 98.

19. C. Tumcr - Detection scicntifique du mensonge dans l'Armee Americane, in „Revuc Modeme dc la Police", nr. 61, 1963. pag. 16.

20. Guy Mondct - Le polygraph et son ulilisalion cn justlce. în „Revuc Internationale de Criminologie et dc Police Tcchnique". nr. 4. 1959. Geneva, pag. 298.

21. Ibidem

volitive şi intelectuale şi nici nu trebuie măcar să se dezbrace, în timp ce în mulie |ări, legile autorizează recoltarea dc sânge care necesită înţepături şi prelevări corporale"[22].

în ce priveşte opinia europeană fa|ă de aspectul juridic al problemei, majoritatea specialiştilor sunt de aceeaşi părere cu Marcel Sicol, care subliniază: „Reac|iilc înregistrate la poligraf nu pot fi considerate nici ca dcclara|ii, nici ca mărturii, nici ca mărturisiri, pe care nimeni nu este, în mod legal obligat **să** le facă. Mie mi **sc** parc în actuala stare dc lucruri că ar trebui să fie clasate în categoria indiciilor care rezultă mai curând din tehnica poliţistă, decât din procedura penală. Ele nu au, desigur, valoarea urmelor relevate la faţa locului, şi, mai puţin încă. forţa probantă a amprentelor digitale, recunoscută astăzi în mod universal. Dar justiţiei i-au trebuit numeroşi ani ca să recunoască valoarea probatoric a dactilotchnici"[21].

Nu trebuie neglijat faptul că „adversarii detectorului de minciuni, uitând fără îndoială pe nevinovaţi, pc care acesta permite să-i scoată în afara cauzei, estimează că utilizarea sa este incompatibilă cu principiul dc a dispune liber de tine însuţi, că singura ameninţare dc a recurge la acesta constituie deja o presiune, că operaţia însăşi este un act dc intimidare care poate aduce subiectul să mărturisească ceea cc n-ar fi recunoscut altfel, că cl riscă să mărturisească crezându-se depistat, că anchetatorul poate, dacă individul refuză să se supună detectorului, trage din acest refuz concluzii injuste sau imprudente, că subiectul vinovat este susceptibil să vrea cl însuşi să înşele, în sfârşit, că uneori este dificil să interpretezi graficele şi să controlezi autenticitatea acestora"[24].

în prezent, folosirea tehnicii poligraf în procesul penal este o realitate nu numai pe continentul american, ci şi în numeroase ţări europene (Germania, Franţa, Italia, Polonia ele), în Japonia, în Israel etc.

în ţara noastră, testările cu ajutorul tehnicilor poligraf suni de dată recentă şi se fac în compartimentele tehnico-ştiinţifice ale Poliţiei. Preocuparea dc bază este aceea a perfecţionării metodologiei de testare (prin valorificarea experienţei practice a muncii de poli(ic şi a cercetărilor dc psihologie judiciară de la noi), în direcţia măririi capacităţii dc precizie în ceea ce priveşte depistarea disimulării adevărului în cursul cercetărilor. Scopul final exclusiv este acela dc a orienta (în baza unor indicii) cercelările judiciare, de a aduce un plus calitativ activităţii dc urmărire penală.

6.3.2. Fundamentul ştiinţific al constatării stresului psihologic a) Indicatorii psihofiziologici de depistare a nesinecrităţii

Observaţia empirică milenară a evidenţiat faptul, îndeobşte cunoscut, constând în aceea că ori dc câte ori se ascunde adevărul prin rostirea unei minciune, acest fapt este însoţit dc un înlrcg cortegiu de trăiri lăuntrice şi de sentimentul stingheritor al vinovăţiei. „în strădania dc a ascunde adevărul nu am simţit oare în unele ocazii o creştere bniscă a bătăilor inimii, urcarea sângelui în obraz, un impuls incontrolabil dc a înghiţi, sau alte astfel de fenomene rezultând din teama asupra posibilităţii ca minciuna să fie descoperită? Şi nu ne-am întâlnit cu multe oc.izii în care am putut decela minciunile altor persoane prin diverse manifestări ca roşirca, contractarea buzelor, strângerea ochilor, evitarea de a privi pe cel ce întreabă «drept în ochi», o monotonie specială a vocii, un «râs forţat», contraîntrebare de «cine, cu?», o cerere inutilă de a se repeta întrebarea, mişcări ale mâinilor şi picioarelor arătând o stare dc

22. M. Sieot - Op,cit., pag. 170-171.
23. Ibideni.
24. Ibidcni.
25. J.E. Reid, F.E. Inbau - Truth an Deception, The polvgraph (Lie Detector) Technlquc, Ballimore, l%6.pg. 14.

stânjeneală, o activitate mărită a «mărului lui Adam» şi multe alte reacţii de natură asemănătoare?"[25]. Deosebit de frecvent, asemenea manifestări sc întâlnesc în domeniul psihologici judiciare, oglindite concret în munca de unnărire penală, dc ascultare a învinuiţilor şi infractorilor. în marea majoritate a cazurilor, aceştia, profitând dc lipsa unor probe hotărâtoare şi ţesând ra|ionamentc cu aspecte de verosimilitate, zădărnicesc aflarea adevărului şi soluţionarea justă a cauzelor. Dacă în plan raţional, logico-cognitiv (acela al dialogului dintre anchetator şi infractor), manifestarea de voinţă a acestuia din urmă de a se apăra dc acuzaţiile aduse se desfăşoară plenar, nestingherit, uneori dându-i chiar câştig de cauză, nu acelaşi lucru este posibil în sfera trăirilor emoţionale şi a reacţiilor psihofiziologicc, unde, dc obicei, autocontrolul voluntar rămâne fără efect[26]. „Persoana care a comis o infracţiune. în timpul ascultării sc atlă într-o stare de excitaţie emoţională puternică, în special atunci când există un pericol real dc a face cunoscute fapte pc care vrea să le ascundă. La o reacţie emoţională puternică intervin modificări în presiunea sângelui, în forţa şi viteza dc lucru ale inimii, în respiraţie (schimbarea ritmului), în reacţia cpidcntio-galvanică. Aceste modificări pot fi înregistrate pe aparate speciale, analizându-se mai apoi abaterile intervenite"[27].

b) Mecanismul psihofiziologic al producerii stărilor emoţionale

în săvârşirea unei fapte penale (furt, tâlhărie, delapidare, omor etc.) subiectul (infractorul) participă cu întreaga sa fiinţă, mobilizându-şi pentru reuşita infracţională întregul său potenţial voliliv şi cognitivo-afectiv. Punerea în act a hotărârii de a comite fapta prevăzută dc legea penală este precedată dc o seric de procese de analiză şi sinteză şi de o luptă între motive, deliberarea şi actele executorii antrenând profund întreaga personalitate a individului. Acest lucru face ca faptul infracţional să nu rămână ca o achiziţie întâmplătoare, periferică a conştiinţei infractorului, ci să se integreze în aceasta sub forma unei structuri informaţionale stabile cu conţinut şi încărcătură afectiv-emoţională specifică, cu un rol motivaţional bine diferenţiat. Asimilarea faptei arc loc în momentul săvârşirii acesteia, în procesul perceperii şi acţiunii nemijlocite cu obiectele şi fenomenele din mediul,(infracţional) înconjurător şi al sedimentării semnificaţiilor lor în experienţa adaptativă în raport cu situaţia infracţională. Psihologic, obiectele, fiinţele sau fenomenele percepute dc infractor în timpul comiterii faptei (scule sau instrumente de spargere, arme, victimă, martori, contextul spaţio-tcmporal al desfăşurării faptei etc), în funcţie dc proprietăţile lor fizico-chimicc (intensitate, formă, mărime, culoare, dispoziţie spaţială, rezistenţă a victimei sau dc efectele acestora (ţipăt de durere, strigăt, zgomot dc împuşcături etc.) determină trăiri şi reacţii emoţionale pozitive sau negative ale subiectului. Subordonându-se caracteristicilor informaţionale ale faptei, componentele experienţei afective corespunzătoare sc asociază, integrându-sc în calitate dc componentă a imaginii individuale sau categoriale despre fapta infracţională, conform principiului psihologic după care stabilizarea şi organizarea sistemului de imagini implică şi stabilizarea şi organizarea substratului lor afectiv.

Tehnicile poligraf, abordând în mod indirect planul conştiinţei subiectului, caută să evidenţieze dacă acesta redă cu fidelitate şi în mod sincer „ceea ce ştie", adică clementele de conţinut ale „realităţii subiective" pe care o poartă în planul conştiinţei sale (elemente de timp şi de loc legate dc faptă, dc modul de operare şi dc împrejurările care au declanşat

26. Dc aici şi o seric vastă de preocupări către detecţia în mod indirect a aspectelor de nesinecritate. începând cu Abrahamscn Kcnt-RosanorT, Jung, Roşea (timpul dc latenţă); AR. Lucia Mira y Lopcz (dereglările în curba experienţei motrice); I. Molnar (chestionam! tendinţei generale dc a fi ncsincer), şi terminând cu substanţele psihofarmaccuticc (House-Claude Hererra) sau clcctroşocul (Corlctti şi Bini) - vezi Tiberiu Bogdan Psihologia judiciară. Hd. Ştiinţifică, Bucureşti. 1956. pag. 180-190.

comportamentul infracţional). Stările emoţionale iau naştere încă din momentul în care bănuitul este invitat pentru a da relaţii legate de faptă şi, în general, cunosc următoarea dinamică in manifestare:

- Starea iniţială a conştientizării pericolului (în cazul unui vinovat) dc a fi identificat şi demascat introduce organismul uman. ca sistem autorcglalor. într-o stare de vigilenţă crescută (alarmare[28]. Această stare iniţială arc un caracler difuz, general, global, cu declanşare şi realizare involuntare, pregătind (prin mecanismele autoreglării psihofiziologice) organismul pentru contracararea pericolului. în cazul unei persoane nevinovate, de regulă, stările emoţionale sunt slab evidenţiate, având în general, un caracler stenic, pozitiv, motivat de curiozitate şi interes pentru scopul chemării în faţa anchetatorului. Ele se realizează, de asemenea, prin mecanismele psihofiziologice involuntare, reflexe şi au un caracter difuz general, fiind slab evidenţiate.

- Odată cu începerea chestionării bănuitului, conştientizarea mesajului informaţional al întrebărilor cc i se adresează realizează în planul cognitiv al acestuia reactualizarea involuntară a momentelor informaţionale obiectual afective care au însoţit comiterea faptei, prin declanşarea reacţiilor funcţionale ale memoriei intenţionale şi ale celei latente. Datorită factorului surpriză şi clementului de neprevăzut al întrebărilor, reprezentările despre faptă apar brusc, intempestiv, surprinzând compartimentul de analiză şi decizie nepregătit, în deficit de date şi subansambluri logice în faţa pericolului iminent de demascare.

Concomitent, caracteristicile afective, stările emoţionale şi trăirile care au întovărăşit reprezentările despre faplă inundă planul conştiinţei, dominându-l, în virtutea ineficientei asupra lor a controlului voluntar. La accsl nivel, trăirea emoţională se integrează în structura primară a instinctelor (instinctul dc conservare), conştientizarea pericolului demascării declanşând trăirea stării de frică (uneori bruscă blocare a unei funcţiuni motorii)[2''], cu caracter bine precizat şi distinct faţă de un pericol anume (rezultând din conţinutul mesajului informaţional al întrebării) şi însoţită dc puternice descărcări neurohormonalc declanşate pe cale reflexă.

- O sursă puternică de geneză a stărilor emoţionale este (alături dc „teama dc detecţie", mai ales după testul cartonaşelor de stimulare) şi conflictul care apare în plan cognitiv şi în procesul dc decizie, între domeniul datelor dc cunoaştere ce fundamentează situaţia adevărată şi domeniul datelor intenţionale care fundamentează minciuna.

Disimularea adevărului făcută în mod conştient necesită un efort voluntar, care declanşează stări emoţionale uşor decelabile în parametrii psihofiziologici. Dacă negarea adevărului este posibilă în planul verbal al dialogului (în cursul anchetei libertatea dc conştiinţă nefiiiid limitată în nici un fel), acest lucru nu esle posibil în planul reacţiilor neurovegelativc, unde conflictul capătă proporţii, instanţa corticală conducând, prin structurile subordonate, centrii sistemului vegetativ către dezechilibrări şi reechilibrări succesive cu caracler adaptiv situaţiei de pericol în care sc află individul.

Plecând dc la aceste date ştiinţifice fundamentale (în literatura românească de specialitate, Ion Ciofu, în cadrul Institutului dc psihologic al Academici, s-a impus prin cercetările asupra comportamentului simulai), tehnica poligraf nu face altceva decât să depisteze emoţia în mod indirect prin depistarea reacţiilor activatorii generale, care implică mecanisme fiziologice atât de centrale, cât şi periferice[30].

28. C.T. Morgan Physiological psychology, Mcgraw-Hill Books. 1965. pag. 337 şi urm.

în aecsi sens există corelaţii directe între viaţă psihică şi **modificările cardiovasculare.** Accelerarea ritmului cardiac în timpul emoţiei a fost bine cunoscută cu mult timp înainte ca problema să fie analizată ştiinţific (Bîkov). Experimental s-a obţinut tahicardie în cursul aplicării unei baterii de tesle care au introdus o stare de stress (Thicssen), la aşteptarea şocului electric (Kransogorski), chiar dacă această aşteptare sc întinde pe zeci dc minute (Lundberg), stabilindu-se că în timpul imediat anterior, căi şi după acţiunea aceluiaşi slimul nociv, anxietatea provoacă o descreştere a acestui ritm. Emoţia de teamă, dc frică este, deci, legală dc intercepţia cardiacă, relaţie exprimată perfect dc clinicianul Brown: frica esle o „proprietate esenţială a psihismului cardiac*'. Un alt parametru al activităţii cordului în emoţie îl constituie modificările vasculare. Observaţiile, mai întâi clinice (Pşonic), au stabilit că are loc o dilatare a vaselor sanguine cerebrale în timpul stărilor afective dc orice fel (Franck), în durere şi ruşine (Mosso) sau în nelinişte (Negel)[31]. Totodală, emoţia este însoţită şi de o creştere a tensiunii arteriale. Legat de activitatea aparantlui cardiovascular amintim şi **efectele glandulare decelabile în emoţie.** în emoţia puternică (mânie) arc loc o activare a sistemului nervos simpatic, însoţită de un exces de adrenalină. Ca rezultat apare un întreg cortegiu de reacţii fiziologice care pregătesc organismul pentru a putea face faţă situaţiei (Canon, Funkcnstein); respiraţia devine mai profundă, ritmul cardiac mai frecvent, tensiunea arterială creşte, apare afluxul de sânge către inimă şi muşchi, procesele din canalul alimentar se diminuează ş.a.m.d.; ficatul sc dilată şi secretă provizii dc zahăr în sânge, iar acesta din urmă coagulează mai rapid (Ruch, Bîkov). în tensiunea psihică, cum ar fi cea provocată dc frică, sunt secretaţi diverşi hormoni pe lângă adrenalină: noradrcnalină, scrotonină, accticolină, care, la un Ioc, constituie un mecanism de „agitaţie vegetativă"' (Kreindlcr).

Emoţiile determină prin sistemul nervos vegetativ şi modificări electrice în piele, atât dc rezistenţă electrică, cât şi dc potenţial[32]. încă de la primele cercetări ale aplicării tehnicii cutanogalvanicc (Picnon, Camppcllman) s-a stabilii dependenţa relaţiei emoţie-rezistenţă şi potenţial electric nu numai de caracterul de noutate a excitării organismului, de caracterul dc efort fizic sau intelectual, ci, în foarte largă măsură, şi de stările afective în care rezistenţa clcctrodermică (RED)[33] este deosebit de activă. Folosind o metodă poligrafică au fost obţinute schimbări dc potenţial în raport cu încărcătura emoţională a cuvântului **stimul** (Kreindlcr).

30. Aceste reacţii pot fi identificate deoarece sunt transmise de o parte specială a sistemului nervos. Putem spune că sistemul nervos al omului are două componente. Una somatică responsabilă dc transmiterea impulsurilor nervoase somatice musculare şi dc posturii a scheletului. Alta. mai veche şi relativ independentă dc sistemul nervos central, cea autonomică sau vegetativă, care sc ocupă cu activitatea vitală subconştientă: Noi respirăm, inima bate. digestia are loc. hormonii sunt eliminaţi in debitul sanguin care trece prin corp. este reglată temperatura, pupila se dilată sau sc contractă, tară nici un fel dc adaptare conştientă... aceste schimbări includ imbuţorarea ori paloarea feţei, transpiraţia excesivă, creşterea vitezei inimii, uscarea gurii, multe senzaţii viscerale şi altele" - H.J. Eyscnk Sense and nonseuse in psycliology. Pcnguin Books, 1966, pag. 78.

31. „Impulsurile sistemului simpatic pot cauza bătăi rapide ale inimii. Ele pot determina constricţia vaselor dc sânge... iar accelerarea vitezei inimii şi constricţia vaselor de sânge pot creşte presiunea sângelui" - C.T. Morgan, op.cit., pag. 334-336 şi urm.

32. „Răspunsurile psihogalvanice au fost folosite în loatc testele psihologice de cercetare vizând condiţiile emoţionale ori măsurarea reacţiilor emoţionale la stimuli" - C. T. Morgan, Ibidcm.

33. „împreună cu alte înregistrări. RED concură la o mai bună definire operaţionala

Paralel cu rcac|ia clectrodermograficâ are loc o intensificare a activităţii glandelor sudoripare. în emoţie este prezentă mai ales transpiraţia palmară. Aceasta poate fi eficient detectată în stresul emoţional (Funk Hausser)[34].

Modificarea caracteristicilor normale dc respiraţie sub influenţa emoţiei. Sufocările, înghiţirea acrului, gâfâiala şi îngreuicrea respiraţiei sunt printre schimbările respiraţiei care se pot produce în cazul unei emoţii. Impulsurile sistemului simpatic dilată bronhiile pulmonare sporind schimbarea oxigenului şi bioxidului dc carbon[35]. Dc obicei, după un răspuns mincinos al infractorului, în traseul ritmului respirator fie că se evidenţiază una, două unde rapide cu o amplitudine mărită, fie că respiraţia sc blochează un moment sau capătă un caracter scalariform (ceea ce operatorii dc poligraf denumesc „în trepte").

în timpul anchetei, ofiţerul experimentat poate, desigur, să descopere şi să demaşte comportamentul simulat al infractorului, uzând dc o logică impecabilă şi fisurând sistemul defensiv al acestuia prin evidenţierea caracterului contradictoriu şi uneori absurd al unor afirmaţii care-i aparţin.

De asemenea, gama largă de întrebări care surprind infractorul, supunându-l la raţionamente imprevizibil şi generează un comportament caracteristic în mimică, gestică, intonaţie, nu face decât să ofere o serie dc indicii ce reliefează nesinceritatea şi încercările dc a induce în eroare. Deşi această calc de investigare dă uneori rezultate bune, descoperirea simulării sc face incert la unii indivizi, la alţii fiind chiar imposibilă, datorită unui autocontrol mărit în manifestările exterioare ale comportamentului simulat, obţinut printr-un antrenament oarecare sau prin obişnuinţă la infractorii recidivişti, înrăiţi. Dc aceea, calea cea mai utilizată şi mai sigură pentru detecţie o constituie sondarea simulării prin indicatori fiziologici, mai ales prin aceia care evidenţiază comportamentul inaparent. Conştiinţa vinovăţiei, a fricii mobilizatoare a unei stări emotive care poate fi mascată cu dificultate, îl determină pe individ să reacţioneze emoţionat ori de câte ori i sc prezintă vreun obiect sau i se enunţă vreun cuvânt în legătură cu infracţiunea comisă. Indicatorul cardiac şi ceilalţi indicatori vegetativi reacţionează vizibil, chiar dacă infractorul nu minte efectiv, ci tăinuieşte doar adevărul, încercând să eludeze eficienţa testului, să-1 învingă („to beat the test"). Efortul dc a tăinui este însă inutil. După cum bine probează Mandsley, tristeţea (ca una din manifestările emoţiei), dacă nu sc manifestă în lacrimi, obligă in schimb organele interne să „plângă". Detectorul de minciuni (poligraful) exploatează tocmai această posibilitate ştiinţifică fundamentală dc a înregistra modificările fiziologice surprinse în ritmul respirator, tensiune, puls şi RED, concomitente stărilor emoţionale corelate cu negarea adevărului şi starea dc frică resimţită de infractor faţă de posibilitatea demascării sale[36].

c) Criterii ce stau la baza folosirii poligrafului

„Detectoarele de minciuni", termen dc largă circulaţie, desemnează de fapt, aparatura poligraf de înregistrare a unor reacţii psihofiziologicc caracteristice stărilor de tensiune emoţională. La baza folosirii tehnicii poligraf stau următoarele criterii:

34. I. Ciofu - Comporta meniul stimulat, Ed. Academici R.S. România, Bucureşti. 1974, pag. 38-39; 75.

35. „CA. Ruckmick face în 1934 o trecere în revista a studiilor privind respiraţia, observând modificarea acesteia în diverse stâri emoţionale: ritmul respirator ar creste în cazul unei stimulări plăcute şi ar descreşte în ca/.ul uncia neplăcute. Benussi pretinde că raportul inspira|ie-expiratie este semnificativ mărit înaintea răspunsului adevărat comparativ cu cel falsificat, pe durata câtorva cicluri respiratorii. Invers, după afirmarea adevânilui, raportul l/E este ceva mai mic decât după afirmarea minciunii'" - I. Ciofu, Op.cit., pag. 38-39,

- funcţionarea acestor aparate se bazează pe faptul că o minciună spusă conştient, pe lângă efortul mintal pc care îl necesită, produce şi o anumită stare de tensiune emoţională (teamă);
- producerea tensiunii emoţionale îşi are originea în declanşările involuntare ale sistemului neurovegetativ concomitent conştientizării pericolului şi în trezirea prin aceasta a instinctului dc autoconservare;
- prin folosirea poligrafului nu se lezează cu nimic integritatea sau demnitatea individului, care-şi conservă toate calităţile sale volitive şi raţional-afcctivc;
- folosirea poligrafului nu lezează cu nimic integritatea sau demnitatea individului, care-şi conservă toate calităţile sale volitive şi raţional-afectivc;
- folosirea poligrafului sc face numai cu acordul subiectului şi consimţământul apărării. Fără conlucrarea subiectului, un test nu se poate efectua;
- metodologia de testare nu este interzisă dc lege, nefăcând parte din categoria mijloacelor prohibitive; ca îşi aduce contribuţia la aflarea adevărului şi justa soluţionare a cauzelor. Testarea la poligraf poate fi făcută atâl în scopul stabilirii nevinovăţiei unei persoane, cât şi în scopul dovedirii vinovăţiei sale.

Tehnicile poligraf înregistrează, în principal, modificările indicilor psihofiziologici oglindite în următoarele diagrame: diagrama puls-tensiune arterială, diagrama ritmului respirator, diagrama rezistentei electrodermice

d) Eventualele posibilităţi de eroare în folosirea tehnicii poligraf

O posibilitate dc eroare tezidă în raţionarea excesivă şi plcdarca până la autoconvingere a nevinovăţiei, situaţie pc care, teoretic, literatura de specialitate o semnalează în legătură cu acele infracţiuni pentru care este prevăzută o pedeapsă foarte severă. Explicaţia psihologică constă în aceea că întreaga activitate psihică este comutată asupra conştientizării pericolului, lăsând în conul de umbră aspectele legate dc fapta comisă. Teama faţă dc sentinţa ce va li pronunţată este în acest caz, un factor cu mult mai predominant decât teama că minciuna ar putea fi detectală (Mauricc Floch). Dc asemenea, plcdarea până la autoconvingere (în susţinerea nevinovăţiei), duce în timp la o raţionalizare „la rece" a faptelor şi la o descărcare afectivă, care provoacă diminuarea sentimentului vinovăţiei (efectul obişnuinţei trăirii, fapt realizabil uneori şi printr-o interogare excesivă înainte de test). Uneori, subiecţii supuşi testării cu poligraful se abat dc la instrucţiunile primite şi, în dorinţa dc a sc sustrage detectării vinovăţiei, se dedau la o seric de tentative dc a denatura reprezentările grafice (Rcid, Inbau, H.J. Eysenk). Ceea ce asemenea indivizi nu cunosc, este faptul că acest comportament, diferit, de cel indicat prin instructaj, devine semnificativ pentru minciuna lor, traseele diagramelor fiind o regularitate şi o lipsă dc naturaleţe care trezesc suspiciuni examinatorului. Dealtfel, indivizii din această categoric recurg la o scrie dc tactici defensive, în scopul sustragerii de la examenul poligraf (oboseală excesivă, consum dc medicamente, de alcool etc). Nu rare suni şi cazurile când. în funcţie dc cunoştinţele ştiinţifice pe care le posedă, subiecţii încearcă să denatureze rezultatele prin diferite eforturi dc autocontrol.

Respiraţia controlată este o altă posibilitate de eroare. Ea se evidenţiază în regularitatea nefirească a ritmului sau în diferenţele dintre caracteristicile respiraţiei la testul cartonaşelor faţă dc testul dc bază.

Mişcările musculare şi acuzarea jenei create de aparatura de detecţie, atunci când apar la aplicarea testului de bază şi sunt absente în testul de cartonaşe, sunt indicii ale unor tentative de eludare a detecţiei vinovătici.

6.3.3. Mijloace tehnice de examinare

Dintre mijloacele tehnico-ştiinţifice dc detectare a tensiunii emoţionale, folosite în diverse ţări. de către organele dc cercetare penală, iar în unele state occidentale şi de călrc instituţii particulare, cele mai apreciate ca răspunzând nevoilor anchetei sunt considerate armatoarele[57]:

1 - Poligraful, cunoscut şi sub denumirea populară dc „detector dc minciuni" (lie-detector), este rezultatul experimentelor efectuate de către Larson (1925), în Statele Unite, ulterior fiind concepute aparate tot mai perfecţionate. Sc poate prezenta sub forma aparaturii complexe dc laborator (de exemplu, „Complete Kcclcr Poligraf) sau ca aparatură dc tip portativ utilizabilă în teren şi putând fi alimentată cu baterii. Este un instrument care înregistrează sub formă grafică trei indicatori dc bază ai modificărilor fiziologice tipice stărilor dc stress psihologic:

- tensiunea arterială şi pulsul;
- dereglările respiraţiei (cu două trasee);
- rezistenţa electrodermieă (RED).

înregistrarea sc face pe o bandă de hârtie specială, prin intermediul unor pârghii prevăzute cu peniţe, a căror acţionare se face electronic, peniţe care descriu trasee specifice, din interpretarea cărora sc pot deduce momentele dc tensiune ale persoanei ascultate. La aparatele mai noi sc înregistrează un al patrulea indicator: presiunea musculară exercitată de mâinile şi picioarele celui ascultat, care sc modifică în momentele de stres-tensiune.

Fig. 1 - Poligraf

2 - Detectorul de stres emoţional în voce (PSE), cunoscut şi sub denumirea de „Dektor". Indicatorul fiziologic folosit pentru detectarea tensiunii psihice îl reprezintă microtrcmurul vocii, determinat dc stările ncurovegetative specifice emoţiei.

3 - Detectorul de stres emoţional în scris este un dispozitiv anexă al poligrafului, care înregistrează tot sub formă grafică modificările intervenite în scrisul unei persoane aflate într-o stare de tensiune psihică. Sc înregistrează trei caracteristici ale scrisului:

- timpul de latenţă;
- durata scrierii răspunsului;
- presiunea scrisului.

37. T. Bogdan. T. Butoi - op.cit. pag. 375-376.

6.3.4. Caracteristici care pun în evidentă emoţia determinată de disimularea adevărului-[18]

a) în traseul respirator

în lipsa stării dc stres, respiraţia este liniştită, regulată, lără tensiune emoţională. Ea este reprezentată grafic prin trasee normale, ce înregistrează 12-22 cicluri de respiraţie pc minut (fig. 2, traseele A, B, C, D, E, F, G şi H). Sc remarcă o uşoară nervositate, oglindită în aspectul incidental al traseelor B, F şi G, care sc include însă normal.

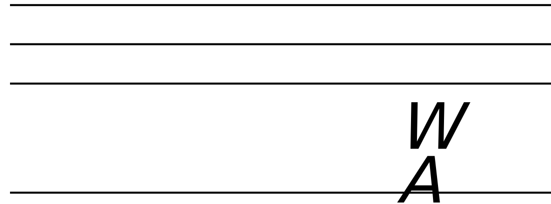
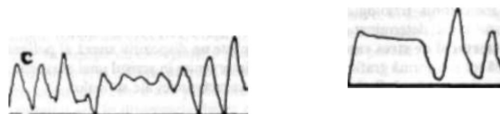

Fig. 2 - Respiraţia normală în lipsa stării dc stres

Emoţia determinată dc disimularea adevărului este evidentă in traseul respirator prin următoarele caracteristici:

- Blocaje respiratorii, care pot dura 5-20 secunde. Ele pot păstra la sfârşitul stadiului dc cxhalarc al ciclului respirator (A), la sfârşitul stadiului dc inhalare (B) şi între aceste stadii (C) - lig. 3.

Fig. 3 - Blocaje respiratorii

38. J.**n.** Rcid, F.**E.** Inbau

- Respirafia în trepte. Accasia cslc consecinţa unei reţineri a respiraţiei, ce îmbracă .iparenţa unei trepte sau a unui sel dc trepte în pantă şi care începe imediat după ce s-a răspuns întrebării-test. Grafic, această reacţie apare în variate forme dc manifestare (fig. 4).

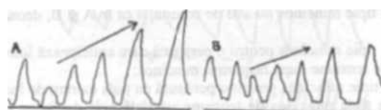

Fig. 4 - Respiraţia în trepte ***Ridicarea liniei de bază a respirației,***

aşa cum este marcată prin săgeţi în fig. 5.

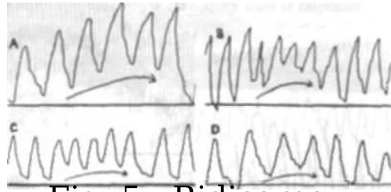

Fig. 5 - Ridicarea liniei de bază a respiraţiei încetinirea respiraţiei (fig. 6).

A/\AT\MAAM/W\

A

AA/V\WWw\/

Fig. 6 - încetinirea respiraţiei

b) Traseul tensiune-puls

Reacţiile de stres provocate de minciună sunt concretizate în modificări dc tensiune arterială şi de puls şi apar grafic astfel (fig. 7):

[2] A şi **B** - răspuns tipic mincinos prin ridicarea nivelului bazei graficului;

[2] C - răspuns tipic mincinos nu atât de pronunţat ca în A şi B, deoarece provine dc la o persoană obezâ;

[2] **D** - răspuns tipic mincinos pentru o persoană care anticipează întrebarea relevantă: sc observă uşurarea de tensiune după răspunsul mincinos;

[2] E - răspuns tipic mincinos pentru o persoană cu puls extrem de încetinit;

[J] F - răspuns tipic mincinos de tensiune artcrială-puls de forma unui „rollcrcoaster" (mişcarea unei nave pe hulă).

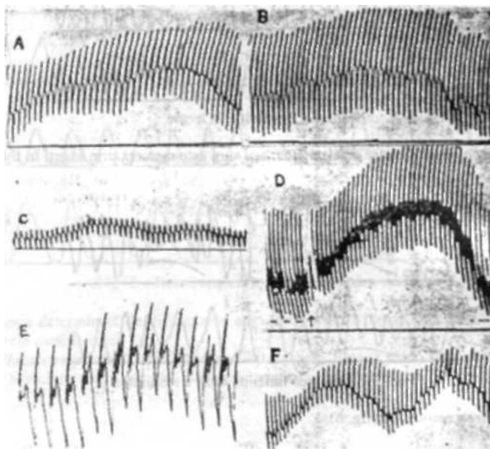

Fig. 7 - Şase tipuri dc reacţie dc stres pc traseul tensiunc-puls

c) în ambele trasee: respirator şi tensiune-puls

Răspunsul caracteristic dc stres generat dc minciună poate apărea concomitent în ambele reprezentări grafice (fig. 8).

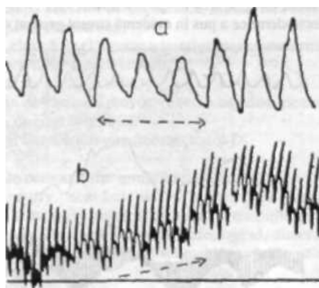

Fig. 8 - Stres dublu: a) in traseul respirator şi în traseul tensiune-puls d) în

traseul rezistentei elcctrodermicc

Reprezentarea grafică a rezistentei electrodermice (RED) din fig. 9 constituie înregistrarea „testului cu cartonaşe", în care apare ilustrat răspunsul mincinos la cartonaşul **1**14) ales.

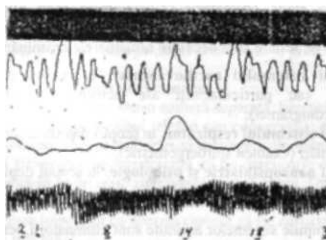

Fig. 9 - Stres manifestat în traseul rezistenţei electrodermice la întrebarea 14

în fig. 10 esle redată înregistrarea de „test tensiune vârf" într-un caz real dc furt, în care graficul rezistenţei elcctrodcnnicc a pus în evidenţă stresul generat de minciună la

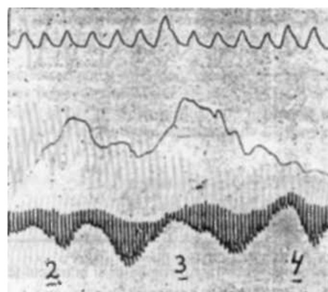

Fig. 10 - Stres pus în evidenţă pc traseul RED Ia întrebarea 3

6.3.5. Etapele examinării

a) Examinarea medicală a subiectului

Aceasta este o etapă obligatorie, având drept scop eliminarea unor eventuale incompatibilităţi dc examinare si, în ultimă instanţă, a erorilor de interpretare a diagramelor, în acest sens, înainte dc testare sunt necesare următoarele examinări medicale:

- **examenul sistemului cardiovascular,** în scopul depistării unor eventuale afecţiuni sau particularităţi ale activităţii cardiovasculare (efectuarea electrocardiogramei);
- **examenul sistemului respirator,** în scopul depistării unor eventuale afecţiuni sau particularităţi (examen spiroergometric);
- **examenul neuropsihiatric şi psihologic.** în scopul depistării unor eventuale boli neuropsihice, oligofrenii etc *tattlbjft

în general, afecţiunile sistemelor amintite sunt eliminatorii pentru examinările poligraf. Dc regulă, produc greutăţi în efectuarea examinării (şi, mai ales, în interpretarea diagramelor) şi persoanele dc vârstă înaintată, cele suferind de obezitate sau care prezintă în timpul examinării afecţiuni pasagere (răceală, tuse, surmenaj excesiv etc).

Condiţia obligatorie a prezentării la examinarea poligraf este existenţa integrităţii stării psihice şi fiziologice

Sc mai impune o precizare pentru organele de cercetare penală care dispun testarea, şi anume aceea ca **subiectul înainte dc testare să nu fi fost ascultat,** întrucât orice întrebare legată de faptă este dc natură a îngreuna activitatea dc interpretare a diagramelor.

b) întocmirea testelor

întocmirea testelor se realizează de examinator, după studierea atentă a nituror materialelor cauzei, în colaborare cu organul de cercetare penală căruia îi este repartizat cazul spre soluţionare. Este o clapă deosebii dc importantă, dificultatea constând în capacitatea dc a realiza efectul psihologic al întrebărilor.

în general, maniera clasică dc elaborare a testelor presupune următoarele etape:

a) informarea asupra tuturor aspectelor cauzei;
b) întocmirea testului de bază (testul A);
c) întocmirea testului de excitare, provocare (cu o carte de joc sau o cifră - testul B);
d) repetarea testului dc bază (testul C);
e) întocmirea testului întrebărilor amestecate (testul D).

Lista de întrebări sc compune din următoarele categorii:

- întrebările neutre, ncavând nici o legătură cu cauza, şi scopul calmării subiectului şi diminuării tensiunii emoţionale resimţite de el;

- întrebările cu încărcătură, cu valoare afectogenă. direct legate dc cauză;
- întrebările de control, ale căror răspunsuri exprimate pe diagramă servesc drcpl criteriu dc comparaţie cu întrebările relevante.

Unele cauze prezentând o seric de particularităţi reclamă testări cu caracter specific, cum ar fi, de exemplu:

- Testul „complexului de vină", constând în a pune întrebări referitoare la un caz fictiv, însă verosimil şi asemănător cu cel în speţă. Testul arc drept scop eliminarea persoanelor eu grad dc emolivitatc ridicată.
- Testul „tensiunii vârf" (POT) esle un lest care vizează obţinerea reacţiilor semnificave din aproape în aproape, fixându-sc, de regulă, pe detalii (cu caracter discriminatoriu din întrebare în întrebare), până la obţinerea reacţiei semnificative (sc foloseşte în scopul depistării unor ascunzători, a unor scule folosite în infracţiune, al determinării unor valori etc). Testul esle realizabil şi în varianta prezentării dc diapozitive.

c) Asigurarea condiţiilor necesare examinării

Testările poligraf trebuie efcctualc într-o cameră separată, liniştită, pc cât posibil izolată fonic. Zgomotele din afară, ca soneria unui telefon sau conversaţia, prezenţa altor persoane HM „spectatori" în cameră pot induce tulburări şi distrageri ale atenţiei, care să determine denaturarea unor reacţii fiziologice cc interfeerează cu un diagnostic dc poligraf satisfăcător. Camera trebuie să fie sobră în ce priveşte zugrăveala şi mobilierul. Dispozitivele de iluminat .dc camerei trebuie să fie aranjate în asemenea mod, încât să dea o lumină bună, dar nu excesivă sau orbitoare. Esle important ca această cameră să fie aerisită în mod corespunzător >i să aibă o temperatură plăcută.

d) Instructajul făcut subiectului înainte de testare

Nici un lest nu trebuie efectuat fără o convorbire pre-test, care să cuprindă în mod obligatoriu instructajul făcut subiectului în scopul pregătirii sale pentru testare. Pe durata a 20-30 minute, examinatorul trebuie să dea subiectului toate datele în legătură cu funcţionarea aparatului, prezentându-i principiile care fundamentează ştiinţific meloda. Aceasta va servi la sporirea preocupării persoanei testate asupra problemelor ce formează obiectul examinării.

Instructajul arc menirea dc a deduce orice teamă pe care ar încerca-o o persoană nevinovată şi, în acelaşi timp, de a spori preocuparea persoanelor vinovate cu privire la răspunsurile cc trebuie să le dea.

După cc i sc vor expune principiile dc examinare şi drepturile legale dc care beneficiază, se va cere consimţământul subiectului pentru testare.

Dacă este de acord, subiectul va completa o declaraţie pc care o va semna, aceasta fiind apoi ataşată la raportul dc constatare tehnico-ştiinţifică.

După ce examinatonil sc asigură că persoana sc simte bine, că mediul ambiant este propice, îi face instructaul cu privire la modul dc comportare în limpid testării. Sc recomandă ca instructajul să cuprindă următoarele indicaţii:

- se va cere subiectului ca în timpul efectuării testului să stea relaxat în scaun, să fie atent la întrebările puse şi să nu mişte cornul sau mîinilc;
- sc cere subiectului să răspundă la întrebările puse cu „DA" sau „NU", lără a da în timpul testului explicaţii suplimentare;
- sc explică subiectului că în pauza după test are posibilitatea să dea explicaţiile pe care Ic crede necesare.

c) Instalarea subiectului la poligraf

Instalarea subiectului la poligraf nu este un ceremonial deosebit, ci o activitate firească, naturală, compusă din manevre asemănătoare celor medicale. Subiectul este aşezat în fotoliu, relaxat, cu spatele întins, eu picioarele întinse, uşor depărtate.

Un tub pneumograf este fixat cu ajutorul unui lanţ „bordat" în jurul toracelui sau abdomenului persoanei. Un manşon de tensiune arterială, dc tipul aceluia utilizat de medici, este fixat în jurul unuia din braţele persoanei. Un set dc electrozi este ataşat la supralăţelc palmare şi dorsale ale mâinii sau la degetele celuilalt braţ.

Tensiunea artcrială-pulsul, respiraţia şi RED sunt înregistrate simultan şi continuu **pe** suprafaţa hârtiei care rulează, fiind redate prin sistemul dc peniţe inscriptoare. Din cauză că modificările dc presiune pot fi influenţate de unele tipuri dc mişcări musculare neobservabile, este recomandabil ca poligraful să fie înzestrat cu un element pentru a înregistra o astfel dc activitate musculară.

f) Verificarea exactităţii funcţionării aparatului

Verificarea modului în care funcţionează aparatul cuprinde manevre elementare: verificarea peniţelor, a alimentării cu energic electrică, a butoanelor şi cadranelor, a etanşeităţii mecanismelor pneumografice etc. Sc cuplează sistemul dc derulare a hârtiei şi sc lasă un timp să curgă în scopul realizării desenului normal al curbelor, urmărind ca pc o durată de 30 sec. - 2 min. să se realizeze stabilitatea acestora. La fiecare nouă testare vor trebui stabilite noile curbe normale. Această etapă este un prilej dc cooperare cu subiectul, care va fi întrebat dacă este jenat de ceva şi dacă are o poziţie confortabilă. Totodată, se vor face ultimele ajustări ale electrozilor, ale manşonului tensiune-puls şi tubului pneumograf pentru respiraţie.

g)Efectuarea festelor

Formularea întrebărilor constituie partea critică a acestei activităţi. întrebările se fomiulcază scurt, penlra a asigura spontaneitatea răspunsului, şi conţin, dc regulă, termenii cei mai familiari interogatoriului. Sc răspunde numai cu „DA" sau „NU". în mod curent, trei până la cinci diagrame sunt suficiente pcntni a pune un diagnostic exact. Dintre acestea, cel puţin două trebuie să conţină aceleaşi întrebări importante, inserate printre cele neutre şi de control. Primul test cu întrebări generale trebuie să fie cât mai amplu posibil şi să indice legătura subiectului cu infracţiunea cercetată. Chiar dacă primul test nu trădează o conştiinţă încărcată, este indicată o chestionare asupra detaliilor.

Dacă primul test trădează o conştiinţă încărcată, detaliile vor fi testate în câteva încercări succesive. In funcţie dc situaţie, dc modul dc manifestare a personalităţii subiectului şi de

complexitatea cauzei se vor executa şi testele „complexului de vină" şi cel al „tensiunii dc vârf'. Pe lot timpul testării este important ca vocea examinatorului să fie sub un control absolut. Nu sc fac sublinieri dc cuvinte, expresii sau propoziţii, excepţie făcând cazurile când examinatorul face acest lucru în scop dc autocontrol. Procedeele clasice suni caracterizate prin chestionarea verbală (stimulii verbali) şi prin răspunsurile ,,DA" sau „NU" la fiecare întrebare. Nu sunt lipsite de interes procedeele în care sc utilizează stimulii, în acest din urmă procedeu subiectului prezentându-i-se la intervale dc 10-15 sec. diapozitive înfăţişând aspecte legate de faptă. Şocul emoţional poate fi sesizat pc diagramele poligraf şi în raport cu recunoaşterea unor persoane sau a unor obiecte corp-delict (prezentate concret sau prin diapozitivc-film).

Pentru procedeele clasice, operatorul poligraf adresează întrebările din 10 în 10 sec, iar subiectul nu răspunde decât afirmativ sau negativ. In momentul în care operatorul poligraf pune întrebarea, notează numărul acesteia pc diagramă, adăugând în funcţie dc răspunsul afirmativ sau negativ al subiectului semnul (+ sau -). Operatorul poate nota pc diagramă şi alte aspecte incidente testării: mişcări, comentarii, tuse, oftat etc Diagrama sc demlează cu viteza constantă, peniţele înregistrând simultan traseele ritmului cardiac, ritmului respirator şi reacţiei clcctrodcrmine, surprinzând modificările caracteristice care însoţesc răspunsurile subiectului.

li) Interpretarea diagramelor

Este partea cea mai dificilă a întregii operaţii de testare cu ajutontl poligrafului. Diagrama este o reprezentare grafică, cuprinzând ritmurile şi modificările caracteristice fiecărei întrebări, semnele (+) sau (-), înscrise de operator, consemnând afinnaţia sau negaţia.

Procesul interpretării este o desfăşurare de raţionamente în care se împleteşte intuitivul cu ştiinţificul şi care se fundamentează pe cunoştinţe de psihofiziologic şi pe o bogată experienţă în ceea ce priveşte psihologia infractorului. La baza interpretării diagramelor stau procesele dc comparaţie, analiză şi sinteză atât maniera global-gcncrală, cât şi detalii. Corelaţiile sc fac pc de o parte între caracteristicile calitative ale traseelor răspunsurilor unor întrebări distincte şi pe dc alta între parametrii cantitativi cantitativi (amplitudine, frecvenţă, durată etc.) ale aceloraşi caracteristici de traseu.

în interpretarea diagramelor se procedează, în prima fază, astfel:

a) sc stabilesc caracteristicile dc traseu care evidenţiază răspunsurile sincere (lipsite de emotivitate), corespunzătoare întrebărilor neutre fără încărcătură, caracterizate prin „DA" sau „NU" sincer;

b) se stabilesc caracteristicile dc traseu ce evidenţiază răspunsurile nesincere (în care tensiunea emoţională este prezentă) corespunzătoare întrebărilor dc control cu încărcătură generală şi care caracterizează răspunsurile de „DA" şi „NU" nesincerc;

c) sc compară caracteristicile de traseu ale răspunsurilor întrebărilor cu încărcătură, cu caracteristicile corespunzătoare răspunsurilor afirmative şi negative la întrebările neutre şi cele de control;

d) în unna procesului dc analiză a asemănărilor şi deosebirilor dintre caracteristici, cele semnificative pentru aspectele dc ncsinceritate sc compară cu caracteristicile traseelor etalon şi sc trag primele concluzii de ordin calitativ.

Faza a doua presupune prelucrarea matematică a celor trei categorii de caracteristici şi sesizarea variaţiilor semnificative care apar in parametrii constituenţi ai acestora (amplitudine, -itenţă, durată, frecvenţă etc). Rezultă astfel concluzii referitoare la aspectele cantitative ale diagramelor.

Faza a ireia implică compararea caracteristicilor răspunsurilor semnificative cu modificările care apar la răspunsurile verbale cc trădează prezenţa emoţiei în voce

Faza a patra presupune compararea caracteristicilor răspunsurilor semnificative cu modificările care apar la traseele date în scris cc trădează emoţia în forma grafică a răspunsului.

i) Formularea concluziei

Specialistul în tehnica poligraf poate formula, după caz, una din următoarele categorii de concluzii:

- certă pozitivă. De exemplu: „Numitul V.N. a prezentat modificări caracteristicile stresului psihologic la următoarea întrebare: «Aveţi vreun amestec în dispariţia concubinei dumneavoastră?»";
- certă negativă. De exemplu: „Numitul V.V. nu a prezentat modificări caracteristice stresului psihologic la întrebările cu relevanţă pentru fapta infracţională.";
- de imposibilitate. De exemplu: „Nu se pot stabili modificări caracteristicile stresului în testarea numitului O.A., întrucât înainte de testare acesta a fost interogat excesiv".

6.3.6. Constatări tehnico-ştiinţifice ce se put efectua

- Cazuistică exemplificativă -

Situaţiile care impun testarea cu ajutorul poligrafului:

a) Când se cere stabilirea sincerităţii subiectului testat:

în aceste împrejurări specialistul poate stabili dacă:

- subiectul a dat răspunsuri sincere la întrebările puse;
- subiectul a dat răspunsuri ncsinccrc la întrebările puse;
- subiectul nu poate face obiectul unei testări la poligraf.

b) Când se cere să se stabilească locul unde se găsesc corpurile delicte:

în aceste cazuri spacialistul poate stabili locul unde au fost ascunse corpurile delicte. Pentru aceasta, sc vor pune întrebări dc la general la particular, care vor permite delimitarea, din aproape in aproape, a zonei, a subzonci şi, în final, a locului respectiv.

Cazuistică cxcmplificativă - (declaraţii dc consimţământ, rapoarte de constatare tehnico-ştiinţifică în cauze reale, acte proccduale dc dispunere, diagrame etc).

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢ1FICĂ ÎN DOMENIUL DETECŢIEI COMPORTAMENTULUI SIMULAT - DE EXCLUDERE -

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECŢIA GENERALA DE POLIŢIE A MUNICIPIULUI BUCUREŞTI SERVICIUL CRIMINALISTIC
LABORATORUL DE DETECŢIE PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT

DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢ1FICĂ PRIVIND DETECŢIA PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT
Nr.................din........................99

SPECIALIST: Col.psiholog. Butoi Tudorcl din Serviciul Criminalistic al Direcţiei Generale de Poliţie a Municipiului Bucureşti

I. OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin revoluţia motivată nr.....................din..............................a.......................................
s-a dispus cu tehnica de detecţie a comportamentului simulat a numitului(lor)

.... persoană(e) inclusă(e) în cercul de suspecţi care interesează cauza privind ....

....în scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAŢĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE ALE CAUZEI SUNT ÎNSOŢITE DE MODIFICĂRI ALE STRESULUI EMOŢIONAL, SEMNIFICATIV CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI SIMULAT?.

II. CONDIŢIILE EXAMINĂRII

în baza rezoluţiei motivate sus menţionat, în conformitate cu prevederile art. 112, 113, 15. din C.p.p. şi în deplină cunoştinţă de dispoziţiile art. 259 alin. 2 şi art. 260 Cp. în ziua ....am procedat la testarea subiectului(lor) conform metodologici de folosire a Hi poligraf dc către organele de poliţie. înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să Meteze declaraţia de consimţământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat şi a acceptat ionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoştinţă că are dreptul să refuze testarea, du-sc apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

III. CONSTATĂRI ŞI MENŢIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidenţiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv...

NU AU PROVOCAT în traseele psihofiziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioclcctic) modificări specifice stresului emoţional, cum ar fi: accelerări dc puls şi creşteri ale tensiunii arteriale, urcări ale nivclui dc bază, stopuri respiratorii, creşterii de amplitudine şi durată ale curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV al subiectului (lor) s-a caracterizat prin ABSENŢA REACTIVITĂŢII MIM1CO-GESTICULARE obiectivată în: evitarea privirii, spasm glotic, modificări dc paloare, contraîntrebări, latenţă în răspunsuri, sudoraţie, disconfort psihic, etc.

MENŢIUNI SPECIALE...

Faţă de cele constatate formulez următoarea

CONCLUZIE

Răspunsurile numitului(lor)..
.... la întrebările critice (relevante) ale cauzei NU AU PROVOCAT ÎN TRASEELE DIGRAMELOR OBŢINUTE MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESULUI EMOŢIONAL CARE ÎNSOŢESC DE REGULĂ COMPORTAMENTUL SIMULAT

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ ÎN DOMENIUL DETECŢIEI COMPORTAMENTULUI SIMULAT - DE IMPLICARE -

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECŢIA GENERALĂ DE POLIŢIE A MUNICIPIULUI BUCUREŞTI SERVICIUL CRIMINALISTIC
LABORATORUL DE DETECŢIE PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT

DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ PRIVIND DETECŢIA PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT
Nr.................din........................99

SPECIALIST: Col.psiholog. Butoi Tudorel din Serviciul Criminalistic al Dircc|ici Generale dc PoIi(ie a Municipiului Bucureşti

I. OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluţia motivată nr.....................din................................a..
s-a dispus cu tehnica de detecţie a comportamentului simulat a numitului(Ior)

.... persoană(c) inclusă(c) în cercul de suspecţi care interesează cauza privind ....

....în scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAŢĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE ALE CAUZEI SUNT ÎNSOŢITE DE MODIFICĂRI ALE STRESULUI EMOŢIONAL, SEMNIFICATIV CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI SIMULAT?

II. CONDIŢIILE EXAMINĂRII

în baza rezoluţiei motivate sus menţionat, în conformitate cu prevederile an. 112, 113, 115, din C.p.p. şi în deplină cunoştinţă dc dispoziţiile art. 259 alin. 2 şi art. 260 Cp. în ziua de....................am procedat la testarea subicctului(lor) conform metodologici dc folosire a tehnicii poligraf dc către organele de poliţie. înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să completeze declaraţia de consimţământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat şi a acceptat chestionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoştinţă că are dreptul să refuze testarea, trecându-sc apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

III. CONSTATĂRI ŞI MENŢIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidenţiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv...

AU PROVOCAT în traseele psihofiziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioelectic) următoarele modificări specifice stresului emoţional:

- accelerări de puls şi creşterea tensiunii arteriale,
- urcări ale nivelui de bază,
- stopuri respiratorii,
- creşteri dc amplitudine şi durată ale curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV al subiectului (lor) s-a caracterizat prin PREZENŢA REACTIVITĂŢII MIMICO-GESTICULARE obiectivată în:

Prezentul raport conţine două pagini şi..anexe

SPECIALIST, Col.
Psiholog Butoi Tudorel

- evitarea privirii,
- spasm glotic,
- modificări dc paloare,
- contraîntrebări,
- latenţă în răspunsuri,
- sudoraţie.
- disconfort psihic, etc.

MENŢIUNI SPECIALE...

Faţă de cele constatate formulez următoarea

CONCLUZIE

Răspunsurile numilului(lor).. .... la întrebările critice (relevante) ale cauzei AU PROVOCAT ÎN TRASEELE DIGRAMF.LOR OBŢINUTE MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESULUI EMOŢIONAL CARE CONSTITUIE INDICII ALE COMPORTAMENTULUI SIMULAT

Prezentul raport conţine două pagini şi..anexe

SPECIALIST, Col.
Psiholog Butoi Tudorel

Tudorel Butoi
Ioana- Irodul.! Butoi

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ ÎN DOMENIUL DETECŢIEI COMPORTAMENTULUI SIMULAT - DE IMPLICARE -

MINISTERUL DF. INTERNE
DIRECŢIA GENERALĂ DE POLIŢIE A MUNICIPIULUI BUCUREŞTI SERVICIUL CRIMINALISTIC
LABORATORUL DE DETECŢIE PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT

DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ PRIVIND DETECŢIA PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT
Nr................din.......................**99**

SPECIALIST: Col.psiholog. Butoi Tudorel din Serviciul Criminalistic al Direcţiei Generale de Poliţie a Municipiului Bucureşti

I. OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluţia motivată nr....................din..............................a.......................................
s-a dispus cu tehnica dc detecţie a comportamentului simulat a numitului(lor)

persoană(c) inclusă(e) în cercul de suspecţi
care interesează cauza privind ....

....în scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAŢĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE CAUZEI SUNT ÎNSOŢITE DE MODIFICĂRI ALE STRESULUI EMOŢIONAL, NIFICAT1V CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI SIMULAT?

II. CONDIŢIILE EXAMINĂRII

în baza rezoluţiei motivate sus menţionat, în conformitate cu prevederile art. 112, 113, 115, din C.p.p. şi în deplină cunoştinţă dc dispoziţiile art. 259 alin. 2 şi art. 260 Cp. în ziua de...................am procedat la testarea subicctului(lor) conform metodologici de folosire a '.chiticii poligraf de către organele de poliţie. înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să completeze declaraţia de consimţământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat şi a acceptat chestionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoştinţă că are dreptul să refuze testarea, crecându-sc apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

III. CONSTATĂRI ŞI MENŢIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidenţiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv..,.............

AU PROVOCAT în traseele psihofiziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioclcctic) următoarele modificări specifice stresului emoţional:

- accelerări dc puls şi creşterea tensiunii arteriale,
- urcări ale nivclui dc bază,
- stopuri respiratorii,
- creşteri dc amplitudine şi durată ale curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV al subiectului (lor) s-a caracterizat prin PREZENŢA REACTIVITĂŢII MIMICO-GESTICULARE obiectivată in:

- evitarea privirii,
- spasm glotic,
- modificări de paloare,
- contraîntrebări,
- latenţă în răspunsuri,
- sudoraţie.
- disconfort psihic, etc.

MENŢIUNI SPECIALE...

Faţă de cele constatate formulez următoarea

CONCLUZIE

Răspunsurile numitului! Ion ....
.... la întrebările critice (relevante) ale cauzei AU PROVOCAT ÎN TRASEELE DIGRAMELOR OBŢINUTE MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESULUI EMOŢIONAL CARE CONSTITUIE INDICII ALE COMPORTAMENTULUI SIMULAT

PROCURATURA ROMÂNIEI
PROCURATURA JUDEŢEANĂ MEHEDINŢI
Nr. 54/B/I9X0

13 augusi 1980

ORDONANŢĂ pentru efectuarea constatării tehnico-ştiinţifice

Procuror Câmpcanu Cornel de la Procuratura judeţeană Mehedinţi, studiind dosarul penal privind pc Bulată Nicolac, învinui! dc săvârşirea tentativei la infracţiunea de omor, constat că, pentru verificarea sincerităţii acestuia, este necesară testarea lui la poligraf.

In baza prevederilor art. 112-115 Cod procedură penală.

DISPUN:

Efectuarea unei constatări tehnico-ştiinţifică dc către specialişti din I.G.M. - Institutul dc criminalistică. Specialiştii vor răspunde la următoarele întrebări:

1. **Dacă inculpatul prezintă reacţii emoţionale la întrebările formulate?**

2. **Dacă reacţiile emoţionale pot fi interpretate ca indicii de nesinecritate?**

Pentru efectuarea constatării, punem la dispoziţie chestionarul cu întrebările formulate şi pe inculpat.

PROCUROR,
Câmpcanu C,

TRIBUNALUL BUCUREŞTI SECŢIA A II-A PENALĂ
Dosar nr. 134/1999

ÎNCHEIERE Şedinfa publică de la **08.02.1999** Tribunalul compus din:

PREŞEDINTE LAVINIA LEFTERACHE
GREFIER ZORITĂ LAZEA

Pc rol soluţionarea cauzei penale de faţă. Ministerul Public prin procuror UDANG1U RĂZVAN. La apelul nominal făcut în şedinţă publică au răspuns inculpatul Adam Gheorghe în stare dc arest şi asistat dc avocat Olga Nicul cu delegaţie din oficiu, lipsă fiind părţile civile. Procedura nccompletă cu părţile civile.

S-a refăcut referatul cauzei dc către grefierul de şedinţă, care:

Tribunalul fată de probele de la dosar, tribunalul din oficiu pune în discuţie testarea inculpatului la poligraf.

Reprezentantul Parchetului declară că nu se opune la administrarea acestei probe.

Apărătorul inculpatului declară că, este dc acors cu administrarea acestei probe deoarece nu au fost de faţă martori oculari.

TRIBUNALUL

Faţă dc probele dc la dosar consideră necesară administrarea probei cu testarea inculpatului la poligraf, astfel încât.

DISPUNE:

- Sc va înainta dosarul la Ministerul de Interne. DGMPS Serviciul Criminalistic - Laboratorul dc detecţie psihologică a comportamentului simulat. - Sc vor cita părţile, pentru termenul din 8 martie 1999 dată în şedinţa publică

Tudorel Butoi **Ioana**-Teodora Butoi

PREŞEDINTE GREFIER

Termen la data dc 8 martie 1999

Inculpatul din Penitenciarul Jilava
Adam Gheorghe (Gheorghe şi Stela ns. 29.08.1956)

MINISTERUL PUBLIC
PARCHETUL DE PE LÂNGĂ
TRIBUNAL BUCUREŞTI Dosar
nr. 2608/P/1996

RECHIZITORIU
- 15 ianuarie 1998 -

Procuror L1V1U SAMSON dc la Parchetul dc pe lângă Tribunalul Bucureşti; Examinând actele şi lucrările dosarului privind pc inculpatul;

ADAM GHEORGHE - cercetat în stare de arest prevenliv pentru săvârşirea infracţiunii dc omor calificai şi deosebii de grav, prevăzut dc art. 174-175, lit. „c", 176 lit. „a" din codul penal şi constatând că urmărirea penală este terminată;

CONSTAT:

în cursul nopţii de 6/7 noiembrie 1996 aflându-sc într-o stare avansată de ebrietate pc fondul unei discuţii în contradictoriu cu victima ADAM ELENA, soţia sa, a aruncat asupra acesteia conţinutul unei canistre cu benzină, dându-i foc şi provocându-i astfel acesteia leziuni prin ardere care au condus la moarte.

Inculpatul şi cu victima erau căsătoriţi de peste 20 ani, şi au locuit şi gospodării împreună în imobilul situat în str. Tufanilor nr. 6, sector. 5. întrucât inculpatul obişnuia să consume băuturi alcoolice, în mod frecvent între acesta şi soţia sa aveau loc discuţii pe această temă.

in cursul nopţii dc 6/7 noiembrie 1996 inculpatul s-a întors la domiciliu în jurul orei 24.00, în stare dc ebrietate, victima reproşându-i aceasta. între cei doi a avut loc o discuţie în contradictoriu referitor la acest aspect. Pentru a evita ca discuţia să degenereze în violenţe inculpatul a părăsit locuinţa, continuând să consume băuturi alcoolice împreună cu martorul NEACŞU V1RGIL şi s-a întors în domiciliu în jurul orei 1.00.

Victima a continuat să-i adreseze acestuia reproşuri, pe un ton care i s-a părut acestuia ridicai.

Având în vedere şi starea dc ebrietate avansată in care se afla, incttlpanil nu şi-a mai putui stăpâni starea dc nervozitate. Iniţial, a lovit-o pe victimă în locuinţă, cu pumnii, însă aceasta a reuşii să iasă în curte. A urmat-o în acel loc şi văzând în apropiere o canistră cu benzină, a lual-o şi a deşertat conţinutul acesteia peste corpul victimei. Imediat după aceasta printr-o sursă de foc. brichetă, a aprins lichidul inflamabil. Văzând câ obiectele de vestimentaţie ale victimei ardeau **:i** încercat să stingă flăcările, iniţial cu ajutontl unei umbrele (parasolar) şi ulterior, după cc inculpatul a ieşit în stradă, aruncând asupra corpului acesteia nisip. După cc a reuşit să stingă flăcările inculpatul a apelat la martorul PETRE VIRGIL, transportând-o pe victimă, cu autoturismul proprietatea sa, la spitalul de Chirurgie Plastică şi Reparatorie STEAUA, unde a fost internată

în încercarea dc salva victima inculpatul a suferit şi el arsuri de faţă, antebraţ şi mâna dreaptă, care au necesitat 14-15 zile de îngrijiri medicale pentru vindecare.

Din copia foii clinice de observaţie nr. 2365 (filele____________________) rezultă că victima ADAM ELENA a avut la internare, diagnosticul „arsuri prin flacără gr. I1I-IV pc faţă, găl anterior şi posterior, abdomen şi mâna dreaptă, precum şi pc toracc şi gamba stângă, şi

organele genitale externe. în cursul aceleiaşi zile la ora 18.00, a survenit decesul victimei; ca urmare a şocului post-combustional, a insuficienţei cardio-respiratorii şi renale.

Raportul mcdico-lcgal dc autopsie nr. A.3/2445/1996 (filele______________) s-a întocmit ca
urmare a efectuării necropsiei cadavrului, a concluzionat în sensul că: „Moartea numitei ADAM ELENA a fost violentă.

Ea s-a datorat şocului postcombustional consecutiv unor arsuri pc circa 80% din suprafaţa corporală.

Arsurile tegumentare s-au putut produce prin flăcări. Echimozele s-au putut produce prin lovire cu corpuri contondente iar plaga antebraţului prin corp ascuţit-tăietor.

Sângele recoltat de la cadavru nu conţine alcool (BA nr.l743/c) şi aparţine grupei sanguine „O" cu aglutinina alfa parţial distrusă (B.A. nr. 1619).

Ulterior, prin Avizul nr. E. 2/2248 (fila________________) Comisia dc Avizare şi Control dc pc lângă Institutul de Medicină Legală Bucureşti a aprobat concluziile raportului dc autopsie sus menţionai.

în drept, fapta inculpatului ADAM GHEORGHE, săvârşită în împrejurările de fapt mai sus menţionate, întruneşte clementele constituitive ale infracţiunii de omor calificat şi deosebit dc grav, prevăzut de art. 174-175, lit. „c" - 176 lit. „a" din Cp.

Pentru a reţine această încadrare juridică a faptei au fost avute în vedere mijloacele folosite de inculpat în realizarea scopului urmărit, apte să producă moartea.

Săvârşirea infracţiunii prin cruzimi apare ca fiind dc natură evidenţei, având în vedere suferinţele fizice la care a fost supusă victima, desigur intense, arsurile provocate prin flacără deschisă cuprinzând 80% din suprafaţa corpului acesteia.

Fapta săvârşită dc inculpat depăşeşte limitele unei acţiuni obişnuite, proprii laturi obiective în cadrul unei infracţiuni dc omor. reflectând ferocitate deosebită din partea inculpatului, constituind un act nemilos care inspiră groază, ecoul său în conştiinţa oamenilor fiind oroarea.

Pc plan subiectiv, inculpatul a acţionat cu intenţia, fie şi indirectă de a suprima viaţa victimei, prevăzând rezultatul faptei sale, pc care deşi nu 1-a urmărit, a acceptat posibilitatea ca acesta să se producă.

Activitatea infracţională a făptuitorului este pe deplin probată prin următoarele mijloace de probă:

- planşe fotografice - filele_____________________________________;
- copia foii clinice dc observaţie - filele_____________________________________;
- raport medico-legal dc autopsie - filele_____________________________________;
- avizul Comisiei dc Avizare şi Control de pc lângă IML - fila ;
- raport medico-legal - fila____;
- raport dc expertiză medico-legală psihiatrică - fila ;

-declaraţii martori - filele____; coroborate cu declaraţiile inculpatului.

Dosar nr. 134/1998
Judecătoria...............
Tribunalul Bucureşti
Secţia II penală

Şedinţa publică in ziua dc 01.06.1998

DECLARAŢIE DE INCULPAT

Numele ADAM, prenumele GHEORGHE, porecla____, dala naşterii: anul 1956, luna august, ziua 29, locul naşterii: localitatea Bucureşti, jud. (sectorul)_________________, numele şi prenumele părinţilor: tatăl Gheorghe, mama Stela. domiciliul inculpatului: localitatea Bucureşti, slr. Tufanilor nr. 6, etaj_______, ap._______, sectorul 5, cetăţenia română, studii 8 clase, ocupaţia actuală: mecanic auto, locul de muncă _______________________________, buletin de identitate _________________________. eliberat de___________________, starea civilă căsătorit şi numărul copiilor_______________: averea cc posedă împreună cu soţia_______________________, situaţia militară (satisfăcut, ncsatisfăcut) gradul _____________________________, central militar dc care aparţine _______________________• Condamnai în trecut (instanţa, infracţiunea, pedeapsa şi data executării)_________________________, necunoscut_________________________°_______

După ce i se aduce la cunoştinţă fapta care formează obiectul cauzei şi i se pune în vedere să declare tot ce ştie cu privire la faptă şi la învinuirea cc i sc aduce, inculpatul declară:

Menţin doar declaraţia dată la 07.11.1996, celelalte declaraţii fiind date sub presiune psihică. In ziua de 06.11.1996 când sc amurgise afară, după ce am terminat dc lucru la o maşină a venit soţia numitului Ncacşu Virgil şi ne-a invitat să mergem la aceasta să luăm masa, fapt ce s-a şi întâmplat. Soţia mea nu a dorit să meargă, rămânând să şteargă geamul la un hol. După cc am servil masa am consumat nişte vin. între timp am fost căutat la domiciliu dc numitul Ologcanu Dumitra care dorea să-i efectuez reparaţii la maşină a doua zi. Acesta a fost adus de către soţia mea la vecina unde fusesem invitat la masă. Am stabilii cu acesta să ne revedem a doua zi.

Intre timp am auzit discuţii între Ncacşu şi soţia sa că nu ar avea bani dc pâine şi pentru că în timpul zilei făcusem o reparaţie la o maşină împreună cu Neacşu şi încasasem suma dc 20.000 Ici, i-am promis că-i aduc 5.000 Ici din banii câştigaţi.

M-am dus acasă, i-am cerut soţiei 5.000 lei fără a-i spune pentru ce îmi trebuiau aceşti bani şi aceasta a început că ţipe şi de aici a început tot scandalul. Soţia mi-a aruncat 5.000 Ici şi pentru că eram foarte nervos în loc să-i duc banii lui Ncacşu Virgil am ajuns la un alt, cam **la un kin. distanţă de locuinţa mea. Pentru a nu mă face de ruşine i-am spus că am venit să bem o berc. A cumpărat două sticle dc bere de la un butic din apropiere.**

M-am întors acasă şi în faţa porţii am găsit-o pe soţie în flăcări, am îndepărtat-o pentru că era în spatele maşinii şi am luat-o în braţe şi am dus-o peste drum la un vecin unde se afla balastru pentru construcţie. Am intrat în curte şi am luat o umbrelă de soare, marc pentru terasă şi am deschis-o asupra soţiei. Nu mi-am dat seama că plasticul acela se topeşte. Când am realizat m-am aşezat în genunchi şi am tras nisip peste ea. M-am dus la locuinţa copiilor mei pentru a-i anunţa, am spart un gemuleţ dc la uşă pentru a o deschide. Nu am găsit pc nimeni acasă, m-am întors la locuinţa mea, am scos maşina, am aşezat-o pe soţie pe pernele din spate. Am ajuns la Petre Virgil pe care l-am ruga să conducă maşina pentru a sta eu în spate să-mi susţin soţia. I-am spus acestuia că soţia mea moare. Consider că soţia mea şi-a dat foc singură pentru că eu aveam un dosar cu o declaraţie a soţiei cu privire la o infracţiune dc tâlhărie pe care au pus-o la cale sora soţiei şi soţul acesteia, dosar cu care o ameninţam. Dosarul l-am luat şi atunci decât când am mai discutat pc această temă, soţia mi-a spus că mai bine se anincă în faţa maşinii să meargă la puşcărie. Soţia mea nu obişnuia să bea. Soţia mea era tot timpul foarte recalcitrantă. Am fost căsătorit 23 de ani cu soţia mea.

PREŞEDINTE **GREFIER**

Semnat după cc i s-a citit.

Inculpat,

Dosar nr. 134/1998
Judecătoria...............
Tribunalul
Bucureşti Secţia II penală

Şedinţa publică în ziua de 01.06.1998

DECLARAŢIE DE INCULPAT

Numele ADAM, prenumele GHEORGHE, porecla

____,

dala naşterii: anul 1956, luna august, ziua 29, locul naşterii: localitatea Bucureşti, jud. (sectorul)________________, numele şi prenumele părinţilor: tatăl Gheorghe, mama Stela,
domiciliul inculpatului: localitatea Bucureşti, str. Tufanilor nr. 6, etaj_______, ap. ____,
sectorul 5, cetăţenia română, studii 8 clase, ocupaţia actuală: mecanic auto, locul dc muncă ______________________________, buletin dc identitate ___________________________________,
eliberat dc__________________, starea civilă căsătorit şi numărul copiilor ____________________________:
averea cc posedă împreună cu soţia______________________, situaţia militară (satisfăcut,
nesatisfăcut) gradul ____________________________, centrul militar dc care aparţine ______________________. Condamnat în trecut (instanţa, infracţiunea, pedeapsa şi data executării)________________________, necunoscut________________________'_______

După cc i sc aduce la cunoştinţă fapta care formează obiectul cauzei şi i se pune în vedere să declare **tot** ce ştie cu privire la faptă şi la învinuirea cc i sc aduce, inculpatul declară:

Menţin doar declaraţia dată la 07.11.1996, celelalte declaraţii fiind date sub presiune psihică. In ziua dc 06.11.1996 când sc amurgise afară, după cc am terminat dc lucru la o maşină a venit soţia numitului Ncacşu Virgil şi ne-a invitat să mergem la aceasta să luăm masa, fapt ce s-a şi întâmplat. Soţia mea nu a dorit să meargă, rămânând să şteargă geamul la un hol. După cc am servit masa am consumat nişte vin. între timp am fost căutat la domiciliu dc numitul Ologcanu Dumitru care dorea să-i efectuez reparaţii la maşină a doua zi. Acesta a fost adus dc către soţia mea la vecina unde fusesem invitat la masă. Am stabilit cu acesta să ne revedem a doua zi.

între timp am auzit discuţii între Neacşu şi soţia sa că nu ar avea bani dc pâine şi pentru că în timpul zilei făcusem o reparaţie la o maşină împreună cu Neacşu şi încasasem suma de 20.000 Ici, i-am promis că-i aduc 5.000 Ici din banii câştigaţi.

M-am dus acasă, i-am cerut soţiei 5.000 lei fără a-i spune pentru ce îmi trebuiau aceşti bani şi aceasta a început că ţipe şi dc aici a început tot scandalul. Soţia mi-a aruncat 5.000 lei şi pentru că eram foarte nervos în loc să-i duc banii lui Ncacşu Virgil am ajuns la un alt, cam

la un km. distanţă dc locuinţa mea. Pentru 8 nu mă face dc ruşine i-am spus că am venit să bem o berc. A cumpărat două sticle de bere de la un batic din apropiere.

M-am întors acasă şi în faţa porţii am găsit-o pe soţie în flăcări, am îndepărtat-o pentru că era în spatele maşinii şi am luat-o în braţe şi ani dus-o peste drum la un vecin unde se afla balastru pentru construcţie. Am intrat în curte şi am luat o umbrelă dc soare, marc pentru terasă şi am deschis-o asupra soţiei. Nu mi-am dat seama că plasticul acela sc topeşte. Când am realizat m-am aşezat în genunchi şi am tras nisip peste ea. M-am dus la locuinţa copiilor mei pentru a-i anunţa, am spart un gemuleţ dc la uşă pentru a o deschide. Nu am găsit pc nimeni acasă, m-am întors la locuinţa mea, am scos maşina, am aşezat-o pc soţie pe pernele din spate. Am ajuns la Petre Virgil pe care l-am ruga să conducă maşina pentru a sta cu în spate să-mi susţin soţia. I-am spus acestuia că soţia mea moare. **Consider că soţia mea şi-a dat foc singură pentru că eu aveam un dosar cu o declaraţie a soţiei cu privire la o infracţiune de tâlhărie pe care au pus-a la cale sora soţiei şi soţul acesteia, dosar cu care o ameninţam.** Dosarul l-am luat şi atunci decât când am mai discutat pc această temă, soţia mi-a spus că mai bine se aruncă în faţa maşinii să meargă la puşcărie. Soţia mea nu obişnuia **să** bea. Soţia mea era tot timpul foarle recalcitrantă. Am fost căsătorit 23 dc ani cu soţia mea.

PREŞEDINTE GREFIER

Semnat după cc i s-a citit.

Inculpat,

TRIBUNALUL BUCUREŞTI SECŢIA A II-A PENALĂ
Dosar nr. 134/1999

ÎNCHEIERE Şedinţa publică de la 08.02.1999 Tribunalul compus din :

Tudorel Butoi loana-Teodora Buloi

PREŞEDINTE LAVTNIA LF.FTF.RACHE
GREFIER ZORITĂ LAZEA

Pe rol soluţionarea cauzei penale dc faţă. Ministerul Public prin procuror UDANGIU RĂZVAN. • La apelul nominal tăcut în şedinţă publică au răspuns inculpatul Adam Gheorghe în stare de arest şi asistat de avocat Olga Nicul cu delegaţie din oficiu, lipsă fiind părţile civile. Procedura nccomplelă cu părţile civile.

S-a făcut referatul cauzei dc către grefierul de şedinţă, care:

Tribunalul fa/ă de probele de la dosar, tribunalul din oficiu pune in discuţie testarea inculpatului Iu poligraf.

Reprezentantul Parchetului declară că nu sc opune la administrarea acestei probe.

Apărătorul inculpatului declară că, este dc acord cu administrarea acestei probe deoarece nu au fost de faţă martori oculari.

TRIBUNALUL

Faţă de probele de la dosar consideră necesară administrarea probei cu testarea inculpatului la poligraf, astfel încât,

DISPUNE:

- Se va înainla la Ministerul de interne. DGMPS Serviciul Criminalistic - Laboratorul dc detecţie psihologică a comportamentului simulat.
- Sc vor cita părţile, pentru termenul din 8 martie 1999 dală în şedinţă publică

Tudorel Butoi Ioana-Teodora Butoi

PREŞEDINTE

GREFIER

Termenul la data de 8 martie 1999 Inculpatul din Penitenciarul

Jilava

Nr... Adam Gheorghe (Gheorghe şi Stela ns. 29.08.1956)

Parte civilă

Spitalul Clinic dc Chirurgie Plastică şi Reparatorie - Calea Plcvnci nr. 15 S Ct. Adam

Măria Berta Nr, Adam Genoveva

Nr. Adam Cristian Rcmus, ambii din str. Tufanilor nr. 6, sector. 5, cu menţiunea să prezinte certificatul de deces şi certificatul dc moştenitor

Martorii

Nr. Nedelcu Mariana Rodica - din şos. Mihai Bravu nr. 450, sector. 3 Nr. Rotam Zoc - din str. Tufanilor nr. 10, sector. 5

Tudorel Butoi
Ioana-Teodora Buloi

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECŢIA GENERALA DE POLIŢIE A MUNICIPIULUI BUCUREŞTI SERVICIUL CRIMINALISTIC LABORATORUL DE DETECŢIE PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT

DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ
PRIVIND DETECŢIA PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT
Nr.___________________________________din________________98

SPECIALIST: Col. psiholog Buloi Tudorcl din Serviciul Criminalistic al Direcţiei Generale de Poliţie a Municipiului Bucureşti

I. OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluţia motivată nr. 134/08.02 din 1998 a Dnei. preşedinte Lavinia Lefterache - Tribunalul Bucureşti - Secţia 11 Penală, s-a dispus testarea cu tehnica dc detecţie a comportamentului simulat a numitului(lor) ADAM GHEORGHE_______________________________ pcrsoană(c) inclusă(c) în cercul de suspecţi care interesează cauza privind OMOR DEOSEBIT DE GRAV CONSTÂND CĂ LA DATA DE 06/07.1X. 1996 A INCENDIAT-O PE SOŢIA SA ADAM ELENA____ în scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAŢĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE ALE CAUZEI SUNT ÎNSOŢITE DE MODIFICĂRI ALE STRESULUI EMOŢIONAL, SEMNIFICATIV CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI SIMULAT?

II. CONDIŢIILE EXAMINĂRII

în baza rezoluţiei motivate sus menţionat, în conformitate cu prevederile art. 112, 113. 115 din C.p.p. şi în deplină cunoştinţă dc dispoziţiile art. 259 alin. 2 şi art. 260 Cp. în ziua dc UI martie 1999 am procedat la testarea subicctului(lor) conform metodologiei de folosire a tehnicii poligraf dc către organele dc poliţie. înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să completeze declaraţia dc consimţământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat şi a acceptat chestionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoştinţă că arc dreptul să refuze testarea, trecându-sc apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

Psiholog dr. Tudorcl Butoi Specialist
principal

III. CONSTATĂRI Şl MENŢIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidenţiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv:

3. - ŞTII ÎN CE ÎMPREJURĂRI A LUAT FOC SOŢIA TA?..Nu
5. - TU AI ARUNCAT BENZINĂ PE SOŢIA TA DÂNDU-I FOC?......................................Nu
8.. - TU AI APRINS FOCUL PE SOŢIA TA?..Nu
9. - TU AI ARUNCAT PE SOŢIA TA BENZINA EXISTENTĂ ÎNTR-UN BIDON (CANISTRĂ)...Nu

AU PROVOCAT în traseele psihofîziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioclcctic) următoarele MODIFICĂRI SPECIFICE STRESULUI EMOŢIONAL:

- accelerări dc puls şi creşterea tensiunii arteriale;
- urcări ale nivelului dc bază;
- stopuri respiratorii;
- creşteri de amplitudine şi durată a curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV AL SUBIECTULUI(LOR) s-a caracterizat prin PREZENŢA REACTIVITĂŢII MIMICO-GESTICULARE obiectivată în:

- evitarea privirii;
- spasm glotic;
- modificări dc paloare;
- contraîntrebări;
- latenţă în răspunsuri;
- sudoraţic;
- disconfort psihic, etc.

MENŢIUNI SPECIALE____

Faţă dc cele constatate formulez următoarea

CONCLUZIE

Răspunsurile numitului(lor) ADAM GHEORGHE .... la întrebările critice (relevante) ale cauzei AU PROVOCAT ÎN TRASEELE DIAGRAMELOR OBŢINUTE MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESULUI EMOŢIONAL CARE CONSTITUIE INDICII AI COMPORTAMENTULUI SIMULAT

Prezentul raport conţine două pagini şi 1 anexe.

SPECIALIST, Col.Psiholog Butoi Tudorel

MINISTERUL DE INTERNE INSPECTORATUL DE POLIŢIE AL CAPITALEI - SERVICIUL CRIMINALISTIC -

Data examinării
01-martie-1999

I'mlorel Buloi Ioana-Tcodora
Butoi

DECLARAŢIE DE CONSIMŢĂMÂNT LA EXAMINARE

Subsemnatul ADAM GHEORGHE fiul GHEORGHE si STELA născut la data de 29.08.1956 în localitatea BUCUREȘTI judelui (sectorul) 5 cu domiciliul stabil în STR. TUFANILOR NR. 6.

SECTOR 5 de profesie MECANIC AUTO cu loc de muncă la STAR S.A. - l'ARTIC. MEC.AUTO având telefon acasă -........................ la serviciu -------------------- FĂRĂ ANTECEDENTE POLIŢIENEŞTI. JUDECATĂ SAU CERCETARE PENALĂ şi medicale: FĂRĂ ACUZE LA DATA EXAMINĂRII fiind inclus dc către organele dc cercetare în cercul de persoane ale căror declaraţii contradictorii ridică suspiciuni dc nesinceritate. conform cu art. 112 C.P.P, pentru lămurirea urgentă a faptelor şi a împrejurărilor cauzei privind: OMOR DEOSEBIT DE GRAV - CONSTÂND ÎN CEEA CĂ LA DATA DE 06/07-XI-1996 A INCENDIAT-O PE SOT1A SA ADAM ELENA consimt să fiu examinat la biodctectorul stresului emoţional („LIE DETECTOR").

- Mi s-au adus la cunoştinţă întrebările care îmi vor fi adresate, sunt dc acord cu conţinutul acestora şi accept să răspund la ele sub controlul tehnicii dc investigaţie a comportamentului simulat.
- Asupra mea nu s-au exercitat mijloace de intimidare sau dc constrângere şi nu s-au tăcut presiuni psihice sau fizice.
- Mi s-a adus la cunoştinţă faptul că prezenta examinare nu-mi va produce nici un fel dc rău fizic sau psihic. în prezent sau în viitor, precum şi faptul câ doresc, am dreptul să o refuz.
- Declar că la data prezentei examinări sunt într-o stare psihomedicală normală, fără acuze.

SPECIALIST
Col.Psiholog BUTOI TUDOREL expert criminalist

PERSOANA EXAMINATĂ

TEST NR. I

1. TE

NUMEŞTI ADAM GHEORGHE? DA

2. AI

PERMIS DE PORT ARMA? NU

3. ŞTI

I ÎN CE ÎMPREJURĂRI A LUAT FOC SOŢIA TA? NU

4. PO

RŢI OCHELARI DE VEDERE LA CITIT? DA

5. TU

AI ARUNCAT BENZINĂ PE SOŢIA TA DÂNDU-I FOC? NU

6. TE-

AI GÂNDIT VREODATĂ SĂ OMORI PE CINEVA? NU

7. EŞ

TI NĂSCUT ÎN BUCUREŞTI? DA

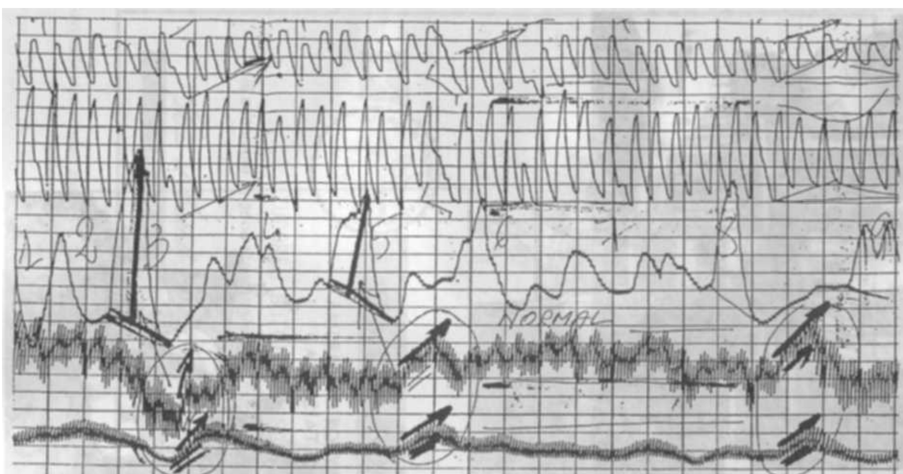
8. TU

AI APRINS FOCUI, PE SOŢIA TA? NU

9. TU Al ARUNCAT PE SOŢIA TA BENZINĂ EXISTENTĂ ÎNTR-UN BIDON (CANISTRĂ) NU

10. AI

SPUS ADEVĂRUL LA TOATE ÎNTREBĂRILE? DA

3. Ştii în ce împrejurări a luat foc soţia ta?....................................NU

5. Tu ai aruncat benzină pe soţia ta?........................NU

6. Te-ai gândit vreodată să omori pe cineva?............NU

8. Tu ai aprins focul pe soţia ta?.....................NU

Fotografii reprezentând subiectul conectat la detector şi supravegherea acestuia de către expertul psiholog

TUDOREL BUTOI - ASSOCIATE

is a member in good standing with dues paid to Dec. 31, 1996.

Pr«»ld«nt Treaturer

Fotografie reprezentând aparatul de biodetccţie a conduitelor simulat - poligraful alături de *Emblema Asociaţiei Americane a Experţilor Poligraf*

Model orientativ

Dată in fata noastră

(gradul, numele şi prenumele examinatorilor) din anul luna în localitatea______________instituţia

DECLARAŢIE

Subsemnatul____născut în ____la data de _____________________ fiul lui ____şi al ____domiciliat în_______________________________str._____________________________________nr. _______________________________judeţul _______________________________ocupa) ia____ posesonil buletinului de identitate seria____________nr.__________________consimt să fiu testat la poligraf.

Nu am fost supus la violenţe, ameninţări ori alte constrângeri. Dc asemenea, nu mi s-a făcut nici un fel de promisiune sau îndemn cu privire la persoana mea sau a alteia.

înainte de a fi testat, mi s-au explicat modul dc funcţionare a aparatului şi rezultatele ce sc pot obţine prin înregistrările sub formă dc diagrame.

Semnătura celui examinai

După terminarea examinării am semnat, spre neschimbarc, începutul şi sfârşitul diagramei.

Semnătura celui examinat

sunt de acord cu (numele şi prenumele părintelui sau ale reprezentantului legal al minorului) testarea la poligraf a minorului_______ (numele şi prenumele minorului)

(semnătura)

Prezenta declaraţie a fost întocmită în 2 (două) exemplare.

Examinatori Persoana examinată

(semnăturile) (semnătura)

Model orientativ

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTUNŢIFICĂ
Nr. 2442 din 16 iunie 1978

Dosar nr. 1480/1978, Inspectoratul judeţean Prahova al Ministerului dc Interne Expert în psihologic judiciară: locotenent Pavcl Adrian

OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluţia motivată nr. 199 din 12 iunie 1978, organele de cercetare penală dispun testarea cu ajutorul poligrafului a numitului M.T., învinuit de săvârşirea infracţiunii de omor.

CONSTATĂRI:

Testarea cu ajutorul poligrafului s-a efectuat la sediul Institutului dc criminalistică.

înainte de examinare, subiectului i s-a făcut un instructaj referitor la condiţiile şi scopul testării. învinuitul M.T. a consimţit în scris că este dc acord ca, pentru aflarea adevărului în cauză, să fie testat cu ajutorul poligrafului. Subiectului nu este bolnav psihic.

Parametrii folosiţi în timpul testării au fost următorii:

- temperatura camerei = 20" C;
- deplasarea hârtiei în timpul înregistrării testelor = 4 mm/sec;
- încăperea a fost izolată fonic.

Testul pentru examinare a fost următorul:

1. Sunteţi născut în comuna Poiana?
2. Vă place muzica simfonică?
3. **Ştiţi cine a omorât-o pe numita** I.A.?
4. Purtaţi ochelari de vedere?
5. **Dumneavoastră aţi omorât-o pe numita IA.'.'**
6. Dumneavoastră aţi comis furtul dc la magazinul alimentar?
7. Purtaţi ochelari de soare'.'
8. **V-ari întors la restaurant după conflictul verbal** cu I.A.?
9. **Inelul găsit ascuns în căptuşeala de la geacă este furat de la** I.A.?
10. Aţi spus adevărul la întrebările puse?

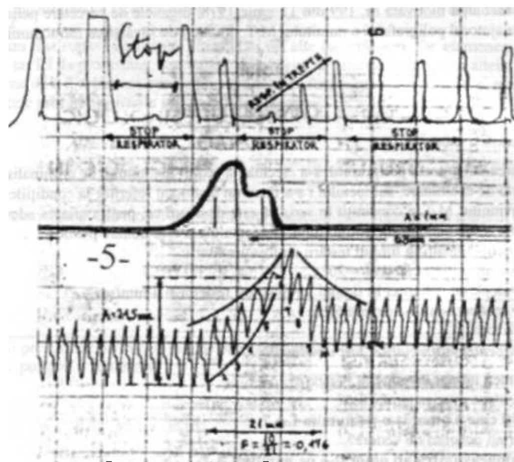
La întrebarea nr. 5 răspunsul a fost negativ, iar reac(iilc înregistrate (planşa 1) au fost următoarele:

- Respiraţie - în trepte (traseul de sus);
- RED - nu s-au înregistrat schimbări deosebite;
- Tensiune-puls:
- amplitudine - 24,5;
- frecvenţa - 0,47.

CONCLUZIE:

Răspunsul negativ la întrebarea nr. 5 dat dc subiectul M.T. a fost însoţit dc modificări caracteristice prezenţei tensiunii psihice emoţionale înregistrate la nivelul traseului respirator şi lensiunc-puls.

Expert,
It. Paul Adrian - psiholog criminalist

Planşa 1 - diagrama răspunsului de la întrebarea nr. 5 (este identificată simptomatologia simulării prin accelerarea pulsului şi creşterea tensiunii arteriale - stresul este prezent — traseul respirator prezintă simptomatologia „stop respirator" şi „respiraţie în trepte") - biflexie în curba G.S.R. -

6.3.7. Detecţia comportamentelor simulate privită din perspectiva legislaţiei române în vigoare

Investigarea şi detecţia comportamentelor simulate este un procedeu care respectă integral onoarea, dcmnilalea, integritatea fizică şi psihică a persoanelor testate, valori juridico-morale consacrate prin Constituţia României. Metoda este în slujba adevărului şi justiţiei, se axează pc respectarea prezumţiei dc nevinovăţie şi se integrează în concepţia Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului care, în art. 11 precizează:

1. Orice persoană acuzată dc un delict esle prezumată nevinovată până când vinovăţia sa va li dovedită în mod legal în cursul unui proces public în cadnil căruia i s-au asigurat loatc garanţiile necesare apărării sale.
2. Nimeni nu va ti condamnai pentru acţiuni sau omisiuni care, în momentul în care au fost comise, nu constituiau un act delicluos potrivit dreptului naţional sau internaţional. De asemenea, nu sc va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât aceea care era aplicabilă în momentul în care a fost comis actul delicluos[39].

Textul art. 11 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului juxtapune două drepturi fundamentale ale omului, şi anume:

- dreptul persoanei acuzate de comiterea unui delict dc a fi presupusă nevinovată până la stabilirea în mod definitiv a culpabilităţii sale;
- dreptul persoanei acuzate dc a fi beneficiara absolut necondiţionată a principiilor legalităţii incriminării, legalităţii pedepsei şi ncretroaclivităţii legii penale, precum şi a principiului legii mai blânde sau mai favorabile (mitior lcx)[40].

Juxtapunerea acestor drepturi care sc regăsesc şi în legislaţia penală a României nu este întâmplătoare, ca îşi are geneza în norma juridică, şi oricare ar fi natura ci, sc întemeiază pe fapte[41]. Când este vorba dc răspunderea juridică penală, faptele trebuie să fi fost incriminate ia data săvârşirii lor.

39. Dedai alia Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată şi proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluţia 217 a (III) din 10 decembrie. I94K. (I.R.D.O. - *..Prirwi/mlele Instrumente internaţionale privind drepturile omului la care România este partt?',* voi. I. pag. 7).

40. N. Mitrofan, V. Zdrcnghca, T. Butoi - *Op.cit.*, pag. 201.

41. Redăm în acest sens opiniile distinsului nostru coleg, dr. Vasile Bcrchcşan exprimate în lucrarea *„Unele . unsulerulii privind valoarea probanta a testării tip poligraf în activitatea organelor de urmărire penală"*, publicată în Rcv. Criminalistica nr. 3, pag. 14-15:

Valoarea probantă a testării tip poligraf

'tespre valoarea probantă a testării cu tehnica poligraf s-a scris mult. atât în literatura străină, cât şi în «lerarura românească. Opiniile exprimate arată că, în cea mai mare parte, numai metodele tehnice dc detectare a **Mneerităţii** nu sînt mijloace de probă [illegible] hipnoza, electroşocul şi narco-analiza.

Deşi este acceptată ideea că mijloacele tehnice de depistare a tensiunii au o bază realmente ştiinţifică, -.- zuliarul tesiării cu tehnică, nu este inclus şi nici acceptat ca mijloc dc probă în procesul penal.

Valoarea probantă a testării la poligraf din perspectivă procesual penală

Raportat la prevederile Codului de procedură penală s-au susţinut următoarele:

" Argumente contra:

1. Testarea sincerităţii cu ajutorul tehnicii poligraf nu face parte dintre mijloacele de probă, nefiind enumerată în art. 164 C.pr.pen., mijloacele dc probă fiind limitativ enunţate de lege.
2. Testarea cu tehnica tip poligraf nu este o constatare tehnico-ştiinţifică întrucât potrivit art. 112 aceasta este -i.itfi de necesitatea lămuririi urgente a unor fapte sau împrejurări ale faptei, atunci când există pericolul dispariţiei unor mijloace materiale de probă sau de schimbare a unor situaţii de fapt;
3. Testarea cu tehnica poligraf nu este o constatare tehnico-ştiinţifică din considerentul că. potrivit art. 113 C.pr.pcn. pentru efectuarea ei organul judiciar pune la dispoziţia specialistului „materialele" şi „datele" necesare, iar deci, persoana asupra căreia se face testarea nu intră nici în categoria „materialelor" şi nici în aceea a „datelor".
4. Deşi nu este strict interzisă de lege, testarea cu tehnica poligraf echivalează cu o încălcare a principiului prezumţiei de nevinovăţie prevăzut în Constituţie şi art. 66 C.pr.pen., învinuitul sau inculpatul fiind obligat să «probeze nevinovăţia sa;
5. Testarea cu tehnica poligraf constituie o valoroasă metodă dc investigare extrajudiciară care oferă indicii preţioase cu privire la elementele constitutive ale unei infracţiuni (I. Sliancu. *op.cit..* pag. 132). Din punctul nostru dc vedere nu împărtăşim în totalitate opiniile exprimate şi ne susţinem părerea contrară prin următoarele argumente:

Argumente pro:

1. Art.64 C.pr.pcn. nu are caracter limitativ;
2. Materializarea rezultatelor testării sc face printr-un înscris, în sensul legii, după cum înscrisuri sunt şi cele obţinute in etapa pre-test şi în cadntl testării propriu-zisc;
3. Mijloacele tehnice dc testare au un profund suport ştiinţific şi sunt procedee prin care se ajunge la descoperirea unei probe sau mijloc dc proba;
4. Probele nu au valoare prestabilită şi prim urmare rczultaml testării trebuie coroborat cu celelalte probe şi mijloace de probă administrate în cauză;
5. Dacă în **urma** testării se ajunge prin desfăşurarea **unor** activităţi specifice - la descoperirea autorului, rezultatul testării trebuie admis ca punct dc plecare in identificare;
6. Testarea propriu-zisă şi rezultatul ei **ar** putea constitui un act premergător urmăririi penale şi asimilat acesteia.
7. Testarea foloseşte mijloace tehnico-ştiinţifice necontestate;
8. Această activitate ore drept scop descoperirea autorului şi probarea vinovăţiei; din acest punct de vedere, descoperirea autorului **face** parte. fără dubiu, din activităţile de primă urgenţă **care** să ducă la lămurirea **unor** fapte sau împrejurări ale cauzei;
9. Interpretarea textului dc lege - art. 113 C.pr.pcn. - este relativă;
10. Considerăm că prin „materiale" sau „date" trebuie înţelese nu numai obiectele în materialitatea lor şi informaţiile deţinute de organul judiciar, ci toate indiciile, inclusiv persoana bănuită. Astfel, făcând abstracţie dc constatarea medico-lcgaia - unde s-ar putea invoca prevederea expresă a legii - ar însemna excluderea din categoria constatărilor tehnico-ştiinţifice şi pc cele cc au ca obiect identificarea după urmele lăsate dc dinţi, urechi etc. unde. modelele de comparaţie sunt obţinute dc specialist dc la persoana cc i-a fost pusă la dispoziţie dc organul judiciar:
11. La data intrării în vigoare **a** C.pr.pcn. 01.01.1969 tehnica poligraf nu era introdusă în România, şi deci. este normal ca legiuitorul dc atunci să nu o fi avut in vedere;
12. Trimiterea la dispoziţiile art. **66** C. pr. pcn. este forţată;
13. Prin testarea la poligraf, in nici un caz persoana nu este obligată să-şi probeze nevinovăţia, ei sunt puse în evidenţă modificările fiziologice tipice stării de stres psihologic:
14. Testarea sc **face** cu consimţământul scris al persoanei, fapt cc exclude obligarea ci la oa stfel de analiză;
15. Admiţând ipoteza că testarea lip poligraf conduce la obligarea persoanei să-şi probeze nevinovăţia, înseamnă implicit şi că alte activităţi - asctillurea, confruntarea, reconstituirea etc. recunoscute ca mijloace de probă încalcă principiul prezumţiei dc nevinovăţie, lucra inexact;
16. Testarea vizează obţinerea **unor** date dc la **care** să se plece in identificarea făptuitorului, deci nu nc aflăm iu prezenţa învinuitului sau inculpatului. Dacă testarea sc **face** după Începerea urmăririi penale ori. după caz. după punerea în mişcare a acţiunii penale, rezultatul testării nu poate fi decât fie o confirmare a probelor existente deja. fie o infirmare a acestora şi deci punctul dc plecare în repararea unei erori judiciare; prin **urmare** testarea poate li privită mai degrabă ca o garantare a înfăptuirii principiului prezumţiei de nevinovăţie şi nu **invers;**
17. Indiscutabil, rezultatul testării la poligraf are şi o valoare extrajudiciarii, concretizată in restrângerea cercului dc bănuiţi şi canalizarea tuturor eforturilor pentru verificarea celor ce au dat reacţii de ncsinceritalc;
18. Faptul că sc admite că testarea oferă indicii preţioase cu privire la clementele constitutive ale

Prezumţia dc nevinovăţie exclude orice idee preconcepulă împotriva persoanelor implicate în cauze penale, ca şi tratarea unilaterală - numai în acuzare - a acestora.

Investigarea şi detecţia comportamentelor simulate nu-şi poate valorifica potenţialul ştiinţific decât lucrând cu „pacienţi" sănătoşi din punct de vedere medical, care nu au fost maltrataţi fizic şi psihic şi, de asemenea, nu au fost supuşi unei anchete excesive care să-i fi adus într-o stare de oboseală psihică. Astfel, prima condiţie a unei psihobiodetecţii judiciare este starea în afară de orice stres a pacientului biodetectorului.

Concluzionând, putem afirma că investigaţia şi detecţia comportamentelor simulate nu poate fi considerată, nici prin conţinui, nici prin iifiuă şi nici plin tehnica pe care o utilizează, ca fiind o procedură care încalcă prezumţia de nevinovăţie şi mijloacele legale de căutare a probelor. Dimpotrivă, este o metodă integral umană.

Noi considerăm că fundamentul legal al folosirii tehnici poligraf în cadrul procesului penal rezidă din următoarele:

a) metodologia dc testare este admisă de lege, nefăcând parte din ansamblul tehnicilor prohibite, aducându-şi aportul în egală măsură cu toate celelalte materiale

Situaţia este reală, dar acest lucru s-ar puica invoca si cu privire la desfăşurarea ailor activităţi de urmărire penală: ascultarea învinuitului sau inculpatului, ascultarea martorilor, prezentarea pentru recunoaştere, confruntarea, percheziţia ş.a.

b) ***Stările fiziologice proaste, cum sunt cele specifice bolilor cardio-vasculure, dereglărilor respiratorii, ui/ecliilor ele.***

liste adevărat că pot apare astfel dc situaţii, dar aceasta înseamnă ncrcspeclarea condiţiilor pentru testarea la poligraf. Examenul medical este absolut necesar in faza de pregătire a testării, una din condiţiile obligatorii de testare fiind integritatea stării psihice şi fizice ale persoanei (T. Bogdan, T. Butoi ***op. cil.,*** pag. 355).

c) ***De/icien/e psihice. în special debilitatea mintală, precum şi nevrozele şi psihozele.***

Dacă în urma examenului medical obligatoriu ori din alte date obţinute dc organul judiciar rezultă un asemenea diagnostic, persoana în cauză este exclusă de la testare, rezultatul fiind ncrclevant.

d) ***Insensibililutc emotivă***

Deşi teoretic o asemenea insensibilitate poate fi acceptată, practic nu sc poate vorbi dc o insensibilitate totală. Mai ales că aparatele modeme inregistrează şi alţi parametri - comportamentul ocular, activitatea electrică a scourţei cerebrale ş.a. imposibil dc controlat chiar pentru persoanele cc afişează o insensibilitate emotivă şi o stăpânire dc sine peste limita normalului.

42. Aşezat confortabil într-un fotoliu, subiectului i sc ataşează un manşon de înregistrare a tensiunii arteriale pc unul dintre braţe. în limp cc un tub pcnumogratîc ii înconjoară pieptul, iar doi electrozi, absolut inofensivi, sc fixează la degetele celuilalt braţ. Sarcina subiecnilui în timpul testării nu este alta decât de a răspunde exclusiv prin

probatorii la aflarea adevărului şi justa soluţionare a cauzelor (o probă devine inadmisibilă în măsura în care legea o interzice în mod expres. în cuprinsul art. 68, 112 şi 113 din C. pr. pen. care enumera îngrădirile prevăzute de lege. tehnica poligraf nu este menţionată ca fiind interzisă);

b) protecţia juridică oferită de cadrul legal care admite folosirea tehnicii poligraf decurge atât din fundamentarea ştiinţifică a metodei cât şi din inviolabilitatea principiului respectului persoanei, întrucât se cuvine să se înţeleagă bine că utilizarea aparatului este de ordin pur extm[42]. Firele şi electrozii săi nu afectează cu nimic integritatea sau demnitatea individului care conservă toate calităţile sale volitive şi intelectual-afective (inclusiv libertatea dc a minţi, simulat sau disimula adevărul):

c) utilizarea tehnicii se face exclusiv cu acordul subiectului şi al apărării la cererea prin rezoluţie motivată a organelor în drept, manipularea aparaturii şi interpretarea diagramelor iâcându-sc exclusiv de către experţi[41], (specializaţi in psihologic judiciară);

d) raportul de constatare tehnico-ştiinţifică elaborat de specialistul în psihologic, ca urmare a testării la poligraf, este supus liberei aprecieri a organului dc urmărire penală sau a judecătorului, potrivit intimei convingeri a acestora şi conştiinţei lor juridice;

c) în final, esle demn dc reţinut că însăşi instalarea subiectului la poligraf nu este un ceremonial deosebit, ci o activitate firească, naturală, compusă din manopere asemănătoare celor medicale, subiectul netrebuind nici măcar să se dezbrace, în timp cc în mai toate ţărilor (apropo de libera expresie a personalităţii), legislaţia autorizează recoltările de sânge care necesită înţepături, recoltările dc spermă sau alte secreţii şi depozitări (cu întreaga lor gamă de prelevări corporale şi stări stânjenitoare), fire dc păr din diversele regiuni ale corpului etc.

Secţiunea IV-Concluzii cu caracterpractic-aplicativ

Deşi lucrarea a intenţionat o tratare exhaustivă a problematicii ridicate de utilizarea tehnicilor de detecţie a stresului emoţional în ascultarea învinuiţilor este totuşi dificil a concluziona asupra unui domeniu cu implicaţii atât de profunde în activitatea deosebit de complexă şi plină de responsabilitate a înfăptuirii în plan social a justiţiei.

La toate acestea concurând pc dc o parte relativa noutate (inclusiv pe plan mondial) a temei, iar pe dc altă parte un anume grad dc dificultate în înţelegerea metodologici şi a cadrului său juridic dc referinţă, tară a mai vorbi de o serie de rezistenţe intime, opozabile încă tehnicilor de detecţie a stresului emoţional, înţelegem de cc statutul lor actual suportă încă clasificări, perfecţionări şi rcorientări dc esenţă atât sub aspectul problematicii juridice, cât şi sub cel al problematicii metodologice.

în această intenţie încercăm să sintetizăm unnătoarcle concluzii cu caracter practic-aplicativ:

6.4.1. - Din punct de vedere al apartenenţei mijloacelor de detecţie a stresului emoţional

- teoria şi practica judiciară plasează mijloacele dc detecţie a stresului emoţional în categoria mijloacelor şi proceselor tchnico-tacticc pe care criminalistica le pune la dispoziţia organelor dc amiărirc penală.

6.4.2. - Din punct de vedere al locului şi momentului utilizării

- necesitatea practică, plasează utilizarea mijloacelor de detecţie a stresului emoţional, de regulă, în cadrul preliminar al activităţii de ascultare a persoanelor care alcătuiesc cercul dc bănuiţi.

6.4.3. - Din punct dc vedere al forţei probante

- din punct dc vedere al forţei probante (cel puţin în stadiul actual, al tehnicii, teoriei şi practicii juridice) concluziile rapoartelor de constatare tehnico-ştiinţifică în acest domeniu nu pot fi unanim acceptate ca mijloace dc probă, ele având exclusiv valoarea unor indici orientativi ai primelor cercetări, având forţa credibilităţii rezonabile.

6.4.4. - Din punct de vedere al exigenţelor tehnicii faţă de cunoştinţele unui specialist

- practica actuală demonstrează că atât cerinţele exploatării aparaturii, cât şi cele impuse dc metodologia de testare nu pol fi pe deplin satisfăcute decât de către un spccialist-licenţiat în psihologie - cu o solidă pregătire profesională în domeniul tehnicilor de investigaţie a comportamentului uman şi cu o bogată experienţă în munca de ascultare a învinuiţilor.

6.4.5. - Din puncl de vedere al necesităţii materializării concluziilor în rapoarte de constatare tehnico-ştiinţifică

- obligaţia juridică şi profesională a specialistului de a sintetiza şi concretiza într-un document oficial, activităţile, operaţiile, manoperele experimentale şi demonstraţiile la care a apelat pentru a concluziona, impun realizarea tuturor rapoartelor de constatare tehnico-ştiinţifică, fără ca acest lucru să implice
- necesitatea juridică a promovării acestuia ca mijloc dc probă.

6.4.6. - Din punct de vedere al statutului legal

- tehnicile de detecţie a stresului emoţional nu suni în mod expres interzise de lege;
- metodologia de investigaţie statuează un cadru juridic a cănii ncrcspeciarc atrage după sine nulitatea examinării. Accsl cadru juridic presupune următoarele:
  - dispunerea testării prin rezoluţie motivată, ordonată sau încheiere;
  - consimţământul scris al subiectului;
  - consemnarea semnăturilor subiectului la începutul şi sfârşitul diagramelor obţinute;
  - dreptul subiectului dc a refuza examinarea sau de a o întrerupe oricând doreşte pc parcursul desfăşurării acesteia, dar nu mai înainte dc a fi iscălit diagramele obţinute;
  - realizarea raportului dc constatare tehnico-ştiinţifică exclusiv dc căire un * specialist licenţiat în psihologie.
- metodologia dc inverstigaţic cu tehnicile dc detecţie a stresului emoţional îmbracă un cadni juridic care slujeşte respectării stricte a legalităţii, refuzând orice apropiere faţă de mijloacele de constrângere sau faţă dc tehnicile narconalizei şi hipnozei.

CAP. VII - Psihologia judecăţii (psihologia contradictorialităţii din perspectiva aflării adevărului

Secţiunea I - Duelul judiciar

Secţiunea II - Psihologia intimei convingeri (De la interogatoriu la luarea hotărârii)

Secţiunea III - Personalitatea magistratului (Repere psihologice, exigenţe psihointclectuale şi moral-afective)

Secţiunea IV - Avocatul - personalitate în templul justiţiei

A. Consideraţii generale

B. Psihologia apărării - Metode psihologice utilizate de avocat

Psihologia judecăţii

(Psihologia contradictorialităţii din perspectiva aflării adevărului)

...Convingerea intimii este acea trăire psihică interioară a judecătorului, care il determină să considere că o anumită stare de japl este aşa şi nu altminteri, fundamentând in planul conştiinţei sale profesionale credinţa temeinică şi de nezdruncinat a echivalentei respectivei stări de japl cu situaţia corespunzătoare in drepl. Psihologic, intima convingere este o încărcătură meniat-afectivă care-l echilibrează sufleteşte pe judecător, dâiulu-i sentimental că nu a greşit in apreciere şi. respectiv. în judecată..."

Secţiunea 1 - Duelul judiciar[1] **7.1.1.** Instituţia judecăţii din perspectiva duelului judiciar

7.1.1.1. Instituţia judecăţii

Noţiunea de judecată semnifică, in sens restrâns, operaţiunea de logică practică şi juridică prin care un organ cu competenţă jurisdicţională soluţionează un conflict dc drept cu care a fost investit.

Prin judecată - ca fază a procesului judiciar - se înţelege acea etapă procesuală care se desfăşoară în faţa instanţelor judecătoreşti din momentul sesizării iniţiale şi până Ia soluţionarea definitivă a cauzei.

Judecata are ca ***obiect*** soluţionarea definitivă a cauzei penale sau civile şi cslc considerată faza centrală[2] şi cea mai importantă a procesului penal. Ea constituie activitatea principală a procesului penal, deoarece numai pe baza celor discutate şi aprobate în şedinţa de judecată se poate întemeia convingerea judecătorilor, convingere care apoi va fi concretizată in hotărârea judecătorească[3].

Faza de judecată îşi justifică importanţa acordată şi prin faptul câ instanţa verifică întreaga activitate procesuală desfăşurată cu toţi ceilalţi participanţi, atât înaintea judecării cauzei, cât şi pc parcursul ci. în acest sens. trebuie subliniat faptul că instanţa arc posibilitatea.

1. Vezi opera comuna N. Mitrofan. V. Zdrcnghca. 'I'. Buloi „Psihologia judiciară", Ed. Şansa. Bucureşti. 1994 - contribuţia lector univ. avocat Voicu Zdrcnghca, cpt. VI - selectiv, scurte extrase, prelucrări personale.
2. I. Ncagu - „Tratat de procedură penală". Ed. PRO, Bucureşti, 1997. pag. 478.
3. Procesul lui Socrate:

Când Socrate era judecat la Atena, procesele penale şi civile erau deferite tribunalului hcliaştilor. Judecător puica fi orice cetăţean al oraşului în vârstă dc cel puţin 30 de ani. Anual erau traşi la sorţi 6000 dc hcliaşli cc judecau pnn rotaţie. Conform legii alhenicnc in vigoare, fiecare parte din proces trebuia să-şi susţină personal apărarea. Acuzatorul era în cursul desfăşurării procesului pc acelaşi plan cu acuzatul.

Din cauza numărului mare de judecători (501), tribunalul hcliaştilor nu putea delibera asupra hotărârii pc care unna să o dea, ci doar să voteze asupra anumitor propuneri formulate dc părţi, acccptându-le sau respingândtt-Ic. Judecătorii trebuiau să sc pronunţe mai întâi asupra vinovăţiei acuzatului şi numai dacă verdictul lor era afirmativ, procedau in

/ul când constată că activitatea procesuală nu a fost desfăşurată în mod corespunzător dc organele dc urmărire penală, să restituie dosarul în vederea completării sau refacerii iririi penale[4]

In faza dc judecată îşi găsesc aplicabilitatea principii specifice care nu pot fi întâlnite în lalle faze procesual penale. Aceste principii sunt: publicitatea, ncmijlocirea. radictorialitatca şi oralitatea. Ele au fost instituite în scopul realizării judecăţii în condiţii oicctivilatc şi imparţialitate, fiind în acelaşi timp garanţii pcntni întreaga fază dc judecată.

Pe lângă principiile specifice fazei dc judecată, procesul penal român sc desfăşoară în unor principii fundamentale care contribuie, în final, la aflarea adevărului, şi dc la care nţa dc judecată nu se poate abate.

Principiile fundamentale suni:

- principiul legalităţii procesuale;
- prezumţia de nevinovăţie:
- principiul aflării adevărului;
- **principiul oficialităţii;**
- rolul activ al organelor judiciare;
- respectarea demnităţii umane;
- garantarea dreptului de apărare;
- egalitatea persoanelor în procesul penal;
- operativitatea procesului penal;
- limba în care se desfăşoară procesul şi
- drepttil la un proces echitabil.

Publicitatea - ca principiu al şedinţei dc judecată - constă în desfăşurarea judecăţii r-un loc accesibil publicului, altfel spus „cu uşile deschise".

Dispoziţii privind publicitatea şedinţei de judecată suni prevăzute expres în Constituţia nâniei (art. 126), în Legea nr. 92/1992 privind organizarea judecătorească (ari. 5), în Codul : procedură penală (art. 290) şi în Codul dc procedură civilă (art, 121).

în vederea asigurării publicităţii, şedinţele dc judecată sc ţin, de regulă, la sediul nţei. în zilele şi la orele anume fixate.

Ncmijlocirea (art. 289 C.pr.pen.) constă în obligaţia instanţei de a îndeplini în mod ct luate actele procesuale şi procedurale care dau conţinut şedinţei de judecată. Prin îijlocire, instanţa intră în contact direci cu loatc probele.

in cc priveşte contradictorialitatea, ea este caracterizată ca „mijloc dc chezăşie"[5] pentru rea adevărului şi constă în aceea că toate probele administrate sunt supuse discuţiei ţilor, procurorului, instanţei şi apărătorului. Contradictorialitatea opune, dar şi şle părţile în proces, deoarece nici una din părţi nu poate face nimic în instanţă decât sub inie celeilalte.

Principiul contradictorialităţi guvernează alât comportamentul părţilor, cât [-pe cel al judecătorului, deoarece asigură şi dreptul dc apărare şi stabilirea adevărului, spectarea acestui principiu este sancţionată cu nulitatea hotărârii judecătoreşti.

4 Ari. 332 alin. I C. pr. pcn. - „Când se constată înainte dc terminarea cercetării judecătoreşti că in cauza i judecăţii s-a efectuat cercetarea penală dc un alt organ decât cel competent, instanţa sc desesizează şi za procurorului, care procedează potrivit art. 26S ". \rl. 333 alin I C. pr. pen. „In tot cursul judecăţii, instanţa sc poate desesiza şi restitui dosarul orului. când în administrarea probelor sau din dezbateri rezultă că urmărirea penală nu este completă şi că i instanţei nu s-ar puica face completarea acesteia decât eu marc întârziere". . I Ncagu - op.cii.. pag. 482.

Oralitatea, ca regulă a fazei de judecată, este strâns legată dc contradictorialitate. Aceste două reguli se integrează una în cealaltă şi ambele se încadrează în publicitate.

Publicitatea şi contradictorialitatea nu pot fi concepute fără oralitate, ele aflându-se într-o puternică interdependenţă şi formând aşa-numitul triumvirat al principiilor tipice şedinţe de judecată.

Oralitatea asigură exercitarea în condiţii optime a dreptului de apărare, dând posibilitatea părţilor de a-şi expune şi susţine toate cererile; influenţează asupra atenţiei judecătorilor în examinarea cauzelor, dând posibilitatea acestora să intervină, să solicite clemente suplimentare, să recurgă la confruntări etc, deci face posibilă nemijlocirca şi exercitarea rolului activ. Principiile fundamentale ale procesului judiciar, cât şi principiile fazei dc judecată, acţionează într-o interdependenţă şi condiţionare reciprocă. Conţinutul fiecărui principiu capătă eficienţă datorită existenţei celorlalte reguli de bază, după cum aplicarea consecventă a unui dintre ele nu sc poate face decât în condiţiile respectării riguroase a tuturor celorlalte principii din sistem.

Judecata - fază importantă a procesului judiciar - se desfăşoară pc parcursul mai multor etape: începutul judecăţii, cercetarea judecătorească, dezbaterile şi deliberarea.

Una din cele mai importante etape ale şedinţei dc judecată este cercetarea judecătorească (denumită şi ancheta judiciară), care are ca obiect administrarea probelor şi rezolvarea cauzei.

Utilizând termenul de anchetă judiciară, avem în vedere activitatea exponenţilor autorităţilor judiciare (ofiţerii dc poliţie învestiţi cu asemenea competenţe, reprezentanţii Ministerului Public - procurorii din cadrul parchetelor, magistraţii), adică cei care activează în sfera urmăririi penale şi a activităţii judecătoreşti dc fond, căreia îi este specifică ancheta judiciară.

în conformitate cu art. 200 din C.pr.pcn., procurorii vor strânge probele necesare cu privire la existenţa infracţiunilor, la identificarea făptuitorilor şi la răspunderea acestora pentru a se constata dacă este sau nu cazul să judece ca instanţe dc fond.

Magistraţii, indiferent de gradul instanţei la care acţionează (judecătorii, curţi dc apel. tribunale sau secţiile Curţii Supreme de Justiţie), desfăşoară ancheta judecătorească, atunci când, potrivit competenţei materiale pe care o au, sunt chemate să judece ca instanţe dc fond.

Desfăşurarea anchetei judecătoreşti, în sensul de cercetare judecătorească, arc loc în limitele stabilite de art. 322 - 339 C.pr.pcn.

în faza cercetării judecătoreşti, audierea învinuitului sau inculpatului cuprinde trei etape distincte:

1. verificarea identităţii civile a învinuitului sau inculpatului, adică cunoaşterea statutului de persoană fizică a acestuia, în sensul legii civile;
1. ascultarea relatării libere;
2. adresarea de întrebări, din partea procurorului şi a părţilor prin intermediul preşedintelui completului de judecată şi dc către preşedinte sau membrii completului, tot prin intermediul preşedintelui dc complet.

1. Verificarea identităţii civile a învinuitului sau inculpatului. Parcurgerea acestei etape este necesară şi obligatorie pentru a nu fi învinuită altă persoană decât cea care a săvârşit infracţiunea. Verificarea identităţii constă în întrebări cu privire la nume, prenume, poreclă, data şi locul naşterii, numele şi prenumele părinţilor, cetăţenia, studii, situaţia militară, loc dc muncă, ocupaţie, domiciliu, antecedente penale, precum şi la alte date care pot contura situaţia civilă a învinuitului.

Un moment important al acestei etape îl constituie introducerea în atmosferă a învinuitului, scop în care i se pot adresa întrebări ce nu au legătură cu cauza, în vederea

stabilirii contactului psihologic. In continuare, se aduce la cunoştinţa învinuitului fapta care face obiectul cauzei, punându-i-se în vedere să declare lot ceea cc ştie cu privire la fapta şi învinuirea ce i sc aduce în legătură cu aceasta. Verificarea identităţii constituie un act tehnic, dar şi un bun prilej de a studia comportamentul învinuitului faţă de situaţia în care se află, modul cum reacţionează la întrebările cc i se adresează, gesturile, starea de tensiune sau calmul pc care le afişează.

2. Ascultarea relatării libere începe prin adresarea unei întrebări cu caracter general, prin care învinuitului i se solicită să declare tot ceea cc arc de arătat în legătură cu învinuirea ce i se aduce. Astfel i se oferă învinuitului posibilitatea să declare tot ceea ce consideră că interesează cercetarea. In timpul ascultării libere, anchetatorul trebuie să evite întreruperea relatării învinuitului, aprobarea sau dezaprobarea afirmaţiilor acestuia, să-şi manifeste satisfacţia sau nemulţumirea. în funcţie dc poziţia celui ascultat, trebuie să dovedească stăpânire dc sine, răbdare, calm şi o atitudine prin care să nu-şi exteriorizeze sentimentele faţă
de învinuit.

Relatarea liberă este un bun prilej pentru anchetator (judecător) de a cunoaşte şi de a analiza poziţia învinuitului prin compararea celor prezentate cu materialul probator existent la dosarul cauzei.

3. Adresarea de întrebări şi ascultarea răspunsurilor învinuitului sau inculpatului. După relatarea liberă a învinuitului, acestuia i se adresează întrebări cu privire Ia fapta ce formează obiectul cauzei şi învinuirii. Adresarea dc întrebări în scopul lămuririi tuturor împrejurărilor cauzei, reprezintă ultima clapă a ascultării învinuitului sau inculpatului, etapă în care se oglindeşte în cel mai înalt grad modul cum a fost pregătită această activitate, întrebările trebuie să îndeplinească o scrie de condiţii, şi anume:

- să fie clare şi precise;
- să fie formulate la nivelul de înţelegere a celui ascultat:
- să nu sugereze răspunsul pe care îl aşteaptă organul de cercetare;
- să oblige pe învinuit să relateze şi să nu determine un răspuns scurt de genul „Da" sau „Nu";
- să nu pună în încurcătură pe învinuit, mai ales atunci când acesta este bine intenţionat, interesat să declare adevărul.

în raport cu scopul urmărit, cu natura şi aria dc cuprindere a aspectelor care urmează a fi lămurite, întrebările folosite în timpul ascultării pot fi clasificate în mai multe categorii:

1. întrebări temă (cu caracter general), ce vizează fapta - învinuirea în ansamblul său;
1. întrebări problemă prin care sc urmăreşte lămurirea unor aspecte ale activităţii ilicite desfăşurate, anumite aspecte ale cauzei;
2. întrebări detaliu, care au caracter strict limitai Ia anumit amănunte, prin care se urmăreşte obţinerea dc explicaţii ce pot fi de precizare, de completare, dc control, prin adresarea cărora sc urmăreşte determinarea cu exactitate a unor împrejurări, pentru lămurirea unor aspecte omise cu ocazia relatării libere, pentru verificarea siguranţei şi constanţei în declaraţii a persoanei ascultate.

Alegerea întrebărilor care vor fi folosite în timpul ccrcclării depinde dc poziţia învinuitului cu privire la învinuire, poziţie ce poate consta în recunoaşterea faptei şi a învinuirii, negarea, respingerea învinuirii, diminuarea învinuirii prin recunoaşterea parţială a unor aspecte mai puţin grave ale activităţii ilicite desfăşurate, refuzul dc a face declaraţii.

Cercetarea judecătorească este urmată de etapa dezbaterilor.

în urma dezbaterilor va avea loc deliberarea, actul fina) al judecăţii, care va fi urmată dc pronunţarea hotărârii judecătoreşti dc către instanţă. Hotărârea judecătorească este fundamentată pc convingerea intimă a membrilor completului dc judecată[6].

Pentru a asigura corecta funcţionare a intimei convingeri şi a feri deliberarea de orice influenţă, aceasta va avea loc imediat după încheierea dezbaterilor şi se va face în secret. La deliberare nu asistă nici reprezentantul Ministerului Public şi nici grefierul. Judecătorii vor delibera mai întâi asupra chestiunilor de fapt (cele strâns legate de probaţiune) şi apoi asupra celor de drept (calificarea faptei şi aplicarea pedepsei)[7].

Intima convingere reprezintă **starea psihologică a persoanelor răspunzătoare de aplicarea legilor, bazată pe buna-credinţă, care sunt împăcate cu propria lor conştiinţă morală care i-a călăuzit în aflarea adevărului prin utilizarea mijloacelor legale şi în stabilirea măsurilor legale consecutive stărilor de fapt stabilite.**

Validarea acestei convingeri intime operează cu momentul rămânerii definitive a hotărârii ce o încorporează.

7.1.1.2. Implicaţiile psihologice ale duelului judiciar

Şedinţa dc judecată este arena unde sc încinge lupta între adevăr şi minciună, just şi injust, legal şi ilegal etc.

Raportul juridic de drept penal substanţial generat de săvârşirea unei infracţiuni reprezintă punctul de plecare al relaţiei procesual penale dintre acuzatorul public şi apărător. Această relaţie s-a concretizat într-un concept judiciar mai puţin utilizat în literatura de specialitate din ultimii 45 de ani, şi anume **conceptul de „duel judiciar",** fundamentat pc principiile publicităţii, ncmijlocirii, contradictorialităţii şi oralităţii.

7.1.1.3. Consideraţii psihologice asupra rolului activ al judecătorului vis-â-vis dc principiul contradictorialităţii în judecarea pricinii

Fundamentul juridic al duelului judiciar este principiul contradictorialităţii, conceput ca **garanţia esenţială pentru aflarea adevărului în procesul penal, prin aceea că toate probele administrate în acuzaţia penală sunt supuse discuţiei părţilor, procurorului, instanţei** şi **apărătorului.**

Contradictorialitatca pune instanţa de judecată în situaţia de a percepe probele prin filtrul punctelor de vedere exprimate oral în şedinţa dc judecată de către toate părţile cu interese contrare în rezolvarea cauzei penale[8].

Punerea în discuţie a părţilor - nu numai a probelor, ci şi a problemelor de drept penal şi de drept penal substanţial - este dc competenţa şi rolul activ al judecătorului - preşedintelui completului dc judecată, care invită părţile în ordinea prestabilită de legea procesuală, să-şi

fi. Procesul Ioanei D'Arc:

Procesul Ioanei D'Arc a slal sub semnul Bisericii, tribunalul care a judecat-o fiind alcătuit din canonici şi specialişti în teologic.

Prima pane a procesului, aşa-numilul proces preparatoriu consta în interogarea învinuitei. După ce această fază se încheia, urma procesul propriu-zis. bazat pe rechizitoriul întocmit în urma primei etape.

Tribunalul, prin judecătorii săi a exercitat o adevărată presiune asupra inculpatei, fiind departe dc ceea ce legea numeşte azi „prezumţia de nevinovăţie", şi departe dc rolul dc arbitru pe care ar fi trebuit să-1 aibă.

Procesul in materie dc credinţă împotriva Ioanei D'Arc s-a bazat doar pe interogatoriu, nctfiind ascultat nici un martor. Dc asemenea, uciderea ci s-a făcut fără o condamnate formală la moarte.

/ . Codul de procedură penală menţionează că „toţi membrii completului dc judecată au îndatonrea să-şi spună părerea asupra fiecărei chestiuni" (an. 343 alin.4), iar „preşedintele îşi spună punctul de vedere în legătură cu problema pusă în discuţie, aceasta fiindu-i necesar judecătorului nu numai formal, pentru că aşa spune norma procesual penală, dar şi pentru a obţine şi cântări informaţiile pe care le va reţine pentru justa soluţionare a cauzei.

Rolul activ al judecătorului are un impact psihologic asupra acuzatorului public şi apărătorului, în sensul că îi atenţionează asupra scrupulozităţii magistratului şi îi obligă la o pregătire temeinică a punctelor dc vedere pe care le vor exprima în cauză.

în corpul juriştilor practicieni se vorbeşte adeseori dc magistratul „tipicar", adică cel caic ţine în mod riguros la respectarea minuţios-cgală a normelor de procedură, atitudine ce nu poate fi pusă decât pe seama corectitudinii. în consecinţă, acuzatonil public şi apărătorul vor trebui să-şi „muleze" comportarea procedurală la exigenţele .judecătorului tipicar" pentru că numai în acest fel vor izbuti să colaboreze cu completul de judecată în îndeplinirea mandatului pc care îl au.

Indiferent dc tipul psihologic al magistratului, acuzatorul public şi avocatul vor trebui să ţină seama de personalitatea magistratului, în vederea unei bune colaborări cu acesta.

Nu este vorba neapărat dc a câştiga simpatia judecătorului, deşi uneori aceasta este căutata chiar cu insistenţă, ei de a înţelege că relaţiile interumane, chiar dacă sc desfăşoară într-un cadru reglementai, deci protector de drepturi, au şi o componentă psihologică autonomă de care trebuie să se ţină seama.

în spatele protagoniştilor duelului judiciar se află forţe care nu sunt instituţionalizale şi care nu trebuiesc ignorate şi nici omise din cercetarea şi cunoaşterea acestuia. Astfel, în spatele procurorului - acuzator public - sc află opinia publică atentă la aclivitatca sa pentru câ. aşa cum ştim, procurorul este susţinătorul acţiunii publice. în spatele avocatului (şi avem in vedere, în principal, apărătorul inculpatului) se află infractorul, familia, prietenii şi colegii săi, aflaţi într-o solidaritate mutuală cu acesta.

în multe situaţii, „aliaţii părţilor" sunt prezenţi de la începutul până la sfârşitul procesului şi dacă pentru protagoniştii instituţionali" duelul începe, se încheie şi sc reia exclusiv în pretoriul instanţei, pentru cei ce stau în spatele lor, „dezbaterile" au loc între termenele de judecată, adeseori încărcate de un dramatism alarmant.

Duelul judiciar este permanent, pc toată durata judecăţii şi niciodată concluziile în fond ale procurorului şi pledoaria avocatului nu pot şi nu trebuie să fie convergente. Idcca de convergenţă a poziţiilor este contrară dreptului dc apărare.

El trebuie să îndeplinească, pc lângă funcţiunile juridice specifice (egalitatea acuzării şi apărării, garantarea stabilirii adevărului, asigurarea concretă a exercitaţii dreptului la apărare in mod real şi eficient, executarea rolului activ dc către părţi şi instanţă) şi importante funcţii psihologice, între care: testarea intersubiectivă a structurilor raţionamentului juridic în drept, psihofiziologia intimei convingeri a magistratului investit cu luarea deciziei, prevenţiunca specială, prevenţiunca generală.

7.1.1.4. Consideraţii psihologice asupra rolului activ al judecătorului vis-â-vis de principiul ncmijlocirii în judecarea pricinii

Din punct dc vedere al teslării intersubiective, duelul judiciar, fundamentat pc principiile tradictorialităţii şi nemijlocirii, are 3 obiective: - reconstituirea stărilor de fapt ce aparţin unui timp trecut, utilizând ca mjiloc al i obiectiv probaţiunea:

- **calificarea juridică a stărilor de fapt,** operaţiunea tehnico-juridică aparţinând prezentului istoric, care constă în identificarea normelor juridice aplicabile cazului, interprobarca şi aplicarea;
- **aplicarea sancţiunii (pedepsei) şi acordarea despăgubirilor civile** în raport cu întinderea prejudiciului suferii, cc se proiectează în viitor şi reprezintă reparaţiunea dreptului violat, reparaţiunea socială şi individuală.

îndeplinirea acestor obiective nu reprezintă altceva decât procesul naşterii hotărârilor judecătoreşti, opera magistratului (judecătorului) în aplicarea dreptului, dar şi modelul raţionamentului juridic în care: reconstituirea stării de fapt este premisa minoră, calificarea juridică este premisa majoră, iar sancţiunea este concluzia raţionamentului juridic.

Concluzia nu va fi adevărată, dacă cele două premise nu vor fi adevărate.

în duelul judiciar, toate cele trei elemente ale raţionamentului juridic, pe care sc fundamentează decizia în drept, sunt puse în discuţia părţilor, care îndeplineşte funcţia dc intcrcomunicarc psihologică sau dc testare intersubiectivă a clementelor ce structurează raţionamentul necesar deciziei în drept: starea de fapt, calificarea juridică şi sancţiunea.

în raport cu aceste consideraţii se poate trage concluzia că în duelul judiciar, judecătorul. preşedintele completului are un dublu rol:

- unul **„pasiv"** - de a supraveghea legalitatea mijloacelor de care sc servesc părţile şi a respecta dreptul lor la apărare şi
- unul **„activ"** - de a interveni prin orice mijloace permise dc lege, pentru descoperire;', adevărului.

După cum va şti să conducă dezbaterile, va depinde în cea mai mare măsură, stabilire.; adevărului, deci opera de justiţie.

Pentru o asemenea sarcină, pc cât de nobilă pe atât de grea, nu sunt suficiente calităţile magistratului ca jurist, ci se cer anumite aptitudini în tehnica conducerii dezbaterilor, a şedinţei dc judecată în general, şi a căror totalitate s-ar putea cuprinde în sintagma atât dc expresivă **„arta de a prezida".**

Judecătorul ca om trebuie să fie calm, cu multă stăpânire de sine, măsurat în atitudini **şi** foarte prudent în acţiuni.

Cu aceste însuşiri, ajutat şi de experienţă, magistratul care prezidează, poate fi un preţios factor în rezolvarea problemei pe care o discutăm, mai ales dacă va respecta şi normele prevăzute de lege.

7**.1.1**.5. **Implicaţii psihologice privind imparţialitatea şi echilibrul pe care-1 dă judecătorul aprecierii probelor**

Ca orice profesiune, şi profesiunea dc judecător, pe lângă calităţi şi deprinderi pozitive, mai dezvoltă în cadrul activităţii şi unele aspecte negative care, împreună alcătuiesc ceea ce sc cheamă „deformaţie profesională", bogată însă în posibilităţi dc erori judiciare regretabile.

După un număr dc ani, câştigând experienţă - în care succesele obţinute ocupă un ı impresionant - judecătorul poate aluneca pe periculoasa pantă a unui empirism profesior bazat pe o disproporţională şi neştiinţifică încredere în propria „intuiţie".

Aceasta aduce după sine o insuficientă solicitare a spiritului critic, o atitudine superficialitate, de superioritate, ce se bazează din ce în ce pc mai puţină realitate.

Trebuie să sc tină scama că a avea experienţă înseamnă doar posesia stereotipiilor de soluţiona mai uşor şi mai repede problema.

Nici un element din experienţa personală, nici un principiu de orice soi nu poate justifica refuzul magistratului de a examina toate clementele unei cauze care, ele singure, pot să-l ducă la formularea justă a premiselor şi la tragerea unor concluzii valabile.

Orice fapt arătat dc acuzare sau apărare, orice relatarea venilă dintr-o parte sau alia trebuie să aibă loc în talgerul balanţei înainte de a începe cântărirea lor. Dc aceea, judecătorul trebuie să aibă interes faţă de orice lâză a dezbaterii şi lotodată, trebuie să aibă o justă stăpânire de sine, un autocontrol sever, pentru a nu trage înainte dc vreme o concluzie pripită, să nu influenţeze cu nimic desfăşurarea dezbaterilor. Orice lipsă pe această linie duce la o concepţie aprioristâ a procesului, duce la un daltonism moral din partea magistratului, ceea ce exclude apoi obiectivitatea şi principialitatea pe care trebuie să sc bazeze soluţia lui.

Dc aici reiese că tipul de percepţie, gradul dc atenţie şi electivitatca memoriei influenţează atitudinea şi soluţia judecătorului, deci defecţiunile pc acest plan trebuie lichidate, pe măsura posibilului, încă dc la începutul carierei.

Gândirea constituie un proces dc bază în aclivitalea judecătorului, deoarece specificul profesiunii este tocmai reflectarea mijlocită a realităţii, în baza căreia el este pus să tragă concluzii. Un rol importam îl are sprijinul analitic şi aspectul critic al analizei faptelor, probelor ca armă împotriva erorilor judiciare. Spiritul analitic duce la înţelegerea rapidă şi justă a elementelor unui fapt, ceea ce nu duce totodată (singură) la soluţia justă. Procesul sintetic, la rândul Iui, prin saltul care duce la generalizare, comportă adesea riscurile greşelii tocmai prin confundarea uşoară a analogiei cu identitatea despre care am vorbit mai sus. Cunoaşterea acestor fenomene esle de marc utilitate magistratului.

Trecând acum la latura emotiv-afectivă a psihicului, ajungem la o chestiune mult controversată în literatură, anume: în ce mod afectele superioare (simpatia şi antipatia) influenţează defavorabil munca magistratului. Se înţelege dc la sine că aceste sentimente nu apar „fără motiv", cum au căutat să arate unii psihologia.

Rădăcinile antipatiei şi ale simpatici sc găsesc în experienţa individuală a fiecăruia, apariţia lor spontană, însă, se explică prin mecanismul asociativ involuntar.

Existenţa şi apariţia acestor sentimente sc ridică precum o uriaşă barieră în calea obiectivităţii şi principialităţii unei judecăţi, şi de aceea lupta judecătorului împotriva lor trebuie dusă cu multă energic şi perseverenţă. Şi acest lucru se impune cu atât mai mult cu cât marca majoritate a infractorilor (în special a acelor care comit infracţiuni zise intelectuale) sunt oameni „simpatici" care, în mod conştient, exploatează acest fapt pentru a influenţa judecătorul pc această calc indirectă şi spre a obţine indulgenţa nemeritată, dejucând vigilenţa lui.

Din cauza acestor posibile multiple erori, magistralul, pe lântă o multilaterală pregătire juridică dc înalt nivel (dc unde, prin însăşi natura lucrurilor, nu poate lipsi cea psihologică), trebuie să sc cunoască pe sine profund şi să ducă o neîncetată luptă pentru lichidarea tuturor surselor dc erori. însăşi cunoaşterea dc sine, cunoaşterea limitelor propriilor forţe, trebuie să-1 ducă. după cum arată foarte just Clapari, la stabilirea unei „ecuaţii personale", tot aşa cum astronomii şi fizicienii cercetători obişnuiesc să facă acest lucru, pentru a elimina din rezultatele cercetărilor lor, izvoarele unei erori posibile.

7.1.2. Problematica raportului apărare - acuzare. Psihologia acuzatorului public. Psihologia avocatului

Aşa cum am menţionat, una dintre etapele judecăţii esle aceea a **dezbaterilor.** în această fază, activitatea de judecată sc desfăşoară în toată amploarea ci. Dezbaterile reprezintă punctul culminant al procesului judiciar, fiind conduse şi controlate de judecătorul sub ochii căruia se desfăşoară, care esle ţinut şi cl dc respectarea principiilor fundamentale ale judecăţii (conlradiclorialitalea. oralitatea şi publicitatea).

Dezbaterile oferă pârtilor posibilitatea să-şi susţină şi să dovedească pretenţiile şi nevinovăţia, respectiv apărările''.

în cadrul dezbaterilor arc loc duelul judiciar, care va aduce în dispută acuzatorul public (procurorul), apărătorul public (avocatul) şi arbitrajul (instanţa judecătorească), duci cc poate li ilustrat în următoarea schemă:

9. Procesul lui Ludovic al XVI-lea:

Secolul al XVIII-lea a fost marcat şi dc procesul împotriva lui Ludovic al XVI-lca. acest proces fiind rezultatul luptei dintre regalitate şi foitele rcvoliilionarc. Aiâl monarhia, ca instituţie, cât şi conducătorul acesteia erau acuzaţi de ncrecunoaştcrca cuceririlor Revoluţiei din **1789.**

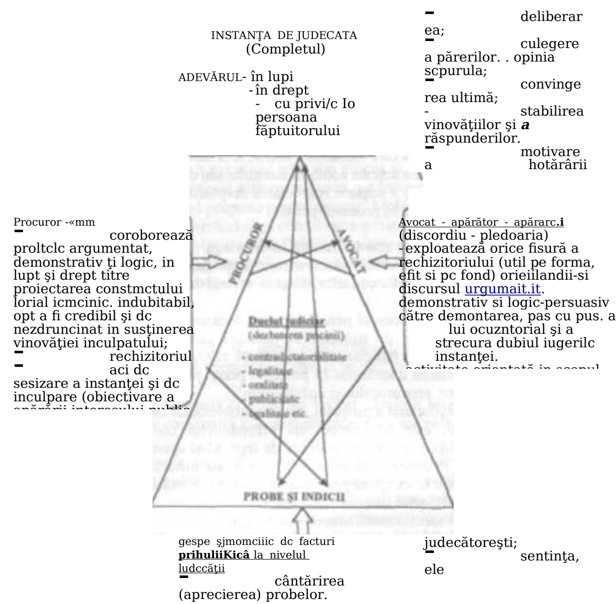
O caracteristică a acestui proces a fost cadrul dc legalitate în care s-a desfăşurat, regele fiind judecat dc o convenţie aleasă prin vot universal.

A fost constituită o comisie în vederea cercetării documentelor sechestrate de Curtea regală, iar Comitetul dc Legislaţie al Convenţiei a abordat studiul problemelor juridice legate de proces. S-a hotărât pc baza unui raport, ca Ludovic Capct să fie judecat dc Convenţie. Ncintrând în amănuntele desfăşurării procesului sc poate afirma că acesta se înscrie în termenul modem dc ..duci judiciar"", bazându-sc pe declaraţiile învinuitului şi ale martorilor,

INSTANŢA DE JUDECATA
(Completul)

ADEVĂRUL - în lupi
- în drept
- cu privi/c Io persoana făptuitorului

- deliberarea;
- culegerea părerilor. . opinia scpurula;
- convingerea ultimă;
- stabilirea vinovăţiilor şi *a* răspunderilor.
- motivarea hotărârii

Procuror -«mm
- coroborează proltclc argumentat, demonstrativ ţi logic, in lupt şi drept titre proiectarea constmctului lorial icmcinic. indubitabil, opt a fi credibil şi dc nezdruncinat in susţinerea vinovăţiei inculpatului;
- rechizitoriul
- aci dc sesizare a instanţei şi dc inculpare (obiectivare a apărării interesului public

Avocat - apărător - apărarc.i (discordiu - pledoaria)
- exploatează orice fisură a rechizitoriului (util pe forma, efit si pc fond) orieiilandii-si discursul urgumait.it. demonstrativ si logic-persuasiv către demontarea, pas cu pus. a lui ocuzntorial şi a strecura dubiul iugerilc instanţei.
activitate orientată in scopul

gespe şjmomciiic dc facturi prihuliiKicâ la nivelul ludccăţii
- cântărirea (aprecierea) probelor.

judecătoreşti;
- sentinţa, ele

• proccs-vcrbul dc cercetare la fata locului
- planşe loto (schiţe)
- categorii dc urme ridicate:
- urme biologice
- urme matei ie (fi/\co-chimicc)
- urme digitale
- urme plantare
- alic categorii

- rupuurtc de constatare tehmeo-ştiinţifica
- expertize - medico-legale - psihiatrice etc.
- proccsc-vcrbale - ridicare corpuri delicte

- capcunarc
- confruntare
- recunoaştere de obiecte, persoane ele

- declaraţii - martori
- învinuiţi, i

- înregistrări video, audio, fotografia flagrantă etc
- portret robot (schiţa de portret) - ***indica***
- indicii identificării cornporuuncntuiui simulat (poligraf)
- nota orientativă - "profilcr crime" (indicii)
- proccs-verhal - schiţă ***a*** traseului câinelui dc urmăiiie (indicii) etc.

:ulpaţi

Fig. 4 - Schiţa-sinteză a algoritmului judecaţii
(după as. univ. Ioana Teodora Butoi)

Examinarea - din puncl de vedere psihologic - a duelului judiciar în procesul penal porneşte dc la relaţia procesual-penală acuzator public - apărător, grefată pe raportul juridic ie drept penal substanţial generat dc săvârşirea unei infracţiuni în care titularul acţiunii penale ***csic*** Ministerul Public. Conceptul duelului judiciar constituie un concept cadru, sugerând egalitatea celor două figuri centrale în procesul penal - acuzatorul public şi apărătorul.

Modul dc funcţionare a psihologici acuzatorului public şi avocatului nu poate fi perceput, realizat şi apreciat decât prin observarea directă. în timpul şi cu ocazia duelului judiciar pc toată durata procesului, cu privire la: analiza probelor, invocarea textelor legale, răspunsul la obiecţii şi exccp|ii, rezolvarea problemelor puse în discuţie, altfel spus, tot ceca ce înseamnă concretizarea principiului contradictorialităţii în lupta pentru adevăr.

Utilizarea unei observări complexe a duelului judiciar este polifuncţională, răspunzând mai multor necesităţi între care prevalează:

- capacitatea Ministerului Public dc a proteja sistemul de valori consacrate constituţional şi prin actele dc drept la care România a aderat, le-a ratificat sau acceptat;
- capacitatea justiţiei de a acţiona confonn statutului său dc putere independentă în stat;
- capacitatea apărării dc a impune respectarea drepturilor fundamentale ale omului şi a garanţiilor juridice în procesul penal.

îndeplinirea acestor funcţiuni este în măsură să convingă că exercitarea acţiunii penale şi a dreptului dc apărare, sub controlul instanţei, au drept finalitate comună soluţionarea temeinică şi legală, dar şi educativă a cauzelor, dând în acelaşi timp încredere opiniei publice în slujitorii justiţiei.

Duelul judiciar ca relaţie procesual penală bipolară esenţială între procuror şi apărător, se leagă prin rechizitoriu, actul dc trimitere în judecată care fixează limitele acestuia Fundamentul juridic al duelului judiciar este principiul contradictorialităţii, conceput ea garanţie esenţială pentru aflarea adevărului în procesul penal prin aceea că toate probleme sunt supuse discuţiei părţilor, procurorului şi apărătorului"[1].

Punerea în discuţia părţilor atât a probelor, câl şi a problemelor dc drept procesual penal şi drept penal substanţial, esle de competenţa preşedintelui completului de judecată (judecătorul) care invită părţile. în ordinea stabilită de lege, să-şi spună punctul de vedere în legătură cu problema pusă în discuţie. Acestea îi suni necesare judecătonilui pentru a obţine şi cântări informaţiile pe care Ic va reţine pentru soluţionarea dreaptă a cauzei.

Rolul activ al judecătorului arc impact psihologic asupra acuzatorului public şi apărătorului, în sensul că îi atenţionează asupra scrupulozităţii magistratului şi îi obligă la o pregătire temeinică a punctelor de vedere pc care le vor exprima în cauză. Procurorul şi avocatul trebuie să-şi „muleze" comportarea procedurală la exigenţele judecătorului, pentru că numai astfel vor reuşi să colaboreze cu completul de judecată în îndeplinirea mandatului pc care îl arc fiecare. Ţinând seama de personalitatea magistratului, procurorul şi avocatul vor reuşi să colaboreze cu acesta, asigurându-şi astfel succesul. Nu este vorba dc a câştiga simpatia magistratului, care uneori esle căutată cu insistenţă, ci de a înţelege că relaţiile interumanc, chiar dacă se desfăşoară într-un cadru reglementat, au şi o componentă psihologică autonomă dc caic trebuie să ţină scama. Atât acuzatorul public, cât şi apărătonil cunosc aceste aspecte şi Ic iau în considerare, ncfiindu-lc indiferente nici soarta acţiunii publice (în cazul procurorului) şi nici situaţia părţii pe care o asistă (în cazul avocatului).

A. Psihologia acuzatorului public

Procurorul, ca reprezentant al Ministerului Public, este parte activă a duelului judiciar" Modul de funcţionare a psihologici acuzatorului public nu poate fi perceput şi apreciat decât prin observarea directă în timpul şi cu ocazia disputei judiciare pc ţoală durata procesului cu privire la ceea ce se cheamă „concretizarea principiului contradictorialităţii în lupta penlni adevăr" (analiza probelor, invocarea textelor de lege, răspunsul la excepţii şi obiecţii, rezolvarea problemelor puse în discuţie).

10. Sc exemplifică studenţilor prin studii asupra unor rechizitorii extrem dc bine documentate. (Ca? „Mihalea" - T. Butoi - arhiv. pers.

11. Ari. 316 C. pr. pen. - ..în desfăşurarea cercetării judecătoreşti şi a dezbaterilor, procurorul exereilă rolu său activ în vederea aflării adevărului şi a respectării dispoziţiilor legale Procurorul esle liber să prezinte concluziile pc care Ic consideră întemeiate, potrivii legii, ţinând scama dc probele administrate".

Procurorul trebuie să fie bine pregătit din punct de vedere psihologic pentru a-şi putea „mula" comportamentul procedural exigenţelor judecătorului. Dc asemenea, acest lucru este important şi datorită faptului că în activitatea sa, acuzatorul public vine în contact cu mediul dc provenienţă al inculpatului sau al celorlalte părţi din proces.

Deci, psihologia reprezentantului Ministerului Public se structurează pe relaţia cu apărătorul inculpatului şi a celorlalte părţi din proces şi pe relaţia cu completul de judecată. Lupta dintre acuzare şi apărare este permanentă, pe toată durata judecăţii. Astfel, procurorul îşi susţine rechizitoriul şi-1 propune pentru decizie. Mobilitatea avocatului completează acest tablou dc rigurozitate, încercând să-şi consolideze poziţia bazată pe prezumţia de nevinovăţie.

Ca reprezentant al Ministerului Public, procurorul este primul interesat în protejarea intereselor publice. în realizarea efectelor educative ale acţiunilor sale în cadrul duelului judiciar, pe care trebuie să-l poarte de pe poziţii obiective, ferme.

1!. Psihologia avocatului

Dreptul la apărare este un drept constituţional, prevăzut în art. 24 din Constituţia României: „în tot parcursul procesului, părţile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu".

Deci, apărător nu poate fi decât un avocat căruia îi este garantată libera exercitare a profesiunii conform conştiinţei sale profesionale, condiţie psihologică primordială a calităţii menţionate anterior.

F.sic o psihologic mobilă în funcţie de posibilele ipostaze procesuale: apărător al inculpatului, apărător al victimei sau al părţii responsabile civilmentc.

Apărătorul inculpatului nu se identifică cu inculpatul, misiunea sa psihologică fiind una comprehensivă, dc a înţelege şi explica comportamentul inculpatului pc care îl asistă, dacă acesta este culpabil în mod real, iar dacă este inocent, dc a înţelege mecanismele care au adus un nevinovat în faţa justiţiei şi a le demonta în cursul cercetării în pledoaria pentru achitare sau, într-o altă variantă, dc a obţine restituirea cauzei la parchet şi apoi o soluţie de neurmărire.

Primul act al comprehensiunii psihologice a inculpatului esle întâlnirea dintre inculpat şi avocatul ales din oficiu. în cadrul întâlnirii în libertate sau la „vorbitor", dacă inculpatul esle arestat, sunt posibile două situaţii: refuzul inculpatului de a colabora cu avocatul său, sau acceptarea întâlnirii. în cea dc a doua situaţie, avocatul cere informaţii inculpatului, informaţii ce pot fi sincere sau nesincere, ori parţial sincere. Conţinutul întâlnirii constituie secret profesional şi esle protejat dc Codul de procedură penală. Informaţiile primite în cadrul întâlnirii vor fi utilizate de avocat, acestea constituind principala sa armă psihologică în cadrul duelului judiciar.

în cazul inculpatului inocent (sincer), informaţiile primite vor sta la baza examenului critic la care vor fi supuse probele administrate în faza dc urmărire penală şi a cererilor avocatului dc testare a tuturor probelor. Astfel:

- apărătorul va putea solicita cercetarea martorilor pentru mărturie mincinoasă, inclusiv testarea acestora la biodetector;

- pentru probele constând în înscrisuri sc va putea solicita expertiza grafoscopică;
- la orice fel de expertiză va putea cerc o contraexpertiză;
- la actele organelor oficiale cc nu pol fi combătute prin probe cu martori va putea solicita procedura înscrierii in fals, putând utiliza şi biodelecţia.

Apărătorul inculpatului inocent va susţine concluziile în fond în mod complet, chiar dacă procurorul care susţine concluziile primul[1'], solicită achitarea. Această orientare deontologică trebuie să reflecte, pe de o parte, caracterul real al dreptului dc apărare, iar, pe de altă parte, să contribuie în mod complet şi edificator la formare aintimei convingeri a magistraţilor[13].

Dc regulă, concluziile de achitare ale procurorului sunt sintetice, plate, pc când ale apărătorului sunt analitice, debutând cu introducerea în care pentru captarea atenţiei completului de judecată şi a publicului se face un rezumat al conţinutului pledoariei, cunoscut sub numele de exordiu. După aceasta sc intră în dezvoltarea pledoariei dintr-o perspectivă pluridisciplinară, în care alături de analize sociologice, juridice, filozofice, politice nu lipsesc nici cele psihologice şi criminologice cu numeroase accente emoţionale, toate acestea articulate într-o argumentaţie şi retorică impecabile.

In cazul inculpatului culpabil, apărătorul sc va strădui să înţeleagă şi să explice atitudinea inculpatului încercând, în funcţie de posibilităţi, fie o schimbare de încadrare juridică de la o infracţiune mai gravă la una mai puţin gravă, fie circumstanţierca atenuantă. **În** extremis, va opta pentru pledoaria de individualizare a pedepsei, când faptele comise sunt corect stabilite, iar edificarea juridică este exactă. Aceste atitudini ale apărătorului sunt posibile dacă inculpatul este sincer.

în situaţia inculpatului nesincer sau a celui care refuză cooperarea cu apărătorul, acesta îşi va organiza apărarea în funcţie dc posibilităţile pc care i Ie oferă probele de la dosar, a ncconcordanţelor eventuale dintre acestea, precum şi a informaţiilor primite dc la rudele inculpatului sau din alte surse. Lipsa de sinceritate sau refuzul dc cooperare a inculpatului cu avocatul nu constituie pentru apărător motive dc abandonare a cazului. Apărătorul nu poate refuza soluţiile, tar dacă iniţial ele nu există, atunci trebuie căutate.

Duelul judiciar al avocatului penal se derulează şi pc un alt plan, cel al acţiunii civile, care are ca obiect repararea prejudiciului material şi moral pricinuit victimei. Sub aspect procesual, acţiunea civilă în procesul penal este subordonată modului de soluţionare a acţiunii penale, al cărui obiect este răspunderea penală.

Sub aspectul dreptului substanţial, soluţionarea acţiunii civile depinde dc soluţia penală şi de modul dc rezolvare a raportului dc cauzalitate între acţiunea sau inacţiunea ce constituie elementul material al infracţiunii reţinute prin rechizitoriu în sarcina inculpatului. Apărătorul inculpatului va lua în calcul şi problema culpei victimei ale căror consecinţe sc vor reflecta în soluţia civilă, dar şi în concluziile cu privire la soluţia penală, ca clement **de** individualizare a probei, afară dc situaţia în care se va dovedi culpa exclusivă a victimei.

Complexitatea răspunderii civile pe care apărarea inculpatului o abordează din perspectiva răspunderii civile delictuale, presupune o analiză a raportului de cauzalitate, după cc acesta a fost stabilit din punct dc vedere obiecliv şi din unghiul dc vedere al subiectivităţii agentului infractor, precum şi al eventualei culpe a victimei care. Iară a fi exclusivă, s-a înscris totuşi în cauzalitatea infracţiunii şi în cea a răspunderii civile delictuale.

Problematica psihologică a apărării părţii civile trebuie să aibă în vedere următoarele categorii dc prejudicii, impuse de noua concepţie a dreptului civil român cu privire la despăgubirile morale, rezultând din traume psihologice perene:

12. Potrivit art. **340** C. pr. pen.: „După terminarea cercetării judecătoreşti se trece la dezbateri, dându-sc cuvântul în următoare ordine: procuronilui. părţii vătămate, pairii civile, părţii responsabile civilmcnte si ineulpalului".

a) prejudicii constând în dureri fizice sau psihice;
b) prejudiciul estetic - când prin infracţiune s-a cauzat sluţirca fizică a persoanei vătămate;
c) prejudiciul juvenil - constând în prejudiciul moral special suferit de către o fiinţă umană tânără care îşi vede reduse speranţele de viaţă sau răpite anumite agremente ale existenţei;
d) prejudiciul de agrement - ca o compensaţie la posibilităţile dc viaţă răpite unei persoane prin alterarea integrităţii sale funcţional-fiziologice.

Problematica psihologică în materie sc integrează fenomenului psihologic al frustraţici cauzate dc impactul pe care infracţiunea îl arc asupra cursului firesc al evoluţiei persoanei umane. Avocatului victimei care a suferit un asemenea prejudiciu i **sc** cerc, pc lângă pregătirea ichnieo-juridică în materie, şi o deosebită grijă faţă de susceptibilităţile victimelor care, adeseori, direct sau indirect, îşi acuză apărătorii de „pactizare" cu avocatul inculpatului.

Pentru **a**-şi asigura succesul, avocatul utilizează arta retoricii şi procedee persuasive.

7.**1**.3. Testarea intersubiectivă, expresie a raţionamentului juridic al judecătorului

Pc lângă funcţiile juridice specifice (egalitatea acuzării şi apărării, garantarea stabilirii adevărului, asigurarea concretă a exercitării dreptului la apărare, exercitarea rolului activ de către instanţă şi părţi etc.), duelul judiciar îndeplineşte şi funcţii psihologice importante: **testarea intersubiectivă a structurilor raţionamentului juridic în drept; psihofiziologia intimei convingeri a magistratului învestit cu luarea deciziei; prevenţiunea specială; prevenţiunca generală .**

în duelul judiciar toate cele trei elemente ale raţionamentului juridic pc care se fundamentează decizia în drept[15] sunt puse în discuţia părţilor care îndeplineşte funcţia de zitcrcomunicarc psihologică sau de testare intersubiectivă a clementelor cc structurează -.iionamentul necesar deciziei în drept: **starea de fapt, calificarea juridică şi sancţiunea.**

Testarea intersubiectivă a probelor îndeplineşte funcţia de verificare a concordanţei *:cstora cu realitatea cc constituie obiectul probaţiunii; evidenţierea viciilor în formarea probelor, eliminarea probelor false (obiectiv false sau subiectiv false). Când există îndoieli asupra rezultatelor testării inlersubiective, în cazul mărturiilor şi al confruntărilor, sc poate ***tpe|a*** la serviciile biodetecţiei judiciare.

Deci, stabilirea stării dc fapt, ca etapă obligatorie a raţionamentului şi deciziei în drept, ■u poate fi promovată mai înaintea testării intcrsubicctivc şi, după caz, obiective a întregii ■robaţiuni pe care se fundamentează o stare de fapt.

Testarea intersubiectivă a calificării juridice. Practicienii dreptului cunosc acest fenomen sub un dublu aspect.

Primul ***aspect*** este cel referitor la sistemul de consultări reciproce, inclusiv rajudiciare, cu privire la încadrarea în drept, a unei anumite situaţii dc fapt şi anume în

14. N. Mitrofan. V. Zdrcnghca, T. Butoi „Psihologic **judiciară",** Ed. Şansa, Bucureşti. 1994. pag. 218-230.

15. Cu privire la raţionament şi decizia in drept a sc vedea A. Tarantino **„Raisonncmcnt ct** decision dans fetfniit" in „Le raisonncmcnt juridiquc", culegere dc comunicări ştiinţifice prezentate la Congresul mondial dc ■■sofia dreptului şi filosofic socială. Bruxelles.

cadrul activităţilor curenle de pregătire a cauzelor în vederea finalizării lor şi sesizării instanţelor competente.

Al doilea aspect, este cel cc sc consumă în cadrul duelului judiciar în temeiul art. 334 C. pr. pen. în conformitate cu care „dacă în cursul judecării sc consideră că încadrarea juridică dată faptei prin actul dc sesizare urmează a fi schimbată, instanţa este obligată să pună în discuţie noua încadrare".

Câte probleme dc natură juridică şi psihologică ridică schimbarea unei încadrări juridice şi care este tensiunea intelectuală şi afectivă născută pc această problematică, atât la nivelul duelului judiciar, cât şi cel extrajudiciar. în taberele pro şi contra ale opiniei publice, ale mijloacelor mass-media şi ale doctrinei o demonstrează situaţia fluctuantă a calificărilor juridice în procesele penale consacrate reprimărilor acţiunilor revoluţionare din decembrie 1989. Acest exemplu este mai edificator şi la îndemâna imensei majorităţi a celor preocupaţi dc asemenea analize psihojudiciarc. Dar, în mod efectiv orice schimbare de calificare juridică ridică probleme psihologice intra- şi extrajudiciare, indiferent dc natura procesului.

Calificarea juridică este determinantă pentru soluţia finală a procesului şi a efectelor generale ale acestuia, îndeosebi în planul libertăţii persoanei pentru că: achitarea, graţierea, amnistia, suspendarea executării înseamnă libertate, pe când condamnarea înseamnă privare de libertate.

Acestea sunt motivele pentru care în duelul juridic avocatul penal luptă, începând din faza testării intersubiective a probelor, pentru a putea obţine o calificare juridică cu consecinţe favorabile inculpatului.

7**.1**.4. Prevenţiunea specială şi prevenţiunea generală ca efect al duelului judiciar

Prevenţiunea specială este tratată dc criminologie şi pcnologic. fiind un element atribuit pedepsei penale caro îl izolează pe infractor, blocâudu-i cel puţin pentru durară executării pedepsei, activitatea infracţională.

în opinia noastră fundamentată pc realităţi penale, duelul judiciar îndeplineşte funcţiuni psihologice semnificative. Este în cauză duelul judiciar în care se pune în discuţie chestiunea individualizării pedepsei inculpatului în sensul neexeculării pedepsei sau a executării ci în libertate.

Discuţiile echilibrate pc această temă, mai ales dc către acuzatorul public, în cazurile pretabilc la asemenea soluţii dc individualizare, au un efect psihologic pozitiv. Cazurile de suspendare a executării pedepsei, în care au operat reabilitările de drept, credem că reprezintă unul din indicatorii concludenţi pentru a consideră reabilitarea şi ca efect psihologic al obiectivităţii duelului judiciar, asigurată din direcţia acuzării.

De multe ori se pot auzi, în luările de ultim cuvânt al inculpaţilor, că nu au dc formulat obiecţiuni privind modul în care s-a desfăşurat judecata, că regretă faptele comise şi solicită înţelegerea instanţei. Şi aceste atitudini sunt tot efecte psihologice ale duelului judiciar.

Uneori apărătorii, încheindtt-şi pledoariile, susţin că procesul ca atare şi judecata sunt suficiente pentru „învăţarea dc minte a inculpatului". Dar cum soluţii amendate cu aceste concluzii nu există încă în dreptul penal, sc solicită condamnarea cu suspendarea executării pedepsei. Şi acest gen de analiză şi soluţii recunosc existenţa unui efect psihologic pentru duelul judiciar.

O cazuistică pc această temă, constituită în eşantioane dc cercetare, credem că ar putea furniza interesante şi utile informaţii dc psihologic judiciară. Dar, până la asemenea studii mai pretenţioase şi mai dificil dc realizat, se impune o concluzie: protagoniştilor duelului judiciar nu trebuie să le fie indiferente şi, prin urmare, să nu ia în calcul efectele psihologice ale

propriei lor atitudini, indiferent că reprezintă acuzarea sau apărarea. în ultima analiză este in cauză exerciţiul dc calitate şi eficienţă al profesiunii[16].

Duelul judiciar, în cadnil procesului modern este calea juridică spre o soluţie convenabilă părţilor — inculpatului şi părţii civile - ca părţi ale raportului dc drept penal substanţial şi a celui delictual civil alăturat. Procurorul va veghea ca în acesl duel să fie

16. Procesul „rejudecării" lui Dantc Alighcri.

„Cu prilejul împlinirii a şaple sule dc ani dc la naşterea amorului „Divinei Comedii", un mănunchi dc danlologi - eminenţi jurişti şi istorici din Italia. R.F.Gennania şi Fran[a - au redeschis, în cadru solemn, procesul lui Dantc. Dezbaterile au avut loc în ziua dc 16 aprilie 1966, în absida bazilicii San Francisco din Arezzo. decorată cu superbele fresce ale lui Piero dclla Franccsca. Două mii dc persoane s-au adunat pentru a asculta cuvântul autorizat al dantologilor despre faptele pentru care fusese dc două ori condamnat la moarte cel mai de seamă poet al Italici. Ca sediu al instanţei de judecată ad-hoc a fost ales Arezzo, oraşul care cel dintâi şi-a deschis porţile înaintea poetului proscris după pruna condamnare şi de unde au pomii faimoasele epistole danteşti „către prcaticâloşii" tlorcnlini şi către Hcnrie al Vll-lea (esle vorba dc împăratul german Hcnric al VH-lca, eămia Dantc i s-a adresat cu încredere şi entuziasm ea unui adiieăior de pace şi dreptate şi pc carc-l vedea drept mântuitorul Italici: „Divin, August şi Sezar")".

Şi acum. duelul judiciar:

a)Cercetarea judecătorească:

S-a procedat, mai întâi, la audierea „martorilor" care au evocat, în calitatea lor dc istorici şi cercetători literari, faptele şi ideile marelui exilat.

b) Rechizitoriul:

Rechizitoriul susţinut de Antonio Bollocchi, preşedintele secţiei penale a curţii dc apel din Pcrugia. nu i-a lipsit nimic din asprimea unui act dc acuzare. Fără a-şi ascunde veneraţia faţă de „divinul" poet şi cerând iertare pentru faptul câ trebuie să intineze cu scăderile sale faima unui bărbat alât de însemnai, reprezentantul Ministerului Public n-a omis nimic din ceea ce ar fi putut justifica cele două condamnări. Portretul moral al omului supus judecăţii a fost zugrăvit, de asemenea, fără menajamente, pc baza mărturiilor unor biografi şi istorici care au scris înlr-o vreme nu prea îndepărtată de aceea în care a trăit poetul. Acuzatorul şi-a concentrat eforturile pentru a demonstra că in împrejurările istorice date şi în baza legiuirii penale de atunci, osândirea lui Dante era inevitabilă.

c)Apărarea:

Replica apărării a fost viguroasă şi strălucita. Eminentul avocat florentin Dantc Ricci n-a lăsat fără răspuns nici una dintre învinuiri. N-a tăgăduit cusururile poetului, dar a ştiut să pună in lumină rcctimdinca lui de caracter. Temeiurile dc fapt şi dc drept ale condamnărilor Ic-a spulberat cu argumente trase deopotrivă din legislaţia vremii şi din principiile permanente ale dreptului penal. Dublat de un dantolog reputat, apărătorul poetului şi-a fundamentat convingător cererea de achitare. Finalul pledoariei a fost la inâlţimca nobilei cauze apărate:

„Florentinii, negustori şi bancheri robuşti. n-au crezut în divina misiune cu care sc simţea investit Dantc. N-au recunoscut (şi cum ar fi putut?) în omul cu chipul supt şi mersul gârbovit, din mulţimea anonimă a proscrişilor, pc Surghiunitul fără vină purtător de miraculoase mesaje perene Dar istoria a validat gândirea sa şi visul său. Ceea cc ieri i-a fost imputat ca o crimă dc Lese-Patrie, esle astăzi speranţa vie ce însufleţeşte şi consolează lumea dc pe tot pământul"...

„L-au condamnai ca rebel: şi era un profcl".

„L-au izgonit din cetate: şi a avut ca patrie lumea".

„Asupra capului său, in locul securii infame, a coborât în lumina timpurilor o coroană de glorie".

d) Ultimul cuvânt:

in ultimul cuvânt, înaintea deliberării. Dantc Ricci. a explicat rostul rejudecării după aproape şapte sute de ani a procesului lui Dantc arătând că documentele din Libro del Chiodo şi din Libri palcrarum trebuie să fie restudiatc dc jurişli, nu numai de istoriei, filologi şi literaţi, pentru câ tocmai juriştii ar putea, cu tehnica şi cu acea „mens" cc le este proprie, să

protejate interesele publice. Dc aceea, procurorul, în calitate de reprezentant al Ministerului Public, este primul interesat în realizarea efectelor educative ale acţiunilor sale în cadrul duelului judiciar, pe care trebuie să-1 poarte de pe poziţii principale, obiective, cumpătate, ferme.

Dacă avocatul penal îşi va începe pledoaria exprimându-şi satisfacţia cu privire la obiectivitatea reprezentantului Ministerului Public, efectul educativ asupra publicului prezent şi dezbaterii va ti asigurat, rămânându-i să-şi dezvolte, pe fondul obiectivităţii concluziilor procestdui, tezele în apărare.

Dacă acţiunile procurorului vor fi caracterizate ca lipsite de obiectivitate, iar duelul judiciar se va desfăşura pc fondul stării de tensiune, publicul precum şi mijloacele mass-media îşi vor pune întrebarea asupra capacităţii acuzării de a prezenta realitatea faptelor, probelor anchetei şi calificările corespunzătoare. Deci, rolul procurorului este esenţial pentru asigurarea efectelor psihologice de prevenţie generală ale duelului judiciar.

în fine, soluţia. Soluţia care se propune judecătorului este şi aceasta testată intersubiectiv. Astfel, procurorul solicită o anumită pedeapsă. Apărătorul o analizează. încearcă să-i demonstreze argumentarea printr-o contraargumeniarc care porneşte dc la o altă viziune asupra periculozităţii sociale a inculpatului pc care îl asistă şi dc la posibilităţile de reeducare şi resurecţie penală ale acestuia (cu excepţia anumitor infracţiuni foarte grave). Aceasta este pledoaria dc tip criminologie.

Ultimul cuvânt aparţine în chip firesc, procedural şi tradiţional, inculpatului. Opinia acestuia poate fi amplă, cu note de cultură juridică şi aprecieri formulate categoric, deschis şi curajos, asupra rechizitoriului care este criticat, dacă avocatul a susţinut leza achitării.

în cazul ailor inculpaţi sunt formulate idei dc genul: „nu am nimic dc spus", „las la aprecierea instanţei" sau „nu mă simt vinovat".

Dc regulă, atitudinea inculpaţilor la interogatoriu sc reflectă şi în ultimul lor cuvânt.

Secţiunea a 11-a - Psihologia intimei convingeri (De la interogatoriu la luarea hotărârii)

7.2.1. **Intima** convingere - **realitate** mentală, cognitiv afectivă, energizată volitiv

7.2.1.1. Definiţii. Consideraţii.

Din perspectiva juridică, garanţia intimei convingeri este dublă, pomind dc la principiul constituţional al separaţiei puterilor în stat, care trebuie prevăzut expres în orice constituţie democratică şi terminând cu principiul independenţei magistraţilor şi supunerii lor numai legii.

in deliberarea publica a completului, format din preşedintele tribunalului, Erncsto Eula. fost prim preşedinte al Curţii dc casaţie, iar ca membri ai completului prestigioşi profesori universitari şi înalţi magistraţi, s-a mai spus: „Ca uneori Dame a lovit, în aspra sa bătălie dc cetăţean şi poet, pe stăpânilorii vremii, in acele clipe el nu cedat numai conştiinţei sale libere dc om al epocii sale: cl s-a supus datoriei faţă de viitor. A putut Bonifaciu al VIII-lca, a putut Carol de Valois, au putut atâţia alţii, nobili, prelaţi sau suverani, biciuiţi dc cl, sâ-l numească rebel, dar rebelul dc atunci era întemeietorul şi crainicul unei civilizaţii noi. Nu există judecători pentru a judeca geniul... El este singur. în această singurătate sc realizează... răsturnarea poziţiei dintre el. justiţiabilul şi judecătorii săi. pentru că judecătorii sunt astăzi pulbere în mormanul lor, dacă acesta mai poate fi găsit. în vreme ce cl c viaţă vie in lume".

în concluzia acestui paragraf vom spune că duelul judiciar este o metodă judiciară cu încărcătură psihologică orientată spre adevărul pc care îl pretinde justiţia modernă a statului de drept, bazată pc triada hegeliană: teză antiteză - sinteză...

O altă concluzie de ordin psihologic este aceea că naţiunile civilizate nu rămân niciodată tributare erorilor judiciare şi că timpul nu înseamnă şi uitare, ceea ce rezultă că şi noi putem

Convingerea intimă a judecătorului, baza sentinţelor pe care cl le pronunţă, este un element esenţial care sc cuvine studiai şi din punct dc vedere psihologic. Această convingere se bazează la rândul ci pc ceea cc sc cheamă „conştiinţă juridică". Aceasta nu este o noţiune abstractă. Orice membru al corpului magistraţilor şi în special, judecătorul chemat să soluţioneze o cauză concretă sc conduce în activitatea sa dc principiile conştiinţei juridice.

în condiţiile de astăzi, chiar şi această convingere intimă se formează în baza unor legităţi stabilite, legităţi care nu admit principiul aprecierii probelor după criterii formale. Legile procedurale lasă probele la aprecierea exclusivă a instanţei, stabilind ca unic fundament al acestei aprecieri convingerea intimă a judecătorului sprijinită pe cercetarea circumstanţelor cauzei, considerate în totalitatea lor. La acest punct nodal intervin factorii psihologici.

într-adevăr, convingerea intimă a judecătorului va reflecta realitatea cu atât mai fidel, cu cât judecătorul va fi în stare să reconstituie faptele cc i sc relatează (dc acuzaţi, dc martori, de organele judiciare, prin declaraţii, probe materiale etc), după criterii obiectiv ştiinţifice, dând soluţiile cele mai polrivile.

Dar se pune întrebarea: Care sunt factorii care influenţează în mod negativ posibilitatea unei stabiliri obiectiv-ştiinţifice a adevărului?

S-a putut constata că reflectarea realităţii obiective şi relatarea ei, este supusă unei legităţi sui-gencris care, în nenumărate cazuri, denaturează în mod involuntar • faptele. Judecătorul arc dc înfruntat dificultăţi şi mai mari, căci cl va putea reconstitui faptele numai prin experienţă indirectă şi prin textura contradictorie a prezentării faptelor.

Aici este căutat motivul pentru care legislaţia admite fenomenul de apreciere (utilizând chiar termenul) în baza căruia apoi sc formulează convingerea intimă a magistratului.

în aprecierea probelor (directe şi indirecte), judecătorul sc bazează pe experienţa şi cunoştinţele asimilate. Toate acestea fac ca judecătorul să caute şi să găsească analogii în alte cazuri similare pentru a putea vedea mai clar cazul de judecat.

Acest procedeu ajută până la un puncl lămurirea problemelor, dar lotodală, poate constitui un izvor de greşeli, de erori judiciare regretabile.

Forţa psihologică a magistratului nu trebuie să subziste în rigiditatea şi impenetrabilitatea pe care uneori sc străduieşte să o afişeze. Aceste atitudini sunt măşti. Atât procurorul, cât şi avocatul penal cunosc sensibilităţile şi punctele vulnerabile ale magistratului şi încearcă să profite dc ele. îndeosebi, avocatul penal încearcă să sensibilizeze afectivitatea magistratului. în calitate dc protagonişti ai duelului judiciar în procesul penal (acuzatorul public şi apărătorului) îşi formează o convingere intimă proprie asupra cazului, încercând, fiecare cu prilejul dezbaterii în fond a cauzei, să-1 convingă pe magistrat de justeţea punctului său dc vedere.

Susţinerile argumentate ale protagoniştilor se constituie, sub aspect psihologic, în stimuli pentru gândirea magistratului, stimuli ce acţionează corelat cu fondul experienţei, cultura şi informaţiile rezultate din probele administrate, stocate în memoria magistratului, în timpul duelului judiciar, pc care acesta 1-a condus în calitate dc „dominus litis".

Intima convingere a magistratului nu sc formează în mod complet şi calificator decât după epuizarea duelului judiciar şi ascultarea ultimului cuvânt al inculpatului, iar uneori nici după aceea, situaţie pentru care, în înţelepciunea sa, legiuitorul a prevăzut ipostaza repunerii pe rol, dacă magistratul nu a reuşit pe deplin să-şi formeze intima convingere". Rezultă că, din motivaţie psihologică, cazul trebuie reluat.

17. G.F.W.Hcgel „Principiile filosofice ale dreptului" analizează conceptul de intima convingere, subliniind că ultimul cuvânt în decizie îl constituie convingerea subiectivă şi constiinta.

Pe de altă parte, pronunţări anticipate asupra cazului, în medii extrajudiciare, sau manifestări ce ar putea sugera lipsa imparţialităţii, sunt conduite nefireşti, sancţionabile, care pun sub semnul întrebării capacitatea psihologică a magistratului dc a suporta inteleetiv şi afectiv, dar şi volitiv, duelul judiciar, chiar dacă acesta este mai dur, iar uneori presărat cu incidente între părţi sau delicte dc audienţă.

Din punct de vedere psihologic, **convingerea intimă este acea trăire psihică interioară a judecătorului că o anumită stare dc fapt este aşa şi nu altminteri, fundamentând după sine echivalenta stării de fapt cu situaţia din drept.** Psihologic, intima convingere este **o încărcătură mentală şi afectivă care-l echilibrează sufleteşte pe** judecător, **dându-i sentimentul că nu a greşit în apreciere şi. respectiv, judecată.**

în toate cazurile, judecătorul trebuie să scoată la iveală diferenţele individuale ale cazului, să lc supună unei critici, unei analize logice ştiinţifice serioase, înainte de a trage concluziile cc sc impun. Numai analiza detaliată şi severă a realităţii poate să-1 conducă pc judecător la evidenţă, singurul criteriu obiectiv pc care apoi va trebui să se bazeze convingerea intimă şi apoi soluţia procesului.

Din noianul dc amănunte contradictorii, care sc etalează în faţa magistratului, acesta va trebui să facă o selecţie migăloasă şi să construiască, să reconstituie faptul infracţional cu toate mobilele sale cconomico-socialc şi psihologice, cu toate consecinţele faptului. Cu drept cuvânt spunea Flovrens: „toată arta experienţei constă în puterea de a descoperi fapte simple", adică rezultatul analizei trebuie să ducă la o justă simplificare a faptelor.

Dacă pentru mărturii, jurământul rămâne ultima garanţie, sc pune în mod firesc întrebarea: Care este garanţia ultimă a intimei convingeri pe care sc fundamentează o soluţie judiciară? Din perspectiva psihologică, această garanţie nu poate fi alta decât respectarea dc către magistrat (judecător) a principiilor şi legilor dc formare a probelor, a utilizării criteriilor psihologice, iar din perspectiva etică, garanţia este moralitatea judecătorului şi buna sa credinţă.

Garanţia intimei convingeri este dublă, o dată pornind dc la principiul constituţional al separaţiei puterilor în stat, iar pe de altă parte, principiul independenţei magistraţilor şi impunerii lor numai legii.

In ultimă analiză, execută un drept la intimă convingere pc care sc fundamentează posibilitatea magistraţilor, cc constituie un complet de judecată, de a avea opinie separată.

Pentru a asigura corecta funcţionare a intimei convingeri şi a face deliberarea dc orice influenţă, aceasta va avea loc imediat după încheierea dezbaterilor şi se va face în secret.

Judecătorii vor delibera mai întâi asupra aspectelor dc fapt din cele strâns legate de probaţiunc şi apoi asupra celor de drept (calificarea faptei şi aplicarea pedepsei).

In Codul dc procedură penală Carol al Il-lea, se pretinde că părerile sunt culese de preşedinte începând cu judecătorul cel mai mic în grad, tocmai pentru a nu-l influenţa.

Oricum, procesele psihologice ale deliberării pol fi surprinse în motivarea hotărârilor judecătoreşti care încorporează şi psihologia lor.

Putem defini aşadar **intima convingere** ca fiind **o stare psihologică comună tuturor oamenilor în legătură cu părerea lor fermă, de neclintit despre anumite fenomene, evenimente, situaţii.**

Având in vedere procesul penal, putem afirma că acuzatorul şi apărătorul îşi formează o convingere intimă proprie asupra cazului, încercând fiecare cu prilejul dezbaterii cauzei să-1 convingă pc magistral de justeţea punctului său dc vedere.

Duelul judiciar constituie pentru magistrat stimulul cc acţionează corelat cu fondul experienţei, cultura şi informaţiile rezultate din probele administrate.

Intima convingere a magistratului nu se realizează decât după epuizarea duelului judiciar şi audierea ultimului cuvânt al inculpatului, iar uneori nici după aceea, situaţie pentru care

legiuitorul a prevăzut ipoteza repunerii în rol, dacă magistratul nu a reuşit să-şi informeze intima convingere.

Forţa psihologică a magistratului nu constă în rigiditatea şi impenetrabilitatea pe care se străduieşte să o afişeze. Accsic atitudini sunt măşti.

Alai procurorul, cât şi avocatul penal cunosc sensibilitatea şi punctele vulnerabile ale magistratului şi încearcă să profite de ele. îndeosebi avocatul penal încearcă să sensibilizeze afeclivitatea magistratului.

Deliberarea tocmai din aceste considerente este concepută să se realizeze într-o stare dc relaxare psihică din partea magistratului prin care să aprecieze corect probele şi argumentele, tentante intersubiectiv în duelul judiciar, ca şi ultimul cuvânt al inculpatului.

Dacă clementele subiective, străine cauzei sau extrajudiciare dc presiune vor influenţa intima convingere, subordonând-o, atunci duelul judiciar ne apare ca inutil.

7.2.2. Evaluarea şi coroborarea probelor în procesul formării convingerii intime ca trăire psihică de nezdruncinat

Instanţa dc judecată (judecătorul) nu-şi poate forma o convingere intimă, realistă, decât prin evaluarea şi coroborarea tuturor probelor existente la dosar. Doar pe baza acestor probe, cauza poate fi lămurită sub toate aspectele[18]. Dc aceea se impune o scurtă analiză a acestora pentru a putea vedea în cc măsură ajută la formarea convingerii intime.

7.2.2.**1** Declaraţiile învinuitului sau ale inculpatului

Declaraţiile învinuitului sau ale inculpatului, cunoscute şi sub denumirea dc „mărturisire", reprezintă un mijloc important de probă care serveşte mai mult sau mai puţin direct la aflarea adevărului în procesul judiciar. Reglementate în art. 69 C.pr.pcn., aceste declaraţii vor contribui la elucidarea împrejurărilor cauzei şi prin extensie, la formarea convingerii intime a magistratului. Deşi în practică li se acordă o anumită greutate în alcătuirea probatoriului, legea nu conferă o valoare probantă deosebită declaraţiilor învinuitului sau inculpatului, stabilind că pot servi la aflarea adevărului numai în măsura în care sunt coroborate cu restul probelor existente în cauză. Deci, mărturisirea are o forţă probantă condiţionată, fiind necesar a fi coroborată cu celelalte probe, precum şi un caracter divizibil, deoarece poate fi acceptată în parte sau în întregime în funcţie de cum este confirmată sau infirmată dc întreg probatoriul".

Declaraţiile învinuitului sau inculpatului se vor forma pe baza proceselor psihice ale acestuia, procese ce vor trebui avute în vedere dc către magistrat. Aceste mecanisme psihologice sc raportează la trei etape infracţionale:

1. conceperea activităţii infracţionale şi rezoluţia infracţională[20];
2. desfăşurarea activităţii infracţionale;

18. Art. 63 alin. 1 C.pr.pen. - „Constituie probă orice element de fapt care serveşte la constatarea existentei sau inexistentei unei infracţiuni, la identificarea persoanei care a săvârşit-o şi la cunoaşterea împrejurărilor necesare penlni justa soluţionare a cauzei.

Ari. 64 C.pr.pen. - „Mijloacele de probă prin care se constată elementele de fapt cc pot servi ca probă sunt: declaraţiile învinuitului sau ale inculpatului, declaraţiile părţii vătămate, ale părţii civile şi ale părţii responsabile civilmentc, declaraţiile martorilor. înscrisurile. înregistrările audio sau video, fotografiile, mijloacele materiale de probă, constatările

20. C. Bulai „Drept penal român. Partea generală", Ed. Şansa, 1992.

3. etapa postinfracţională - în această etapă îşi lac apari|ia procesele psihice determinate dc teamă, lupta pentru evitarea răspunderii penale specifice încercărilor de simulare - disimulare (minciuna, in general).

Declaraţiile învinuitului vor fi influenţate dc tensiunea psihică postinfracţională, tensiune determinată dc teama dc răspundere, dc teama acuzării.

O influenţă negativă asupra formării declaraţiilor o constituie şi existenţa factorilor obiectivi şi subiectivi determinativi în procesul de percepţie al învinuitului sau inculpatului (condiţii dc vizibilitate nefavorabile, tensiunea psihică existentă, deficiente ale organelor de simţ etc).

De asemenea, declaraţia poate fi influenţată negaliv sau pozitiv dc metoda şi mijloacele dc interogare folosite dc organele de urmărire penală. Aceste metode vor trebui adaptate lipului de personalitate al fiecărui individ şi, de asemenea, însuşi anchetatorul (chiar şi magistratul) va trebui să-şi adapteze şi controleze anumite trăsături dc personalitate.

Prin urmare, deşi nu li se acordă o foiţă probantă superioară altor mijloace dc probă, declaraţiile învinuitului sau inculpatului au o valoare particulară, întrucât servesc la conturarea conţinutului constitutiv al infracţiunii sau cel puţin la cunoaşterea poziţiei subiectului faţă dc fapta săvârşită, magistratul având în vedere toate aceste aspecte.

7.2.2.2. Declaraţiile părţii vătămate

Partea vătămată este subiectul pasiv al infracţiunii, adică persoana care a suferit prin infracţiune o vătămare fizică, morală sau materială.

Fiind subiect principal în cauza penală, declaraţia părţii vătămate este inerentă, mai ales că sc presupune că victima are cunoştinţe nemijlocite cu privire la faptă şi făptuitori.

Formarea declaraţiilor este precedată de un proces psihologic deosebit dc complex, marcat dc capacitatea de recepţionarc a informaţiilor, dc prelucrarea şi stocarea memorială a acestora, precum şi dc existenţa unor factori obiectivi şi subiectivi de distorsiune cc influenţează recepţia.

Magistratul va trebui să distingă în declaraţia părţii vătămate negative datorate stării de tulburare afectivă a victimei şi concretizate în denaturarea inconştientă a celor percepute. De asemenea, trebuie avuţi în vedere şi anumiţi factori ce alterează percepţia actului infracţional: fenomenul dc iluzie, sugestia, efectul „halo".

Declaraţia părţii vătămate poate fi influenţată şi de buna sau reaua-credinţă a acesteia, deoarece victima este interesată în rezolvarea cauzei penale, dar mai presus de toate în dovedirea vinovăţiei făptuitorului, fapt ce va duce la pedepsirea acestuia.

Această expresie a laturii vindicative pur umane cc există în individ, poale duce însă la strecurarea în declaraţie a unor elemente de anumită natură, neveridice, care să determine agravarea răspunderii învinuitului sau inculpatului.

Ca urmare, este necesară coroborarea şi cu alte mijloace de probă pentru a afla adevărul într-o pricină penală. Judecătorul, în virtutea rolului său activ, va filtra toate aspectele existente în declaraţii pentru a-şi putea forma convingerea intimă.

7.2.2.3. Declaraţiile martorului

Declaraţiile, ca şi psihologia acestui participant la procesul penal au fost prezentate în cap. IV, necesitatea studierii pc larg fiind dată dc particularităţile psihologice ale personalităţii acestuia.

7.2.2.4. Înscrisurile

Din punct dc vedere procedural, înscrisurile pot servi ca mijloace dc probă, dacă în conţinutul lor sc arată fapte sau împrejurări dc natură să contribuie la aflarea adevărului (art. 89 C.pr.pen.).

1975.

Termenul de „înscris" poale avea pe lângă această calitate dc mijloc dc probă, şi calitatea dc obiect material al infracţiunilor de fals. înlr-o altă opinie, se subliniază că în sfera înscrisurilor, ca mijloace dc probă intră numai obiectele pe care sunt marcate semnele scrierii fonetice.

Cu alte cuvinte. „înscrisul" nu reprezintă orice mod dc materializare, de exprimare a gândirii şi voinţei într-un obiect material, ci numai exprimarea prin scris, aceasta reprezentând exprimarea prin semne grafice a sunetelor şi cuvintelor[21].

Datorită evoluţiei extraordinare a ştiinţei care a permis refacerea şi reconstihiirea înscrisurilor deteriorate sau distruse, stabilirea autenticităţii şi vechimii acestora, precum şi descoperirea falsurilor prin contrafacere, alterare, deghizare sau imitarea scrisului, magistratul va putea să-şi formeze inlima convingere folosind şi clementele relevate dc munca expertului criminalist.

Fiind mijloace dc probă concrete, nedepinzând, în general, dc aspecte relative (aşa cum este psihologia umană), înscrisurile au un rol foarte important în aflarea adevărului în procesul penal.

7.2.2.5. înregistrările audio sau video

înregistrările audio sau video pot fi efectuate cu autorizarea motivată a prim-procurorului Parchetului Curţii dc Apel. dacă există date sau indicii temeinice privind pregătirea sau săvârşirea unei infracţiuni pentru care urmărirea penală se face din oficiu, iar interpretarea este utilă pentru aflarea adevărului. Aceste înregistrări pot servi ca mijloc dc probă dacă din conţinutul convorbirilor înregistrate rezultă fapte sau împrejurări dc natură să contribuie la aflarea adevărului (ari. 91' C.pr.pen.).

Dat fiind caracterul pur tehnic al acestui mijloc de probă, precum şi aspectele procedurale cu privire la autorizarea pentru interceptare, redarea conţinutului într-un proces-vcrbal, sigilarea şi chiar verificarea prin expertiză, sc poate considera că înregistrările audio sau video sunt „sigure", că reprezintă o reflectare nedeformată a realităţii.

Ca urmare a acestor însuşiri, judecătorul le va reţine şi le va direcţiona în procesul formării convingerii intime.

7.2.2.6. Fotografiile

Fotografiile constituie un mijloc dc probă dc o importanţă deosebită, deoarece prin intermediul lor suni redate rezultatele cercetărilor criminalistice ce duc la aflarea adevărului înlr-o cauză penală.

Indiferent dacă esle efectuată la locul faptei (fotografia judiciară operativă) sau în condiţii dc laborator (fotografia judiciară de examinare), fotografia prezintă numeroase avantaje: fidelitate în fixarea şi redarea imaginii; obiectivitate în prezentarea datelor; influenţă psihologică deosebită atât asupra învinuihilui sau inculpatului, cât şi asupra instanţei.

Judecătorul va trebui să aşeze fotografiile („planşa foto") existenle într-un dosar alături de celelalte mijloace de probă şi să le valorifice în formarea intimei convingeri, fără a fi mfluenţat dc eventuala capacitate a acestora de manipulare. Căci, aşa cum spunea Confucius: o imagine valorează mai mult decât 10000 de cuvinte".

7.2.2.7. Constatările tehnico-ştiinţifice

Conform ari. 112 C.pr.pen.. dispunerea efectuării unei constatări tehnico-ştiinţifice are loc în cazul în care există pericol de dispariţie a unor mijloace de probă sau de schimbare a unor situaţii dc fapt şi este necesară lămurirea urgentă a unor fapte sau împrejurări ale cauzei.

21. L. lonescu - „Expertiza criminalistica a scrisului". Ed. Junimea. Bucureşti. 1973.

Constatările tehnico-ştiinţifice se fac de către specialişti sau tehnicieni, iar aceştia voi răspunde la întrebările în legătură cu obiectul supus cercetării.

Datorită faptului că prin ele se clarifică anumite împrejurări ale cauzei, se poate spune că şi constatările tehnico-ştiinţifice sunt mijloace importante dc probă.

Instanţa, în speţă magistratul, în cazul în care nu consideră clarificate aspectele supuse analizei tehnico-ştiinţifice, poate dispune refacerea sau completarea acesteia. Deci, intima convingere a judecătorului nu sc poate forma în vederea stabilirii unei sentinţe corecte decât dacă toate clementele cazului sunt clare.

7.2.2.8. Constatările medico-Iegale

In cazul în care instanţa este sesizată cu cauze ce implică vătămări corporale sau ale sănătăţii, ori moartea violentă a unei persoane, precum şi o moarte a cărei cauză nu se cunoaşte sau este suspectă, în dosarul respectiv va trebui să existe şi constatarea medico-lcgală a situaţiilor mai sus-citate.

Necesitatea acestui raport este dată de importanţa valorilor lezate prin infracţiune, precum şi dc stabilirea împrejurărilor cauzei aşa cum s-au petrecut în realitatea socială.

Constatările medico-lcgalc pot face lumină în anumite cazuri în ceea ce priveşte latura subiectivă a unei infracţiuni, sau pot releva raportul dc cauzalitate dintre elementul materia; al laturii obiective şi urmarea imediată a infracţiunii, precum şi existenţa anumitor împrejurat: cc aparţin sau nu lanţului cauzal al faptei.

în funcţie de rezultatele constatării, judecătorul îşi poate forma intima convingere spre **c** anumită încadrare a faptei sau spre o altă încadrare, total diferită[22].

Dată fiind valoarea probantă deosebită a acestor mijloace de probă, judecătorul va ţine cont de ele, bineînţeles în coroborare cu celelalte mijloace dc probă existente în cauză.

7.2.2.9 Expertizele

Acest mijloc dc probă vine în completarea constatărilor tehnico-ştiinţifice şi a celor medico-Iegale atunci când acestea nu lămuresc pc deplin anumite aspecte ale pricinii aduse spre judecare.

Ca şi în cazul celorlalte două mijloace dc probă, expertiza poate fi cerută şi de instanţă Raportul făcut în urma analizelor, fie tehnice, fie medico-Iegale, nu poate fi decât în consens cu realitatea. De altfel, există garanţii dc ordin procedural ce înlătură eventualele imixtitudini ce ar urmări denaturarea aspectelor supuse expertizei.

Şi în acest caz, judecătorul va da importanţa cc i se cuvine mijlocului dc probă analizat, punândti-l în legătură cu celelalte date ale cauzei.

7.2.2.10. Mijloacele materiale de probă

în această noţiune, C.pr.pcn. a inclus „obiectele care conţin sau poartă o urmă a faptei săvârşite, precum şi orice alte obiecte care pot servi la aflarea adevărului". Dc asemenea, suni incluse sub denumirea dc „corpuri delicte" şi obiectele care au fost folosite sau au fost destinate să servească la săvârşirea unei infracţiuni, precum şi obiectele care sunt produsul infracţiunii.

Sfera dc cuprindere a acestor mijloace dc probă este foarte largă, dat fiind natura urmelor ce sc pot găsi pe obiect (urme dc mâini, de picioare, de dinţi, de buze. nas sau îmbrăcăminte.

22. Ex.: Cazul Vrăbioru - Dacă s-ar fi constatat drept cauză a morţii lovirea, s-ar fi ajuns la condamnatei făptuitorului pentru „loviri sau vătămări cauzatoare de moarte" conform art. 183 C.pcn. însă, constatându-sc c:'i moartea s-a datorat unor afecţiuni cardiace preexistente morţii. încadrarea în art. 183 C.pcn. nu mai este valabila

urme biologice - fie de sânge, salivă, fire dc păr sau seminale; urme ale unor mijloace dc transport; urme ale armelor de foc; urme ale instrumentelor dc spargere etc). Cu ajutorul experţilor criminalişti, toate aceste urme sunt revelate şi cercetate şi, ca urmare, se pot desprinde concluzii cu privire la anumite circumstanţe ale cauzei.

Judecătorul nu va avea decât rolul să aprecieze toate aceste mijloace dc probă, coroborându-lc pentru a-şi forma imaginea dc ansamblu şi de detaliu a faptei şi pentru a da o sentinţă conformă cu legea şi situaţia de fapt.

7.2.3. Garanţii psihologice şi de personalitate ale intimei convingeri (Exigenţe morale, exigenţe profesionale, exigenţe legale)

Exigenţele morale vizează raportarea reală şi sinceră a magistratului judecător la valorile umane, spunere de adevăr, dreptate, justiţie, bună-credinţă.

Privind astfel, magistratul va trebui să cunoască în ce constau şi cât au fost lezate valorile şi interesele legitime ale omului în lumina drepturilor şi obligaţiilor sale.

Atitudinea generală a magistratului sc raportează la suma de valori şi norme morale unanim acceptate.

Exigenţele de competenţă au în vedere pregătirea modernă de specialitate, experienţa pozitivă şi, nu în ultimul rând, abilitatea judecătorului dc a solicita contribuţia expertizelor de specialitate necesare în cauzele judiciare.

Interesante prevederi în sensul profesiei de magistrat sunt prevăzute în Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare de aplicarea legii, aprobat de Adunarea Generală O.N.U., în decembrie 1979. Astfel, acest cod prevede faptul că nici o persoană implicată în aplicarea legilor nu poate tolera un act dc tortură sau orice altă pedeapsă ori tratament inuman sau degradant şi nici nu poate invoca un ordin al superiorilor săi sau împrejurări excepţionale cum ar fi starea de război, o ameninţare contra securităţii naţionale, pentru a justifica pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

în ceea cc priveşte exigentele legale sc impune cunoaşterea de către judecător a dispoziţiilor legii procesuale, a drepturilor fundamentale ale omului, la care trebuie să se raporteze în permanenţă; de asemenea, prevederile legale cu privire la mărturie, procedeele de tactică şi melodică în efectuarea audierii martorilor.

7.2.**4.** Problematica psihologică a deliberării şi opiniei separate 7.2.**4.1.**

Deliberarea

După ce în şedinţa dc judecată au avut loc dezbaterile, adică şi-au spus cuvântul în fond toate părţile prezente la proces, s-au audiat martorii şi experţii, s-au prezentat mijloacele de probă existente, iar inculpatul şi-a prezentat „ultimul cuvânt" şi instanţa sc consideră lămurită, preşedintele declară dezbaterile închise şi judecătorii care alcătuiesc completul de judecată deliberează în vederea pronunţării hotărârii. Deliberea arc loc în secret (art. 307 C.pr.pen.).

Secretul deliberării are mare importanţă pentru a asigura o hotărâre justă, pronunţată de jucători numai potrivit legii şi convingerii lor intime, pe baza materialului probator din dosar, discutat dc părţi în şedinţă. Astfel sc păstrează încrederea în justeţea soluţiei şi obiectivitatea judecătorilor; totodată, se asigură judecătorilor liniştea pentru a chibzui temeinic.

în procesele simple sau când sc rezolvă o excepţie, deliberarea în secret se poate face chiar in şedinţa dc judecată, dar, dc obicei, judecătorii se retrag în camera de chibzuire pentru deliberare.

Deliberarea este condusă de preşedintele completului, dar el are aceleaşi drepturi în ceea ce priveşte soluţia ca şi ceilalţi membri ai completului.

Din punct dc vedere ul luării hotărârii, nici o dificultate nu există in cazul judecătorului unic. Dacă însă completul dc judecători este alcătuit din doi judecători, în cazul în care aceştia nu cad de acord asupra soluţiei, sc ajunge la divergenţe, tic că este vorba de soluţia finală ce trebuie dată în cauză, fie că este vorba de rezolvarea, pc tot parcursul judecăţii, a unor cereri, excepţii sau incidente. într-o astfel de situaţie cauza se repune pe rol - eventual dc îndată, dacă părţile sunt prezente şi se rejudecă în complet dc divergenţă, adică se întregeşte completul dc judecată cu preşedintele sau vicepreşedintele instanţei sau cu un judecător desemnat de preşedinte, ajungându-sc astfel la un complet format din trei judecători, adică un număr impar.

în ipoteza completului dc divergenţă, hotărârea sc ia, desigur, în unanimitate, cum sc întâmplă de regulă, dar dacă unul din membrii completului nu este dc acord cu opinia majorităţii, el poale rămâne cu o opinie separată. Motivarea opiniei separate este obligatorie.

în cazul în care completul dc judecară fiind format dintr-un număr impar sc ajunge la mai mult dc două păreri (dc exemplu: unul dintre membrii completului este pentru admiterea în întregime a acţiunii, altul pentru respingerea ci, iar al treilea este pentru admiterea ei în parte), judecătorii ale căror păreri sc apropie mai mult sunt datori să sc unească într-o singură părere.

Dincolo de aceste aspecte de ordin strict procedural, deliberarea este concepută şi legiferată pentru ca magistratul, judecătorul să poată cumpăni într-o stare de relaxare psihologică probele şi argumentele, testate intersubiectiv în duelul judiciar.

Dacă clementele subiective, străine cauzei sau extrajudiciare, de presiune vor influenţa intima convingere a magistratului sau vor impune o altă soluţie, substituind voinţa acestuia, atunci duelul judiciar este inutil, iar justiţia ajunge să sc transforme într-o maşină dc fabricat soluţii în serie.

La deliberare nu asistă nici reprezentantul Ministerului Public şi nici grefierul.

Judecătorii vor delibera mai întâi asupra chestiunilor de fapt, deci cele strâns legate de probaţiunc şi apoi asupra celor de drept, adică calificarea faptului şi aplicarea pedepsei. Toţi membrii completului dc judecată au îndatorirea să-şi spună părerea asupra fiecărei chestiuni[23]. Ultimul carc-şi spune părerea este preşedintele.

Prin urmare, şi instituţia deliberării are o componentă psihologică cc arc menirea să pună în valoare personalitatea judecătorului, calităţile ce structurează profilul psihointclcctual şi moral-afcctiv al acestuia, raportarea reală şi sinceră a magistratului la valorile umane perene dc adevăr, dreptate, justiţie, bună-credinţă, cunoaşterea valorilor şi intereselor legitime ale omului în colectivitatea semenilor săi, în lumina drepturilor şi obligaţiilor sale.

Credem, în finalul tuturor consideraţiilor expuse, că structura deliberării, realizată din perspectiva psihologică, poate şi trebuie să fie sistemul dc referinţă al temeiurilor unor soluţii juridice fundamentate pe adevăr şi justiţie[24].

7.2.4.2. Opinia separată (profesionalism, curaj, echilibru psihic)

Câte probleme dc natură juridică şi psihologică ridică probabilitatea magistraţilor cc constituie un complet de judecată de a avea opinie separată şi care este tensiunea intelectuală şi afectivă născute pe această problematică atât la nivelul actului dc înfăptuire a justiţiei, cât şi cel al individului angrenat în acest mecanism: în taberele pro şi contra ale literaturii dc specialitate, ale mijloacelor mass-media şi, nu în ultimul rând, ale practicienilor, o

23. Art. 324 alin. 2 C. pr. pen. Carol al II-lea pretinde că părerile sunt culese dc preşedinte începând cu judecătorul cel mai mic în grad şi continuând în ordinea numirilor. Evident, legiuitorul a ţinut scama in această reglementare de un însemnat motiv psihologic: „pentru ca judecătorii cu o experienţă mai mare, deci cu o

demonstrează situaţia fluctuantă a calificărilor juridice şi, inevitabil, a soluţiilor pronunţate în perioada post-decembristă.

în mod efectiv, orice schimbare dc atitudine în pronunţarea unei soluţii ridică probleme psihologice inter- şi extrajudiciare, indiferent de natura procesului.

Putem conchide că în ultima analiză există şi un drept la intimă convingere pe care se fundamentează posibilitatea judecătorului dc a avea opinie separată.

Problematica legată de aspectul opiniei separate îşi găseşte fundamentarea juridică în dispoziţiile dc drept procedural.

Legiuitorul impune ca hotărârea judecătorului să fie rezultatul acordului membrilor completului de judecată asupra soluţiilor date chestiunilor supuse eliberării. Dacă unanimitatea nu poate fi întrunită, hotărârea se ia cu majoritatea.

Chestiunea supusă analizei capătă nuanţe ce incită la discuţii în momentul în care judecătorul care opinează pentru soluţia cea mai severă trebuie să se alăture celei mai apropiate de părerea sa. Prin lege se consacră această obligaţie a magistratului dc a circumscrie unui punct dc vedere cc va apărea mai apropiat de cel invocat de el. Această obligaţie supusă unei analize mai atente poate da naştere la interpretări nu lipsite de „patimă".

Dacă încercăm o abordare psihologică, considerăm că un clement dc pornire îl va constitui buna-credinţă a judecătorului.

Judecătorul (magistratul) trebuie să dea dovadă de profesionalism pe durata întregului proces şi. de asemenea, dc buna credinţă. Supunerea lui numai legii trebuie dublată şi dc latura morală a personalităţii sale.

Doctrinele moderne dc drept au dat diferite definiţii bunei-credinţe, toate însă pornind dc ia cunoscuta maximă romană: **„Honestc viverc, altern m non laudare sum qui que tribunere".**

Având în vedere ideca fundamentală cc nc preocupă, respectiv buna-credinţă a magistratului, am preferat o definiţie analitică, pornind de la convingerea că o scurtă prezentare a laturilor conceptului bunei-credinţe serveşte mai eficient deontologici activităţii dc judecător şi ideea dc justiţie.

Secţiunea III - Psihologia magistratului (Repere psihologice, exigenţe psihointelectuale şi moral-afective)

7.3.1. Comentarii juridice şi socio-psihologicc asupra actelor normative care reglează implicarea judecătorului ca personalitate în actul de justiţie

în cadrul unui stat dc drept, aplicarea principiului separaţiei puterilor în stat, duce la conturarea unor atribuţii proprii pentru puterea judecătorească. Obiectivul fundamental al acestei autorităţi este dreptatea privită sub multiple faţete: juridică, filozofică, morală etc. De aceea, munca magistraţilor sc prezintă ca fiind deosebit de complexă, întrucât aceştia nu sunt numai simple instrumente de aplicare a normelor juridice, ci şi oameni care lucrează cu oameni de o diversitate nebănuită.

Concluzia firească pentru oricine care citeşte aceste rânduri este că magistratului i se .mpunc cunoaşterea aprofundată atât a actelor normative, cât şi a unor elemente de psihologie. Este adevărat, sufletul fiinţe umane este greu dc prins în formule sau principii, dar psihologia poate ajuta pc magistraţi să muncească mai bine, să-i înţeleagă pe ceilalţi oameni, să-i ajute pe ei înşişi să-şi cunoască propriile limite psihologice şi care sunt mijloacele cu ajutorul cărora aceste limite pol fi depăşite.

Psihologia judiciară apare astfel ca un auxiliar preţios pentru magistraţi, această disciplină neputând fi neglijată în viitor deoarece oferă nebănuite ajutoare pentru oamenii legii şi contribuie la conturarea unui orizont mai larg în înţelegerea fiinţelor umane participante la drama judiciară.

Prin urmare, exigenţele ridicate dc profesiunea de magistrat în statul dc drept sunt extrem de ridicate. Pe de altă parte, se impune ca relaţia dintre aceşti funcţionari publici şi stat să **fie** biunivocă, în sensul că şi statulu: îi revin anumite obligaţii pe care trebuie să le îndeplinească în vederea asigurării unui climat corespunzător injustiţie.

O primă cerinţă este cea dc ordin legislativ. în România, principalele acte normative care tratează această problemă sunt: Constituţia României şi Legea nr. 92/1992 privind organizarea judecătorească, legi la care vom face referiri pc parcursul lucrării.

Actul de înfăptuire a justiţiei poate fi tratat din diferite puncte de vedere. Abordându-1 dintr-o perspectivă juridică, putem spune că, în mare parte, s-au prevăzut garanţiile procesuale corespunzătoare, normele noastre juridice fiind, în general, la nivelul exigenţelor internaţionale.

Principiile fundamentale statutatc în Constituţia noastră sunt rodul unor dezbateri filozofice care s-au desfăşurat pe parcursul multor secole, principii care s-au impus în lumea democratică. Punctul dc plecare îl constituie art. 1 alin. 3, care prevede câ „România este un stat de drept, democratic şi social". în cuprinsul aceleiaşi dispoziţii constituţionale regăsim ideca că printre valorile supreme garantate sc află dreptatea, demnitatea omului, drepturile şi libertăţile cetăţenilor. Pentru a se înfăptui această dreptate este necesar accesul liber la justiţie. Dc altfel, art. 21 arată că „orice persoană se poate adresa justiţiei pentru apărarea drepturilor, a libertăţilor şi a intereselor sale legitime. Nici o lege nu poate îngrădi exercitarea acestui drept". O altă cerinţă elementară pentru realizarea actului de justiţie este egalitatea cetăţenilor în faţa legii şi a autorităţilor publice, fără privilegii şi fără discriminări, nimeni nefiind mai presus de lege. Principiul supremaţiei absolute a legii apare indirect şi în prevederile art. 123, unde se arată că Justiţia sc înfăptuieşte în numele legii". Legea este stăpâna autoritară a societăţii, chiar oamenii legii sunt nevoiţi să sc supună legii (dar numai acesteia), independenţa judecătorilor nefiind - în concepţia Constituţiei - o independenţă faţă dc lege. Având în vedere faptul că uneori dreptatea nu triumfă, apărând erori judiciare, art. 48 alin. 3 consacră principiul răspunderii patrimoniale a statului pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare săvârşite în procesele penale.

Analizând problematica înfăptuirii justiţiei din punctul dc vedere juridic, trebuie să avem în vedere şi dispoziţiile Legii nr. 92/1992 care caută să ofere un cadru instituţional adecvat. Justiţia trebuie să se înfăptuiască în mod egal pentru toate persoanele, lără nici un fel de discrimarc (art. 4 alin. 2).

7.3.2. Consideraţii socio-juridice cu privire la implicaţia judecătorului în stadiul actual al societăţii româneşti

Tratând aceeaşi problematică şi dintr-o perspectivă morală, putem observa interferenţele legislative cu cele etice, în sensul că uncie trăsături morale impuse magistratului sunt reglementate în acte normative. Aceste laturi ale personalităţii trebuie să sc îmbine într-un mod fericit cu profesionalismul său. Legea nr. 92/1992 constituie o dovadă că legiuitorul român a înţeles într-o oarecare măsură să dea importanţa cuvenită moralităţii magistraţilor, lără a uita să pună accentul şi pe pregătirea lor juridică temeinică.

Astfel, una din condiţiile cerute dc art. 50 pentru a fi numit magistrat, este ea persoana care aspiră la această funcţie să nu aibă antecedente penale şi să se bucure dc o bună reputaţie; art. 76 prevede că magistratul poate fi eliberat din funcţia pe care o deţine, dacă acesta a fost condamnat definitiv pentru o faptă prevăzută de legea penală, dacă împotriva lui s-a luat

măsura îndepărtării din magistratură, fie ca sancţiune disciplinară, tic pentru vădita incapacitate profesională; art. 90 precizează că **„magistralii sunt datori să se abţină de la orice acte sau fapte de natură să compromită demnitatea lor în funcţie şi în societate":** an. 93 reglementează **răspunderea disciplinară a magistralilor pentru comportările care dăunează interesului serviciului sau prestigiului justiţiei,** iar an. 94 consideră că **o abatere disciplinară este constituită din manifestările care aduc atingere onoarei sau probaţiunii profesionale.**

Sc încearcă astfel să se transpună în plan normativ o cerinţă a realităţii sociale. Pentru ca lcgiuitoml român să continue în aceeaşi dircc|ic cu mai multă îndrăzneală, este necesară studierea aprofundată, interdisciplinară a personalităţii şi profesionalismului magistratului în statul de drept. Doleanţele societăţii faţă dc acest slujbaş al dreptăţii sunt mari, dar este firesc ca şi acesta din unnă să aibă, la rândul său, dorinţe - mai mari sau mai mici. mai mult sau mai puţin realizabile în viitorul apropiat - care sc cer satisfăcute. Nu ne referim acum la acele dorinţe pur subiective ale magistratului privit ca om (dorinţe care diferă dc la persoană la persoană), ci la acele doleanţe profesionale care au un anumit grad dc obiectivitate şi care se refenl la crearea unor condiţii materiale prielnice înfăptuirii în bune condiţii a actului dc justiţie. Nu trebuie să uităm faptul că dreptatea nu se poate realiza în practică dacă toate forţele interesate nu-şi unesc eforturile. Cu toate că puterea judecătorească dispune de puternice garanţii constituţionale, garanţiile materiale nu sunt suficiente. Este adevărat, nimeni nu poate fi acuzat acum dc situaţia materială existentă în ţară, dificultăţile cu care se confruntă justiţia fiind complexe şi generate dc cauze multiple. Bulversarea materială şi morală a societăţii româneşti se va estompa în următorii ani, instituţiile statului dc drept îşi vor ocupa locul firesc într-un stat democratic. însă, este necesar ca, încă de pe acum, să îmbinăm latura teoretică şi practică, să atragem atenţia asupra necesităţilor materiale impuse de înfăptuirea unei justiţii corespunzătoare. Sc impune să fim filozofi, dar şi pragmatici, altfel legea rămâne doar pc hârtie, nctiind transpusă în practică.

Vom aborda mai întâi latura teoretică pentru a releva care sunt calităţile psiho-intelcctualc şi moral-afcctive impuse magistratului în contemporaneitate.

Mai întâi, trebuie să fim conştienţi că orice magistrat este, înainte dc toate, un om care nu este perfect, are propriile sale limite. Profesiunea sa, dc mare responsabilitate socială, îi impune autoeducata, autocenzura, pcnnancnta dorinţă şi permanentul efort de auloperfecţionare. Este normal să se aplice aici spusele lui Tercntius: „Homo **suin** ct nihil Întinam a me alicnum puto". Dar nu trebuie să uităm că: „Errarc humanum est, a perseverare diabolicum". A persevera în greşelile incompatibile profesiunii dc magistral, esle diabolic şi nu poate fi admis.

Munca magistratului îmbină latura juridică, psihologică a actului de justiţie. Deci, activitatea lui nu poate fi rezumată doar la încadrarea unui fapl în textul legii şi aplicarea unei sancţiuni prevăzute dc norma juridică. El trebuie să decidă „sine ira el studio", în condiţii **de** imparţialitate să reflecteze asupra argumentelor şi contraargumentelor părţilor din proces, obiectivul final fiind realizarea dreptăţii. Judecătoml este ca un matematician care, având **dc** rezolvai ecuaţia unui proces, trebuie să găsească toate soluţiile acelei ecuaţii. Mai mult decât atât, judecătorul trebuie să aleagă soluţia potrivită. în alegrca căreia intervin o seric dc factori mai mult sau mai puţin cuantificabili. Aici apar şi factori legaţi de psihologia magistratului privit ca om cu defectele şi calităţile lui. Acest om raţionează, dar deciziile judiciare sunt rodul, uneori, unor antipatii **sau** simpatii, a unor prejudecăţi ele, în mai mare sau mai mică măsură. Prezenţa acestor sentiment în luarea unei hotărâri judecătoreşti afectează obiectivitatea, imparţialitatea **dc** care trebuie să dea dovadă magistratul. De aceea, el trebuie să lupte cu cl însuşi în vederea reducerii, pe cât posibil, a ponderii acestor sentimente în procesul decizional. Oricum, magistralul **va** trebuie să se pronunţe cu privire la cauzele cu care esle investit, pcnlni că astfel, judecătorul - dacă va refuza să judece - va putea fi urmării ca culpabil de denegare de dreptate. Cauzele **cu care se** confruntă instanţele judecătoreşti suni dc o complexă diversitate, nepulândit-sc spune că cele civile, de exemplu, sunt mai uşor dc soluţionat decât cele penale. Fiecare dosar arc particularităţile lui, ascunde în spatele filelor viaţa trecută, prezentă şi viitoare a unor oameni care au poziţii procesuale diferite: reclamant sau pârât, inculpat sau parte vătămată etc. în toate aceste situaţii, judecătorul - care este „dominus litis" - trebuie să dea dovadă de mobilitate psihologică, să sc adapteze unor situaţii din cele mai diverse şi din cele mai neprevăzute.

Prin urmare, exigenţele impuse unui magistrat în statul de drept sunt legate de: cunoaşterea profundă şi nuanţată a dispoziţiilor dc drept material şi procesual, a drepturilor fundamentale ale omului la care trebuie să sc raporteze în permanenţă, raportarea permanentă, sinceră şi reală a judecătorului la valorile umane perene de adevăr, dreptate, justiţie, bună-credinţă. Sc au în vedere normele morale unanim acceptate de societate, norme care vin în întâmpinarea literei şi spiritului legii. Se cere, aşadar, o pregătire interdisciplinară, dar şi calităţi morale, în lipsa cărora un slujitor al dreptăţii nu şi-ar îndeplini cu succes atribuţiile ce îi revin. Armonizarea acestor cerinţe generale dă judecătorului abilitatea de a sc descurca în hăţişul dc norme şi tipuri dc indivizi umani cu care se confruntă în cariera sa, astfel că atât experienţa pozitivă, cât şi cea psihologică sunt hotărâtoare.

7.3.3. Exigenţe morale, juridice şi social-eticc impuse de „Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare de aplicarea legii"

în decembrie 1979, Adunarea General a ONU adopta „Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare de aplicarea legii". Art. I prevede că: „Persoanele răspunzătoare de aplicarea legii trebuie să se achite permanent de datoria pe care Ic-o impune legea, servind colectivitatea şi protejând orice persoană împotriva actelor ilegale, conform înaltului grad dc responsabilitate pe care li-l cere profesia lor". Art. 2 din acelaşi cod arată că: „în îndeplinirea sarcinilor pe care le au, cei răspunzători de aplicarea legii trebuie să respecte şi să protejeze demnitatea umană, să apere drepturile fundamentale ale oricărei persoane".

7.3.4. Profilul psiho-intelectual şi moral-afcctiv al magistratului

Analizând profilul psiho-intelectual şi moral-afectiv care sc impune unui magistrat, vom vedea ce calităţi sunt necesare acestuia.

7.3.4.1. Integritatea funcţiilor senzoriale

Integritatea funcţiile senzoriale este o activitate psihică cc sc impune a fi prezentă la orice magistrat. O funcţionare adecvată a analizatorilor săi asigură un comportament profesional echilibrat. Judecătorul trebuie să evite pc cât posibil factorii perturbatori, cum sunt: depresia, oboseala etc, să posede o stare corespunzătoare sănătăţii şi să dispună de o marc capacitate dc efort voluntar. Voinţa, stăruinţa în muncă de aflare a adevărului sunt trăsături necesare conturării personalităţii oamenilor legii.

7.3.4.2. Gândirea

Gândirea unui judecător trebuie să fie îndreptată spre esenţa evenimentului judiciar. Cauza dedusă judecăţii are la bază o realitate socială care trebuie conturată cu precizie pentru că de stabilirea situaţiei de fapt depinde soluţia juridică aplicabilă în speţa respectivă. Gândirea trebuie să se caracterizeze prin claritate, profunzime, rigoare şi să se bazeze pc un dezvoltat spirit critic autoreflexiv. Mobilitatea gândirii, perspicacitatea, pot duce la separarea aspectelor semnificative de cele nerelcvante, a celor reale dc cele imaginare, la sesizarea ncconcordanţclor.

Pc baza acestui proces psihic care este gândirea, judecătorul realizează o reflectare a realităţii sociale pc baza căreia urmează să tragă concluzii. Trebuie să subliniem importanţa spiritului analitic (care ajută la înţelegerea rapidă şi justă a clementelor unui fapt) şi a spiritului sintetic cu ajutorul căruia se face trecerea de la particular la general, existând însă riscul dc a li confundată uşor analogia cu identitatea. Dar această confuzie este cu atât mai gravă cu câl niciodată nu vor putea ti întâlnite două cauze identice. O specificitate a raţionamentului judiciar este intervenţia factorului psihologic, ignorarea lui nefiind indicată deoarece un raţionament poate li perfect corect din punct de vedere logic formal, dar să ducă la concluzii false tocmai prin apariţia acestui clement subiectiv.

7.3.4.3. Memoria

Un alt proces psihic dc o deosebită importanţă pentru activitatea magistratului îl constituie memoria care sc bucură dc o individualitate specifică. Locul distinct ocupat de memorie în cadrul sistemului psihic uman poate fi explicat prin faptul că indivizii, în decursul vieţii lor. intră în contacte multiple cu mediul extern. In urma acestor contacte ei recepţionează informaţii diverse pc care le stochează şi Ic conservă pentru ca apoi, pc baza experienţei acumulate, să Ic utilizeze în vederea desfăşurării în condiţii eficiente a activităţii umane. Memoria oferă personalităţii umane o istorie a devenirii ei, legând în timp comportamentele anterioare de cele actuale. Judecătorul operează cu principiul reversibilităţii atunci când este solicitat să stabilească starea de fapt pe baza probelor administrate în cauză. Stocarea informaţiilor, deci intervenţia memoriei apare atunci când magistratul trebuie să coroboreze probele administrate; cu acest prilej, informaţiile reţinute de memorie sunt codificate, prelucrare şi interpretate.

Judecătorului îi sunt necesare alât memoria de lungă durată, cât şi cea de scurtă durată. Primul tip de memorie contribuie la păstrarea experienţei acumulate în cursul activităţii anterioare: ea înglobează informaţiile despre evenimentele percepute sau trăite, interpretările date acestora având în vedere criterii diverse. Al doilea tip dc memorie este dc o egală importanţă cu primul tip, întrucât, în cursul dezbaterilor judiciare, judecătorul intră în relaţii interpersonalc, comunică cu diferitele părţi din proces şi este necesar ca aceste relatări ale partenerilor dc discuţie să fie consemnate în scris.

7.3.4.4. Capacitatea înţelegerii psihologice (empatia)

S-ar impune ca judecau>i ui să dispună de o mare capacitate de înţelegere psihologică. Protagoniştii dramelor judiciare sunt persoane diferite, cu structuri temperamentale diverse. Cel care le decide soarta trebuie să încerce să lc înţeleagă motivele, stările afective, reacţiile lor tSn momentul comiterii faptei prejudiciabilc. Magistratul îşi va mobiliza inteligenţa şi talentul său profesional pentru a descoperi eventualele jocuri ale părţilor din proces. Va da dovadă dc pricepere acela care sesizează culisele afacerii judiciare, punându-se astfel în valoare abilitatea lui profesională. Este sesizai, analizat şi judecat rolul real sau fictiv pe care o anumită persoană il joacă, analiza psihologică a comportamentului acesteia putând duce la aflarea adevărului. Această activitate trebuie coroborată cu studierea contradicţiilor apărute în cursul derulării procesului sau a unor ncconcordanţc ivite între faptă şi împrejurările comiterii ci. Confruntarea dinlre judecător şi justiţiabil, pc acest plan, apare cu pregnanţă în cadrul proceselor penale, când se încearcă, de către apărători, înlăturarea sau diminuarea răspunderii penale pentru mfractori, introducându-sc noi variante, sau în cazul cauzelor civile complexe, în care miza este mare. Interesant pentru domeniul judiciar este că aceste variante sc pot referi fie la fapta în sine. fie la norma juridică aplicabilă în speţa respectivă, în acest ultim caz intervenind operaţiunea de încadrare juridică a faptei. Lansarea acestor variante în proces se poate face de instanţa de judecată sau de părţile implicate. Cercetarea judecătorească a faptelor necesită un efort intelectual, gândirea şi nu plasarea magistralului în locul reclamantului sau pârâtului, a infractorului sau părţii vătămate. Adoptarea unei asemenea poziţii (judecătorul se pune în gând în locul acuzatului) arc repercusiuni asupra stabilirii vinovăţiei persoanei, putându-1 duce pc reprezentantul legii la concluzia că acuzatul se face vinovat de săvârşirea faptei în condiţiile în care întrebându-se dacă, în aceleaşi condiţii ar fi acţionat la fel sau nu, ajunge la un răspuns negativ. De «asemenea, situarea judecătorului pe poziţia victimei poate avea aceeaşi consecinţă, deoarece în acest caz devine extrem de subiectiv, „simte cum se declanşează în cl reflexele răzbunării·' (Claparede). Atunci când judecă, magistratul arc în vedere o multitudine de factori: elementele obiective ale speţei, dar şi anumite clemente care ţin dc psihologia sa. Nu trebuie să uităm că este şi cl o fiinţă umană care rcac;ionează emoţional la diverşi siimuli externi. Poate avea o influenţă deosebită pentru stabilirea sancţiunii, starea de dispoziţie ultimă generată de multiplele particularităţi obiective ale cauzei dedusă judecăţii. Adoptarea unei asemenea atitudini este inevitabilă, face parte din felul noslru de a fi, esle specifică oricărui om şi chiar nu poate fi justificată. Această poziţie este prezentă pretutindeni şi permanent, într-o proporţie mai marc sau mai mică, la orice persoană, întrucât prin esenţa lui. omul este o fiinţă care face judecăţi de valoare, acordând fiecărui act o anumită semnificaţie şi având o anumită atitudine faţă de aceasta - de aprobare, de indiferenţă sau dezacord. Profesionalismul magistralului constă în reducerea, pe cât posibil, a gradului de subiectivism în activitatea de judecată.

7.3.4.5. Clarviziunea

O altă trăsăturii de caracter care se impune a fi prezentă la un profesionist este clarviziunea. Spiritul critic este necesar în munca magistratului, dar prezenţa acestuia într-o proporţie prea mare dăunează, neputând oferi formarea unei imagini dc ansamblu corecte înlr-o anumită cauză. Relatările părţilor de proces trebuie privite cu rezervă, ele fiind primite dc instanţă în condiţiile coroborărilor lor cu alte probe administrate. Nu este recomandabilă bănuiala excesivă pentru că astfel judecătorul sc substituie procurorului, încălcându-sc principiul imparţialităţii. îndoiala prezentă într-un grad exagerai de mare determină alterarea procesului de formare a convingerii intime al judecătorului. Acesta din urmă va dovedi o rigiditalc nerecomandabilă unui profesionist, va deveni o persoană pentru care argumentele apărării nu vor avea sorţi de izbândă, fiind total neglijate, în schimb acuzarea va fi demnă dc crezare în totalitate. Adoptarea unei asemenea atitudini va duce în mod inevitabil, la rutină, la absenţa raţiunii în activilatca dc punere în practică a prevederilor legale, deoarece judecătorul care sc va afla în aceste situaţii va proceda la aplicarea unor analogii superficiale, nu va ţine scama dc multitudinea realităţilor concrete. Magistratul respectiv va pierde contactul cu viaţa dc zi cu zi, fiind ancorat în lumea abstractă a normelor juridice, nefiind capabil să-şi adapteze soluţia judiciară în funcţie dc particularităţile speţei. Pentru el există doar nişte tipare imuabile în care trebuie turnate hotărârile pe care le ia, singurul indicator fiind aparenta analogie dintre tipar şi cauza dedusă judecăţii. Sc poale spune că, în acest caz nu sc formează o intimă convingere a judecătorului întrucât acesta nu a luat în considerare specificitatea speţei, nu a avut loc în forul său interior o deliberare în adevăratul înţeles al cuvântului, aplicând un anumit text dc lege în mod mecanic.

7.3.4.6. Echilibrul. Toleranţa

în activitata pc care o desfăşoară în domeniul aplicării legii, judecătorul reprezintă în faţa justiţiabililor autoritatea statală care se caracterizează prin obiectivitate. Prin urmare, i se cere magistratului să posede un echilibru emoţional, procesele afective declanşate de derularea unui proces să fie caracterizate ca fiind ponderate. Mecanismele psihice ale oamenilor sunt extrem de diverse, uneori greu dc încadrai într-un anumit tipar. Reprezentantului legii i se cer foarte multe calităţi. Acestea pot fi dobândite printr-un autocontrol riguros şi permanent; judecătorul trebuie să dea dovadă dc multă tolerantă, de stăpânire dc sine, dc o mare disponibilitate de a asculta. Sunt lotal contraindicate: dezgustul, plictiseala, sila, agresivitatea, nervozitate etc. Trebuie să se manifeste faţă de părţile din proces o atitudine rezervată, un om impresionabil sau frământat de propriile probleme nefiind recomandat pentru această profesie. Găsirea unui echilibru optim pentru fondul psihic al judecătorului este greu de realizai deoarece trebuie avut în vedere faptul că şi acesta este

o fiinţă umană care sc caracterizează prin sentimente, subiectivitatea făcându-şi loc într-un anumit grad în procesul decizional. Cauzele care sc află pc rolul instanţelor judecătoreşti aduc un noian de informaţii între care se stabilesc conexiuni în vederea descoperirii adevărului. De asemenea, aceleaşi cauze provoacă diferite şi complexe contacte comunicaţionale ale magistratului cu părţile din proces. Toate acestea duc la configurarea unor sentimente specifice, diferite de la o persoană la alta, afectivitatea având-şi rolul ei bine determinat: un fond psihic pozitiv, echilibrat poate influenţa o reuşită profesională.

7.3.4.7. Lipsa prejudecăţilor, a antipatiei sau simpatiei pentru justiţiabili

Reprezentantul autorităţii judiciare trebuie să facă dovada şi a altor calităţi: lipsa prejudecăţilor, a antipatici sau a simpatiei faţă de justiţiabili.

Analizând mecanismul psihologic de apariţie a acestor stări afective, putem spune că raţiunea nu ocupă un rol primordial, experienţa fiecărui individ spunându-şi cuvântul. Atracţia sau repulsia resimţită dc magistraţi faţă de o parte din proces reprezintă un veritabil obstacol în calea principialităţii dc care trebuie să dea dovadă în actul dc justiţie. Apariţia acestor stări sufleteşti pozitive sau negative este spontană, asociaţiile involuntare făcute dc un om variind în funcţie dc situaţia concretă cu care el sc confruntă. Magistratul trebuie să nu se lase influenţat de acei factori care mizează pe simpatia lor în vederea reducerii pedepselor ce li sc cuvin.

7.3.4.8. Buna-credinţă

O altă cerinţă fundamentală care se impune a fi prezentă la judecător este buna lui credinţă. Ea implică o sinceritate în cuvinte (conformitatea gândurilor omului) şi o fidelitate în angajamente (concordanţa cuvintelor cu faptele săvârşite dc acesta). Marcus Tullius Cicero spunea că buna-credinţă constă în: „sinceritate în cuvinte (veritas) şi fidelitate (constantia) în angajamente". Magistratul trebuie să dea dovadă de loialitate, prudenţă, ordine, temperanţă. Este necesar ca autoritatea judecătorească să subordoneze acţiunea d eînfăptuirc a justiţiei principiului aflării adevărului, respectării legii şi ordinii de drept. Această putere statală trebuie să acţioneze independent, nefiind admisibile intervenţii ale celorlalte puteri. Cauzele deduse judecăţii trebuie să fie soluţionate numai pe baza existenţei unor probe certe, să tic respectate procedurile legale, evitându-sc orice fel de abuzuri. Respectarea garanţiilor procesuale, a prezumţiei de nevinovăţie, a dreptului la apărare, a drepturilor fundamentale ale omului, joacă un rol important pentru caracterizarea conceptului dc bună-credinţă. O altă latură a acestui concept este formată din abţinerea magistratului dc la producerea prejudiciilor. El este dator să observe posibilele vicii existente pe parcursul procesului şi să le înlăture, să dovedească receptivitate la solicitările apărării faţă de eventualele prejudicii. Scopul final al acestei bune-credinţe esle pronunţarea, de către judecător, a unei hotărâri legale şi temeinice. Soluţia judiciară aplicabilă unei speţe trebuie să fie rezultatul unei convingeri inlime. Această convingere are rolul ei cardinal pentru activitatea de judecată şi este protejată printr-o serie de pârghii juridice: afirmarea principiului separaţiei puterilor în stat, a independenţei magistraţilor şi supunerii lor numai legii, a inamovibilităţii lor. Alături de aceste garanţii juridice amintim importanţa pc care o au: moralitatea şi buna-credinţă a judecătorului, respectarea de către acesta a principiilor şi legilor dc formare a probelor, utilizarea criteriile psihologice.

7.3.5. Conotaţii psihologice asupra deliberării în pronunţarea sentinţei

Legislaţia noastră procesuală asigură un cadru adecvat formării intimei convingeri: imediat după închiderea dezbaterilor în fond arc loc deliberarea completului dc judecată; deliberarea are un caracter secret, la ca participând numai membrii completului; judecătorii vor avea în vedere în primul rând chestiunile de fapt şi apoi cele de drept; ei sunt obligaţi să-şi spună părerea, ultimul cuvânt avându-1 preşedintele, aceasta pentru a nu-i influenţa pe cei care au o mai mică experienţă. Luând în considerare principiul colegialităţii completelor de judecată, trebuie să ajungem la concluzia - firească pentru toţi - că sc poate întâmpla să existe o opinie separată. în acest caz, deşi opinia separată nu va avea câştig dc cauză în soluţia judiciară, totuşi, este importantă recunoaşterea unui drept la intima convingere. Judecătorul aflat într-o asemenea situaţie îşi va motiva opinia.

Opinia separată dovedeşte forţa convingerii intime, existenţa unei coloane vertebrale profesionale şi dc conştiinţă, simţul moral, etic şi juridic, curajul propriei opinii. Timpul poate să verifice susţinerile sale în cadrul unor eventuale erori judiciare. Atunci când opinia separată este îmbrăţişată apoi de instanţa de control judiciar sau de practică, intervine mulţumirea şi satisfacţia profesională dc a avea dreptate. Momentul acesta îl face pe judecător să uite starea dc disconfort psihic pe casre o trăieşte în clipa luării deciziei, în sensul adoptării opiniei separate. Lupta care sc dă în sufletul său cu ocazia formulării opiniei separate este deseori acerbă, conştiinţa spunându-şi cuvântul în cele din urmă, reuşind să învingă în faţa argumentului majorităţii. De multe ori, oamenii sunt înclinaţi să se lase înfrânţi de aceste motivări, în acest moment gândindu-se că opinia majorităţii îşi va impune punctul de vedere în luarea deciziilor. Este periculos ca argumentul majorităţii să sc impună unor oameni care adoptă această opinie nu dintr-o intimă convingere, ci dintr-o lenevie intelectuală sau dintr-o cântărire a avantajelor oferite de îmbrăţişarea opiniei majorităţii şi a dezavantajelor viitoare create dc opinia minoritară spre care tinde conştiinţa lor profesională. Abdicarea de la principiul supremaţiei intimei convingeri şi adoptarea unei atitudini oportuniste sunt incompatibile cu profesiunea de magistrat. A face acest lucru înseamnă a-şi trăda profesia, a realiza în cele din urmă un act dc injustiţie.

Vom remarca faptul că procesul deliberării, pe lângă aspectele lui procedurale relevate mai sus, are şi condiţii psihologice. Intima convingere duce Ia formarea unei păreri ferme despre anumite realităţi sociale. Această părere va fi în cadrul legii, în litera şi spiritul ei, şi nu în afară. Dreptul subiectiv la intimă convingere nu implică posibilitatea formării unei opinii care să intre în conflict evident cu normele legale. Judecătorul trebuie să sc supună, în ultimă instanţă, legii. Iată anumite limite între care poate opera această convingere intimă, depăşirea lor echivalând cu încălcarea principiului supremaţiei legii.

Opera finală a procesului de deliberare este construită din pronunţarea unei hotărâri judecătoreşti care trebuie să cuprindă, pe lângă soluţia adoptată şi motivarea acesteia din urmă. în considerentele hotărârii sunt reflectate gândirea şi psihologia membrilor completului dc judecată, judecătorii stabilind care este situaţia dc fapt, care este norma juridică aplicabilă, făcând chiar o interpretare a textului dc lege respectiv. Au un rol deosebit în formarea ultimei convingeri. Buna-credinţă, existenţa unei conştiinţe morale, sentimentul că au respectat prevederile legale în procesul de aflare a adevărului, că au utilizat mijloace adecvate şi că au luat măsurile care se impuneau în cauză.

Judecătorul îşi formează o convingere intimă în condiţiile în care părţile din proces cu interese contrare prezintă faptele în mod contradictoriu, oral şi public. Sunt administrate în faţa instanţei probe diverse, unele dintre ele susceptibile dc mai multe interpretări. Completul de judecată trebuie să stabilească situaţia de fapt, fiind nevoie de o adevărată abilitate, în condiţiile în care acuzarea şi apărarea îşi prezintă punctul de vedere. Se vor cântări probele aduse dc fiecare parte şi sc va adopta soluţia care se impune. Experienţa indirectă a magistralului îşi spune cuvântul în stabilirea modului dc desfăşurare a faptelor deduse judecăţii, în aprecierea probelor. Principiul liberei aprecieri a probelor uşurează, dar şi îngreunează procesul de administrare a justiţiei. Uşurează pentru că reprezentantul legii nu mai este sclavul probelor preconstituite (dc exemplu valoarea care sc acorda în trecut mărturisirii judiciare - regina probelor), practica judiciară demonstrând în numeroase cazuri că acordarea apriorică a unei anumite valori unei anumite probe a fost generatoare de erori judiciare. Dar se şi îngreunează actul de înfăptuire a justiţiei deoarece magistratul este singurul care decide valoarea unei anumite probe, în condiţiile prezentării contradictorii a faptelor. Sc ajunge astfel să sc caute şi să se găsească analogii în alte cazuri asemănătoare deoarece practica nc demonstrează că nu se întâlnesc două fapte perfect identice. Utilizarea

analogiilor este benefică până la un moment dat pentru că şi ca poate genera erori judiciare. Analogia nu se poale confunda cu identitatea, judecătorul trebuie în permanenţă să scoată în evidenţă particularităţile speţei, să le supună unei critici înainte de a pronunţa o soluţie. Analiza amănuntelor contradictorii cu care este confruntat omul legii, impune acestuia o selecţie riguroasă, stabilindu-se în cele din urmă faptul prcjudiciabil. Rolul experienţei personale nu trebuie să fie absolutizat, intuiţia îl poate duce pc judecător Ia ipoteze şi concluzii false. Dc aceea, pentru completa sa lămurire, este necesară analiza tuturor clementelor cauzei. Examinarea atentă a acestora conduce la formularea unor premise şi concluzii valabile. I se cerc magistratului o atenţie permanentă dc-a lungul şedinţei de judecată, să manifeste interes faţă dc orice cauză, să nu considere că speţa X este mai grea şi speţa Y mai uşoară. Apărarea şi acuzarea sunt două părţi demne de un egal interes pentru judecător, spusele lor vor fi cântărite în mod corespunzător atunci când sc va stabili soluţia judiciară. Reprezentantul legii Uxbuic să sc obişnuiască să urmărească cu atenţie orice fază a dezbaterii. Sc solicită din partea lui existenţa stăpânirii de sine, să nu fie pripit în tragerea concluziilor, să nu influenţeze cu nimic desfăşurarea dezbaterilor. Acţionând în sens invers, magistratul respectiv contribuie la Încălcarea imparţialităţii, deci soluţia dată în finalul procesului va fi lipsită dc acel grad dc obiectivitate cerut în mod constant de o justiţie echitabilă.

Toate aceste calităţi pretinse dc profesiunea dc magistrat pot fi realizate printr-un autocontrol sever, printr-un proces permanent de autocunoaştere, prin lupta continuă pe care o dă omul cu sine însuşi, căutând să se perfecţioneze din punct de vedere moral. Totuşi, trebuie să recunoaştem că indivizii sunt inegali dacă îi privim prin prisma înzestrării native inu sunt cu toţii la fel de educabili şi nu învaţă cai toţii la fel), că oamenii provin din medii sociale neomogene (aceste medii produc tipuri deosebite, cu necesităţi şi motivaţii diferite). Magistratul este **o** fiinţă umană care are şi el **o** anumit rezistenţă faţă de interdicţiile legale sau morale. Prescripţiile imperative pot fi încălcate atunci când intervin conjuncturi favorabile, ocazie cu care rezistenţa individului faţă de tentaţii dispare. Tentaţia de a încălca legea în vederea obţinerii unor avantaje facile a existat dintotdeauna şi ca devine mai marc atunci când împrejurările favorabile sc generalizează la nivel dc societate. Este cazul societăţii româneşti care, prin neasigurarca unor condiţii minime, obiective pentru înfăptuirea corespunzătoare a actului de justiţie, favorizează apariţia germenilor corupţiei, incorectitudinii, subiectivismului.

Dacă până acum nc-am ocupai dc calităţile personale ale magistratului, privite oarecum în mod izolat, ne propunem să analizăm în continuare calităţile impuse dc relaţia complexă dintre judecător şi participanţii la proces. Densitatea relaţiilor interpersonalc determină în mod obligatoriu o mobilitate psihologică a reprezentantului legii. El trebuie să îndeplinească multiple obiective, variate în funcţie de natura şi specificitatea cauzelor. Dacă nc-am referi numai la procesul penal, judecătorul adună, examinează şi coroborează probele, stabileşte dacă există sau nu o anumită infracţiune, stabilind răspunderea penală. Oricum, este de la sine înţeles că relaţia dintre judecător şi inculpat sc caracterizează printr-o stare de tensiune, ceca ce explică stresul profesiunii de magistrat.

Tensiunea emotivă sau nervoasă în care se desfăşoară cercetarea judecătorească este justificată dc trăirea emoţională generată de contactul inculpatului cu reprezentantul oficial al autorităţii care trebuie să adopte o atitudine politicoasă, rezervată, profesională prin ţinută şi vocabular. Mai ales în cadrul procesului penal se simte un fond tensional difuz, protagoniştii fiind judecătorul, inculpatul, partea vătămată, fiecare având un interes diferit. Piesa dc bază a acestei arene pe care sc confruntă subiecţii procesuali este magistratul care trebuie să adopte o conduită fermă, să fie atent asupra componentelor voluntare şi involuntare ale comportamentului expresiv al părţilor în vederea interpretării lor corecte, să disecamă între motivele care declanşează starea emoţională, într-un cuvânt să fie un bun observator, un fin psiholog. Sc impune ca atitudinea judecătorului în cadrul procesului penal să se caracterizeze prin: calm. echilibru, stăpânire de sine, lipsa gesturilor dc nervozitate, a tonului ridicat sau a ticurilor, încredere în forţele proprii, privirea interlocutorilor direct în ochi pe tot parcursul contactului comunicaţional în vederea surprinderii şi interpretării comportamentului lor expresiv. Judecătorul trebuie să dovedească existenţa unei gândiri suple şi mobile, a unui spirit dc observaţie bine dezvoltat, argumentările sale să fie caracterizate printr-o mare forţă logică, să fie rapid în observarea unor amănunte semnificative, să sc exprime clar, să exceleze prin inteligenţă în discuţiile purtate cu interlocutorii săi, să fie subtil în analizele sau sintezele efectuate de el etc. Un bun profesionist va dispune dc acest fler dc care oricine s-ar simţi mândru. însă, absolutizarea nejustificată a acestei experienţe personale, a intuiţiei profesionale, determină o mulţime care poate duce la: refuzarea elementeloi^dc noutate sau a comportamentelor teoretice, instalarea rutinei, activitatea magistratului în cauză fiind presărată cu automatisme şi stereotipuri: dobândirea unor trăsături de caracter (impertinenţă, bănuială excesivă, suspiciune) care sunt incompatibile cu această profesiune.

în cadrul unui proces civil sau penal, un moment important pentru aducerea unor clarificări cauzei dedusă judecăţii este audierea martorilor. Relaţia magistrat - martor cuprinde cel puţin două aspecte: unul procesual - întrucât se vor respecta normele procesuale, iar celălalt care vizează latura psihologică a comunicării. în condiţiile în care martorul este dc bună-credinţă, magistratul este dator să-l ajute să-şi biruiască teama, emotivitatea, indiferenţa, să capete îndrăzneală, să devină responsabil. în practică acest deziderat se loveşte de un impediment obiectiv: lipsa dc timp în condiţiile existenţei unui număr prea mare de dosare pentru o şedinţă obişnuită dc judecată, ceea ce afectează în cele din urmă calitatea actului dc justiţie. împrejurările în care sc desfăşoară audierea martorilor în faţa instanţei (martorul fiind nevoit să răspundă întrebărilor acuzării şi apărării, deci cl sc află la mijlocul unor interese contradictorii) impun ca judecătorul să asigure condiţiile unei audieri obiective, să prevină şicanarca sau sugestionarca martorilor. Judecătorul este obligat să descopere când martorul a relatat adevărul, să motiveze nu numai reţinerea depoziţiei conforme cu realitatea ci şi înlăturarea cele opuse. Pentru aceasta se poate folosi, alături dc alte criterii ştiinţifice, testarea martorului care revine asupra depoziţiei cu tehnica de detecţie „poligraf", ale cărei pcrformanţtc sunt net superioare aprecierilor subiective ale magistratului. Relaţia martor-

judecător implică existenţa anumitor raporturi dintre conştiinţele conduitele lor, pe de o parte, şi mărturia, pe de altă parte, contradictorialilatea punând în discuţie valabilitatea mărturiei în faţa justiţiei (se înlătură mărturia, ncsanc|ionându-se martorul de bună-credinţă, ori sc înlătură mărturia, sancţionându-se, în genere, martorul de rea-credinţă). Sunt posibile următoarele variante atunci când analizăm raportul care arc drept:

a) **prim termen - conştiinţa, conduita magistratului;**

b) **al doilea termen - mărturia.**

a) Judecătorul a cunoscut caracterul ncsincer al mărturiei mincinoase, dar l-a acceptat în vederea pronunţării unei anumite soluţii. Motivele acceptării pol fi de natură politică sau ocultă, exponentul legii fiind chiar corupt în anumite situaţii.

b) Magistratul şi-a neglijat rolul activ în admiterea şi aprecierea probelor şi a reţinut ca valabilă o mărturie mincinoasă sau o mărturie falsă, întemeiată încă din „stătu nascendi" pe deficienţe de percepţie ale martorului sau distorsiuni ulterioare acestui moment.

Dacă primul caz sc referă la presiunile diverse exercitate asupra justifici sau la corupţie, al doilea caz vizează culpa deontologică a magistratului.

Mărturia poate fi influenţată şi dc atitudinea martorului faţă de judecător, în mare măsură. Pc baza unei experienţe anterioare stocate în memorie, martorul are o anumită atitudine faţă dc autorităţi, în genere, dar şi faţă dc magistratul aflat în faţa sa, privit ca o persoană care îi devine simpatică sau antipatică. Un magistral care şlie să trezească simpatii spontane martorului, îşi asigură colaborarea acestuia. Dacă martorul este o persoană care acţionează sub impulsul acestor efecte. în momentul reactivării informaţiilor, în funcţie dc simpatia sau antipatia resimţită faţă dc cel care conduce cercetarea, martorul va face sau nu eforturi de a da lămuririle cerute pentru elucidarea cazului. Nu trebuie să uităm faptul că în contactul cu autoritatea judiciară, în condiţiile unei stări emoţionale mărite, se produce la martor blocajul memorial, procesul reactivării fie sub forma reproducerii, fie sub forma recunoaşterii, este compromis. Judecătorul trebuie să cunoască aceste aspecte ale psihologici martorului, dar şi altele care nu vor putea fi relevate în acest stadiu. Merită să facem următoarea precizare; aprecierea unei mărturii se va baza pc două principii fundamentale, şi anume: cel al sincerităţii martorului şi cel al fidelităţii percepţiei şi acurateţei reproducerii datelor cu privire la făptuitor şi împrejurările faptei. Magistratul este obligat să interpreteze datele pc care i le oferă conduita, fizionomia şi reacţiile exterioare ale celor cu care sc află în tntcrcomunicarc psihologică. Toate aceste interpretări, ca şi o serie de alte date culese pc parcursul procesului vor contribui în final la formarea intimei convingeri a judecătorului.

Rolul judecătorului sc relevă şi în cadrul duelului judiciar care arc două figuri centrale în procesul penal: acuzatorul public şi apărătorul. Sc aplică aici principiul contradictorialităţii: toate probele administrate în cauză sunt supuse discuţiei părţilor, procurorului, instanţei şi apărătorului. Instanţa dc judecată cunoaşte diferitele puncte dc vedere exprimate oral în şedinţă dc părţi cu interese contrarii, ea trebuind să disceamă între acestea şi să sc oprească asupra unei soluţii legale şi temeinice. Judecătorul este obligat dc legislaţia procesuală să pună în discuţia părţilor probele, diverse probleme de drept substanţial şi procesual. Prin această operaţiune se obţin şi se cântăresc informaţiile pc care le va folosi pentru justa soluţionare a cauzei.

Unii magistraţi sunt „tipicari", adică dau dovadă de corectitudine, dorind să respecte normele procedurale, fiind extrem dc minuţioşi în această operaţiune dacă le permite timpul. Cei doi protagonişti ai duelului judiciar trebuie să se adapteze, din punct de vedere procedural, la exigenţele acestui tip dc judecător, reuşind astfel să colaboreze cu completul de judecată.

Relaţia interpersonală judecător - acuzator - apărător se desfăşoară într-un cadru reglementat, dar prezintă şi o componentă psihologică ce nu poale fi neglijată. Oricum, avocatul şi procurorul trebuie să ţină seama de personalitatea magistralului pentru reuşita colaborării. Astfel, sentimentul de antipatic provocat de avocat sau procuror judecătorului, poate duce la sancţionarea inculpatului cu o pedeapsă mai mare, conturându-se astfel subiectivismul în procesul decizional.

La formarea intimei convingeri a judecătorului poate contribui în mod complet şi edificator apărătorului inculpatului. Atunci când se pun concluzii în fond, pledoaria avocatului este analitică, căutându-se chiar de la început captarea atenţiei completului de judecată.

Una din funcţiile psihologice ale duelului judiciar se referă la psihologia inlimci convingeri a magistralului învestit cu luarea deciziei. Dacă judecătorul are un drept asupra intimei convingeri, acelaşi lucru sc poate spune şi despre avocat şi procuror. Fiecare din aceşti doi protagonişti ai duelului judiciar arc punctul său de vedere şi cu ocazia dezbaterii dc fond a cauzei ei vor căuta să-şi impună opinia în faţa completului, Argumentele aduse de cele două părţi constituie stimuli pentru gândirea magistratului, stimuli ce interacţioncază cu experienţa dc viaţă, cultura şi informaţiile desprinse din probele administrate. Dc cele mai multe ori, intima convingere a judecătorului sc formează abia după derularea duelului judiciar şi după ultimul cuvânt al inculpatului. în ipoteza în care această intimă convingere nu s-a conturat, atunci legislaţia procesuală vine în ajutorul judecătorului, reglementând instituţia repunerii pc rol.

Momentul procesual în care sc ia hotărârea în cauza dedusă judecăţii apare extrem de important. Judecătorul trebuie să fie într-o stare dc relaxare atunci când pune pe lalgcrelc balanţei justiţiei probele şi argumentele. Deliberarea în stări emoţionale puternice nu va conduce la soluţii legale şi temeinice. Judecătorul nu trebuie să sc lase influenţat dc presiunile exercitate din exterior sau de unii factori subiectivi, străini cauzei. în situaţia contrară, loatc dezbaterile de fond ale cauzei vor fi lipsite de importanţa cuvenită, iar justiţia nu s-ar mai contura ca o putere independentă în stal. ei ca una dependentă de forţe obscure care au ca valori sociale valori străine statului dc drept.

Am încercat pe parcursul acestui studiu să arătăm multiplele faţete ale activităţii judecătorului, calităţile psiho-intclcctuale şi moral afective ale acestuia, prezenţa acestora asigurând o personalitate bine conturată şi un profesionalism dc care va nebui să dea dovadă orice magistrat dintr-un stat dc drept. Analizarea psihologică a exponentului autorităţii judiciare s-ar impunc să fie completată cu relevarea condiţiilor materiale optime înfăptuirii actului de justiţie. Este adevărat că aceste condiţii materiale sunt asigurate în legislaţia românească (în Constituţie şi Legea nr. 92/1992), dar transpunerea lor în practică lasă dc dorit, aceastea având consecinţe negative pentru justiţia românească. Pc viitor, pc măsura îmbunătăţirii acestor condiţii, sc va asigura o calitate corespunzătoare actului dc împărţire a dreptăţii. Oricum, acum dar şi pe viitor, toate forţele stalului cu atribuţii în acest domeniu trebuie să-şi unească eforturile, contribuind în mod hotărâtor la o justiţie de calitate, la executarea hotărârilor judecătoreşti. Legea, privită ca o regulă de csen|ă raţională edictată dc autoritatea stalală, exercită o anumită presiune asupra indivizilor particulari, căutând să evite devianţa şi să iisigure conformismul şi fidelitatea acestora faţă de modelul general stabilit. Ideal ar fi fost ca oamenii să li interiorizat aceste norme şi să fi respectat valorile proclamate dc ele. D;ur, întotdeauna, într-o societate, indiferent dc contextul ci organizaţional, s-au manifestat tendinţe dc tip anatomic. A trebuit să intervină autoritatea judiciară, privită ca o formă a controlului social, pentru a estompa aceste devianţe. Sc relevă astfel rolul coercitiv al justiţiei, încereându-se să se ajusteze continuu reacţiile negative ale indivizilor la schemele cu valoare generală. Iar magistraţii, ca reprezentanţi legitimi ai puterii judecătoreşti, trebuie să tic conştienţi in permanentă dc misiunea pc care o au de înfăptuit, dc dificultatea ei, de calităţile psihointclcctuale şi moral-afcctivc impuse dc profesie şi societate, de adevărul că sunt şi ci fiinţe omeneşti supuse greşelilor, sentimentelor, limitelor nonnale pentru orice individ uman.

Dorinţa de a îndrepta răul produs în societate este binevenită ca şi lupta îndârjită în care sc implică multă pasiune, luptă în urma căreia va trebui să învingă binele şi valorile morale consacrate sau nu pe plan legislativ.

Secţiunea IV - **Avocatul - personalitate** în **templul justiţiei (Coordonate psihologice)**

A. Consideraţii generale

7.4.1. **Talent şi vocaţie în arta avocatului. Comentarii asupra conceptului de talent**

a) **Din perspectiva simţului comun:** mentalităţi anacronice, nerealistc, clişee;

b) **Din perspectiva interpretărilor ştiinţifice:**

Profesia dc avocat, deşi la fel dc nobilă ca profesia de medic, a trezit mereu, prin implicaţiile sociale specifice, atitudini contradictorii, uneori paradoxale.

Mulţi şi-au manifestat aprecierea şi chiar admiraţia pentru activitatea avocaţilor, uneori plină de riscuri. Cu toate acestea, mereu sc găseşte câte ceva de reproşat avocaţilor, şi aceasta încă din vremurile străvechi, chiar şi în perioadele de strălucire a retoricii. Astfel, din datele istorice, a ajuns până la noi ştirea că după ce nevasta lui Amoniu rusesc asasinată din propriul lui ordin, acesta ar li ordonat ca lui Cicero să i sc taie limba pentru a nu mai putea critica pc nimeni.

Şi în timpul Revoluţiei Franceze, ordinul avocaţilor a fost desfiinţat din cauză că avocaţii sc manifestau critic la adresa noului regim.

Se spune că şi Napoleon i-ar fi detestat pe avocaţi. Totuşi el a fost cel care a reînfiinţat ordinul avocaţilor, dându-şi seama dc utilitatea sa, considerându-1 ca unul dintre mijloacele cele mai propice pentru a menţine ordinea, pentru a favoriza dorinţa dc împăcare a părţilor şi pentru a asigura funcţionarea justiţiei.

Din păcate, avocaţii sunt desconsideraţi chiar dc magistraţi, dc aceia care ar trebui să lc fie alături. Aceştia apreciază activitatea avocaţilor numai după cc trec de partea cealaltă a barei şi cunosc ei înşişi „îngustimea vanitoasei lor păreri"[25]. Există magistraţi care fac aprecieri nepotrivite, le fac viaţa grea avocaţilor, ncacordându-le solicitudinea şi întregul lor respect. Dintre gesturile nepotrivite ale magistraţilor, cele mai grave se petrec în pretoriu, când avocaţii îşi susţin pledoariile şi sunt oarecum la discreţia magistraţilor care conduc dezbaterile. Sunt cazuri în care magistraţii îi întrerup pc avocaţi atunci când aceştia îşi susţin cauza, lc fixează termene pentru care conchide, fac aprecieri jenante etc.[26].

Avocaţii trebuie înţeleşi şi apreciaţi aşa cum se cuvine, fiindcă istoria, faptele dc scamă ca şi situaţiile mărunte demonstrează ceea ce profesorul Louis Halphcn spunea: „Este mai uşor să-i bârfeşti, decât să tc dispensezi dc ci".

Păcatul împotriva baroului sc plăteşte. Aşa cum afirma profesorul Mircca I. Manolescu: „Nici n-ai apucat bine să critici şi să-i dispreţuieşti pe avocaţi, că destinul face să ai nevoie de ci şi să-i doreşti binevoitori şi apţi de a te ajuta".

Ideile principale care circulă pe stradă în opinia celor neautorizaţi, despre arta avocatului, jespre talentul şi vocaţia care sunt necesare pentru exercitarea acestei arte sunt în număr dc trei. Mai întâi este ideea „trivială", apoi ideea mistică şi apoi concepţia de politică a profesiilor.

„Trivialitatea" cu care este privită profesia de avocat şi însuşirile cu care sunt necesare pentru exercitarea acesteia înseamnă a contura portretul avocatului din doar câteva elemente. Spre exemplu, se spune că avocatul este un „vorbăreţ", că este un „clănţău". Aşadar, după opinia comună, avocatul este un om care poale vorbi uşor despre orice, „un

25. M. I. Manolescu „Aria avocatului. Şapte prelegeri", Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997, pag. 91.

26. În cartea sa „L'avocal", Henri Robcrt citează exemplul unui avocat care în timp ce pleda l-a surprins pe preşedintele completului dc judecată cerând asesorilor să sc pronume, deşi el nu-şi terminase pledoaria. Atunci ..tiu! i-a cerut preşedintelui ea să-i dea ascultare. La întrebarea preşedintelui cc anume vrea să mai spună, avocatul i-a replicat: „Solicit Curţii să-mi dea un act cu care să justific vorbăre|", „un uşor şi iule la vorbă".

In opinia comună, talentul este un „dar misterios". Aceasta este ideea mistică prin care sunt explicate succesul unora şi lipsa de şansă a altora. Pretinzând că nu au fost „dăruiţi" cu talent, cei in cauză explică mistic ceea cc ar trebui cercetat şi explicat ştiinţific. în consecinţă, ei sc resemnează ca în faţa unei fatalităţi.

In concepţia de politică profesională se susţine ideea că în barou „intră cine vrea, dar rămâne cine poate". Profesorul M. I. Manolescu o asemăna cu liber-schimbismul lui Caragiale[27].

Tot din perspectiva simţului comun, întâlnim părerea că avocatul este nu numai vorbăreţ, dar în cc priveşte inteligenţa şi foarte „şmecher". în cc priveşte moralitatea, labilitatea convingerilor avocatului, acesta este subiect de cancanuri: avocatul pledează pentru ori cauză, astăzi într-un sens, mâine în alt sens. El este un om care nu e convins dc ceca cc spune.

Aceste concepţii dc simţ comun sunt greşite. Ele se opun rezultatelor ştiinţei.

Vorbind despre talent, din punct de vedere teoretic, putem afirma că pentru a profesa avocatura, este nevoie de talent. Ştiinţa şi filozofia cu reprezentanţii lor din vremuri străvechi, împărtăşeau ideea că talentul este o inspiraţie, ca aceea a „demonului lui Socrate". Reprezentanţii mai recenţi, cei din Şcoala lui Lombroso, credeau că talentul şi geniul sunt nişte stări morbide. Psihanaliştii susţineau că talentul este sublimară unor complexe refulate. Psihologul Adler afirma că talentul n-ar fi decât eflorescenta unor insuficienţe ale organelor nervoase. Sintetizând diversele păreri, observăm că acestea sc deosebesc prea puţin de ceea ce sc crede potrivit simţului comun.

Abătându-se de la aceste concepţii, ştiinţa mai recentă a considerat că talentul este înflorirea superioară, dusă la maximum, a înzestrărilor existente în oricare om şi îndeosebi a inteligenţei.

7.4.2. Inteligenţa în arta avocatului - Avocatul ca om de ştiinţă

Psihologii susţin că inteligenţa înseamnă sesizarea de raporturi, de relaţii şi dc corelaţii între lucruri, dar, în acelaşi timp şi între relaţii şi lucruri. Şi toate acestea în funcţie şi de desprinderea unui înţeles.

Filozoful francez Jean Paulhan considera inteligenţa, din punct de vedere ştiinţific, de două feluri: analitică şi sintetică.

Inteligentul de tip analitic este pătrunzător, sfredelitor, descoperind detalii care altora le scapă. Inteligentul de tip sintetic arc o viziune dc ansamblu, realizând un înţeles total nou, o sinteză. Inteligenţa analitică caracterizează îndeosebi pc omul de ştiinţă, în timp ce inteligenţa sintetică este specifică artistului.

Avocatul nu este însă doar un artist înzestrat cu o inteligenţă sintetică, ci şi un om dc ştiinţă cu aptitudini analitice şi, mai mult, un artizan, un profesionist. De aceea, în activitatea sa avocatul trebuie să valorifice virtuţile ambelor tipuri dc inteligenţă.

Prima preocupare a avocatului ţine dc domeniul ştiinţei, al ştiinţei dreptului. în faţa instanţelor judecătoreşti, avocatul trebuie să desfăşoare o activitate creatoare în domeniul ştiinţei, iar pentru aceasta i sc cerc talentul special al omului dc ştiinţă, care are două componente esenţiale, spiritul ştiinţific şi talentul intelectual.

Potrivit logicianului francez Edmond Goblot. spiritul ştiinţific este o virtute morală, caracteristizată în primul rând dc o puternică iubire de adevăr, dar şi de alte calităţi, precum sinceritatea intelectuală, profunzimea şi rigoarea în gândire, scormonirea detaliilor etc.

Cercetând inteligenţa şi sub alte aspecte, psihologii au ajuns la concluzia că tipurile dc inteligenţă pot fi clasificate şi după alte criterii în: inteligenţă verbală, inteligenţă tehnică şi inteligenţă socială. în avocatură sunt necesare toate cele trei tipuri de inteligenţă, dar

27. M. I. Manolescu - op. cit., pag. 96.

opinia comună, avocalul eslc un om care poate vorbi uşor despre orice, „un vorbăreţ", „un uşor şi iute la vorbă".

I n opinia comună, talentul este un „dar misterios". Aceasta este ideea mistică prin care sunt explicate succesul unora şi lipsa de şansă a altora. Pretinzând că nu au fost „dăruiţi" cu talent, cei in cauză explică mistic ceca ce ar trebui cercetat şi explicat ştiinţific. în consecinţă, ci sc resemnează ca în faţa unei fatalităţi.

în concepţia de politică profesională sc susţine ideea că în barou „intră cine vrea, dar rămâne cine poate". Profesorul M. I. Manolescu o asemăna cu libcr-schimbismul lui Caragiale[27].

Tot din perspectiva simţului comun, întâlnim părerea că avocatul este nu numai vorbăreţ, dar în cc priveşte inteligenţa şi foarte „şmecher". în ce priveşte moralitatea, labilitatea convingerilor avocatului, acesta este subiect de cancanuri: avocatul pledează pentru ori cauză, astăzi într-un sens, mâine în alt sens. EI este un om care nu e convins dc ceea cc spune.

Aceste concepţii de simţ comun sunt greşite. Ele se opun rezultatelor ştiinţei.

Vorbind despre talent, din punct de vedere teoretic, putem afirma că pentru a profesa avocatura, este nevoie de talent. Ştiinţa şi filozofia cu reprezentanţii lor din vremuri străvechi, împărtăşeau ideea că talentul este o inspiraţie, ca aceea a „demonului lui Socrate". Reprezentanţii mai recenţi, cei din Şcoala lui Lombroso. credeau că talentul şi geniul sunt nişte stări morbide. Psihanaliştii susţineau că talentul este sublimară unor complexe refulate. Psihologul Adlcr afirma că talentul n-ar fi decât eflorescenta unor insuficienţe ale organelor nervoase. Sintetizând diversele păreri, observăm că acestea se deosebesc prea puţin de ceea ce se crede potrivit simţului comun.

Abătându-se de la aceste concepţii, ştiinţa mai recentă a considerat că talentul este înflorirea superioară, dusă la maximum, a înzestrărilor existente în oricare om şi îndeosebi a inteligenţei.

7.4.2. Inteligenţa în arta avocatului - Avocatul ca om dc ştiinţă

Psihologii susţin că inteligenţa înseamnă sesizarea de raporturi, de relaţii şi dc corelaţii între lucruri, dar, în acelaşi timp şi între relaţii şi lucruri. Şi toate accslea în funcţie şi de desprinderea unui înţeles.

Filozoful francez Jcan Paulhan consideră inteligenţa, din punct de vedere ştiinţific, dc două feluri: analitică şi sintetică.

Inteligentul de tip analitic este pătrunzător, sfredelitor, descoperind detalii care altora le scapă. Inteligentul de tip sintetic are o viziune dc ansamblu, realizând un înţeles total nou, o sinteză. Inteligenţa analitică caracterizează îndeosebi pc omul de ştiinţă, în timp cc inteligenţa sintetică este specifică artistului.

Avocatul nu este însă doar un artist înzestrat cu o inteligenţă sintetică, ci şi un om de ştiinţă cu aptimdini analitice şi, mai mult, un artizan, un profesionist. Dc aceea, în activitatea sa avocatul trebuie să valorifice virtuţile ambelor tipuri dc inteligenţă.

Prima preocupare a avocatului ţine dc domeniul ştiinţei, al ştiinţei dreptului. în faţa instanţelor judecătoreşti, avocatul trebuie să desfăşoare o activitate creatoare în domeniul ştiinţei, iar pentru aceasta i sc cere talentul special al omului dc ştiinţă, care are două componente esenţiale, spiritul ştiinţific şi talentul intelectual.

Potrivit logicianului francez Edmond Goblot, spiritul ştiinţific este o virtute morală, caracteristizată în primul rând de o puternică iubire de adevăr, dar şi de alte calităţi, precum sinceritatea intelectuală, profunzimea şi rigoarea în gândire, scormonirea detaliilor etc.

Cercetând inteligenţa şi sub alte aspecte, psihologii au ajuns la concluzia că tipurile dc inteligenţă pot fi clasificate şi după alte criterii în: inteligenţă verbală, inteligenţă tehnică şi inteligenţă socială. în avocatură sunt necesare toate cele trei tipuri de inteligenţă, dar îndeosebi cea verbală, considerată ca inteligenţă tipică. Ea este inteligenţa tipică pentru că

27. M. 1. Manolescu - op. cit., pag. %.

funcţia principală a inteligenţei este de a surprinde înţelesuri, iar aceste înţelesuri trebuie să-şi afle o expresie verbală.

Avocatul are nevoie dc o inteligenţă verbală mai întâi ca om de ştiinţă, fiindcă ştiinţa înseamnă un limbaj bine alcătuit, iar ştiinţa dreptului este, în bună măsură, o ştiinţă dc concepte, dc abstracţii.

Inteligenţa tehnică şi inteligenţa socială sunt, de asemenea, necesare avocatului, dar se deplasează către celelalte ipostaze în care sc înfăţişează avocatul nu ca om dc ştiinţă, ci ca artizan şi ca artist-". Sunt însă şi alte aspecte ale inteligenţei dc care avocatul are nevoie. Este vorba dc puterea dc a disceme, discernământul fiind o facultate esenţială a inteligenţei. Alături de virtuţile spiritului ştiinţific, discernământul este pentru avocat indispensabil.

7.4.**3.** Avocatul artist

în paragraful anterior am afirmat că avocatul este şi artist. Tocmai de aceea cl trebuie să aibă şi o inteligenţă tehnică, fiindcă activitatea sa are caracter practic.

Persoana avocatului cunoaşte o dublu ipostază, de artizan şi artist în acelaşi timp. Avocatul este artizan în măsura în care foloseşte un ansamblu de procedee şi de mijloace tehnice pentru exercitarea profesiei sale, dar şi artist, ca autor al unei opere literare care este pledoaria, specie a genului retoric menită să determine convingerea judecătorului.

Componenta artizanală a profesiei se poate desprinde şi perfecţiona, dar arta avocaţială (pledoaria) în sensul înalt al cuvântului exclude reţetele, pentru că opera de artă nu este un fabricat.

Cristalizarea activităţii avocaţiale într-o pledoarie, cu toate atribuţiile unei opere de artă este titlul de nobleţe al profesiei de avocat[2''].

Pentru a reuşi în profesia sa nu este însă dc ajuns ca avocatul să aibă talent intelectual şi artistic. El trebuie să se preocupe îndeaproape de arta dc a vorbi. O vorbire este cu atât mai frumoasă cu cât este mai uşor de înţeles, producându-lc în acelaşi timp ascultătorilor plăcere şi emoţie. Ea contribuie la conservarea faptelor şi argumentelor expuse. Trebuie combătută judecata celor care socotesc că, cu cât avocatul vorbeşte mai frumos, mai tehnic, mai artistic, cu atât este mai puţin convins.

Avocatul este posesorul unei inteligenţe discursive cc trebuie dublată dc o putere intuitivă, ceca ce este caracteristic unui artist. Dc asemenea, pe lângă intuitivilate, avocatul trebuie să aibă o anumită adâncime sufletească, o tonalitate afectivă. El este posesorul acestor calităţi artistice, fiindcă cl trăieşte faptele realităţii cu o reacţie afectivă mult mai puternică decât omul dc rând.

La aceste calităţi se adaugă, având un rol foarte important, fantezia creatoare care este produsul imaginaţiei. Artistul - avocat este un om dc fantezie creatoare, pentru că în disputa judiciară cl creează aşa-numita ipoteză judiciară, pe care o înfăţişează în faţa instanţei dc judecată. Aceasta ipoteză judiciară conţine clemente empirice, adică starea dc fapt a speţei şi chestiunile de drept, ambele sudate prin „diagnosticul juridic".

28. M. **I.** Manolescu - **op. cit.,** pag. 101.

20. **Trăsălurile pledoariei şi tipurile de oratori** (li. Allavilla - **„Psihologia giudi/jaria",** voi. II, Unionc lipogralico-cdilricc Torinese. 1955. pag. 826-831)

Recunoscând şcolii ilalicnc dc psihologie judiciara inerilelc ştiinţifice în materie, lucrările dc specializare citează în mod constant pc Burice Allavilla, autor dc prestigiu, graţie nu numai cercetărilor din domeniu, dai şi calităţii sale de ilustru avocat. Fără a intra în amănunte, vom menţiona că autorul citai subliniază particularităţile psihologice ale comunicării intre avocat şi părţile pc care Ic asistă, cerinţele tehnice, estetice, retorice şi ştiinţifice ale pledoariei pe care o consideră şi un act dc cultură.

in ceca cc priveşte tipurile de oratori, autorul distinge **oratorul** strălucitor: **oratorul raţional;** oratorul **umorist şi oratorul prolix** (minuţios, dar neclar şi diluat).

Fantezia creatoare îl va ajuta pc avocat să prezinte starea de fapt în aşa fel încât auditorii săi să-şi închipuie că participă ci înşişi la desfăşurarea evenimentelor.

La **calităţile** necesare avocatului artist: **intuiţie, adâncime psihică, fantezie creatoare,** se mai adaugă **expresivitatea.** Avocatul artist trebuie să găsească expresivitatea unor lucruri faţă de care oamenii de rând au o atitudine neutră, banală. El trebuie să găsească tuturor faptelor şi împrejurărilor pe care Ic înfăţişează în expunerile sale, o semnificaţie care poate fi generală sau numai de speţă.

7.4.4.Avocatul- profesionist al vocaţiei

Ca om de ştiinţă şi ca artist, avocatului i se cerc, aşa cum am arătat, talent. El este însă şi artizan, om de activitate praclică, şi în această calitate i sc cerc să aibă vocaţie.

Potrivit părerilor obişnuite, talentul corespunde noţiunii „dc diletant", iar vocaţia corespunde celei de „rutină". Aceste idei sunt false şi trebuie înlocuite cu explicaţii ştiinţifice.

După părerea psihologilor, **vocaţia** înseamnă **o sumă de aptitudini pentru a putea realiza o profesie.** Nu este suficient ca o persoană să se simtă chemată pentru o profesie, ci trebuie să simtă un impuls irezistibil, să simtă că nu ar putea face altceva. Fără această iubire faţă de profesia aleasă, nu sc poale ajunge la vocaţie.

în opinia profesorului Mircca I. Manolescu „talentul şi vocaţia pot fi create, dar nu tc poţi dispensa nici dc unul, nici dc celălalt, dacă vrei să te realizezi ca personalitate într-o anumită profesie. Se pot crea amândouă prin studierea aptitudinilor necesare. Dar mai întâi se cerc să tc studiezi pe line însuţi, să descoperi în adâncul fiinţei tale acele aptitudini pe care nici tu nu le-ai bănuit că ar exista. Totodată, trebuie să ştergi din mintea ta, din sufletul lău acele iluzii pe care ţi le făceai despre existenţa unor însuşiri, pe care în realitate nu le ai. între altele trebuie să cauţi prin mijloacele tehnice să-ţi dezvolţi talentul, fiindcă, după cum spun autorii, talentul, spre deosebire de geniu care este înnăscut şi ncprogrcsiv, conţine o sumă dc însuşiri înnăscute care se mişcă pe o linie mai mult raţională. Dar el sc compune şi din însuşiri dobândite prin efort tehnic, cu voinţa dc a l e realiza, fiindcă Ia perfecţionarea talentului găseşti totdeauna clementul tehnic, conştient".

Vocaţia este, la un profesionist, lucrul cel mai important. Dovada rezultă din faptul că ea trece înainte micilor pasiuni, a convingerilor, chi.**Tr** înaintea intereselor meschine şi egoiste şi chiar a instinctelor.

în ce priveşte talentul, acesta înseamnă îndemânarea, uşurinţa de a face mai repede şi mai bine decât poate sa facă altul acelaşi luciu Acest „mai repede şi mai bine" este însă relativ. Decât mai binele acesta există un alt bine şi mai puternic, la care sc poate ajunge pornind de foarte jos, perfecţionând mereu.

Orice avocat are o sumă dc însuşiri. Dacă arc inteligenţă, emotivitate, dacă îşi organizează aceste însuşiri printr-un învăţământ tehnic, cl va putea deveni un profesionist. Astfel, talentul său nu va mai fi cel al unui diletant, ci al unui profesionist adevărat. Iar artizanul nu va mai fi un rutinar, ci acel artizan care va da societăţii expresia individualităţii lui, acea armonic productivă pc care o cere societatea de la el.

7.4.5. Moral şi imoral pe terenul apărării

Rolul avocatului în procesul judiciar este să-**1** apere pe împricinat, pentru că aceasta este vocaţia lui. Nu i se poate reproşa imoralitatea unui avocat, decât dacă acesta este dominat dc sentimente egoiste şi pledează contrar vocaţiei sale.

în profesia dc avocat, esenţial este ca acesta să **ştie** şi **să poată** să se plaseze din punctul de vedere al celuilalt. Acest celălalt este adversarul în proces, instanţa, opinia publică, dar mai ales clientul. Pentru client, avocatul csle un ajutor nu rareori indispensabil. Dar avocatul icrbuie să refuze clientului roiul dc complice pc care acesta vrea să i-l atribuie, respingând subiectivitatea clientului pe care acesta o poate exercita asupra sa.

Orice profesionist al barei trebuie să-şi păstreze independenţa faţă de client, în interesul, in primul rând. al clicnlului. al cauzei sale. Avocatul nu trebuie să primească necritic versiunea subiectivă a clientului despre „dreptatea sa". El trebuie să-şi formeze o părere proprie despre litigiu, încercând să afle, cu tact şi discernământ, de la cel pc care îl apără, adevărul. El va fi astfel primul judecător al cauzei, dar nu şi un inchizitor al clientului.

Dc asemenea, avocatul se va feri să dea asigurări clientului, ori să facă pronosticuri hazardate. Refuzul dc a se angaja în pronosticuri certe va fi practicat de către avocat cu tact, peniru ca justiţiabilul său să nu creadă, în cazul când câştigă procesul, că avocatul nu a avut un merit, meritul revenind, în acest caz, exclusiv „dreptăţii sale".

Avocatul trebuie să ducă cu clientul o întreagă activitate de lămurire, care este destul de grea şi, uneori, neplăcută. Dar pentni că. clientul nu poate fi suprimat, avocatul este dator să încerce să ţină o cumpănă dreaptă între necesitatea de a lua informaţiile indispensabile dc la client şi riscul de a fi dezinformat de el. De aici rezultă că avocatul arc o poziţie destul dc dificilă şi tocmai de aceea cl trebuie să dea dovară dc lact în contactul cu clientul.

Atunci când ia cuvântul, avocatul o face pentru a-şi spune părerea, pentm a exercita o tehnică dc apărare a unei ipoteze, ori pentm a îndeplini un rol social sau un rol logic (în disputa judiciară, judecătorii nu pot să aleagă decât având în faţă două teze).

La bară, avocaţii sunt egali: marele avocat este egal cu stagiarul, iar ceea ce avocatul pledează arc valoarea conţinutului şi a modului cum pledează cauza, a argumentelor pe care le prezintă instanţei. Avocatul trebuie să fie înarmat cu metoda descoperirii adevărului, cu metoda dc a-l depista.

Atitudinea riguroasă în verificarea sursei şi valorii unei cunoştinţe, atitudinea dubitativă prin aplicarea unei îndoieli metodice, suspendarea părerii până la obţinerea unei certitudini obiective, acestea loalc sunt, pc de o parte, condiţii indispensabile pentru stabilirea adevărului in proces, şi, pe dc altă parte, greu dc realizat, mai ales pentru că nu sunt doar condiţii ale funcţionării intelectului avocatului, ci veritabile virtuţi, cc constituie acel ansamblu de însuşiri, deprinderi şi atitudini care definesc slmctura intelectuală, caracterul şi ţinuta morală a omului de ştiinţă care esle avocatul.

7.4.6. Personalitatea avocatului - profesionist şi strateg

Pentru a-şi crea un viitor în profesie şi a se bucura dc o anumită reputaţie, avocatul trebuie să se creeze mai întâi pe el însuşi, perfecţionându-şi calităţile personale şi depunând un efort necontenit, pentiu că avocatura esle o profesie grea care cere multe şi grele slrădanii.

Un avocat înzestrat cu mai puţine calităţi şi mai puţin talent nu trebuie să accepte condiţia mistică despre talent şi să creadă că dacă nu este înzestrai cu talent nu are rosl să mai uisistc. El nu va aştepta cu braţele încrucişate să-i vină inspiraţia, peniru că talentul ca latenţă nu înseamnă nimic. Penlni a exercita activitatea în faţa instanţei, avocatului îi sunt necesare anumite condiţii materiale, între care condiţia fizică, condiţia spirituală, starea de spirit ce trebuie pregătite dinainte.

între cele mai importante calităţi ce sc cer unui avocat, acesta trebuie să aibă:

- facultatea dc a argumenta şi dc a construi, pentru a fundamenta solid un proces;
- imaginaţie şi darul invenţiei, pentru a descoperi noi argumente şi a modifica aspectul procesului;
- spirit de sinteză, pentru a scoale în relief punctele esenţiale ale procesului;
- spirit critic, pentru a putea combate argumentele adversarului;
- simţ psihologic, necesar pentru a pricepe reacţiile auditoriului;
- ascuţime intelectuală şi priceperea dc a sc mlădia după împrejuriiri.

jn cc priveşte pledoaria, avocatul se pregăteşte studiind dosarul cu toate actele şi gândind foarte serios asupra tuturor situaţiilor şi evenimentelor cc sc desprind din documente. Pregătirea unui proces este o pregătire ad-hoc, însă mai puţin importantă decât pregătirea generală, care constituie baza pregătirii ad-hoc, adică pentru un anume proces. Avocatul nu va şti să sc pregătească pentru un anumit proces, dacă nu are o pregătire dc ordin general, care înseamnă transformarea sa, formarea sa profesională.

Avocaţii care au talentul dc a vorbi şi ştiu şi ce să spună nu au nevoie să se pregătească pentru o anumită pledoarie în sensul dc a şi-o scrie, de a o învăţa pc dinafară etc. Ei trebuie însă să se pună într-o bună condiţie fizică, psihică, spirituală şi afectivă. Ca să se pună în cele mai bune condiţii pentru a realiza virtualităţilc talentului, avocatului nu i sc pot prescrie reguli tehnice. El singur trebuie să-şi creeze aceste condiţii.

Pentru a pleda, avocatul trebuie să cunoască ce este în esenţa ei pledoaria, care sunt regulile ei de existenţă, nu ca reţetă pentru toată viaţa, ci pentru ceea ce face în momentul când pledează.

Potrivit afirmaţiilor marelui avocat francez Henri Robert, avocatul urmăreşte să convingă, nu să seducă. Dar cl nu poate convinge fără să atragă atenţia, chiar involuntară, a judecătorului, şi mai ales să o menţină clară tot timpul expunerii. Avocatul nu face nici un serviciu, nici clientului său, nici judecătorului şi nici chiar justiţiei, dacă ocupă un loc pentru a nu face nimic. Prezentarea la bară a avocatului nu este un simplu ritual. Prezcntându-sc hi bară, avocatul este obligat să expună, să vorbească. Expunerea sa trebuie să fie atrăgătoare şi bine documentată. Avocatul trebuie să se întrebe tot timpul cc eficacitate arc expunerea lui. dacă a reuşit sau nu să transmită judecătorului situaţia exactă a cauzei pe care o susţine şi, mai ales, dacă a reuşit să-1 convingă pc judecător dc justeţea susţinerilor sale.

Ce trebuie să urmărească avocatul în expunerea sa? Să găsească mai multe idei decât un marc jurist, dar să expună în mai puţine cuvinte decât cel mai sumbru dintre scriitori. Numai în felul acesta vorbirea avocatului în faţa isntanţei sc va numi pledoarie. învăţând arta literară, arta de a găsi cuvintele cele mai potrivite, avocatul se va ridica de la situaţia dc simplu artizan al dreptului, devenind un artist în profesia lui.

B. Psihologia apărării - metode psihologice utilizate de avocat[30] 7.4.7. Persuasiune -

Sugestie - Transparenţă

Pledoaria avocatului este constructul formal sub care substanţa psihologică a apărării este indusă în conştiinţa completului dc judecată, ajuraţilor, a publicului şi a reprezentanţilor mass-media.

30. Apărarea - noţiuni strict juridice

Considerata ca o aclivitale procesuală complexă, apărarea impune ca la eforturile persoanei ce luptă pentru apărare drepturilor şi intereselor sale să sc alăture şi participarea unui apărător, care poate ti o persoană aleasă sau numită în proces, in scopul dc a ajuta părţile să-şi apere interesele ocrotite dc lege.

Constituţia României rezervă un loc deosebit dreptului la apărare, în art. 24 alin. I, subliniind că drepnil la apărare este garantat. în alin. 2 al aceluiaşi articol sc arată că în tot cursul procesului, părţile au drepnil să fie asistate dc un avocat, ales sau numit din oficiu.

Organizarea şi exercitarea avocaturii în România au fost reglementate prin Decretul nr. 281/21 iulie 1954 care a fosl modificat esenţial prin Decretul-Lege nr. 90/1990.

în prezent organizarea şi exercitarea profesiei de avocat este reglementată prin Legea nr. 51/1995.

Aceste acte normative, având menirea dc a defini statutul avocatului in sistemul procesului judiciar, au ca punct dc plecare reglementările privind dreptul de apărare şi drepturile apărătorului cuprinse în legile dc modificare a Codului de procedura penală (art. 171-174,513-522), în Constituţia României (art. 24), în Legea dc organizare judecătorească nr. 92/1992 (art. 7 şi art. 8). în Codul de procedură civilă (art 74-81), precum şi în art. 6 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului ratificată de România prin Legea nr. 3071994.

Dreptul la apărare poate fi exercitai dc:

|

Vehiculând materialul probator, avocatul va căuta să dea dizertaţici sale notele convingerii şi certitudinii cu privire la o anumită stare de fapt şi dc drepl, canalizând astfel soluţia juridică intr-un sens care arc drept scop salvarea intereselor clientului său.

Din punct de vedere tactic, apărătorul nu face altceva decât să-şi transmită ideile, gândurile şi convingerile, prin mecanismul psihologic extrem dc subtil al sugestiei, unui adresant strict determinat: completul de judecată. Arta şi profesionalismul său vor li valorificate eficient in momentul în care gândurile şi ideile sale vor constitui gândurile şi ideile completului de judecată. Altfel spus, ideile sale vor deveni convingerile membrilor completului.

- avocatul delegat:
- procuror; *4<
- Avocatul Poporului.

Apărarea drepturilor sc realizează şi din oficiu dc către organele stalului abilitate în acest scop (poliţie, procuratură. Garda Financiară etc.).

Potrivit dispoziţiilor art. I alin. 2 din Legea nr. 51/1995 puuru organizarea şi exercitarea profesiei dc avocat, apărător poate fi numai un avocat, membru al unui barou de avocaţi, din care tace parte şi care îşi dcslăşoară activitatea într-una din formele prevăzute dc tege: cabinete individuale, cabinete asociate sau societăţi civile profesionale.

Pcnini ca o persoană să dobândească calitatea dc avocat, trebuie să îndeplinească, cumulativ, următoarele condiţii:

1. să fie membru al unui barou din România. Penmi a fi membru al unui barou, trebuie urmată procedura înscrierii în barou, precum şi cea privind primirea in profesie (art 27 şt unnătoarelc din Statutul profesiei dc avocat):
2. să **nu** fie incompatibil poirivit legii.

Cazunlc generale de incompatibilitate sunt următoarele: activitatea salariată în cadrul altor profesii: activităţi care lezează demnitatea $i independenţa profesiei dc avocat sau bunele moravuri; exercitarea nemijlocită dc fapte de comerţ. An. 44 din Stawiul profesiei dc avocat mai prevede că sunt incompatibile **cu** cxcrcilarea profesiei de avocat laptele personale dc comerţ cu sau lără autorizaţie, calitatea de asociat înlr-o societate comercială în nume colectiv, de comanditat într-o societate comercială cu răspundere limitată sau într-o societate comercială în comandită pe acţiuni şi calilalea de preşedinte al consiliului de administraţie sau membru în comitelui dc direcţiune al unei societăţi comerciale pe acţiuni.

in afară de acesic cazuri generale de incompatibilitate, legea (art. 39 din Legea nr. 51/1995) prevede şi unele cazuri speciale dc mcompatibilitalc. Astfel, avocatul este incompatibil dc a asista sau reprezenta pani cu interese conlnire în aceeaşi cauză sau in cauze conexe, precum şi dc a pleda împotriva părţii ce l-a consultat mai înainte in legătură cu aspectele litigioase concrete ale pricinii. Dc asemenea, este incompatibil dc a desfăşura o activitate profesională într-o cauză concretă avocatul care a fost ascultat anterior ca martor în aceeaşi caQZS. Aceasta, deoarece pe dc o parte calităţile de martor şi dc apărător sunt incompatibile, iar pc de altă parte, calitatea de martor arc întâietate faţă dc aceea dc apărător sau reprezentam ai vreunei păiţi în cauză. Este incompatibil si avocatul care a indeplinit in cauza în care este angajai ca apărător funcţia dc expert sau traducător.

Profesia dc avocat nu poate li exercitată la instanţa sau la parchetul unde soţul avocalului ori mda sau afinul său pân.â la gradul al treilea inclusiv îndeplineşte funcţia dc magistrat.

Pentru **ca** avocatul să devină apărător este necesar să fie ales dc parte **sau** să fie desemnat din oficiu, în cazurile prevăzute dc lege. după procedura instituită dc art. 63 şi unnătoarelc din Legea nr. 51/1995 şi art. 141 din Statuml profesiei dc avocat.

Deşi nu este parte în procesul penal, aprătonil sc situează pc poziţia procesuală a părţii ale cărei interese Ic susţine şi le apără.

Asisicnţa juridica pe **care** o acordă avocaţii consiă în sprijinul dat de acesta părţilor în cadnil procesului judiciar prin lămuririle, stalurile şi inieivcnţiilc lor ca specialişti in domeniul dreptului. Asistenţa juridică este facultativă atunci când părţile decid singure în alegerea avocatului, dar asistenţa juridică poate li obligatorie (art. 63 din Legea nr. 51/1995). în acest sens, în art. 171 alin. 2, sc arată că asistenţa juridică este obligatorie când învinuim) sau inculpatul eslc minor, militar in lemicn redus, rezervist concentrat, elev al unui institu medical-educativ on când este arestat, chiar în altă cauză.

Anumite categorii dc persoane beneficiază dc asistenţă juridica gratuita, aşa cum prevede art. 63 alin. 2 din Legea nr 51/1995: ..în cazuri dc excepţie, dacă drcplurile persoanei lipsite dc mijloace materiale ar fi prejudiciate prin întârziere, decanul baroului poate aproba acordarea dc asistenţă gratuita". Acestor categorii dc persoane li se adaugă, prin Legea nr.

Psihologia apărării sc bazează pe de o parte pe arta de a vorbi, **retorica,** iar pc dc altă parte pc arta dc a convinge, **persuasiunea.** Persuasiunea este esenţială, în sensul realizării scopului apărării. Ea presupune capacitatea limbajului avocatului dc a exercita o acţiune, o influenţă asupra voinţei şi personalităţii fiecăruia dintre membrii completului în timpul comunicării cu aceştia, determinându-i să gândească cauza în sensul şi spiritul juridic al apărării.

Sunt importante, în această etapă, tehnica şi cultura înaltă a limbajului, dar mai ales mimica şi gestica avocatului.

în ceea ce priveşte latura imperativ strictă, dacă avocatul nu-şi poate exprima în faţa completului de judecată ordinul, comanda etc, poate însă să se folosească cu abilitate de: invitaţie, prevenire, cerere fermă, apel, sfat, propunere, rugăminte etc, care pot acţiona cu efecte notabile asupra voinţei completului dc judecată.

Avocatul trebuie să ştie că în actul comunicării **cuvântul** devine **unitatea de bază a dizertaţici, cu putere de a trezi imaginaţia şi dc a emoţiona, de a convinge.** Prin forţa sa expresivă cuvântul dă valoare mesajului amplificând muzicalitatea rostirii. Atunci când rostirea dizcrlaţiei este corectă, exactă, armonioasă, ritmată, acompaniată firesc dc pauze, tăceri, gesturi, mimică şi atitudini, aceasta capătă valoare de interpretare personală individualizând avocatul, întărind încrederea clientului faţă dc profesionistul stăpân pe ana apărării.

7.4.8. Comunicarea în raporturile interpersonale (manipulare mentală)

Una dintre funcţiile importante ale pledoariei apărării este funcţia comunicativă, pe care avocatul o foloseşte alături de funcţia persuasivă.

Adrcsându-sc completului dc judecată, apărarea face cunoscut, înştiinţează asupra esenţei legăturilor de fapt şi dc drept ale cauzei. într-o interpretare psiho-cibemetică, pledoaria nu înseamnă numai un simplu transfer dc informaţii, ci implicit un schimb dc **mesaje.**

Nu sc poate vorbi de comunicare fără reacţia dc răspuns, scopul avocatului fiind tocmai răspunsul favorabil din partea instanţei dc judecată. Comunicarea umană verbală este formată dintr-un complex de elemente: cuvinte, voce, ton, postură, context etc, care în pledoaria apărării se pot constitui în multiple şi variate combinaţii care măresc sau micşorează şansele recepţiei.

Apărătorul învinuitului sul inculpatului arc dreptul dc a asista la efectuarea oricărui act dc umiănrc penală (un. 172 alin. 5 din Codul dc procedură penală).

Potrivit ari. 172 alin. 7 din Codul dc procedură penală, in cursul judecăţii, apărătorul are dreptul să asiste pe inculpai şi să exercite drepturile procesuale ale acestuia, in care sc includ posibilitatea dc a lua cunoştinţă de dosarul cauzei, dreptul dc a formula cereri, dreptul de a ridica excepţii şi de a pune concluzii asupra tuturor aciclor cauzei etc.

Pentm activitatea desfăşurată, apărătorul este remunerat, sumele ce i sc cuvin fiind inclasc în cheltuielile judiciare. Criteriul esenţial pentm munca acestuia este: calitatea, cantitatea şi eficienţa muncii.

Legiuitorul nostru prin Legea nr. 35/1997 a creat instituţia Avocatului Poponilui, ca o instituţie garant, pentm evitarea oricărui arbitrar in relaţiile adminislraţic-admiuislraţie. stat-individ. Art. I din această lege prevede: „Instituţia Avocatului Poporului arc drcpl scop apărarea drcpninlor şi libertăţilor cetăţenilor în raporturile acestora cu autorităţile publice. Această instituţie vine să completeze golurile in apărarea drcpninlor şt libertăţilor indivizilor. Astfel. Avocatul Poporului contribuie la prolejarea individului faţă dc autorităţile publice şi administrative şi a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti prin:

- intervenţia directă la autoritatea respectiva sau cea ierarhic superioară acesteia;
- folosirea unei procedun mult mai simple decât cea judecătorească sau cea a contenciosului administrativ;
- prin sesizarea Guvernului cu privire la orice act sau fapt administrativ ilegal al

Transmiterea şi receptarea mesajului apărătorului în proces este tributară însă atmosferei din sala dc şedinţă (publicitatea, oralitatea, contradictorialitatea etc.) care tensionează emoţional climatul dezbaterilor, factorii perturbatori diminuând calitatea informaţiilor transmise, la care sc adaugă şi pierderile determinate de selecļia tăcută dc interlocutor asupra conţinutului mesajului transmis, pentru că nu tot ceca cc există în intenţia avocatului va fi reţinut de preşedintele dc judecată.

Din punct dc vedere psiho-cibcrnctic, comunicarea ideală ar fi aceea în care lot ceea ce se transmite se şi recepţionează.

In cadrul dezbaterilor judiciare, pledoaria apărării întâmpină factori cc ţin dc calitatea primitorului, profesionalismul completului de judecată, buna-credinţă a completului de judecată, de contextul recepţionării, atmosfera sălii dc şedinţă, cât şi dc trăirea intimă ca proces psihologic resimţit la nivelul personalităţii fiecăruia dintre membrii instanţei la care pot apărea noi sensuri de interpretare a clementelor de fapt şi dc drept, neexistând în intenţia apărătorului, după cum şi acesta din urmă. în funcţie dc reacţia instanţei, poate replica prin idei noi, îmbogăţind sfera nuanţelor dizertaţiei sale. în replică, şi complexul de judecată poate sesiza nuanţe dc la avocat.

Un rol important în comunicare îl arc şi funcţia cognitivă, resorbită de fapt în funcţia comunicării, care atrage atenţia asupra clarităţii şi cursivităţii limbajului mesajului cognitiv, în complexe situaţii dc context ale dezbaterilor judiciare în care apărarea apare la bară.

Comunicarea îndeplineşte o funcţie reglatorie, cc se referă la orientarea desfăşuriuii proceselor psihice cognitiv-demonstrative, şi anume: orientarea şi reorientarca atenţiei completului de judecată faţă de anumite elemente de fapt şi de drept ale cauzei, activarea unor informaţii depozitate în memoria, gândirea şi percepţia acestora, declanşarea la preşedintele instanţei a unor trăiri emoţionale, sentimente, modelări de reaţii etc, în funcţie de scopul urmărit.

7.**4**.9. **Influenţarea convingerii intime. Procedee: argumentarea şi persuasiunea**

în pledoaria sa avocatul va utiliza tehnicile psihologice de convingere: argumentarea **şi** persuasiunea.

Argumentarea este **o acţiune intelectuală raţională prin care avocatul prezintă probe şi dovezi legate prin raţionamente, în scopul dc a demonstra şi a convinge** atât **juriul, cât şi auditoriul dc probitatea punctelor sale de vedere, a tezelor şi ideilor susţinute în fapt şi drept.**

Prin **persuasiune psihologică** înţelegem **capacitatea de influenţare, de a convinge** pe **cineva să facă un lucru, să adopte o anumită conduită, folosind argumente logice** şi **afective.** Psihologia persuasiunii este forma cea mai înaltă a artei de a vorbi.

Apărătorul va putea fi persuasiv cu completul dc judecată, cu auditoriul din sală sau cu clienţii săi numai dacă va fi dotat cu aptitudinile de a transmite, dc a implanta în mintea **şi** sufletul interlocutorilor judecăţi de valoare, sentimente şi trăiri care să-i deturneze dc la propriile convingeri către scopurile apărării[31]

31. Studiu **dc** caz: **Apărarea în procesul so|ilor Ceauşescu**
Procesul Ceauşescu, mult discutat şi în afara graniţelor ţării, reprezintă unul dintre cele mai contestate procese din istoria noastră judiciară, având in vedere cadnil procesual în care s-a desfăşurat.

Scurt istoric:
în ziua de 25 decembrie 1989. Elena şi Nicolae Ceauşescu au fost deferiţi justiţiei. Prin .jechizitoriul" (nu a existat un rechizitoriu scris prin care instanţa să fie sesizată legal) susţinut dc procurorul militar, s-a adus la cunoştinţa inculpaţilor faptele pentru care erau

Procedeele utilizate în tehnicile argumentării şi persuasiunii sunt: explicaţia, naraţiune;-., organizarea topică, clasificarea, comparaţia, analogia, demonstraţia, alternativa, inducţia, deducţia etc.

Explicaţia este o formă de argumentare foarte simplă ce constă în expunerea clară a faptelor, cu scopul de a fi bine înţelese şi de a realiza convingerea interlocutorului.

Naraţiunea constă în prezentarea cronologică a evenimentelor şi prezentarea unor aspecte şi caracteristici ale faptelor şi împrejurări ale cauzei într-un limbaj natural, inteligibil şi credibil

Prin organizarea topică înţelegem abordarea fenomenului pc părţi, pc segmente, prin ordonarea propriei gândiri, procedură de fapt prin care avocatul poate obţine ordonarea în sensul dorit de el a gândirii preşedintelui de complet.

tihstnicţionată prin reproşuri zgomotoase şi mimate dc soţii Ceauşescu. atitudine pc care aceştia nu şi-au schimbat-o pc tot parcursul procesului.

A urmat apoi cuvântul inculpaţilor, cărora preşedintele completului dc judecata le-a adresat întrebări. Practic, nu s-a putut purta un dialog constructiv cu cei doi. deoarece aceştia răspundeau tot prin întrebări.

Pornirile nccontrolate ale Elenei Ceauşescu şi grija lui Nicolac Ceauşescu dc a interveni în ponderarea ci şi în stoparea dialogului, preluând răspunsul, au deteriorat actul dc ascultare până la refuzul semnării proccsului-vcrbal dc interogare pe care preşedintele complcnilui dc judecată îl dictase în forma eliptică n posibilităţii culegerii unor răspunsuri.

După terminarea „audierii", avocaţii au luai legătura cu inculpaţii: aceştia refuzând sâ înţeleagă situaţia în care sc aflau, au reacţionai negativ lâ|ă dc avocaţi şi nu au colaborat cu aceştia.

Preşedintele completului a acordat apoi cuvântul procurorului care a arătat, în susţinerea orală a rechizitoriului, unicitatea situaţiei, dramatismul acelor zile. calvanil din timpul regimului Ceauşescu şi lipsa unui act dc acuzare anterior pregătit.

A urmat cuvântul apărării. Aceasta a încercat să-i incite pc acuzaţi la răspunsuri cc puteau consta în dezvinovăţiri sau recunoaşteri de fapte şi vinovăţii. încercările au rămas fără efect, nedeterminând nici înţelegere şi nici regret, cei doi opunându-sc cu încăpăţânare să recunoască învinuirile şi încercând să sc apere prin preamărirea propriei pcrsonaliiăţi împinsă până la auloidolatrizarc.

în final, apărătorul s-a pronunţat împotriva pedepsei cu moartea, susţinând că pedeapsa reala cc sc impunea celor doi era aceea de „a-i condamna'" să trăiască în condiţiile ce fuseseră create poporului.

Ultimul cuvânt acordat inculpaţilor s-a soldat cu acelaşi eşec, soţii Ceauşescu Nicolac şi Elena negând autoritatea morală şi considerând ilegitim completul de judecată.

După acordarea ultimului cuvânt inculpaţilor, instanţa s-a retras pentru deliberare.

Verdictul, pe care toţi îl ştiau dinainte, a fost condamnarea la moarte.

Concluzii:

Din punct de vedere juridic, „procesul Ceauşescu" a avui loc prin încălcarea unor norme procesuale legale, şi anume: lipsa unui act dc sesizare şi ncinregistrarea acestui act. necomunicarea către inculpaţi a actului dc sesizare, neefectuarea urmăririi penale şi a expertizei psihiatrice în timpul urmăririi penale, nclixarea termenului dc judecată, imposibilitatea alegerii apărătorilor, ncdcclararca recursului şi nejudecarea acestuia.

în cc priveşte apărarea, aceasta nu s-a încadrat nici ca în normele procesuale penale: lipsa unui apărător ales făcea imposibilă administrarea unor eventuale probe in apărare. Refuzul celor doi inculpaţi de a comunica cu avocaţii a îngreunat şi mai mult rolul apărării.

Soluţia dată de completul dc judecată a făcut ca argumentele pentru demonstrarea şi aflarea adevărului in acest proces să nu mai fie scoase la lumină, opinia publică ncaflând nici până astăzi adevărului in aceasta cauză.

Propunerea făcută instanţei dc către avocatul apărării, dc „a-i condamna pc cei doi să trăiască în condiţiile cc fuseseră create poporului", nu avea cum să fie luata în considerare dc către instanţă, pentru că hotărârea de executare a celor doi era luată dinainte.

„Procesul Ceauşescu". dacă îl putem numi astfel, a fost o formă atipică dc proces, mai binc-spus, un simulacru de proces. Scopul acestuia a fost executarea celor doi dictatori.

Dar scopul procesului judiciar este altul: acela de a scoate la lumină adevărul, ori in

Clarificarea dă explicaţiei o formă mai riguroasă, care presupune ordonarea faptelor, evenimentelor şi acţiunilor în funcţie de criterii dinainte stabilite, în funcţie de prezumarea efectelor lor asupra completului judiciar, de regulă fiind lăsate la urmă elementele probatorii cele mai importante.

Cu ajutorul **comparaţiei,** avocatul evidenţiază asemănările şi deosebirile dintre fapte, evenimente, fenomene, cu scopul de a uşura înţebgcrilc şi a fundamenta convingerile juriului.

Prin **analogie** apărătorul face apel la asemănarea a două speţe, soluţii sau evenimente judiciare, în funcţie de care se deduc asemănări pentru situaţii terţe.

Demonstraţia presupune a explica în mod convingător prin exemple practice sau argumente teoretice, că o afirmaţie cu privire la stările dc fapt şi dc drept este adevărată sau falsă.

Ca mijloc eficare de convingere, **alternativa** presupune posibilitatea avocatului dc a prezenta cu modestie aprecierii completului două mai multe variante posibile în soluţionarea cauzei, toată însă în avantajul clientului său, lăsând la aprecierea generoasă a juriului de a alege una din ele.

Inducţia şi **deducţia** sunt procedee raţional-mcntale, mecanisme ale gândirii, care servesc demonstraţiilor prin concluzii dc la singular la plural, dc la simplu la complex etc.

În cc priveşte **tipurile de apărători,** putem distinge o mulţime aidoma tipurilor dc oratori: strălucitori, **raţionali, umorişti,** prolicşi, **pasionali.**

După structura pledoariei, cei mai frecvenţi întâlniţi, sunt:

- apărătorul cu **pledoarie structurata logic,** care pune accent pc capacitatea dc a induce completului de judecată concluziile analizelor, sintezelor, inducţiilor, analogiilor şi deducţiilor sale, dizertaţia sa fiind o cascadă de demonstraţii asupra stărilor dc fapt şi de drept, menite a subordona intereselor clientului său, convingerea intimă a instanţei;
- apărătorul cu **plcdoare structurată afectiv** cc pune accent pe mesajul persuasiv, pc invitarea completului şi auditoriului dc a trăi emfatic sentimente şi situaţii, care face apel la suport audio-vizual şi demonstrativ, în care afectivul pe care îl provoacă inundă capacitatea congnitivă. slăbind cenzura şi spiritul critic al completului dc judecată.

Deşi vorbeşte în faţa barei, avocatul sc exprima într-un anume fel în faţa unei instanţe penale şi va expune diferit în faţa instanţei civile sau comerciale. Este vorba despre topica genurilor cunoscute sub următoarele denumiri: genul demonstrativ, genul deliberativ şi genul juridic.

Oratorul aparţinând **genului** demonstrativ urmăreşte să placă auditoriului. Putem observa la acesta claritatea cu care sc exprimă şi armonia cuvintelor. Oratorul vorbeşte în faţa auditoriului fiind stăpân pc pronunţie, pe voce, folosind un limbaj corect. Dicţia, gestul şi fizionomia sunt mijloacele de convingere pc cate oratorul Ic stăpâneşte desăvârşit. Din acest gen s-a dezvoltat **genul academic.**

Oratorul cc aparţine **genului** deliberativ urmăreşte înduplecarea, convingerea auditoriului şi are o sferă mai mare decât genul demonstrativ. Exemplul tipic pentru acesta este discursul parlamentar.

Genul juridic urmăreşte să convingă, inculpând sau apărând pc cineva. Oratorul dezvoltă raţionamente puternice, arc un stil curat, simplu şi precis, iar faptele prezentate sunt înlănţuite logic. Acesta trebuie să dispună de o vastă experienţă la care sc adaugă bunăvoinţa, buna-credinţă, competenţa, pasiunea şi efortul, acest gen corespunde apărătorului judiciar.

7.4.10. **Pledoaria.** Comentarii psihologice. **Talent, inspiraţie,** improvizaţie

Pledoaria poate fi definită ca fiind o formă literară, o proză vorbită, uneori scrisă, care are un anumit destinatar şi urmăreşte să obţină un anumit rezultat. Ea face parte din genul retoric, pentru că urmăreşte să determine convingerea auditoriului.

Prima caracteristică a pledoariei este faptul că in cazul ei este vorba despre oratoria judiciară şi despre stilul vorbit, stilul oral. Pledoaria este un act de dăruire generoasă, este expresia unei trăiri puternice, a unei imensităţi şi a unei tensiuni interioare exprimată cu artă, cu tehnică şi cu măiestrie. Ea este rezultatul unui talent intelectual unit cu talentul de a vorbi, este rezultatul unui talent complex, o adevărată prelungire a personalităţii complexe a avocatului.

Avocatul arc de dominat in pledoarie însăşi cauza, procesul, subiectul, pc cei care îl ascultă, pc cei cărora li sc adresează pledoaria şi, mai ales, trebuie să se domine pc sine însuşi.

O pledoarie este un moment artistic al unei gândiri şi al unei trăiri şi. ca rezultat al acestora, ca este ceva viu, închegat organic, armonios, sau altfel spus, ceva care se naşte şi trăieşte în prezenţa celor ce o ascultă şi cărora le este destinată. Tocmai dc aceea, o pledoarie bine pregătită implică nu numai inspiraţie, ci şi improvizaţie.

Pledoaria are o viaţă scurtă, însă ea trebuie să producă efecte durabile. Nu există reţete pentru a sc întocmi, în chip mecanic şi artificial, o pledoarie. Ea sc naşte dintr-un complex dc factori, într-un moment detenninant. Acest moment determinant poate fi studiat dinainte şi pregătit în amănunţime. Avocatul este însă cel care decide.

In conţintitul şi valoarea unei pledoarii va cântări în cea mai marc parte, ceea cc este şi poate avocatul ca personalitate, atât ca avocat, câl şi prin pregătirea generală[32].

32. Procesul arhitectului Socolescu

Prin rechizitoriul susţinut dc procuror în şedinţa din 24 septembrie 1903. la Tribunalul Ilfov, arhitectul I.N. Socolescu era acuzat de crima dc incendiu. (Papta era pedepsita de art. 357 C.pcn. ce era pe atunci în vigoare)

Scurt istorici

în in.u 1903, arhitectul Socolescu îşi însoţea soţia bolnava la Berlin, unde urma să ft supusă unui tratament medical. înainte dc a pleca în străinătate, strânge covoarele si alte câteva obiecte în mijlocul camerelor, acoperă ferestrele cu pânză albă dublă, luând astfel măsurile gospodăreşti în cazul unei absenţe mai îndelungate.

Rcîntorcându-sc în ţară singur, arhitectul Socolescu rămâne în Bucureşti numai scurt timp, plecând în dupâ-amiaza zilei de 14 iunie ta Sinai, unde urma să-şi petreacă vacanţa. înainte dc a-şi părăsi locuinţa şi dc a o încuia, arhitectul Socolescu îşi ia cu cl mai multe obiecte de îmbrăcăminte, precum şi un număr însemnat dc acte personale, lăsând casa in paza unui om de serviciu, Z.G.

în noaptea ce a urmat plecării sale la Sinaia, doi trecători întârziaţi zăresc fumul gros ieşind pc hornul casei, sună la poartă, trezesc îngrijitorul şi, întorcându-sc împreună în pod. reuşesc să stingă un puternic focar dc incendiu.

între timp, lumea care sc adunase în stradă, semnalează izbucnirea focului şi la etaj. De această dată focul izbucnise in salon şi, pentru a intra in cameră, a fost necesar să se spargă uşa care era încuiată. Până la sosirea pompierilor, focul izbucneşte şi sub scară. Incendiul este stins cu multă greutate, deoarece gurile dc apă din curtea imobilului erau acoperite cu nişte stive dc lemne, astfel că apa trebuie să fie adusă dc la distanţă cu ajutorul unor sacale.

S-uu întreprins imediat cercetări, care au dus la descoperirea în imobil a numeroase focare, dispuse în aşa fel, încât focul să cuprindă mobila grămădită în apropierea lor să se întindă cât mai repede. S-a ajuns la concluzia că focul a fost pregătit şi pus chiar de proprictanil imobilului, arhitectul Socolescu, concluzie care rezultă din proccsul-vcrbal al Parchetului, încheiat la 15 iunie. Din proccsul-vcrbal mai rezuliă că imobilul era asigurat pentru o sumă de 200.000 Ici, iar mobila penlru o allă sumă de 170.000 Ici; dc asemenea, anumite persoane au dai informaţii eă situaţia financiară a arhitectului Socolescu era foarte încurcata.

Un important indiciu al vinovăţiei lui Socolescu a fost considerat faptul că, din străinătate, soţia acestuia a scris unei prietene o scrisoare, in care - intre altele - îi comunica câ a visat că-i arde casa.

Dc asemenea. împotriva lui Socolescu s-au reţinui: faplul că cele două guri de apă din curte erau astupate, faptul câ uşile camerelor erau încuiate şi că înaintea călătoriei cumpărase o mare cantitate dc gaz. şi lumânări, precum şi faptul că avusese grijă de a lua cu cl în călătorie toate actele dc valoare.

însuşirea esenţială a unei bune pledoarii este claritatea. Rcfcrindu-se la claritate, ne referim la elocuţiune, la calitatea stilului de a fi clar. Dar claritatea pledoariei nu rezultă numai din claritatea stilului, a elocuţiunii, ci şi din îmbinarea dintre elocuţiune şi acţiune. Completarea elocuţiunii cu acţiunea are ca obiectiv realizarea clarităţii.

Arhitectul Socolescu nu recunoaşte ca a săvârşit fapta de care este acuzat, iar apărarea (înainte de citirea actului de acuzare) cerc să se facă o descindere la locul unde s-a produs incendiul.

Descinderea este admisă şi cu acest prilej se fac o serie dc constatări importante.

Astfel, s-a constat câ fumul de la focarul din pod nu putea fi văzut din stradă. Lângă unul dintre focare au fost găsite două chibrituri rotonde, pc când chibriturile din biroul lui Socolescu erau pătrate.

S-a mai constatat că lemnele aşezate în curte, peste gurile dc apă. nu putea fi aşezate în altă parte din lipsă dc spa|iu; că sertarul biroului - în care sc adnu diferitele chei ale casei - era deschis şi că în curte sc mai aflau încă două guri de apă care funcţionau. Dc asemenea, cele două bidoane cu gaz. cumpărate de curând de Socolescu au fost găsite pline pc trei sferturi.

Cu ocazia interogatoriului. Socolescu s-a plâns dc felul în care a fost condusă instrucţia. El a arătat că judecătorul dc instrucţie a refuzai să facă constatările şi verificările pe care i le ceruse, că i s-au pus în sarcină fapte inexacte şi, în special, pretinse datorii băneşti care n-au putui fi dovedite, că nu s-a ţinut scama de faplul câ, în Irei sferturi de oră cât a stat acasă - în ziua plecării la Sinaia - era materialmente imposibil unui om să pregătească incendiul aşa cum a fost pregătit, că nu s-a inventariat casa dc bani in care rămăseseră acte, bijuterii şi obiecte de valoare, pe care nu le luase la Sinaia.

în cursul audierii martorilor, unul dintre aceştia a declarat câ, în afacerea incendiului dc la depozitul dc cherestea din şoseaua Mihai Bravu. un inspector al Societăţii „Dacia Română" i-a oferii bani pentru a-l determina să depună mănuric împotriva lui Socolescu.

Printre martori, câţiva bancheri au declarat câ au avui totdeauna încredere în Socolescu. care era unul dintre cei mai talentaţi arhitecţi ai ţării, cc obţinea venituri importante din profesia sa şi care. datorita acestui fapt. avea un credit nelimitat la oricare dintre ei.

Un alt uiaitor, cunoştinţa de-a lui Socolescu, care locuia în aprupieiea acestuia, a semnalai o întâmplare ce indica o nouă piesă. El a declarat că în scara incendiului, în jurul orei 9, a văzut ieşind din casa lui Socolescu două persoane, dintre care una avea un pachel în mână.

Dar cea mai puternică impresie a produs-o depoziţia martorului Z.G., omul sc serviciu al lui Socolescu. Juraţii au luai astfel cunoştinţă dc faptul că în cursul primelor cercetări, acesta a fost supus unui iratamcni de intimidare, ecrându-i-sc, cu o deosebită insistenţă să declare că arhitectul Socolescu şi-a dat singur foc casei. Martorul a mai declarat că la plecarea lui Socolescu n-au fost aşezate în mijlocul camerelor decâl covoarele strânse, peste care sc presârasc naftalină, nu şi mobilele, şi că pânza sc punea la fereastră în fiecare vară când familia pleca in vacanţă. Acelaşi martor a arătat câ în ziua plecării la Sinaia, Socolescu a rămas în casă foarte puţin timp, insuficient pentru a pregăti incendiul dc care era acuzai şi care presupunea deplasarea unor mobile foarte grele, cc nu puleau fi deplasate dc un singur om.

Pentru eventualitatea condamnării arhitectului Socolescu. Societatea de Asigurare „Dacia Română" s-a constituit parte civilă.

Atât Ministerul Public, cât şi partea civila au susţinut vinovăţia lui Socolescu. înlăturând onec altă ipoteză. Ca mobil al faptei au fost înfăţişate dificultăţile băneşti în care s-ar fi aliat Socolescu, dificultăţi determinate dc cheltuielile exorbitante pc care acesta le făcea.

Pledoaria părţii civile, pronunţaţi de avocatul Take Ionescu, ce cuprindea analiza faptelor, pornea dc la consultarea că focul a fosl pus, câ lemnele găsite în cele câteva focare proveneau din pivniţa acuzatului, câ lumânările găsilc lot acolo erau din cele cumpărate recent de el, că petrolul era probabil tot din cel cumpărat dc Socolescu. pentru că bidoanele în loc să fie în magazie, au fosi găsite pc scara dc la pod. Avocatul înlătură ipoteza că altcineva decât Socolescu ar fi pus foc casei, şi ajunge la concluzia că incendiatorul nu putea fi decât unul singur: Socolescu.

Aspecte privind apărarea:

Iii şedinţa din 27 septembrie 1903. din partea apărării a luat cuvântul Barbu ŞefiSnescu Delavrancca. care a rostit atunci una dintre cele mai frumoase pledoarii din istoria clocinţei noastre judiciare.

Delavrancca a început pledoaria arătând că acuzatorii şi-au schimbai rolurile, partea civilă trecând peste reprezentantul Ministerului Public şi devenind acuzaţiunea principala, in continuare, apărarea se referă la aceiaşi reprezentanţi ai Ministerului Public şi ai pârtii civile care. căutând antecedente lui Socolescu şi ncgâsindu-lc, au lăsal doar o impresie şi n-au produs o dovada.

Clarilaiea in expunere derivă din claritatea gândirii. Este necesară o gândire clară şi distinctă. Claritatea depinde şi este condiţionată de dispoziţie, adică de ordinea în care sc succed diferitele păr|i ale pledoariei, diferitele ei elemente şi articulaţii, şi dc ordinea în care urmează argumentele, faptele, frazele.

De asemenea, claritatea depinde şi dc invcn|iune, dc procesul dc alăturare a argumentelor, de procesul de gândire, de planul pledoariei şi de modul în care avocaţii exprimă sau formulează prin elocuţiune cele cc au dc spus.

Avocatul apărării trece apoi la atac, cxplicându-i procurorului general că nu şi-a făcut datoria, deoarece in proces sc impuneau - ţi i s-au cerut dc către inculpat si apărătorii săi o serie de expericn|e uşoare şi decisive. Exemplificând, apărătorul arată că procurorul nu a făcut experienţa, deşi i-a stat în putinţă, de a transporta biblioteca cu un singur om de la primul etaj sub scara principală a intrării. El arată că nu era posibil acest Iranspon pc o scară înaltă şi răsucită, pentru că biblioteca era din stejar masiv şi cu uşi dc fier, şi ar li fost imposibil pentru un singur om să o coboare.

Dclavrancca semnalează apoi alte împrejurări pe care acuzarea era datoare să le lămurească şi nu a tăcut-o El sus|inc că trebuie să se siabileaseă durata dc ardere a lumânărilor cumpărate de Socolescu, precum şi faptul că, la focarul din pod, focul nu putea fi văzul din siradă. în acelaşi timp, era necesar să se stabilească dacă, prin pânza pusă la ferestrele din salon, incendiul sc putea vedea dc afară şi dacă, aşa cum pretindea acuzatul şi cum dovedea apărarea cu dovada eliberată dc compania de gaze, gazul aerian era închis la casa lui Socolescudc la **14** mai.

Apărătorul trece apoi la critica expertizei grafice, punând sub semnul îndoielii valoarea acesteia şi arătând că nici reprezentantul pârlii civile n-a împărtăşit părerea procurorului general şi a expertului grafolog. Cc dovezi sun aduse în acest sens? El arată că accentul de pc cartea poştală este scris cu creionul, iar accentul dc comparaţie este scris cu cerneală, şi nu oricum, ci în cabinetul judecătorului dc instrucţie, sub acuzaţia de incendiar, sub ochii judecătorului şi ai expertului.

Nu c cu putin|ă în astfel de condiţii, sus|ine avocatul, o comparaţie serioasă din punctul de vedere al vibraţiilor microscopice marginale din părticele de accent.

Şi atacul apărării devine din cc în ce mai puternic, acuzându-l pc judecătorul dc instrucţie că nu şi-a făcui datoria, pentru că nu a cerul în scris cercetarea celor doi inşi care au ieşit la ora nouă şi zece minute din imobilul incendiat (cei doi au văzut focul din pod. invizibil pentru oricine). Legătura intre cei doi inşi şi vocile care îl acuzau pc Socolescu sc impunea judecătorului, dar acesta a trecut nepăsător peste aceste indicii care i-ar li deschis o calc nouă şi sigură în descoperirea adevărului. Apărătorul intreabâ dc cc nu s-au prezentat cele două persoane procurorului în chiar noaptea incendiului şi dc ce nu s-au prezentai judecătorului de instrucţie? Cei doi inşi nu au apărut in proces, iar întrebările apărării n-au primit răspuns.

in ultima parte a pledoariei. Dclavrancca demonstra inexistenţa oricărui mobil pentru o asemenea faptă. In pretinsul mobil dc i se imputa lui Socolescu cl vede - dedesubt - mobilul „Dacici Române". El sc întreabă: „Cc caută „Dacia" aici? Adevărul? Justiţia? Nimeni n-o crede. Voieşte să obţină despăgubirea de 5.000 lei? Nimeni n-o crede câ a pus patru avocaţi de frunte, (...J, în scopul de a câştiga u teparaţiunc bănească de cel mult 5.000 lei Cu această sumă ca nu ar acoperi nici pc jumătate onorariul celor patru personalităţi ilustre ale baroului. Alunei a venit ca să piardă băneşte acest proces? Nimeni n-o crede. Sau voieşte să sc apere - şi aş înţelege-o - de presupusele învinuiri cc i-am aduce noi...

Ce mobil ar li avut domnul Socolescu ca să-şi dea foc caselor lui, mobilierului, cărţilor şi tablourilor lui? Şi-a asigurat imobilul, mobilele şi biblioteca la o valoare exagerată şi prin incendiu - a voit să încaseze prima dc la ..Dacia", lată mobilul dumneavoastră. Şi cu cc aţi sprijinit această afirmaţie? in primul rând aţi pornit dc la o Iezi generală, care este o ofensă generală adusă tuturor asiguraţilor. Aţi afirmat câ mai toţi asiguraţii, pc acest timp dc criză, ar li fericiţi să-şi transforme în bani toi avutul lor asigurat..."

Avocatul apărării încheie pledoaria arătând incă o dală că nu există nici o dovadă care să arate că Socolescu a comis fapta: „Interes nu avea. mobilul nu exista".

Concluzii:

Enniziasmul manifestai dc mulţimea din sala Ia sfârşitul pledoariei demonstrează succesul cc l-a avu: Dclavrancca în acest proces. Procesul Socolescu a însemnat pentru

Dclavrancca unul dintre cele mai răsunâtoa succese din cariera sa de avocat, pledoaria rostită în acest proces în istoria clocinţei noastre judiciare.

Acest proces este important fiindcă dovedeşte că bara a fost o tribună de unde spiritele înaintate au denun-şi criticat cu curaj stările dc lucruri, instituţiile retrograde şi abuzurile autorităţilor.

Apărarea a dezvăluit in acest proces practicile ilicite ale unor societăţi dc asigurare care, pentru a-şi s'prolilurile nu pregetau să recurgă la acţiuni criminale Printre acestea, „metoda" incendierii unor imobile asigura

Claritatea constă nu numai în posibilitatea absdractă, teoretică şi obiectivă, dar şi concretă, practică, subiectivă, dc moment, a avocatului dc a sc face înţeles. Pentru a sc face înţeles trebuie ca tot ce spune să fie inteligibil, chiar efectiv înţeles dc cei care îl ascultă în momentul plcdării. Avocatul trebuie să aibă în vedere acea punte de legătură ce trebuie să sc formeze de la început între avocat şi judecător şi care trebuie să se menţină tot timpul pledoariei.

Pentru ca avocatul să se facă înţeles, trebuie să aibă o exprimare limpede, distinctă, exaclă, precisă şi inteligibilă.

Stilul clar depinde în primul rând dc limbaj, dc vocabularul întrebuinţat. Trebuie să existe o concordanţă între gândirea clară şi exprimarea clară, între conţinut şi formă.

Pentru fiecare idee, pentru fiecare noţiune, avocatul trebuie să găsească termenul potrivii, termenul propriu. Termenul trebuie să fie exact, să nu lase loc jocului de înţelesuri, să fie acceptat uşor, fără efort, ca de la sine, de căue ascultători, dar trebuie să fie totodată şi termenul cel mai expresiv.

Un loc important în claritatea stilului îl are şi alcătuirea propoziţiilor şi frazelor, locul în care suni aşezate cuvintele într-o frază, adică în sens gramatical, aşa-numita topică. De asemenea, în gândirea avocatului trebuie să cxisle şi o corectitudine logică, exprimată corect din punct dc vedere gramatical.

Pentru a sc face înţeles, avocatul va lăsa timp suficient celui care îl ascultă. Dc aici rezultă că formulările lapidare trebuie rostite mai rar şi apoi aceste formulări trebuie dezvoltate şi explicate.

Pc dc altă parte, claritatea este în strânsă legătură cu cealaltă condiţie esenţială: cu forţa de persuasiune. Din această cauză, răgazul lăsat ascultătorilor pentru a înţelege cc a spus avocatul nu trebuie să fie prea lung, pentru că ar putea lăsa loc, fie unor asociaţii dc ide întâmplătoare cc ar deplasa atenţia ascultătorilor faţă de spusele avocatului, fie pentru a formula obiecţii sau a-şi exprima nedumeriri.

O altă condiţie a clarităţii este concizia, în sensul că prolixitatea compromite claritatea prinlr-o abundenţă inutilă de vorbe. Pentru a realiza claritatea, avocatul foloseşte exact atâtea cuvinte, expresii, fraze câte sunt necesare pentru a se face perfect înţeles.

Pentru a se realiza claritatea trebuie evitate ambiguitatea, echivocul, confuzia, trebuie evitat stilul greoi şi indigest. Claritatea rezultă dintr-o justă pendulare între abstract şi concret, între general şi particular.

Ordinea în care sc succed cuvintele în frază, ordinea în care sc succed frazele, ordinea în care sc succed ideile, argumentele, faptele, este una dintre cele mai importante condiţii ale clarităţii. Pentru realizarea clarităţii, frazele nu trebuie să fie stufoase, oricât ar fi dc bogate.

prezenta penlru autorii acestor acte două avantaje: pc de o parte, urinele lăsate de făptuitor la locul inccdiului erau dc o asemenea natură, încât să ofere organelor dc anchetă ipoteza incendierii imobilului de către proprietarul lui, caz în care societatea dc asigurare nu mai putea fi obligată la plata de despăgubiri; pc da altă parte, producerea unor incendii înspăimânta pe proprietarii dc imobile care, dc teama lor, se asigura în masă, sporind venmirilc societăţilor de asigurări.

Tolodală. apărarea a ridicat obiecţii privind lacunele anchetei, subliniind faptul că majoritatea martorilor au fost puşi să semneze declaraţiile consemnate dc judecătorul de instrucţie, fără să li se dea posibltatca ca. în prealabil, să Ic citească. Au fost folosite în apărare toate prilejurile, pentru a dezvălui încălcarea flagrantă a legilor de către organele represive, orientarea tendenţioasă a unor cercetări sau mărginirea lor la aspecte superficiale, omiţându-.sc în schimb, aspecte esenţiale pentru lămurirea cauzei.

Din pledoaria pe care a roslit-o Delavrancca în acest proces - pledoarie caracterizată prin puterea fluidică a cuvântului sc desprind calităţile cu care acesta era înzestrat ca avocat: talent oratoric şi prezenţă dc spirit, forţă logică in argumentare, rigurozitatea raţionamentelor, precum şi o deosebit dc nuanţată şi artistică forţă dc persuasiune. Toate acestea au permis talcnlalului avocat să realizeze o pledoarie dc excepţie şi. în final, să triumfe adevărul.

Peniru a fi clar, avocatul trebuie, atunci când a început o problemă, să meargă până Ia capăt, până la elucidarea ei deplină, dar nu mai mult decât atât, pentru că s-ar ajunge la o suprasaturaţie de convingere. O problemă nu trebuie lăsată în suspensie decât în mod conştient şi atunci când se întâmplă acest lucru, trebuie anunţată amânarea rezolvării ei, amânare cc trebuie justificată şi să fie în acelaşi timp convingătoare.

Lipsa dc claritate a expunerii poale rezulta şi din îngrămădirea unor idei în aceeaşi frază, atunci când aceste idei nu au fosl mai întâi lămurite rând pc rând şi în mod distinct. Ele pot fi reunite după cc avocatul s-a asigurat că a fost înţeles în legătură cu fiecare dintre ele. Sunt mulţi avocaţi care sc întrerup pe ei înşişi.

Atunci când a apărut un anumit cuvânt şi avocatul l-a auzit spus de el însuşi, i sc trezeşte o asociaţie de idei şi părăseşte pista pc care aleargă către obiectiv, gândirea lui începând să se preocupe dc altceva. De cele mai multe ori, avocatul nu-şi dă scama că săvârşeşte această greşeală foarte frecventă şi care este uneori doar aparentă. Pentru aceasta el trebuie să folosească memoria oratorică, ce constă în posibilitatea vorbitorului de a pune deoparte, în gândirea lui, o idee care i-a venit în timp cc vorbea şi de a reveni la timpul potrivit, la acea idec pusă deoparte. La momcnlul oportun, acea idee este luată şi expusă în cadrul pledoariei.

Regula cheie pentru claritatea pledoariei esle claritatea expunerii, care îi face şi pc alţii să înţeleagă limpede despre ce este vorba.

Ordinea şi metoda în gândire şi expunerea sunt condiţiile clarităţii. Avocatul trebuie să aibă hotărât dinainte obiectivul urmărit şi trebuie să fie clar în expunere prin structura pledoariei. O pledoarie nu poate fi pe deplin clară dacă nu esle structurală pe probleme, pc icmc, pc momente. Prin claritate, avocatul nu trebuie să atingă numai rezultatul de a se face înţeles pe moment, dar şi acela de a-i face pc ascultători să reţină ceea cc au spus şi ceea ce au în|clcs exact şi precis in momentul când au ascultat expunerea .

Dar acest lucru este destul de greu dc realizai. Pentru a ajunge la un astfel de rezultat trebuie ca vorbitorul să dea un relief şi o ordine metodică lucrurilor pe care le spune, încât să determine conservarea lor în memoria celor ce-1 ascultă. Concretizările, plasticizările, exemplele, repetiţiile şi întreg aparatul literar al pledoariei concură la realizarea acestui rezultat.

Ideile clare şi bine legale între ele, exemplificate concret sau plasticizate prin expresivitatea stilului se reţin mai uşor de către ascultători, mai ales dacă expunerea îmbracă o tonalitate afectivă.

Pledoaria trebuie să instruiască, în sensul că-i face pe ascultători să afle lucruri pc care nu Ic cunoşteau înainte. în fapt, în drept, în probele prezentate în proces ş.a. Această instruire se face cu mijloacele artei oratorice.

Un rol foarte important îl are şi acţiunea pentru ca lucrurile spuse şi înţelese să se imprime în memoria ascultătorilor. Pentm a asigura claritatea şi memorarea de către cei care ascultă, acţiunea trebuie să aibă grijă de cuvântul dc valoare şi dc cuvântul dc culoare.

Pentru a fi clară, fraza trebuie să fie bine centrală. Prin debit şi ritm, prin pauze, prin inflexiuni vocale, prin cuvinte de culoare, acţiunea reuşeşte să contribuie la claritate.

Este necesar ca, în toi ceea ce spune, avocatul să aibă în vedere contrastele şi analogiile, deosebirile şi asemănările, fiindcă ele dau relief clarităţii. Peniru ca pledoaria să aibă forţă de persuasiune, trebuie realizată condiţia clarităţii. Dar nu tot cc este clar arc şi forţă dc persuasiune. Forţa dc persuasiune sc asigură în primul rând prin elaborarea realizată prin invenţiunc, prin orânduirea părţilor pledoariei, prin planul acesteia, prin dispoziţie, tn mare măsură, forţa de persuasiune depinde şi dc elocuţiune, de acţiune.

Expunerea trebuie să fie clară şi în acelaşi timp tendenţioasă în sensul bun şi corect al cuvântului, trebuie fixată o intenţie şi exprimată o concludentă în vederea tezei care se demonstrează.

Nu trebuie neglijat nici talentul intelectual şi cel oratoric al avocatului de care depinde in aceeaşi măsură forţa de persuasiune.

Persuasiunea sc realizează mai uşor cu cât lucrurile care se spun sunt mai vii, mai palpabile, eu câl argumentele sunt mai bine scoase în relief. Stringenţa logică, rigurozitatea gândirii şi a raţionamentului sunt condiţii necesare, dar nu suficiente, fiindcă argumentul trebuie înţeles, acceptat, asimilat. El trebuie să treacă în convingerea celui care ascultă şi să-1 determine să adopte opinia pe care o susţine, leza pc care o demonstrează, soluţia pc care o cere avocatul şi deci să-1 determine să dea acea soluţie. Toate acestea înseamnă persuasiune.

Claritatea se obţine prin selecţia mijloacelor. Nu tot cc esle de spus trebuie spus. Trebuie eliminat ceea ce ar putea să strice ordinea, metoda cu care se face expunerea. Eliminarea a ceea cc nu esle concludent, a acelor dezvoltări care nu sunt strict necesare, a acelor fapte şi probleme care nu sunt necesare în structura organică a pledoariei, reprezintă prima operaţie cc condiţionează claritatea şi forţa de persuasiune. Există şi cazuri în care aceeaşi idee poate şi chiar trebuie reluată şi spusă sub diferite forme, cazuri în care, repetată, acea idee arc o valoare, un rost.

Pledoaria include şi improvizaţia. Prin improvizaţie reuşită se obţine dc la început cea mai bună formulare, mai adecvată şi mai proprie, cea mai clară şi cea mai persuasivă. Danii improvizaţiei este însă destul de rar. De aceea avocatul, în pregătirea pledoariei, va avea grijă dc fondarea gândurilor pc care le va exprima. Pcntni a-l verifica, gândul trebuie formulat. După cc a fost formulat în cuvinte, acesta poate fi supus criticii. Abia atunci cl capătă consistenţă.

Penlm fiecare moment al pledoariei trebuie găsilă formularea cea mai simplă, dar cea mai convingătoare, cea mai lapidară şi totuşi destul de explicită.

Claritatea se realizează dacă avocatul posedă stăpânirea limbajului şi posibilitatea unei elocuţiuni lesnicioase. Esenţialul pentru claritate şi pentru forţa de persuasiune este să nu se observe efortul pe care îl face avocatul dc a găsi cuvântul, dc a face să sc sucească frazele, de a alcătui frazele, de a argumenta. Dacă acest efort sc simte, atunci claritatea, intcligibilitalea, receptivitatea şi forţa dc persuasiune pol fi compromise într-o măsură mai marc sau mai mică. Expunerea ideilor trebuie tăcută cu uşurinţă şi cu o îndemânare ce transmite şi sugerează, în acelaşi timp, atât fermitatea convingerii, câl şi înţelegerea lesnicioasă a lucrurilor spuse.

Expresiile întrebuinţate sunt limpezi atunci când expunerea sc face fără opintiri, fără efort vizibil, lâră contorsionări, cu suficientă fluenţă, cu o anume mişcare ritmică, cu un anumit clan, cu o anumită energic şi alură.

CAP. VIII - Eroarea judiciară. Mecanisme psihologice

Capitolul VIII

EROAREA JUDICIARĂ. MECANISME PSIHOLOGICE

*... /" materia erorii judiciare accentul cade pe rela/ia judecălor-inculput. ai căror rol se schimbă fată de cel avut pană la momentul pronunţării hotărârii: judecătorul trece in prim-plan. el esle in acelaşi timp si subiect pasiv in mintea căruia se produce greşita reprezentare a situaţiei de fapt. a realităţii obiective, ii subiect activ generator a ceea cc se numeşte «eroare judiciară», adică **el** dispune pe nedrept condamnarea incul/**Mitului**, deşi lut **el** a săvârşit fapta. Inculpatul se transformă din acuzat in victimă, el trebuind să suporte consecinţele unei fapte pc care na a comis-o..."*

8.1. Punerea problemei

Una din probleme cu consecinţe grave în viaţa societăţii, în viata familiei şi la nivelul individului, este reprezentată de erorile judiciare.

imperfecţiunea organelor noastre dc recepţie, existenţa unor elemente dc diferenţiere sub raportul însuşirilor de percepţie, memorare şi verbalizare de la un individ la altul, survenirea intre momentul dc recepţie a informaţiilor şi cel al reproducerii, a unui coeficient de alterare a faptelor memorate datorită unei serii dc factori, a prezumţiei contestabilă privind sinceritatea individului, precum şi marile dificultăţi ridicate de aprecierea bunei sau relci-crcdinţe a unei persoane la momentul întocmirii unui act care serveşte ca probă, constituie, cu toate, aspecte de care judecătorul va trebui să ţină seama atunci când apreciază probele şi când deliberează.

Dc aceea, ţinând seama de toate aceste posibilităţi de deviere de la realitate, se impune utilizarea, pc întreaga durată a administrării şi evaluării probelor a acelor procedee elaborate de practica judiciară, în cunoaşterea deplină a legităţilor psihologice, care să îngăduie judecătorului să identifice mai întâi, posibilităţile obiective sau subiective de eroare, să atenueze sau să înlăture apoi consecinţele factorilor dc alterare a adevărului, cu alte cuvinte, să evalueze exact, în ansamblul probelor, veridicitatea.

Toate aceste aspecte evidenţiate transferă întreaga dificultate asupra operaţiei finale legată dc activitatea dc apreciere a probelor.

Cunoscând dispoziţiile legale potrivit cărora probele sunt lăsate la libera apreciere a completului de judecată, nu trebuie pierdui din vedere că răspunderea care incumbă judecătorului este mai mare şi are implicaţii asupra hotărârii pc care o va pronunţa.

Complexitatea activităţii de înfăptuire a justiţiei - de la activitatea organelor dc poliţie, a parchetelor şi până la activitatea instanţelor judecătoreşti - problemele ridicate pe parcursul acestei activităţi pot, în concurs cu anumite împrejurări, să determine erori judiciare.

în sens filozofic, prin eroare înţelegem concluzia care, datorită limitelor cunoaşterii, observaţiei superficiale, experimentului organizat în mod defectuos, nerespectării legilor logice, nu reflectă adevărat, veridic, realitatea obiectivă.

Prin eroare judiciară înţelegem perceperea, interpretarea, sancţionarea greşită, cu bună sau rea-credinţă, a datelor faptice şi juridice ridicate în cadrul procesului de înfăptuire a justiţiei.

8.2. Erori judiciare - Scurt istoric

Romanii apreciau ca esenţiale pentru un contrai trei elemente: obiectivul, consimţământul şi capacitatea.

Printre cauzele care duc la inexistenţa consimţământul face parte şi eroarea.

Eroarea esle înţelegerea greşită a unor împrejurări. Uneori, când nu poartă asupra unor aspecte cc prezintă interes pentru părţi, eroarea nu produce nici un efect asupra contractului, alteori însă, duce la inexistenţa acestuia. Următoarele cazuri de eroare atrăgeau nulitatea contractului: crror in negatio, error in persona, error in corporc şi crror in substantia.

Error in negatio (eroarea asupra naturii actului juridic) apare atunci când o parte intenţionează să încheie un anumit contract, ***ar*** cealaltă parte, crede că este vorba dc o altă operaţiune juridică.

Error in persona (eroarea asupra identităţii persoanei) se produce atunci când o parte crede că a încheiat contractul cu o anumită persoană şi, în realitate, 1-a încheiat cu altcineva.

Error in corpore (eroarea asupra identităţii lucrului), se produce când o parte crede că obiectul material al contractului este un anumit lucru, iar cealaltă parte crede că este vorba dc alt lucru.

Error in substantia (eroare asupra calităţilor esenţiale ale lucrului) apare atunci când o parte crede că a dobândit un lucni făcui dintr-o anumită materie şi în realitate dobândeşte un lucru făcut din altă materie.

La romani, ca şi în majoritatea legislaţiilor modeme, nu se reglementa eroarea judiciară - determinată dc greşita interpretare şi aplicare a legii, de apreciere greşită a probelor.

De lege ferenda se impune adoptarea unui sistem sancţionar care să protejeze justiţiabilii dc posibilele erori, să le deschidă calea la despăgubiri din partea statului (în calitatea lui de comitent care răspunde pentru fapta prepusului) să asigure o mai mare credibilitate în obiectivitatea şi imparţialitatea magistraţilor.

Desigur că în măsura în care sc reţine reaua intenţie în interpretarea şi aplicarea legii, în aprecierea probelor - fapta va îmbrăca forma unor infracţiuni (abuz dc serviciu, purtare abuzivă, luare dc mită, primirea dc foloase nccuvcnitc, trafic de influenţă etc.) sancţionate ca

1. Afacerea Aslan

în camera unui hotel din Bucureşti, un maior îşi lusesc capăt zilelor împuşcându-sc în cap. Pc noptiera dc lângă pal. sinucigaşul lăsase două scrisori şi un pistolet...

Şi în scara zilei de 27 aprilie 1932, comisaul Constantin Turai a fost din nou primul criminalist sosit la locul faptei în strada Pictor Romano nr. 17, unde avusese loc un asasinat...

Victima, Sofia Aslan, o femeie in vârstă, dar in plină putere, fusese găsită împuşcată în dormitorul ei, în jurul orei 22,00. Muribunda, la cererea fiului acesteia Gheorghe Aslan, care chemase salvarea, fusese transportată la Spitalul Brâncovenesc. unde însă murise imediat fără a mai puica vorbi.

Din relatările soţului victimei. Teodor Aslan, fosl director al senatului şi fost funcţionar in serviciul Băncii Generale, acum pensionar, reieşea câ. în seara zilei de 27 aprilie 1932, după cc împreună cu soţia şi fiul lor, Gheorghe Aslan. in văretă de 28 de ani, au luat masa în sufrageria dc la parte s-au adus cu topi în odăile de culcare care sc aflau la etajul clădirii.

Bătrânul Teodor Aslan. care dornica separat dc solia sa, a arătat cum la scurt timp după terminarea mesei dc scară. în timp ce dânsul, fiul şi solia sc retrăscsciâ în camerele lor dc culcare, a auzit un strigăt şi nişte împuşcături ce veneau din camera soliei.

Ducându-sc să vadă cc s-a înlâmplal, a constatat că uşa dormitorului acesteia era închisă cu cheia pe dinăuntru şi câ in încăpere sc auzeau gemete.

Bătrânul Aslan a mai arătat că sertarele biroului din camera căpitanului Gheorghe Aslan fuseseră sparte şi pe jos in cameră s-a găsit un ciocan a cărui coadă dc lemn era ruptă în bucali. Intr-unul din sertarele forţate şi deschise se găsea un revolver, pc care spărgătorul nu

atare[1].

8.3. **Problematica erorii judiciare in drept. Problematica psihologică a intimei convingeri**

„Error humanum est" spune un vechi dicton latin şi fiinţa omenească, plină de păcate, îşi însuşeşte critic şi acest mic amănunt: de a se fi aflat în eroare, la un anumit moment şi într-o

Dânsul credea câ amorul faptei s-a strecurat din vreme în dormitoml victimei, unde a stat ascuns după uşă. După ce victima a iniral şi a închis uşa. a atacat-o tntrebând-o de ascunzâtorilc in care ţine depozitaţi banii şi bijuteriile. La riposta energică a victimei a fost nevoit s-o împuşte şi să-şi asigure scăparea.

La rândul său. căpitanul Ghcorghc Aslan relata că după terminarea mesei s-a dus în dormitor, dar nu a rămas pentm a sc odihni ei, luându-şi paltonul, a ieşit la o scurtă plimbare prin împrejurimi. încuind poarta la părăsirea imobilului.

După vreo jumătate de oră s-a întors acasă, unde, spre surprinderea lui, a găsit poarta deschisă. Când a urcat la etaj a constatat că mama lui este în agonie şi a luat urgent măsurile cc s-au impus.

Cazul era de o complexitate extremă, iar cercetarea criminalistică hoiărâloare pentru emiterea dc ipoteze corecte şi justa soluţionare a speţei.

Tânărul Constantin Turai se afla în faţa unei probe dificile.

Pentru început. în lipsa cadavnilui care fusese depus la morgă, realiza interpretarea urmelor de sânge şi a celor lăsate de pătrunderea proiectilelor în imobil şi pereţii unde se petrecuse crima.

O a doua etapă necesară lămuririi tuturor aspectelor a fost aceea a examinării. împreună cu medicul legist, a îmbrăcămintei victimei şi a urmelor lăsate de fiecare glonţ in corpul acesteia, precum şi a modului dc dispunere a orificiilor dc intrare şi ieşire.

în sfârşit, considera necesară revederea încă o dată a câmpului faptei, pentru a corobora datele obţinute cu condiţiile reale in care au avut lor tragerile, direcţiile şi distanţele dc la care sc trăsese.

Intenţia tânărului comisar criminalist era ca în lumina datelor autopsiei să găsească proiectilele ricoşate din corp. care împreună cu cele recoltate din organism, să poală constitui un set de proiectile dc comparat cu cele ce sc vor fi dobândit prin trageri experimentale cu armele cc vor fi incriminate la cercetările ulterioare.

Pentru prima dală în criminalistica română sc pune problema identificării amici cu care s-a tras. Constantin Ţurai intuia acest lucru şi sc pregătea ca atare.

Pentru investigaţiile privind căutarea celorlalte urme digitale, palmare, precum şi a altor urme lăsate de autor, Ţurai a revenit dc nenumărate ori în câmpul luptei, marcând urmele descoperite in vederea fotografierii şi ridicării lor prin pelicule.

Cercetările şi investigaţiile au demarat în trombă, progresele cercetărilor criminalistice trezind o serie de întrebări, lată. dc exemplu, faptul că pe pantofii albi, cu vârfurile maron pc care îi purtase Ghcorghe Aslan, Ţurai a descoperit urme fine de sânge ce păreau a fi fost pulverizate dintr-o arteră proaspăt secţionată. S-a explicat acest fenomen prin aceea că ele ar II putut fi create cu ocazia ridicării muribundei şi transportării acesteia la spital.

în acelaşi timp, după cercetări cxlrcm de minuţioase, Ţurai s-a pronunţat cu certitudine asupra faptului câ în afara urmelor digitale ale defunctei. Sofia Aslan şi ale fiului ei Gheorghc Aslan. în încăperile în care operase autorul crimei nu s-au mai găsit şi alte categorii dc urme. De ce oare? De cc oare? Nimeni nu poate şti care ar fi fost cursul ulterior al cercetărilor, cert este faptul câ vulpoii judiciarului au dat dc o unnă pc care conform obiceiului s-au grăbit să o exploateze cât era „caldă". Luând în vizor toţi spărgătorii cu mod dc operare deosebit s-a ajuns în cele din urmă la Ion Ştefânescu. Despre acest spărgător, inspectorul Frînculescu dc la judiciar aflase prin ..bună-voinţă" aşa-zisului „Picu" (hoţ aflat în detenţie şi fost tovarăş dc fapte cu bănuitul) că încă din 1931 luaseră în vizor o casă „dc făcui" pc sir Pictor Romano şi care în mod cert era casa lui Aslan.

Totodată, Picu a arătat inspectorului Frînculescu că Ion Ştcfănescu sc afla permanent în posesia unui pistol mic dc calibru 6.35 mm pentru a face uz dc el la nevoie.

Probele in acuzarea lui Ion Ştcfănescu încep sa se strângă. Se afla aşadar faptul că „pontul" de „a face" casa Aslan îi fusese dat acestuia de fiica spălătorcsci distinsei familii, care dc altfel, recunoaşte ca purtaseră discuţii asupra loviturii. Bomba dosarului rezidă însă în aceea că de la locul faptei sc ridicase un fular de culoare albă, pătat dc sânge, care este recunoscut a fi aparţinut lui Ion Ştefânescu.

anumită situaţie, de a fi „căzut"' în greşeală, cum ar spune filozoful, pur şi simplu de a-şi fi prezentat în mod eronat situaţia de fapt.

Dictoanele, în general, concentrează o stare dc fapt, o tensiune oarecare şi, datorită laconismului lor esenţial, au valoarea unui argument, practic a unei scuze, într-un „dialog" al greşelii, invocate de cel care a greşit şi care simte nevoia să sc apere.

• Fulanil recunoscut ca aparţinându-i;

Dar undeva, dc cealaltă parte, s-a produs ireparabilul, frustrarea nedreptăţii provocate dc eroare, percepută în funcţie de structura caraclerială a individului, iar in plan obiectiv s-au produs distorsiuni, abateri dc la normal, ceva cc a fosl fără să fi trebuii să fie.

In momentul în care individul pretinde încălcarea unui drept subiectiv al său. pătrunde în mecanismul instituţionalizat al Justiţiei statale, în plin câmp al dreptului obiectiv. Eroarea apare Sİ aici inerentă naturii omeneşti, alterând raporturile interumane prestabilite. Eroare dc fapt este scuzabilă în Drept, în măsura în care sunt reparabilc consecinţele sale, iar sancţiunea merge dc la anularea actelor săvârşite din eroare în timpul persistenţei erorii, până la totala disculpare a individului generator al erorii şi la restabilirea situaţiei anterioare. Eroarea creează aparenţa bunei-credinţe şi o rezumă, restabilirea situaţiei anterioare şi repararea prejudiciului fiind într-un fel, şi o „primă" acordată bunci-crcdinţc, principiu moral deosebii dc important în Drept.

Accsl mod dc a privi lucrurile este specific dreptului privat, în special celui civil, bazai pc egalitatea şi independenţa participanţilor, persoane fizice, la raporturile care formează obiectul acestui domeniu al dreptului.

Eroarea .judiciară" ţine de domeniul dreptului penal ca ramură a dreptului public, cu reguli specifice, în care intervine statul ca apărător al interesului public. Intrăm într-un domeniu „mai serios" al dreptului, prin consecinţele grave pc care lc antrenează, în special în plan psihic, şi ţinând de imprevizibil şi, mai ales, dc ireparabil. Practic, accentul cade pc relaţia judecător - inculpai, al căror rol sc schimbă faţă dc cel jucat până în momentul pronunţării hotărârii: judecătorul trece în prim plan, el este în acelaşi timp şi subiect pasiv, în mintea căruia sc produce greşita reprezentare a situaţiei dc fapt, a realităţii obiective, şi subiect activ, generator a ceea cc sc numeşte „eroare judiciară", adică cl dispune condamnarea pc nedrept a inculpatului, deoarece nu el a săvârşit fapta. Inculpatul sc transformă din acuzat în victimă, el trebuie să suporte consecinţele unei fapte pe care nu a comis-o.

Dc fapt, eroarea judiciară ca atare, sc poate califica abia în momentul descoperirii şi condamnării adevăratului făptuitor, până atunci hotărârea de condamnare definitivă arc o valoare relativă de adevăr, fiind executabilă ca atare.

Punctul central al discuţiei despre eroarea judiciară este, aşadar, mecanismul formării convingerii intime a judecătorului, eronată datorită insuficienţei probatoriului administrat sau

- concluziile expertizei balistice: tuburile şi proiectilele recoltate în crima comisă, prin împuşcarea cu arma de foc a victimei Sofia Aslan. nu au fost trase şi nu provin dc la pistoletul cal. 6.35 mm. găsit asupra lui Ion Ştcfănescu şi cu care acesta afirma că impuşcasc victima acelaşi calibru, elemente trascologice distincte, excludere.

ignorării anumitor probe esenţiale pentru stabilirea adevărului, dar bazată în principal pe buna sa credinţă, pc convingerea că soluţia sa este cea corectă, corespunzătoare situaţiei dc fapt şi de drept. Buna sa credinţă este şi premisa nesancţionării judecătorului pentru provocarea erorii judiciare, cl având dreptul la intima convingere, adică dreptul de a aprecia liber, conform conştiinţei sale, cauza, şi de a se pronunţa ca atare, drept conferit dc lege ca o „primă dc încredere" în judecata şi conştiinţa magistratului, legea lăsând soluţionarea cauzei „la luminile şi înţelepciunea judecătorului".

Rcaua-credinţă a magistralului în soluţionarea cazului excede problema convingerii intime, ca motivaţie psihologică a pronunţării hotărârii. Judecătorul nu mai este subiectul pasiv al erorii de fapt, el provoacă sau cel puţin acceptă producerea erorii judiciare, atitudinea sa psihică ţinând de domeniul intenţiei. El a ignorat total, cu bună ştiinţă, probatoriul administrat în cauza care conducea la concluzia nevinovăţiei inculpatului sau a cunoscut caracterul său fals, contrafăcut, pronunţând lotuşi o hotărâre de condamnare a inculpatului[2].

2. Cazul Sacco **I** Vanzctti

24 decembrie 1919. Bridgcwater, în apropiere de Boston. S.U.A. Un autoturism marca Buick blochează calea unui camion cc transporta suma dc 30.000 dolari, salariile pentru muncitorii unei fabrici dc încălţăminte. Din autoturism coboară 3 bărbaţi care nu reuşesc, totuşi, să oprească camionul.

15 aprilie 1920, South Brainlrec, tot in apropiere de Boslon, S.U.A. Doi indivizi necunoscuţi ii împuşcă pc doi salariaţi ai unei fabrici dc încălţăminte şi le sustrag suma de 30.000 dolari, salariile lucrătorilor. Tâlharii dispar cu un autoturism marca Buick. Observaţiile martorilor nu suni elocvente, se contrazic. La sediul poliţiei sc primeşte un telefon anonim prin care se dă un indiciu. Se fac cercetări. în absenţa celui denunţat dc către telefonul anonim, un anume Coacei, de origine italiană, poliţiştii iau urma unor apropiaţi ai acestuia. Nicola Sacco şi Banolomco Vanzcni sunt arestaţi sub acuzaţia dc participare la al doilea atac şi, respectiv la ambele atacuri Vanzctti). Cei doi sunt emigranţi italieni, ambii sunt membri ai mişcării anarhisie. mişcare deloc agreată în S.U.A. n baza unor probe irclcvantc şi insuficiente, beneficiind şi dc serviciile unei apărări foarte slab pregătite şi ineficiente, cei doi acuzaţi sunt condamnaţi la moarte pentru asasinai de gradul întâi. Deşi opinia publică din America şi Europa li sc alătură celor doi, aceştia suni executaţi după mai mult dc şase ani dc aşteptare. După 50 de ani de la moartea celor doi. în urma cfccluării unor noi anchete, contraancheie şi expertize s-a puftit dovedi nevinovăţia acestora La 20 iulie 1977 s-a pronunţat reabilitarea lor oficială şi s-a proclamai ziua de 20 iulie, zi de amintire in întreg statul Massachuscits. *Date rezultate din cercetarea la fa/a lacului:* Şoferul camionului atacat în prima acţiune declară că agresorii erau Irci. Unul dinlrc ei era inalt, brunei şi purto o mustaţă foarte deasă. Ei foloseau un autoturism Buick.

- Al doilea atac maşina folosită aici era aceeaşi cu cea din primul atac. Cele şase gloanţe trase asupra victimelor au fost marcate de către medicii legişti. Singurul glonţ mortal care a atins-o pe una dintre victime a fost notat cu un „III" roman. în cele din urmă totul va depinde dc cl.
- Atât Sacco, cât şi Vanzcni purtau asupra lor arme.

Erori de interpretare - disjuncţii hi exigentele de competenţă

1. Faptul că cei doi acuzaţi sunt membrii ai mişcării anarhiste nu este o garanţie că cei doi au comis cele două atacuri;
2. Lipsa alibiului pentru cele două atacuri a lui Vanzctti este doar un indiciu dar nu şi o garanţie că cl ar fi comis faptele;
3. Faptul că acuzaţii şi-au învăţat depoziţiile pe dinafară, ci neputând vorbi bine limba engleză nu înseamnă că ci sunt ncsinceri;
4. Disfuncţii în exigenţele de competenţă ale avocaţilor apărării; absenţa capacităţii dc persuasiune, comunicare redusă, lipsă dc argumentare - participare la şedinţe, practic, inexistentă.

Efecte psihologice de distorsiune a intimei convingeri

Rea-credinţă datorată:

1. efect Halo - aparenţa celor doi acuzaţi la mişcarea anarhistă;
2. efect Halo condamnarea lui Vanzetti la 12 ani închisoare pentru primul atac a încurajat instanţa în condamnarea celor doi şi pentru cel de-al doilea atac;
3. judecătorul Webster Thayer, preşedintele completului, era un

Inculpatul devine, după cum am mai spus, din acuzat victimă, fiind uneori, în cazul relei credinţe a magistratului, antecondamnat încă din faza urmăririi penale, în care se adună probatoriul cauzei. Sc încalcă aslfcl, în mod flagrant, principiul prezumţiei de nevinovăţie, care funcţionează în favoarea inculpatului până în momentul pronunţării hotărârii dc către instanţa de judecată, singura în măsură să aprecieze vinovăţia sau nevinovăţia acestuia, încălcarea acestui principiu înseamnă nu numai lipsirea învinuitului sau inculpatului de un drept al său fundamental în procesul penal, ci ţi inducerea pentru inculpat a unei slări de teroare, de tensiune psihică, aceasta realizând că probatoriul cauzei îi esle nefavorabil, rechizitoriul susţinând vinovăţia sa deşi el se ştie nevinovat. Individul simte că i s-a Iacul o nedreptate şi resimte acest lucru mai mult decât ca o simplă frustrare, ci ca pc un complet împotriva sa, cl sc simte prins în mecanismul judiciar statal şi strivit fără nici o putere de apărare. Este un moment critic, dc ruptură, care intră în sfera ireparabilului.

Trebuie amintită însă şi posibilitatea reparării prejudiciului suferii în urma condamnării pe nedrept, de către inculpat, posibilitate conferită dc lege (art. 504 şi urm. Cp.).

Practica judiciară a mers pc principiul „reparării atât a consecinţelor negative patrimoniale, cât şi morale suferite de o persoană ca urmare a faptei ilicite, săvârşită de o altă persoană, sau alte suferinţe dc ordin psihic" (Decizia C.S.J. - Secţia civilă nr. 1995/29.10.1992).

în completarea legislaţiei interne, art. 50 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului ratificată şi dc România, prevede posibilitatea acordării „părţilor lezate o reparaţie echitabilă", înţelegând prin aceasta atât acoperirea prejudiciului material, cât şi moral, bineînţeles în măsura în care sc poate vorbi de o „reparare", în adevăratul sens al cuvântului, a prejudiciului moral, iar acesta poate fi evaluat în bani[3].

4. confuzia produsa de numeroasele expertize balistice care nu au avut concluzii foarte clare. Subiectivism al corpului de juroļi datorat faptului câ selecţionarea lor s-a făcut din oficiu, împotriva voinţei lor. Ignoranţa:

1. a negării faptelor de către acuzaţi, chiar şi pc scaunul electric;
2. a fapnilui că deşi Vanzctti a fost acuzat că şofa Buick-ul în cele două atacuri, acesta nu ştia să conducă. *Concluzii-':*

Prezentarea defectuoasa a apărării a contribuit la acuzarea celor doi. Introducerea procesului pc terenul politic, act realizat de căirc apărare, a reprezentat practic, condamnarea propriilor clienţi. Dc aici influenţa politică >-a impus, fiind posibilă producerea erorii judiciare.

3. Afacerea Dreyfus

In 1894. Ministerul de Război Francez, ajunge la concluzia că documente secrete sunt comunicate serviciilor jermanc dc informaţii. Pentru a stabili filiera, serviciul francez de informaţii a plasat o agentă, o femeie dc serviciu -ı Ambasada Germană. Misiunea agentei era dc a recupera toate băniile pc care Ic va găsi în coşurile dc hârtii sau sobele ambasadei.

La 25 septembrie 1894. printre hârtiile remise se află şi dovada pertinenta că în Statul Major General Francez ■ află un trădător. Documcnml va purta denumirea „Borderou". Bănuielile s-au concentrat prea repede asupra lui Dreyfus. Principalul indiciu împotriva lui Dreyfus era asemănarea dintre scrisul acestuia şi cel de pe borderou. Probele administrate în cauză erau atât de inconsistente şi precare, încât dacă nu ar fi existat o campanie dezlănţuită ie presa antisemită, acesta nu ar fi fost condamnat.

Organul dc cercetare a urmărit o singură pistă. S-a pornit dc la ideea greşită potrivit căreia datele nu puteau fi furnizate decât dc un ofiţer de stat major stagiar care avea acces la birourile de la care proveneau documentele.

La 10 octombrie 1894, rezultatele anchetei provizorii sunt comunicate. Conducerea armatei sc întruneşte pentru a decide dacă Dreyfus trebuie trimis in judecată peniru înaltă trădare. Se cade de acord asupra necesităţii de ; sc lua in prealabil avizul a doi grafologi. Gobcrt - care a arătat câ scrisul poate aparţine şi altei persoane decât a ɹı Dreyfus - şi Bcrtillon - care a fost categoric tn a atribui scrisul dc pc borderou lui Dreyfus, argumentând că asemănările şi deosebirile dintre scrisul lui Dreyfus şi cel dc pc borderou suni o probă indiscutabila a vinovăliei. ieoarcec în cazul deosebirilor şi-ar fi pulul modifica deliberat scrisul

8.4. Surse de distorsiune psihologică implicate în erorile judiciare

Am arătat deja că elementul esenţial în producerea erorii judiciare este intima convingere

Miiionil Paty. care a instrumental cauza, atrage atenţia asupra fragilităţii probelor care obligă la măsura achitării. Cu toate acestea, Dreyfus este trimis in judecată pentru delictul dc înaltă trădare. în timpul prucesului, singura probă a acuzării, raportul expertului Bcrtillon a fost concludent înlăturat de apărare. Au fost prezentate acte secrete, ncadusc la cunoştinţa nici a apărării şi nici a acuzării. Un act provenea dc la ataşatul militar italian, era adresat ataşanlului militar gcnnan şi făcea menţiuni la planurile furnizate de un anume D. tribunalul l-a identificat cu Dreyfus. Al doilea înscris era o telegramă cifrată adresată de ataşatul militar italian şefului său dc stat major, prin care solicita o dezminţire că Dreyfus nu a avut relaţii cu cl. înscrisul a fost interpretat tendenţios. în baza acestor clemente. Dreyfus a fost condamnai la deportare pe viaţă şi degradare.

Recursul este respins, iar la 13 aprilie 1895. Dreyfus este îmbarcat şi transportai pc insula Diavolului unde rămâne până în 1899, supravegheat în permanenţă şi maltratat.

După deportare, familia căpitanului susţinută dc câţiva ofiţeri şi unele ziare ale vremii au declanşat o campanie dc reabilitare. Acestora li sc alătură şi Emile Zola prin ziarul său.

La I martie 1896 este interceptată o telegramă a ataşatului militar german adresată maiorului E., din al cărui conţinut reiese că E. furniza Ambasadei Germane informaţii secrete. Cercetarea destinatarului telegramei, examinarea scrisului acestuia, identic cu cel de pc borderou, conduce spre adevăratul trădător maiorul Esterhazy, ofiţer dc informaţii din armata franceză.

încercările dc a restabili adevărul sc izbesc dc rezistenţa îndârjită a celor care au contribuit, unii dc bună-credinţă, iar alţii intenţionat, la grava eroare judiciară.

La 4 decembrie 1897. Consiliul dc război începe instrucţia în afacerea E. E. este achitat

Ofiţerul care instrumentase cauza, trimite o scrisoare deschisă preşedintelui Consiliului dc Miniştri, prin care arată că cslc în măsură să dovedească autorităţilor că două din documentele citate in Cameră şi datate din 1894, nu au legătură cu Dreyfus. iar al treilea document este fals. Ofiţerul este arestat.

La 26 septembrie 1898. Ministerul Justiţiei sesizează Curtea de Casaţie cu o cerere de revizuire a procesului Dreyfus. E. este compromis prin probele descoperite la anchetă şi părăseşte Franţa.

La 3 iunie 1899, Curtea dc Casaţie. în secţii reunite, hotărăşte în unanimitate, casarea sentinţei cu condamnarea lui Dreyfus. Acesta este readus în Franţa. Hotărârea tribunalului a fost neaşteptată şi surprinzătoare. Dreyfus este declarat vinovat

La 12 iulie 1906, Curtea de Casaţie este din nou sesizată. La 20 iulie 1906, afacerea Dreyfus sc închide definitiv. Alfred Dreyfus va fi definitiv reabilitate, reintegrat, avansat şi decorat cu „Legiunea dc Onoare". Se terminare. în sfârşit, un proces care a zdruncinat din temelii societatea şi statul francez.

Rezumatei procesului:

Eroarea: Deportarea pc viaţă şi degradarea.

Sursele erorii: Un concurs dc nereguli.

Ancheta:

- nu constată şubrezenii, nici probe, borderou;
- organul dc cercetare a urmărit o singură pistă;
- punctul dc plecare în investigaţie a fost greşit;
- trădătonil este ofiţerul de stat major stagiar, pentm că numai stagiarii aveau acces la documentele respective

Judecata: . . .

. nu lămureşte aspecte importante, nu controlează veridicitatea probelor şi nu pune la îndoială buna-credinţă a celor care Ic-au furnizat;

- interpretează greşit documentele secrete aduse ca probă (D. nu înseamnă neapărat Dreyfus); ■ se destăşoară sub imperiul presiunii opiniei publice potrivnice evreilor.

Apărarea:

- nu consolidează netemeinicia, falsitatea aprecierilor grafologice asupra borderoului. Nu solicită o expertiză suplimentară;
- ce alţi ofiţeri aveau acces sau erau interesaţi în furnizarea de documente

a judecătorului în aprecierea cauzei. Dar în mecanismul său de formare pot interveni diverşi factori dc dislorsiune, care apar ca surse indirecte ale erorii judiciare[4] .

a) Un asemenea factor îl poale constitui în primul rând, proba testimonială administrată în cauza respectivă care este adesea o probă esenţială în clarificarea situaţiei de fapt, si care, coroborată cu alte probe administrate, poale duce la aflarea adevărului şi la stabilirea vinovăţiei inculpatului.

4. Afacerea Anca

în vara anului 1077, Anca Broscotcan, în vârstă dc 18 ani, venită din Sibiu pcnini examene, este ucisă cu o ferocitate dementă, şi şase colctc cu segmente desprinse din cadavrul ciopârţit sunt găsite in puncte diferite din parcurile Capitalei. Zvonul despre un nou Rîmaru alarmează autorităţile care ordonă prinderea dc urgenţă a ucigaşului.

Echipa dc anchetatori, in urma cercetărilor efectuate într-un timp record, îl găseşte vinovat de Gheorghe Samoilescu, o cunoştinţă întâmplătoare a victimei. Iniţial fusese scos din cauză pc baza probelor adunate până atunci. Samoilescu esle condamnat la 25 de ani închisoare şi executase deja 4 ani de detenţie când absolut întâmplător, este aresla adevăratul criminal. Romca Cosmici, care îşi mărturiseşte vinovăţia şi în cazul Anca. Procuratura s-a văzul nevoită să revizuiască dosarul prin care s-au susţinut învinuirile cc i-au adus lui Samoilescu condamnarea, ordonând. în final, scoaterea de sub urmărire penală a acestuia, executarea pedepsei fiind anterior suspendată prin ordinul procurorului general.

A. Aspecte legate de interpretarea probelor în acuzare

1. în cazul Anca, prin modul cum a fost administrată proba testimonială s-a demonstrat clar încălcarea dispoziţiilor procedurale de către echipa dc anchetatori.

Astfel, declaraţiile martorilor au fost obţinute pnu denuiureu acestora in cadnil recunoaşterii de obiecte sau prin presiuni psihice: martora principală, prietena soţilor Samoilescu, care susţinuse iniţial alibiul în favoarea inculpatului pentru ziua crimei, şi-a schimbat ulterior declaraţia, deşi aceasta a fost infirmată dc alte mărturii. în cursul anchetei având, în general, o poziţie oscilantă: un alt martor, vecinul tatălui inculpanilui, declarând că nu cunoaşte nimic în legătură cu cauza, a fost arestat imediat şi ţinut 31 zile in arest deşi nu plana asupra sa nici cea mai mică umbră de îndoială.

2. Cel mai înspăimântător fapt al acestei pscudo-anchctc judiciare a fost însă modul de audiere al principalilor învinuiţi: Gheorghe Samoilescu şi soţia sa Elisabeta (Tuţi), acuzată dc complicitate la omor deosebit de grav: audiere efectuată în condiţii de teroare psihică, agravată şi de suferinţele fizice provocate în cazul lui Samoilescu prin tortura după include inchizitoriale. Cedând psihic. Elisabeta Samoilescu a scris pur şi simplu declaraţia prin care afirma vinovăţia soţului său după dictarea anchetatorilor.

3. Sinuciderea părinţilor inculpatului în cursul urmăririi penale a fost interpretau! ca dovadă a vinovăţiei acestuia „fiind consecinţa temerii de urmările omorului comis în locuinţa lor şi ale participării Silvici Samoilescu (mama inculpatului) la secţionarea şi transportul ...

5. Procesele verbale dc recunoaştere a corpurilor delicte au fost întocmite „cu încălcarea dispoziţiilor procedurale şi cu ignorarea principiilor psihologici judiciare": martorilor le-au fost prezentate numai corpurile delicte ca atare, fără a fi incluse într-un grup de obiecte cu caracteristici apropiate. Dc altfel, în general, în actele procedurale s-a consemnai câ martorii recunosc cu certitudine lucrurile ca aparţinând părinţilor inculpatului, deşi susţinerile sc refereau la perioade situate cu 5-7 ani în urmă. iar sacoşele respective erau obiecte dc serie fără elemente de individualizare.

B. Ignorarea probelor în apărare

Au existat probe clare care demonstrau că Samoilcscu nu poale fi autorul crimei, care însă au fost înlăturate:

* astfel alibiul susţinut dc inculpat a fost înlăturat prin mărturia unei singure persoane, deşi aceasta a fost contrazisă dc declaraţiile altor martori, vecini ai inculpatului;
* Cel puţin un colet, Samoilcscu nu l-ar fi putut depune, deoarece exista un martor ocular care a stabilit ora depunerii acestuia, oră pentru care inculpatul avea alibi susţinut dc martori;
* Tipul de sacoşă pe care unii martori l-au recunoscut ca aparţinând familiei Samoilcscu nu se fabrica încă în anii '71-'72, când martorii au susţinut că le-au văzut la aceştia;
* Amprentele papilare dc pc ambalajul coletelor nu aparţineau lui Samoilcscu.

C.încălcarea exigen/clnr de competentă

Considerăm că este necesară iralarca dislinclă a problemei încălcării exigenţelor dc competenţă, fiind evidentă încălcarea expertizelor dc specialitate sau interpretarea lor în defavoarea inculpatului alunei când concluziile aceslora erau incerte.

Astfel. încă din faza iniţială a cercetărilor, a fost solicitată investigarea conduitei simulate a învinuiţilor Gheorghe Samoilcscu şi Etisubcla Samoilcscu, soţia acestuia. Concluziile. în ambele teslări efectuate, au fost cert negative, cu alte cuvinte a fost evidenţiată absenţa stresului emoţional în raport cu problematica critică pentru ambii subiecţi.

Dat fiind caracterul dc relativă noutate al acestei tehnici dc investigaţie în România (cu aceasta sc lucra la Institutul de Criminalistică din 1975. iar în anul - 1977 -, expertul I. psiholog Butoi Tudorel, actualmente colonel, abia efectuase un stagiu de instruire în Iugoslavia), expertiza biodetecţiei comportamentului simulat a fost efectiv ignorată dc anchetator şi plasată în afara probatoriului necesar cauzei.

Expertiza psihiatrică a fost efectuată „dc un organ ncconipetcni". după cum susţine Procuratura In ordonanţa de scoatere dc sub urmărire penală, iar concluziile sale ar fi trebuit sâ meargă in direcţia stabilirii psihopatiei autorului (aşa cum s-a întâmplat în cazul adevăratului criminal), ceea cc nu era cazul lui Samoilcscu.

De asemenea, proba expertiză a măsurătorii deschiderii dintre degetul gros şi degetul arătător, irelevantă prin concluziile prezentate, a fost interpretată in defavoarea lui Samoilcscu.

D.Problema convingerii intime a instanţei de judecată

Am precizat deja că intima convingere a judecătorului în pronunţarea horărârii reprezenta o ultimă şansă de anihilare a distorsiunilor provocate în cursul procesului, prin administrarea probelor propuse dc organul dc urmărire penală în dovedirea vinovăţiei inculpatului. în cazul Anca. însăşi intima convingere nu a îndeplinit acest

Analizând cauzele unor erori judiciare in procese penale celebre, unul din marii maeştri ai Baroului din Paris aprecia că „persoanele care deţineau, fiecare în parte, un fragment de adevăr au tăcut de teamă, interes sau indiferenţă". Printre aceste persoane se numără, desigur, şi martorii audiaţi în proces, care fie că au tăcut, fie că nu au spus adevărul în legătură cu faptele cunoscute dc ci, ce reprezintă împrejurări esenţiale ale cauzei. Ei se situează pc poziţia psihologică a „relei-credinţe", deoarece cu intenţie au ascuns sau denaturat adevărul în relatările lor, fie că aceasta se datora fricii, interesului, indiferenţei, iar atitudinea lor este folosită de persoanele interesate pentru construirea unei versiuni mincinoase, a unui „alibi" care să nu poală fi combătut printr-o probă contrarii, chiar dacă mărturia ar fi născut îndoială sau relatări false. De aceea putem spune că este aproape imposibil ca mărturia de bună-credinţă să fie sursă a erorii judiciare: ea este la rândul ci, produsul erorii în care s-a aflat martorul în legătură cu împrejurările de fapt ale cauzei, explicată în

literatura juridică prin conceptul „unghiul dc deviere", iar în plan intenţional îi corespunde convingerea martorului, întemeiată pe buna sa credinţă, că lucntrile s-au petrecut în realitate astfel cum cl le-a perceput şi le-a relatat. Lipseşte aici intenţia fabricării unei versiuni mincinoase care să indnime pe o pistă falsă cercetarea. Numai când intervin şi alte surse de distorsiune, ţinând dc exigenţe dc competenţă, atunci când nu s-a tăcut dovada contrară, deşi aceasta se putea realiza prin administrarea altor probe, se poate vorbi dc mărturia de bună-credinţă ca sursă a erorii judiciare.

b) Un alt posibil izvor direct al erorii judiciare îl constituie exigenţele de competenţă, mai sus amintite, care presupun adaptarea pregătirii dc specialitate a magistratului Ia cerinţele tehnologici judiciare modeme, aceasta însemnând în primul rând capacitatea lui psihică de a înţelege caracterul de noutate al acestei tehnologii şi importanţa sa în soluţionarea cauzelor judiciare, solicitând contribuţia expertizelor dc specialitate în procesul penal, sub formă dc probe, ale căror concluzii să fie apreciate la valoarea lor reală şi coroborate cu alte mijloace dc probă revelatoare pentru aflarea adevărului. în al doilea rând, trebuie să ţinem cont şi dc răspândirea tehnologiei respective din punct dc vedere al utilizării ei în practică, dc impunerea ci ca o probă serioasă în procesul penal, ale cărei rezultate să fie recunoscute şi apreciate la justa lor valoare, să capete, cum s-ar spune în limbajul juridic, opozabilitate erga omnes.

Avem. deci. dc **a** face cu eroare judiciară prin consecinţele hotărârii pronunţate dc instanţa dc judecată -condamnarea pc nedrept a inculpatului, dar o eroare provocată, o înscenare diabolică realizată încă din faza urmăririi penale, când au fost administrate numai probe în **acuzare,** printre **care** unele obţinute **cu** încălcarea normelor procedurale. Probele evidente care excludeau vinovăţia lui Gheorghc Samoilescu **au** fost înlăturate sau neglijate, după cum releva ordonanţa dc scoatere de sub urmărire penală a Ini Samoilescu din 15.07.1981.

Sc constată astfel intervenţia. încă din faza anchetei penale, a surselor de distorsiune psihologică implicate în mecanismul dc producere **a** erorii judiciare, liste vorba, în primul rând dc încălcarea exigentelor legale: întreaga anchetă penală **a** fost condusă dc la bun început, spre demonstrarea vinovăţiei bănuitului, cu încălcarea celor mai elementare reguli procedurale si mai ales. a prezumţiei dc nevinovăţie, ca principiu csenļial care asigură nu numai desfăşurarea in condiţii dc legalitate a cercetării şi unnăririi penale, ci şi apărarea poziţiei psihice a invinuirului socotit nevinovat până în momentul rămânerii definitive a hotărârii.

Totodată, au fost încălcate dispoziţiile procedurale privitoare la tactica şi psihologia ascultării învinuiţilor, a martorilor, precum şi la efectuarea recunoaşterii dc obiecte.

Este vorba, în al doilea rând, de nerespectarca exigenţelor de competenţă, prin ignorarea expertizei biodctccţici judiciare, a expertizei psihiatrice şi a celor sanguine efectuate în cauză.

Dar. în special, este vorba de încălcarea exigenţelor elice şi moral-juridicc. în condiţiile relci-crcdinţe a organismului de urmărire penală în administrarea şi aprecierea probelor şi formularea concluziilor. Aprecierea în termeni juridici ai relci-credinţc a activităţii anchetatorilor nu aruncă decât o vagă lumină asupra celor petrecute în realitate: era neapărată nevoie dc un „ţap ispăşitor" şi a fost găsit in persoana ghinionistului Ghcorghc Samoilescu. areslal sub o învinuire oarecare în speranţa liniştirii spiritelor agitate. Dar o dată format „bulgărele dc zăpadă" el nu a mai putut **fi** oprit şi a lual-o la vale Iransfonnându-sc inlr-o adevărată avalanşă. Autorităţile au ordonat pedepsirea extrem de severă a lui Samoilescu, chiar condamnarea lui la moarte

încercând surprinderea în planul psihologic a reflectării faptelor prezentate, fenomen pe care l-au denumii generic în termenii „încălcării exigenţelor etice şi moral-juridicc" dc către anchetatori s-ar putea spune că iniţial a fost vorba de încercarea dc găsire a unei soluţii dc moment - arestarea lui Samoilescu pentru furtul medalionului inelcgală în esenţă, neexistând nici o probă în susţinerea acuzaţiei) pentru a potoli lucrurile şi a preveni scandalul care deja sc prefigura. Ulterior, când inevitabilul sc produsese a fost evidentă reaiia-credinţă a anchetatorilor lipsa dc scrupule şi perseverenţa, aproape diabolică, in adunarea probelor pentru susţinerea vinovăţiei unui om pe care il ştiau nevinovat, ţoale pe fondul obedienţei faţă dc Puterea atotputernică şi al carierismului, **oameni** pentru care frica dc a nu-şi pierde „scaunul", de a nu-şi periclita propria situaţie a însemnat mai mult decât gândul că un om nevinovat urma. prin fapta lor, să fie condamnai pe nedrept, cu consecinţe psihice incalculabile. Aceasta ţine dc conştiinţa fiecăruia, dar nu trebuie să uităm faptul că totul a fost posibil, la proporţiile acestea, monstruoase. Jaiorilă mecanismului specific statului totalitar care. a făcut ca ordinul şefului statului să aibă, din treaptă in treaptă, pc linia subordonării ierarhice, valoarea unui „imperativ categoric" perceput **ca** atare de persoanele abilitate să instrumenteze cauza penală şi care s-au grăbit să-1 îndeplinească cu frică peniru propria situaţie dar şi eu siguranţa „spatelui acoperit" şi cu conştiinţa împăcată, deoarece executau ordinul **unui** superior şi deci, răspunderea nu ic revenea în mod direct.

Aşadar, încălcarea exigenţelor legale şi de competenţă a fost realizată cu bună-ştunţă. urmare fireasca a încălcării exigenţelor etice şi moral-juridicc.

c) Cât despre exigenţele moral-juridice şi etice ca posibile surse de distorsiune implicate în erorile judiciare, ele raportează activitatea magistratului la valorile morale general acceptate de societate, la valorile morale acceptate de propria conştiinţă şi impuse în practică, la ansamblul drepturilor şi îndatoririlor prescrise de profesia sa şi aplicabile în fiecare cauză judiciară în parte. Existenţa unor lacune în ceea cc priveşte aceste exigenţe, sc subsumează conceptului de „rea-credinţă" a magistratului, pe care le-am folosit până acum, ca un concept operaţional generic pc care l-am identificat ca o sursă directă principală, a erorii judiciare, care excede convingerii intime.

8.5. Izvoare şi surse de eroare în demersul judiciar 8.5.1. Motivul probaţiunii ca sursă dc eroare. Expertiza criminalistică[5] (Posibilităţi, limite, surse de eroare)

I. La nivelul organelor de cercetare (organe de poliţie şi organe ale parchetului)

în contextul întregului sistem probator dc la noi, o contribuţie în garantarea practică a principiului prezumţiei de nevinovăţie o au şi expertizele criminalistice.

a) Unele din cauzele obiective ale erorilor expertizei criminalistice sc pot datora:

- Expertului care nu are cunoştinţe temeinice în domeniul ştiinţei criminalistice şi al metodelor de expertiză pe care Ic utilizează, este superficial în activitatea de cercetare, efectuând examinări incomplete sau dc suprafaţă, este imprudent sau neglijent în exercitarea atribuţiilor sale;
- Calităţii judecăţilor expertului criminalist influenţate dc vanitate şi orgoliu, dc înclinarea spre cazuri rare, spre concluzii lipsite de logică, spre păreri preconcepute;
- Fetişizării tehnicii întrucât, în pofida progresului tehnic, riscul dc a greşi în investigaţii, persistă:
- Aplicării tehnicii nu ca mijloc dc cercetare, ci ca un ţel fără a fi permanent supusă spiritului critic şi gândirii creatoare a expertului;
- întreruperii repetate a expertului criminalist de la executarea cu continuitate a cercetărilor ştiinţifice de laborator;
- Participării expertului criminalist la realizarea unor acte dc urmărire penală, care îl pot influenţa în concluziile formulate;
- Depăşirii competenţei sale profesionale sau încercării dc a rezolva prin expertiză probleme dc ordin juridic;
- Lipsei experienţei practice a expertului criminalist;
- Activităţii auxiliarilor expertului criminalist, cu precădere a laboranţilor care, nepregălind proba în litigiu sau pe cea de comparaţie în prezenţa expertului, pol greşi, determinând în final concluzii eronate.

b) Dintre cauzele subiective care pot genera erori în expertiza criminalistică, importante sunt:

- Teama dc răspundere;
- Neîncrederea în sine;
- Atitudinea temerară;
- Lipsa de organizare a activităţilor;
- Comportamentul birocratic;
- Existenţa unei concepţii lipsită de exigenţa cu privire la exercitarea profesiei de expert.

5. Vezi opera comuna **„Tratat practic de criminalistica",** Ed. M.I.. Bucureşti. 1982. voi. IV. contribuţia gen. dr. Ion Anghclcscu. pag. 272-287 - scurte extrase, selectiv şi prelucrări personale.

Vom analiza câteva categorii dc erori care pot apărea în expertiza criminalistică:

/. Erori produse ca urmare a ridicării si ambalării necorespunzătoare a urmelor sau a corpurilor delicte.

Orice abatere dc la normele dc ridicare şi ambalare a urmei unui corp delict poate fi o sursă dc eroare.

O simplă ridicare a urmei-materie dc pc obiectul purtător, executată în mod necorespunzător, face ca în materialul recoltat să apară unele comportamente organice sau anorganice străine acesteia, care vor conduce uneori la imposibilitatea separării lor dc componentele caracteristice urmei în litigiu şi deci la formularea unei concluzii eronate.

Acelaşi deznodământ nedorit îl poate produce şi o ambalare necorespunzătoare a urmelor în litigiu. Cel mai adesea, erorile se produc ca urmare a ambalării în acelaşi loc a urmei în litigiu cu probele dc comparaţie.

O altă sursă dc eroare o poate constitui şi contaminarea produselor în litigiu în procesul pregătirii în laborator, în vederea examinării, in aceste împrejurări, din lipsa unei metodologii specifice de preparare a probelor pentru expertiză ori din neglijenţa expertului criminalist, se poale ajunge la contaminarea probei în litigiu pe plan calitativ sau cantitativ cu o seric dc elemente străine, îngreunându-le formarea unei concluzii juste.

2. *Erori produse prin neexaminareu probelor în aceleaşi condiţii.*

în majoritatea expertizelor criminalistice se folosesc şi mijloace tehnice (spectrometru, spectrografe, gazocromatografe, lascri, microscoape şi calculatoare electronice) care, în ipolcza unei simple modificări a parametrilor tehnici dc lucru în examinarea modelelor dc comparaţie faţă dc parametrii utilizaţi în cercetarea probelor în litigiu, conduce în mod sigur la instalarea unei erori în concluziile formulate[6].

3. Erori produse prin neexaminareu originalului

Expertul este obligat să efectueze examinarea urmei după originalul urmei sau probei în litigiu, căci altfel se ajunge lesne la erori[7].

Există discuţii în privinţa efectuării expertizei după copii în cazul expertizei grafice şi a vocii şi vorbirii. Dar şi in aceste cazuri, oricât dc bine ar fi realizată fotocopia originalului, în condiţii de laborator, sau o copie a benzii magnetice, pot apărea o serie de deformări care pot genera erori.

Expertiza grafică nu trebuie efectuată niciodată după copii xerox, deoarece în cazul existenţei ştersăturii, răzăturii, trăsăturile, urmele de apăsare etc. nu apar ca pe original, şi deci nu pot fi percepute, examinate şi puse în evidenţă în cuprinsul expertizei criminalistice.

4. Erori produse prin compararea urmei cu obiectul creator de urmă

Regulă potrivii căreia urma infracţiunii nu se compară cu obiectul creator, ci cu o urmă creată în mod experimental cu ajutorul acestuia, este dc natură să genereze erori dacă este încălcată[8].

fi. Exemplu: într-o expertiză dactiloscopică. inversarea sau neinversarca, după caz. a clişeului urmei digitale poate determina erori privind identitatea persoanei.)

7. Exemplu: în cazul urmelor materiale (de sticla, plastic, tuş, spermă, sânge), dacă nu sc cercetează urma prorpiu-zisă, nu sc pot determina componentele acesteia şi deci nu sc poate formula o concluzie justă.

O. Exemplu: Comparaţia intre urma lăsată dc încălţămintea presupusului infractor, găsită la locul faptei şi încălţăminte, generează eroarea. Comparaţia sc face intre unna lăsată de încălţăminte şi urma creată experimental.

5. Erori produse ca urmare a nefolosirii tuturor mijloacelor şi metodelor de expertiză

Pc baza unei practici îndelungate, este necesar să se sublinieze că examinarea aceleiaşi urme cu ajutorul tuturor posibilităţilor oferite de ştiinţă, constituie în expertiza criminalistică o garanţie a stabilirii adevărului ştiinţific, deci o cale sigură de înlăturare a erorii şi a implicaţiilor ei nefaste în procesul judiciar.

6. Erori produse in procesul constatării fi interpretării caracteristicilor identificatoare

Ca urmare a neevaluării totale a caracteristicilor identificatoare generale şi individuale oferite de proba în litigiu şi de modelele de comparaţie, pentru obţinerea întregii cantităţi de informaţie ştiinţifică, se poate instala eroarea în condiţiile expertului.

Se poate vorbi în funcţie de preponderenţă a unor părţi izolate asupra ansamblului imaginii obiectului examinat.

Expertul cu experienţă ştie că nu poate întâlni în toate cazurile, o concordanţă deplină între toate caracteristicile identificatoare, astfel încât să înceteze orice îndoială cu privire la identitatea acestora.

in raport cu valoarea caracteristicilor identificatoare constatate dc expert apare uneori necesitatea gradării concluziilor. Etalonul vizat, care să permită gradarea concluziei, este rezultatul reunirii cunoştinţelor de specialitate, experienţei şi datelor oferite de urmele şi probele de comparaţie examinate.

O sursă de eroare în expertiza criminalistică poate fi introducerea dc către expert a unor caracteristici foarte relative sau nespccificc în complexul dc caracteristici care urmează a fi cercetate pentru formularea concluziei.

7. ***Erori produse din cauza aprecierii necorespunzătoare a detaliilor nesemnificative***

Unele detalii găsite într-o urmă supusă expertizei pot fi uneori nesemnificative, determinând concluzii în cercetarea dc laborator a acestora, mai ales atunci când expertul nu reuşeşte să le aprecieze ca atare şi să stabilească cum au acţionat asupra lor agenţii modificatori.

Detaliile relevante în urmă sau proba în litigiu pot constitui caracteristici cu valoare identificatoare numai dacă au o frecvenţă constantă. Atunci când un detaliu nu are o repetabilitate constantă, trebuie apreciată de expert ca un amănunt accidental. Este important pentru expert să reţină că un detaliu poale deschide, uneori, o nouă pistă dc cercetare.

8. Erori de măsurare sau dc calcul

Măsurarea şi calculele sunt făcute de către expert în etapa intuitivă, in momentul în care începe să-şi pună întrebări, trece în faza raţionamentului necesar unei cercetări ştiinţifice. Ca atare, orice greşeală, făcută dc expert în activitatea de măsurare ori în calcule, va produce eroare şi în raţionamentele întemeiate pe acesta.

9. Erori de logică

Asemenea erori sunt:

- erori dc logică formală (aprecierea incorectă a deducţiilor);
- erori materiale (relatarea greşită a faptelor);
- erori verbale sau scrise (folosirea eronată a termenilor);
- erori produse prin ncrcspcctarea principiilor de bază ale demonstraţiei;
- erori generate de raţionamente greşite, datorate confuziei în delimitarea categoriilor filozofice: necesar - întâmplător, posibil - real, identitate - asemănare;
- erori datorate ncrcspcctării raportului logic cauză-efect etc.

10. Erori produse prin aprecieri subiective

Subiectivismul poate fi determinat de:

- informaţiile însoţitoare actului procedural dc dispunere a expertizei;
- forţa sugestivă a unor dale preliminare;
- teama dc a contrazice o apreciere aproape stabilită sau grija dc a nu dezamăgi;
- netemeinicia concluziilor poale fi rezultatul crizei dc timp;

- lipsa posibilităţii unei examinări prealabile a probei asupra căruia expertul este chemat să se pronunţe;
- confruntarea persoană a expertului cu inculpatul în faţa tribunalului;
- necesitatea unei continue perfecţionări cât priveşte pregătirea de specialitate şi gradul dc obiectivitate;
- necesitatea nuanţării unor aprecieri;
- formularea unor concluzii de mare probabilitate etc.

//. Erori produse prin examinarea unui scris sau a unei voci in limbi străine Expertul nu trebuie să procedeze niciodată la compararea grafică a două manuscrise siräinc. dacă nu arc cel puţin la dispoziţie modelele alfabetice ale ţării respective. Este indicat ca cercetarea să fie făcută dc un expert criminalist din zona lingvistică respectivă, care cunoaşte bine limba.

12. Erori produse prin neefectuarea experimentelor

Nccfectuarea experimentelor este dc natură să pună pe expert în imposibilitatea dc a formula o concluzie exactă şi uneori poate chiar să determine instalarea erorii.

Eroarea poate să apară şi atunci când expertul face experimentul impus, dar nu respectă principiul potrivit căruia aceleaşi cauze produc, în aceleaşi condiţii, aceleaşi efecte. în aceste situaţii, eroarea poate apărea datorită diferenţelor survenite între caracteristicile urmei în litigiu şi a modelului de comparaţie ca urmare a condiţiilor diferite în care au fost create.

13. Erori produse ca urmare a imperfecţiunii unor metode de expertiză criminalistică

Timpul foarte scurt în care au pătruns în expertiza criminalistică un număr marc dc metode, relativ recente, ale ştiinţei şi tehnicii, prin care: spectografia, spectrofotometria, difracţia şi absorbţia, fillml optic etc, nu a permis efectuarea unei game largi de experimente şi deci, unele dintre aceste metode de investigare ştiinţifică pot prezenta şi unele imperfecţiuni.

Sc impune, atunci când proba în litigiu permite, ca expertul să efectueze mai multe examinări repetate, pentru a sc evita orice posibilitate de eroare.

II. La nivelul instanţelor judecătoreşti

1. Cazurile în care o persoană este condamnată peniru o crimă care nu a fost săvârşită;
2. Mai frecvente sunt cazurile de condamnare a unui nevinovat' în locul adevărului vinovat;

- Fie pentru că justiţia a tras. din elemente exacte, concluzii eronate;

9. **Cazul** Rosenberg

La dala dc 23 septembrie 1949, Uniunea Sovietici experimentează, la rândul ei. pentru prima dată bomba atomică, in coudi|iile în care secretul acestei arme îl deţinea doar SUA, sc deduce că, undeva, probabil la central dc Cercetare din Los Alamos New Mexico. sc produce o scurgere dc informaţii. După arestarea lui Harry Gold. declarat şeful spionajului sovietic în SUA. sc găseşte o pistă de cercetare a spionilor sovietici infiltraţi in punec importante liste descoperit un anume david (irccnglass, tehnician la centrul dc cercetare mai sus-mentionatc. Acesta declară că a fost înscris in Grupul Tinerilor Comunişti, iar mai târziu, când a ajuns tehnician la această bază. a fosl obligat de călre euînnalul său. Jtilius Rosenbcig, să sustragă planul bombei atomice. Aslfcl. Julius Rosenberg şi solia sa Ethcl. sunt arcsta|i şi acuzaţi dc spionaj. Având în vedere gravitatea faptei prin consecinţele ei dezastruoase, opinia publică americană cere condamnarea celor doi Rosenberg. la moarte. Deşi apărarea şi-a făcut bine datoria, iar probele materiale invocate au fost irclcvanic. totuşi, instanpi de judecată îi

- Fie că în concluziile sale, justiţia s-a sprijinit:
  - pc o precunoaşterc mincinoasă a faptei;
  - pc documente apocrife;
  - pc declaraţiile inexacte ale unor martori mincinoşi sau chiar dc bună-crcdin|ă;
  - pc expertize defectuoase.

3. Situaţiile când răspunderea pentru eroarea judiciară revine justiţiei care a neglijat să lămurească toate aspectele unui proces care părea simplu, reducând ancheta la minimum[10].

în 1975, udată cu ridicarea secretului asupra dosarelor afacerii şi studierea unor documente din arhiva FBI, s-a constatase că Julius Rosenberg vându-se. într-adevăr, secrete Uniunii Sovietice. Udată cu cl fusese executată solia sa Ethel, care nu avusese nici o implicaţie în aceasta afacere şi nici în alte afaceri de aceeaşi natură. Ethel Rosenberg a fost nevinovată.

Date rezultate din cercetarea ta fata tocului:

La percheziţia efectuată in apartamentul lui David Grecnglass s-au găsit câteva file pline cu formule matematice scrise de Julius Rosenberg.

Din percheziţia efectuata în apartamentul Rosenberg au fost reţinute: 4 ceasuri ieftine dc fabricaţie sovietică, fotografia lui Grecnglass. alte fotografii cu prietenii familiei Rosenberg, o etnic pentru chetă pc care cei doi au folosit-o în ajutorarea republicanilor spanioli şi o masă-consolă cu fundul dublu.

Erori de interpretare:

Răsplata pentru predarea planurilor bombei atomice către sovietici a constat în cele 4 ceasuri de fabricaţie sovietică.

Obiectele reţinute la percheziţie şi considerate ca probe materiale au fost utilizate în scopul dc spionaj. Considerarea filelor cu formule matermatice ca fiind părţi din planul armei atomice.

Efecte psihologice de distorsiunea intimei convingeri Ignoranţa faţă de:

- Faptul că problemele administrate erau irelcvante;
- Concluziile cercetărilor confomi cărora fonnulclc dc pc foile găsite nu aparţin planului bombei;
- Declaraţia lui Harry Gold care. în calitate de şef al spionajului sovietic în SUA. nu îi cunoaşte pc cei doi soţi (chiar şi atunci când lui Gold i s-au oferit circumstanţe atenuante în schimbul recunoaşterii celor doi declaraţia a fost menţinută):
- Faptul că Grecnglass nu avea acces la plan;
- Refuzul recunoaşterii vinovăţiei chiar şi pe scaunul electric;
- Faptul câ preşedintele completului dc judecată era şi el evreu şl în condiţiile manifestării unei clemenţe vizibile faţă de acuzaţi s-ar fi declanşat un curent negativ faţă dc evreii din SUA.

Rea-credinţă provenită din:

- Faptul că cei doi soţi erau evrei, dar şi comunişti (în perioada respectiva sc derula un vădii proces împotriva evreilor comunişti din SUA);
- Faptul că acuzarea a exagerat consecinţele negative ale faptei. Minciună lui David Grecnglass care s-a răzbunai pc rudele sale pentru nişte neînţelegeri mai vechi.

Concluzii:

Condamnali după un proces inechitabil, bazat pc probe inexistente şi sub presiunea unei opinii publice fanatizatc, Julius şi Ethel Rosenberg au fost şi rămân pilda victimelor intoleranţei care. din păcate, aparţine tuturor epocilor şi tuturor ţărilor. Este un exemplu tipic de acţiune a politicului şi a mentalităţilor generate de acesta, injustiţie.)

10. Cazul Raoul Villain

Este 31 iulie 1914. Europa sc apropie dc primul război. Austria, Germania şi Rusia au lacul deja mobilizarea. Franţa sc pregăteşte şi ea să Ic urmeze. La Paris esle marc agitaţie. Ziarele scriu despre oportunitatea sau nu a războiului Unul dintre ziariştii care luptă din

Când pc fondul concidenţei în ansamblu a unor acte, depoziţii, sc constată existenţa unor elemente care nu sc conciliază, a unor contradicţii, lucrurile se prezintă diferenţiat.

Sc ştie câ orice nepotrivire, orice contradicţie între doi termeni probează falsitatea unuia dintre ci. Tot astfel, orice inconcordanţă între două elemente ale depoziţiilor succesive prestate dc acelaşi martor probează falsitatea uneia dintre ele, după cum este posibil ca falsitatea să se răsfrângă asupra ambilor termeni, atunci când atât prima, cât şi cea de-a doua depoziţie, între care se constată contradicţii, sunt contrafăcute. Cel mai frecvent însă,

existenţa unei contradicţii între depoziţiile succesive ale aceluiaş martor indică falsitatea uncia dintre ele, cel puţin în acele clemente asupra cărora poartă contradicţia.

Operaţia de aprecierea a depoziţiilor succesive între care constată existenţa unor contradicţii presupune pc de o parte identificarea cauzei contradicţiei, iar pe dc altă parte, precizarea caracterului, a întinderii, adică a măsurii în care se răsfrânge asupra mărturiei.

Contradicţiile dintre depoziţiile succesive ale aceluiaşi martor se pot datora fie bune-i credinţe, fie relei-crcdinţc a martorului.

Când între declaraţiile martorului de bună-credinţă sc constată nepotriviri, contradicţiile îmbracă forma erorii, a greşelii involuntare. Când martorul este de rea-credinţă, contradicţiile îmbracă forma unei atitudini deliberate, adică a minciunii.

Consecinţele care decurg dc aici asupra aprecierii unor atare mărturii diferă după cum contradicţia sc datorează erorii sau minciunii.

Când contradicţia dintre depoziţii se datorează erorii în care s-a afiat martorul, reţinerea sau îndepărtarea mărturiei din ansamblul probelor depinde dc caracterul, de întinderea şi modul în care sc răsfrânge aceasta asupra depoziţiei.

generalul care ar comanda la patni soldaţi şi un caporal să-l pună la zid pe ceuiţcanu Jaurcs şi să-i administreze pc loc plumbul carc-i lipseşte din creier, şi-ar îndeplini datoria cea mai elementară". în aceste condiţii, instigat poate de astfel de articole, tânărul Raoul Villain ia o hotărâre deciztvă. Raoul Villain arc 29 de uni şi când este vorba dc politică, război şi patriotism sc lansează in mari discursuri înflăcărate. Iii decide ca ziua de 31 iulie 1914 să fie ziua in care va fi ucis primul trădător, tl va unnări pe Jean Jaurcs şi. în restaurantul ..Cafc du Croissanr. va descărca în corpul acestuia două cartuşe din pistolul său. Va li arestat în momentul imediat următor asasinatului, dar va fi judecat după război.

La data dc 24 martie 1919 începe procesul lui Raoul Villain, asasinul lui Jean Jaurcs. Cinci zile mai târziu, procesul se încheie Raoul Villain este achitat, considerându-sc că fapta a fost comisă fără premeditare!

Date rezultate din cercetarea la fata lacului

Autorul asasinatului, Raoul Villain este arestat la fala locului, fiind prins în flagrant delict. La percheziţia corporală efectuată asupra asasinului sc conslală prezenta a două pistoale Inculpatul a declarat că cel dc-al doilea îi era necesar în cazul blocării primului.

iruri de interpretare

Raoul Villain a fost influenţat de articolele din ziare, el acţionând cu convingerea că face un bine. Specialiştii psihiatri au ajuns la concluzia că fapta a fost săvârşită fără discernământ numai datorită faptului că inculpatul provenea dinir-o familie cu deficiente psihice: mama nebună, tatăl alcoolic, iar bunica mistică.

Efecte psihologice dc distorsiune a intimei convingeri

ignoranţă:

- în expertiza psihiatrică;
- A avoca|ilor acuzării care au orientat procesul spre politic. Guvernul era conservator, iar victima socialistă. Rezultatul procesului putea fi previzibil: acuzatul, care era conservator, a fost achitat.

Concluzii:

Mărturia este divizibilă, în sensul că, organele judiciare pot aşeza la baza convingerii lor acele părţi considerate că reflectă adevărul şi îndepărtează pe celelalte. De aceea, dacă efectele erorii sunt limitate, dacă poartă asupr a unor circumstanţe secundare, lipsite dc importanţă, acestea nu sunt dc natură a se răsfrânge, a discredita întreaga mărturie, deoarece, pc dc o parte, martorul ar fi putut să greşească asupr a unor împrejurări şi să afirme adevărul cu privire la celelalte, iar pe dc altă parte, pentru că ar fi greşit ca dintr-o eroare dc minimă importanţă să se deducă că tot atât de bine martorul ar fi putut să sc înşele, să greşească şi asupra celorlalte aspecte.

Dompotrivă, dacă eroarea este grosieră, vădită, dacă priveşte un element intrinsec, adică este de natură a modifica datele în care sc circumscrie, aceasta sc răsfrânge asupra întregii mărturii. Pentru a produce astfel dc consecinţe, eroarea trebuie să poarte asupra unor împrejurări esenţiale care, datorită importanţei lor, în mod necesar trebuie să fi fost percepute şi păstrate în memoria martorului.

Nu numai caracterul şi întinderea erorii trebuiesc luate în considerare la aprecierea mărturiilor discordante, ci şi aspectul cantitativ, numărul lor. Dacă existenţa unei singure erori parţiale, în general, nu este de natură a se răsfrânge asupra întregii mărturii, existenţa unui număr sporit dc contradicţii, chiar cu efect limitat la anumite împrejurări, este dc natură a pune sub semnul întrebării veridicitatea întregii mărturii.

Situaţia este sensibil modificată atunci când martorul, între ale cărui depoziţii există contradicţii, revine, retractează una dintre ele. Reţinerea depoziţiei în întregime sau numai în acele părţi cu privire la care nu se constată contradicţii, depinde de încrederea pe care o formează organului judiciar explicaţia dată dc martor cu privire la cauza contradicţiei, de măsura în care această explicaţie sc armonizează eu celelalte probe.

8.5.2. Motivul cercetării judecătoreşti ca sursă de eroare. (Instanţa vis-â-vis dc eroarea judiciară)

Unul din aspectele esenţiale care condiţionează pronunţarea unei hotărâri judecătoreşti este convingerea intimă.

Intima convingere reprezintă starea psihologic-intclcctuală şi modal-afectivă a persoanelor chemate să aplice legea bazată pc buna lor credinţă şi în deplin acord cu conştiinţa lor morală, după care aceste persoane stabilesc adevărul într-un proces, în raport ca dispoziţiile legale în vigoare şi aplică consecinţele prevăzute de lege la situaţia dc fapt stabilită"

Judecătorul este supus unor exigenţe cât priveşte pregătirea profesională, cunoaşterea dispoziţiilor dc drept material şi procesual, a drepturilor fundamentale ale omului. El trebuie să aibă în vedere valori umane perene: adevăr, dreptate, bună-credinţă ele. I sc cer, aşadar, nu doar cunoştinţe intcrdisciplinarc, ci şi calităţi morale.

Legislaţia noastră asigură cadrul personal adecvat formării intimei convingeri. După închiderea dezbaterilor în fond arc loc deliberarea completului de judecată. Deliberarea are caracter secret, la ea participând numai membrii completului. Judecătorii vor avea în vedere chestiunile de

11. în decembrie 1979, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat „Codul de conduită pent persoanele răspunzătoare de aplicarea legii".

Articolul I: „Persoanele răspunzătoare de aplicarea legii trebuie să se achite permanent de daton pe care le-o impune legea, servind colectivitatea şi protejând orice persoană, împotriva actelor ilegal» conform înaltului grad de responsabilitate pe care îl arc profesiunea lor".

Articolul 2: „în îndeplinirea sarcinilor pe care le au, răspunzători de aplicarea legii, trebuie respecte şi să protejeze demnitatea umană, să apere drepturile fundamentale ale

fapl şi apoi pc cele de drept, după care judecătorii sunt obligaţi să-şi spună părerea, ultimul cuvânt avându-1 preşedintele, pentru a nu-i influenţa pe cei care au o mai mică experienţă. Esle posibil că in cadrul completului de judecată să existe o opinie separată, caz in care judecătorul aflat într-o asemenea situaţie, va irebui să o motiveze. Opinia separată, bine argumentată, va dovedi în acest caz forţa convingerii intime, simţul moral, etic şi juridic, curajul propriei opinii.

A abdica dc la decizia pc care ţi-o impune intima convingere înseamnă să-ţi trădezi profesia, să realizezi un act injust.

Trebuie arătat că dreptul subiectiv la inlima convingere cunoaşte limite impuse dc lege. Judecătorul trebuie să se supună legii.

Intima convingere beneficiază şi de garanţii legale: separarea puterilor constituţionale în I şi independenţa judecătorilor care se supun, în luarea hotărârii numai legii. Independenţa ccătorilor este şi ca garantată prin inamovibilitatea lor. Din punct dc vedere psihologic, garanţia convingerii intime esle dată de respectarea de către judecător a principiilor şi legilor de formare a probelor, a utilizării criteriilor psihologice. Sub aspect etic, garantarea esle dată dc moralitatea şi buna-credinţă a judecătorului, încălcarea acestor garanţii este de natură să ducă la eludarea legii, să genereze erori ;~iare cu consecinţe nefaste asupr a participanţilor la procesul judiciar şi care esle de natură să ştirbească credibilitatea într-o justiţie paiţială, egală.

Intima convingere, ca sursă de eroare, vizează şi activitatea organelor de cercetare penală, activitate care se reflectă în actul prin care vor dispune: rezoluţie, proces-verbal, ordonanţă, organul dc urmărire penală (tic cel de cercetare, fie procurorul) va lua decizii în ■rt cu inlima sa convingere, în procesul judiciar un rol are şi avocatul a cărui intimă convingere nu trebuie să fie guvemală numai dc promovarea şi apărarea intereselor clientului, ci şi de norme deontologice.

CAP. IX - Probleme juridice şi psihologice privind detenţia penitenciară

Capitolul IX

Probleme juridice şi psihologice privind detenţia penitenciară

....Pc jur unii percepe r impui dintr-o pozipe coercitivă. apăsătoare şi artificială; el are conştiinţa faptului că intră in închisoare împotriva voin[ei sate. pierzându-şi clementele de individualizare, spaţiul de manevră fiindu-i limitat, iar viitorul protectându-i-sc incert şi nesigur..."

Secfiunea I - Făptuitorul din perspectiva mediului privativ

9.1.1. Noţiuni generale. Puncte de vedere şi accepţiuni asupra pedepsei prin privarea de libertate

In orice societate, abaterea comportamentelor dc la normele şi valorile sociale dc bază constituie un fenomen obişnuit. Orice societate judecă comportamentul membrilor săi nu atât din punctul de vedere al motivaţiilor sale intrinseci, cât mai ales din punctul dc vedere al conformării acestui comportament la normele şi valorile recunoscute Violarea normelor atrage după sine - cum bine ştim - măsuri punitive şi coercitive[1]. Societatea poate li controlată şi prin folosirea sancţiunilor.

Pretutindeni sancţiunile posibile şi măsurile implementate în societate ar trebui să fie folosite înainte dc privarea de libertate. Când este folosită privarea de libertate apar probleme deosebite Este o situaţie complexă cu amplă rezonanţă în modul dc viaţă al individului. Pentru persoana care execută o pedeapsă privativă de libertate, mediul privat pune în ordine două gnipuri de probleme:

- De adaptare la normele şi valorile specifice acestui cadru de viaţă;
- De evoluţie ulterioară a personalităţii sale.

Când este folosită privarea dc libertate apar probleme ale drepturilor omului.

Dreptul la integrare fizică şi psihică a persoanei este garantat prin articolul 22 din „Constituţia României" care prevede ca nimeni să nu fie supus nici unui fel de pedeapsă sau tratament inuman ori degradant.

Persoanele cu un comportament antisocial şi care aduc prejudicii altor persoane cât şi statului sunt condamnate cu închisoarea conform „C. p.", art. 57. Executarea pedepsei cu închisoarea sc face în locuri dc detenţie anume stabilite, unde cei condamnaţi prestează o muncă utilă, dacă sunt apţi şi participă la acţiuni educative care să conducă la reeducarea celui condamnai.

Condamnarea persoanelor care au săvârşit infracţiuni trebuie făcută în urma unui proces penal conform art. 1 din „C. p. p.", proces care are ca scop constatarea în timp şi în mod complet a faptelor, astfel ca orice persoană care a săvârşit o infracţiune să fie pedepsită potrivit vinovăţiei sale.

Procesul penal trebuie să contribuie la: apărarea ordinii de drept, apărarea persoanei, a dreptului şi libertăţii acesteia, la prevenirea infracţiunilor.

9.1.2. Reglementări internaţionale privind tratamentul infractorilor

Naţiunile Unite s-au ocupat de tratamentul uman al tuturor oamenilor, inclusiv al acelora care sunt închişi. Au fost create şi adoptate o serie dc instrumente internaţionale care să apere şi să garanteze drepturilor şi libertăţile fundamentale.

I. Rădulescu S. - „Anomie. Dcvtanpi s i Patologii Socială" - Ed. Hypcrion. Bucureşti, 1991.

Astfel, la primul Congres al Naţiunilor Unite - Geneva 1955 - a fost adoptai „Ansamblul de Reguli Minimale pentru Tratamentul Deţinuţilor", care a însemnat un jalon important în procesul de reformă penală.

Dc asemenea, eforturi în această direcţie s-au făcut la Congresul al Vl-lca al Naţiunilor Unite - Venezuela 1980.

în contextul orientărilor menţionate Comitetul pentru prevenirea criminalităţii a recomandat următoarele principii:

- Atunci când o persoană este trimisă la închisoare pedeapsa ce i sc aplică trebuie să fie considerat ca un mijloc şi nu ca un scop;
- Pc timpul cât se află în închisoare cel în cauză nu trebuie să fie lipsit de libertatea sa şi de drepturile sale a căror suspendare derivă în mod expres sau în mod necesar din această privaţiune dc libertate.

Ţinând scama de evoluţia societăţii şi dc schimbările survenite în legătură cu tratamentul deţinuţilor, comitetul de Miniştri al Consiliului Europei a adoptat un „Standard Minim de Reguli pentru Tratamentul Deţinuţilor".

Obiectivele accstui-'Standard dc Reguli sunt:

- Să stabilească un aranjament minim dc norme;
- Să pună accentul pc tratamentul uman;
- Să stimuleze echitatea.

Principiile de bază sunt:

Privarea dc libertate se va face în condiţii morale şi materiale care să asigure respectul necesar faţă de demnitatea umană; Regulile sc vor aplica imparţial - lără discriminare;

Scopul tratamentului persoanelor in custodie va fi în aşa fel susţinut încât să ocrotească sănătatea, propriul respect; Protejarea drepturilor individuale ale deţinuţilor:

a) Dreptul Ia primire şi înregistrare;
b) Dreptul la împărţirea şi clasificarea deţinuţilor;
c) Dreptul la cazare;
d) Dreptul la igienă personală;
e) Dreptul la îmbrăcăminte şi aşternut;
f) Dreptul la hrană;
g) Dreptul la servicii medicale;
h) Dreptul la informare şi plângeri;
i) Dreptul la contactul cu lumea exterioară;
j) Dreptul la asistenţă morală şi religioasă;
k) Dreptul la deţinere dc bunuri.

Măsuri împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante. Prin „tortură" se înţelege orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenţie, o durere sau suferinţe puternice, fizice sau psihice, mai ales

în scopul dc a obţine dc la această persoană sau de la altă persoană terţă, informaţii sau mărturisiri. Astfel în „Convenţia împotriva torturii" se prevede:

1. Măsuri legislative, administrative, juridice pentru a împiedica săvârşirea unor acte de tortură;
2. Nici o împrejurare, oricare ar fi ca, nu poate fi invocată pentru a justifica tortura;
3. Nu poate fi invocat ordinul unui superior pentru a justifica tortura;
4. Actele de tortură se constituie infraţiuni în raport cu dreptul penal.

9.1.3. Consecinţele sociopsiholojjice ale privării de libertate

Ca fenomen social criminalitatea lezează interesele societăţii, iar cei care încalcă regulile sunt etichetaţi ca atare.

Sancţiunea pentru aceştia este privarea de libertate, unde deţinutul este supus efectelor coercitive ale vieţii dc penitenciar, având un statut de subordonat faţă dc lege.

Privarea dc libertate în mediul penitenciar constituie pentru orice om o situaţie dc amplă rezonanţă în modul său dc viaţă atât pc durata detenţiei, cât şi după aceea în libertate.

Restrângerea acută a libertăţii individuale, relaţiile impersonale, sunt lipsa informării, regimul auloritar, mediul închis şi activităţile monotone, toate acestea resimţite dc către deţinut drept atingeri ale integrităţii sale ca fiinţă umană.

în multe cazuri impactul privării dc libertate asupra componentelor personalităţii este dramatic, generând şi permanentizând conduite diferite faţă dc cele avute anterior în mediul liber.-.

Pentru a înţelege mai bine acest lucru este nevoie să analizăm grupul dc oameni privaţi dc libertate. Viaţa în închisoare este o viaţă grea, aici este anulată orice intimitate, totul este la vedere pentru ceilalţi. Un loc important îl ocupă relaţiile interpersonalc din cadrul grupurilor dc deţinuţi care sunt grupuri eterogene. Apar relaţiile dc atracţie - respingere - indiferenţă şi a liderilor informali.

Relaţiile interpersonalc sunt o golire, o risipire de sine, nu te poţi ascunde de partea rea a conduitei celor din jur, dar mai rău, posibilităţile de schimbare aproape că nu există.

Penitenciarul crează un tip aparte dc relaţii intcrpersonale care au un conţinut dinamic şi modalităţi aparte dc structurare şi manifestare.

Doi sunt factorii care determină aceste relaţii intcrpersonale:

- Cadrul specific al penitenciarului
  a) Modul ele organizare;
  b) Genuri de activităţi;
  c) Supravegherea permanentă.
- Specificul populaţiei penitenciare'.

Privarea dc libertate îmbracă mai multe forme. Analizând izolarea psihică şi psihosocială pc de o parte şi privarea dc libertate prin executarea unei pedepse penale într-un loc de detenţie pe de altă partă, vom constata că intre ele există o multitudine de diferenţe cc prezintă aspecte specifice şi manifestări complexe.

Deosebirile sunt de ordin fundamental şi vizează latura cantitativă cât şi pe cea calitativă

a) Din punct de vedere cantitativ - privarea dc libertate se întinde pc perioade mai mari sau mai mici, durata condamnării constituind principalul factor stresor;
b) Din punct de vedere calitativ - privarea dc libertate dă naştere unei game complexe dc frământări psihice şi psiologicc începând cu criza dc detenţie.

Privarea dc libertate înseamnă controlul crimei în societate şi mai înseamnă închisoare şi deţinui.

9.1.4. Mediul închis (închisoarea)

Termenul dc mediu închis a fost propus de către Goffman (1961) pentru a descrie locuinţa unde indivizii îşi petrec tot timpul (odihnă, muncă).

2. (iheorghe F. - ..Psihologia penitenciară". Ed. Oscar Prim, Bucureşti. 1996 - selectiv, scurte extrase -i prelucrări personale din opera remarcabilă a distinsului autor.
3. Bogdan T.. Santca !.. Cornianu R. - ..Comportamentul uman în procesul judiciar" - Ed. Serviei Editorial şi Cinematrograftc M. 1.. Bucureşti. 1983.

Din punct dc vedere metodologic, un asemenea mediu este un laborator natural, dc exemplu: închisoarea, spitalul, azilul, internatul, cazarma militară, toate reprezintă medii loiale sau medii izolate şi restrânse.

Abordarea microsocială a lui Goffman nc dă posibilitatea de a aprecia relaţiile intciiimanc în raport cu mediul respectiv prin izolarea de uncie variabile ce acţionează în mediul respectiv.

Mediul închis mai poate fi definit astfel:[4] orice ambianţă unde există o barieră greu dc trecut între exterior şi interior, barieră ce funcţionează în dublu sens, în cadrul căreia apar fenomene grupate obişnuite dar şi o scamă dc fenomene specifice.

Aplicarea pedepsei private dc libertate obligă individul să trăiască într-un mediu dc constrângere. E. Goflman consideră închisoarea ca fiind o instituţie totală în sensul de loc dc rezistenţă la care un număr dc indivizi care au o situaţie identică, fiind despărţiţi dc societatea exterioară pentru o perioadă de timp apreciabilă, duc împreună un ciclu de viaţă îngrădită prin interdicţii formale dc a desfăşura anumite activităţi, de a avea contact cu familia, de a personaliza spaţiul locuit, dc a avea iniţiative.

Pe lângă aceste norme formale sc dezvoltă o întreagă cultură informală ca mijloc dc rezistenţă la contactul oficial. Cocrciţia instituţională' arc nevoie de autorizarea socielăţii. în acest sens, penitenciarul apare ca un fenomen - instituţie ca fiind un ansamblu de reguli juridice cu caracter relativ stabil care reglementează un domeniu al relaţiilor sociale în scopul apărării, conservării şi promovării anumitor interese personale sau colective ale indivizilor, grupurilor sau comunităţilor sociale.

9.1.5. **Problematica deţinutului**

Fenomcnul-caz al instituţiei penitenciare este deţinutul ca fenomen individual aflat într-o situaţie concretă reglementată dc instituţie. Ca urmare a privării de libertate, deţinutul este constrâns juridic şi material să locuiască în instituţia penitenciară, obligat să se conformeze regulamentelor de ordine interioară.

Deţinutul percepe timpul dinlr-o poziţie coercitivă, apăsătoare şi artificială; astfel se pătrunde în psihologia deţinutului. El are conştiinţa faptului că intră în închisoare împotriva voinţei sale, cu un statut dc subordonare pe termen lung şi resimte pierderea libertăţii cu atât mai dureros cu cât libertatea era mai bogată în perspective şi alternative, iar condiţiile concrete din penitenciar sunt mai grele. Cu cât esle mai preţuit timpul în libertate (valoarea lui personală) cu atât mai mult pierderea lui prin căderea la închisoare devine dureroasă, mai zdrobitoare, deci, pedeapsa este resimţită ca fiind mai represivă. Fiecare vine în penitenciar cu un univers specific, plin de contradicţii, frustrări, neîmpliniri, ca urmare a unei conduite antisociale, a săvârşirii unei infracţiuni.

Mulţi sunt neadaptaţi social, refractari sau incapabili să sc integreze în cerinţele normelor de convieţuire socială, sau dc o moralitate dubioasă şi un trecut încărcat care apasă asupra conştiinţei lor.

9.1.6. **Potenţialul patogen al mediului privativ**

Venirea in penitenciar tulbură echilibnil personalităţii printr-o triplă reducere:

- A spaţiului dc viaţă:
- A timpului personal:
  - -suspendarea viitorului;
  - - relativitatea trecutului;

4. Mitrofan N„ Zdrenghea V., Butoi T. - ..Psihologie judiciară". Ed. Şansa, Bucureşti, 1992.

- A comportamentului social:
  - izolare;
  - abandon.

Stresul prelungit în faza dc anchetă, intrarea într-o colectivitate de anonimi, controlul riguros al conduitei, dependenţa de personal, densitatea maximă (supraaglomerarea favorizează apariţia şi cronicizarea unei patologii specifice. Apatia, lipsa iniţiativei, pierderea interesului pentru lucru, oameni şi evenimente, anestezia afectivă, incapacitatea dc a mai face planuri, resemnarea fatalistă, toate acestea conturează nevroza penitenciară.

Inexistenţa niciunui spaţiu personal, absenţa unui refugiu, a sta treaz într-o ambianţă monotonă, epuizarea subiectelor de discuţie conduc frecvent spre căderi afective, degradarea imaginii de sine şi deci spre o adaptare patologică.

Frecvent sc constată o adoptare pasivă la condiţiile vieţii din închisoare prin adaptarea unei atitudini filozofice sau evitarea concentrării pc anumite probleme incomode. Chiar dacă mulţi deţinuţi au avut înainte de a veni in penitenciar o personalitate robustă, în timpul executării pedepsei sc instalează o sensibilizare progresivă la mediu, o intoleranţă emoţională, (oale acestea conturând un posibil potenţial patogen al mediului privativ.

9.1.7. Principiul deschiderii mediului privativ

în acest stărşit dc secol cei chemaţi să se ocupe de prevenirea crimelor şi dc tratamentul delincvenţilor sc află în faţa unei mari dileme[5]:

- Tratamentul infractorilor în închisori sau fără închisori;
- Tratamentul infractorilor în afara închisorilor.

Tratamentul în afara stabilimentului penitenciar şi consecinţele sale în privinţa deţinuiului este o chestiune care prezintă o marc importanţă, ţinând seama de controversa pc care o ridică la scară mondială rolul şi funcţiile închisorii, dar şi alţi factori, precum:

- Aspectul dezumanizam al întemniţării;
- Incidentele debilizanle asupra personalităţii umane;
- Realizarea din cc în cc mai netă a faptului că întemniţarea nu este în stare să îmbunătăţească şansele ca un infractor să urmeze calea cea dreaptă şi faptul câ instituţiile penitenciare nu au reuşit să scadă criminalitatea, au dat un impuls mişcător care favorizează deschiderea mediului privativ spre măsuri sporite dc utilizare.

9.1.8 Tratamentul diferenţial în mediul privativ

Tratamentul diferenţiat în mediul privativ nu este o discriminare. Aici trebuie făcută distincţie între discriminarea din interogatoriul grupelor şi diferenţele dintre indivizi.

Prima expresie reprezintă impunerea unui prejudiciu sau a unui dezavantaj din motive injuste. A doua recunoaşte nevoia de a trata în mod diferit deţinuţii, astfel încât să se ţină cont de credinţele şi nevoile speciale, de situaţiile speciale sau de statutul nefavorabil.

A trata diferenţiat poate fi considerat legitim când se justifică printr-o cunoaştere bine fondată

9.1.9. Etichetarea socială

Etichetarea socială reprezintă o formă a reacţiei sociale, este o stigmă[6]. în acest caz prima apare ca un produs al reacţiei sociale. Cei care sc avat de la normele sociale sun:

5. (ilieorghc f\ - „Mediul penitenciar". Revista dc ştiinţă penitenciară, nr. I, Bucureşti, 1996

etichetaţi ca infractori, ca urmare a reacţiei sociale de răspuns la criminalitate. Prin etichetare individul este trecui de la o poziţie socială considerată normală în societate la una de devianl. Reacţia socială presupune existenţa a două personaje:

- Unul individual - cel etichetat;
- Altul colectiv - societatea care etichetează.

Critica teoriei etichetării se concentrează pc două idei:

a) Societatea reacţionează faţă dc comportamentul social distructiv al individului, nu faţă dc poziţia sa marginală;
b) Etichetarea nu presupune pierderea identităţii considerată din punct dc vedere social normală, pedeapsa în acest caz având rol dc recuperare socială.

9.1.10. Paradoxul penitenciar

Sc pune întrebarea: în cc măsură rolul recuperator al pedepsei private dc libertate îşi atinge scopul? In acest context sc evidenţiază existenţa unui paradox penitenciar.

în detenţie pot să apară efecte de corupţie reciprocă a deţinuţilor, având loc un proces de socializare inversă. Condamnatul sc simte eliminai de societate aslfel încât îşi dezvoltă o tehnică de reacţie faţă dc controlul formal.

Dificultatea reeducării este aceea de a converti relaţia formală obligatorie, într-una formală. în sistemul instituţional personalitatea este estompată. Paralel cu sistemul oficial de referinţă sc dezvoltă o subcultură, ceea cc favorizează creşterea ratei de recidivism.

9.1.11. Psihologia individului care a săvârşit infracţiunea

Fenomenul de devianţă este înţeles, dc obicei, ca un fapt psihologic deşi este în primul rând sociologic, deoarece este rezultatul unui produs colectiv[7].

Infractorul adult se evidenţiază printr-un profil psihologic care constă în:

- înclinaţia căire agresivitate
  - bazată pe un fond de ostilitate şi negare a valorilor socialmente acceptate;
- Instabilitate emoţională
  - fragilitate cului;
  - carenţe educaţionale;
- Inadaptare socială
  - exacerbarea sentimentului de insecuritate;
  - vagabondaj;
  - evitarea formelor organizate de viaţă;
- Duplicitatea conduitei;
- Dezechilibrul existenţial
  - patimi, vicii, perversiuni;
- Un surplus de experienţe neplăcute.

Sentimentul dc autoapreciere parc a fi subminat, de aceea el nu pierde nimic dacă este criticat sau încarcerat, neavând un statut social de apărat, teama dc a-1 pierde nu-1 motivează să facă eforturi pentru a sc conforma nevoilor sociale.

7. Milrofan N.. Zdrenghca V.. Buloi T. - op. cit.

9.1.12. Factorii implicaţi în determinarea comportamentului infractorului

Comportamentul infractorului este influenţat dc o scrie de factori, după cum urmează:

- factori endogeni (interni)
- factori exogeni (externi)

Factorii endogeni sunt:

- factori neuro-psihici: disfuncţii cerebrale;
- deficienţe intelectuale: capacitatea intelectuală redusă care îl împiedică în anticiparea consecinţelor acţiunilor întreprinse (ex.: trăieşte mai mult în prezent);
- tublurări ale afectivităţii: acest lucru creează probleme serioase pe linia adaptativă şi anume:
  - stări dc frustrare;
  - dorinţa unei vieţi mai uşoare;
- tulburări caracteriale: imaturizare caracterială, şi constă în:
  - instabilitate afectivă;
  - autocontrol insuficient;
  - impulsivitate, agresivitate;
  - subestimarea greşelilor;
  - respingerea normelor;

Factorii extrogeni sunt:

- grupul şi influenţa lui nefastă;
- climat familial:
  - familii dezorganizate;
  - familii conflictuale.

9.1.13. Personalitatea infractorului

Prin personalitatea infractorului trebuie să înţelegem un câmp larg dc investigaţii asupra fiinţei umane concepute ca un întreg (Eysenck).

Jean Pinatel în „Personalitatea criminală" consideră că trecerea la act constituie clementul deciziv. Condiţiile trecerii la act sunt comandate la infractorii care comit acte grave, dc un nucleu al personalităţii ale cărui componente sunt[8]:

- egocentrismul;
- labilitatea;
- agresivitatea;
- indiferenţă afectivă.

Nucleul personalităţii criminale este o structură dinamică, este reunirea şi asocierea componentelor amintite, din care nici una în sine nu este anormală.

Jean Pinatel pune un accent deosebit asupra faptului că nucleul personalităţii nu este un dar, ci o rezultantă. Analizând comportamentul infracţional, autorul arată că infractorul nu este reţinut în săvârşirea actului său dc oprobiul social deoarece este labil, incapabil să se organizeze pe termen lung şi tot aşa nu este în stare să depăşească obstacolele care apar ir: calea acţiunii lui criminale, deoarece el este dinamic şi eminamente agresiv.

8 Dragomircscu V. „Psihosuciologia comportamentului deviant". Ed. Ştiinţă şi Tehnică",

în acelaşi timp cl reuşeşte să depăşească şi aversiunea faţă de acte odioase căci, fiind indiferent afectiv, nu-i pasă de nimeni, nu nutreşte sentimente dc simpatic faţă de nimeni şi, in consecinţă, poate comite orice infracţiune.

9.1.14. Caracteristici ale personalităţii şi modificările sale pc parcursul executării pedepsei cu închisoarea

Ca element al personalităţii afectivitatea duce greul frustrărilor impuse dc privarea de libertate. Este un izvor al multor frământări subiective sau conflicte interpersonalc. manifestările afective fiind un seismograf sensibil al dinamicii sufleteşti a deţinuţilor pe timpul executării pedepsei.

Un alt clement al personalităţii este motivaţia[1']. La persoanele private dc libertate prezintă o mare complexitate:

- un prim grup de aspecte cuprinde motivele prezentate de fiecare subiect ca fiind explicaţia faptei comise;
- al doilea grup sc referă la motivele unor conduite disfuncţionale precum şi sursele de satisfacţii - insatisfacţii pe parcursul executării pedepsei.

în ceea ce priveşte motivaţia (justificările) infracţiunilor, în ciuda apartenenţei diversităţii, pot fi totuşi distinse cele elaborate înaintea comiterii infracţiunii, de cele fabricate după.

O altă componentă a personalităţii - voinţa, reclamă o reprezentare realistă, deoarece în munca de reeducare a deţinuţilor se apelează la îndemnuri adresate voinţei şi se uită că actul voinţei implică satisfacerea anumitor nevoi. în cazul, frecvent de altfel, în care deţinutul îşi pierde încrederea în posibilitatea dc integrare socială, voinţa începe să fie orientată spre acţiuni care-l îndepărtează şi mai mult de aşteptările cadrelor. în acest sens, putem enumera: acte dc bravadă, tatuaje, deţinuţi mai puternici. în concluzie, se poate vorbi cu greu în penitenciar dc modificarea voinţei.

Trăsătura dc personalitate care este supusă cel mai muli influenţelor grupului dc apartenenţa este temperamentul. în situaţia când în aceleaşi grupuri se întâlnesc mai mulţi indivizi cu acelaşi temperament, se instalează o atmosferă caracteristică:

- un climat rece şi indiferent - la flegmatici;
- linişte meditativă - la melancolici;
- un activism calm zgomotos - la sangvini;
- o tensiune, întreruptă de răbufniri agresive - la colerici.

Totuşi, temperamentul nu crează prin cl însuşi, în penitenciar, probleme deosebite, care să influenţeze asupra bunului mers al grupului.

Legal de motivaţia actului infracţional comis, deţinuţii îl prezintă ca fiind finalul unui proces fără alternative, că oricine în locul lor ar fi procedat la fel, vina fiind atribuită altora.

9.1.15. Tipologia infractorului

în cadrul mediului privativ de libertate putem întâlni diverse tipuri de personalitate ale infractorului:

- Infractorul înveterat - acesta are un comportament repetitiv obişnuit care face să apese o ameninţare gravă asupra securităţii semenilor săi prin: agresivitate persistentă, indiferenţă absolută în privinţa consecinţelor. Poate fi definit anormal dar trebuie ţinut cont că la scară mondială nu există uniformitate în privinţa intrepretării noţiunii de infractor înveterat.

9. Mitrofan N.. Zdrcnghca V., Butoi T.. - op. cit.

- **Infractorul primejdios** - noţiunea de caracter primejdios nu **se** sprijină **nici** pe considcraţiuni juridice, nici pc consideraţiuni clinice. Această clasificare implică **mai** mult necesitatea dc a recurge la măsuri severe faţă de infractor. Noţiunea dc infractor sc **bazează** pc următoarele criterii: gravitatea infracţiunii, numărul de infracţiuni săvârşite, starea mintală a infractorului, probabilitatea ca infractorul să continue să fie o ameninţare pentm securitatea publică dacă este pus in libertate.
- **Infractorul dificil** - spre deosebire de infractorul primejdios, acesta este astfel denumit de către autorităţile corecţionale, din cauza greutăţilor pe care le arc de a se adapta rigorilor şi privaţiunilor detenţiei, mai cu seamă din cauza personalităţii sale într-un mediu fizic strict delimitat, pe o perioadă dc timp considerabilă. Ei sunt produsul condiţiilor şi privaţiunilor specifice vieţii din închisoare, care tinde să cauzeze claustrofobia **şi care** de fapt ocazionează la deţinuţi toate aceste simptome. Deţinuţii dificili sunt pur **şi simplu aceia** care pun probleme administrative mai curând decât problemele dc securitate.
- **Deţinutul pe termen lung** - întemniţarea pe termen lung **este** o noţiune relativă fiindcă este în funcţie dc existenţa sau absenţa pedepsei capitale. Totuşi în ceca cc priveşte această categoric dc deţinuţi este posibil să facem deosebirea între deţinuţi, care pot să prezinte o ameninţare fizică pentm societate, pentru personalul închisorii, pentru alţi deţinuţi şi cei care au fost condamnaţi la o pedeapsă dc lungă durată, fiindcă societatea consideră crima pc care au săvârşit-o câ este aşa de oribilă. încât, o lungă condamnare este singurul mijloc de a stigmatiza asemenea fapte.

Cu cât pedeapsa este mai lungă, cu atât condiţiile în care ea este ispăşită sunt **mai** stricte şi cu atât mai mult izolarea şi alienarea deţinutului vor fi mai durabile.

9.1.16. **Problematica recidivei şi factorii care influcnţcască recidiva**

Recidiva se poate defini ca o pluralitate de infracţiuni săvârşite dc un individ[10]. Dacă primul contact cu lumea închisorii este atât dc traumatizant şi are consecinţe atât de ample peniru individ şi cei apropiaţi lui. cum sc explică recidiva şi chiar multirecidiva? Una din explicaţii ar putea fi dobândirea dc către infractor a unei mai mari capacităţi de a risca în literatura de specialitate sc pot întâlni diverse tipuri de recidivişti:

- **Ocazionali - marginali;**
- **Pseudo-recidivişti;**
- **Recidivişti ordinari;**
- **Recidivişti din obişnuinţă.**

O altă explicaţie ar putea fi neputinţa tralamentului penitenciar. Recidivistul nu **a** fost intimidat şi nici readaptat datorită pedepsei precedente; din acest punct de vedere închisoarea este văzută ca o instituţie de socializare şi dc învăţare a crimei.

Acest punct de vedere a fost susţinut şi de Foucault. Dacă se utilizează nivelul de recidivă ca indicator al rezultatelor închisorii sau procesului penal, interpretarea eşecului este inversată, ajungem la 100% recidivă şi ar semnifica faptul că numai cei asupra cărora s-a dat pronostic sigur de recidivă au fost încarceraţi. Dar, dc multe ori se constată că se foloseşte închisoarea ca primă soluţie.

Recidiva poate li influenţată de următorii factori":

10 Banciu D. „Factorii sociali care concura ia aparijia comportamentului recidivist". Simpozion. Bucurcsii. 1983.

II. Vasilc P.. Banciu D. - „Factori sociali care favorizează repetarea faptelor antisociale", Simpozion. Bucureşti. 1983.

- Dificullă|ile dc adaptare a infractorului în trecerea dc la un tip dc viaţă la altul;
- Situaţia socio-culturală a infractorului;
- Dcstructurarca **şi** dezorganizarea familiei;
- Ncintcgrarea socio-profesională:
- Grupuri de prieteni sau grupuri stradale.

9.1.17. Personalitatea infractorului recidivist

Cunoaşterea personalităţii infractorului recidivist constituie fundamentul măsurilor cc se eprind pentru a sc realiza prevenirea eficientă a comportamentului deviant.
Atitudinea comportamentală a celor care comit fapte antisociale se află în strânsă relaţie mediul educaţional, formativ, cu factorii psihosociali individuali şi de mediu care menţin idiva.

Caracteristicile psihologice ale infractorului recidivist ar putea fi:

- Tendinţa de a merge cu banda;
- Semne dc ncadaptarc;
- Vanitos şi egocentric;
- Primeşte greu dezaprobarea;
- îl stimulează aprobarea.

Prezintă o imaturitate intelectuală, dar aceasta nu trebuie înţeleasă ca fiind identică cu un coeficient dc inteligenţă Ql scăzut.
Imaturitatea intelectuală înseamnă capacitatea redusă dc a stabili un raport raţional între îderi şi câştiguri, in proiectarea şi efectuarea unui act informaţional. Sc mai caracterizează nir-o ostilitate exagerată faţă de orice persoană, o teamă exagerată dc a părea slab, pacitalca dc a prevedea pe termen lung consecinţele acţiunii sale, carenţe materne um: starea emoţională deficitară, scăderea nivelului dc aspiraţie, tendinţa sporită dc lificare cu modele din penitenciar, instalarea stării de instabilitate psihică.

9.1.18. Pedepse şi sancţiuni

Aplicarea pedepselor şi a celorlalte sancţiuni constituie o etapă importantă în lupta atriva fenomenului infracţional. Prin executarea sancţiunilor penale sc înţelege: punerea efectivă a condamnatului să pţuiască conţinutul acestor sancţiuni[13].
în momentul în **caic** condamnatul este pus să execute sancţiunea ce s-a pronunţat otriva sa, acesta trebuie să-şi dea scama că fapta sa este dezaprobată de societate. Sc cere ca sancţiunea să fie bine orientată, adică, să se facă după anumite principii şi reguli.
Principiile aplicării sancţiunilor sunt:

- **Principiul legislaţiei;**
- **Principiul individualizării;**
- **Principiul pentru demnitate umană.**

9.1.19. Aplicarea şi executarea pedepsei închisorii

Pedeapsa închisorii ocupă un loc important în sistemul pedepselor în vigoare. Este . mea penală prin care se realizează, în condiţii optime, atât funcţia de constrângere, câl ı cea de reeducare a celor condamnaţi.

12 Dobrinoiu V., Nistoreanu (ih. - „Drept penal". Ed. Atlas Lcx. Bucureşti. 1994.

Pedeapsa închisorii, definitiv pronunţată, nu poate fi transformată într-o altă pedeapsă decât ca rezultat al folosirii unei căi dc atac extraordinar, sau pc cale dc graţiere.

Pedeapsa cu închisoarea poate însă să înlocuiască pedeapsa cu detenţia pe viaţă (art. 55 Cod penal) şi pedeapsa amenzii (art. 63 Cod penal) când cel condamnat se sustrage cu rea-credinţă dc la executarea acestei pedepse.

La aplicarea pedepsei cu închisoarea se are în vedere, pericolul social concret al faptei şi periculozitatea făptuitorului.

Limitele generale ale pedepsei închisorii sunt dc la 25 dc zile la 30 dc ani, iar limitele speciale ale acesteia nu depăşesc 25 de ani.

Pedeapsa închisorii sc execută numai în termenul stabilit prin sentinţa definitivă de condamnare.

Pedeapsa cu închisoarea se execută în următoarele modalităţi:

- în regim de detenţie;
- într-o închisoare militară; *t*
- La locul dc muncă;
- Prin suspendarea condiţionată a executării pedepsei;
- Prin suspendarea executării pedepsei sub supraveghere.

Executarea pedepsei cu închisoarea în regim de detenţie este reglementată într-o formă unitară în Codul penal art. 56 - 61 şi în Legea nr. 23.

Principiile generale ale regimului de detenţie sunt stabilite prin dispoziţiile art. 57 Cod penal.

Potrivit dispoziţiilor art. 56 din Codul penal, regimul executării pedepsei se întemeiază pe obligaţia condamnaţilor de a presta o muncă socialmente utilă, pe respectarea de către aceştia a disciplinei muncii, a ordinii interioare.

Condamnaţii, care au împlinit vârsta dc 60 ani (bărbaţi) şi 55 ani (femei) nu au obligaţia dc a munci decât dacă ci cer asta.

Potrivit dispoziţiilor art. 58 Cod penal, munca prestată este renumerată astfel: 10% revine acestuia din care 1/3 i sc pune la dispoziţie condamnatului, iar 2/3 i se înmânează la data punerii în libertate.

în ceea ce priveşte activitatea educativă, aceasta este necesară pentru a Ic forma o atitudine corectă faţă de legile ţării şi regulile dc convieţuire socială.

Potrivit dispoziţiei art. 56, alin. 1 sunt întreprinse măsuri pentat stimularea şi recompensarea condamnaţilor.

Una dintre aceste măsuri este şi liberarea condiţionată.

Instituţia liberării condiţionate constă în executarea unei părţi din pedeapsa privată de libertate. Condiţiile şi modul dc aplicare a acestei instituţii sunt reglementate de art. 59-61 Cod penal şi art. 25-28 din Legea nr. 23/1969.

Instituţia liberării condiţionate prevede următoarele condiţii:

- Executarea unei părţi sau fracţiuni de pedeapsă - conform art. 59 din Cod penal.
- Condamnatul să aibă o bună comportare în închisoare şi să dea dovezi temeinice dc îndreptare.

Alte explicaţii la art. 52 din Codul penal sunt prevăzute în Legea 23/1969. Pentru încălcarea regulilor de disciplină se pot lua împotriva condamnaţilor următoarele măsuri disciplinare:

- Mutarea;
- Retragerea unuia, a mai multor sau a tuturor drepturilor: dc a primi vizite, pachete de a primi şi trimite corespondenţă pentru perioada la care au dreptul;
- Izolarea simplă până la 15 zile;
- Izolarea severă până la 10 zile, numai cu avizul medicului penitenciarului;
- Transferarea pc o durată dc 3 până la 12 luni, pentru executare pedepsei, la un penitenciar unde sc aplică un regim restrictiv;
- Izolarea severă poate fi prelungită cu avizul medicului, fără a depăşi 20 zile.

Secţiunea II - Fenomene psihosociologice ale mediului privativ de libertate

Cunoştinţele privind fenomenele psiho-socialc cc pot surveni în condiţiile mediului privativ sunt necesarei deoarece instituţia specializată în executarea sancţiunilor privative dc libertate sc deosebeşte prin profilul său psiho-social de oricare altă instituţie sau grupare organizată dc oameni.

Venirea individului în penitenciar nu este urmarea unui act propriu de viaţă sau a unei obligaţii cetăţeneşti (cum este cazul internării într-un spital sau efectuarea stagiului militar), ci reprezintă o formă dc sancţionare aplicată de societate individului care s-a abătut de la normele ci morale şi juridice. Odată cu intrarea în penitenciar individul resimte, într-o măsură mai marc sau mai mică, în funcţie de vârstă, de structura sa psihologică, de maturizarea socială şi dc nivelul dc culnîră, efectul privării de libertate şi reacţionează într-un mod personal la această nouă situaţie.

9.2.1. Şocul depunerii (încarcerării)

Privarea de libertate implică mai multe forme, iar din punct de vedere calitativ dă naştere unui fenomen deosebit şi anume **şocul încarcerării.** Acest lucru determină o gamă complexă dc frământări psihice şi psiho-socialc, începând cu criza de detenţie manifestată de la închiderea în carapacea tăcerii până la comportamente agresive şi autoagresive (sinucideri, autoflagelări). în comparaţie cu stările accidentale dc izolare, privarea de libertate în sistemul detenţiei, are drept consecinţă absolut specifică, înlăturarea simbolurilor exterioare ale personalităţii prin obligativitatea purtării uniformei dc deţinut care standardizează modul de viaţă şi estompează până la anulare diferenţele individuale. Şocul depunerii sc manifestă şi prin restrângerea libertăţilor individuale. Relaţiile interpersonalc, lipsa dc informaţii, regimul autoritar, sunt resimţite drept atingeri ale integrităţii sale ca fiinţă umană.

La toate acestea sc adaugă contactul cu subcultura carcerală care în scurtă vreme îl face pc deţinut să-şi formeze o nouă viziune a propriei persoane şi să-şi elaboreze o strategic dc supravieţuire constând într-un comportament dc consimţirc-integrarc (dc conformare pasivă).

S-a mai observat că în timpul detenţiei, spaţiul de viaţă sc reduce, în acelaşi timp având loc; regresiunea satisfacţiilor, recentrarea intereselor pe lucruri mărunte, alterarea comunicării, supunerea totală, precum şi manifestarea procesului real al penitenciarizării prin intensificarea unei mentalităţi specifice, un nivel de aspiraţii scăzut, lipsa preocupării pentru viitor, exprimarea convingerii că este etichetat definitiv, dar nu în ultimul rând, o imagine negativă de sine.

în relaţiile lor, deţinuţii, strecoară o undă de fatalitate pentru faptul de a fi ajuns în penitenciar şi asta, după părerea lor, echivalează cu un eşec moral ce îi va marca toată viaţa. Această devalorizare a lumii şi a propriei vieţi este handicapul cel mai greu rezultat în urma depunerii în penitenciar.

9.2.2. Percepţia deţinutului asupra pedepsei şi a mediului **privativ**

Acest fenomen este determinat de cele mai multe ori de modul cum a rezolvat fiecare deţinut problema ispăşirii". Când pedeapsa este apreciată ca fiind măsura faptei, condiţia de zi cu zi exprimă o acceptare supusă tuturor rigorilor, când pedeapsa este văzută ca fiind mai

13. Mitrofan N. - „Aspecte privind relaļia elic-juridic-pshiloįu'c". Revista penitenciară nr. 3,

aspră decât infracţiunea comisă, dc|inulul consideră că i s-a tăcut o nedreptate şi suferă o sancţiune ncmeritată.

Ca urmare, deţinutul va rămâne neîmpăcat, revendicativ şi ostil administraţiei locului de detenţie, dominat de sentimente dc victimizare.

Cu cât adaptarea la viaţa dc penitenciar este mai bună, cu atât toleranţa faţă dc condiţiile dc mediu este mai marc, chiar dacă în această situaţie problema incompatibilităţii între deţinuţi, ca urmare a istoriilor individuale şi particularităţilor de personalitate, rămâne cronic ncsoluţionată.

în ceea cc priveşte fenomenul de percepţie asupra mediului penitenciar, acesta este determinat dc o multitudine dc factori - materiali şi spirituali., cbiectivi şi subiectivi sociali şi psihosociali; care numai în corelaţie şi interdependenţă devin relevanţi pentm înţelegerea climatului specific mediului privativ. Gradul de cultură redus, dar mai ales semnificaţia negativă atribuită executării pedepsei cu închisoarea, îi fac pe mulţi condamnaţi să nu aprecieze corect mediul din penitenciar.

9.2.3. Fenomenul de prizoni/are şi deprizonizare

încă în urmă cu decenii, criminologul D. Clemmer (1940), a semnalat fenomenul de prizonizarc, definit ca „socializare" la cultura deviantă a deţinuţilor, proces prin care deţinutul ajunge să adopte sau să împărtăşească punctul dc vedere al încarceraţilor privind lumea din penitenciar şi societatea în general.

Prizonizarca incumbă adoptarea unei atitudini ostile (făţişe sau ascunse) faţă dc personalul închisorii, faţă dc lumea din afară şi, concomitent, dezvoltarea unei loialităţi faţă dc ceilalţi deţinuţi, sprijinirea reciprocă ori de câte ori interesele reale sau imaginare ale deţinuţilor intră în conflict cu unele dispoziţii ale autorităţii. Fără îndoială că adoptarea acestei norme carccralc ca şi alte norme dc acelaşi fel, atât de caracteristice subculturii carccralc, sunt generate dintr-o puternică motivaţie, care sc subsumează, aşa cum am văzut că a formulat A. Laslow, categorici dc motive desemnate prin „necesitatea apartenenţei la grup".

în această situaţie primul pas, motivat psihologic, va fi strădania deţinutului de a sc integra grupului informat de deţinuţi, de a-şi dezvolta conduite dezirabilc prevalate în acest grup printre altele şi de supunerea necondiţionată la liderul informai, chiar dacă riscă să fie prost văzut dc cadre. El va opta pentru siiuaţia graiiliantă (imediată) deci face cauză comună cu grupul dc deţinuţi, căci deţinuţii sunt mai in măsură în a-1 sancţiona premial sau penal decât cadrele.

Mantou Wcclcr (1968) subliniază că „fenomenul de prizonizarc, de integrare în grupul deţinuţilor, de identificare cu subcultura carcerală este doar o primă fază în evoluţia deţinutului", căci în cea dc a doua fază din viaţa de detenţie, se poale vedea limpede fenomenul dc prizonizarc.

Cu alte cuvinte, la începutul detenţiei, asumarea rolului de captiv este logică la infractori cu cât se apropie însă momentul liberării, ei vor tinde să adopte un rol tot mai apropiat dc ceea cc este dezirabil din punct dc vedere social. Fără îndoială că şi aici exislă o motivare calculativă, căci un comportament adecvat poale prescurta uneori în mod sensibil durata sentinţei.

9.2.**4.** Ierarhia şi statutul

în general, prin ierarhic înţelegem „un sistem de priorităţi în raport cu importanţa acordată lor". în conştiinţa comună ideea dc ierarhic este asociată cu o dispunere spaţială pc verticală, clementul dc deasupra este preferai celui dc dedesubt.

Prin statut înţelegem poziļia ocupată de o persoană într-un grup. în cadrul mediului privativ, unii deţinuţi beneficiază dc nuci avantaje, datorită unor activităţi pe care le desfăşoară, iar în acesl caz statutul lor creşte.

Personalul închisorii încearcă să impună o anumită ierarhic formală, dar în cele mai multe cazuri aceasta corespunde cu cea informală.

în fruntea icrahici informale se află şmecherii. Statutul acestora sc obţine odală cu creşterea experienţei dc penitenciar, cu creşterea valorii sumelor furate sau jefuite, cu gradul dc îndrăzneală şi dc inventivitate implicate in actul infracţional.

Statutul dc şmecher poate fi dobândit şi prin protecţia unui prieten sau rudele aflate in penitenciar, dacă acesta din urmă are o poziţie ierarhică superioară.

Urmează apoi în ierarhic impresia, indivizi ce afişează şi pretind un statut ridicat, dar tară a fi capabil să-l menţină un timp îndelungai.

în a treia linie ierarhică sunt nepoţii, cei cc îndeplinesc muncile de curăţenie şi ordine, aflaţi la discreţia celor cu rang superior.

Rolurile sociale sunt însă mult mai diversificate. Personalităţile deosebite cu un stalul foarte ridicat sunt numite jupani, iar un nume generic dai celor din zonele inferioare de ierarhie este de fraier.

Există însă şi lideri informali al căror stalul ridicai sc datorează pregătirii lor profesionale sau intelectuale. Statutul poate evolua rapid în funcţie dc avantajele de care cei din poziţiile superioare pot beneficia, dc la aşa numiţii căutaţi (persoanele ce primesc pachete). Un fraier sau nepot intră răpit în gnipul şmecherilor dacă esle căutat.

Subcultura de penitenciar susţine instalarea unei asemenea ierarhii. Sistemul deţinuţilor dc culegere a informaţiilor se focalizează asupra noilor veniţi pentru a afla infracţiunile pentru care au fost condamnaţi, statutul social exterior, probabilitatea dc a fi căutat.

Când informaţia nu esle suficientă sau accesibilă, noul deţinui esle supus testelor, adică unor situaţii impuse de cei din grupul în care a fost repartizat, pentru a i se detennina reacţiile şi stabili statutul. Deţinuţii consideră că, în general, odată stabilit statutul (prin această metodă), acesta nu sc mai schimbă.

Deţinuţii au o ierarhie depreciativă a infracţiunilor pc care lc-au săvârşit. Pe baza acesteia o scrie dc deţinuţi dobândesc un statut dc paria, fiind izolaţi şt sancţionaţi de grup.

Deţinuţii consideră inacceptabile, atacarea şi terorizarea copiilor, homosexualitatea, omorul sadic sau omorul părinţilor sau bătrânilor. Cea mai evidentă reacţie ostilă esle faţă de violatori, mai ales când victimele sunt minori. Reacţie ostilă merge de la izolare până la agresarea zilnică.

9.2.5. Agresivitate şi violenţă

„Prin agresivitate, înţelegem un comportament verbal sau acţionai ofensiv, orientat spre umilirea şi chiar suprimarea fizică a celorlalţi". Comportamentul agresiv poale fi orientat:

- Contra propriei persoane (autoagresiunc);
- Spre distrugerea obiectelor investite cu semnificaţii sociale;
- Hctcroagrcsivitate (împotriva celorlalţi şi a conducătorilor).

Prin violenţă înţelegem utilizarea forţei şi a constrângerii dc către un individ în scopul impunerii voinţei asupra altora. Privarea de libertate favorizează apariţia şi dezvoltarea unor comportamente agresive,

Sc poate ca unii deţinuţi să fie victime sau agresorii altora, conduitele lor agresive fiind fie incluse molivaţional prin crearea unor stări de mânie şi furie, fie determinate de efecte de grup, ca imitaţia coercitivă - comandată.

Altă formă dc agresivitate este cea instrumentală[14] care **sc** manifestă sub forma conflictelor individuale sau dc grup, în condiļiile în care intră în competiţie pentru o resursă de existenţă limitată, cum ar fi - teritorialitatea, dreptul de a lua primul masa.

O formă extremă dc agresivitate verbală şi fizică este a celor care sunt condamnaţi pentru delicte repudiate de mediul carccral, cum ar fi: violul cu incest, violul copiilor, uciderea copiilor, părinţilor, soţiei.

Ca formă dc agresivitate specifică mediului apare sclavia, constând **în** folosirea dc către deţinuţi a altora pentru menaj şi alte activităţi considerate înjositoare.

Putem afirma că, mediul privativ dc libertate dezvoltă un comportament agresiv care constă în respingerea agresivă a valorilor şi normelor de grup din exterior.

9.2.6. Frustrarea

Un fenomen deosebit cu care se confruntă individul este frustrarea (a amăgi, a înşela). „Fenomenul se referă la o situaţie în care un obstacol intervine în calea satisfacerii unei trebuinţe şi modifică astfel comportamentul". Consecinţele frustrării sunt grave sau mai puţin grave în funcţie dc natura obstacolului.

Există două categorii dc frustrări:

- **Frustrarea primară** - tensiunea şi insatisfacţia sunt provocate de absenţa obiectului necesar (lipsa hranei);
- **Frustrarea** secundară - un obstacol interior sau exterior, pasiv sau **activ, apare în** calea comportamentului motivai îndreptai spre obiect.

Sc pot observa patru tipuri de obstacole:

- Obstacol **pasiv intern** (incapacitatea persoanei);
- Obstacol **activ intern** (pulsiunc secundară cu acelaşi obiect);
- Ciocnirea **a două** trebuinţe **dc intensitate egală dar de sens opus;**
- Obstacol **activ extern** - situaţie în care subiectului i sc interzice de către cineva sub ameninţarea pedepsei îndeplinirea unei activităţi.

în general, sursa conflictelor o reprezintă obstacolele interne care au o marc importanţă pentru individ. Frustrarea în mediul privativ arc diverse forme de manifestare:

- Fruslratrea este resimţită cu deosebită tărie pe planul timpului. Organizarea impusă şi în general foarte monotonă a timpului, programarea sever reglementată a timpului liber, atât cât este, fiind şi el impus mai cu scamă în primele perioade de detenţie, provoacă sentimentul dc frustrare continuă şi în consecinţă măreşte agresivitatea deţinutului.
- Frustrarea mai este resimţită în mod dramatic dc către deţinut în ceea cc priveşte limitarea drastică a spaţiului dc mişcare. Aceasta înseamnă necesitatea impusă de regulamentul instituţiei penitenciare de a elabora noi conduite legate dc spaţiu şi de timp, radical diferite de cele ale unui individ aflat în libertate. Reducerea perimetrului de mişcare a individului duce la apariţia unor fenomene ancestrale dc teritorialitate adică „comportmcntul individului de apărare a teritoriului propriu" (H. F. Reading) care sc manfiestă printr-o exagerată îndârjire în apărarea spaţiului personal (locul dc culcare, locul de alimentare), deşi fenomenul de teritorialitate sc manifestă şi în condiţiile vieţii obişnuite, în condiţiile detenţiei fenomenul de teritorialitate devine exacerbat şi suscită o agresivitate mărită.

14 Paulescu N , - „Instincte palimi si conflicte", Od. Fundaţia Anastasia. Bucureşti, 1995.

La mărirea sentimentului dc frustrare duce şi renunţarea forţată la o scamă de obiecte de uz personal a căror lipsă este mereu resimţită.

De asemenea, deţinutul este forţat să renunţe la cele mai multe din plăcerile pc care şi le-a putut oferi în viaţa liberă (consumul dc alcool, jocuri de noroc etc). Aceste lucruri îl duc la crearea de surogate de satisfacţii (Kener).

9.2.7. Problema frustrarc-agresitine

Apariţia neaşteptată a unui obstacol real sau imaginar inversează fluxul normal al acţiunii, crează o dificultate majoră, dezorganizează individul şi îl duce într-o situaţie dc criză. O asemenea stare se numeşte frustraţic. stare în care la cei mai mulţi indivizi se declanşează mecanisme agresive. în starea de frustrare oamenii nu sc comportă după legile raţiunii, căile obişnuite comportamentale sunt dezorganizate, apare o tensiune interioară.

Rcfcrindu-nc la deţinuţi putem constata că orice infractor este un frustrat, dar nu orice frustrat devine logic şi infractor. La aceştia nu numai teoretic dar şi practic este deschisă calea agresiunii în situaţii practice şi dc aceea întâlnim un înalt grad de intoleranţă la stările dc frustrare.

Frustrarea duce la agresivitate mai ales atunci când:

- Actul frustrant sc poate atribui clar unui frustrator;
- în cultura sau subcultura dată, o situaţie frustrantă cere răspuns agresiv.

Chiar dacă nu se absolutizează raportul frustrarc-agresivitate totuşi putem afirma câ actele deviante, în genere, şi cele tipic infracţionale în special, sunt motivate în mai mare măsură de existenţa unor frustrări. Stările frustraiue sunt de moment, dc durată medic ori continuă.

Dc asemenea un efect declanşator (constituie motive) stările de frustrare reale şi în egală măsură cele imaginare. Acestea din urmă pot provoca la fel ca la frustrarea reală toate formele dc agresiune, ostile sau instrumentale. Situaţia frusu-antă dc moment duce dc obicei la infracţiuni sau chiar crime ocazionale, nu odată provocate sau precipitate dc comportamentul victimei.

Putem concluziona că, stările de frustrare, periodice sau continui, duc la acte de agresiune, iar în ceea cc priveşte deţinuţii, aceştia îşi adaptează comportamentul în urma frustrărilor, după cum urmează:

- Comportamentul agresiv - caracterizat prin rezistenţă deschisă la regimul vieţii din penitenciar, reliefându-se adevărate crize ce se manifestă prin comportamente agresive, îndreptate spre alţi deţinuţi sau chiar cadre şi reacţii autoagresive - mutilări şi tentative dc sinucidere.
- Comportamente defensive (de retragere) - care semnifică interiorizarea, izolarea deţinutului primar dc comunitatea celorlalţi deţinuţi şi de viaţa din penitenciar, el constiiuindu-şi o linie imaginară unde încearcă să sc refugieze.
- Comportamente de consimţire - prin care se înţelege conformarea pasivă a condamnatului la normele şi regulile din pcnilcnciarc, respectarea acestora fiind făcută în manieră formală, astfel încât să nu atragă sancţiuni suplimentare.
- Conduită de integrare - conform căreia deţinutul se relaţioncază activ cu ceilalţi deţinuţi şi cu mediul de detenţie. Această formă de adaptare esle vizibilă mai ales la deţinuţii condamnaţi pc tennen lung.

9.2.8. Teritorialitatea

Fenomenul dc teritorialitate „reprezintă caracteristica grupurilor şi a indivizilor din interiorul acestora de a-şi delimita teritorii şi de a avea anumite comportamente specifice în raport cu acestea". Termenul a fost luat din clologie unde teritorialitatea sc întâlneşte în comportamentul celor mai multe specii superioare. Se pot distinge două tipuri de teritorii:

- Primare - în care individul/grupul poate exercita un control total, iar utilizarea teritoriului este dc lungă durată (dormitor, pat);
- Secundare - care sunt utilizate în mod regulat, dar controlul asupra lor nu sc exercită decât în momentul utilizării (locul la masă, în bancă).

în cadrul acestor teritorii indivizii sau grupurile au comportamente specifice din care cele dc apărare sunt cele mai importante (vorbirea în şoaptă).

Atât grupurile cât şi indivizii marchează, de regulă, teritoriile. Pentru aceasta sunt utilizaţi marcatori dc graniţă care pot fi centrali, pentru a marca zona cea mai importantă a unui teritoriu. Ca marcatori pot fi utilizate: haine, afişe, fotografii, desene.

Legat de teritorialitate este spaţiul interpersonal, care poate fi delimitat în zone ale acestuia:

- Zona intimă: - până la 45 cm
- Zona personală: - 45-120 cm
- Zona socială: - 1,2 - 3,6 cm

în fiecare zonă se pot desfăşura diferite activităţi, iar accesul în interiorul lor este strict reglementat.

Studierea acestui fenomen în mediul privativ îmbracă forme specifice. La prima vedere sc parc că teritorialitatea deţinuţilor nu determină agresivitatea teritorială. în primul rând, deşi există supraaglomerare, spaţiul fiecărui deţinut nu este marcat cu obiecte personale. Există chiar interdicţia formală dc a marca acest spaţiu (prin abţibilduri, fotografii). Prin urmare, percepţia acestui spaţiu este mai puţin personalizată şi, în consecinţă, neinterpretată ca prioritate.

în al doilea rând, comportamentul agresiv este mascat datorită strictei supravegheri. Totodată, motivaţia teritorială este surclasată dc alte motivări (hrană, igienă, asistenţă medicală, activităţi culturale).

Legat de fenomenul dc teritorialitate este şi modul dc utilizare a paturilor în funcţie de ierarhic. în subcultura dc penitenciar, cel ce doarme la panii doi (două paturi suprapuse) este un nepot, un fraier şi este tratat ca atare; şmecherii îşi aleg patul nr. I. Când nu există suficiente paturi 1 pentru toţi deţinuţii de rang superior, aceştia preferă să stea câte trei în două paturi alăturate. în general în mediul privativ, conflictele motivate de fenomenul dc teritorialitate sunt mai puţin frecvente.

9.2.9. Stresul

Acest fenomen „reprezintă un răspuns al organismului la orice solicitare"[15] (presiune, încărcare, apăsare, solicitare). Hans Sclyc (1907-1982) a definit în 1935, pentru prima dată, termenul de stres. în accepţiunea sa stresul este o caracteristică a materiei vii, lipsa totală dc stres fiind echivalată cu moartea.

Termenul dc stres apare într-o dublă utilizare. Una sc referă la situaţia stresantă (condiţii dăunătoare, agresive, care asaltează sau ameninţă organismul, presiunile, constrângeri le, privaţiunile la care este supus individul). Cealaltă arc în vedere starea de stres a organismului (suferinţa, uzura lui, precum şi răspunsurile psihologice şi fiziologice ale individului la acţiunea agenţilor stresori).

15. Floru R.. - „Stresul psihic". Ed. Enciclopedică. Bucureşti. 1974.

Se spune că o persoană a fost supusă unui stres sau că trăieşte într-o condiţie de stres permanent, subînţclcgându-sc că este vorba de o suprasolicitare sau, în general, de o situaţie căreia îi poate face faţă.

Sc poate spune, dc asemenea, despre un individ că este stresat când sc simte ameninţat, frustrat, incapabil să facă faţă unor solicitări crescute (tensiune emoţională, nelinişte).

Atunci când accentul cade pe situaţie, pe faclorii provocatori, se are în vedere dc obicei caracterul lor neobişnuit, neaşteptat, agresiv. Pot apare situaţii stresante colective.

Picron identifică stresul cu agresiunea, cu acţiunea violentă exercitată asupra organismului.

Termenul de adaptare are la rândul lui diverse înţelesuri. Prosser denumeşte adaptarea fiziologică „orice proprietate a unui organism care favorizează supravieţuirea într-un mediu specific (într-un mediu stresant)". Adaptarea comportă modificări (generale şi particulare) ale organismului carc-1 fac apt pentru existenţă în condiţiile de mediu.

Izolarea socială îşi exercită în mod diferenţiat influenţa stresantă asupra conduitei, nu numai în funcţie dc particularităţile individuale, dar şi de relaţiile dintre persoanele aflate în aceste condiţii.

Comportamentul oamenilor în situaţii de captivitate (izolări), în care stresul atinge limitele extreme, este determinat de o complexitate de factori care nu pot fi identificaţi decât printr-o analiză detaliată, rareori posibilă în asemenea condiţii.

Alte tipuri dc stres, în afara celui biologic, sunt: psihic, psihosocial, organizaţional, socio-cultural.

Stresul nu reprezintă numai o stare nervoasă, nu este totdeauna consecinţa unei acţiuni nocive, efectul stresului persistând şi după încetarea influenţei strcsorului. Rezistenţa la stres este diferită dc la individ la individ.

Dintre aceste clasificări ale stresului, aproape toate sc regăsesc în mediul privativ, in ceea cc îi priveşte pe deţinuţi.

Cu toate acestea sunt câteva surse dc stres specifice mediului privativ:

- Cea mai mare presiune asupra deţinutului vine din poziţia în care este privit mediul penitenciar - dacă este privit ierarhic, marea majoritate a deţinuţilor se află pe ultima treaptă, asupra lor acţionând raporturile de putere şi inegalitate. Această asimetrie este permanentă sursă de stres;
- O altă sursă de stres este atitudinea administraţiei;
- A nu avea nimic de spus pentru propriul destin;
- Intoleranţa faţă dc individualitate este stresantă; dacă un deţinut vrea să fie în echipă cl trebuie să sc alăture nu numai fizic ci şi emoţional ceea cc înseamnă conformare şi supunere sentimentelor şi atitudinilor;
- Monotonia activităţilor, a programului zilnic, respectarea regulamentului.

Sc impun o serie de măsuri pentru a-l adapta pe individ: familiarizarea cu colective omogene care să-i dea posibilitatea individului de a-şi expune problemele carc-1 tulbură, să poată primi o asistenţă psihologică.

9.2.10. Violenţa colectivă

Acest fenomen psihosocial care arc Ioc în penitenciar este condiţionat, întotdeauna, dc nularca unor tensiuni în interiorul unui grup de deţinuţi, având diferite cauze:

- Atitudini neconformiste;
- Prezenţa unora cu inadaptâri marcante la mediul penitenciar;
- Revolta penitenciară.

Luând în consideraţie specificul vieţii de detenţie (frustrările care privesc independenţa si nevoia general umană de afecţiune), deseori actele violente au rolul „dc descărcare afectivă, dc uşurare, de catarsis (prin sentimentul de împlinire şi satisfacţie cc-1 urmează)". Micile acte agresive, dc obicei trecute cu vederea, trebuiesc considerate ca semnale pentru aceea cc este valorizat dc deţinuţi şi încălcat dc cineva: forţa, prestigiul, vârsta, loialitatea, sentimentul dc siguranţă.

în faţa unui mediu considerat ostil - mediul penitenciar - individul sc simte vulnerabil, ameninţat, incapabil de a face faţă unor dificultăţi, chiar dacă, obiectiv, are posibilitatea de a-1 preîntâmpina. Din aceste cauze, la deţinuţi ieşirile agresive sunt mult mai frecvente.

în cazul manifestărilor violente a unui deţinut, şi acest lucru sc va petrece întotdeauna în mijlocul celorlalţi (violenţa dc unul singur trădează afecţiuni psihice sau simularea unor asemenea afecţiuni), se poate înţelege că prin această atitudine cl sc izolează rămânând fără apărare.

Violenţa colectivă în mediul penitenciar are o desfăşurare fazică:

I - în urma unui incident apreciat dc deţinuţi ca jignitor sau nedrept, sc stârneşte în rândul acestora o oarecare agitaţie. Faptul se propagă din gură în gură, este deformat, ornat cu detalii ireale sau exagerate. La nucleul agitaţiei sc adaugă noi indivizi şi starea de spirit a grupului intră într-o nouă fază;

II - grupul creşte, deţinuţii devin din cc în ce mai agitaţi şi mai furioşi, fără a şti precis cc vor. în acest moment poziţia mulţimii este oscilantă şi poate fi uşor dirijată de agitatori. Influenţa acestor agitatori depinde dc autoritatea dc care sc bucură, dc măsura în care exprimă trebuinţele de bază ale grupului, şi mai ales, reuşesc să formuleze clar nemulţumirea de moment şi cea latentă. Deşi furia grupului creşte, ea se menţine în această fază în interiorul grupului;

III - în următoarea fază, agitaţia mulţimii este în continuă creştere. Cei mai tineri din grup încep să-şi manifeste violenţa încercând să-i încurajeze şi să-i distreze pc ceilalţi prin fluierături, injurii, provocări verbale. Deţinuţii adulţi care reprezintă centrul de greutate al mulţimii, nu sc manifestă şi dc aceea trebuie să li sc acorde maximum de atenţie;

IV - ultima fază, când grupul este în situaţia dc a comite acte de violenţă, orice intervenţie verbală sau control este inutilă.

9.2.11. Panica

Este o reacţie afectivă, individuală sau colectivă de frică alarmantă, caracterizată prin dezorganizări ale conduitei, pierderea autocontrolului, dc unde şi dispoziţia spre acte impulsive şi iraţionale.

Ca fenomen psihosocial cu desfăşurare dramatică, panica generează reacţii dezordonate, de maximă intensitate, cc pot merge până la iraţional.

A. Cauzele panicii se pot clasifica în:

a) Cauze determinante:

• Dc ordin psihosocial (promptitudinea mijloacelor dc informare); ■ De ordin situaţional (apariţia bniscă a ameninţării);

b) Cauze favori/.antc:

- Calitatea indivizilor care fac parte din grup (structuri psihologice, carenţe educaţionale, gradul de anxietate a grupului);
- Atmosfera psihologică din grup.

în mediul penitenciar, grupurile sunt constituie pe criterii legate, Iară a ţine seama (nici nu c posibil) dc criteriile psihosociologice, astfel încât gradul dc coeziune al grupului este redus, în situaţia in care coeziunea grupului este redusă, reacţia în cazul unui pericol, va fi dezordonată, iar acţiunile de salvare vor lî individuale pc principiul scapă cine poate. Prin specificul locului dc detenţie este de aşteptai eu prima reacţie în caz dc panică, să fie aceea de a ieşi cu forţa şi cu orice risc din încăpere.

B. Fazele panicii:

a) Faza premergătoare, cuprinde:

- Atmosfera generală din unitate;
- Starea psihologică a grupului (starea de spirit);
- Starea dc spirit a indivizilor;
- Particularităţile circulaţiei informaţiilor;
- Autoritatea cadrelor şi încrederea pc care o au deţinuţii în acestea;

- Autoritatea liderilor;
- Experienţa grupului în situaţii deosebite.

b) Faza de şoc

în această fază pericolul apare instantaneu sau progresiv. Acest pericol poate fi şi imaginar (zvon). La apariţia pericolului, grupul se structurează în patru categorii:

- Cei care manifestă o groază exagerată;
- Indivizii cu fragilitate emoţională (încearcă să scape singuri);
- Cei care caută informaţii (aşteaptă să i se spună);
- Cei care sunt nehotărâţi.

în primele momente ale apariţiei pericolului, grupul dc deţinuţi trece rapid la stare de regresiune psihică şi organizatorică (frică, depresie, nu mai ascultă liderul).

în cazul în care evenimentul se petrece noaptea, cl va fi resimţit mai intens. După primele clipe, frica şi panica pun stăpânire pc circa un sfert din grup. Faza de şoc poate dura câteva ore.

c) Faza de reacţie

în această fază majoritatea sunt depresivi, exprimând prin cuvinte devalorizarea de sine.

d) Faza de restabilire - readaptare la viaţa obişnuită

Este o fază dominată de sentimentul de solidaritate. Este explicată dc nevoia recâştigării încrederii dc sine după deruta anterioară. Apar fenomenele dc descărcare afectivă (sc critică, sc acuză, se caută vinovaţi), circulă zvonul despre repetarea evenimentului.

Recomandări privind prevenirea şi combaterea panicii:

- Funcţionarea canalelor dc informaţii (întotdeauna aşteptarea sau lipsa dc informare produce o teamă mai intensă);
- Necesitatea aerisirii şi iluminării adecvate a camerelor (lipsa dc lumină accentuează dezorganizarea psihică la om);
- Nevoia dc comunicare, dc informaţie a stimulului verbal, creşte pe măsura izolării dc ambianţa obişnuită;
- Existenţa unui grup organizat în care rolul liderului creşte şi mai mult.

Liderul sc va impune ca o persoană disciplinată, receptivă, puţin anxioasă şi va promova integrarea noii experienţe în sistemul dc gândire obişnuit.

9.2.12.Automutilările. Refuzuri de hrană. Tatuajele

în mediul privativ, unul dintre fenomenele des întâlnite este şi automutilarca. Aceasta se întâmplă adesea din cauza unor probleme psihice, sociale sau culturale. Pierderea încrederii în viitor, situaţia socială din închisoare, hărţuirea sexuală, izolarea faţă de familie şi prieteni, multe motive personale pot explica astfel de comportamente.

Automutilările - pot li întâlnite (în cazul deţinuţilor aflaţi într-o stare de melancolie anxioasă-raptus"') la obsedaţii sexuali ca semnificaţie dc autopedepsirc; la unii subiecţi chinuiţi de scrupule religioase.

în penitenciar acest fenomen mai apare la deţinuţii hiper-emotivi, pe fondul unei slăbiciuni psihice, după o perioadă dc activităţi sau relaţii penibile cu alţi dcţinuţi. Acestui fenomen trebuie să i se acorde atenţia cuvenită pentru că este extrem de important în ceca cc priveşte stare de spirit a deţinuţilor.

Refuzul de hrană - în mediul penitenciar are o valoare simbolică şi anume: subiectul vrea să arate că este gata pentru orice sacrificii dacă nu i sc satisfac anumite cereri. Desigur, aceste cereri lui i se par justificate (revizuirea pedepsei, suplimentarea unor drepturi), deşi regimul la care este supus corespunde normelor în vigoare. Acest tip de comportament arc în cl ceva spectaculos, vrea să atragă atenţia şi admiraţia celor din jur. Nu durează mult pentru că nu arc raţiuni suficiente de susţinere.

Tatuajul - această problemă a fost studiată dc mult criminologi ca Lombroso, H. Minovici - care au emis diverse teorii cu privire la originea şi semnificaţia tatuajului. T. Bogdan considera că tatuajul are o mare importanţă judiciară şi psihologică, întrucât cl dezvăluie atât identitatea individului, cât şi diversele sale obiceiuri, fantezii şi trăsături dc caracter.

Principala cauză a tatuajului îl constituie nivelul scăzut intelectual şi de cultură care favorizează apariţia acestui fenomen. Motivele tatuării sunt următoarele:

- Imitaţia - ei susţin „că s-au tatuai pentru că i-au văzut pc alţii". P. Popescu Neveanu arată că fiecare individ emană oarecum - în jurul său, o scrie de iradiaţii, crează un câmp psihic. Oamenii trăind în colectivitate, iar câmpurile menţionate neexistând închise în sine, izolate la un moment dat, sc cuplează devenind un câmp al vieţii colective. Esle vorba dc o imitaţie în cea mai mare măsură inconştientă;
- Forma de manifestare a dragostei şi prieteniei. Apariţia în mod frecvent a unor forme tatuate pc corp, este motivată ca o formă dc exteriorizare a sentimentelor ce le nutresc;
- Obsesie sexuală;
- Vanitatea - dorinţa de a demonstra rezistenţă la o durere.

în ceca ce priveşte atitudinea faţă de tatuaj, sc constată că dacă deţinutul regretă, faptul acesta se datorează în bună parte instabilităţii lui sentimentale, câl şi influenţelor educative. Tatuajul se efectuează sub influenţa momentului şi nu ca un fenomen premeditai - datorită privării de libertate şi al mediului de provenienţă al infractorilor.

9.2.13. Tulburări psihice

La contactul cu viaţa de detenţie pot apare o seric dc tulburări psihice. Desigur că nu nc referim aici la manifestările care ţin de constituţia subiectului sau cele declanşate în stare de libertate, ci numai la acelea care apar ca reacţii faţă de încarcerare. Acestea apar mai ales la deţinuţii primari. Ele survin la puţin timp după depunere şi sunt tranzitorii.

în ordinea frecvenţei lor se situează stările depresive care sc caracterizează prin următoarele forme dc manifestare:

- O puternică melancolic;
- Disperare;

16. Anghclutâ V. Udangiu Şt.. Udangiu L.. „Psihiatria preventivii", Kd. Medicală, 1986.

- Agitaţie anxioasă;
- Tentative dc suicid;
- Halucinaţii auditive şi vizuale;
- Temeri delirante dc persecuţie.

Tabloul acestor manifestări este influenţat de o serie dc factori psihologici:

- Ruşinea;
- Remuşcările;
- Despărţirea bruscă dc familie.

Alt grup dc tulburări este constituit de stările confuzionalc care apar după câteva săptămâni sau luni de la depunerea în penitenciar. Simptomatologia este constituită din:

- Dezorientare temporo-spaţială;
- Privire rătăcită;
- Dureri de cap violente;
- Somn agitat;
- Vise dc groază;
- Halucinaţii la care subiectul participă activ (se ascunde, se apără, sc luptă). Uncie

tulburări psihice mai pot fi determinate dc sevrajul (înţărcarea), la care sunt supuşi alcoolici. Ei manifestă:

- Crize anxioase, violente;
- Dclirum tremens (febră, tremurături);
- Tulburări dc percepţie;
- Agitaţie psiho-motorie;
- Halucinaţii (mai ales zoopsii - adică bolnavul vede animale: broaşte, şerpi, şoareci, insecte);
- Insomnii;
- Puls accelerat.

Toate aceste tulburări psihice reclamă examinarea dc specialitate şi un tratament precoce.

9.2.14. **Suicidul**

E. S. Shncidman (1980) definea suicidul „un act uman de încetare din viaţă, autoprodus şi cu intenţie proprie". Se poate detalia această definiţie ca fiind „actul autooprimării existenţei, desfăşurat într-un moment de tensiune afectivă sau dc perturbare a conştiinţei".

Semnificaţia şi natura fenomenului suicid sunt: sub unghi psihologic, suicidului i se acordă semnificaţii multiple, ca aceea a curmării singurătăţii, a răzbunării ca ultimă sau unică soluţie a unei situaţii intolerabile, înlăturării dependenţei.

O altă semnificaţie este aceea a menţinerii onoarei; sc consideră **că** suicidul poate fi o sursă **dc** uşurare. în funcţie dc semnificaţiile suicidului întâlnim:

- **Suicidul** altruist (cc poartă marca sacrificiului **dc** sine);
- **Suicidul** egoist (a cărui intenţie şi semnificaţie nu corespund scopurilor grupului social, ci se manifestă în detrimentul acestora);
- **Suicidul** anomic - descris dc E. Durkheim (1897) - realizat ca urmare a pierderii statutului ori a schimbării rolului social.

Venirea în penitenciar tulbură echilibrul personalităţii printr-o triplă reducere a spaţiului dc viaţă, a timpului personal, a comportamentului social. Pe acest dezechilibru al personalităţii **arc** loc o disfuncţie a conduitei individuale. Aproape **fiecare** deţinut trăieşte Baumatic perioada dc detenţie, mai ales la prima condamnare; frustrările în plan social, ■sunetul şi în **cc** priveşte imaginea de sine, îl poate face să caute un remediu definitiv al aefericirii **sale.**

3 (.4

Reacţia catastrofală a individului exprimă neputinţa dc a sc adapta la situaţia dată, ultimul eşec al existenţei se transformă în eşecul vieţii, fapt ce poate constitui un moment de ruptură, o criză dc sens, gestul suicid nefiind o opţiune, ci mai degrabă negarea totală a posibilităţilor dc a alege.

Oricum, soluţia nu este raţională, deoarece nu există practic situaţie fără ieşire, limitele omului fiind infinite (Dcshaics, 1947).

Fiind o tulburare a instinctului de conservare, suicidul se prezintă ca o realitate complexă a cărei fenomenologie poate lua forme diverse:

- Conduite suicidare - având ea variante suicidul propriu-zis, tentativa dc suicid, sindromul presuicidar şi ideile suicidare;
- Echivalente suicidare - autorăniri, anomalii dc conduită (simularea unei boli, refuzul îngrijirilor medicale, unele renunţări la viaţa socială, abandonarea rolului social, diverse toxicomanii, alcoolism), accidente de supărare dintr-o eroare sau prin desconsiderarea pericolului.

Cauze:

- Abandonul;
- Doliul;
- Separarea;
- Eşecul sentimental;
- Schimbări în situaţia socială.

Forme ale suicidului în mediul penitenciar:

- Suicidul emotiv - care rezultă dinlr-o mare anxietate, fiind pentru subiect un mijloc de rezolvare al unei emoţii puternice (teama);
- Suicidul pasional - care este mai curând o conduită de disperare a individului care încearcă astfel să se elibereze de o durere morală insuportabilă;
- Echivalenţe suicidare - sunt frecvente în mediul penitenciar, datorită beneficiilor secundare aduse dc îngrijirile medicale.

în general, aceste conduite sunt ca un şantaj lără a sc da o semnificaţie deosebită faptului că individul foloseşte moartea ca o monedă dc schimb, trecându-sc destul dc uşor peste toate conduitele de revendicare ale deţinuţilor. Trebuie făcută distincţia între şantaj cu sinucidere şi sinuciderea şantaj. în primul caz individul scontează că va obţine beneficiul înainte dc trecerea la act, iar în cel de-al doilea caz, după cc va muri.

Ceea cc trebuie estimat în fiecare caz în parte este intensitatea dorinţei de a muri şi nu autenticitatea gestului propriu-zis.

De obicei, soluţionarea la un individ cu intenţie sau tentativă suicidă este dificilă, deoarece acesta sc prezintă ca o victimă cu mare aviditate afectivă, greu de satisfăcut în anturaj, dar mai ales pentru că subiectul arc tendinţa dc a reproduce în relaţiile sale cu terapeutul, modul său obişnuit dc revendicare (şantaj). Cheia înţelegerii subiectului este evaluarea adecvată a legăturilor dintre actul suicidar şi modul de viaţă care-l conduce la această reacţie de demisie.

9.2.15. Homosexualitatea

înţelegem prin homosexualitate preferinţa sexuală a unei persoane pentru un partener dc acelaşi sex. Adulţii homosexuali nu se deosebesc de adulţii heterosexuali în ce priveşte starea de sănătate, sentimentul dc fericire sau nefericire. Efectele negative ale homosexualităţii sc manifestă la persoanele care au un sentiment de culpabilitate în raport cu opţiunea sexuală.

Homosexualitatea reprezintă o tulburare a comportamentului sexual. Această tulburare constă in atracţia exclusivă sau predominantă pentru persoanele de acelaşi sex. Ea este. totodată, o deviere sexuală care nu presupune factori patogenica în cazul unei boli propriu-zise.

Unii autori consideră homosexualitatea drcpl o pervesiune, în adevăratul înţeles al cuvântului, doar atunci când persoana îşi caută în mod conştient şi deliberat satisfacţii în relaţia sexuală dc acest tip.

O scrie dc orientări includ homosexualii printre psihopaţi, perverşi sexuali, deoarece, în general, conduita lor relevă o seric de deviaţii caractcrialc adânci, pe care nu Ic putem reduce doar la o simplă anomalie dc satisfacere a instinctului sexual.

Importanţa pc care modul de satisfacere a sexualităţii o are în structura existenţei individului, mai ales în adolescenţă şi tinereţe, este atât ele mare, încât poate duce la o răsturnare a conduitelor, a normelor etice.

Cauzele homosexualităţii sunt, în mai loatc tipurile dc comportamente deviante, multiple:

- Existenţa unui fond genetic generator dc tendinţe homosexuale;
- Traumatismele psihoscxuale din copilărie şi în special iniţierea homosexuală dc către un adult;
- Influenţa stimulatoare din mediile închise.

Tipuri dc homosexuali:

- Homosexuali autentici;
- Homosexuali ambigui;
- Homosexuali ocazionali.

Mediul privativ reprezintă una din cauzele homosexualităţii şi, totodată, reprezintă un fenomen întâlnit în cadrul grupurilor de deţinuţi. Dintre tipurile de homosexualitate întâlnite în mediul privativ dc libertate, cel ocazional este cel mai des.

Periculozitatea socială a fenomenului esle dală de faptul că homosexualitatea poate constitui un clement de recunoaştere, racolare, şi coeziune a grupurilor de deţinuţi. în aceiaşi timp demascarea lor poate declanşa o reacţie puternică şi cu urmări neprevizibile.

9.2.16. Zvonul

Reprezintă o afirmaţie prezentată drept adevărată, fără a exista posibilitatea să i sc verifice corectitudinea. Zvonurile sunt puse în circulaţie pentru că au dublă funcţie: de a explica şi dc a atenua anumite tensiuni emoţionale.

Circulaţia zvonurilor este dependentă dc:

- Contextele sociale (circulaţie a informaţiei formale);
- Trăsăturile de personalitate ale indivizilor şi grupurilor;
- Nevoile psihologice ale indivizilor şi a grupurilor.

Lucrările lui Allport şi Postman (1965) au pus în evidenţă trei legi de transmitere:

- Legea sărăciei sau nivelării (pc măsură ce zvonul circulă, cl tinde să devină mai scurt, mai uşor de înţeles şi relatat);
- Legea accentuării (întărirea anumitor detalii care dobândesc un loc central în semnificaţia zvonului);
- Legea asimilării (conservarea şi reorganizarea informaţiilor în jurul unor motive centrale).

Circulaţia zvonurilor apare ca un sistem dc condicizare a fricii şi incertitudinii în faţa unor situaţii ambigui. Dc asemenea, circulaţia zvonurilor este corelată cu forma, cantitatea, calitatea şi credibilitatea informaţiei oficiale sau formale. Cu cât aceasta din urmă este mai săracă, incompletă sau puţin credibilă, cu atât sc intensifică propagarea zvonurilor.

■,„.A»p:iflcnca.«ondiţii^eniru circulaţia zvonurilor:sei,întâlnesc si<:în climatul peniteatuar, care reprezintă, un ecran proiectiv al .fenomenologiei umane, un zgomot de fond pc care sc grelează problematica psihologică.a unor indivizi tensionaţi permanent'de situaţia'în care
tră&ese*$t>de relariile.ce.soistal»#e8cinhieeiJ(|0'il. uoji;iilfiu/-.«omori trrabuBKW noma iin J ni

Există.o serie db preocupări constante ale deţinuţilor care exprimă condiţiilor spebifică:

- Modificări dc legislaţie penală; 'l' WOŞ 90 MbuxM r.i|i;bi ni .'Jaow.©teititeVd«V>^0Biefl .ijivioili»! v||mv| liliui/aaomoiî liubni nilaşi io ab ansa ' VMiibvi«B)jiaefiţaunOr comisii dc propuneri pentm'libertatea conaiţioWt^,'ilp^ecWefca«mai blânde la anumite unităţi! *n-iuiumu-.m ,* BTOOatatlBa sb oilianorii; Şlqmia o ol i.;ob w|<rai*UM6l*^-iMf^^ la alta. "< ':I'lu: ''''I' :l .
- Opintite care circulă, privitoare la mate aceste aspecte, .suni contradictorii dc cele mai multe ori. _ . . . . , . r . . '.'^^^^^"^^^^^

Neîncrederea cronică, dobândită în penitenciar. îl tace să ichieulc/c toate amănuntele auzite şi să se alarme/c când aude păreri defavorabile. Această stare esle întreţinută şi dc obişnuinţa deţinuţilor de a sc adresa cu aceeaşi problemă oricărei persoane întâlnite.

Distincţia între comunicarea oficiala şi neoficială a devenii un liipl cotidian. .Mergând mai departe vom face deosebirea între comunicarea instrumentală şi,cea consiţmaioric,, Prima urmăreşte realizarea unui scop. cealaltă un climat destins, scfujj^zapţ,, jiim/'j/ninoll *

Informaţiile care circulă pot fi sub formă de .ştiri şi zvonui i:(in|oni)i(|u.»eyerifioiilc|.

Zvonul ca realitate psiho-socială este purtătorul unui conţinut specific wai.puţin;cultural şi mai mult afectiv. Credibilitatea lui este asigurată, deoarece întotdeauna există un precedent, iar conţinutul său intră in sfera[deinjterese şi temeri peiiiianeol actuale în comunitatea respectivă.

oliOr.ip8rticularil8le:!iimporlantă p.euiiU' acest fenomen analizat este . anxietatea; s-a demonstrat că persoanele mai anxioasepropagămai repede zvonuri dceâl cele calme. luitam ni

'jitâiţnplitatcasmfcomplcxitiitea rtiesajclorjoâcă un anumit rol în apariţia zvonurilor;ctl'cât cortţJtmtuIliailRmis esle mai: bogat, cu ntâl posibililalca-denauirării în cursul vehiculării, este mai mare. De obicei, pe zgomotul do fond al comunicărilor'banale'şi lipsite de s'Ct^mffleâţîe',^!, apar evenimente de amploare care paralizează atenţia deţinuţilor. Şi cum nivelul de inslruire al multora dintre ei este destul dc redus, interpretările greşite sunt dc aşteptat."

.... m.grupurile de deţinuţi, o ,mllucn|â mate in transmiterea mesajeloro,ajm,ilideful|de opinie. Mesajele diferă in conţinui,-due-â sunt transmise de un lulea: (concise, convingătoare) sau de un membru marginal (nesigur). Existenţa unui.lider iieofieml, puternic, reduce numărul zvonurilor, cl cenzurând problematica din universuLoterdiScuţiffialgnmdlmjto/A i:i| i;liivn')

Zvonurile persistă mai mult în gstipuitile; lipsite do coeziune. în colc.'coe?rive,• liderul impune relativ repede un punct de vedere unic şi. eaurmare, zvonul se stinge. -ciT •

în penitenciar persistenţa zvonurilor mal poate fi explicată şi printr-o nevcHd'de subiecte dc discuţie care-să deruteze atenţia deţinuţilor dc la **riiMi** ale piix**.-.ni** de libertate. Zvonul subzistă până când heVoia-sau aşteptările din care s-â năsetif ificertfnidlrtca care il susţine, vor fl-satisfăcute. Durata dc viaţă a zvonurilor într-un penitenciar, a fost apreciată diferit dc deţinuţi, ticl mai mult
rezistă cele care primesc confirmări parţiale din partea mijloacelor dSintcttmarc" nrmaJă!

;ţiu!iifio/x iii|u jilinrrioa

9.2.iy.'Gnip.R».'laţii intcruma.ie™M!ll'=:'J'J'' *'« «normară)* ii .alinii*.: KtgâJ ■ loltnluao

Evidenţierea câtorva expresii sub care pot apare grupurile sociale":

r Grupul ca mediu existenţial al indivizilor - spaţiul in care aceştia trăiesc şi,işi .!iJiV.iiii»flf5saşoară.activiiatea inire|in'rctatii urni cu alţii; n masai sq .Highime iitsulisi rom

U.m •.!>•■ rrrnn nih. **ci;,** li:-, **i, I** ■**ili:..fml** i.**iv** vll.rjllo ivilliffnottlj BOJBJilidibOID ***V',*** BOIGltll;.

17. Zlale M„ZlalcC, - „Cunoaşterea şi activitatea aiupuiilor sociale", EdiiPolitică. Bucuroşii. IPftt

- **Grupul ca nivel specific de organizare al realităţii sociale,** al cărui specific derivă din interacţiunea pregnantă dintre toţi membrii;
- **Grupul ca mijloc de socializare** - formare şi dezvoltare al personalităţii umane, ca mediu educativ şi educogen;
- **Grupul ca factor determinant al comportamentului şi** acţiunii umane, cu influenţe negative şi pozitive asupra acestora;
- **Grupul ca centru activ** - dinamic, evolutiv, nu doar al devenirii umane, ci şi al autodevenirii, al schimbării şi trasformării sale permanente;
- **Grupul ca produs al istoriei şi al împrejurărilor.**

în cadrul grupurilor sociale există şi funcţionează o multitudine şi o varietate dc relaţii intenimanc:

- **Relaţiile cognitive sau de cunoaştere dintre membrii grupurilor** care vizează colectarea de informaţii despre partenerii din grup;
- **Relaţiile cornunicaţionale dintre membrii grupurilor** care favorizează coeziunea şi unitatea grupului;
- **Relaţiile afective - simpatice,** de preferinţă sau respingere, simpatic sau antipatie, dintre membrii grupurilor sociale.

Pentru a înţelege mai bine aceste fenomene este nevoie de analiza grupului de oameni privaţi dc libertate. Viaţa în închisoare este în mod absolut o viaţă în grup, cu următoarele particularităţi:

- Este anulată orice intimitate;
- Totul este la vedere pentru ceilalţi;
- Relaţia interpersonală este o golire, o risipire, dc sine, nu te poţi ascunde dc partea rea a conduitei celor din jur;
- Posibilitatea dc refugiu nu există.

Penitenciarul, în general, creează un tip aparte dc dc relaţii interpersonalc care au un conţinut, o dinamică şi modalităţi dc structurare şi manifestare. Sunt doi factori fundamentale care determină specificul relaţiilor interpersonalc cc sc creează între deţinuţi, pe perioada când se află în detenţie:

- Cadrul specific al penitenciarului ca instituţie, mod de organizare, gen de activităţi, viaţă închisă şi izolată, supraveghere permanentă;
- Specificul populaţiei penitenciare, care prezintă particularităţi psihice şi morale, în general nefavorabile, pentru constituirea unor relaţii psihosociale pozitive.

Universul penitenciar este dificil dc pătruns şi nu rareori greu dc exprimat. Dacă marile categorii cc caracterizează populaţia penitenciară sunt în general cunoscut (repartizarea pc sexe, genuri dc infracţiuni, pregătirea şcolară, stare civilă), mai puţin abordate până acum au fost cvcnimcntel din colectivităţile dc deţinuţi oarecum invizibile, dar de a căror forţă nu sc îndoieşte nimeni. Ne referim la modul cum apar liderii informaţi în penitenciar şi cum îşi exercită ei autoritatea, la funcţiile pe care le îndeplinesc anumiţi deţinuţi pentru a satisface nevoile de grup, la particularităţile comunicaţiilor, a normelor neoficiale, la treptele integrării noilor membri în masa deţinuţilor.

Grupul de deţinuţi, pe lângă elementele structurale comune tuturor grupurilor umane - iiniclură formală şi informată, staturi şi roluri, a comunicaţiei, a normelor şi a puterii - are şi ? artieularităţi care-1 diferenţiază mult moditicându-1 uneori surprinzător funcţionalitatea. Este destul de greu să vorbeşti în grupul de deţinuţi dc echilibru şi normalitatc, moralitate, căci atmosfera dc bună înţelegere este de fapt o succesiune dc momente foarte fragile, iar noi nuditatea şi moralitatea sunt subordonate, în principal, intereselor materiale şi biologice.

Comportamentele structurale ale grupurilor dc deţinuţi sunt:

a) Structura formală şi informulă a grupurilor de condamnaţi. Din necesităţi organizatorice, o serie dc deļinuļi primesc din partea administraţiei (şef de echipă, şef dc detaşament) unele responsabilităţi. Rareori însă această organizare oficială corespunde cu cea neoficială. Relaţiile informate bazate pc antipatiile şi simpatiile interpersonalc sunt subordonate satisfacerii trebuinţelor fundamentale pentru toţi deţinuţii;

b) Structura status-rolurilor îşi pune amprenta şi pe funcţionalitatea grupurilor de deţinuţi. între deţinuţi există un mare procent de indivizi cu un ego slab, cu o imagine nefavorabilă asupra propriei persoane, cu o crescută nevoie de dependenţă, cu o imagine neclară sau chiar întunecată a viitorului. Se poate vorbi chiar despre mentalitatea dc deţinut, bineînţeles cu caracter tranzitoriu, care se poate recunoaşte după câteva aspecte la o parte din deţinuţi: lamentare pennancntă, subordonare oarbă, aulodeprecierc, eforturi precipitate dc protecţie împotriva oricăror noi frustrări, pierderea vitalităţii, obsesia culpabilităţii.

- Desigur, există în penitenciar privilegii diferite de la un statut la altul, dar ca principiu, statutele avute afară tind să sc menţină şi pc parcursul executării pedepsei. în acest sens, nu va surprinde faptul că indivizii cu o valoare deosebită (pregătire superioară) vor fi ţinuţi la distanţă sau chiar persecutaţi, pentru că sunt motiv de umilire pentru majoritatea celorlalţi care se simt inferiori.
- în orice grup uman, exislă o serie de necesităţi psihosociale care se cer satisfăcute şi care în gnipurile cu o anumită vechime iau aspectul unor caracteristici precum: securitatea, afecţiunea, informarea, identitatea, recreerea.
- Atâta timp cât în grupul respectiv nu au intrat indivizi care să acopere prin comportamentul lor necesităţile respective, grupul nu se stabilizează, existenţa tensiunilor absorbind o marc parte din energia şi timpul membrilor acestuia.
- în grupurile dc deţinuţi apreciate ca lără probleme deosebite, indivizii vor putea li etichetaţi ca: moderaţi, moderni, bătrâni, clovni, înţelepţi, fricoşi, cei care riscă oricând. în aceste condiţii. în funcţie dc capacităţile lor. indivizii ocupă locurile corespunzătoare (vacante) din viaţa afectivă a grupului.
- în cazul în care exislă mai mulţi indivizi care au aceeaşi capacitate, intră în funcţiune criteriile calitative şi alte criterii. Astfel, pentm statutul înţelept, dacă sunt mai mulţi care sc cred aşa, va avea câştig de cauză cel care a comis fapta cea mai uşoară, munceşte, are o experienţă de viaţă bogată, este căutat dc familie.

c) Comunicaţia - cu cele două variante ale sale, comunicaţia formală şi infnrmală Sistemul penitenciar fiind puternic ierarhizai, comunicaţia oficială se desfăşoară preponderent dc sus în jos, dinspre administraţie spre deţinuţi. în condiţiile detenţiei, obiectiv săracă în informaţii, mesajele orale care circulă capătă o importanţă majoră. Circulaţia mesajelor între deţinuţi, poate fi abordată şi prin prisma utilităţii, constatând că multe mesaje nu servesc la nimic, sau chiar influenţează în rău viaţa de grup.

- în detenţie se foloseşte argoul care arc un rol negativ evident peniru condiţia de om aflai în detenţie. Cuvintele şi expresiile sc referă la majoritatea lor doar la universul de activitate al infractorilor, făcându-se apel destul de des la termeni ţigăneşti. Sc poate considera că un deţinut este cu atât mai recuperabil, din punct dc vedere social, cu cât foloseşte mai puţin limbajul argotic.

- In viaţa colidiană a grupurilor dc deţinuţi nou constituite, normele neoficiale nu apar dc la început: întâi, pe baza afinităţilor, se formează subgrupurilc: într-o a doua fază sc statulcază normele; iar în faza a treia sc realizează selecţia celor care vor rămâne în grup. prin recunoaşterea utilităţii respective în detrimentul relaţiilor afective. Acest proces nu este valabil şi pentru grupurile constituite care se primenesc în limp prin intrarea permanentă a altor deţinuţi şi eliberarea unora.
- Pornind de la toate acestea s-ar putea trage concluzia câ în grupurile de deţinuţi, înect-încet se întronează liniştea, fapt infirmat de realitate, tensiunile interpersonalc permanente între deţinuţi sau între diversele subgrupuri din aceeaşi cameră, nu permit echilibrarea pozitivă în timp a diverselor tendinţe cc animă deţinuţii. Şi de aici concluzia: normele informate nu pot asigura singure autoorganizarea grupurilor de deţinuţi.

d) Structura puterii în grupurile dc deţinuţi esle o adevărată problemă pentru administraţia locurilor de deţinere: cine şi cum îşi exercită influenţa dintre deţinuţi se află la originea multor evenimente negative. Sunt descoperiţi lideri informaţi a căror autoritate este incontestabil mai mare decât a celor numiţi oficial. Dc cele mai multe ori sunt preferaţi dc majoritatea deţinuţilor, unii care sunt mediocri, dar care ştiu să sc poarte şi prezintă constant un anumit stil în relaţiile cu ceilalţi. Ca o caracteristică generală, liderul agreat de cei mai mulţi deţinuţi este cel care îşi exercită influenţa din mijlocul grupului şi nu din faţa lui.

Toate aceste elemente trebuiesc înţelese în condiţiile în care subiecţii cc compun grupurile, sunt persoane lipsite de libertate, cu o pane a trebuinţelor greu, imposibil sau anormal satisfăcute, trăind într-o ambianţă în care plictiseala, incertitudinea şi anxietatea sunt pcnnanentc. Dc aceea, rareori şi pentru scurte perioade, climatul într-un grup poate fi apreciat ca: destins, pozitiv, optimist sau relaxat. Aproape tot timpul se întâmplă câlc ceva care polarizează interesul unui mare număr dc deţinuţi sau a tuturor: conflicte între deţinuţi, autorăniri, refuzuri de muncă sau hrană, tentative de sinucidere.

Secţiunea III - Consideraţii şi interpretări juridice asupra recidivei ca instituţie de drept penal

Având în vedere elementele de diferenţiere faţă de concursul de infracţiuni, ca formă a pluralităţii dc infracţiuni, recidiva poate fi definită ca: „starea, situaţia, împrejurarea în care sc găseşte o persoană cc săvârşeşte din nou o infracţiune după cc anterior a fost condamnat sau a şi executat o pedeapsă pcntni o infracţiune[18].

Modalităţile recidivei sunt formele pe care acesta le poate avea în funcţie dc variaţiunilc celor doi termeni ai acesteia şi anume:

- Primul termen constă într-o condamnare definitivă la o pedeapsă privativă dc libertate;
- Cel dc-al doilea constă în săvârşirea din nou a unei infracţiuni.

Vom avea în vedere modalităţile recidivei în funcţie dc momentul săvârşirii noii infracţiuni.

A. Recidiva posteondamnatoric presupune comiterea unei noi infracţiuni după rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare pentm infracţiunea anterioară şi mai înainte de executarea în întregime a pedepsei pronunţate pentru acea infracţiune.

18. C-tin Bulai. A. Kilipas, C-tin Mitrache - „Drept Penal Knman". curs selectiv pt. licenţă, „F.dit Press Mihaela"SRL, Bucureşti, 1997.

B. Recidiva postcxcculorie presupune săvârşirea unei noi infracţiuni după executarea pedepsei sau stingerea executării pedepsei prin graţiere, prescripţie, pronunţare pentm infracţiunea anterioară.

9.3.**1.** Tratamentul penal al recidivei

Prin săvârşirea din nou a unei infracţiuni după o condamnare definitivă la pedeapsa închisorii, pentru care a şi executat eventual pedeapsa, infractorul dovedeşte o periculozitate sporită şi dc aceea faţă dc cl reacţia represivă trebuie să fie mai energică.

Caracterul dc cauză dc agravare facultativă a pedepsei pc care îl arc recidiva rezultă din sistemul de sancţionare prevăzut de Codul penal român, care apreciază că este posibilă agravarea pedepsei pentm cel cc săvârşeşte infracţiuni în stare dc recidivă.

Prin dispoziţiile art. 39 alin. 1 Cod penal, s-a consacrat ca sistem de sancţionare pentru recidiva posteondamnatorie, sistemul cumulului juridic cu spor facultativ, sistem prevăzut pentru concursul de infracţiuni.

Pedeapsa pentru infracţiunea comisă în stare de recidivă postexecutorie sc stabileşte ţinându-se scama de această stare, între limitele speciale prevăzute de lege pentru respectiva infracţiune, putând fi chiar maximul special la care se mai poate aplica un spor.

9.3.2. Unele particularităţi psihologice ale infractorului recidivist

Criminologul german Erich Wulffen caracterizează pc infractorii profesionişti ca fiind acele persoane care au o incapacitate psihică de a desfăşura o muncă socială susţinută. Această incapacitate sc dublează şi cu un dispreţ faţă dc muncă, cu o atitudine negativă faţă de cei ce desfăşoară o muncă organizată.

Această „incapacitate psihică" dc a munci nu provine în nici un caz dintr-o lipsă dc voinţă. Procesele volitive funcţionează la ci în mod normal însă conţinutul se îndreaptă spre acţiuni conflictualc în raport cu societatea.

Dezgustul de lucru şi lipsa unor preocupări susţine care să dea un scop mai consistent vieţii, provoacă la infractorii recidivişti o stare continuă de nelinişte, de mulţumire dc sine, o continuă stare de irascibilitatc.

Această nelinişte este aceea care alimentează tendinţa elaborată în cursul vieţii lor de vagabondaj şi aventuri. Pe dc altă parte viaţa de instabilitate nomad-vagabondă. convine şi favorizează strălucit activitatea lor infracţională.

Viaţa afectivă a infractorilor se îndreaptă spre un hedonism de speţă inferioară, brutală, exemplificată prin consumul de alcool, stupefiante, desfrâu sexual şi plăceri „artistice" în genul varicteului dc mahala. Trăirea în acest mod a vieţii afective le provoacă o stare continuă de excitabilitate psihică la nivel subcoitical şi astfel devin din ce în ce mai mult robi ai instinctelor. Din această cauză singurul amănunt important pentm ei este clipa, ci trăiesc veşnicul prezent sau într-un viitor foarte apropiat.

Infractorul se simte mereu în continuă apărare legitimă faţă de „societatea nemiloasă" care refuză să-i ofere de bună voie ceea cc capriciul lui dc moment îi pretinde. Trăind în conflict cu societatea şi acţionând mereu împotriva ci, infractorii recidivişti, prin „succesele" obţinute ajung să sc supraaprecieze şi manifestă uneori excese dc vanitate.

Indiferenţa faţă dc viitor este determinată dc lipsa unor rădăcini în viaţa colectivă şi a unor valori etice spre care să tindă, iar acest lucru creează aparenţa unei lotale nepăsări faţă dc propria soartă. Din accsl motiv ci par a fi curajoşi dar în realitate nu sunt decât mult mai sensibili. îi caracterizează o indiferenţă elaborată în urma tensiunii continue, în urma obişnuinţei dc a fi mereu în pericol.

Se cunoaşte scnumentalismul ieftin al infractorului recidivist. Acesta nuduce lipsă nici de sentimente- ..simpatice" nioide sentimente ..ncsimpalice"';, Un lucru sigur: este faptul că-sentimentele „nesimpatice" sunt cele cu forţe mobilizatoare, ele fiind resorturile principale u cateadesea ii imping la acţiunile nelegiuite, .ii amuabioini stas Bvibioofl **ijstioEqea ioriu IijIeIIuxdi bI iiiooii** 8-1 .onitl ***mă* n ob** i|f**;)ioi;qnoni** ionii **IuIeIIusoi** i;l ob }i(amovni

9.3.3. Problematica psihologică a recidivei

arutqab stea Intrări **JiBjooorq** ou;a ni f**:li.■:** ***-it.* oi|*nnj'.w/j*** o **bo 01/101; Bvibiooi fio** onutife molul

,.: lijU'prezenţei obsedante a rccidivtstilor ch.ar.in uiienorul instituţiei amarei principală. , funcţie este să-i,izoleze şi să reducă .nfwoţionaliwtea. parc.mai important să discutam despre personalitatea acestor deţinuţi. iui**|OE** ob

in litpratura.dcşpecialjţaţc găsjm diverse şategorii dp/rjsfiidiKişfe ni "icdoiq.. **ooşo** nU **m**-jiiiiţ ',.Gqazjona|i;stmitrginaU«taJ. Pinatpl)^ .ni, .Jn.v| **o iun iun 1.00 *amBo* Kuju**&a alinai» **•j|** ijiiiii^Seudo-rocidivjşli,caad comiterea fapifiiiaic un ;caracter> fortuit; Boati >nuu

• Recidivişti ordinari, cu caracter dificil **şi** care caută situaţiile favorabile pentru.'-**li; iu**» itnfraC|iunit**)loir.ilu**\oi li; lolşaibni ea fivibioat **ob** Inlovm ăsEosiliiu aa **VjbQ** ui .liaioTjRabitlimfltdin obişnuinţă, care sunt respinşi do ordinea socială'»; **ir** Svibiooi >.''00l lulwiu oii Fioiaiqenqii .iiiunovni **olao** iuluooţo **Boir.iaiqioitii .\bo** ăooc "'-Gropul desiul de numeros al recirjivişiilor, plinei'fisntm'Specialişti pre4jldrfrâlExistenţei[1]'-" lâ|ă de deţinuţi a unor diferenţe în ce priveşte modul dc viaţă şi- atitudinile 16/. Acea!*'"' diferenţă este uimi din argumentele care justifică dezbaterile frecvente asupra instaurării siabiitmeroelor speciale sari eu securitate întărită. Pentru reformatori recidiviştii reprezintă eşecul oricărei măsuri de recluziune penală, al neputinţei tratamentului penitenciar. Diferitele clasificări şisubclatfficări sfârşesc prin a funcţiona ca iiri.ţcl dc profeţie autojtislificatoare, ca rezultai prognosticul sc confirmă întotdeauna. 1 **fmc**; resursă **1** practicienilor este sa s**'t** 'ifunde **-1** mai muţi in mania **Clarificării** prin re-se'gmchtarc, care permite' să şe extragă din rest un illi'ni resl. Aceaslă strălcuie a ullimul**.ii** resi esle mijlocul sigur dc â nu pierde speranţa permiţând sistemului nostru penal sa repare o eventuala eroare de prognostic- .

Distingem printre teoriile penale, teoriile, roiribulivţs'tc orientate: spic trecut, adică in ;;iutarca. linei adecvări intre pedeapsă **şi.**actul pc fiarq.îl sancţionează aceasta şi teorii itilitarislc îndreptate spre viitor, afică aţiibiiindu-se;pedepsei efectul aşteptat: schimbaic. leutrnlizure. -readaptare;?,, *MiliiaQ* jhi;l;iî B-afoifbisţrj **luli»miln%** oiiatrin **1;***)* .tolinomao la oiiiteut Mai trebuie,.notat faptul că aceste.efecte, uncon. cumulate,- simt aşteptate, în principal 4ufrun pedepsele cele mai grele: anterior de la pedeapsa cu moartea, astăzi în mod esenţial, închisoarea''.

r,j Funcţiile uiilitarisle ale închisorii: sunt .dezminţite. ;de existenţa recidiviştilor; prin definiţie oiiirecidivjst nu a fostiuci adaptai, nici readaptat printr-o .pedeapsă precedentă. ihToate observaţiile asupra funcţionării.sistcniului penai au pus în evidonţă un proces .-den ı: •.lecţie al populaţiilorîncarccraie. ilupă lipul de delincventă, caracteristicile socio'profcsiotiaUv:. ale autorilor şi poziţia actorilor în sistemul penal. De altfel, ia un tip egal dc infracţiune, probabilitatea dc a fi încarcerat .este cu atât' marmarc cu cât autorol infracţiunii prezintă caracrerislioide Instabilitate socială şi dacă. mai ales a mai suferit condamnări-prcccdcnte^BO-IIL IIMILAIRILIII lirnoo nomog oiitiib **.M**'OI iuruiii B9I293B **oIboi ij**'_) Viionum B|I;IQ

19. Pinatcl: „Le criminologie". Les EDITIONS OIIVRICRST-PtwiSrJflW^
20. P. Cannat: „La reeducatinn des delimpiants recidivistes", Parifii I.A.MKI.UN. 1991.
21. C. Faugeron - J:H Le Boulaire: „Queli|ues remuri|uc a proposde la recidive", Univ. de Cruninologn de Lausanne. 1/1193. ,IWI .oi) ia itlqotiMlZ l.vî ***atraS*** .'"jı-iiilonimiV.') -•!» ***umH„*** .sniill. *SZ*
22. Gh. Florian: - opfl*.: .».•-. ıj, ■„„ ...mwm *ta* -,1. Io SHIWILI ib ı»i»m»l3. .nonuM fl >:.
23. A. Pircs: „Le devoir de punir: le retributivism face aux sauctions"
24. CB. deAubusson. „Hommes. peineset infraclioiiilalegalilo definegalileJ'. 1985.

Această supraîncărcare statistică a persoanelor deja condamnate sc cumulează dc altfel cu dispozitivul juridic al „recidivei legale" care, agravând incriminările, sporeşte posibilitatea unei sancţiuni mai severe.

Recidiva este întotdeauna interpretată ca un rezultat, chiar dacă termenii acestuia sunt inversaţi; de la rezultatul unei incapacităţi de a face bine, s-a trecut la rezultatul unei capacităţi de a face rău[25].

Putem spune că recidiva apare ca o construcţie socială în care procesul penal este departe dc a fi singurul în joc, cu atât mai mult cu cât soluţia dc încarcerare este rareori primă sau imediată: faptul dc a aparţine categoriilor „delincvente" predispune la a fi ţinta dispozitivelor dc acţiune socială.

Un eşec „probat" în forma sa extremă de recidivism penal, justifică de altfel intervenţia socială asupra căreia cea mai mare parte a lucrătorilor sociali sunt totuşi fără iluzii. Nc putem întreba atunci dacă nu ar trebui să se evalueze jocul dintre politicile penale şi politicile sociale[26].

Dacă sc utilizează nivelul de recidivă ca indicator al rezultatelor închisorii sau al procesului penal, atunci rămânem într-o logică a reformei închisorii sau a procesului penal. în acest caz, interpretarea eşecului este inversată, apropierea dc nivelul 100% recidivă ar semnifica faptul că numai cei asupra cărora s-a dat prognostic sigur de recidivă au fost încarceraţi. Dar se constată că nivelul de recidivă este cu atât mai slab cu cât se încarcerează mai multe persoane pentru prima dată, adică faptul că există tendinţa puternică de folosire a închisorii ca o soluţie de primă instanţă[27]. Sc poate spune în acest caz că s-a reuşit să sc îngrădească recidiva?

Fenomenul recidivei poate fi analizat plecând de la relaţia şomaj - criminalitate presupusă că există în această perioadă dc tranziţie a ţării.

Merton[28] propune teoria încordării a cărei idec centrală este aceea că inegalitatea şi sărăcia pot împinge individul spre crimă. Faptul că majoritatea oamenilor nu comit acte criminale este explicat prin faptul că aceştia sunt legaţi de ordinea convenţională prin atât dc multe legături încât nu se simt destul de liberi pentru a încălca legea [2'].

Tensiunea dintre individ şi societate poate explica starea infracţională doar dacă este însoţită de o suprastructură culturală care promovează justificări împotriva inegalităţii[30]. în perioada actuală, schimbările sociale au tăcut ca ideca dc egalitate să marcheze profund sentimentul dc justiţie al oamenilor. Ca urmare sentimentul justiţiei s-a întărit. Desigur, sentimentul dc injustiţie nu duce automat la criminalitate, Merton arătând că mai pot exista alte cinci reacţii diferite la inegalitate socială: conformismul, inovaţia, ritualismul, retragerea, revolta.

Punctul de plecare motivaţional al recidivei îl constituie ideea că inegalitatea prezentă în societate nu poate fi legitimă pentm toţi cetăţenii. Faptul că mediul dc provenienţă arc o influenţă hotărâtoare asupra mărimii salariului este deja demonstrat în literatura dc specialitate. De aici. sentimentul dc nedreptate şi insatisfacţie faţă dc propria poziţie socială, poate conduce la o tensiune care creşte şansele criminalităţii.

In ce-i priveşte pe şomerii care au ajuns în penitenciar, aceştia îşi pot spune întrebarea firească: de ce ar trebui să respecte legile dc vreme ce din cauza lor au fost îndepărtaţi dc pc piaţa muncii? Cu toate acestea numai 10% dintre şomeri comit infracţiuni.

25. C. Faugcron. J.H. le Boulaire, op.cit.
26. C. Faugeron. J.H. Ic Boulaire. op.cit.
27. M. Killias. „Precis de Criminologie", Bcme. Ed. Siacnepfli elOo. 1991.
28. R. Merton. „Efanaitl de Iheorie et de la methode sociologiniic", Paris. 1965.
29. Gh. Florian. op.cit.

Dintre factorii inhibitori care împiedică marea majoritate a cetăţenilor **să** comită infracţiuni putem menţiona:

- **Domeniul relaţiilor semnificative:** familie, prieteni, colegi etc.; calitatea acestor relaţii îi uneşte pc participanţi împiedicându-i să comită fapte antisociale.
- **Domeniul social:** investiţiile afective în familie, educaţie, carieră, perspective dc viitor, îl determină pe individ să evalueze pierderile şi profiturile **pe** care i le-ar aduce conduita criminală.
- **Convingerile morale:** sunt funcţii ale poziţiei persoanei în cadrul relaţiilor sociale, modiflcându-sc odată cu schimbarea acesteia. De aceea şomajul prelungit va produce modificări în opiniile persoanei.

9.3.4. Aspecte **psihologice determinante pentru delincventa şi recidiva minorilor**

A. **Studii privind etiologia comportamentului juvenil**

Studiile de caz relevă că este necesară intervenţia unor factori şi circumstanţe speciale care să determine „ruperea" echilibrului comportamental, contribuind la transformarea conduitei benigne, nonconformiste a adolescentului, minorului, într-una malignă, infracţională.

Identificarea acesto factori dc risc dc natură familiară, şcolară, stradală, confirmă faptul că o bună parte din aceşti minori delincvenţi sunt victime ale educaţiei greşit dirijate sau ale unor împrejurări nefericite.

Aşadar, climatul educaţional familial poate **fi** analizat după mai mulţi indicatori, cei mai importanţi fiind următorii:

1. Modul de raportare interpersonală a părinţilor (nivelul dc apropiere şi înţelegere, acordul sau dezacordul în legătură cu diferite probleme);
2. Sistemul dc atitudini parentale în raport cu diferitele norme şi valori sociale;
3. Modul în care este perceput şi considerat copilul;
4. Modul de manifestare a autorităţii părinteşti (unitar sau diferenţiat);
5. Gradul de acceptare a unor comportamente variate ale copiilor;
6. Dinamica apariţiei unor stări tensionale şi conflictualc;
7. Modul de aplicare a recompenselor şi sancţiunilor;
8. Gradul dc deschidere şi sinceritate al copilului în raport cu părinţii.

Fără a avea pretenţia stabilirii ponderii şi ierarhiei acestor factori delictogeni, ne vom opri asupra acelora **caic** ni s-au părut a fi mai reprezentativi şi care se referă la anumite situaţii şi context cc vizează familia, şcoala, grupul stradal, instituţia dc ordine şi resocializare:

1. **Disfuncţii şi carenţe educative ale mediului familial:**
- Dezorganizarea grupului familial prin abandon, despărţire în fapt, deces, detenţie;
- Deprecierea morală şi afectivă a climatului conjugal;
- Insuficiente ale controlului parental;
- Deficienţe ale stilului educativ;
- Climat familial hiperautoritat sau hiperpermersiv.

2. **Eşecul şi abandonul şcolar:** lipsa de supraveghere a şcolii. Acest factor dc risc arc drept consecinţă imposibilitatea dobândirii unei calificări profesionale şi a unui status sociocconomic ridicat, ceea ce îi determină pc unii minori să încerce să obţină venituri ilicite sau să ducă o viaţă parazitară. Copii inadaptaţi sau dezadapiaţi şcolar intră în categoria „copiilor problemă" care adoptă o conduită dcviantă în raport cu cerinţele vieţii şi activităţile şcolare. Aceşti copii sc caracterizează de obicei prin:
- Insubordonare în raport cu regulile şi normele şcolare;
- Lipsă de interes faţă dc cerinţele şi obligaţiile şcolare;
- Absenteismul, chiulul de la ore;
- Repetenţia;
- Conduită agresivă în raport cu colegii şi cadrele didactice;

Cercetările efectuate confirmă faptul că există o corelaţie între conduita delincventă şi nivelul pregătirii şcolare în sensul că delincvenţii minori, dc regulă, prezintă un nivel de pregătire şcolară foarte scăzută.

3. **Asocierea în grup** cu alţi minori sau majori în unele anturaje dubioase carc-1 influenţează pc minor în comiterea unor acte antisociale.
4. **Consumul de alcool:** acesta acţionează în direcţia dezinhibării tânărului dc uncie tendinţe dc autocontrol şi autostăpânirc şi accentuării tendinţelor agresive potenţiale.

Astfel analizând fenomenul infracţional vom descoperi că deviaţia socială reprezintă rezultatul unor circumstanţe ale vieţii, al unor înstrăinări dobândite, în care traseul către comiterea delictului străbate trei etape:

- **Faza predclictuală** - în care nu se ajunge la întâlnirea cu justiţia, minorul încercând experienţe noi, de la micile furtişaguri sau practicarea jocurilor de noroc până la alcool sau experienţa prematură a unor relaţii sexuale. F.ste momentul primului semnal dc alarmă, când intervenţia factorilor responsabili (familia, şcoala) arc maxim de eficienţă;
- **Faza comportamentului delictual stabilizat** - în care sc pune deja problema intervenţiei poliţiei şi a justiţiei dar şansele de resocializare sc reduc simţitor;
- **Faza comportamentului infracţional recurent** - se desfăşoară până în sfera patologicului, infractorul comiţând acte dc maximă gravitate şi dc marc pericol social, iar factorul recidivă devine preponderent, recuperarea fiind aproape imposibilă.

După această prezentare putem considera că societatea ne prezintă câteva cazuri oarecum tipice de delincventă juvenilă pc care le subscrie unui cauzalităţi exacte, plecând de la refuzul tutelării de orice fel. deci abandonarea formalismclor sociale, până la nevoia dc compensaţie sau căutarea unor stimuli sociali artificiali creaţi care să alunge minorului plictisul bunăstării materiale. în toate situaţiile prezentate apare ca o trăsătură definitorie inadaptabilitatea subiecţilor evoluând până la spaţiul delictual.

De aceea putem afirma orice comportament deviant reprezintă manifestarea, mai mult sau mai puţin brutală, a unei stări eonflictualc apărute între individ şi colectivul căruia îi aparţine, în lanţul stimul-reacţie sau cauză-efect intervenind catalizatorul numii personalitate[1].

Din perspectiva relaţiei perscnalitatc-infracţiunc. profesorul londonez H.J. Eysenck. în lucrarea „Crime an Pcrsonality"[2], atrage atenţia asupra condiţionabilităţii actului antisocial asupra individului, concluzionând câ infractorii sc recrutează preponderent din rândul extravertiţilor, deci a celor greu condiţionabili prin educaţie, indivizi în general sociabili, căutând senzaţionalul, dornici de petreceri, oameni ai momentului, alergând după noi experienţe.

---

1 **..Revista penitenciara",** nr. 3-4/1996.

2 H.J. Eysenck **„Crime and Pcrsonality",** Londra, 1965.

B. Minorii reveniţi

în cazul în care minorii comit acte antisociale, se ridică problema reacţiei sociale organizate în raport cu ei. Această reacţie vizează, pc de o parte, sancţiunea aplicată şi, pc dc altă parte, măsurile dc reeducare şi reinserţie socială.

în cadrai sistemului nostru juridic (Codul Penal, Legea 3/1970 şi Decretul 218/1977, aflat în vigoare), faţă de minorii cu comportamente delincvente sc aplică unnătoarelc sancţiuni educative:

- Internarea într-o şcoală de muncă şi reeducare;
- Internarea într-un institut medical-educativ;
- încredinţarea unui colectiv de muncă sau învăţătură;
- Internarea într-o şcoală specială dc muncă şi reeducare.

în lucrarea sa „Psihologia penitenciară", dr. Gheorghe Florian remarcă faptul că în şcolile speciale dc muncă şi reeducare, din efectivul dc minori, aproximativ 10% sunt reveniţi. Din această cauză sus numitul autor efectuează un studiu pentru a stabili măsuri de perfecţionare a procesului dc recuperare socială a lor.

Studiul efectuat în 1986 a fost conccpul ea o discuţie cu fiecare minor separat, unnărind dezvăluirea cauzelor care i-au făcut ca după liberare să săvârşească noi infracţiuni, lotul de minori care au făcut parte din acest studiu este format din 330 de tineri liberaţi în baza Decretului nr. 290/1984. Tinerii aveau vârste dc 16, 17 şi 18 ani în proporţie dc 82,45% iar în acest lot analizat nu sc afla nici o fată.

După realizarea acestui studiu au rezultat o scrie de aspecte semnificative pentru orientarea procesului de recuperare şi dc reintegrare socio-profesională a lor.

Reţine atenţia faptul că o marc parte din acest lot au săvârşit infracţiuni la un interval scurt dc timp după liberare:

- 40,48% sub 3 luni;
- 24,71% între 3-6 luni;
- 34,82% peste 6 luni.

Din analiza răspunsurilor date de minori sc desprind unele concluzii cu privire la cauzele şi condiţiile în care au săvârşit noile infracţiuni. Faptul că după eliberare 82.14% dintre ei s-au întors în familie şi 8.93 la rude ar fi trebuit să fie un factor favorizam pentru reintegrarea lor socială. Părinţii sau rudele apropiate nu au fost în măsurii ori nu s-au preocupat de supravegherea şi îndrumarea minorilor respectivi, lăsându-i să săvârşească alte fapte penale.

Din aceeaşi cauză a lipsei dc îndrumare şi chiar a unor exemple negative din partea acestora, peste 21% dintre cei aflaţi în studiu au săvârşit noile infracţiuni aflându-sc sub influenţa alcoolului. Din dorinţa de distracţie şi aventură 12,5% dintre minorii analizaţi au săvârşit din nou faptele penale.

Altă cauză o constituie influenţa negativă exercitată asupra lor de grupurile sau mediile în care au fost atraşi. Ei înşişi apreciază în proporţie de 52,38% că au săvârşit infracţiunea sub influenţa anturajului.

Constatarea principală a studiului este însă faptul că săvârşirea dc noi infracţiuni a avut drept cauză de maximă importanţă lipsa lor dc pregătire pentru a sc putea încadra în producţie. Datorilă perioadei scurte în care s-au aflat în şcolile speciale, la liberare 95% dintre ei nu aveau calificare într-o meserie.

Posibilităţile dc resocializare necesită o evoluţie bună a minorilor după liberare, moment de la care tutela educaţională dispare sau se estompează. Probabil după externare minorii vor

puica dobândi noi posibilităţi dc evaluare morală a propriilor acte **şi** pentru o perioadă se vor autocenzura.

9.3.5. Deţinuţi adulţi recidivist! în închisoare

Din punctul de vedere al personalităţii infractorului recidivist, în literatura de specialitate găsim diverse categorii de recidişti:

- **ocazionali şi marginali** la J. Pinatel;
- **pseudn-recidivişti** (comiterea faptei arc un caracter fortuit);
- recidivişti **ordinari** (eu caracter dificil şi care caută situaţiile favorabile pentru infracţiuni);
- **recidivişti din obişnuinţă** (care sunt respinşi dc ordinea socială) la P. Cannat[3], Acest mod de clasificare esle desigur, empiric dar cl se bazează pc o gnoseologie

construită în timp şi carc-i conferă caracterul unei evidenţe: ca porneşte de la necesităţile de gestiune ale aparatului carccral dar şi dc la caracteristicile proprii populaţiei condamnate, având scop final să diversifice tratamentul penitenciar.

Secţiunea IV - Modelarea personalităţii umane în închisoare

9.4.1. Posibilităţi de diagnoză a periculozităţii unor deţinuţi

întrucât delincvenţii şi infractorii prezintă o scrie de caracteristici psihocomportamentale carc-i diferenţiază dc categoria subiecţilor conformişti, sc pune problema, pc dc o parte ; posibilităţilor de depistare a acelor caracteristici (potenţial dclincvenţial) care predispur individul la comiterea unor acte antisociale şi, pc de altă parte, cunoscând psihologia cete care a încălcat legea, sc ridică problema adaptării pc cât posibil a „tratamentului" cducati\ reeducativ şi recuperativ pentru reabilitarea şi reinserţia socială.

Mai exact, rezultatele acţiunii de măsurare a potenţialului delincvenţial poate avea mai ales următoarele întrebuinţări[4]:

- identificarea predelincvenţilor în vederea supunerii lor la un tratament adecvat,
- îmbunătăţirea deciziilor privind alternativele pentru reabilitarea infractorilor;
- de a determina care dintre infractorii condamnaţi pot fi eliberaţi condiţionat şi măsuri de supraveghere trebuie asigurate;
- dc a oferi o măsură imediată a eficienţei unui program de reabilitare şi prevenţie

Există o permanentă nevoie de a avea o imagine clară despre o seric dc fenomene **umH** din penitenciar şi în acelaşi timp, de a depăşi diferenţele în modul de înţelegere **a** acestora, specialiştilor şi personalului care lucrează nemijlocit cu deţinuţii. Un astfel de fenomen constituie gradul de periculozitate al unor deţinuţi, a cărui diagnosticare corectă asigură eficienţă sporită procesului de aplicare a regimului detenţiei penitenciare.

Periculozitatea este o expresie a personalităţii în ansamblul ci. Este nevoie de **mi** experienţă dar şi dc cunoştinţe adecvate în aprecierea mentalităţii unui deţinut, a carierei infracţionale şi a particularităţilor personalităţii, ca pc această bază să-I includem sau n

---

3 P. Cannal: „l.e reeducation des dclinquanls recidiviste»". Paris. I.A.MELLUN, l')55.

4 Hanlcy Charles - „The Gauging of Delinquency Potenţial", in Toch, „Psychology of Crime, Criminal Justicc", Wavcland Press. Inc. Prospect Hcighls. Illinois. 1986.

categoria „periculos". Pentru acesta lucrătorul în penitenciar arc nevoie dc stabilirea principii operative dc revalorizare a deţinuţilor.

Astfel, posibilitatea de acomodare si reintegrare se poate aprecia printr-un „indice de inadapUire" care exprimă durata timpului scurs de la externare până la o coliziune socială, în raport cu tipul dc comportament dcvianl (auto sau helerodistructiv, izolat, reactiv, pervers, etc.) cu incidenţa acţiunilor antisociale, cu numărul dc deţinuţi, recidive, delincvenţi nedescoperiţi, cu gravitatea infracţională şi chiar severitatea sentinţei.

Aceasta este ncadaptarca socială atât de frecvent întâlnită printre deţinuţi. De cele mai multe ori deţinutul periculos este produsul unui anumit climat relaţional interpersonal, în care valorile sociale sunt definite şi ordonate greşit, centrate în exclusivitate pe satisfacerea nevoilor personale, deseori de nivel inferior. Chiar dacă individul este relativ bine adaptat la acest mediu, nu rezultă că şi în penitenciar va face dovada acclccaşi adaptări: o bună adaptare în interiorul locului de deţinere nu garantează o eficienţă readaptare după punerea în libertate.

Ncadaptarca poate li temporară - până la găsirea statutului dorit - sau permanentă, fiind urmarea frecvenţă a pierderii statutului, fapt cc aduce cu sine o ostilitate cronică, o mentalitate rcscnlimcntară.

Adaptarea la „mediul" de care am vorbit mai devreme sc realizează la fiecare individ prin intermediul unui sistem mediator al personalităţii format din cunoştinţe, concepţii, modul de prelucrare al informaţiilor, emoţii şi procesele fiziologice.

Astfel calitatea clementelor sistemului mediator va condiţiona structura imaginii pe care şi-o formează individul despre mediul în care trăieşte şi implicit va influenţa nivelul adaptării la exigenţele acestuia.

Dc aceea structura sufletească cc se exteriorizează prin morală slăbilă, rea voinţă şi concepţie greşită despre lume şi viaţă poate fi considerată ca un „sindrom de compromitere a integrităţii personalităţii". Acest sindrom este întâlnit atât de des în comportamentul deţinuţilor şi este unul din rezultatele devierii dc la normele de organizare a personalităţii.

Trebuie trecută în revistă şi problema mentalităţii pentru a putea evalua corect periculozitatea deţinuţilor. Aceasta este partea cea mai statică a conştiinţei colective, materializată într-un mod particular de a vedea şi înţelege lumea. Elementul central al mentalităţii este constituit de rolul social jucat de individ în împrejurări concrete de viaţă.

De aceea putem vorbi dc o mentalitate stabilizată - generată de exercitarea îndelungată a unui „rol" - şi o mentalitate de conjunctură, dc fapte, un fel de concesie pentru o conduită implicată dc anumite roluri în situaţii specifice.

în ceea ce priveşte deţinuţii, mentalitatea multora dintre ei este fondată pe o ierahizarc greşită a valorilor sociale şi pc crearea dc justificări ale modului lor de viaţă.

Deţinuţii se dovedesc deseori mai puţin raţionali şi mai mult raţionalizatori: ei îşi wonstruie.se motivaţii pentru faptele lor după ce le-au comis şi, aceasta din nevoia dc a îndepărta remuşcările, dc a păstra nepătată imaginea de sine.

Cred că o bună perspectivă în clasificarea problemei periculozităţii aduce explicaţia fancţională care presupune găsirea semnificaţiei pentru individ a actelor sale, relevarea Cinetici pe care o au acestea în economia personalităţii sale. Astfel, izolarea unui condamnat de colectiv poate însemna nevoia de ispăşire, sau în alt caz, separarea dc un grup cu care nu •re nici o afinitate.

Analizând comportamentul deţinuţilor periculoşi din penitenciare sc pot desprinde câteva trăsături definitorii ale acestora:

- Calitatea slabă a mediului familial, în care părinţii nu au avut capacitatea pedagogică sau psihologică de a modela pozitiv personalitatea copiilor.
- Prezenţa unei personalităţi dizarmonice cu toate particularităţile lor comportamentale: impulsivitate, abuz dc alcool, minciună. încăierări periodice.

sentimente cronice dc deşertăciune şi plictiseală, acte autoagresive, manie constantă, relaţii interpersonalc instabile şi intense etc;

- Eficienţă intelectuală aflată sub medic;
- Sentiment cronic de ruptură cu ceilalţi;
- Convingerea că au fost pedepsiţi mai aspru decât au meritat;
- Eşecuri frecvente in viaţă şi nercalizarea ca persoane[5],

în esenţă periculozitatea este un „mod de a fi" al individului, centrată pe căutarea „plăcerilor interzise", pc cruzime şi viciu, pe nevoia de a face rău, pc imposibilitatea dc a-şi utiliza constructiv capacităţile dc a progresa ca om, pe o slăbiciune cronică în judecata rolurilor sociale care i-ar putea oferi atributele maturităţii şi consecvenţei.

Desigur la toate aceste considerente psihologice trebuie adăugate în mod necesar cete privind devenirea infracţională în modul de pregătire şi comitere a infracţiunilor.

9.4.2. Educatorul în mediul penitenciar

Activitatea dc reeducare a celor care au încălcat legea şi normele de convieţuire socială, presupune din partea personalului cunoştinţe aprofundate dc psihologie.

Educatorul este cel care trebuie să faciliteze apropierea dc cl a deţinutului, să stabilească relaţia dintre infracţiune şi constantele personalităţii acestuia, să pregătească terenul unei noi raportări la valorile sociale după executarea pedepsei.

Pentru a avea succes în toate aceste activităţi, trebuie să aibă o concepţie clară despre lume şi viaţă, despre sistemul social pc care îl reprezintă.

Datorită faptului că munca de reeducare a deţinuţilor sc desfăşoară în mare parte prin dialog, educatorul trebuie să fie un punct de referinţă pentru infractor, un model de înţelegere profundă a structurilor realităţii, a poziţiei autentice a omului în lume, a îndatoririlor şi a drepturilor sale.

Capacitatea de a înţelege cadrul intern al subiectului, lumea lui obşnuită de trăiri şi semnificaţii care ar mai putea fi denumită şi empatic, chiar dacă nu este ştiinţifică, este suficient de exactă pentru a putea realiza un comportament optim faţă de deţinut[6].

Deşi empatia se găseşte în grade variabile la diferite persoane, experienţa profesională a educatorului joacă un rol important în îmbunătăţirea ei.

Sc poate face cu uşurinţă o diferenţiere între educatorul care lucrează într-un centru de reeducare şi cel care lucrează într-un penitenciar.

Astfel, în centrul de reeducare educatorul acţionează mai direct şi sistematic prin integrarea minorilor în societate, propunându-le modalităţi de comportament acceptate social

Educaţia în penitenciar, însă „este considerată ca un mijloc ce favorizează integrarea şi reintegrarea în societate, ceea ce poate fi un obiectiv valabil cu condiţia să nu impună un anumit comportament indivizilor".[7]

Conduitele şi acţiunile educatorilor au anumite trăsături comune care pot servi la conturarea unor tipuri şi pot fi observate sub forma unor caracteristici dominante:

- Educatorul amabil: amabilitatea permite deţinutului să se exprime liber, iar educatorul să sesizeze mai bine particularităţile psihologice ale subiectului.

---

5 T. Bogdan. I. Santca, R. Drâgan-Cornianii - **„Comportamentul uman în procesul judiciar".** Serviciul ndiiorial şi Cinematografic al M. I. Bucureşti. 1983.

6 Marcus S.: ..F**.mpatin - Cercetări experimentale",** Ed. Academici. Bucureşti. 1971.

7 Comitetul restrâns de experţi asupra educaţiei in închisoare. **Gh.** Florian: **op. cit..**

- **Educatorul autoritar:** caută să impună deţinutului voinţa sa. Sigur de sine „îşi **fixează** subiectul" dorind să-1 domine. Postura rigidă a corpului şi capului trădează această intenţie. Aşteaptă momentul în care poate interveni cu eficienţă, conduce discuţia luând în consideraţie toate amănuntele.
- **Educatorul cabotin:** în mod normal orice educator trebuie să fie şi un bun actor, să poată simula nerăbdarea, simpatia, ţără a-şi pierde vreodată sângele rece. Dacă va exagera însă în teatralizarea atitudinilor sale, se va trăda, ceea cc va avea ca urmare închiderea deţinutului în sine.
- **Educatorul vorbăreţ:** emine un adevărat potop de cuvinte, întrerupe des deţinutul, propune exprimări mai potrivite (din punctul lui dc vedere), anticipează cu voce tare ceea ce vrea să spună subiectul în continuare etc. Cauzele acestui debit verbal exagerat pot fi nevoia dc descărcare a tensiunii afective sau trebuinţa afirmării dc sine, ceea cc va afecta calitatea convorbirilor cu deţinuţii.
- **Educatorul patern:** dat fiind specificul relaţiei educalor-deţinut, există posibilitatea ca primul să manifeste o conduită asemănătoare cu a „tatălui", iar al doilea una „infantilă", ceea cc dc asemeni nu este benefic în această relaţie.

Mijlocul de rclaţionare a educatorului cu deţinuţii il constituie convorbirea. Aceasta nu trebuie înţeleasă ca răspunsurile unuia la întrebările celuilalt, ci ca un proces complex, cu eşecuri posibile de o parte şi de alta.

De la începutul convorbirii se urmăreşte câştigarea încrederii deţinutului şi cunoaşterea cât mai profundă a acestuia, mai ales sub aspectul „planului de viaţă", al autoevaluării, al integrării lui în viaţa socială.

în majoritatea cazurilor autodezvăluirea depinde de modul în care deţinutul percepe educatorul, de gradul dc cointeresare al acestuia în acţiunea dc cunoaştere dc către alţii **a** vieţii sale, de tipul său de personalitate.

La prima întâlnire dintre educator şi deţinut, educatorul îi cere subiectului să exprime cât mai amănunţit biografia sa, să stabilească toate relaţiile pc care le consideră justificative între infracţiune şi împrejurările vieţii sale. Educatorul nu va întrerupe relatarea dar va interveni episodic prin scurte întrebări sugerând dezvoltarea unor probleme, alteori sintetizând o zonă a relatării.

Întrebările adresate deţinutului sunt clar formulate, fără a se face comentarii inutile care pot schimba sensul întrebării iniţiale. Dacă apar momente de tăcere în discursul deţinutului acestea nu sunt suprimate imediat, deoarece ele reprezintă deseori un mod de comunicare cu multiple sensuri cc trebuie descifrate dc educator. Astfel, tăcerea poate fi uneori tensionată, alteori meditativă, alteori cu potenţial exploziv sau chiar perplexă.

Pe baza tuturor informaţiilor obţinute, precum şi a celor rezultate din examenul psihologic şi din ancheta socială, se reconstituie imaginea pc care infractorul o are despre sine şi despre ceilalţi, poziţia sa faţă dc viaţă, legăturile intime dintre infracţiuni şi personalitatea sa.

9.**4**.3. **Relaţia de ajutor în mediul** penitenciar

Activitatea de ajutor trebuie să contribuie la dezvoltarea potenţialului indivizilor, angajându-i în participarea la diferite acţiuni şi punând accentul mai mult pe experienţă decât pc simpla acumulare de cunoştinţe.

O astfel de concepţie este evident susceptibilă dc a intra în conflict cu cerinţele, mai ales dc siguranţă, ale unei bune funcţionări **a** penitenciarelor.

Probleme mai exacte, cum ar **fi** transferarea deţinuţilor, măsurile disciplinare, absenţa unei infrastructuri adecvate sunt. de altfel, tot atâtea obstacole în dezvoltarea proiectelor educative.

Cercetătorii reamintesc necesitatea concilierii celor două obiective antagoniste existente în mediul penitenciar şi anume educaţia şi securitatea, deoarece activităţile educative ajută atât bărbaţii cât şi femeile aflate în detenţie să sc destindă, să se elibereze de tensiune interioară, să-şi exprime şi să-şi dezvolte aptitudinile mentale şi fizice, ceea ce face ca închisoarea să fie mai suportabilă şi uşurează administrarea regimului penitenciar.

Particularităţile persoanelor aflate în regim de detenţie cer o concepţie dinamică asupra motivaţiei în scopul favorizării participării acestora la diferite activităţi.

Important totodată, este ca activităţile educative să se deruleze într-un mediu fizic şi social adecvat. Asociaţia cu o atitudine pozitivă din partea gardienilor, aceşti factori permit să se dea educaţiei un statut care să-i sublinieze valoarea.

Dacă aceste activităţi sunt în mod inevitabil limitate de către exigenţele sistemului penitenciar, ele trebuie cel puţin să beneficieze de un anume grad dc autonomie aslfcl încât să nu existe riscul ca deţinuţii, dc teama manipulării, să se sustragă acestor activităţi.

"Calitatea activităţilor, alegerea lăsată în seama deţinuţilor şi respectul care lc este acordat sunt determinate pentru motivarea participării acestora la programul de reeducare[8].

Pe lângă aceste activităţi dc socializare, în mediul de detenţie cea mai eficientă formă de intervenţie a psihologului şi a educatorului o constituie psihoterapia nondireclivă.

Aceasta permite atingerea unor obiective esenţiale pentru reeducare, obiective care au constituit ipoteze de lucru la începutul aplicării metodei în mediul de detenţie:

- reintregrarea socială este influenţată pozitiv dc grăbirea maturităţii afective a subiectului;
- efectele durabile pe plan reeducativ, care apar doar când deţinutul este ajutat să se cunoască pe sine.
- cunoaşterea şi activarea resurselor latente ale deţinutului, sporesc încrederea în propriile capacităţi.

lată pc scurt psihoterapia non-direetivă aşa cum a fost concepută ea de psihologul american Cari Rogcrs. Acesta descrie şapte stadii ale procesului dc schimbare a personalităţii în decursul psihoterapici. dar care nu sunt înlănţuite într-o ordine strictă, clemente ale unor stadii avansate pot apare şi la inceput:

Stadiul 1: - subiectul refuză comunicarea; relatează doar aspecte exterioare; sentimentele şi opiniile personale nu sunt percepute şi nici recunoscute ca atare, nu există dorinţa dc schimbare; exislă blocaje în comunicările interne; subiectul reacţionează la situaţia prezentă asimilând-o unei experienţe trecute şi apoi reacţionează la acest trecut înviat.

Stadiul 2: - subiectul sc convinge că este total acceptat; observaţiile privind alte persoane devin mai puţin superficiale; problemele sunt percepute ca exterioare Sinelui şi dc aceea nu resimte nici un sentiment dc responsabilitate; sentimentele sunt descrise ca aparţinând trecutului („Eram profund deprimai"); experienţa imediată este legată de o structură impusă dc trecui; contradicţiile sunt (pot fi) exprimate, dar sunt recunoscute cu greutate ca atare („Eu vreau să învăţ dar rămân o oră la aceeaşi pagină").

Stadiul 3: - discursul având- Eul ca subiect devine mai uşor; subiecml vorbeşte dc Eul său ca de un obiect despre caic ceilalţi au o imagine răsturnată; relatează sentimente şi intenţii non-actualc; experienţa trăită este descrisă ca aparţinând

8 Revista de sliin(:i penitenciară, 1-2 (9.20)/l992.)

trecutului său, ca fiind străină de sine: contradicţiile experienţei imediate sunt recunoscute, alegerile personale sunt considerate adesea ca ineficace.

Stadiul 4: - Subiectul descrie sentimente foarte intense ca fiind neactuale în prezenl („Aceea a fost o lovitură dură pentru mine"); începe să-şi accepte sentimentele; experienţa imediată este mai puţin determinată dc structura trecutului; începe să descopere schemele personale de comportament şi să sc îndoiască dc valabilitatea lor („Ironia mi-a servit toată viaţa ca apărare; e puţin idiot lucrul ăsta); caută simbolismul exact al sentimentelor, schemelor, intenţiilor sale; ţine cont de contradicţiile dintre Eul său şi experienţa imediată; ia cunoştinţă dc responsabilitatea faţă dc problemele personale.

Stadiul 5: - Sentimentle sunt exprimate liber aşa cum sunt simţite de subiect în prezent; îşi examinează critic schemele de conduită; caută să diferenţieze exact sentimentele şi intenţiile sale; acceptă să-şi privească în faţă propriile contradicţii şi incoerenţe; comunicarea internă este ameliorată iar blocajul redus.

Stadiul 6: - sentimentele blocate în evoluţia lor sunt acceptate acum; experienţa imediată ia aspectul caracteristic unui proces; relaxările fiziologice (plâns, lăcrimare, oftat etc); comunicările interne sunt libere şi devin un cadru de referinţă clar definit; diferenţierea experienţei afective este clară şi fundamentală.

Stadiul 7: - creşte acceptarea dc sine şi încrederea în propria evoluţie; noile situaţii sunt trăite ca atare, nclcgalc din trecut, schemele personale dc conduită sunt mai puţin rigide; subiectul face experienţa unor noi maniere de a fi.

Psihoterapia non-directivă aplicată în penitenciar implică existenţa unor premise favorabile:

- Tensiunile (frământările) deţinutului să fie suficient de puternice pentru ca subiectul să ceară sau să accepte ajutorul;
- Subiectul să aibă forţa dc a acţiona şi să considere situaţia rezolvabilă;
- Psihologul (educatorul) să poată coopera cu factorii de decizie ai locului de deţinere pentru soluţionarea cazului.

Eficienţa acestei metode este determinată dc posibilitatea ca în scurt timp (3-4 şedinţe de câte o oră fiecare) să sc analizeze profund şi sincer problemele subiectului, să fie rezolvate într-o manieră care să-i asigure progresul relaţional. Sc creează astfel posibilitatea ajutării unui marc număr dc deţinuţi.

Scopul acestei terapii este alins atât dc repede deoarece, în penitenciar, educatorul are acces la informaţiile din dosarul deţinutului şi de asemenea celelalte cadre îl ţin la curent cu evoluţia subiectului.

Faţă dc etapizarea lui Rogers s-au consiatat modificări în sensul concentrării: situaţia în care sc află îl constrânge pe subiect să treacă rapid la fazele finale dc la prima şedinţă. în şedinţa a doua se clarifică problemele şi se aleg sau se recomandă modalităţile de acţiune eficiente, subiectul este asigurat că oricând poate apela la ajutorul psihologului.

începutul psihoterapiei trebuie marcat de o informare amănunţită a educatorului cu o seric dc aspecte privind personalitatea subiectului, fapta comisă precum şi o evaluare a capacităţii sale de reintegrare după executarea pedepsei.

Evaluarea capacităţii dc reintegrare se realizează în baza cunoaşterii sprijinului din partea familiei, a atitudinii foştilor sau actualilor prieteni faţă de subiect, disponibilităţile lui de susţinere morală.

Tot la acest punct sunt analizate şi proiectele de viitor: realismul lor, gradul de încredere a subiectului în ele, dacă şi-a elaborat alternative, cc va întreprinde dacă în mediul unde va merge va găsi situaţii psihotraumatizante etc.

Apreciem că această tehnică solicită mai mult capacităţile diplomatice ale educatorului, stilul dc a dialoga cu subiectul, claritatea analizării problemelor acestuia, tactul cu care este sprijinit şi mai ales experienţa acumulată.

9.4.4. Opiniile deţinuţilor privind mesajul educativ

in administraţia locurilor de deţinere sunt cunoscute două funcţii ale opiniei colective:

- Funcţia de evaluare a evenimentelor;
- Funcţia de control social, în sensul că factorii dc decizie îşi pot regla acţiunile după aceasta.

în penitenciar există o serie de factori a căror acţiune este diferită asupra recepţionării mesajului educativ de către deţinuţi. Putem enumera printre factorii cu acţiune favorabilă:

- Ambianţa dc viaţă civilizată chiar în condiţiile privării dc libertate;
- Autoritatea şi prestigiul cadrelor şi prezenţa în rândul celor ce desfăşoară activităţi cu deţinuţii, a unor experiţi în probleme importante pentru aceştia;
- Faptul că în activitatea dc reeducare a deţinuţilor sunt atraşi chiar unii condamnaţi cc au pregătire şi aptitudini deosebite.

Principalii factori defavorabili acţiunii rceducative în penitenciare sunt:

- Faptul că deţinuţii nu constituie o masă omogenă, reacţionând diferenţiat la activităţile educative;
- Mulţi deţinuţi, apreciind pedeapsa ca fiind prea aspră, sc închid în faţa eforturilor reeducative depuse dc personal;
- Deseori e dificil să sc creeze publicului penitenciar interesul pentru o temă reeducativă sau alta, cu atât mai mult cu cât frecvent, modul de adresare este impersonal iar limbajul destul dc specializat.

Din această enumerare de factori ai recepţionării putem considera că interacţiunea va fi mai eficientă dacă cei anagajaţi în emiterea şi receptarea dc mesaje se află aproximativ la acelaşi nivel de comunicare.

Având în vedere interdicţiile impuse deţinuţilor - în virtutea statutului lor dc persoane private dc libertate - putem aprecia că nivelul dc comunicare este oscilant iar în unele grupuri sc poate stabiliza la un nivel nefavorabil influenţelor educative.

Astfel, unii deţinuţi din cameră pot transmite mesaje de nivel afectiv, în timp cc deţinuţii care Ic primesc să fie cantonaţi în momentul respectiv la alt nivel. Va exista astfel un decalaj între emiţător şi receptor care va perturba comunicarea. Uneori din această cauză pot apărea conflicte[3'].

în practică aşteptările cadrelor şi deţinuţilor privind activităţile cultural-educative desfăşurate în penitenciar sunt diferite:

- Cadrele urmăresc să menţină un sistem de norme riguros, să ajute adaptarea celor de curând intraţi în penitenciar, să formeze opinii corecte faţă de evenimentele din detenţie şi să le creeze sentimente umane autentice.
- Deţinuţii urmăresc: obţinerea libertăţii înainte dc termen, să alunge plictiseala, să sc sustragă sentimentului dc nesiguranţă, să se relaxeze şi să evite conflictele, să ia hotărâri acolo unde există alternative, să-şi lărgească imaginea asupra realităţii, să înveţe să exercite mai bine anumite roluri sociale (tată, soţ, mamă, soţie), să-şi satisfacă nevoia dc a râde.

în rândul deţinuţilor este o stare dc aşteptare a informaţiilor cc vin din partea cadrelor, în funcţie dc situaţia concretă a unităţii: când lucrurile merg bine, ci aşteaptă ca informaţiile primite să facă referiri directe la acest lucru, iar când apar evenimente negative, vor să li sc explice cauzele şi să fie îndemnaţi la depistarea greutăţilor. Având informaţii corespunzătoare, deţinuţii consideră că trăiesc mai activ.

în cazul în care mesajele reeducative ce conţin afirmaţii insuficient susţinute, care dau ocazia la contraargumentări, scopul nu este atins. Discreditarea uncia din secvenţele mesajului este extinsă asupra întregului. Teoretizarea şi insistarea excesivă pc teme abstracte sau incompatibile cu fenomenologia penitenciară, are ea rezultat indiferenţa şi neangajarca atitudinală.

Deoarece în detenţie contactele personale au o densitate foarte mare, nevoia dc interacţiune eu mijloacele de informare în masă. în special presa şi canea, este mai scăzută. în consecinţă atrag numai mesajele frapante şi care constituie soluţii imediate la problemele personale.

Sc remarcă însă, că deţinuţii nevrotici şi cei care suportă mai greu rigorile privării de libertate, interacţioncază mai mult eu mass media deoarece găsesc astfel o forcnă de rclaţionarc mai puţin solicitantă. Este o formă dc evadare din frământările personale.

Penuria şi lipsa posibilităţilor dc verificare a informaţiilor, face ca în mediul penitenciar liderul dc opinie să aibă o autoritate mai mare decât în libertate. Acesta îşi asumă competenţe existente în toate domeniile de interes local, în timp cc în afara acestui mediu, aceleiaşi persoane i sc recunosc competenţele doar în eâlcva domenii. Sc ajunge dc multe ori la situaţia că la anumite probleme majore, punctele dc vedere exprimate de deţinuţi să fie dc fapt cele împărtăşjte de liderii din mijlocul lor.

Deţinuţii asociază cel mai adesea particularităţile psihologice ale vorbitorului cu însăşi conţinutul celor spuse. Urmarea este că pierderea prestigiului persoanei respective duce la pierderea încrederii în ideile susţinute dc aceasta.

în ierarhia nevoilor psihologice ale deţinuţilor, pe primele locuri se află:

- Libertatea;
- Susţinerea morală;
- Liniştea sufletească;
- Perceperea înţelegerii faţă de ei la cei din jur (familia).

Precum am arătat şi la începutul acestui capitol, în modelarea personalităţii umane în închisoare nu poate fi omisă munca.

9.4.5. Probleme specifice ale performanţelor şi creativităţii în munca deţinuţilor

în funcţionarea întreprinderile speciale - unde principala forţă dc muncă o reprezintă deţinuţii - problemele privind pcrfonnanţelc în muncă, ale manifestării şi stimulării creativităţii, au o importanţă deosebită în cc priveşte îndeplinirea cantitativă şi calitativă a producţiei, precum şi pregătirea persoanelor condamnate în vederea reinlrcgrării socioprofcsionale.

In realilatc într-o primă etapă, în baza nevoii fundamentale de activitate şi în scopul dc a compensa fnistrările pc care le resimt în penitenciar, deţinuţii doresc şi insistă să fie folosiţi la muncă. După cc este atins acest prim obiectiv însă, o parte din deţinuţi adoptă conduite dc participare diminuată sau chiar de sustragere dc la activităţile productive.

Acest lucru este atât dc des întâlnit in penitenciare deoarece deţinuţii nu manifestă conştiinţa că practică efectiv o meserie şi nu există la ci ataşamentul pentru luenil bine făcut.

39. C. Mircca: „Interconiunicarc", I- SI;. colecţia Psychi, Bucureşti. 1979.

ceca cc împiedică obţinerea dc performanţe superioare dc activitate. Aceştia vor considera munca lor ca o simplă ocupaţie şi le este indiferent unde şi cc lucrează.

Din cercetările efectuate, atât pe persoane aflate în libertate, cât şi pc deţinuţi, a rezultat că interesul pentru munca bine tăcută şi pentru obţinerea unor performanţe superioare este determinat dc răsplata muncii, dc stimulente materiale şi morale.

La deţinuţi atitudinea faţă de muncă este cantonată mai ales în domeniul trebuinţelor personale - biologice şi de securitate, precum şi scopului declarat de a se libera mai repede. De asemenea, aceştia urmăresc şi suma de bani pc care o primesc în raport cu munca depusă, dai mai ales lărgirea câmpului dc relaţii şi obţinerea recompenselor prevăzute dc regulament.

în cadrul interviurilor realizate dc dr. Ghcorghe Florian, a rezultat că în grupurile de deţinuţi nu este prezentă dorinţa de a li apreciat în muncă dc către membrii colectivului. Acest fapt este cauzat dc părerea proastă a deţinuţilor despre ceilalţi priviţi ca oameni şi sunt indiferenţi la aprecierile lor. în al doilea rând ei evită să iasă în evidenţă prin contribuţii deosebite, de teama de a nu fi acuzaţi dc către ceilalţi deţinuţi că urmăresc recompense şi tratament special din partea cadrelor şi astfel să se rupă dc grup, expunându-sc ostilităţii acestuia.

Sc constată frecvent că, în timp, concepţia deţinuţilor privind consecinţele muncii depuse dc ei se schimbă: în prima parte a executării pedepsei, aşteptările lor (recompense, ambianţă) sunt modeste, iau odată cu creşterea vechimii, devine în general mult mai pretenţioasă. Pentru aceştia, contextul material al activităţii şi eventualele inechităţi de orice natură, devin esenţiale în aprecierea satisfacţiei în muncă.

Performanţele superioare în activitate depind în mare măsură de calitatea factorului uman, care sub aspect individual şi colectiv sc manifestă în primul rând prin nivelul scăzut al calificării multora dintre deţinuţi, dintre care o bună parte nu au lucrat niciodată în sistem industrial iar contactul cu actuala meserie îl realizează pentru prima dată în detenţie.

Un aspect cu implicaţii largi în procesul participării deţinuţilor la activitatea productivă este cel al stării dc spirit din colectivele în care muncesc. Coeziunea redusă a grupelor de muncă, numărul mare de abateri comise individual dar şi în grup, relaţii tensionate cu maiştrii, prezenţa multor indivizi izolaţi, nemulţumirea deţinuţilor faţă dc anumite măsuri luate de cadre cât şi relaţiile precare interpersonalc dintre deţinuţi, ne îndreptăţesc să apreciem că starea de spirit în ceea cc priveşte munca, nu esle adecvată.

Tot în legătură cu această problemă remarcăm şi existenţa unor prejudecăţi în masa deţinuţilor cc au implicaţii imediate asupra performanţelor în muncă:

- înzestrarea tehnică a întreprinderilor din penitenciare este mult sub nivelul celor similare din ţară;
- Normele de lucru sunt mai mari ca urmare a deciziilor arbitrare luate de conducerea întreprinderilor;
- Cei care suferă accidente de muncă, indiferent de cauze, sunt pedepsiţi şi îndepărtaţi din fabrică;
- în general, pentru o abatere a unui deţinut este sancţionat tot colectivul din care face parte.

Trebuie amintit că deţinuţii efectuează voit o muncă mai înecată în prima parte a zilei - până la ora 15 - pentru ca după plecarea maiştrilor şi în condiţii dc supraveghere mai redusă, să poală confecţiona obiecte interzise, să-şi spele hainele şi nu în ultimul rând să se întoarcă mai târziu în cameră.

Acest sistem de lucru în regim prelungii creează nemulţumiri permanente subofiţerilor supraveghetori, care trebuie să-şi prelungească programul dc muncă în limp ce maiştrii pleacă

acasă, motiv pentru care şi activitatea de supraveghere prestată de aceştia marchează perioade dc scădere a spiritului de exigenţă.

Pc lângă prejudecăţile deţinuţilor, alte aspecte negative în realizarea muncii în penitenciar (in de organizarea şi conducerea producţiei. Astfel:

- Introducerea unui număr de deţinuţi mai mare decât necesar în fabrică a permis pătrunderea unora care nu sunt deloc interesaţi să muncească sau chiar îi încurcă pc ceilalţi. De asemenea, din această cauză a apărut şi micşorarea retribuţiei, ceea cc a creat noi nemulţumiri;
- Menţinerea unor deţinuţi cu statutul dc ucenici timp îndelungat după ce aceştia începuseră să realizeze integral norma;
- Frecvent deţinuţii declară că nu cunosc reperele pe care le execută în anumite perioade, fapt care creează îndoieli în privinţa îndeplinirii normelor;
- Factorii dc decizie în întreprindere se implică pu|in în stimularea deţinuţilor care au realizări deosebite.

O problemă cheie a creşterii performanţelor şi a creativităţii o constituie stimularea interesului deţinuţilor pentru munca pe care o depun şi pentru obţinerea unor rezultate cât mai bune în producţie.

Interesul în muncă poate fi explicat dacă avem în vedere două mecanisme psihologice:

- Primul este format din succesiunea performanţă - trebuinţe materiale - satisfacţie. în acest caz performanţa este strict legată dc siguranţa împlinirii nevoilor, posibilităţile dc stimulare fiind dinspre împlinirea nevoilor spre performanţa superioară.
- Al doilea mecanism este mult mai complex şi include ca elemente succesive sentimentul dc autorcalizarc - satisfacţie - performanţe superioare. Există cu adevărat nevoia dc autorcalizarc la acei indivizi care caută să facă lucrurile cât mai bine, perfecţionează continuu, doresc să facă ceva util şi simt că prin muncă se realizează ca personalităţi.

Bunul mers al activităţii dc zi cu zi este asigurat în bună măsură dc şefii dc departamente, aleşi din rândul deţinuţilor. Aceştia trebuie să fie astfel instruiţi încât să-şi centreze atenţia şi preocupările pc problemele personale ale deţinuţilor. Rolul lor dc mediatori între deţinuţi şi personalul din penitenciare trebuie amplificat.

Secţiunea V — Noi direcţii de cercetare

împotriva tuturor încercărilor de a demonstra contrariul, este evident că nici un copil nu sc naşte mai infractor decât altul, iar agresivitatea 0 purtăm în noi indiferent dc mediul familial din care provenim. Fiinţa umană reprezintă un minunat edificiu, conceput în aşa fel încât să poală realiza lucruri dc o măreţie nebănuită. Acest edificiul însă, arc în ansamblul său un spaţiu extrem de intim, întortocheat, şi pe câl dc majestuos pe atât dc neîndeajuns cunoscut: minunatul lăcaş numit PSIHIC,

Din nefericire sensibilitatea structurii sale îl face să fie total imprevizibil, putând în orice moment să cedeze în fa|a presiunilor, producând mari neplăceri atât individului cât şi celor în mijlocul cărora trăieşte. Ce poate oferi echilibrul dc care avem nevoie? Răspunsul poate fi unul singur: EDUCAŢIA.

Psihicul este asemuit dc profesorul Andrei Paşcu, cu un vitraliu compus dintr-o multitudine dc „gemuleţe extrem dc viu colorate", şi care se găseşte adânc în interiorul edificiului uman. Traiectoria evolutivă a fiecărui individ este piină de suişuri şi coborâşuri.

Sub influenţa acestor factori externi cât şi interni apare pericolul fisurării magnificului vitraliu.

La un moment dat unul dintre „gemuleţe" cedează, fiind chemaţi pentru remediere cei apropiaţi, cei care au ca principală responsabilitate integritatea morală, fizică şi socială a individului respectiv: familia. Pc lângă aceasta sc află şcoala, rudele apropiate şi prietenii, adică primul „cerc social" al individului.

Viaţa de zi cu zi ne arată că din păcate nu sunt rare cazurile în care toţi aceşti factori responsabili sunt caracterizaţi de o indiferenţă înfricoşătoare sau, şi mai rău, acţiunile lor sunt total defavorabile recuperării, fiind asociate sau chiar antisociale.

în acest context, pe zi ce trece fisurile din psihic se lărgesc tot mai mult, caracterul individului ajungând în scurt timp înlr-o stare deplorabilă. Este momentul producerii inevitabilului: individul cade în mlaştina comportamentului delincvent. Aceasta este faza în care încearcă să intervină ultimul factor care ar mai putea să remedieze situaţia: JUSTIŢIA[9].

---

9 Valorificând in special literatura recenta de sorginte anglo-saxonă şi americană, mr. prof. Andrei Pascu, specialist exigent şi competent in problematica rcluşăiii personalilătii deţinutului („Centrul dc reeducare minori Gâeşti"). aduce în discuţie „potenţialul justiţiei rcslatiralivc" înti-o interesantă abordare personală, pc care, în interesul studenţilor noştri, ne permitem să o redăm integral: ..Potenţialul justiţiei restaurative în sistemul penitenciar."
Una din problemele cheie ale societăţii contemporane este că trebuie să începem, o dată şi o dată, să conştientizăm faptul că relaţiile sociale reprezintă unul dintre clementele principale ale vieţii noastre. Sociciaiea. în ansamblul său. se transformă într-o structură tot mai complexă, astfel incât trebuie să încetăm să mai considerăm viaţa doar din punct de vedere individual. Totuşi, o marc pane din legile noasire continuă să considere că numai indivizii contează. Acest lucni se observă cel mai evident în modul în caic legea ii.itea/a rela|nlc inicrpcrsunalc caro dau naştere la conflicte.
in mod tradiţional, procedurile judiciare consideră că scopul lor csic de a discerne faptele care sunt legate de o anumită situaţie confliclualâ particulară şi apoi să identifice legea care se aplică acestor fapie. Procesul penal contemporan arc două caraeleristici principale: esle adversial şi priveşte doar în trecui. 1:1 nu face decât să producă învingători şi învinşi. Majoritatea problemelor societăţii noastre se pot potrivii in acest model numai dacă suni forţate, dar şi atunci potrivirea este imperfectă. în mod frecvent. în conflict sunt implicate mai multe părţi, iar problemele care disting părţile sunt multiple şi complexe. în acelaşi sens, remediile pc care Ic iau în considerare părţile aflate în conflict nu se referă neapărat numai la repararea răului produs cuiva sau la restaurarea situaţiei anlcrioare conflictului: adeseori părţile caută Iransfonnarea relaţiei care s-a deteriorat.
Limitele justiţiei penale au fost clar demonstrate dc cercetători şi teoreticieni. Un efort internaţional deosebii a fost depus pentru a găsi alternative la pedeapsa penală şi la încarcerare ea modalităţi dc reabilitare a infractorilor Dar ideea în sine nu este doar dc a găsi cât mai multe şi mai eficiente alternative la pedeapsa cu privare dc libertate. Acestea există - cu trecerea timpului apărând noi şi noi alternative : sunt folosite pc o scară tot mai largă şi cu rezultate destul dc consistente. Lumea penală caută însă să găsească o altă abordare a fenomenului infracţional, care să recunoască disfuncţionalităţilc şi contradicţiile cc sc nasc in interiorul oricărui sistem penal tradiţional şi. cu atât mai mult. in interiorul oricărei închisori iu oricare pane a lumii. Trebuie să găsim o soluţie pentru profunda insatisfacţie pe care o resimte societatea faţă de un sistem care. de multe ori. parc a fi deasupra oricărei înţelegeri umane, ceea cc produce în permanenţă o imagine defonuaiă a instituţiei penale în ansamblul său şi a celei
penitenciare în particular. Există oare un mod dc abordare a fenomenului infracţional care să aibă sens şi sa ofere victimei cu adevărat satisfacţia că ..s-a lâcut dreptate" şi care să încerce să sădească în infractor nu numai un sincer sentiment de vinovăţie, dar şi unul de responsabilitate pentru toate acţiunile lui viitoare?
Conceptul de justiţie rcstauralivâ reprezintă o promiţătoare perspectivă pentru reaşezarea legii penale, încercând să ofere o nouă modalitate de abordare şi înţelegere a tuturor conceptelor cu care lucrează profesioniştii din domeniul sistemelor penale: infracţiune, infractor, victimă, proces penal, pedeapsă penală, inchisoarc ele.
Pc plan mondial, justiţia restaurativă este caracterizată dc o puternică dezvoltare, care o fac să fie lot mai mult acceptată in interiorul sistemelor penale. Foarte multe ţăn nu numai că au demarat experimentarea practicilor specifice justiţiei restaurative in paralel sau în cadrul proceselor penale şi pc parcursul executării pedepselor, ci au elaborat şi adoptai prevederi legislative care să susţină dezvoltarea ulterioară a conceptului şi a procedurilor particulare. Conccpml şi practicile pc care Ic implică şi-au demonstrat din plin viabilitatea, astfel încât consider că nu trebuie să mai aşteptăm pentru a adapta şi adopta justiţia restaurativă în

Din păcate nici măcar acest ultim factor nu arc la îndemână la ora actuală prea multe alternative pentru a-i ajuta pe cei care într-un moment al existenţei lor au comis o greşeală. Aslfcl, undeva, cât mai departe dc ochii lumii, aceştia sunt uitaţi dc soartă şi aruncaţi în responsabilitatea unui grup restrâns dc oameni care încearcă imposibilul - educatorii de penitenciar.

Ajunşi în această fază pulem spune că din minunatul edificiu al fiinţei umane, nu mai rămâne dccâl o amintire, o fişă, un număr. Ne putem întreba de cazurile recuperate. Acestea sunt rare, mult prea rare; cazurile sunt prea multe, educatorii prea puţini - aproximativ un educator la 400 de deţinuţi - iar mijloacele de care aceştia dispun sunt extrem de limitate.

Găsirea acestor noi metode de „Iralament" a delincventei esle una dintre cele mai frumoase provocări pc care evoluţia comunităţilor umane o pune în faţa principalelor instituţii specializate: Justiţia şi Administraţia Penitenciară.

---

practica penală şi execuţional penală rumâncască. In acest sens, scopul lucrării de faţă este dc a vă prezenta conceptul dc justiţie restaurativă. practicile pc care le foloseşte pentru atingrea obiectivelor şi câteva variante în care accsl concept ar putea fi folosit dc şi în sistemul românesc dc justiţie penală. Sper ca această prezentare să fie desnil de incitantă pentru a da naştere unor variante autohtone capabile să conducă la dezvoltarea unui sistem rcstauraliv dc justiţie penală in România. în acest fel, [ara noastră sc va silua în topul mişcării mondiale dc refonnâ a sistemelor dc justiţie, oferind un model viabil care să fie folosii de sistemele penale şi cxccuţicnal penale din alic ţări.

Conceptul de Justiţie Restaurativă

Evaluările pc plan mondial a ncnuinâialclor inceicări ale sistemelor penale de a stopa fenomenul infracţional şi a reduce recidiva - au condus la concluzia câ acestea încă nu au găsit reţeta optimă pentru rezolvarea situaţiei. Astfel, a apărut ideea câ un răspuns viabil ar putea li oferii dc justiţia restaurativă şi. în baza experimentelor practice, ideea s-a transformat într-o tot mai puternică convingere.

Cc reprezintă, de fapt, această justiţie rcstauralivâ? Ea constituie o redescoperire şi o rafinare a practicilor specifice „actelor dc justiţie" care se regăsesc in istoria nu foarte îndepărtată a comunităţilor şi societăţilor. Este vorba de acele timpuri in care interesul „comunităţii" prima in faţa celui „individual" şi când „răufăcătorul" şi „păgubitul" veneau în faţa colectivităţii - a „«fătului bătrânilor" sau cel al „înţelepţilor" - şi îşi prezentau punctele dc vedere referitoare la „situaţia conflictuală" care a intervenit intre părţi înaintea, in timpul sau după comiterea unei fapte care contravenea „regulilor de convieţuire" stabilite dc acea colectivitate. De cele mai multe ori. „sfatul" asculta părerile tuturor părţilor implicate, lua act dc răul. moral sau material, care a fost produs şi „procesul" se încheia prin rezolvarea situaţiei create pe calea dialogt lui şi a negocierii dintre părţi, cu participarea tuturor celor ce au fost afectaţi, direci sau indirect, de conflict. Astfel de practici sc regăsesc în istoria tuturor popoarelor, fie că este vorba dc cclţii. geţii, francii sau alic popoare europene, fie dc maurii din Noua /.eelandă sau aborigenii din Australia, tic dc amerindienii nord-ameiicani sau a.te popoare a căror existenţă este menţionată dc istona mondială. Regăsirea acestor practici tradiţionale la loalc popoarele, nu numai în ţările unde a apărut acest concept in epoca modernă, conferă justiţiei restaurative o trâsămrâ dc universalitate, care o face atât de uşor de adoptat şi de adaptai, cu toate diferenţele care separă, mai mult artificial, diferitele grupuri ale speciei umane.

Termenul dc .justiţie restaurativă" işi are originile in limba engleză, ceea ce demonstrează originile anglo-saxonc ale conceptului. Într-adevăr, aplicarea practică a noului concept s-a născut în ţările aliate in zona dc influenţă a dreptului anglo-saxon: Australia, Canada, Marea Britanic. Noua Zeelandă şi Statele Unite ale Amcricii. Cu toate că abordări asemănătoare se regăsesc în isteria popoarelor din întreaga lume, mişcarea contemporană pentru conceptualizarea şi dezvoltarea justiţiei restaurative ca modalitate inovatoare prin care sc caută să se dea un răspuns viabil şi eficient infracţiunii şi confiicniltii, s-a aplicat practic pentru întâia dată in anul 1974. Doi canadieni. Mark Yanlzi şi Dave Worth. au rugat un judecător din Kitchencr. Ontario. să Ic permită să încerce o abordare diferită în intervenţia justiţiei asupra a doi tineri infractori arestaţi pentru distragerea dc buniin. Ideea a lost de a permite victimelor şi infractorilor să joace rolurile principale în luarea deciziei referitoare la cea mai adecvată metodă de răspuns faţă dc răul produs. Dc atunci incoacc. a crescut continuu utilizarea justiţiei restaurative şi acest concept s-a deplasai de la periferia politicilor penale spre o zonă centrala, fapt ce i-a conferit un binemeritat loc in cadml praciicilor penale.

Pc continentul european termenul este mai puţin cunoscut în forma sa anglo-saxonă - aceea dc justiţie restaurativă -, dar acest lucru nu înseamnă că nu exista o fundamentare similarii: dezbaterile teoretice asupra modului în care pol fi rezolvate consecinţele infracţiunilor dc către cei direct implicaţi, au început să se facă simţite in Europa încă dc la sfârşitul anilor 1960. în acea perioadă au fost formulate propuneri concrete dc proiectare inovatoare în diferite ţări europene şi. mai mult dc atât. multe iniţiative din S.U.A. şi Canada au fost influenţate dc lucrările teoretice şi gândirea academică europeană.

Una dinirc cele mai complete definiţii ale cunccpluliii de Justiţie Rcslanralivă esle cea a dr. Mark S. Umbreil (Universilalca Minnesota S.U.A.):,.Justiţia Keslaurativă esle un răspuns dat infracţiunii care oferă oporlunittti celor care sunt cei mai afectaţi de aceasta victima, infractorul, familiile acestora şi comunitatea dc a fi direct implicaţi în a răspunde răului produs dc comiterea infracţiunii. Justiţia Restaurativă sc bazează pe valori care accentuează importanţa oferirii posibilităţii dc implicare mai activă în procesul de: oferire de suport şi asistenţă victimelor infracţiunilor; rcsponsabilizarea infractorilor faţă de persoanele şi comunităţile cărora le-au făcut râu; restaurarea pierderilor emoţionale şi materiale ale victimelor (în limita posibilului; oferirea unei game mai largi de oportunităţi de dialog şi de rezolvare a problemelor între victime, infractori, familii şi alle persoane; oferirea iufraelurilor de posibilităţi crescute de dezvoltare cmeclă >i reintegrare în viaţa comunitară; şi întărirea siguranţei publice prin construcţie comunitară".

In anul 19%. criminologul britanic Tony Marshall a oferii lumii o definiţie procedurală a conceptului, definiţie recunoscută ca fiind valabilă de inlrcaga mişcare mondială din domeniul Justiţiei Restaurative: .Justiţia Restaurativă este un proces prin care toate părţile implicate intr-o anumită infracţiune se adună la un loc pentru a decide in mod colectiv modul cum trebuie rezolvate consecinţele infracţiunii şi implicaţiile viitoare".

Canadianca Susan Sliarpc în lucrarea „Justiţia Rcslaunilivu: „O Viziune pentru Vindecare ţi Transformare" (Edmonton, Alberta: Edmonton Victim Offendcr Mcdialion Society, 1998) a propus cinci principii cheie care ajută la clarificarea definiţiei lui Marshall.

Primul este câ Justiţia Restaurativă invită la o participare totală şi la consens. Acest lucru se traduce prin faptul câ sunt implicate atât victimele câl şi infractorii, dar că sc oferă posibilitatea dc a participa şi altor persoane care au fost. direct sau indirect, afectate de infracţiune - familii, prieteni, vecini etc. Caracteristica principală este câ participarea tuturor este voluptară.

Al doilea arată câ Justiţia Rcstauralivă caută să vindece ceea ee a fost stricat. întrebarea centrală a oricărui proces rcstatuniliv este „Dc ce arc nevoie victima penlni vindecare, recuperare si rccâsligarca sentimentului dc siguranţă'.'".

Cel de-al treilea se referă la asumarea deplină şi directă a responsabilităţii. Acesta asumare a responsabilităţii nu înseamnă doar că infractorul recunoaşte că a încălcat legea: el trebuie să sc confrunte cu cel/cei cărora le-a făcut un rău şi să vadă cum acţiunea lui i-a lezat pe toţi ceilalţi; el trebuie să-şi explice comportamentul astfel încât victima şi comunitatea să-i găsească acestuia un sens: şi trebuie să işi recunoască obligaţia dc a repara râul făcut.

Al patrulea face trimitere la încercarea de a reuni ceea ce a fost divizat: una din cele mai grave consecinţe este că infracţiunea provoacă rupmri intre oameni şi comunilăţi. Procesele restaurative încearcă o reconciliere a victimei cu infractorul şi reintregrarca ambilor in comunitate. Din perspectiva Justiţiei Restaurative victima şi infractorul nu trebuie să aibă roluri permanente ci doar temporare, oferindu-se posibilitatea ca în viitor să sc poată rupe dc trecutul lor şi sâ nu mai fie definiţi în funcţie dc răul pc care l-au suferit sau l-au provocat cândva.

în fine. cel de-al cincilea reprezintă încercarea Justiţiei Restaurative de a ajuta comunitatea în prevenirea unor acţiuni infracţionale viitoare: infracţiunea produce pagube, dar ca poate şi să scoală la iveală injustiţii deja existente caracteristice unei mai vechi „dispute" între „infractor" şi „victimă" şi care au culminat cu comportamentul infracţional.Poale 11 vorba dc inegalităţi economice sau etnice care, cu toate că nu scuză infractorul, pot ajuta comunitatea

Poate fi numită aceasta o provocare? Da, pentru a găsi voinţa necesară de a străbate cu orice preţ lungul drum care duce înspre momentul eliberării indivizilor din sfera criminalităţii.

Pentru atingerea acestui scop trebuie răsturnare mentalităţii, ierarhii şi reguli rigidizate, clasificări, mijloace sau modalităţi de abordare.

---

sâ Ic rezolve şi să devină, astfel, un loc pentru o viaţă mai sigură şi mai linişiităPentm a înţelege corect acest concept trebuie să plecăm dc la a da răspuns unei întrebări pc cât de simple pe atât dc importante pentru întreaga societate modernă: Dc ce pedepsim? Căutarea răspunsului la această întrebare a tăcut să curgă râuri dc cerneală, umplând toiului inliegi, scrise de cei mai mari crimologi, sociologi, psihologi > pcuologi ai lumii. Esenţa problemei constă în interpretarea pc care societatea o dă, la un moment dat. conceplulu. dc pedeapsă. l)e-a lungul evoluţiei sociclâţii umane, pedepsele an cunoscut diferite aspecte, de la cele mai violente la cele mai blânde... Unde este ascuns adevărul? Iată o întrebare care trebuie să frământe nu numai lumea cercetătorilor, teoreticienilor şi a celor care îşi deslăşoarâ activitatea in interiorul unui sistem penal. Ea trebuie s-fic o provocare pentru toţi membrii unei societăţi deoarece, dirccl sau indirect, atât infracţiunile cât şi modul 0. pedepsire şi dc executare a pedepsei a impact asupra noastră a mturor.

Mileniul II a fosi marcat în permanenţă de profunde revoluţii în toate domeniile vieţii: social, politic s: economic. Căutând cu Înverşunare răspunsul cel mai viabil la întrebarea ..Cum să pedepsim?", penologia. ca ştiir.;i cu serioase implicaţii sociale, a trecui si ca prin destule ..cutremure" care au produs modificări în mentalităţi, ir reguli şi clasificări. în mijloacele şi metodele dc lucm. întreaga evoluţie modernă a pcnologici s-a desfăşurat pc a traiectorie direcţionată spre găsirea unor sancţiunio penale mai umane, dar şi mai eficiente. Din păcate, de cele ini multe ori mişcările reformatoare au fost puternic infiuentate dc diferite interese politice şi sociale, conceptul dc pedeapsă suferind o lentă dar conslanlâ transformare care a pornit dc la pedeapsa - mijloc de educare şi a aiur* la pedepsa - scop în sine.

Justiţia restaurativă nu este o mişcare paralela sau impotriva sistemelor actuale de justiţie penală. Tot mai multe voci se fac auzite in susţinerea intearăiii accslei abordări în sistemele dc justiţie penală în scopul modificară fundamentelor, modurilor dc operare şi rezultatelor obţinute dc acestea. A devenit tot mai clar că .justiţia restaurate. i~

nu înseamnă doar o anumită metodă, tehnică sau program, ci că acest concept este *un anumit mod dc abordare* si *v viziune globala.* Aşa cum şi-a intitulat 1 loward /cin cartea scrisă în 1990. csrc vorba de o ..schimbare a lentilelor".

Toate facilităţile pc care le oferă societatea modernă produc, încet, încet, o „atomizare" a acesteia, reducând întreaga via|ă la mica „sferă" a individului; fiecare individ îşi construieşte „micul imperiu", un spaţiu propriu, intangibil şi inalienabil, uitând că dincolo dc perete, la numai câţiva centimetri, trăieşte un alt suflet, la fel dc singur şi supus acestei inumane „robotizări" a producţiei, consumului şi infonna|iei. Ne întâlnim unii cu alţii, pe scară sau in ascensor, nc dăm, eventual „bună ziua" din fugă sau trecem indiferenţi unii pc lângă ceilalţi, alergând cât mai repede pentru a nc închide în propriul „luni de apărare" în care trăim cu iluzia siguranţei şi de unde, cuprinşi de amorţeală declarăm arareori şi patetic: „cc pot să fac eu, sunt mie şi neputincios!".

Oare prin atitudinea noastră nu demonstrăm că am început să uităm că OMUL este prin excelenţă o fiinţa socială? Oare nu am început să uităm câl dc funnoasă şi importantă este o familie, un gnip dc prieteni, o colectivitate care împărtăşeşte în comun necazuri şi bucurii şi în care toţi sar în ajutorul celui aliat în dificultate? Oare aceasta uitare (sau încercare dc a ignora?) nu esle un prim semn al unui sumbni viitor, în care îi vom privi pc ceilalţi, in cel mai bun caz. cu indiferenţă? Oare luată educaţia acumulată dc milenii va ajunge să fie diluată într-un ocean dc egoism şi răutate? Oare bunătatea, iubirea aproapelui, iertarea, mila şi bunul simţ să reprezinte doar nişte concepte utopice, rezultat al fanteziei unor „frumoşi nebuni"? Oare să nu fi învăţul nimic din atât dc zbuciumata istorie a omenirii? Oare totul să fi fost în zadar?

Dacă vrem să fim consideraţi şi respectaţi ca oameni, suntem obligaţi să redescoperim, numele moralei pentm care au luptat şi s-au sacrificat atâtea generalii, câ ceea cc dc fapt ne deosebeşte total dc celelalte vieţuitoare este umanismul! Cred că este momentul să ne reconsiderăm poziţia fată de noi înşine şi faţă de semenii noştri şi să nu uităm nici o clipă că. atâl ci cât şi noi, suntem oameni, iar a fi om înseamnă, înainte dc orice, a fi moral! încă nu esle prea târziu...

Dali-mi voi să încep cu o scurtă istorisire...

Un imobil liniştit, pe o stradă liniştită, dinii-un cartier liniştit al unei liniştite localităţi. Nimeni nu bănuieşte neplăcerile care vor urma. Viaţa decurge normal, locuitorii ncbâmiind furtuna care se apropie. Dar iată că într-o zi, din cauze ignorale de locatari, într-un geam al câldirii apare o mică fisură. Tonişi, această mică fisură ar trebui să lie un semnal că „lucrurile nu mai stau aşa cum au fost până mai ieri", că s-a întâmplat ceva şi nimeni nu întreprinde nimic... Dar egoismul îşi pune în continuare amprenta pc atitudinea indivizilor, prezenţa acestei fisuri nefiind înregistrată decât, in cel mai bun caz ca un fapt divers.....Asta e situaţia, nu avem cc să facem...".

însă timpul, acest „inamic public", nu iartă şi, într-o zi, geamul se sparge... îl urmează alte geamuri slăbite dc intemperii şi dc indiferenţa locatarilor, inect, totul se transfonnă în cioburi... în acest moment lumea începe să se impacienteze, să se întrebe cc este dc făcut, dar, din păcate, este prea târziu: vântul, ploaia, frigul şi soarele arzător şi-au făcut din plin datoria dismigând, inccl-încet, chiar şi ceea cc mai putea fi recuperat. Cei cu posibilităţi încep să părăsească, unul după altul, clădirea, plecând spre alt imobil liniştit, pe de altă stradă liniştită... Cei care rămân, fără posibilităţi dc subzistenţă, nu au decât să sc descurce cum pot! „Nu e treaba noastră...!".

Şi astfel, clădirea va fi invadată de cei lără nici un fel de resurse materiale, care caută doar un acoperiş deasupra capului şi nimic mai mult. Viaţa va începe să decurgă în promiscuitate, tot mai degradată şi mai degradantă, singurul gând al locatarilor fiind... astăzi („mâine vom vedea cc va fi"), insensibili la alte dureri care se fac auzite dc dincolo dc pereţi, din alic unghere, la fel de iiininecale şi insalubre... [mobilul linişti a devenit un bastion al durerii şi neputinţei... Invariabil, vine o zi când cineva crede că a descoperii cea mai bună soluţie şi în faţa imobilului se opreşte un buldozer.

Maşinăria îşi face datoria fără nici o remuşcare: din imobil nu mai rămâne decât un mare norde praf care dă iluzia că locul a fost. în sfârşit, asanat... Societatea şi-a tăcut „datoria"... Din păcate nu toţi au avut timp să fugă şi mulţi au sfârşit striviţi dc ruine... Peniru cei care au pierit, nevăzuţi din cauza prafului, oare nu este nimeni responbabil? .Să tic aceasta varianta dc ..ideal social" in care dorim să trăim şi să o lăsăm moştenire copiilor noştri? Eu unu) nu pot accepta aşa ceva!

Parabola „Geamurilor Sparte" aparţine sociologilor americani Kclling şi Wilson („Brokcn Windows. 1982). Pentru a-şi demonstra teoria, ci au efectuat câteva experimente. în diferite oraşe din Statele Unite, urmărind, în paralel, indiferenţa şi violenţa dislniclivă a fiinţei umane, caic se ascund atât dc perfid sub masca sociabilităţii. Rezultatele pe care le-au obţinut şi concluziile la care au ajuns cei doi sociologi sunt pe cât dc neaşteptate, pe atât dc tulburătoare.

Hi au lăsat o maşină, care dădea impresia a fi abandonală. îiiir-nn cartier râu famat din New York. Observând dc la distanţă locul respectiv. Kclling şi Wilson au constatat câ in trei zile de la ..abandonarea" ci maşina era total dezmembrată. Constatarea a fost privnă ca un fapl „nonnal". având in vedere ..renumelc" dc care sc bucura cartierul respectiv. Dar experimentul a fost continuat in arhicunoscutul cartier Bcvcrly Hills din Los Angelcs: într-o parcare publică, unul dintre cei doi sociologi a irecut la distrujicrca unei maşini sport nou nouţe, folosind o bâtă dc bascball... Rezultatul? iu mai punn dc 30 de minute i-au „sărit în ajutor" şi s-au angrenat în distrugerea maşinii aproape toţi Dccatorii din zonă... Şi se ştie

Trebuie să dezbrăcăm instituţiile Justiţiei de hainele strici represive în care s-au obişnuit să existe până acum. Jusliţia trebuie să servească societatea cu toate mijloacele pe care le arc la indcmânit: prevenire, sancţionare, mediere, consiliere, conciliere. în afară de toate acestea, ţi sistemul execuţional penal - Administraţia Naţională a Penitenciarelor - trebuie să-şi

---

toane bine din ce categorii sociale fac pane cei cc locuiesc în Beverly Hills! Nimeni nu şi-a pus o clipa întrebarea dc ce este distrusă acea maşină şi nici cine este proprietarul.....Broken Windows", teorie care
oglindeşte într-un mod cât sc poate de fin o situaţie sumbră, încercând să deschidă ochii omenirii asupra unuia dintre cele mai teribile flageluri ale societăţii modeme, care tinde să cuprindă tot mai mult comunităţile umane: indiferenta socială.
Pe zi ce trece, pe fiecare dintre noi îl interesează tot mai mult propria persoană, devenind tot mai indiferenţi fată dc cei şi ceea ce nc înconjoară: orice lucru şi orice acţiune porneşte de la şi susţine numai şi numai prosperitatea propriului EU, lovind, din păcate de prea multe ori. alte entităţi umane, care sc prăbuşesc în abis. uitate de semeni şi cu tot mai puţine şanse dc a fi recuperate. Stau şi mă întreb cum dc există asemenea situaţii într-o societate care flutură în permanentă stindarde inscripţionate cu ..Drepturile Omului". „Democratic", „Bunăstare socială". ..Demnitate Umană" şi alte asemenea sloganc? A venit momentul să nc preocupe cu adevărat - nu numai declarativ şi demagogic - cc trebuie să facem în mod concret pentm a opri declinul moral şi social care a început să sc facă simţit odată cu (redescoperirea atâtor drepturi şi libertăţi, a căror cunoaştere şi aplicare au fost, pentru o lungă perioadă dc timp interzise.
Orice „geam spart" trebuie sa incite la o acţiune concretă a tuturor factorilor responsabili, pcntnt o reechilibrare rapidă a situaţiei. Un simplu ..geam spart" este indiciul că „sc întâmplă ceva", este primul sem al degradării unui spaţiu, situaţie care. dacă nu este rezolvată la timp, oferă posibilitatea unei singure concluzii: controlul societăţii nu sc mai desfăşoară cu eficienţa necesară. S-a petrecut ceva, nimeni nu ştie cc şi nu se observă nici un semn al vreunei intervenţii care să restabilească ordinea recunoscută, până la acea dată. ca fiind valabilă, intangibilă, indestructibilă...
Cei care au puterea dc a decide soarta celorlalţi, neccrcctând natura fiinţei umane şi legăturile stabilite dc aceasta (morale, sociale, economice), folosesc din plin buldozerele Astfel, totul a început să cadă într-un mare nor de praf, chiar şi ceea ce mai avea şansa dc a fi recuperat. închizând tot mai multă lume vom fi oare mai in siguranţă? Si dacă da. până când?
Trăim vremuri dc mari şi rapide schimbaţi sociale. O mare parte din aspectele vieţii noastre economice, sociale şi gcopoliticc se mişcă cel mai adesea în direcţii imprevizibile. în paralel cu aceste schimbări arc loc şi o foarte importanta şi periculoasă evoluţie care este mult pica pu|**in** dezbătută şi analizată şi care. din nefericire, nu preocupă foarte multă lume. Este vorba de creşterea masivă a utilizării încarcerării, care riscă să treacă aproape nebăgată in scamă. Totuşi, cifrele sunt alarmante, ia implicaţiile sociale şi economice sunt deosebit dc importante
Încarcerarea masiva ca răspuns sau ca soluţie pcntni rezolvarea mturor problemelor sociale poate avea consecinţe dintre cele mai grave. Prin crearea unei tot mai numeroase clase alienate, antisocială, ostilă valorilor sociale şi înregimentată în viaţa infracţională, societatea sc expune tot mai mult unui serios pericol la adresa securităţii publice. Gândind la atât dc mulţi oameni care îşi leagă prieteniile îp închisoare, care îşi afirmă acolo valorile şi işi constituie reţele de afaceri cu foşti tovarăşi de detenţie, imaginea pc care o putem obţine este doar una a unei lumi deosebii de periculoase. O **101** mai marc minoritate de tineri care au învăţat in timpul detenţiei să privească societatea ca fiind inamicul lor nr. I va deveni, odală procesată de sistemul închisorilor, o ameninţare şi mai mare decât a reprezentat-o fiecare dinlre aceştia la începutul carierei infracţionale.
Dc asemenea, trebuie să nc întrebăm câte locuri dc deţinere işi poate permite societatea? Ce va fi sacrificat pentm a avea un procentaj toi mai mare de dependenţi insliluţional? Care domeniu, dintre cele de care depinde bunăstarea socială, va fi lăsal fără resurse pciiliu a putea susţine financiar creşterea numănilui locurilor de deţinere şi al deţinuţilor? Nu este oare un pericol chiar şi peniru democraţia în sine dacă securitatea celor mul|i nu sc poale obţine altfel decât privând de libertate o atât dc importantă masă dc oameni? Dacă nu analizăm consecinţele, dacă nu luăm în considerare argumentele şi dacă nu evaluăm costurile, nc îndreptăm spre un alt fel dc societate, o societate în care vom închide o tot mai mare minoritate din populaţie pentru a oferi celeilalte părţi o pace instabila şi o ordine efemeră. O perspectivă sumbră care. sper totuşi din tot sufletul, nu va fi atinsa niciodată.
Dar ideea nu este doar dc a găsi cât mai multe şi mai sigure alternative la pedeapsa cu închisoarea. Acestea există cu trecerea timpului apărând noi modalităţi dc executare a măsurilor şi sancţiunilor penale şi sunt folosite pe o scară tot mai largă. Nu sc pune nici problema ca închisorile să dispară, Ele vor rămâne încă mult timp pc poziţie, fiind foarte clar lururor că există şi vor exista întotdeauna infracţiuni şi infractori faţă dc care nu sc poate lua o altă măsură in afara privării dc libertate. Totuşi, cu toată dezvoltarea neîncetată a metodelor şi mijloacelor de pedepsire, parc nefirească şi ilogică lipsa dc interes a societăţii pentru ceea ce se întâmplă în viitor eu cei care au fost. la un moment dat. condamnaţi. Cu foarte mici excepţii, condamnaţii dc azi sc vor reîntoarce mainc în comunitate... Cu cc sentimente, cu ce perspective, eu ce abililăţi. eu ce dorinţe, eu cc posibilităţi?
Trebuie să găsim o modalitate capabilă să recunoască şi să elimine, pc cât posibil, disfuncţionalităţilc. contradicţiile şi ineficienta care. din păcaic. caracterizează justiţia penală în ansamblul său şi. cu precădere, sistemul execuţional penal. Trebuie să găsim o soluţie pentru profunda insatisfacţie pc care o resimte societatea laâ|â de un sistem care pare a fi deasupra oricărei fiinţe umane şi care scârţâie asemenea unei maşinării îmbătrânite, trebuie să căutăm ceva care să aibă intr-adevar sens atât peniru societate, dar mai cu seamă pentru infractori şi. în special, pentru victimă.
Executarea pedepselor a avut o evoluţie agitată în decursul istorici umane, câutându-se în permanentă găsirea celei mai eficiente modalităţi dc intcrven|ic pentru atingerea dezideratelor majore ale Justiţiei Penale: prevenirea dezvoltării fenomenului infracţional si stoparea/reducerea recidivei. In acest scop. mintea omenească a inventat tot felul dc mijloace, de la tortură şi exterminare fizică, trecând prin niimca silnică şi deportare, ajungând la formele carccralc modeme şi oprindn-sc pentru moment, în zilele noastre, la tratamentul penitenciar dircc|ionat spre reabililalca şi resocializarca infractorilor. Cu loatc că închisoarea s-a dovedit a fi, în general, cel mai eficient mijloc dc pedepsire dintre cele încercate până acum, efcclul puternic desocializant al acesteia nu poale fi mascat sau ignorat, iar tot mai puţinele rezultate pozitive obligă la concluzia că şi acest mijloc de pedepsire, în forma utilizată în perioada contemporană nouă prezintă riscul dc a sc îndrepta, îneci dar sigur, spre eşec. Această afirmaţie este susţinută dc faptul că. în pofida tuluror intervenţiilor specializate sau semispecializate - dc natură psihologică, socială şi/sau educaţională - şi a programelor toi mai diversificau: utilizate pentru a încerca, în limitele condiţiilor oferite dc situaţia obiectivă a sistemului penitenciar, activatea funcţiei educative a pedepsei, numărul recidiviştilor creşte în mod constant, demonstrând câ, încă de la începutul procesării individului dc către sistemul penitenciar, stigmatizarea, marginalizarea. desocializarea şi integrarea în sistemul dc valori a ceea ce numim „subcultură carecrală" sunt atât de puternice încât toi mai puţini dintre cei care trec pragul închisorilor - şi tot mai greu -reuşesc să îşi refacă viaţa cu adevărat atunci când sc reîntorc în societate.
„Geamuri sparte", edificii umane în ruină, comportamente devianle ale unor personalităţi aflate in derivă... Ele nu reprezintă o nouă categoric socială şi nu ţin dc o nouă patologic Aceasta titulatură nu face altceva decât să unifice sub un singur spectru o multitudine dc vechi apelative care, în fond. ţin în totalitate dc un singur aspect: lipsa de educaţie. Istoria inadaptatului sc defineşte prin atitudinile şi reacţiile pc care societatea le încearcă în faţa

reconsidere poziţia: principala misiune nu este a păzi pe cei condamnaţi în închisori ci dc-ai educa pe cei care au scăpai filtrului educaţional al societăţii.

Situaţia actuală dovedeşte că simpla încarcerare este în realitate un eşec: pentru a putea creşte eficienţa pedepsei, caracterul punitiv al acesteia trebuie acompaniat dc acţiuni care să

---

unor ■numite comportamente care sc manifestă. în special. începând cu vârsta adolescenţei. Acesta este momentul in care tânărul interpelează în forţă socictaica adulta: ..CV ***a fi tăcui pentru mine. unde este locul meu. cum mă primi/i printre voi. de ce îmi aplicaţi reguli diferite de cele pc care vi le-a/i aplicai vouă înşivă? îmi cerefi respect? Dar pe mine cine mă respectă?".***

Educaţia morală este cea care stă la baza respectului dc sine şi de alţii. împolriva tuturor încercărilor de a demonstra conirariul. esle evident câ nici un copil mi sc naşte infractor si că toţi purtăm în noi o trăsătură agresivă, indiferent dc mediul familial din care provenim. „Infractor", „delincvent", „criminal", „puşcăriaş"... Caracteristici **Minuscule?** Nu. acestea reprezintă concepte create artificial în decursul evoluţiei sociale. Infractorii nu sc nasc infractori, criminalii nu se nasc criminali: modul nostru dc a gândi, modul nostru dc a ne organiza, sistemele sociale >i penale pc care le-au creai generaţiile anterioare ». pc care ne străduim zilnic sâ le „perfecţionăm" - iată cauzele apariţiei aecslor adevărate categorii sociale faţă dc care nc construim o permanentă teamă care ne alimentează din plin sentimentul de insecuritate, in finul, lotul depinde numai de noi.

Fiecare dintre noi purtăm la naştere o coroană dc prinţ. Dar viaţa nc îmbrânceşte, nc răsuceşte, nc scutură şi M trânteşte în permanenţă şi in aşa hal riscăm ca acea minunată coroană să cadă în ţărână. Dar ca nu esle definitiv pierdută... Trebuie să găsim puterea să nc oprim un moment din vâltoarea vieţii, să o căutăm la marginea diurnului, să o găsim şi să o purtăm din nou cu demnitate... Dar nu toţi pot face acest lucru numai cu forţele proprii. Cine poale da o mână de ajutor?

in caz de nevoie fiecare dintre noi solicităm ajutorul celor mai apropiaţi, respectiv familiei. în linia a doua a acestui front comun împotriva degradării sc situează şcoala, rudele apropiate şi prietenii. Din nefericire.nu rare suni cazurile in care toţi aceşti factori responsabili suni caracterizaţi dc o indiferenţă înfricoşătoare sau, şi mai rău, acţiunile lor suni total defavorabile recuperării, fiind cu pregnanţă a- sau anti-socialc.

in acest conlext. „geamurile" încep să sc spargă unul câte unul. „edificiul" ajungând în scurt timp într-o stare deplorabilă... Esle momcnml producerii inevitabilului: individul cade în mlaştina comportamennilui infracţional... Aceasta esle faza în care trebuie să intervină ultimul factor care ar mai putea să remedieze situaţia: Justiţia. O ultimă „speranţă" dc ajutor peniru cei care, inlr-un moment al existenţei lor, au făcut o greşeală... închisoarea...? Buldozer eficient pentru momelii, dar in perspectiva reducerii recidivei apărând aproape total incficiant. putând -pune chiar falimentar...! Şi astfel, acest numinal edificiu numit fiinţă umană, care ar puica fi restaurai printr-o muncă, c drept migăloasă şi de durată, riscă sâ sc transforme într-un marc nor de prad Cioburile rămase? Ascunse undeva, cât mai departe de ochii lumii... in urma acestei acţiuni deslnictivc. privită dc mentalităţile conservatoare şi închistate drept „:bencfică". din ceea cc se putea numi cândva fiinţă umană nu mai rămâne decât o aminlirc, o fisă. un număr... Cazuri recuperau:? Din nefericire rare. mull prea rare...

Traiectoria evolutivă a inadaptatului depinde în foarte marc măsură de răspunsul pe care societatea este capahilâ să i-1 ofere şi de atitudinea pc care aceasta o demonstrează in relaţia sa cu persoana respectivă. Dar, în icncral. societatea se „apără" în faţa unor astfel dc manifestări pc care nu Ic înţelege sau nu vrea să le înţeleagă.

Înfiinţând numeroase locuri ele pedepsire, dc izolare sau de „protejare". Sunt acestea destul dc eficiente? Sc poate uşor constata ca rc(eta nu a fost prea bine aleasa, recidiva ..înflorind" pc zi ce trece! Nu trebuie, oare. sâ folosim alte metode şi mijloace, cu o mai marc suplc[c in individualizarea aplicării şi executării diferitelor sancţiuni? Nu trebuie, oare, să reanalizăm scopurile Justifici şi ale sistemelor cxccu{ional penale, încercând să nc edificăm exact asupra a ceea cc urmărim dc fapt? A PEDEPSI sau A RECUPERA? Cc este dc făcut? Trebuie să... redescoperim America: să nc (re)amintim dc adevăratele funcţii ale pedepsei cea morală şi cea pedagogică!

Realitatea nc obligă să constatăm că persoanele care prezintă grave lacune educaţionale, în marca lor majoritate tincn. işi caută refugiul în comportamente dcvianlc. cum ar li consumul abuziv dc alcool, toxicomania, prostituţia, violenţa verbală si fizică şi. în ultimă instanţă, delincventa. Intoleranta, adeseori nejustificată, pe care societatea o arc faţă dc aceste persoane, tără a se interesa dc adevăratele cauze ale acestor comportamente, este cea care favorizează folosirea adeseori excesivă a măsuri lor cc izolare dc îndată cc teama şi scntimciihtl dc insecuritate pune stăpânire pe restul cetăţenilor care se consideră - total fals - imuni faţă de „virusul delincventei": „Mie nu mi sc poate intâmpla niciodată"?!

Prin cercetarea tuturor laturilor naturii umane, ştiinţele specializate au adus multe date preţioase în favoarea conştientizării cauzelor apariţiei sentimentului dc insccuiitaic. pcnniţând o profundă reflecţie asupra fenomenului si găsind răspunsuri viabile la întrebările care încep cu „dc cc", „cum" şi „cc". Toate aceste dale au fosl transpuse in diferite demersuri pentru găsirea unor noi şi eficiente fracţiei de „tratare" a individului delincvent. Foarte multe dintre acestea şi-au demonstrat viabilitatea, Găsirea acestor noi metode dc „tratare" a delincventei reprezintă una dinlre cele mai frumoase provocări pe caic evoluţia comuuilâţilor umane o pune in faţa instituţiei abilitate în luarea unor decizii dc care atârnă viitorul multor membri ai soc clătii: Justiţia. Provocare? Da, deoarece trebuie să găsim voinţa necesară pentru a ne ajuta concetăţenii să sc elibereze din sfera fenomenului infracţional: nu numai sâ declarăm că trebuie, ci şi să trecem la fapte, chiar dacă peniru a reuşi trebuie să „rănim" pc unii răshiniând menialilăţi. ierarhii, atitudini, clasificări, mijloace sau modalităţi dc abordare.

în sistemul tradiţional de justiţie penală viclima esle, in cel mai bun caz, folosită ca martor al Statului în încercarea procuronilui de **a** stabili vinovăţia infracionilui şi dc a cerc condamnarea acestuia, iar infractorul, reprezentat dc avocatul care vorbcşlc iu numele său, se luplă să îşi dovedească nevinovăţia ţi nu să îşi asume responsabilitatea consecinţelor faptei comise. Totul lasă impresia dc artificial, chiar şi, sau mai bine spus cu atât mai mult încheierea procesului în care, aproape invariabil, infractorii anunţă judecătorul câ regretă fapta şi lasă la laiiludiiiea instanţei luarea unei decizii. în majoritatea cazurilor, atât infractorul cât şi victima părăsesc sala de judecată cu un puternic sentiment de insatisfacţie: infractorul deoarece consideră pedeapsa, aproape invariabil, ca fiind prea dură, iar victima deoarece nimeni nu **a** întrebat-o care suni adevăratele sentimente pc care Ic nutreşte, care sunt adevăratele probleme care „îi ard sufletul". Nici infractorul **şi** nici viclima nu participă activ la un proces în care. totuşi, viaţa lor esle subiectul principal.

Spre deosebire de justiţia retributivă concept caracteristic sistemelor penale contemporane care priveşte infracţiunea ca o violare a legilor Statului, în care sc stabileşte vinovăţia şi sc administrează pedeapsa in cadrul unei adcvărale competiţii înlre infractor, pc dc o pane, şi Stat, dc cealaltă parte, in baza conceptului de justiţie restauralivâ infractoml şi viclima sunt încurajaţi spre o implicare directă în rezolvarea conflictului prin dialog **şi** negociere. în prezenţa familiei infractorului, familiei victimei şi a altor persoane care pot oferi un suport activ aecsmi adevărat proces de reconciliere.

Din punct dc vedere filosofic, justiţia restaurativă inceareă o redclînire a infracţiunii, privind-o nu alâl ca o încălcare a legilor sau ca o crimă împoiriva Statului, ci ca un rău sau o pagubă produsă unei alte persoane. în teoria jusliţici restaurative. infracţiunea este considerată ca lipsă dc respect **a** infractorului faţă de o altă faţă umană şi iicasumarea dc către infractor a responsabilităţii peiiini consecinţele acţiunii întreprinse, in acest context, achil dc justiţie nu trebuie să reprezinte doar un aci dc stabilire **a** vinovăţiei şi de impunere a unei pedepse, ci trebuie privit şi aplicat în primul rând ca un act moral dc reparare **a** răului făcut, de restaurare emoţională şi materială a triadei infractor-victimâ-comunirale. în concepţia justiţiei rcstauralivc. îndeplinirea aciului dc justiţie - în care este absolut necesar ca alâl

vizeze, pe de o parle prevenirea alunecării cetăţenilor în sfera fenomenului infracţional, şi pe dc altă parte oferirea unei şanse reale iniilor dc persoane care trec anual pragul închisorilor, luptând astfel pe toate fronturile împotriva recidivei.

Cu alte cuvinte obiectivul final al oricărei pedepse trebuie să fie reprezentat de inserţia sau reabilitarea socială a persoanelor in cauză. Cum? Conşticntizându-i şi educându-i în vederea

---

infractoml câl şi victima să fie părţi active şi nu doar reprezentate - trebuie să fie benefică alât pcnlni infractor -care ajunge să înveţe că trebuie să îşi respecte semenii, să îs. asume responsabilitatea acţiunilor şi să înţeleagă gravitatea şi consecinţele nefaste ale acestuia şi pentru întreg ansamblul comunitar care, prin participarea activă în acest pioccs, reuşeşte să rcintărească Icgăninlc dinlre membrii sfii. sporind astfel scnlimcnnil de securitate publică. întrebarea majoră este dacă justiţia restauralivă deţine suficiente argumente care să nc ofere certitudinea, sau măcar şanse mai mari pentru atingrea unor rezultate de o caltiatc mai bună şi să reuşim o schimbare radicală dc atuudinc atât a infractorului, căi şi a victimei şi a coiminilăţii faţă dc funcţia şi rolul pc care trebuie să îl joace Justiţia Penală? Pcnmi a răspunde, voi folosi o prezentare comparativă, preluata si adaptată după dr. Howard Zchr: Paradigmele justifici

Justifiu Rctributivu:

1 - Infracliunca ataci Statul şi legile acestuia.
2 - Sc pune accentul şi se concentrează pc stabilirea vinovăţiei astfel ca dozele dc durere si suferinţă
aplicate prin pedeapsă să poată fi măsuralc-
3 Actul dc juslişic esle înfăptuit printr-un eontlicl intre avocat ţi procuror, infraclorul şi victima fiind pasivi şi chiar ignoraţi.
4 - Infraclorul este tras la răspundere prin pedeapsă şi rcaeļia este concentrată asupr a unui comportament din trecut.
5 - Un proces strict raţional, dependent de reguli şi intenţii care influenţează şi direcļioncază rezultatele în direcţia dorită dc Stat o pane câştigă şi cclalaltă pierde.

Justijia Restauratlvi

1 - Infracţiunea este un rău făcut oamenilor şi relaţiilor dintre aceştia.
2 încearcă să identifice drepturile, nevoile şi obligaţiile infractorului şi victimei.
3 - Se pune accent pc rezolvarea problemei astfel încât situaţia creală să poală li îndreptată şi răul
produs să poată fi reparat, infractonil şi victima având roluri active şi principale.
4 - Infractorul dă socoteală demonstrând empatic şi ajutând direct la repararea răului făcut. rcacļia
fiind concentrată asupra consecinţelor comportamentului infracţional.
5 Permite exprimarea liberă a emoţiiloi şi sentimentelor, implică pe toţi cei care au fost afectaţi dirccl sau indirect - dc infracţiune, sc asumă responsabilităţi, suni satisfăcute nevoile şi esle încurajată vindecarea atât a victimei, a infractorului şj a comunităţii, câl şi a relaţiilor dintre aceste părţi.

Nevoia ca acest concept să fie aplicai pe o scară toi mai largă este foarte bine cuprinsă într-o singură frază. cnunļată dc Miek Brown, preşedinte al unei instanţe pentru minori din Noua Zcclandă: „într-o societate atât de preocupată de pedepsire, infractorii sunt „ascunşi" şi nu sunt responsabilizati peniru acţiunile lor, iar victimele sunt, pur şi simplu, uitate". Iată exprimarea convingerii că pedeapsa - in special pedeapsa penală - s-a transformat, in decursul istorici, dintr-un mijloc dc acţiune într-un scop în sine, justiţia devenind tot mai impersonală şi dând impresia unei maşinării artificiale al cărei singur obiectiv îl reprezintă pedepsirea. Prin utilizarea conceptului justiţiei restaurative chiar şi acţiunea dc pedepsire primeşte o puternică încărcătură morală, prin toate activităţile desfăşurate cu persoanele condamnate urmăriiidii-se atingerea unor obiective ca: responsabilizare. respect, reconciliere, reintegrare, reparaţie, evitarea etichetării ele. Chiar şi pentru cei care nu au cunoştinţe despre funcţionarea sistemului tradiţional de justiţie penală şi. cu atât mai mult, pentru practicienii acestui sistem, simpla prezentare de mai sus cred că este edificatoare pentru a înclina balanţa in favoarea justiţiei restaurative, concept in baza căruia infractorul şi victima sunt încurajaţi să rezolve împreună situaţia conflicluală şi profund tramatizautâ cc s-a creat odată cu comiterea infracţiunii.

Orice „proces" dc justiţie restaurativă incepe in momentul in care infractorul recunoaşte sau, în cel mai rău caz, nu neagă comiterea infracţiunii şi işi exprimă în mud voluntar dispoziţia dc a sc întâlni cu victima. Numai după obţinerea acordului infractorului, este contactată victima pcmni ca aceasta, la rândul său. să se decidă dacă doreşle să se întâlnească cu infractorul. Aeesl mod dc aboidiire este extrem de important deoarece, dacă s-ar contacta la început victima şi s-ar obţine consimţământul acesteia, iar ulterior nu s-ar obţine consimţământul infractorului, victimele ar puica irăi un puternic sentiment dc revictimizarc datorita, in primul rând, faptului câ şi-au construit speranţe pentru rezolvarea problemelor şi au fosl respinse cu alic cuvinte infractorul ar câştiga din nou. Atât decizia infractorului, cât şi cea a victimei, trebuie sâ fie la libera alegere a acestora. Iară nici o presiune, morală sau materială, din partea mediatorului. în continuare, mediatorul va avea o serie de întâlniri separate cu victima şi cu infractorul. Rolul acestor întâlniri estc.în principal, acela de a explica părţilor cc sc unnăreşte prin procesul dc mediere infractor-victimă şi care este modul de desfăşurare a întâlnirii.

în cadrul întâlnirii iniţiale cu infractorul, mediatorul caută, in primul rând sâ stabilească o punte de încredere şi credibilitate, care să facă infractorul să fie cât mai sincer şi deschis în cadrul procesului ce urmează a sc desfăşura. Mediatorul urmăreşte îndeplinirea următoarelor sarcini: să asculte punctul dc vedere al infractonilui referitor la comiterea infracţiunii şi consecinţele acesteia, să înţeleagă emoţiile şi sentimentele pe care acesta Ic încearcă, să ofere informaţii şi să răspundă întrebărilor care. cu siguranţă, nu vor fi puţine. Prin discuţiile purta in cadrul inlâlnirilor, mediatorul ajunge să cunoască şi să înţeleagă realităţile năuc dc mirador, iar acesta reuşeşte să işi ventileze emoţiile şi sentimentele astfel încât să dobândească un lol mat puternic sentiment dc încredere şi siguranţă. în urma întâlnirilor, infractonil trebuie să fie informai despre natura şi rolul programului dc mediere. despre relaţia aeesiuia eu sisleninl de justiţie, despre drepturile sale şi despre resursele şi opţiunile pc care lc are la dispoziţie, Există o marc probabilitate ea infractorul să ceară diferite informaţii despre victimă şi atitudinea acesteia. Este interzis ca mediatorul să ofere informaţii fără acordul prealabil al victimei. La dorinţa infractonilui. sau in urma consideraţiilor mediatorului se pot desfăşura mai multe asemenea întâlniri, atâtea câte sc consideră necesare peniru ea. în final, infractorul să dorească sincer să sc întâlnească cu victima şi să ii fie foarte clare riscuriţor şi beneficiile participării la întâlnirea dc mediere.

in paralel, dar numai după cc a obţinut acordul infractorului dc a participa la întâlnirea de mediere, mediatorul sc întâlneşte cu victima. Această întâlnire trebuie, in principiu, să se dcslaşoare acasă la victimă, cu excepţia cazurilor iu care victima propune un loc dc întâlnire, in loate cazurile victima este cea care decide asupra locului şi momentului pc care Ic consideră convenabile peniru a se întâlni cu mediatorul. Scopul acestei întâlniri este dc a stabili o relaţie de credibilitate şi încredere astfel încât victima să sc simtă cât mai în siguranţă in derularea întregului proces de mediere. Identic cu cele prezentate mai sus, mediatorul are sarcina să asculte punctul de vedere al victimei referitor la comiterea infracţiunii, sâ înţeleagă consecinţele acesteia asupra vieţii victimei, să cunoască emoţiile şi sentimente pc care Ic trăicşic victima, să ofere informaţii şi să răspundă întrebărilor care frământa victima. Mediatorul trebuie sâ ofere victimei informaţii referitoare la rolul programului de mediere, la modul dc desfăşurare **a** întâlnirii propriu-zise, la participanţi şi orice alte informaţii solicitate dc victimă. Este foarte probabil ca aceasta sâ solicite infonna(ii referitoare la infractor: esle interzis mediatorului a oferi asemenea informaţii tară acordul prealabil al infractorului. Victima trebuie ajutată să îşi ventileze emoţiile şi sentimentele şi să simtă câ ca reprezintă o prioritate in acest sens, mediatorul ircbiiic să ofere victimei

Tudorcl Buloi
Inuna-Tcodora Buloi

dobândirii unei abilităţi soeiale care să-i ajule pe viitor să evite situaţiile dc criză, sau să le rezolve într-o manieră pozitivă, benefică tuturor părţilor implicate. Atât răul câl şi binele sc învaţă! Totul depinde dc modelul educaţional avut la dispoziţie atunci când a fost mai mare nevoie.

Se cerc cu necesitate extinderea vocabularului execuţional penal, iar instituţia care trebuie să grăbească şi să susţină în permanenţă acest proces, fiind direct interesată si responsabilă este Administraţia Naţională a Penitenciarelor.

---

posibilitatea de a alege locul şi momentul întâlnirii cu condiţia să nu existe alte impedimente obiective care să oblige la un anumit loc şi o anumită oră -. să decidă dacă întâlnirea va începe eu povestea sa sau dacă vrea să înceapă infraclorul, dacă doreşte participarea unor anumite persoane oficiale etc. Totodată, mediatorul trebuie să asigure victima că poate întrerupe oricând întâlnirea, dacă nu sc simte in siguranţă sau dacă încearcă un sentiment de revictimizare.
în momentul în care mediatorul constată că atât victima, cât şi infractorul sunt deplin pregătiţi peniru a se putea întâlni, va face preparativele necesare şi va informa părţile asupra locului şi orei de începere.
întâlnirea propriu-zisă începe en reamintirea dc căirc mediator a regulilor dc desfăşurare care trebuie respectate dc toţi participanţii. în încheierea introducerii, mediatorul prezintă faptele aşa cum sunt ele cuprinse în actele oficiale rechizitoriu, sentinţă etc. dupa care dă cuvântul victimei sau infractorului aşa cum s-a stabilit in întâlnirile prealabile - peniru a-şi expune punctul dc vedere. Acest lucru se petrece sub formă narativă, cealaltă parte ascultând f3râ să intervină. După epuizarea fazei narative, mediatorul va încuraja dialogul dintre părţi şi va permite intervenţiile - directe sau indirecte ale celorlalţi participanţi. Atât faza narativă, cât şi cea dc dialog trebuie să beneficieze de o durată nclimiiată în timp: pauzele şi momentele de tâecre trebuie respectate şi trebuie lăsat timp suficient exprimării părerilor sau derulării dialogului, cu condiţia ca acesta să nu degenereze Oricare dinlre părţi poate solicita şi obţine întreruperea întâlnii ii dacă va considera eS nu este în siguranţă sau că această întâlnire nu îşi mai are rosUtl. Mediatorul nu poate întrerupe întâlnirea decât dacă există riscul ca discuţiile să degenereze în violenţă şi. in acest caz. va discula din nou separat cu cele două părţi. Dacă acestea doresc să continue dialogul, dorinţa lor trebuie salisfăcuiu. dar numai după ce mediatului îşi ia toate măsurile pentru desfăşurarea întâlnirii în condiţii de siguranţă.
la dorinţa uncia sau ambelor părţi, concluziile şi rezultatele întâlnirii dc mediere pot fi cuprinse într-o înţelegere scrisă, astfel ineât întâlnirea sâ primească o şi mai mare încărcălură morală prin încheierea unui act. Copii ale documentului se renii! pârtilor, mediatorului şi. după caz. judecătorului sau procurorului.
După cum sc poate observa, schema de destSşiirarc a procesului esle dcsml dc simplă. Infractorul îşi asumă responsabilitatea acţiunilor şi conştientizează consecinţele produse asupra celor (lin jurul său apropiaţi sau străini. Acest fapt sc petrece dc faţă cu familia sa şi cu persoanele, la începui total necunoscute, care vin in sprijinul victimei. Relaţia infractor-viclimă. la început couflictuală şi tensională sc modifici! în timpul procesului, alunei când infractonil ia aci direct dc sentimentele victimei, iar aceasta din urmă realizează dorinţa infractonilui dc a căuta iertarea pentru faptele sale şi de a găsi soluţii pentru comportamentul viitor. Centrul dc greutate al relaţiei sc deplasează astfel de la o iniţială blamare **a** infractonilui spre dorinţa viclimci, infractonilui şi comunităţii de a găsi soluţii pentru viitor. Schimbul de opinii, dc infonnaţii, cunoaşterea mai bună a unuia de către celălalt, acceptarea responsabilităţii şi a obligaţiei morale dc reparare a răului tăcui, permit părţilor să considere infracţiunea ca un fapt aparţinând trecutului şi să-şi concentreze atenţia asupra consecinţelor pe care le va avea pe viitor de înfruntat, de aceaslă dală. infractonil, şi a beneficiilor care pot apărea peniru viciimă şi comunitate. O consecinţă logică a acestei acţiuni este conştientizarea dc către infi-aelor a fapnilui că ajutarea victimei şi a comunităţii im reprezintă un act dc slăbiciune, ci o dovadă dc umanism şi că este nu numai in beneficiul acestora, ci şt al propriei persoane.
In unna „procesului" dc justiţie rcstauralivă infractorul trage multe şi profunde învăţăminte din „confruntarea" directă cu victima. Pus faţă în lâ|ă cu o victimă plină dc mânie pcntni toi ceea ce s-a întâmplat, orice infractor „normal" trăicşic un sentiment de jenă Faptul că întâlnirea are loc în prezenţa familiei sale şi a
multor persoane slrăinc face ca acest sentiment dc jenă să se transforme într-un sentiment dc ruşine. Iar acest Sentiment dc ruşine reprezintă primul pas pc calci „restaurării"', pe calea unei evolu|ii pozitive in procesul dc reintegram socială a infractoniliii. Mulţi dintre infractorii care au trăit experienţa unor astfel dc întâlniri - acolo unde acestea se practică pc o scară lot mai largă au afirmat că preferau să nu **fie** „obligaţi*" să facă faţă acestei încercări şi că era mai bine dacă .judecătorul s-ar fi ocupai singur dc problemă". Aceste întâlniri au un puternic împaci asupra infraclorilor: cuvinlclc viclimci lor. indiferent dc tonul folosii, consecinţele faptei comise Ic explodează în faţă. iar ei sunt obligaţi să accepte această confruntare şi sâ-si asume direct şi dc faţă cu martori responsabilitatea pentru fapta comisă. Pe acest gen se clădeşte ulterior întregul eşafodaj al rcintc'Krării sociale
Practicile specifice conceptului dc justiţie restauralivâ
Pc plan mondial sunt puse în aplicare o diversitate de practici născule în baza principiilor acestui nou concept, dar **se** poale stabili un set dc practici care sunt comune, fiind utilizate cu succes peste tot in lume-,
a - Medierea directă \ iclimă Inhador - reprezintă modelul clasic dc „proces reslaurativ". în care victima şi infractorul sc întâlnesc Taţă in faţă. în prezenţa unui mediator. Este cea mai delicată metodă de abordare, mcdiatonil necesitând aptitudini deosebite pentm pregătirea şi desfăşurarea întâlnirii. Concluziile la care ajung, de comun acord, părţile participante fac cel mai adesea obiceiul unei înţelegeri scrise.
b - Medierea indirectă Victimă/lnfra.tor esle 6 metodă folosită în cazurile în care una dintre părţi, cu loaic că îşi afirmă dorinţa dc a participa la aclivilalc restaurativă. are motive temeinice sâ evite întâlnirea directă. în acest caz. mcdiatonil alege o ..navetă" ca mesager înlre victimă şi infractor, fie propune şi supraveghează desfăşurarea unei corespondenţe între părţile implicate.
c întâlniri Familiale Victimă/Infractor sunt caracterizate dc o deosebit dc puternică încărcătură emoţională şi moralizatoare, in acest tip de întâlniri, victima şi infractorul sunt însoţiţi dc familiile acestora şi dc alte persoane apropiate afectate indirect dc comiterea infracţiunii, care iau atitudine şi îşi exprimă punctele dc vedere referitor la situaţia creeată. ŀµ aceste întâlniri, alături dc medialon pot participa şi profesionişti din domeniul justifici penale.
d întâlniri Comunitare Victimă/Infractor - acest lip dc întâlniri sunt cele mai apropiate dc practicile ancestrale care fundamentează conccplul modern dc justiţie restaurativă: întreaga comunitate poate participa, alături de victimă, infractor şi familiile acestora, la găsirea celor mai adecvate soluţii pentm îndepărterca cauzelor care au condus la comiterea infracţiunii şi la rezolvarea consecinţelor provocate de aceasta situaţie, inlâlnirile sunt conduse. în general, dc mediator, dar există multe practici Iii care acestea sunt conduse chiar de un judecător.
e - Grupuri Victimc/lnfraclori - această metoda este utilizată îu cazul in care infractorii nu au fost descoperiţi sau dacă una dintre părţi refuză să participe la orice fel de acţiune restaurativă. în asemenea situaţii formează grupuii care suni constituite din infractori şi victime care nu au o legătură directă dar care au comis sau au suferit acelaşi tip de infracţiune. Este o metodă prin care se reuşeşte o ventilare a sentimentelor şi sc ob|ine stabilitatea emoţională necesară recuperării.
f- Mediere Surogat Victimă/Infractor există cazuri în care una dinlre părţi refuză participarea la o acţiune restauralivâ. iar cealaltă esle prea timidă sau vulnerabilă pentru a participa la o întâlnire dc grup. în aceste situaţii sc asigură o întâlnire fată în faţă dar se face apel la o victimă sau un infractor surogat - o persoană care a suferii sau a comis acelaşi tip de infracţiune şi se află în aceeaşi situaţie de refuz sau vulnerabilitate.

Trebuie găsite noi modalităţi privind regimul de executare a sancţiunilor penale şi a tratamentului aplicat deţinuţilor, care să răspundă cât mai eficient cerinţelor impuse dc orientările penale moderne:

- Executarea sancţiunii fără **a** rupe, pe cat posibil, legăturile sociale ale individului (în semilibertate, sau chiar direct in libertate);
- Activarea cât mai puternică a procesului dc pregătire a condamnaţilor pentru reîntoarcerea lor în societate, pentru a duce o viaţă cu respectarea legilor şi a se îndepărta toi mai mult de spectrul recidivei.

Sistemul execuţional penal trebuie să-şi aducă contribuţia la împlinirea unuia dintre cele mai incitante aspecte ale existentei umane: educaţia binelui!

Chiar dacă prezentarea dc mai sus este scurtă, cred că se poale obţine imaginea diversilăţii şi multitudinii de practici care pol fi imaginate şi utilizate pentru a niiţine rezultate care să satisfacă victimele şi comunitatea si care să aibă efectul moralizam atât dc necesar asupra infraclorilor. In evoluţia sa. conceptul dc justiţie restaurativă nu se rezumă la aplicarea acestor practici specifice, **e i** s-a dezvoltai cuprinzând s> nieiodcle tradiţionale ale justiţiei penale, cu deosebirea că impune şi urmăreşte alineerea unor rezullatc cu adevărat restaurative. în acest sens, au fost reconsiderate scopurile pentru care se impun şi modalităţile prin care se aplică compensaţiile financiare/materiale, repararea directa sau simbolici a pagubelor, munca in folosul victimelor sau a comunităţii, planurile dc acţiune pentru obţinerea modificărilor comportamentale în viaţa infractorilor. Dc asemenea, practicile restaurative. atâl cele specifice câl şi cele cu scop icstaurativ, suni folosite iu orice moment al „circuitului penal": poliţie, parchet, instanţă dc judecată, iu timpul executării pedepsei. în perioada dinaintea punerii in libcrlatc a deţinutului şi chiar şi in perioada posi-pcnală.

Au fosi scrise lomuri întregi si vor mai fi încă multe scrise pentm a analiza si îmbunătăţi conţinutul teoretic şi practic al acestui concept astfel încât voi încerca doar o rezumare a opticii restaurative:

Esenţa infracţiunii o reprezintă agivsiunca SW râul produs: victimelor, comunităţii ţi infractorilor

Scopul justiţiei este de a identifica nevoile şi de a oferi a ..vindecare a rănilor" produse victimelor comunităţii, infractorilor şi İX'Uiţiilor dintre aceste părţi.

Derularea procesului de infăpmiiv a actului de justiţie implică activ victimele, infractorii şi comunitatea in găsirea soluţiilor şi maximizează schimbul de informaţii intre cele trei părţi.

Tuturor părţilor li se oferă posibiltialea peniru a-şi exprima emoţiile şi sentimentele şi a conştientiza fapta şi consecinţele acesteia, a decide cc trebuie făcut pentru ..a îndrepta lucrurile" şi a discuta despre intenţiile şi com/tortamenlete viitoare.

înţelesul restauraliv al ivsponsabUităţii recunoaşte că agresiunea creează obligaţii: obligaţia principală este a infractorilor /w/i/n/ ***u conştientiza consecinţele şi a-şi asuma responsabilitatea răului produs victimei - dar şi societatea este responsabilă faţă de victimă şi ţaţă dc infractori.***

Totul se reduce ta a face pace in vieţile şi lumile noastre. Acest lucru nu necesită o modificare a naturii umane ci doar de o recunoaştere că absolut toţi. indiferent de pmvenienţă sau de comportamentul afişat la w: moment dat, suntem caracterizaţi şi de o latură bună şi că putem în orice moment iveaualiza energiile dinspn violenţă înspre blândeţe.

învăţăm să respectăm dacă suntem respectaţi şi nu dacă suntem trataţi fără pic dc respect. O justiţie care vindeci **este** o justiţie care respectă.

în concluzie, cc aşteaptă cu adevărat societatea dc la actul de justiţie şi dc la pedeapsă? Ţoală lumea este dc acord că scopul urmărit este acela de a ii tace pe infractori să înţeleagă gravitatea acţiunii întreprinse şi să reducu riscul ca aceştia să recidiveze. Dorim ca. in şi prin executarea pedepsei, infractorii să înveţe să facă alegeri corecte şi cinstite în viaţă, să dobândească sentimentul de valoare personală dat de unicitatea şi ircpctabilitatea fiinţe, umane, să recunoască şi să respecte faptul că şi cei din junii lor au aceleaşi drepturi şi libertăţi care nu trebuie încălcate, să conştientizeze consecinţele grave, directe sau indirecte, pe care actul infracţional Ic are asupra unc multitudini dc persoane - victima şi familia acesteia, propria persoană şi propria familie, comunitatea în ansamblu ci , să înţeleagă şi să înveţe că a-ţi păsa dc ceilalţi şt a-i respecta nu reprezintă un semn de slăbiciune ci unul de forţă, să înveţe să îşi asume responsabilitatea propriilor acţiuni, sâ îşi dezvolte acele aptitudini şi abilităţi care sâ i ajute să ducă o viaţă normală, cu respectarea legilor, in societatea liberă. Oare nu acestea sunt adevăratele scopur. ale pedepsei? Pedepsim doar pentru a creca suferinţă fizică şi morală sau pentru a încerca să şi responsabilizâm să demonstreze respect pentru propria persoană **î**'i implicit, pentm cei din jur? Dar ce reuşim să realizăm? Ncfiinti o caracteristici specifică doar sistemului pcruteitciar românesc, îmi permit să citez o prezentare tăcută de dl Dcnna Challen. judecător în Wisconsin, S.U.A.:

., Vrem ca ei să aibă stimă şi valorizare de sine...
Aşa că Ic distrugem stima de sine. Vrem ca ei să fie responsabili...
Aşa că le luăm orice responsabilitate, Vrem ca ei să fie parte a cominulăţii...
Aşa că îi izolăm de comunitate. Vrem ca ei să gândească pozitiv şi constructiv...
Aşa că îi înjosim şi îi facem nefolositori. Vrem ca ei să nu fie violenţi...
Aşa că îi punem într-un loc unde sunt înconjuraţi dc violenţă. Vrem ca ei să fie oameni blânzi St iubitori...
Aşa că îi supunem urii şi cruzimii. Vrem ca ei să nu mai fie nişte duri...
Aşa că îi punem acolo unde numai durii sunt respectaţi. Vrem să nu se mai întovărăşească cu rataţii...
Aşa că punem toţi rataţii sub acelaşi acoperiş. Vrem ca ei să nu ne mai exploateze...
Aşa că îi punem acolo unde toţi se exploatează unii JK alţii. Vrem ca ei să-şi controleze propriile vieţi şi probleme, să nu mai fie paraziţi...
Aşa că îi facem să devină total dependenţi de noi."

Justiţia Kcslaiirntivă iu sistemul penitenciar

Asemenea tuturor sistemelor penitenciare de pc plan mondial, nici în România închisorile incâ nu au reuşit sâ îşi demonstreze eficienţa pc care societatea o aşteaplâ dc la ele. numărul rccidivişlilor crescând in mod constant: la 30 iunie 2000 în penitenciarele româneşti exista un proccnl dc recidivişti dc 39,61%, dar logica nc obligă ca la acest procent să adăugăm şi pe cei au antecedente penale (18,05%), ajungând astfel la rezultatul câ 57.66% dintre deţinuţii au avut contact. într-un fel sau altul, cu sistemul dc justiţie penală, faţă dc 30%, respectiv 49% in anul 1995.

Similar cu principiile şi modelele aplicate pe plan mondial în anumite etape ale procesului penal, şi în interiorul locurilor dc deţinere utilizarea modelului de justiţie restaurativă implică nevoia dc a restaura relaţia dinlre victimă, infractor şi comunitate, a cărei natură şi stabilitate a fost cel puţin „deranjată" prin comiterea infracţiunii. Introducerea principiilor şi practicilor justiţiei restaurative în modul dc organizare şi funcţionare a aşezămintelor penitenciare reprezintă un ideal al întregii mişcări mondiale crecată pentru susţinerea implementării noului concept in sistemele de justiţie penală. Un ideal, deoarece acest fapt înseamnă că în interiorul uncia dintre cele mai stricte insliniţii sc va produce o reorientarc a culturii penale spre rezolvarea tuturor stărilor conflicmalc prin comunicare şi consultare înlrc părţi, cc luarea în considerare a nevoilor şi aşteptările acestora. Acest pas înseamnă foarte mult atât pentru societate şi sistemul justiţiei penale în ansamblu - aşa cum am văzul din prezentarea conceptului de justiţie restaurativă - dar şi pentru instituţia penitenciară, deoarece aplicarea acestor noi principii şi metode nu sc adresează doar iriadei victimă infractor - comunitate, ci şi relaţiilor stabilite între personalul penitenciar şi deţinuţi şi relaţiile profesionale şi personale dintre lucrătorii din penitenciar.

Folosind un model dc justiţie restauralivâ vom putea utiliza perioada privativă dc libertate pentru a oferi posibilitatea confruntării deţinutului cu consecinţele acţiunilor sale astfel încât acesta să îşi asume responsabilitatea alâl pentru cl. cât şi faţă de victimă şi comunitate. Acest lucru înseamnă şi implicarea deţinutului, ori dc câte ori esle posibil. în acţiuni directe

Va trebui să respectăm la nesfârşit alîrmaiia făcută de criminologul canadian Irvin Wallcr in cadrul celui de-al Xl-lea Congres al Socictă|ii Internationale dc Criminologie (Budapesta, 1993): „E timpul să nu mai omoram crocodilii! A venit momentul să asanăm mlaştina!"

9.5.**1.** Noi direefii în perfecţionarea regimului pedepselor. Sistemul probaţiunii în România

Instituţia probaţiunii, ce sc află actualmente în atenţia Ministerului Justiţiei, sugerează câteva modalităţi dc rezolvare a problemei supraaglomerării penitenciarelor din România, promovează o manieră integrativă de lucru cu infractorii care prezintă un pericol scăzut, de eficienţă scăzută faţă dc modalităţile clasice din sistemul nostru penal.

Aşadar, probaţiunea este o instituţie care are originea în spaţiul anglo-saxon dar care a fost preluată şi adaptată şi de ţări ca: Franţa, Belgia, S.U.A., Germania şi, mai nou. Ucraina şi Jamaica.

Serviciul dc probaţiune a fost iniţiat încă din secolul trecui de către organizaţiile filantropice de pe lângă Biserica Anglicană. în 1907 acest sistem este legalizat printr-un act normativ numit „Probation of Offcndcrs Act", care oferea magistraţilor autoritatea de a numi şi angaja ofiţeri de probaţiune pc lângă instanţe[10].

In România, probaţiunea a fost concepută ca o activitate de reducere a cazurilor dc condamnare la pedeapsa închisorii şi de mărire a eficienţei acţiunilor dc resocializare, abia dc la sfârşitul anului 1996.

---

pentru a oferi victimei şi comunităţii repararea răului produs. Obiectivul principal îl constituie ajutarea deţinutului să îşi abandoneze rolul sân pasiv.

Acest obiectiv este deosebit dc important deoarece un lucru este evident în contextul pcnilcnciar actual: *Jnchisorile încurajează negarea şi permit lifractorilor să-şi impărtăşească unii altora negarea. Negarea in grup dă jortă. 'întăreşte. In acest cadru remuscârile fi bunăvoinţa sunt virtual inexistente în schimb, un sistem care permite victimei să-şi exprime durerea resim'ită personalizează infracţiunea si obligă infractorul să asculte şi să conştientizeze. Negarea este dificilă fi acceptarea responsabilităţii e singura posibilitate logică. Infractorul înţelege şi conştientizează direct, in modpanicipativ. consecinţele /aptelor sale şi nu prin intermediul unei bucăţi de hârtie, fie ea proces-verbal sau rechizitoriu, sau a unei lerle //ersoane".* (Hclcn Bowen - .Justiţie Restaurativă - TcmC şi Practici Contemporane").

Câteva din avantajele oferite dc accaslă nouă abordare sunt evidente din rezultatele intermediare ale experimentelor aflate încă în faze iniţiale dc desfăşurare în acest moment la nivel european, respectiv în sistemele penitenciare din Belgia şi Anglia, singurele earc au trecut la implementarea conceptului de justiţie restaurativă în executarea pedepselor cu privare dc libertate

1 - Dezvoltarea în interiorul închisorilor a unei culturi bazate pc rcspccl, prin dezvoltarea strucrurilor

pentru o consultare cficicnlă între diferitele servicii ale penitenciarelor şi sensibilizarea tot mai polemică a personalului pcnilcnciar faţă dc principiile justiţiei restaurative.

2 Oferirea posibilităţii de comunicare directă sau indirectă înlrc infractori şi victime prin:

a) stabilirea unor structuri consultative intre serviciile interne şi cele externe:

b) conştientizarea şi sensibilizarea deţinuţilor faţă dc problemele victimelor şi faţă de conceptul dcjiislitie restaurativă:

c) conştientizarea şi sensibilizarea victimelor şi comunităţilor faţă de problemele infraclorilor, dc rolul pedepselor privative de libertate şi faţă de conceptul dc justiţie restaurativă.

Pentru a putea stabili modul şi domeniile in care principiile şi practicile Specifice justiţiei restaurative pot fi aplicata iu interiorul sistemului penitenciar trebuie, înainte de toalc. să definim scopul privării dc libertate, intr-adevâr, scopul principal al privării de libertate a infractorilor esle acela de a proleja comunitatea dc acţiunile acestora. Dar această protecţie nu înseamnă doar una pc termen scurt (separarea, izolarea infractorului intr-o situaţie penitenciară), ci in special o proiecţie pc termen lung. care nu poale ti atinsă decâl printr-o eficientă reintegrare socială. Acest lucru iuscamnâ acţiuni care să ajute infractoml sâ se decidă să nu mai recidiveze şi sâ

ducă o viaţă cu respectarea legilor, in penitenciare, programele adresate resocializârii se bazează dc cele mai multe ori numai pc eforturile şi energia unui foarte nuc, mult prea nuc număr dc persoane. Aceasta se întâmplă în pofida Regulii 65 din Standardele Minime pentru Tratamentul Deţinuţilor (O.N.U., 1984) unde sc afirmă că:

..Tratamentul persoanelor condamnate la închisoare sau la măsuri similare trebuie să aibă ca obiectiv, alăt căi permite durata sentinţei, sădirea in acestea a dorinţei de a duce o viată cu respectarea legilor după punerea in libertate şi a-i învăţa cum să fiică acesl lucru. Tratamentul trebuie să încurajeze respectul de sine şi să Ic dezvolte simţul responsabilităţii".

Acest aspect primeşte o nouă dimensiune prin aplicarea principiilor justiţiei restaurative în instituţiile penitenciare, fapt care ar conduce la o eficicnlizarc a programelor desfăşurate în perspectiva resocializârii deţinuţilor. Cum poate fi atins acest obiectiv?

in primul rând este nevoie dc elaborarea unei strategii naţionale în care prioritatea să o reprezinte schimbarea mentalităţii prevalente în instituţiile noastre, datorată in marc parte faptului că închisoarea, în mod tradiţional, este percepută ca o instituţie care trebuie să aibă un control total, fizic şi psihic, asupra tuturor acelora care trăiesc sau muncesc perioade mai lungi sau mai scurte dc timp iu interiorul zidurilor. Din păcate, aceasta nu este numai percepţia „societăţii libere", ci şi a personalului propriu. Schimbarea mentalităţii trebuie să înceapă cu acceptarea realităţii că deţinuţii sunt persoane care sc află doar pentru moment în custodia noastră, că orice om poate greşi, dar şi că orice om poartă în cl o sământă dc bunătate şi sc poate schimba, că pedeapsa privativă dc libertate nu înseamnă altceva decât privare dc libertate şi că penitenciarele sunt instituţii sociale menite să construiască personalităţi şi caractere care să fie folositoare societăţii după momentul punerii în libertate.

Pentru realizarea acestei schimbări trebuie pornit de la introducerea în programele dc învăţământ - atât ale Şcolii Naţionale dc Administraţie Penitenciară, cât şi în cadrul pregătirii periodice a personalului - a unei noi materii care să ofere posibilitatea acumulării dc cunoştinţe teoretice şi practice în domeniul justiţiei restaurative.

Pregătirea personalului nostru în această direcţie trebuie dublată dc aplicarea principiilor justiţiei restaurative in activitatea cotidiană desfăşurată cu deţinuţii, fapt pentru care aceste principii trebuie sâ se regăsească atât în reglementările privind aplicarea regimului penitenciar, cat şi în atitudinea adoptată dc toate cadrele, indiferent de funcţie sau loc dc muncă. în timpul excciilării serviciului, in acest fel. fiecare lucrător de penitenciar va reprezenta un model educaţional pozitiv pentru deţinuţii cu care lucrează, asigurându-sc prelungirea intervenţiilor socio-educative specializate şi după terminarea orelor alocate acestor activităţi prin crecarea şi menţinerea in permanenţă a unui climat restaurativ în întreg spaţiul dc deţinere, pe întreaga durată a unei zile. în acest sens, consider că este necesară formarea câte unui lucrător dc penitenciar in fiecare instituţie care să deţină calitatea dc consultant al directorului/comandantului dc penitenciar pentru aplicarea conceptului şi utilizarea practicilor justiţiei restaurative. Acest cadru, membm al serviciului/biroului socio-cducativ din unitatea respectivă va putea, pc lângă calitatea de consultant, să deţină funcţia dc mediator al conflictelor care apar intre deţinuţi, intre aceştia şi lucrătorii dc penitenciar sau chiar intre lucrătorii din penitenciar şi, cu atât mai important, în situaţii de criză: revolte individuale sau de grup, luări dc ostaleei etc.

Un al doilea pas îl reprezintă elaborarea şi desfăşurarea de activităţi prin care să sc caute obţinerea unor rezultate restaurative. Asemenea rezultate se concretizează prin:

a) asumarea sincera a responsabilităţii pcnlru acţiunile trecute, dar mai ales pentru cele viitoare:

b) ruşine pentru acte sau acţiuni care contravin normelor si valorilor sociale;

c) compasiune pentru victimă şi dorinţa dc a îndrepta, moral sau material, răul produs;

d) adoptarea unui comportament pro-soeial ncdisimulut;

e) dorinţa dc reconciliere cu victima şi cei apropiaţi acesteia;

0 reconcilierea cu propria familie şi cu societatea în ansamblul acesteia.

Aceste rezultate pot fi obţinute fie prin utilizarea metodelor specifice conceptului de justiţie restaurativă, fie prin adaptarea la noile cerinţe n metodelor utilizate în intervenţiile socio-cducalive, urmărind cu prioritate obţinerea de efecte restaurative. Printre acestea pot fi enumerate, fără o prezentare limitativă:

- medierea infractor-victimă;
- grupuri dc reconciliere familială;
- grupuri dc reconciliere comunitară;
- comunitatea terapeutică in spaţiul dc deţinere;
- consiliere individuala şi de grup;
- munca în folosul victimelor:
- programe educaţionale în domeniul relaţionalii şi comunicării:

Proiectul de lege privind probaţiunea cuprinde dispoziţii referitoare la principiile şi obiectivele acesteia, organizarea sistemului, activitatea serviciilor specializate de probaţiune ce pot fi dispuse de organele de urmărire penală sau instanţele dc judecată.

Acest proiect de lege, acceptat de Ministerul Justiţiei şi trimis la Consiliul Europei, va fi dezbătut în Parlamentul României în perioada imediat următoare pentru a sc creea cât mai curând cadrul legal necesar pentru această activitate.

Pentru a înţelege şi mai bine cc conţine în sine conceptul dc probaţiune voi cita definiţia data de doamna M. Tomic-Malie şi a dlui D. Kallogcropoulos în lucrarea „Probaţiunea în

Europa", editată de Consiliul Europei în iunie 1981[11]: „Probaţiunea este o modalitate de penalizare cu fundament socio-pedagogic, caracterizată printr-o combinaţie între supraveghere şi asistenţă. Ea este aplicată în regim de libertate delincvenţilor selecţionaţi în funcţie de personalitatea lorcriminologică şi dc receptivitatea lor în raport cu regimul, scopul principal fiind acela de a oferi subiectului posibilitatea dc a-şi modifica atitudinea fa|ă de viaţa in societate şi dc a reintegra în mediul social, la libera sa dorinţă şi lără riscul de a încălca din nou o normă penală."

0.5.2. Scurtă prezentare a instituţiei probaţiunii

Dicţionarul „Oxford Concise" oferă mai multe sensuri cuvântului „probation", însă cele mai apropiate dc sensul pc care îl vom studia noi sunt următoarele două:

- Un proces uriaş sau o perioadă dc testare a caracterului sau abilităţilor unei persoane într-un anumit scop;
- Un sistem de supervizare şi monitorizare a comportamentelor unor infractori ncpcriculoşi ca alternativă la închisoare.

Scopul instituţiei probaţiunii este de a realiza o mai bună resocializarc şi reintegrare a infractorilor în societate, incluzând într-o abordare pragmatică teoriile, metodele şi tehnicile ştiinţifice din psihologie, sociologie, criminologie, penologie.

în cadrul instanţelor trebuie să existe un ofiţer sau un consilier de probaţiune. Acesta are două posibilităţi:

a) Să supervizeze şi să reabiliteze infractorul în comunitate;
b) Să ofere instanţei informaţii de natură psihologică, sociologică şi criminologică despre infractori, propunând măsuri de recuperare a acestora.

Aceste măsuri dc recuperare socială a infraclorilor au la bază un sludiu individualizai asupra delincventului, studiu ce cuprinde:

- Analiza infracţiunii;
- Evaluarea psiho-socială a infractorului: cunoaşterea antecedentelor comportamentale:
- Plasarea în context structural, cultural şi biografic a infracţiunii, identificare.: motivelor, cauzelor posibile, intenţiei, nevoilor, a posibilităţilor dc alegere;
- Identificarea atitudinii faţă dc infracţiune:
- Evaluarea riscului pc care infractorul îl prezintă pentru comunitate.

Avându-sc în vedere efectele dc amplificare a conduitei infracţionale pc care le are încarcerarea, precum şi potenţialul dc încurajare şi susţinere a schimbării acestei conduite pe care îl arc comunitatea, dc cele mai multe ori ofiţerul de probaţiune propune măsuri nor,-custodialc comunitare.

Este important să sc înţeleagă că ofiţerul de probaţiune nu apără şi nici nu acuză în cadnr" procesului penal, ci doar vine cu o altă perspectivă, ştiinţific obiectivă, care il ajută pe judecător să pronunţe o sentinţă adecvată.

Activitatea de probaţiune urmăreşte:

- Maximizarea auto-delerminării individuale a infractorului şi asumarea obligat::! şi responsabilităţilor cc decurg de aici;
- Uiilizarca minimală a penalităţilor şi a instituţiilor de excluziune socială.

Serviciul de probaţiune cuprinde următoarele compartimente:

- Biroul de reprezentare în faţa instanţei;
- Biroul de probaţiune din penitenciar;
- Centrul dc probaţiune;

- Centrul comunitar[12].

în cazul în care judecătorul. în urma studierii dosarului, consideră că infractorul nu reprezintă un pericol public ridicat şi că o pedeapsă alternativă poate fi mai eficientă, solicită ofiţerului de probaţiune din cadrul Biroului de Reprezentare un raport numir Raport Prc-scntcnţial.

Acest raport este întocmit de ofiţerul dc probaţiune după ce a intervievat cel puţin o dată infractorul, familia sa, victima, reprezentantul şcolii sau a locului de muncă şi, eventual, vecinii sau pe oricine poate oferi informaţiile relevante despre infractori.

în partea finală a acestui raport, ofiţerul dc probaţiune propune o măsură de resocializarc a infractorului care poate fi:

- Ordin de supervizare;
- Ordin de muncă în folos comunitar;
- închisoarea.

Ordinul dc supervizare constă în obligarea infractorului de a întâlni periodic ofiţerul dc probaţiune şi dc a pune în discuţie eventualele dificultăţi dc adaptare pe care le întâmpină. Dc asemenea, mai trebuie să-1 înştiinţeze pc ofiţerul de probaţiune dc fiecare dată când apar schimbări dc locuinţă sau de loc dc muncă.

Ordinul dc probaţiune adaugă noi obligaţii la cele dc mai sus, printre care, unele sunt dc DI din terapeutic:

- Să urmeze anumite programe dc grup sau individuale ca: alcoolicii anonimi, dezvoltarea abilităţilor sociale, programe de restructurare cognitivă, dezvoltarea autocontrolului;

- programe pentru control temperamental şi rezolvarea conflictelor; " programe dc alfabetizare, şcolarizare şi calificare profesionala:
- programe pentru ridicarea nivelului dc cultura şi educaţie morali;
- planificarea executării pedepsei cu participarea directă şi activă a deţinuţilor;
- programe speciale dc pregătire pentru punerea în libertate, cu participarea activă a deţinutului, a familiei şi a comunităţii în care acesta sc va reîntoarce.

Adoptarea metodelor de lucru specifice justiţiei restaurative. adaptarea metodelor deja tradiţionale pentru a obţine rezultate restaurative. implicarea activă a victimelor şi comunităţilor în procesul dc rcsocializare a deţinuţilor şi deschiderea instituţiilor penitenciare spre societatea liberă - în special prin intermediul serviciilor/birourilor socio-educative - va produce cu siguranţă emulaţia necesară nu atât schimbării percepţiei pe care societatea o are referitor la instituţiile noastre, cât mai ales pentru atingerea obiectivului atât dc important reprezentat de ..reducerea riscului de recidivă printr-o eficientă reintegrare socială a infractorilor".

Un punct extrem de important îl reprezintă faptul că, indiferent cât dc profunde sunt intervenţiile socio-educative pe perioada detenţiei, rezultatele obţinute in timpul executării pedepsei ar fi total şi definitiv anulate fără o urmărire a comportamentului ulterior punerii în libertate şi fără o sprijinire a eforturilor foştilor deţinuţi dc a sc reintegra în societatea liberă. în acest sens. este absolut necesară unificarea activităţilor desfăşurate dc serviciile socio-eduealive penitenciare şi serviciile de reintegrare socială şi supraveghere. Pentru a oferi eficienţa datorită acestor intervenţii la nivelul întregii ţări şi asupra tuturor infractorilor - sau cel puţin a unei cât mai mari majorităţi a acestora, consider ca fiind importantă nu numai simpla colaborare, ci unificarea instituţională a acestor servicii.

Pentru a asigura o implementare eficientă' a conceptului de justiţie restaurativă in sistemul penitenciar românesc, propun elaborarea unui plan itaţiiiiuil dc acţiune, cu unuătoarele etape:

1 - Desfăşurarea dc programe experimentale. în 3-4 unităţi penitenciare (printre care obligatoriu un Centru de Reeducarea Minorilor), cu o durată de 6-12 luni şi care să aibă următoarele faze: a - selecţionarea şi pregătirea consultanţilor:

b - instruirea generală a lucrătorilor dc penitenciar şi specifică a membrilor serviciilor/birourilor socio-educative; c - adaptarea programelor socio-cducalivc tradiţionale;

d introducerea treptată a metodelor de lucra cu deţinuţii specifice justiţiei restaurative (în special medierea victimă-infractor şt groporile de reconciliere familială şi comunitară):

2 - Evaluarea rezultatelor obţinute în programele experimentale:

3 - Selecţionarea şi pregătirea consultanţilor in domeniul justifici restaurative pentru fiecare unitate penitenciară:

4 - Desfăşurarea de cursuri dc specialitate pentru utilizarea metodelor practice specifice conceptului dc justiţie restaurativă;

5 Introducerea justiţiei restaurative ca materie dc bază în pregătirea lucrătorilor de penitenciar;

6 - Elaborarea de propuneri legislotivc şi reglementări penitenciare bazate pe aplicarea principiilor dc justiţie restaurativă.

Punerea în aplicare a programelor experimentale nu implică resurse umana şi costuri suplimentare. Din cele prezentate mai sus sc poate observa câ, in general, activitatea serviciilor/birourilor socio-cducalivc nu sc modifică într-un mod radical. Singurul aspect dc noutate este că in fiecare serviciu/birou va trebui special pregătită o persoană, din rândul personalului existent, care sâ elaboreze programe reslauralive de intervenţie şi să pună în aplicare. în calilalc de mediatori, a practicilor specifice noului concept. Ceilalţi membri ai serviciului/ biroului socio-educativ vor desfăşura în continuare activităţile tradiţionale, eu specificaţia că se va urmări cu prioritate obţinerea unor rezultate restaurative. Deţinuţii care vor li cuprinşi in dcslâşur.irea programelor experimentale vor ti aient selecţionaţi. în baza unor criterii clare domiciliul în zonă şi participare voluntară atât a dctinunilui câl şi a victimei, comportament corespunzător etc.

Cu siguranţă că derularea unui program experimental dc justiţie restaurativă în sistemul penitenciar va avea rezultate pozitive. Iar dacă are rezultate pozitive în sistemul penitenciar, cu siguranţă rezultatele vor fi şi mai bune in momentul extinderii programului la nivelul comunităţii locale.

Un asemenea mod dc abordare a actului dc justiţie va li benefic peniru o schimbare majoră nu numai a atitudinii comunităţii faţă dc instituţiile justiţiei penale, ci şi a membrilor comunităţii unii faţă dc alţii, ajutând astfel

Iu creearca unor comunităţi mai sigure, mai interesate si mai responsabile ilc soarta „aproapelui", mai deschise spre rezolvarea comuna ■ problemelor sociale ţa mai oneste. Dacă vom avea suficienţi voin|ă sâ recunoaştem sa fiecare om arc în cl o sământă de bunătate, atunci tară îndoiala că vom reuşi să construim comunită|i în care să putem trăi in siguran|ă şi în pace unii cu alţii.

Pe plan mondial, conceptul dc justiţie restaurativă câştigă lot mai mult leton, fund aplicat cu rezultate deosebite atât în rezolvarea conflictelor, cât şi. cu precădere în ultimii ani, în procesele penale şi în executarea pedepselor.

Şi pentru Justiţia din România a venit momentul sâ-şi analizeze poziţia, atât fată dc victime cât şi faţă dc infractori, care trebuie priviţi ca fiind membri ai societăţii şi un produs al aceslcia: indiferent de fapta comisă şi de pedeapsa aplicată, mai devreme sau mai târziu aceştia sc vor întoarce in societate. Cum'.' Depinde numai dc noi, ceilalţi membri ai societăţii!

Creşterea eficienţei reacţiei sociale faţă de criminalitate - respectiv sancţiunea penală ea efect al acesteia - constă in atingerea unei finalităţi viabile. Aceaslă finalitate nu poate li, in nici un caz, eliminarea sau cxtenninarca fizica, sau excluderea socială a individului respectiv. Gândindu-nc că, prin simpla ei aplicare, o sancţiune penală duce invariabil la apariţia unor mari probleme sociale pentru individ - dintre care etichetarea ca puşcăriaş şi criminal are cfeclc iiebănuue înfăptuirea actului dc justiţie trebuie să acorde delincventului, ca fmalitalc, posibilitatea dc a duce in viilor o viaţă socială decentă şi acceptabila atât pcntni el, cât şi pentru societate, odală sancţiunea fiind executată.

în acest context. Justiţia trebuie să-şi reconsidere atitudinea faţă de triada infraclor-victimă-societate şi să-şi extindă cât mai mult posibil contactele cu comunitatea pc care o deserveşte, la rândul ci societatea fiind obligată să-şi asume responsabilitatea atâl pcntiu sancţionarea, cât şi peniru recuperarea delincventului: comunitatea joacă un rol deosebit de important în „tratarea" coiupoi;ainciitclor recunoscui ca fiind antisociale. Iu acest sens nu trebuie să nc gândim numai la sistemul execuţional penal, ci la Justiţie in ansamblul său: revenirea la Curţile cu Juri reprezintă numai un exemplu prin care s-ar produce nu numai o responsabibzare a societăţii, ci şi modificarea imaginii pe care comunităţile o au referitor la acail dc justiţie in sine.

în ceea ce priveşte aplicarea sancţiunilor, obiectul acestora nu mai trebuie sa îl constituie exclusiv fapta, ci trebuie luat in considerare delincventul ca fiinţă umană, eu o anumita personalitate, cu un comportament datorat unor cauze specifice, cu aptitudini, nevoi şi trebuinţe, cu un anumit nivel de cultură, educaţie şi calificare profesională, hi ultima instanţă,

- Să urmeze anumite tratamente medicale sau psihiatrice:
- Să nu frecventeze locuri sau spaţii publice după anumite orc.

Ordinul de muncă în folos comunitar este cel mai complex, presupunând o latură punitivă mai accentuată. Aceasta constă în efectuarea unui număr de ore de muncă neplătită în folosul comunităţii, neplătită: să curete străzi, să vopsească sau să văruiască anumite spaţii, să ofere sprijin unor asociaţii guvernamentale sau nonguvemamentalc, etc.

Tipul dc muncă la care va fi supus infractorul se alege în funcţie dc particularităţile acestuia, de nevoile şi dc aptitudinile sale, astfel încât să cuprindă şi o latură ergoterapcutică, în acelaşi timp.

în cazul în care judecătorul pronunţă cu privire la cauza care i-a fost înaintată în instanţă dc organul dc urmărire penală, o sentinţă custodială (cu privarea de libertate), responsabilităţile biroului dc probaţiune din penitenciar sunt: să organizeze programe dc terapie comportamentală, programe dc grup centrate pc diverse probleme, programe de rezistenţă la presiunea grupului şi la abuz.

încă din momentul pronunţării sentinţei custodiale, ofiţerul dc probaţiune din penitenciar, începe să-1 pregătească pe deţinut pentru eliberare prin menţinerea şi consolidarea relaţiilor acestuia cu familia şi cu toate persoanele importante pentru acesta, păstrarea locului de muncă sau găsirea unuia în momentul dc după eliberare, rezolvarea problemei locuinţei, organizarea unor cursuri de calificare a deţinuţilor.

Specific instituţiei probaţiunii este implicarea victimei în procesul dc reabilitare a infractorului în programe tip mediere şi reparaţii, între infractor şi victimă.

9.5.3. Probaţiunea în România

în perioada imediat următoare lui decembrie 1989, sistemul penitenciar din România a fost supus unor presiuni foarte puternice, venite atât din interiorul cât şi din exteriorul său.

Impactul schimbărilor sociale a fost resimţit din plin de sistemul penitenciar. Direcţia Generală a Penitenciarelor (D.G.P.) şi instituţiile aflate în subordinea acesteia, fiind deseori surprinse nepregătite în faţa afluxului dc persoane şi instituţii, care îşi ofereau serviciile pentru diversificarea activităţilor desfăşuratc cu deţinuţii.

In această conjunctură D.G.P. a reacţionat pentm a ţine pasul cu transformările alât dc profunde, constatate la toate nivelele structurale ale societăţii româneşti.

Primul pas a fost trecerea acestei instituţii în cadrul Ministerului Justiţiei. Apoi s-a trecui la angajarea unui mare număr dc persoane, din viaţa civilă - marc parte din aceştia fiind: profesori, psihologi şi asistenţi sociali - fapt care a condus la apariţia unei noi mentalităţi în ceea cc priveşte relaţiile intcrpersonale şi aplicarea tratamentului penitenciar.

Această mişcare reformatoare a fost susţinută dc multiplele vizite dc documentare făcute dc cadre dc la diferite nivele decizionale şi cxecuţionale în statele occidentale cu bogată experienţă în domeniul cxccuţional penal.

Informaţiile şi documentaţia aduse de delegaţiile care au avut contact cu alte sisteme penitenciare, au permis descoperirea unui concepi deosebit de interesant, ulii şi logic: PROBAŢIUNEA.

Prin studierea prevederilor legislaţiei penale româneşti s-a ajuns la concluzia că, în principiu, probaţiunea, aşa cum apare ea în toate ţările dreptului european continental, există prevăzută şi sc aplică în sistemul justiţiei penale din România. Ceea cc nu există sunt acele servicii specializate - Serviciile dc Probaţiune - care să pună în executare sancţiunile şi măsurile aplicate dc comunicate.

---

delincventul nu este altceva dceâi un membru al soeielâţit care, într-un anumit context socio-psihologic, a încălcat normele stabilite pentru o viaţă normali în colectivitate. Adeseori acestea suni prezentate ca „norme ale celor puternici, peniru cei slabi!". într-adevăr ele sunt norme impuse dc cei care au puterea să treacă peste greutăţile vieţii cotidieni şi care sunt aplicate celor cc nu pot singuri să facă acest lucru, norme care vor fî mereu încălcate dc cei slabi, care nu au educaţia şi aptitudinile necesare supravieţuirii şi care vor fi întotdeauna pedepsiţi. Dar cei puternici nu trebuie doar să pedepsească, ci trebuie să şi ajute.
Convingerea mea este că modul de viaţă delincvent sc învaţă, iar noi. cei care am avui „şansa" să fim educaţi peniru a duce o viaţă cu respectarea semenilor şi a legilor, suntem obligaţi din punct dc vedere moral să îi ajulăni pc cei cărora viaţa nu le-a oferit aceaslă şansă sau care nu au avui puterea să profite dc ca... Numai in acest fel vom putea demonstra că modul nostni de a 11 esle cel coreei! Numai aşa vom putea lupta pentru şi vom putea visa la atingerea idcalulnlui oricărei societăţi civilizate: reducerea, dacă nu chiar eradicarea delincventei! Ideal poate mult prea îndepărtai, dar pentru atingerea căruia merilă să facem eforturi, indiferent cât dc mari! Ce este de preferat: un individ pierdui, fizic şi/sau moral, pentru societate, sau un individ recuperat?
Pentru ca Justiţia să fie cu adevărat utilă societăţii, ca trebuie să înţeleagă care este adcvăranil său rol: nu acela dc a elimina indivizii indezirabili, ci de a recupera membrii societăţii!
Consider că peniru sistemul penal românesc, implementarea acestui nou concept ar reprezenta un pas important în direcţia alinierii la standardele europene, iar sistemul penitenciar, prin aplicarea practică a acestui concept pcnlni prima dată in România, s-ar constitui din nou iiiir-iin exponenl al reformei penale din ţara noastră
Sunt sigur ca bunătatea proverbială a poporului român - care nu a dispărut, ei a fost doar în mod voluntai estompata datorită grculăţilor întâmpinate de fiecare în pane iu aceaslă perioadă istorică - ne va ajuta sâ demonstrăm că aplicarea cu succes a acestei noi modalităţi dc abordare în justiţia penala din România nu este u utopic. Dacă vom avea suficientă voinţă să nc recunoaştem fiecare propriile greşeli şi vom găsi puterea sâ acceptăm că oricine poate cădea în păcat, dar şi tă fiecare om are în el măcar o sămânţa dc bunălaic şi că toţi avem dreptul la „încă o şansă", alunei fără îndoială că vom reuşi să construim, aşa cum preconiza Hclcn Bowen. comunităţi îu care să putem trăi în siguranţă şi in pace unui eu alţii.
BIBLIOGRAFIE: I. Braithwaiie John „Re.iioralivc .lusiice anii a Beller Kulure". Dalhoiisic Review. 2d(l). 1996; 2. Braithwaite John, Strâng Hcaircr - „Reslorulivc .liistiee - l'hilosnphy tu practice", Ashgaic Publishing Ltd.. 2000: 3. Consedine Jim „Restoratlve .lusiice - Ilealing the EITecIs of Crime", Ploughsharcs Publicalions, 1999; 4. Coiisedine Jim, Bowcn Hcllcu - **„Reslorativc Justice - Contemporan Themes and Practice".** Ploughsharcs Publicalions. 1999: 5. Crawford **Adam,** Jo **Goodcy „Integrnting a Victim Perspective «ilhin Criminal Justice".** Ashgalc **Publishing** Ltd., 2000: **6. Dcmet S., Jacqmain C.** Parcllo E. - „Le **developmcnl d'un concept de juslice restaurative dans le cadre carcera!". Univctsite** de Liegc, 2000; 7. Gheorghe Florian - **„Dinamica Penitenciară".** F.d. Oscar Prinl, 1999; 8. **Jacqmain C.** Malcmprc II. **„Oricnler PelecUtlon de la peine** vers **la reparalion".** tJnivcrsilc **de Liegc,** 2000; 9. McCold Paul, Wachtel Tcd -**„Resloralive Justice Thcorv Valialion".** malcrial prezentat la Conferinţa Internaţională **de** Justilie Restaurativă, Tubingcn. 2000: 10. Macc Anne - **„The Resloralive Prison Project",** International Centre for Prison Studios, nov. 2000; II. Orford Jim **„Psihologia Comunită(ii - Teorie şi Practică",** Ed. Oscar Prinl, 1998; 12. Paşcu Andrei **„Jusli|ic Restaurativă",** Revista dc Ştiinţă Penitenciară nr. 3/2000; 13. Stem **Vivicn - „A sin Againsl** Ihe **Fulurc-lmprisonmenl in** the **World".** Pcnguin Group, 1998: 14. Umbreit Mark S. - **„The Handbook of Victim Offcndcr Mcdialion".** Josscy-Bass Inc., 2001: 15. Van Ness Daniel W. - **„Resloralive Justice Around** the **World",** material prezentat la Congresul O.N.U.. Vicna 2000; 16. Zehr lloward **„Changing Lenses",** Herald Press. Scotldale. Pcnnsylvania, 1990; 17. *** **- „O nouă agendă pentru reforma penală",** document prezentai la Conferinţa lntcma|ională pentru Reformă Penală. 13-17.04.1999. Royal Holloway **Colegge** - elaborat dc Penal Kcform International şi International Centre for Prison Studies: 18. *•• **-„Guide for Implcmcnling Ihe** Balanced **and Resloralive Juslice** Model". U.S. Dcparlmcnl of Justice. Office of Juvenile Justice and Dclinqucncy Prcvcnlion. 1998: 19. *** **„From Resloralive Juslice** Io **Transformalive Justice". în** Law Conimision of Canada Catalogue No. JL 2-6/1999.

10 **Revista de ştiinţă** penitenciară, nr. 3-4/19%.

11 M. **Tomic** - Malic şi D. Kallogcropoulos: **„Probaţiunea in Europa".** Ed. **Consiliului Europei.** 1981

12 15. Revista de ştiinţă penitenciară, nr. 3-4/19%.

Probabilitatea şi necesitatea ca ideea creării unui Serviciu de Probaţiune în cazul Ministerului Justiţiei, a prins contur tot mai clar dc-a lungul anilor; stagiile de specializare al unor lucrători ai D.G.P. în Franţa şi Anglia, precum şi materialele informaţionale şi discuţiile purtate de aceste cadre cu reprezentanţii justiţiei şi ai administraţiei publice, au creat în final cadrul necesar demarării Programului Experimental pentru Implementarea Probaţiunii în România.

Astfel în 1996, ia naştere primul Serviciu Experimental dc Probaţiune din România la Penitenciarul Arad. Pe lângă deosebita deschidere demonstrată de conducerea acestuia şi de primirea foarte bună făcută acestei noi instituţii dc către instanţele dc judecată şi dc administraţia publică locală, a beneficiat dc sprijinul informaţional şi consilierea tehnică oferită dc instituţii de specialitate din Anglia.

Experienţa acumulată şi rezultatele pozitive obţinute în cadrul Centrului Experimental dc Probaţiune Arad au făcut ca într-un interval de timp destul dc scurt programul experimental să sc cxlindă la nivelul a încă trei judeţe - Cluj, Dâmboviţa, Vrancea - tot cu implicarea directă a personalului din cadrul instituţiilor penitenciare existente în aceste judeţe.

Toate aceste 4 centre dc probaţiune au fost constituite prin Ordine ale Ministrului Justiţiei care au la bază strategii locale de dezvoltare elaborate de specialişti care încadrează actualele servicii socio-educative din instituţiile penitenciare respective.

Pentru derularea programelor în cele mai bune condiţii, centrele experimentale au încheiat protocoale specifice ale căror părţi semnatare sunt instituţiile din teritoriu ale Ministerului Justiţiei. Inspectoratele Judeţene ale Poliţiei, Administraţia Publică Locală şi orgiinizaţii nonguvernamcntalc care şi-au oferit sprijinul pentru reuşita acestei acţiuni.

9.5.4. Activitatea practică în programele experimentale

La nivelul fiecărui centru experimental s-a desfăşurat o selecţie iniţială, în urma căreia candidaţii declaraţi admişi au parcurs tematica unor cursuri de iniţiere - formare, elaborate de

către specialişti ai instituţiilor de învăţământ superior din zonele dc competenţă pc baza unui „Manual Cadru" peniru ofiţerii dc probaţiunc, întocmii şi oferit de cadre didactice ale Departamentului dc Probaţiunc şi Muncă Socială al Universităţii Exer.

O altă caracteristică comună celor 4 programe experimentale o constituie categoriile dc delincvenţi asupra cărora sc acţionează cu prioritate:

- Minorii - între 14 şi 18 ani:
- Tinerii - între 18 şi 20 ani;
- Ncrccidiviştii;
- Cazuri speciale, adică delincvenţii ale căror caracteristici psiho-socialc obligă din punct de vedere moral preluarea lor de către Serviciul Experimental de Probaţiunc.

în acest sens, începând cu anul 1996, au trecut prin activităţile deslăşuratc în cele patru centre penitenciare un număr dc peste 2600 dc cazuri, din care pesle 930 de minori şi mai mult dc 1450 de tineri.

Din nefericire, introducerea pedepsei cu închisoarea pentru minori a făcut ca majoritatea cazurilor din această categoric să fie condamnaţi cu privarea de libertate, fie în închisoare, fie în centre dc reeducare. Chiar şi în accsie condiţii dificile, programele experimentale dc probaţiunc au reuşit să participe activ atât la procesul dc individualizare a pedepselor (peste 250 dc Rapoarte de evaluare psiho-socialâ din care peste 150 pentru minori), cât şi activitatea Comisiilor dc propuneri peniru liberarea condiţională (peste 750 de Rapoarte dc evaluare psiho-socială, din care peste 150 pentru minori).

La nivelul centrelor Arad şi Cluj supravegherea în comunitate se desfăşoară în baza unui Contract dc Probaţiunc, în care probaţionarul ia la cunoştinţă pe bază dc semnătură despre măsurile cărora trebuie să li se supună şi obligaţiile pc care trebuie să le îndeplinească pc perioada cât sc află în grija Serviciului Experimental dc Probaţiunc (SEP).

în ceca cc priveşlc activităţile cu caracter psiho-social, toate cazurile preluate dc SEP au beneficiat de acţiuni dc consiliere individuală, desfăşurate în medie în regim bilunar, cu durata dc o oră. Dc asemenea, tuturor celor preluaţi în sarcină li s-a oferit posibilitatea de a participa la programe de terapie psiho-socială dc grup, desfăşurate în regim dc întâlniri săptămânale pe durata a trei luni, în grupuri de 6-8 cazuri şi având ca teme: agresivitatea, consumul de alcool şi droguri, educaţia civică, educaţia igienico-sanitară.

Programele au fost elaborate în funcţie dc caracteristicile infracţionale ale zonei dc competenţă şi dc trăsături psiho-sociale ale populaţiei penitenciare. în paralel aceste programe au fost adaptate şi desfăşurate şi cu cazurile aflate în supraveghere în comunitate.

în paralel cu activităţile menţionate, se acţionează şi în direcţia rezolvării unor probleme sociale, rcuşindu-sc înlesnirea continuării studiilor şcolare, a calificării profesionale şi asigurarea unor locuri de cazare pentru minori.

Tot în această categorie dc activităţi trebuie specificate şi acţiunile prevenirii dezvoltării fenomenului infracţional. Acţiunile specifice se derulează în strânsă colaborare cu celelalte instituţii abilitate şi interesate de acest domeniu, în special cu serviciile specializate ale IJP şi cu Inspectoratele Şcolare.

Privitor la procedura folosită trebuie evidenţiate următoarele:

- Cazurile sunt luate în evidenţă fie la depunerea lor în penitenciar, fie în momentul arestării preventive; în primul caz, toate persoanele nou depuse fac obiectul unei întrevederi de primire, fiind selectaţi în mod obligatoriu toţi minorii şi tinerii şi după caz, alte persoane cu nevoi speciale; în cel de-al doilea caz, în baza protocolului încheiat, poliţia sau Parchetul anunţă Serviciul dc Probaţiunc. în

general pentru a solicita un raport de evaluare sau pentru a asigura controlul judiciar pc perioada liberării provizorii.

- Tuturor minorilor arestaţi preventiv şi depuşi în penitenciar li se întocmesc Rapoarte dc evaluare psihosocială care sc înaintează instanţelor dc judecată la solicitarea acestora sau din iniţiativa Serviciului dc Probaţiune pentru cazurile în care există un context psihosocial puternic care poate sprijini reabilitarea socială a minorilor şi unde poate exista posibilitatea executării pedepsei în comunitate.
- Toate cazurile în care sc execută o pedeapsă privativă dc libertate, preluate în sarcină dc Serviciul dc Probaţiune, sunt introduse obligatoriu în programul dc consiliere individuală, axat în principal pe oferirea unei terapii dc suport şi pregătirea condamnatului pentru reîntoarcerea în comunitate; şedinţele dc consiliere sc desfăşoară în medie, în regim de două întâlniri pe lună, minorii beneficiind dc cel puţin o întâlnire pc săptămână; pentru cazurile supravegheate în comunitate, frecvenţa întrevederilor sc stabileşte în funcţie dc celelalte prevederi ale hotărârii judecătoreşti, minorii fiind planificaţi la cel puţin două întâlniri pc lună.
- în ultima lună înainte dc punerea în libertate a cazurilor aflate în stare de detenţie, personalul angajat în activitatea dc probaţiune dc la nivelul instituţiei penitenciare, lucrează în echipă cu lucrătorii dc nivelul comunităţii, cazul fiind preluat în mod gradat pentru a sc asigura supravegherea pc durata liberării condiţionate; în momentul punerii în libertate, dosarul de probaţiune al persoanei respective este transmis echipei comunitare.
- în baza hotărârilor judecătoreşti de condamnare cu executare în comunitate sau dc liberare condiţionată, între Serviciul dc Probaţiune şi probaţional sc încheie un contract dc probaţiune, în baza căruia sc asigură supravegherea.

9.5.5. Implicaţiile legislative şi administrative ale constituirii unui serviciu dc probaţiune şi reabilitare socială în domeniul justifici penale în România

în ceea ce priveşte implicaţiile legislative putem spune că probaţiunea reprezinţi ansamblul intervenţiilor desfăşurate de un serviciu specializat, menite a regla comportamentele indivizilor care au încălcat legea, astfel încât aceştia să-şi poate asuma un rol social adecvat, într-o manieră acceptabilă atât pentru ci, cât şi pentru comunitatea din care fac parte. Caracterul dc modalitate dc penalizare, care este însoţit în permanentă dc acţiuni ca caracter social, este oferit de faptul că instanţa de judecată poate pronunţa o sentinţă dc:

- Probaţiunea propriu-zisă (în Dreptul penal anglo-saxon) sau suspendarea pedepsa cu supunerea la probă (în sistemul penal continental);
- Supravegherea celor condamnaţi la o pedeapsă privativă dc libertate şi care tăcut obiectul unei puneri în libertate condiţionată sau în întreruperea executai pedepsei;
- Supravegherea modului de executare a libertăţii supravegheate şi a libcrăaţ provizorii sub control judiciar;
- Supravegherea respectării diferitelor măsuri dc siguranţă, interdicţii sau obligaţi impuse de instanţă;
- Executarea muncii în folosul comunităţii, o pedeapsă tot mai frecvent util datorită faptului câ, sc parc, este cea mai eficientă dintre sancţiunile executate „regim liber".

Aceste modalită|i dc penalizare sunt însoţite de o serie de acţiuni cu caracter social, menite să sprijine direct delincventul şi indirect societatea în încercarea de recuperare socială a acestuia. Putem reaminti pc scurt o parte din aceste ac|iuni:

- Ancheta psihosocială pentru individualizarea pedepsei;
- Acţiuni dc consiliere individuală, dc terapie psihologică şi socială desfăşurate cu dcţinu|ii cu nevoi speciale, precum şi programe speciale de pregătire a acestora

pentru momentul punerii în libertate, in vederea unei câl mai rapide şi eficiente integrări sociale;

- Asistenţa post penală acordată foştilor condamnaţi;
- Administrarea direct sau în colaborare cu diferite organizaţii a unor centre de resocializarc sau dc recuperare pentm delincvenţii cu programe speciale (alcoolism, droguri);
- Acţiuni de prevenire a infracţionalităţii şi recidivei, desfăşurate cu precădere în instituţii de învăţământ sau în diferite zone cu specific criminogen;
- Consiliere şi asistenţa specială acordată victimelor fenomenului infracţional prin psihoterapie, mediere, conciliere.

Foarte pc larg, acestea sunt o parte dintre aspectele cuprinse generic sub denumirea de probaţiunc. Nu putem să nu remarcăm câ ele apar şi în Codul Penal al României. Mai mult chiar instanţele de judecată se pronunţă în majoritatea cazurilor prin sancţiuni alternative la pedeapsa cu închisoarea; suspendarea executării pedepsei sub supraveghere, libertatea supravegheată a minorului, liberarea condiţionată, liberarea provizorie sub control judiciar, măsurile dc siguranţă.

Dc aici rezultă clar că ceca ce în dreptul continental poartă numele dc „probaţiune" există şi în Codul Penal al României şi se aplică. Problema este că supravegherea executării acestor modalităţi de penalizare este asigurată, cel puţin teoretic, dc instituţii care apelează la Poliţie sau la organe ale administraţiei publice locale. Nici una din aceste două instituţii publice nu beneficiază dc reglementări exprese în această direcļie.

Art. 863 C.pcn. prevede doar că „supravegherea executării... se face de organele prevăzute la aliniatul I, lit. a" - respectiv..........judecătorul desemnat cu supravegherea sau organe stabilite dc instanţă".

Deci instanţele dc judecată nu sunt strict limitate la poliţie sau la administraţia publică locală. Atunci dc nu s-ar folosi această prevedere pentru a oferi supravegherea executării unui serviciu special al Ministerului Justiţiei, respectiv Serviciul de Probaţiunc şi Reabilitare Socială, specializat tocmai în supravegherea executării sancţiunilor şi măsurilor neprivative de libertate.

Apare evident că unul dintre obiectivele majore ale aplicării sancţiunilor şi măsurilor neprivative de libertate îl reprezintă implicarea comunităţii în recuperarea socială a delincvenţilor.

CAP. X - Conduite dizarmonice din perspectiva expertului psiholog şi a psihologiei judiciare

Capitolul X

Conduite dizarmonicc din perspectiva expertului psiholog şi a psihologiei judiciare[13]

....Psihicul apare ca principalul aisrriancni al adaptării omului la mediu, dacă insă, unele sau ţoale structurile sale componente vor ■ [14] suferi, tulburarea mintală /mite. in anumite circumstanţe, să-1 aducă pe individ in conflict cu legea si cu semenii săi..."

1(1.1. Problematica simulării-disimulării

Simularea

Conduitele deviante de simulare constituie o formă particulară şi în acelaşi timp specifică de manifestare a de/adaptării sociale. Această formă dc exprimare a devianţei situată prin semnificaţie la limita dintre normal şi patologic, cu sau fără substrat psihologic, tinde dc a scoate totdeauna în evidenţă patologicul, caractcrizându-sc prin motivaţie şi scopul utilitar imediat.

Datele de istoric remarcă fenomenul din cele mai vechi timpuri, Icgându-I dc evenimente sociale, concepţii şi trăsături culturale, situaţii psihologice particulare, forme predominante dc manifestare privind tulburările mintale, simularea nebuniei.

Cercetările de specialitate clasifică fenomenele dc simulare în:

1. Simulare preventivă - constă în caracterul premeditat şi conştient de inducere în eroare, care anticipă un act. dc cele mai multe ori cu conţinut social negativ. Este o formă predeviantă. preinfracţională in care subiectul îşi pregăteşte terenul de acţiune, îşi caută argumente, îşi stabileşte alibiurile.
2. Simularea contaminativă - este specifică unei colectivităţi restrânse cu regim special (detenţie şi alte medii restrictive), determinată în primul rând de situaţii dc frustrare şi cu caracter inductiv, sugerat, în care iniţiativa aparţine, de asemenea, în

---

13 Problematici reluate selectiv din opera colectivă, cpt. corespunzător contribuţiilor lector univ. avocat Zdrcnghca Voicu si psiholog dr. Tudorcl Butoi expert criminalist, din opera comună: V. Zdrcnghca. N. Mitrofan. T. Butoi - „Psihologia judiciară", Ed. Şansa S.R.I... Bucureşti, 1992 vezi cpt. XI.

14 Problematici reluate selectiv din opera colectivă, cpt. corespunzător contribuţiilor lector univ. avocat Zdrcnghca Voicu si psiholog dr. Tudorcl Butoi expert criminalist, din opera comună: V. Zdrcnghca. N. Mitrofan. T. Butoi - „Psihologia judiciară", Ed. Şansa S.R.I... Bucureşti, 1992 vezi cpt. XI.

primul rând personalităţilor dizarmonicc. Această formă se prezintă cel mai frecvent cu referire la patologia somatică generală prin simularea unor intoxicaţii, boli infecţioase, cât şi Ia patologia specială (afecţiuni dermatologice, traumatologice etc).

Disimularea

Este conduita deviuntă care reflectă o motivaţie psihopatologică particulară, la care se adaugă, ca o condiţie favorizantă, o situaţie psihologică sau de ordin social, defrustrare, de îngrădire a dreptului subiectului. Această formă poate însoţi o conduită dcviantă complexă, cum ar fi comportamentul autodistructiv şi hctcrodcstructiv, la melancolici cu idei dc suicid sau obsedaţi de idei dc răzbunare.

Aceşti subiecţi neagă tulburările dc percepţie sau conţinutul delirant al gândirii patologice pc care le prezintă, însă devin reticenţi, suspiciosi, temporizează sau, dimpotrivă, dau răspunsuri evazive in discuţiile cu interlocutorii, dc care consideră că depind în realizarea scopurilor lor.

Practic examinatorul urmăreşte gcstualitatea, vorbirea, fizionomia sau comportamentul subiectului, prin examinarea mascată, în care subiectul nu sc ştie observat, examinarea fiind in aceste cazuri ca însăşi disimulată.

In toate aceste cazuri este necesară obiectivitatea diagnosticului conduitelor simulate, cât şi a trăsăturilor de personalitate care lc motivează.

Problema psihologică dc bază a simulării este legată dc sinceritate şi minciună. Ea are în mod cert o componentă instinctiv emofională, un substrat de apărare şi conservare apărut în mod reflex în situaţii cnnflictualc majore. Fiecare simulant îşi compune un tablou dc simptome corespunzător temperamentului, resurselor intelectuale, capacităţilor sale dc rezistenţă psihică sau fizică.

Pentru depistarea cazurilor dc disimulare se aplică metodele psihologice de investigare (Rorschach, MMPI, Szondi) în vederea precizării diagnosticului de simulare. Aceste teste psihologice permit obţinerea nu numai a unui plus de informatic cu valoare de explicaţie şi obiectivare, dar scurtează perioada de observaţie clinică efectuată înainte şi după tratamentele de probă.

O formă particulară a disimulării, din perspectiva medicinei legale, cu importante semnificaţii psiho şi sociopatologicc, este automutilarea. Unii autori atribuie acestei forme dc disimulare un caracter dc suicid parţial, pornind de la cazurile de autolezare grave la unii schizofreni sau a unor homosexuali deliranţi dc a-şi schimba sexul.

în cazul acestor categorii de indivizi, ne aflăm în faţa personalităţii dizarmonice caracterizate prin: autoagresivitate, impulsivitate, dezinhibarc instinctiv-emoţională, dezechilibru afectiv, conversiuni instinctive şi anestezie psihică oglindită în descărcări agresive caracterizate în plăgi tăiate, arsuri, înghiţirea dc obiecte metalice.

Automutilarea este determinată şi dc anumite condiţii dc mediu şi situaţionale în care sc află personalitatea dcviantă la un momenl dat, caracteristică penlru personalităţile dizarmonicc, fiind manifestarea concomitentă a mai multor forme şi direcţii de exprimare nespecifică a agresivităţii.

Categoria hoţilor dc buzunare evidenţiază cel mai mare procent de simulanţi în sensul că de fiecare dată când sunt prinşi în flagrant delict, simulează stări de rău (leşin, epilepsie, ajungând chiar să sc taie pe faţă cu lame, arme pregătite şi pc care le poartă asupra lor permanent), anincându-se pe jos. scuipând, lovindu-se pe faţă şi braţe, toate acestea în scopul, pc dc o parte, de a atrage grupurile de curioşi cărora să Ic trezească compătimirea, şi pc de altă parte, să intimideze organele dc ordine aflate în desfăşurarea atribuţiilor de servici.

Tot în scopul intimidării - impresionării organelor de cercetare, o scrie dintre persoanele aflate în anchetă simulează în timpul interogatoriului stări de rău, sau simulează sinuciderea, izbindu-se cu capul dc fişele, dc geamuri, înghiţind cuie, lame etc, toate acestea în scopul întreruperii cu puţină temporare a cercetărilor[15].

Sinistroză - este o situaţie specifică dc disimulare, care apare la traumatizaţii care perseverează într-o atitudine vicioasă, deşi procesul patologic s-a rezolvat, însă care urmăresc în scop ulterior şi rezolvarea favorabilă a procesului social sau judiciar, în care direcţie caută permanent argumente, mimează unele apatii, amnezii, uneori chiar halucinaţii, în scopul dc a obţine o despăgubire materială, dc a o majora, de a beneficia dc o indemnizaţie.

Deviantul cu siniatroză - esle permanent obsedat dc rezolvarea favorabilă a revendicărilor sale. La aceasta contribuie şi anturajul apropiat, care încurajează atitudinea deviantă a subiectului.

10**.2. Problematica psihologică a conduitelor autodistructive (actul suicidar)3**

Interesul psihologici judiciare asupra potenţialului autodistructiv constă în aceea că el devine caracteristic personalităţilor dizarmonice, psihopatice, la fel ca şi tentativele anterioare dc suicid, adăugându-sc cadrului lărgit al stărilor tanatogene din morţile violente alături de stările dc agresivitate potenţială explicată neurofiziologic prin leziuni scchelare cerebrale sau dc la nivelul sistemului hipotalamolimbic, în stările psihopatoide.

Suicidul - din punct de vedere psihologic şi psihopatologic reprezintă o reacţie comportamentală dc lip antisocial autodistructiv care presupune explicarea factorului individual prin implicarea factorului instinctiv şi cauzele psihopatologice specifice ca delirul, halucinaţiile, ideile suicidului, din diverse perspective, oferă date impresionante asupra cauzelor acestui fenomen. Reţinem definiţia pe care Albcrt Camus o dă suicidului din perspectivă ctico-filosofică: „un joc mortal, care duce dc la luciditate în faţa existenţei, la evaziune în afara lumii, încheindu-sc prin actul sinucigaş cu divorţul dintre om şi viaţa sa."

Sub aspectul subiectiv, demersul sinuciderii ilustrează, dc regulă, trei etape:

1. Suicidului - este faza de incubaţie, faza mentală dc cercetare a motivaţiei, în cursul căreia subiectul îşi pune problema morţii şi a necesităţii dc a muri. Ea esle declanşată de una sau mai multe cauze, fie dc ordin patologic, fie dc ordin sociologic (diferenţiate de adaptarea socială, slăbirea sau accentuarea coeziunii grupului social). Aceasta determină pc plan interpsihic, formarea unei atitudini motivaţionalc corespunzătoare pregătirii actului suicidar, cauza reprezentând momentul conflictului.
2. **Suiciducţia** - este faza dc trecere de Ia imaginile abstracte, conflictttale, la etapa pregătirilor concrete, prin căutarea formelor şi a metodelor dc conduită autodistructivă. Această fază este influenţată şi iniţiată de anumite circumstanţe care depind fie de individ, fie de social. In acest sens au valoare circumstanţele psihopatolgice (etilism cronic, narcomanii, psihopatii, stări reactive, sotrtaiogene, malformaţii congenitale, infirmităţi, boli somatice grave, incurabile şi sociogene etc). în cursul acestei faze, are loc o creştere marcată şi progresivă a stării dc tensiune intrapsihică, care ajunsă la paroxism „explodează" sub forma anei reacţii psihogene, moment în care individul adoptă decizia „înfăptuirii suicidului". Este momentul „exploziei autodistructive".[16]

---

15 Spc|e autentice in acest sens se vor prelucra cu studenţii la seminarii. (vezi T. Butoi - arhiv. pers.).

16 Studenţii vor studia înscrisuri şi jurnale intime ale unor sinucigaşi, probele cu imaginile foto din spete reale czi. T. Butoi   arhiv. pers.).

3. Traumatizaţia - este faza de punere în practică a modalităţilor autodistructive —nceputc sau actul în sine, urmat sau nu de reuşită, adică moartea. Importante în această
pă a conduitei suicidare sunt metodele folosite şi efectul lor. Efectele pot fi

3 Vezi o abordare complexa in materie: T. Butoi, A. Durui. V. Iflenic. Al. Butoi - „Sinuciderea un paradox consideraţii psihosociologice, biomedicale şi juridice", Ed. Ştiinţelor Medicale, Bucureşti. 2002.

psihoptalogice

şi sociale sau nespecifice. în legătură cu trebuinţele moderne în comportamentul autodistructiv, se observă, în raport cu creşterea numărului şi extinderii utilizării halucinogenelor, că narcomania poate fi încadrată în categoria conduitelor autodistructive pasive. Totuşi, specificul situaţiilor şi stărilor dc drogare, imprimă o seric de caracteristici distinctive între narcomanic şi conduita autodistructivă specifică şi majoră. Diferenţele rezultă utilizând criteriile corp, timp şi moarte.

- Corpul - pentru narcomani este un simplu joc dc trecere, dc schimb, epicentrul exigenţelor şi nocivităţii, pe când pentru suicidant este ultimul obstacol opus lumii ostile.
- Timpul - pentru narcoman este repetiţia, aşteptarea nebună, fuga vertiginoasă, apoi totul începe în celula îngustă a dependenţei biologice. Pentru sinucigaş este o ruptură, oprirea bruscă, discontinuitatea, imaginea în fundul de sac al viitorului.
- Moartea - pentru narcoman este întâlnirea neprevăzută a sfârşitului logic al unui spectacol improvizat, este o neşansă psihică, printr-o extremă erodare a voinţei, este colapsul existenţei în decursul unei lente hemoragii a voinţei. Pentru sinucigaş este cea mai înaltă referinţă a conţinutului logic al protestului. Este exigenţa omului în momentul în care el coincide cu disperarea, cu plicitiscala, cu mania sa.

în ceea ce priveşte determinismul suicidului, centralizarea datelor oferite de cercetările de specialitate din România, indică următoarele proporţii:

- Psihozele - 52,2%;
- Nevrozele - 23,2%;

-Alte tulburări psihice (între care se încadrează labilitatea psihoagresivă, considerată astăzi ca genetic determinantă) - 21,8%. între numeroasele cauze declanşatoare ale comportamentului suicidar, statistica evidenţiază următoarele:

- Pierderea partenerului dc viaţă, conflicte psihoafective cu neînţelegeri în familie, gelozie, adulter, divorţ;
- Condamnare, urmărire penală;
- Strcs-ul în anturajul trepidant la lumii moderne;
- Accidente dc circulaţie suicidare sau urmate de mutilare.

10.3. Problematica psihologică a conduitelor heteroagresive (conduite agresive)[17]

Conduitele umane deviante heterodistructive au în vedere atitudinile agresive caracterizate prin utilizarea foiţei fizice în raporturile intcrpersonale. Spre deosebire de terorizare sau terorismul care constituie formele cronice ale violenţelor fizice, atitudinea agresivă sc caracterizează, atât la nivelul conceperii, cât şi la nivelul concepţiei, prin rapiditate.

O varietate minoră a agresivităţii este şicanarca, cc caracterizează forme de conduită şn cele mai diverse relaţii intcrpersonale, la locul de muncă, între vecini, în familie, în cercul de prieteni etc. Şicanarea este o conduită deviantă cc caracterizează nivelul moral, caracterul asociat al agresorului şi care face parte din arsenalul comportamental pe care îl foloseşte în atingerea scopului.

Agresivitatea, ca atitudine comportamentală, sc regăseşte în structura intimă a criminalităţii, interesând în aceste situaţii, psihologia judiciară.

încercând o corelare între agresivitate şi delicventă, literatura dc specialitate stabileşte următoarele categorii ale comportamentului agresiv:

17 Vezi şi contribuţiile dr. Mitrofan Nicolae, Zdrcnghca Voicu. Tudorel Butoi din. Psihologie judiciară.
Editura Şansa, Bucureşti. 2000, pag. 23-39.

a) Comportamentul agresiv nediferenţiat - ocazional, fără răsunet, antisocial, obligatoriu sau imediat; în asemenea cazuri, condiţionarea fenomenului esle pasageră, ocazională, reactivând un fond morbid preexistent;

b) Comportament agresiv delictual - propriu-zis, polimorf şi permanent, în cadrul căruia se poale diferenţia un comportament specific criminal, în asemenea situaţii condiţionarea având un caracter permanent şi fiind susţinută predominanţa de acţiune a factorilor dc mediu, dc ordin social negativ;

c) Comportamentul agresiv - ca expresie integrantă, nemijlocită a unei stări patologice, fie preexistente (homicidul patologic din diferite afecţiuni psihice sau suicidul), fie dobândite în urma unor modificări de personalitate produse în psihopatizări, diverse narcomanii etc.

Din punct dc vedere sociologic şi psihiatric, agresivitatea este considerată ca o componentă esenţială, normală a personalităţii, care poate fi canalizată, determinată sau abătută până în momentul când scapă controlului raţiunii. Unii neurofiziologi, biologi şi endocrinologi nu sunt de acord că agresivitatea ar reprezenta o propulsiunc majoră la care sunt supuse organismele în decursul existenţei lor.

Primul punct de vedere care susţine caracterul înnăscut al agresivităţii, este reprezentat dc lucrările lui Konrad Lorcnz, laureat al premiului Nobel peniru medicină şi fiziologic în 1973 şi care ajunge la concluzia conform căreia comportamentul tuturor speciilor ar fi comandat dc patru impulsuri: foamea, frica, sexualitatea şi agresivitatea.

Cu o nuanţă deosebită, lucrările lui K. Lorenz demonstrează şi intcrprelează conţinutul noţiunii de agresivitate, atât sub forma ostilităţii, a caracterului distructiv, răufăcător, cât şi in sensul constructiv şi posesiv al tendinţelor active, ori orientate către exterior dc afirmare a Eu-lui.

Astfel, după Olaff Klingberg, agresivitatea implică o noţiune de ostilitate. Ostilitatea este o valoare negativă, pc când agresivitatea poale avea o valoare dc dialog în aceeaşi măsură pozitivă-constructivă.

Teoriile psihanaliste stau la baza unor măsuri terapeutice specifice, studiate de S. Nochc şi Locaum (1948). Astfel, când agresivitatea însoţeşte o psihoză emotivă sau psihonevroză, poate beneficia foarte bine de o cură psihoanalitică, condiţionată dc vârsta pacientului şi de faptul inexistenţei unei structuri psihotice foarte consolidată.

Agresivitatea, aşadar, poate fi privită ca o calitate înnăscută a individului, care sc află nediferenţiată în perioada dc formare a personalităţii, urmând ca pe parcursul dezvoltării ontogenice să capete o anumită coloratură, cu tendinţe de diferenţiere în autoagresiune şi beteroagresiunc, fără să sc poată vorbi dc o diferenţiere absolută, ci numai dc predominanţa uneia din aceste trăsături de bază.

Ulterior, datorită intervenţiei unor factori sociopsihologici sau neuropsihici se poate vorbi dc o supra diferenţiere a a cestor forme, în care sc poate distinge mai bine aspectul calitativ şi care are în vedere atât aspectele ctiopatologice, câl şi reflectarea socială (comportamentul agresiv-distructiv specific şi nespecific).

Peniru susţinătorii naturii patologice (ncurofiziopatologice) a agresivităţii şi a celor care semnalează aspecte biologice, constituţionale, pledează eficienţa tratamentelor cu neuroleptice la care, dacă există o componentă anxioasă, aduc bune rezultate terapeutice substanţele tranchilizante.

Unii psihologi au pus accentul pe existenţa caracteristicilor constituţionale care ar puica furniza o legătură între tipul morfologic, mezomorf (care corespunde aproximativ lipului atletic descris dc Krctschcmcr) şi deviaţiile comportamentale. Corelaţia frecventă care ar exista între tipul morfologic şi această dimensiune temperamentală ar conduce la presupunerea că aceasta din urmă ar fi legată de constituţia fizică.

Deşi aceste concepţii care pun accentul asupra aspectului constituţional cc poate caracteriza o personalitate obişnuit agresivă, nu aduc, în ultimă instanţă nici un argument decisiv, trebuie arătat că unii cercetători, mai ales clinicienii, au insistat asupra caracterului patologic al unor personalităţi agresive, pus în evidenţă în numeroase caz.uri, începând chiar cu lucrările lui Lombroso, care acordă o importanţă deosebită epilepsiei şi comportamentului epileptic.

Tot în favoarea susţinătorilor ncurofiziopatologicc a agresivităţii pledează teoria psihochirurgicală modernă, care contribuie la ameliorarea până la anihilare a unor manifestări agresive majore, demonstrate prin eficienţa rezultatelor obţinute şi verificate în timp.

La noi în ţară, profesorii V. Predescu şi C. Belşugăteanu au constatat în stările psihopatoide caracterizate şi prin componenta agresivă, modificări ale traseelor clcctrocnccfalografice, sugerând ipoteza unor mecanisme patologice limbice, care să explice manifestările impulsive şi de agresivitate, presupunând că aceste modificări sunt expresia unor discrete leziuni cerebrale rhinocnccfalicc (rhinocnccfalul fiind incriminat în procesele dc materializare a clcctrogcnczci).

Modele explicative ale conduitei agresive

Sunt cunoscute trei tipuri dc modele explicative ale conduitei agresive; modelul biologie bazat pc noţiunea dc instinct; modelul psihologic fundamentat pe fenomenul dc frustrare; modelul socio-eultural.

a) Modelul biologic - bazat pc noţiunea dc instinct, a fost explicat la nivelul psihologici animale dc Konrad Lorcnz, iar la nivelul psihologici umane de K. Grcef. Dacă pentru agresivitatea animalelor termenul dc instinct acoperă realitatea unui comportament înnăscut, în cazul omului, acest termen nu poale fi aplicat. Pentm agresivitatea omului, termenul de instinct a fost înlocuit cu cel de pulsiune, care are o altă semnificaţie decât existenţa spontană a nevoii de a ataca şi de a distruge la anumiţi stimuli (stimuli semnal). La individul uman. agresivitatea apare ca o referinţă la o nevoie vitală ca foamea, apărarea, sexualitatea etc, toate aceste necesităţi fiind supuse însă controlului cortical, ceea ce permite o creştere cosniderabilă a rolului proceselor cognitive care fac posibil exerciţiul mental (judecata, raţionamentele), posibilitatea de a prevedea consecinţele unui act şi dc a elabora şi realiza proiecte. în acest sens, sc poate spune că omul este efectiv singuml animal capabil să omoare premeditat, pentru câ cl este singuml capabil să-şi anticipeze conduita distmetivă într-un proiect mai mult decât la animale, în afară dc actul distmetiv propriu-zis. Conduita heteroagreasivă se poate traduce in încă două moduri:

- Printr-o depersonalizare a victimei, care îşi pierde ţoală valoarea afectivă pentm agresor;
- Printr-un mecanism prin care încearcă să justifice actul comis sau să-1 integreze într-un sistem global de justificări.

Dacă în cadrul acestui model sc pune problema patologiei, se va putea distinge o patologic individuală şi una colectivă. Patologia individuală capătă două aspecte, în funcţie ce care agresivitatea poale fi constituţională sau accidentală (câştigată). La agresivitatea constituţională sc disting epilepticii, unde periodic au loc descărcări paroxistice (furiaJ epileptică) sau pc cea a caracterului paranoic, lucidă, care se exercilă la rece. Există, pe de altaa parte, agresivităţi accidentale sau câştigate, datorate unor factori şi împrejurări precum:

- în patologia emoţională, rănirea amorului propriu sau stările pasionale care pot să ***sd*** manifeste prin descărcări agresive;

- Impregnările toxice acute şi cronice (alcoolismul);
- Encefalopatiile infantile, ale adolcsccnmlui sau adultului, traumatismele cranio-ccrebrale, afecţiuni susceptibile dc a lăsa ca sechele tulburări dc caracter şi care pot li însoţite dc agresivitate, ca o predispoziţie reziduală;
- Psihozele cronice evolutive (schizofrenia, psihoza halucinatorie cronică) pot de asemenea să fie însoţite dc manifestări agresive.

Nu trebuie uitat că tulburările psihice din patologia generală (afecţiuni hepatice, ulcere, diabet, artcroscleroză cerebrală, neoplasm etc.) se pot traduce pe plan comportamental prin devieri, atât în sensul heteroagresivităţii, cât şi al autoagresivităţii.

b) La modelul psihologic - bazat pc fenomenul de frustrare - fenomenul frustrării constă într-o stare dc contrarietatc creată prin interferarea în planul unei acţiuni dezirabilc subiectului a unor alte acţiuni, distorsionate în raport cu acţiunea dezirabilă şi finalitatea acesteia. în literatura de specialitate sunt citate patru tipuri de frustrări;

- Existenţa unei imposibilităţi sau a unei bariere fizice, în calea acţiunii proiectate;
- Existenţa unei perioade de latenţă între debutul şi sfârşitul actului secvenţial;
- Omiterea sau reducerea recompensei care constituie scopul activităţii desfăşurate;
- Apariţia unei tendinţe la răspunsul incompatibil cu situaţia existentă.

Problema frustrării este încă discutată în literatura dc specialitate. Sc precizează că frustrarea, prin ea însăşi, nu declanşează un comportament agresiv.

După afirmaţiile lui Bcrbovitz, ca suscită o anxietate, ca variabilă intermediară şi sc poate considera că tensiunea creată dc această anxietate declanşează reacţia agresivă.

Nu toate frustrările conduc la o stare anxioasă şi de aici la comportamentul agresiv. Totul depinde dc sensul pc care îl au acestea pentru individ. Acest sens sc poate traduce în două moduri şi din acest punct de vedere unele frustrări sunt acceptate dc individul în cauză sau clc apar ca justificate, ele legându-se dc înţelegerea pe care o are individul faţă dc realităţi sau, în al doilea rând, intervine sentimentul de frică sau de neputinţă în faţa unei situaţii date.

c) Modelul socio-cultural al comportamentului agresiv. Atât literatura de specialitate, cât şi observaţiile curente din practica vieţii sociale pun în evidenţă rolul factorilor culturali şi ai învăţării în determinismul comportamentului agresiv.

Studiul etiologiei agresivităţii poate să nu ţină seamă şi de condiţiile pc care le oferă mediul familial sau colectiv, condiţii care, în anumite cazuri pol constihii „terenul fertil" al „încolţirii" acestui tip dc comportament. în general, sc consideră că influenţa scenelor agresive depinde în mare măsură dc existenţa prealabilă a obiceiurilor agresive şi câ această influenţă variază, în funcţie dc posibilităţile pc care le arc spectatorul de a sc confrunta cu mediul în care cl se simte integrat şi al cărui cadru de referinţă (în sens sociologic) este opus celui pe care îl presupun scenele cu încărcătură agresivă.

La aprecierea predictivă asupra conduitelor agresive esle necesar să sc ţină seama dc modul de provenienţă şi nivelul intelectual al indivizilor pentru că unii nu prezintă nici o disponibilitate psihologică spre un astfel de comportament, pe când alţii găsesc aici modele comportamentale.

între alţi factori consideraţi că se impun atenţiei în sfera cauzalităţilor comportamentelor agresive cu etiologic socială sunt şi narcomaniilc care pot predispune sau favoriza trecerea la act mai ales dacă subiectul este dependent dc utilizarea drogurilor. în aceste situaţii, starea de narcomanic poate fi considerată ca o cauză echivalentă în sfera generală a cauzalităţii actului agresiv.

Consumul dc alcool - este unanim recunoscut ca toxicul cel mai virulent în declanşarea comportamentului agresiv, atât în sensul autodistrucliv, cât şi în cel heterodistructiv.

Abordarea modului socio-cultural al agresivităţii nu sc poate dispensa de utilizarea şi dc analizele operaţionale ale concepmlui „calitatea vieţii" sau „valoarea umană a vieţii" cu următoarele niveluri:

- La un prim nivel dimensiunile: biologică, psihică şi socială având semnificaţii atât relativ autonome, cât şi semnificaţii interdependente, numai analiza lor integrată şi dinamică putând conduce la concluzii consistente şi valide;
- Valoarea vieţii, pc care fiecare dintre cele trei dimensiuni. înţeleasă ca adiţionare a duratei parcurse a vieţii, a calităţii acesteia şi a semnificaţiei atribuite de către subiect primelor două componente.

în cadrul dimensiunii sociale a vieţii umane se vor avea în vedere subdimensiunilc: economică, profesională, familială, politică, şcolară, a participării culturale, a timpului liber, morală, ecologică etc.

Studiul cauzalităţii agresivităţii la modul operaţional concret va trebui să aibă în vedere toţi aceşti factori, pentru că dc multe ori cauzalitatea agresivităţii este complexă, insidioasă, camclconică chiar[5].

10.4. Problematica psihologică a disfuncţionalităţii principalelor procese şi funcţii psihice

Adaptarea constituie un fenomen universal în natură şi societate, condiţionând supravieţuirea fiinţelor vii. Sub aspect psihosocial, adaptarea constă în reflectarea corectă şi comportarea adecvată cerinţelor mediului social, fiind mijlocită dc procesele şi funcţiile psihice[18].

Astfel, percepţia permite orientarea imediată în mediul înconjurător, gândirea permite anticiparea unui efect posibil pornind de Ia anumite cauze şi condiţii sau explicaţia unui fenomen, identificându-i cauza, limbajul face posibilă comunicaţia interumană, memoria stochează informaţia utilă adaptării, imaginaţia oferă o rezolvare nouă sau mai eficientă a unor situaţii, reflexivitatea situează individul pe o anumită poziţie faţă dc evenimentele ambianţei, voinţa îl susţine în atingerea scopurilor propuse, aptitudinile îi asigură reuşita şi eficienţa activităţilor desfăşurate, caracterul îi pune dc acord conduita cu cerinţele şi normele culturale ale colectivităţii etc.

Psihicul apare, deci, ca principalul instrument al adaptării omului la mediu. Dacă însă unele sau toate structurile sale componente vor suferi modificări cantitative şi/sau calitative, capacităţile dc adaptare psiho socială ale individului se vor îngusta, reduce sau chiar anula. Fără a fi unica, prima condiţie în procesul anevoios şi continuu al adaptării sociale a omului o reprezintă starea dc sănătate mintală, respectiv gradul de dezvoltare şi integritate funcţională a mecanismelor interne ale psihicului.

Domeniul patologici mintale, azi obiect dc studiu al unor discipline ca psihopatologia şi psihiatria, a captat dintotdeauna atenţia şi interesul publicului larg, al învăţaţilor vremii şi mai târziu, al oamenilor dc ştiinţă, ridicând în faţa acestora numeroase întrebări de ordin teoretic şi parctic, ca dc exemplu: ce este boala mintală şi care sunt cauzele? ce rol joacă diverşi factori de mediu în apariţia sa? este ea vindecabilă şi cum anume? cc trebuie făcut cu bolnavii psihici? sunt dotaţi aceştia cu forţe supranaturale? există vreo legătură între geniu şi boala mintală? dar între aceasta şi crimă? sunt bolnavii mintali responsabili pentm actele lor?

5. Se vor studia speţe reale, în special în cauze de omor şi lovituri cauzatoare dc moarte - T.

18 Selectiv din psiholog dr. Spălam I'ctrc - **Sinteză dc uz intern asupra principalelor disfuncţii psihice** cu **aplicabilitate în** M.I.. Editura Mii., Bucureşti, 1982.

Afectând în grade diferite adaptarea individului la mediu, tulburarea mintală poate, în anumite circumstanţe să-1 aducă pc individ în conflict cu legea, cu semenii şi cu autorităţile, bolnavii mintali ca şi infractorii sănătoşi de altfel, putând comite acte antisociale îndreptate deopotrivă asupra persoanei, asupra proprietăţilor, asupra statului sau asupra moravurilor sociale.

Rezultă aslfcl că, adaptarea individului uman la mediu depinde în ultimă instanţă de reacţiile informaţionale om-mediu:

a) Tulburările de percepţie - fără îndoială, rezultat al unei sinteze psibo-scnzorial-funcţionale, percepţia ia naştere prin participarea văzului, auzului, pipăitului şi a celorlalte simţuri, permiţând individului orientarea în mediul ambiant. Tulburările dc percepţie, cele mai
frecvent întâlnite în practica psihopatologică sunt:

- Hiperestezia - situaţie în care individul percepe şi este vizibil deranjat dc stimulii cotidieni, stimuli obişnuiţi pe care altădată nu îi percepea sau nu-1 deranjau; aceste cauze reflectă o stare de iritabilitatc crescută a scoarţei cerebrale, frecvent întâlnită în nevroze şi în debutul unor boli psihice majore;
- Hipoestezia - reprezintă, de obicei, situaţia inversă, când individul acordă atenţie şi reacţionează doar la stimuli dc intensitate crescută; se întâlneşte consecutiv epuizării ncuro-cnergetice a organismului sau în stările de obnubilare generate de chimico-terapie sau beţie alcoolică;

Din categoria tulburărilor predominant calitative fac parte:

- Iluziile - mai frecvent întâlnite la bolnavii mintali sunt iluziile dc „deja connit", „deja vu" - adică impresiile individului că o persoană pe care atunci dc fapt o vede pentm prima oară, îi este cunoscută. în consecinţă confundând-o cu o persoană cunoscută anterior şi comportându-se ca atare: discută amical sau injurios, rezervat, suspicios etc; nici un sănătos mintal nu poate fi scutit de împrejurarea de a confunda pe cineva, dar confuzia durează câteva momente; la bolnavul mintal, confuzia persistă şi alimentează ideaţia patologică în absenţa reflecţiei autocritice;
- Halucinaţiile - sc înscriu în sfera percepţiilor fără obiect, fiind caracterizate prin: proiecţia spaţială a stimulilor uneori în câmpul perceptiv, alteori în afara sa; atitudinea necritică a individului faţă de tulburare, bolnavul fiind convins dc existenţa stimulului şi acţionând în consecinţă: asistă pasiv, pune vată în urechi, perna pc cap, vociferează etc;
- Halucinaţiile auditive sunt cele mai frecvente, apar continuu sau intermitent, uneori au conţinut favorabil, măgulitor, alteori din contră, unul injurios, negativ sau imperativ, provocând individul să execute o anumită acţiune. Din punct de vedere al diagnosticului, prezenţa halucinaţiilor desemnează totdeauna o tulburare mintală majoră, niciodată o stare nevrotică sau psihopatie. Astfel dc indivizi necesită spitalizare şi tratament urgent.

b) Tulburările de memorie - memoria stochează informaţia care s-a dovedit utilă adaptării individului, conferind astfel continuitate şi logică vieţii de relaţie a acestuia. Cele mai frecvente tulburări ale memoriei sunt:

- Hipermnezia - care constă în creşterea capacităţii de evocare a unor fapte, evenimente, situaţii demult fixate şi care păreau uitate;
- Hipomnczia - care constă dimpotrivă, în scăderea capacităţii de fixare şi evocare a unor fapte, situaţii, idei, conţinuturi, este întâlnită în stările de convalescenţă şi nevroze când se asociază cu scăderea capacităţii dc concentrare a atenţiei;
- Amnezia - lulburare majora constând in pierderea memoriei; cel mai adesea pierderea memoriei este consecutivă unor traumatisme cranio-cerebrale, boli neurologice, intervenţii netirochirurgicalc, intoxicaţii cronice sau degradare psihică. Un cunoscut psihiatru compara memoria cu jurnalul intim scris in cursul vieţii acestuia. La individul amnezic, acest jurnal nu a fost bine păstrat, lipsesc pagini dc la început (amnezia dc evocare), pagini recent scrise (amnezia lacunară), iar la alti indivizi „s-a vărsat cerneala" peste anumite pagini cu conţinut neplăcut (amnezie psihogenă tematică).

în ceca cc priveşte tulburările predominant calitative ale memoriei, paramneziile cuprind disocieri ale amintirilor, fie de locul producerii lor, dc autorii lor, fie de momentul în care s-au produs astfel:

- Confabulafia - constă în elaborarea dc către individ a unor dale, fapte sau istorioare imaginare, cu trăirea sentimentului dc a fi participai direct, având convingerea realităţii celor declarate; frecvent sc întâlneşte în cazul alcoolismului cronic, al parafrcniilor unde are uneori un conţinut fantastic; al psihozelor confuzive unde arc deseori un conţinut critic, cât şi în oligofrenii, manie, demenţe, schizofrenie;
- Criptomnezia - constă în prezentarea unor lucrări, opere, realizări străine, ca fiind creaţii proprii, după cum fenomenul invers constă în ncrccunoaştcrca propriilor fapte, comportări, amintiri ca fiind proprii individului;
- Ecmnczia - constă în evocarea vie şi foarte intensă în prczcnl, a unor amintiri puternic încărcate afectiv, cu conştiinţa realităţii şi trăirii lor prezente.

c) Tulburările dc gândire - mecanismul gândirii asigură stabilirea **de** relaţii şi legături între fenomene; ele presupun o seric de operaţii logice mintale, îndeplineşte mai multe funcţiuni şi îşi exprimă produsul mintal în concepte, judecăţi şi raţionamente, între aceste tulburări menţionăm:

- exacerbarea ritmului gândirii - prin analogic presupunând defecţiuni în sistemul dc filirarc-codare a reacţiei în mintea individului se produce o invadare dc idei şi asociaţii care se succed rapid, fiind lipsite dc continuitate şi sens. individul în stările maniacale şi episodic în alte boli pe fondul excitaţiei cerebrale;
- încetinirea ritmului şi fluxului ideativ - sc întâlneşte în epilepsie, stările depresive şi dereglările mintale, astfel de indivizi realizând asociaţii puţine, sărace în conţinui, stereotipe, lăsând impresia dc încetinire a reacţiei, vâseozitale mintală şi exprimarea verbală automată, greoaie, rară.

Tulburările de conţinui ale gândirii sunt reprezentate dc:

- ideile obsesive - care presupun existenţa unor idei şi întrebări parazite, supărătoare, cc determină şi asediază permanent ideaţia individului; interesant esle că acesta le percepe caracterul patologic, supărător, dar nu le poate alunga din conştiinţă în ciuda eforturilor pe care lc face, conştient fiind de caracterul lor absurd; obsesiile sc întâlnesc în nevroza obsesivo-fobică (psihastenie);
- ideea delirantă - reprezintă convingerea falsă, patologică a individului cu privire la realităţi inexistente sau autentice, dar incorect interpretate, în cazul delirului, individul este lipsit de conştiinţa caracterului său patologic, este convins **de** realitatea lui şi cel mai adesea. îl transpune în conduita sa;
- prezenţa ideii delirante - ca şi a halucinaţiilor de altfel desemnează totdeauna **o** tulburare mintală gravă, niciodată o tulburare uşoară; ideea delirantă cunoaşte grade foarte diferite de sistematizare, argumentare, coerenţă şi consistenţă logică.

Aşadar, ideea delirantă este în vădită detaşare sau contradicţie cu realitatea, este durabilă, necritică şi rebelă la orice argumentare, demonstraţie logică, toate acestea conferindu-i aspectul său patologic şi deosebind-o dc eroarea de judecată a omului sănătos mintal.

în funcţie de tematica lor dominantă, delirurile se clasifică **în:**

- **deliruri** expansive - care traduc în general o notă **dc** proprietate şi dc bună dispoziţie;
- **delir dc** grandoare - individul afirmă că este posesorul unor bogăţii însemnate sau ale unei poziţii şi influenţe sociale marcante;
- **delir** genealogic **sau de filiaţie** - că este înrudit sau descendent al unor mari personalităţi politice, ştiinţifice, artistice etc.
- delir megalomaniacal - deosebit de inteligent, spiritual, atrăgător, puternic, talentat;
- delir de **invenţie** - că a inventat sau lucrează la o importantă invenţie, dc regulă din cele care vor revoluţiona ştiinţa.

Delirul expansiv este întâlnit în stările maniacale, parafrenii, uncie psihoze dc involuţie senilă etc.

Delirurile depresive au ca expresie generală nota de interiorizare, de existenţă şi suferinţă:

- **Delir de** culpabilitate - individul se consideră profund vinovat şi responsabil pentru fapte reale sau imaginare;
- Delir de **ruină** - ruinat, sărăcit, adus în sapă dc lemn;
- Delir de inutilitate - inutil social, un balast pentru familie şi societate;
- Delir de ipohondrie - convins că suferă de o boală grea, incurabilă, nediagnosticată, interpretând ca semne specifice acestora o seric dc tulburări banale;
- Delirurile paranoice - traduc în expresie psihocomportamentală ideea dc frustrare, agresionare, revendicare;
- **Delir de** urmărire, conspiraţie - individul arc impresia că ar fi pus sub observaţie, urmărit, ascultat, că sc conspiră împotriva lui;
- Delir de persecuţie - frustrat de drepturi şi avantaje legitime poziţiei sale sociale, profesionale, familiale, capacităţilor sale psihofizice;
- Delir dc relaţie - că spre ex. între soţia sa şi unul dintre colegii de serviciu sau intre aceştia şi organele de stat există înţelegerea referitoare la urmărirea şi persecutarea sa;
- **Delir** de influenţă - că asupra sa s-au exercitat influenţe deosebite dc radiaţii, farmece, inducţii hipnotice, menite să-i reducă puterea fizică, intelectuală, sexuală etc;
- **Delir de** otrăvire - că se încearcă otrăvirea sa;
- **Delir** de gelozie - că soţia îl înşeală.

Delirurile paranoide sc întâlnesc în paranoia, schizofrenia paranoidă, psihozele de involuţie, alcoolism cronic.

d) Tulburările afectivităţii - având să facă faţă cotidian solicitărilor celor mai diverse, omul dezvoltă anumite reacţii afcctiv-cmoţionale faţă de acestea, în funcţie dc semnificaţia lor pentru sine, stările emoţional-afcctive mobilizându-l şi susţinându-1:

- Depresia - poale apărea reactiv, secundară, consecinţă **a** unor evenimente, situaţii, întâmplări dramatice şi relaţie semnificativă cu acestea sau în lipsa unor asemenea evenimente, nejustificate; caracteristică acestei ultime variante în ideca bolnavului apare ideca vinovăţiei, a inutilităţii şi a negării propriului corp şi trebuinţelor;
- **Anxietatea** - starea emoţională resimţită ca încordare, tensiune, temere nelămurită, aşteptare, de regulă, lără a fi generată dc ceva anume; este însoţită dc perturbări neurovegetative: paloare, transpiraţie, acuze digestive, respiratori etc:
- **Fobia** - este resimţiţii ca temere puternică, repulsia faţă de un fenomen precis, de cele mai multe ori fobia poate apărea reactiv, consecutiv anumitor evenimente traumatice sau nemotivat, având un puternic substrat nevrotic şi însoţindu-sc dc adevărate ritualuri comportamentale;
- **Perversiunile afective** - subiectul râde când ar trebui să plângă şi invers, rămâne indiferent la evenimente ce ar trebui să-l zguduie puternic sau urăşte pe acei de care este ataşat şi îi iubea, toate desemnând **o** gravă dezordine mintală întâlnită în schizofrenic şi în demenţa senilă.

e) **Tulburările de voinţă** - voinţa reprezintă capacitatea individului dc a depăşi prin efort propriu obstacolele ivite pentru atingerea scopurilor propuse; efortul voluntar poate fi orientat extern, acţionai. în a face ceva inhibitor, în a sc abţine, a întârzia sau a comuta o reacţie.

Principala tulburare a voinţei - hipobulia sau abulia - constă în scăderea capacităţii dc efort, mobilizare şi iniţiativă, prin comparaţie cu posibilităţile anterioare ale aceluiaşi individ în sarcini similar motivate. Este consecutivă unor boli ale sistemului nervos, endocrin şi muscular sau de altă natură, antrenând scăderea resurselor energetice ale organismului.

Tulburările calitative ale voinţei apar mai evidente în cazul psihozelor, fie prin lipsa dc stăpânirea de sine şi autocontrol a diverselor pulsiuni interne, fie prin deficitul constituţional dc voinţă, fie prin severe pulsiuni şi tendinţe orientate împotriva persoanei.

10.5. F.fcctele produselor psihofnrmacologici în tratamentele psihopatologice

în epoca modernă, caracterizată prin evoluţia produselor farmaceutice, produsele psihofarmacologicc au adus modificări importante în tabloul „clasic" al patologici mintale. în acest sens, chiar dacă medicaţia psihotropă şi celelalte metode dc tratament nu vindecă întotdeauna o seric de afecţiuni mintale, totuşi, prin administrarea substanţelor psihotrope se obţin o seric dc ameliorări privind scurtarea episodului psihotic, modificarea aspectului clinic al bolnavului în perioada dc stare a bolii, grăbirea remisiunii, lărgirea intervalului dintre spitalizări, amânarea procesului dc cronicizarc a bolii şi încetinirea evoluţiei către demenţierc Totuşi, boala mintală, dat fiind de cele mai multe ori evoluţia ei imprevizibilă, rămâne ca o ameninţare permanentă. Ea determină incapacitatea de adaptare şi în cazul multor bolnavi psihici, un potenţial antisocial ridicat ce îl poate aduce mai uşor în ipostaza dc victimă a unor infracţiuni sau dc unealtă în mâna unor infractori versaţi.

în afara bolii ca atare şi a procesului iniţial dc îmbolnăvire, în personalitatea suferinzilor mintali sc poate întâlni şi o serie de alterări secundare, de natură depresivă, isterică, pbsesivo-fobica, anxioasă etc. cu rezultate din interacţiunea bolnavului cu cei din jur, din adaptare;: deficitară şi reacţia diferită, deseori contradictorie sau intolerantă a colectivităţii,

10.5.1. Expertiza medico-legală psihiatrică

Expertiza medico-legală psihiatrică esle un act prin care o comisie de medici experţi, anume desemnaţi, analizează, pe baza faptelor, documentelor şi examenelor dc specialitate, starea dc sănătate mintală a unei persoane (presupusă bolnavă) în scopul final al aprecierii discernământului. Expertiza trebuie să răspundă la întrebările pe care instanţa judecătorească le consideră necesare în vederea elucidării unor fapte săvârşite dc bolnavi[1].

fi Se vor studia varii expertize mcdico-lcgulc psihiatrice in contextul întreitului material probatoriu. **(Vezi T** Butoi - arhiv. pers.).

Concluziile raportului dc expertiză nu vor cuprinde părerea experţilor cu privire la soluţia care trebuie dală în cauză cu privire la vinovăţia sau nevinovăţia celui cxpertizal, ori dacă este responsabil sau nu pentru fapta săvârşită, ci numai dacă persoana supusă expertizei suferă sau nu dc o tulburare psihică dc natură să-i afecteze capacitatea normală de a înţelege şi dc a-i dirija voinţa sau dacă starea sănătăţii lui îl împiedică sau nu să ia parte la procesul penal.

Expertiza medico-legală psihiatrică permite evitarea unor aprecieri şi sentinţe nepotrivite asupra bolnavilor psihici care, în cazurile delictuale, vor fi internaţi obligatoriu în spitale sau servicii de psihiatrie specializate pentru tratament dc lungă durată fiind, în felul acesta, puşi în imposibilitatea de a Ic mai săvârşi.

Obiectivele expertizei medico-Icgale psihiatrice se pot sintetiza astfel:

1. Aprecieri asupra stării psihice a subiectului prin diagnoslic şi excluderea simulării;
2. Care sunt trăsăturile esenţiale ale personalităţii deviante raportate la diagnosticul de bază şi reflectate în comportamentul deviant;
3. Stabilirea stadiului de evoluţie a tulburărilor, dacă s-au declanşat concomitent cu săvârşirea infracţiunii sau dacă prezintă pericolul dc agravare;
4. în vederea aprecierii responsabilităţii sociale şi juridice, concluziile raportului dc expertiză trebuie să precizeze:

a) legătura dc cauzalitate dintre trăsăturile personalilăţţii deviante şi elementele constinitive ale actului antisocial (mobil, conţinut);
b) precizări cu caracler prognostic privind existenţa sau posibilităţile de recuperare a personalităţii în formare şi tendinţele cu caracler pozitiv sau negativ în definitivarea structurării lor la vârsta adultă, precizând măsurile ce se impun în vederea acestei recuperări.

Expertiza trebuie să argumenteze elementele care pledează pentru integritatea, diminuarea sau abolirea posibilităţilor de discernământ critic, deoarece scăderea acestor posibilităţi poate să antreneze în anumite cazuri responsabilitatea, iar în responsabilitate, stabilirea discernământului scăzut sau diminuat este iusuficientă. Este necesar deci să se precizeze capacităţile sau incapacităţilc psihice în aprecierea consecinţelor faptelor respective.

10.5.2. Influenţa personalităţii asupra actului infracţional

O analiză strici psihologică a actului infracţional, fundamentală excesiv pc cerinţele determinării conţinutului juridic al infracţiunii, constă în analiza modului în care, în pregătirea, săvârşirea şi atitudinea post-infracplonală, se manifestă psihicul autorului, clementele sale: inteligenţa, afectivitatea şi voinţa. O asemenea analiză esle indispensabilă peniru stabilirea responsabilităţii şi culpabilităţii în formele sale curente de manifestare, dar ca nu mai este suficientă pentm criminogeneză şi funcţiile sale principale: cunoaşterea cauzelor criminalităţii în general şi în mod individual pentru fiecare infracţiune; organizarea socială a prevenirii infracţiunilor, individualizarea pedepsei; tratamentul în penitenciar şi tratamentul posl-execuţional.

Din această cauză, în realitate exislă mai degrabă o tendinţă de cercetare dc tip „sinergie" a infracţiunii, alunei când sc pune în discuţie geneza ei sau, altfel spus, când se determină „criminogeneză".

Astfel, personalitatea infractorului este studiată din perspectiva sinergică implicând: a) cercetarea clinică - pentru reconstituirea antecedentelor personale şi patologice ale subiectului, aici lucrând şi excluderea simulării prin testul dc biodetecţie;

b) examinările paraclinice - având rol principal probarea şi obiectivarea diagnosticului clinic, precum şi aprofundarea etiopalogenici unor tulburări (investigaţii dc laborator, radiologicc, elcctrocnccfalografice);

c) investigările biogenetice - având ca premiză rolul factorilor ereditari, în structura personalităţii, iar ca scop identificarea completă a factorilor de ereditate;

d) interpretarea ncurofiziotapologică - pentru explicarea cauzalităţii manifestărilor agresive dc comportament cu răsunet antisocial;

e) cercetarea sociologică - care are două obiective: în primul rând pentru reconstituirea structurii personalităţii delicventului ţi a modului în care s-a încadrat în mediul social, a incidentelor conflictualc şi a modului în care au fost soluţionate, şi în al doilea rând pentru orientarea asupra posibilităţilor de reechilibrare şi reinserţie socială;

f) rezolvarea medico-lcgală - adică furnizarea datelor obiective pc baza cărora sc concluzionează asupra stării dc imputabilitate (conştiinţă, discernământ).

Abordarea din acest punct de vedere a comportamentelor deviante permite:

- aprecierea corectă asupra stării psihice, asupra personalităţii deviante, prin precizarea diagnosticului şi excluderea simulării sub toate formele în care aceasta se poate manifesta (prin urmare rezultă că biodetecţia este esenţială);
- determinarea trăsăturilor esenţiale ale personalităţii analizate din perspectiva sinergetică;
- determinarea naturii şi evoluţiei tulburărilor care au însoţit sau precedat săvârşirea actului deviant şi dacă acesta reprezintă riscul dc agravare sau cronicizare;
- aprecieri asupra periculozităţii trăsăturilor dc personalitate şi a tulburărilor dc comportament care au precedat sau însoţit comportamentul deviant.

Exactitatea acestor concluzii permite evitarea unor erori judiciare care s-ar putea plasa în sfera ireparabilului cum ar fi, aplicarea unor măsuri punitive, în locul unor măsuri medicale sau invers. Justiţia îşi racordează activitatea apelând, fiind vorba dc actul infracţional, la autorul acestuia, la personalitatea sa înţeleasă ca sinteză a nituror clementelor care concură la conformaţia mintală a subiectului şi căruia îi dă o fizionomie proprie, specifică. „Această conformaţie rezultă din nenumăratele particularităţi ale constituţiei sale psihofiziologicc. ale componentelor sale instnictiv-afcctivc, ele însele alimentate dc aferentele senzitivo-scnzorialc, a modului său dc a reacţiona, de amprenlele lăsate de experimentele trăite, care au jalonat istoria sa individuală." (Dragomirescu V.)

„Personalitatea şi mediul formează o totalitate funcţională, iar alunei când aceste clemente sc schimbă, se modifică şi această totalitate funcţională." (Klineberg)

Sistemul personalităţii este lipsit de transparenţă astfel încât el nu poate fi cunoscut decât prin investigaţii complexe. Elementele sale constitutive, atât cele simple, cât şi cele complexe se aflâ într-un sistem de legături multiplu determinate, astfel încât fenomenul personalităţii este dificil de cunoscut, şi reclamă utilizarea unor mijloace ştiinţifice deosebii de sensibile pentru a efectua o analiză eficientă. Analiza este posibilă datorită proprietăţii personalităţii dc a sc proiecta în lumea exterioară prin impulsuri, atitudini, conflicte, ceea ce fundamentează şi face posibil întregul sistem al ştiinţelor comportamentale.

10.6. Investigaţia psihologică

în accepţiunea simţului comun, personalitatea esle echivalată cu „individul de excepţie", cu persoana creativă pc plan social sau cultural. Pentru ştiinţa psihologică, personalitatea

este o calitate, pe care o poate dobândi virtual orice individ într-o anumită etapă a dezvoltării sale, întrunind într-o anumită etapă a dezvoltării sale, anumite note sau caracteristici definite. Sub unghi psihologic „personalitatea reprezintă îmbinarea unitară non-repetitivă a însuşirilor psihice care caracterizează mai pregnant şi cu un mai mare grad de stabilitate omul concret şi modalităţile sale dc conduită".

Personalitatea poate fi privită ca un tablou elaborat prin abstracţie ştiinţifică cu care abordăm individul concret, analizând modul său dc a fi şi de a se comporta în situaţii diferite.

Lcwin concepe personalitatea ca un ansamblu dc trebuinţe, valori, motive şi percepţii. în concepţia sa, elementul care conferă heterogenitate persoanei prin starea fiziologică, intenţie, dorinţă, este trebuinţa. Aceasta este clementul dinamizator care tulbură echilibrul zonei personale prin creşterea nivelului tensional. Deoarece tendinţa întregului sistem este aceea dc dezechilibrare, tensiunea va fi deviată către regiuni cu un nivel coborât. în procesul dc realizare a trebuinţei, mediul psihologic poate căpăta anumite valenţe cu valori pozitive sau negative în funcţie de satisfacerea acesteia. Trebuinţa va produce energie şi va putea determina „locomoţia" individului, în funcţie de vectorul realizat, adică dc forţa cu care acţionează valenţele asupra persoanei. Locomoţia. afirmă Lewin. este modalitatea de echilibrare către care tinde sistemul, echilibru tulburat prin naşterea trebuinţei. Această locomoţie poate fi adecvală în situaţii normale şi imaginativă, aberantă, inactivă în situaţii patologice.

Dezvoltarea personalităţii sc realizează prin diferenţierea progresivă a persoanei şi a mediului psihologic, prin complicarea reţelei relaţionale ierarhice şi seleclive între diversele puncte şi zone ale sistemului persoanei.

Teoriile care explică personalitatea din punct de vedere genetic sc bazează pc principiul conform căruia personalitatea se structurează progresiv, dc-a lungul existenţei individului. Teoria personologică a personalităţii, elaborată de A.H. Murray se bazează pc analiza longitudinală a istoriei dezvoltării individuale. Murray consideră că personalitatea constituie o integrare a influenţelor ambianţei într-un sistem pulsional. Această teorie se bazează pc conceptul dc pulsiunc, care va provoca echilibrul şi în acelaşi timp va determina dezvoltarea, în funcţie de organizarea acestor pulsiuni sau trebuinţe sc constituie aparatul dinamogen şi motivaţional al individului, asigurând astfel socializarea în cadrul conduitelor sale, determinând caracterul lor adoptativ.

Iată câteva dintre ideile pc care Murray lc fundamentează în cadrul teoriei sale:

- organismul trebuie considerat împreună cu mediul, întrucât acestea, în continua lui schimbare, determină conduita (care nu poate fi apreciată, fără a caracteriza situaţiile pe care insul trebuie să le înfrunte);
- organismul reacţionează la stimulii din mediu, cărora le acordă semnificaţii şi pc care îi sistematizează conform unei scale bipolare: plăcere - neplăcere;
- reacţiile organismului la stimulii din mediu manifestă o tendinţă spre coordonare, organizare şi unitate, întrucât numai unitatea permite organismului supravieţuirea, în tendinţa lor spre unitate, aceste reacţii sunt şi adoptative, servind restaurării echilibrului deranjat (sau evitării prejudiciului adus) dc către stimulii din mediu;
- conduita adoptativă poate fi studiată fie ca o mişcare a corpului, fie prin analiza efectelor pc care această mişcare Ic-a produs;
- orice tendinţă comportamentală poate fi atribuită unei forţe ipotetice (pulsiune - trebuinţă);
- fiecare reacţie pulsională (consecutivă unei influenţe) are un destin cc poate fi apreciat în termeni dc satisfacţie. Orice episod terminându-sc prin satisfacţie sau insatisfacţie (succes sau eşec) va influenţa progresiv sau regresiv evoluţia individuală;
- prin jocul succesiv al succeselor sau eşecurilor sc realizează învăţarea şi maturizarea, care-şi gravează treptat pecetea originalităţii individuale.

Viaţa fiind o suită ireversibilă dc evenimente inedite, multe din ele ireversibile, nu orice epocă va fi reprezentativă pentru ansamblu, fapt care impune cunoaşterea longitudinală biografică a individului.

Caracteristică pentru teoria lui Murray este concepţia sa despre procesele dominante, adică acele acţiuni mutual dependente, care constituie configuraţii dominante în creier. Conştiinţa rezultă din asamblarea acestor dominante. Pc parcursul unei singure clipe numai o parte a procesului dominant ajunge la conştiinţă, de aceea în explicarea faptului dc conştiinţă sunt necesare mai multe variabile şi nu doar cele prezente în momentul respectiv.

Teoria lui Murray, bazată după cum spune autorul pe concepţiile lui Frcud, .lung, Adler, McDougall şi Lcwin a fost depăşită dc K. Jaspers care consideră personalitatea nu doar produsul unei predispoziţii ereditare, ci şi o devenire care sc produce în funcţie de situaţia omului în lume.

10.6.1. Posibilităţi, limite şi obiective ale investigaţiei psihologice pc terenul psihologiei judiciare[19]

Valoarea mijloacelor diagnostice, mai precis a testului psihologic este valabilă şi în psihologia judiciară. Dar în cazul în care se ignoră anumite cerinţe ştiinţifice ale acestor metode, ele pol aduce un adevărat deserviciu cercetării şi activităţii practice.

Astfel, in construirea testelor este nevoie dc o etapă extrem de importantă, şi anume o examinare a valorii lor diagnostice. Este nevoie dc o lestarc a testelor. Calităţile dc a căror prezenţă depinde valoarea testului ca instrument diagnostic şi prognostic sunt: fidelitatea, validitatea şi sensibilitatea.

Fidelitatea unui test nc va indica dacă diferenţele individuale obţinute cu ajutorul lui sunt determinate dc diferenţele reale dintre subiecţi, sub aspectul trăsăturii măsurate sau sub efectul unor factori exteriori respectivei trăsături, efectul unor factori variabili.

Principalele clemenlc care reflectă fidelitatea unui test sunt următoarele: stabilitatea în timp a rezultatelor; stabilitatea rezultatelor în cazul când aceiaşi subiecţi sunt examinaţi dc persoane diferite; caracterul adecvat al tuturor probelor care constituie testul în ansamblu; omogenitatea probelor.

Pcntni a se constata stabilitatea în timp a rezultatelor, testul este aplicat aceloraşi persoane, la un interval dc limp nu prea lung, şi sc calculează corelaţia dintre cele două scrii de rezultate. Dar o identitate absolută a rezultatelor nu sc poate întâlni deoarece pot apărea factori variabili: gradul de motivaţie al subiectului, oboseala, condiţii de mediu perturbările etc.

Acest procedeu numit testare-rctestarc prezintă anumite limite, întrucât dacă reexaminarea se face la intervale de timp scurt, subiecţii îşi pot aminti uncie din răspunsurile anterioare, atât cele corecte, cât şi cele incorecte; dacă sc extinde timpul dintre examinări, sc pol obţine rezultate diferite deoarece trăsătura măsurată s-a modificai.

Omogenitatea instrumentului dc măsurare se pune în evidenţă prin procedeul dc divizare: testul este aplicat în înUcgimc, dar se stabilesc rezultatele pentru fiecare jumătate a

---

[19] Vezi şi contribuţiile dr. Mitrofan Nicolac. /drenghea Voicu. Tudorel Butoi din. Psihologie judiciara. Editura Şansa. Bucureşti. 2000. pag. 329-421, citat dc noi selectiv şi prelucrări personale.

testului şi se calculează corelaţia dintre ele. Dificultatea constă în a găsi modalitatea optimă dc distribuire a probelor pentru a obţine jumătăţi dc valoare egală. Un procedeu constă în gruparea probelor impare şi a celor pare. Astfel, condiţiile favorizanle (antrenarea în activitate, familiarizarea cu situaţia de examen) şi defavorizante (oboseala, plictiseala) se vor distribui în mod egal. Cu cât testul este compus din mai multe probe, cu atât fidelitatea divizării în jumătate creşte.

Fidelitatea formelor echivalente - se calculează atunci când există două ieste paralele. Necesitatea reexaminării aceloraşi subiecţi în scopuri diagnostice apare în mod frecvent. Teslele paralele trebuie să conţină un număr egal de probe care să abordeze aceleaşi funcţii şi să aibă aceeaşi dificultate, iar condiţiile şi timpul necesar să lie identice.

Fidelitatea depinde dc calităţile dc construire ale unui test, dar şi dc nanira trăsăturilor măsurate. Dc pildă, fidelitatea în cazul metodelor de explorare a personalităţii esle mai mică decât în testele ce măsoară funcţii senzoriale. Este dc marc importanţă să sc cunoască coeficientul dc fidelitate al fiecărui test pentm a aprecia gradul de încredere ce i se poate acorda.

In psihologia judiciară, folosirea unui lest ce nu dovedeşte fidelitate va oferi rezultate diferite în timp. Dacă în cazul unui lest de personalitate, la o primă testare subiectul va prezenta un grad ridicat dc imafuritatc social-cmoţională şi în acelaşi timp va manifesta hiperagresivitalc în rclaţionarea cu ceilalţi, iar la o nouă testare rezultatele vor fi opuse, se poale concluziona că fidelitatea testului arc valori scăzute[20].

Validitatea unui lest sc referă la faptul că el măsoară în mod adecvai trăsătura psihică propusă spre măsurare, adică informaţia oferită de test trebuie să lie confirmată de către conduita subiectului în cadrul unei activităţi viitoare, iar rezultatul, randamentul subiectului în activitatea reală, pentru care s-a făcut testarea reprezintă criteriul. Un test este valid atunci când există o corelaţie pozitivă între predictori şi criteriu.

Există diferite procedee dc validare a unui test. Prin validitatea predictivă sc urmăreşte măsura în care subiectul va avea în activitatea reală o reuşită ascmănăloare cu cea obţinută în timpul testului. Validitatea de concurenţă constă în stabilirea corelaţiei dintre rezultatele obţinute la testul în curs de examinare şi rezultatele la un test care şi-a dovedit deja validitatea (scara Binct-Simon a fost utilizată drept criteriu de validare la multe alte teste de inteligenţă ulterior construite).

în domeniul psihologiei judiciare, pentru a determina validitatea predictivă, este necesar să se măsoare subiecţii în două perioade de timp diferite. Pentru validitatea concurentă se măsoară subiecţii delicvenţi şi ncdelicvenţi. în acest caz, o măsură a potenţialului dclicvcnţial nu arc o validitate concurentă când ca poate să distingă între criminali cunoscuţi şi persoane normale. Subiectul cel mai frecvent întâlnit este predicţia comportamentului viitor al unor copii şi adolescenţi. Trebuie subliniat faptul că majoritatea eforturilor dc măsurare a potenţialului dclicvcnţial au fost făcute în direcţia validităţii concurente, ceea cc înseamnă că instrumentele lor sunt imposibil dc evaluat ca predictori. Dacă câţiva investigatori au urmării subiecţii destul de mult timp pentru a obţine estimări ale validităţii predictive.

Anticiparea momentului în care un individ cu un înalt potenţial dclicvcnţial va comite un aci infracţional este dificilă deoarece actul antisocial apare în urma combinării acestui polcnţial cu factorii circumstanţiali.

In domeniul psihologiei judiciare, cel mai des folosite sunt testele de personalitate şi probele proicclive. Principiul acestora din urmă constă în faptul că manifestările comportamentului existenţei umane, cel puţin cele mai semnificative, scot în evidenţă personalitatea (Rappaport).

10.7. Instrumentar de psinodiagnoză - testul standardizat

10.7.1. Metoda RORSCHACH

Metoda, cunoscută şi sub denumirea dc proba petelor de cerneală, a fost datorată de psihiatrul elveţian II. Rorschach. care o descrie în lucrarea sa „Psychodiagnostic" apărută în 1921.

în perioada de fixare a metodei, H. Rorschach a lucrat cu numeroase pete de cerneală şi cu subiecţi aparţinând diferitelor grupelor psihiatrice. Pc baza a numeroase încercări, cl a selecţionat acele imagini care prin răspunsurile şi prin asociaţiile pc care le provocau, diferenţiau mai net indivizi aparţinând variatelor sindroamc psihiatrice şi persoanelor normale cu caractere psihice cunoscute. Materialul păstrat în forma ultimă a metodei RORSCHACH originale constă din 10 imagini standard: 5 din imagini sunt realizate în nuanţe dc negru şi cenuşiu, 2 conţin porţiuni colorate în roşu, iar 3 sunt multicolore.

Planşele sc prezintă una câte una, iar subiectului i sc cere să spună ce anume îi sugerează imaginile şi i se atrage atenţia să dea cât mai multe răspunsuri.

în cotarea răspunsurilor se iau în considerare multiple aspecte, printre care cele mai importante sunt: numărul răspunsurilor, locaţia, determinanta, conţinutul.

Numărul răspunsurilor. H. Rorschach consideră că numărul răspunsurilor ar depinde mai mult de particularităţile emoţionale decât dc cele intelectuale. Persoanele care dau un număr mai mic dc răspunsuri ar fi depresive, ursuze, preocupate dc perfecţiune, care preferă să dea răspunsuri elaborate la un nivel înalt. Invers, subiecţii care dau răspunsuri mai numeroase decât media au o dispoziţie veselă, fantezie, sunt preocupaţi să lucreze bine.

Locaţia sau timpul de aprehensiune - indică organizarea perceptivă. Operându-sc cu acest criteriu, sc stabileşte dacă percepţia este globală şi conţinutul răspunsurilor sc referă la pata în întregime, în care caz sc notează Ci, sau percepţia este analitică, desprinzându-se un detaliu extins (D), or un detaliu toane limitat (Dd). Sc disting de asemenea detaliile oligofrenice (Do), care constau nu în desprinderea unor forme umane în întregime, ci a unor părţi ale acestora. O mare proporţie de răspunsuri G ar indica predominarea gândirii abstracte, o elaborare raţională a realităţii. Invers, un număr ridicat de D s-ar obţine la persoanele impulsive, preocupate dc lucruri mărunte, lipsiţi dc originalitate. Apariţia în răspunsuri a unor detalii minore, ncuzualc (Dd) poate indica preocupări obsesive, stări anxioase.

Determinanta - sc referă la însuşirea perceptivă ce se concretizează în răspuns (formă, culoare, mişcare, perspectivă). Răspunsurile suni notate cu F+ atunci când subiectul percepe o formă bună. Asemănarea intre pată şi răspuns indică un nivel ridicat de organizase a impresiilor senzoriale. în schimb, un răspuns F- (formă proastă) indică percepţii denaturate de trebuinţe, de interese sau dc emoţii deosebit de acute. Se consideră că proporţia dc F+ in protocolul unui subiect indică şi posibilităţi de integrare adaptivă, de acomodare a reacţiilor pe baza unei analize obiective a mediului. Culoarea constituie o altă variabilă, desprinsă uneori ca un indiciu suplimentar al formei (Fc): alteori referirea sc face în primul rând la culoare, forma fiind secundară (CF); când asociaţiile sunt provocate numai dc culoare se notează simbolul C. La imaginile acromatice, însăşi combinaţiile de lumini şi umbre pot sugera un răspuns (cl.ob. = clar obscur). Referirile la culoare dau indicaţii asupra vieţii afeclive. Micşorarea (K) constituie o variabilă cu o marc valoare diagnostică în sistemul RORSCHACH. Existenţa unui număr mare de răspunsuri de tipul K, adică dc răspunsuri în care fiinţa sau obiceiul este văzut în mişcare, ar denota inlroversiunc. o preocupare pentru viaţa interioară, fantezie şi relaţii personale mai degrabă intensive decât extensive.

Conţinutul - este apreciat în mod relativ diferit de către autorii care au dezvoltat metoda lui Rorschach. în general sc consideră simptomatic faptul că sc face referire la fiinţe sau

---

20 Mitrofan, N.. Zdrcnghca V., Buloi T. op. cil., pag. 150.

obiecte inanimate. Sc notează dacă imaginile i-au sugerat subiectului oameni (H), animale (A), desene anatomice (Anat.), peisaje, artă abstractă etc.

Tabloul dc ansamblu, psihograma rezultă nu atât din considerarea valorilor absolute ale diferiţilor indici, ci din relaţia lor.

Valoarea metodei RORSCHACH este controversată. Adepţii fără rezerve ai metodei consideră că ca este aplicabilă nu numai în studiul devierilor patologice ale personalităţii, ci şi în stabilirea tabloului personalităţii normale, în determinarea aptitudinilor în scopul de orientare sau de .selecţie profesională.

în mod curent însă nu sc poate ajunge la o descriere psihologică valabilă, sau la un diagnostic clinic pe baza exclusivă a acestui test.

Fidelitatea metodei a fost verificată prin tehnica înjumătăţirii, prin cea a testării-rctestării făcute de mai mulţi sau dc acelaşi psiholog la un anumit interval de timp. Cele mai multe studii s-au tăcut in legătură cu fidelitatea cotării inter-examinatorii. Dar nu este suficient să se demonstreze că mai mulţi examinatori cotează în mod asemănător un protocol. Diferenţe mari pot apărea în stadiul interpretării cotelor. Metoda înjumătăţirii, de asemenea, nu arc deplină valoare, deoarece, după părerea specialiştilor, funcţia celor 10 planşe nu este identică.

Sc poate conchide că proba RORSCHACH arc o valabilitate limitată, că ca poate fi utilizată ca instrument diagnostic numai paralel cu alte metode, de persoane cu o practică îndelungată.

Neajunsurile probei RORSCHACH originale au stimulat numeroase cercetări: astfel unii autori au standardizat alte pete de cerneală (Hollzman, Thorpc, Schwartz, Hcrron, Behn. Karo) sau au modificat tehnica examinării şi cotării.

10.7.2. Testul SZONDI

Szondi arată că metoda sa dc diagnostic sc ocupă dc psihologia profundă care face parte din psihologia aplicată; această metodă ajută la lămurirea următoarelor fapte:

- aspiraţiile pulsionalc inconştiente ale individului;
- luarea de poziţie inconştientă a Eu-lui faţă de pericolul pulsional;
- dialectica dintre pulsiuni şi Eu.

în concluzie, această metodă înfăţişează psihologului procesele inconştiente ale destinelor, pulsiunilor şi Eu-lui.

Proba constă în simpla reacţie de alegere a două fotografii mai simpatice şi două mai antipatice de către subiect, din cele 6 serii, cc cuprind fiecare câte 8 fotografii. Aceste fotografii reprezintă indivizi suferinzi dc maladii pulsionalc manifeste, foarte pronunţate, a căror anamneză şi diagnostic clinic sunt exact cunoscute. Aşadar, în urma administrării testului, subiectul alege 24 dc fotografii. Alegerile făcute pun în evidenţă un profil pulsional, Szondi stabilind 4000 dc profiluri.

Plecând dc la ideca unei polarităţi între aspiraţii şi trebuinţe, Szondi stabileşte două feluri de polarităţi:

1. Factorială
2. Vectorială

Polaritatea factorială arc ca origine antagonismul tendinţelor pulsionalc materne şi paterne.

Polaritatea vectorială este născută din antagonismul a două trebuinţe care sc asociază pentru a forma o pulsiunc.

Szondi stabileşte 4 grupe pulsionalc pe care lc numeşte vectori pulsionali care evidenţiază un quantum pulsional delimitat, având direcţie pulsională particulară, direcţie în care se manifestă trebuinţele şi aspiraţiile pulsionalc implicate. Aceşti vectori pulsionali suni:

1. **Vectorul S (pulsiune sexuală):**
2. **Vectorul P (pusiunc paroxisntală, de surpriză, de protecţie etică);**
3. **Vectorul Sch (pulsiunea Eu-lui);**
4. **Vectorul C (pulsiune dc contact).**

La aceşti vectori, Szondi raportează 8 trebuinţe pulsionale specifice, pc care le numeşte factori pulsionali, realizând astfel:

1. **Vectorul S** cu trebuinţa pulsională:	**- h (homosexualitate);** **- s (sadism);**
2. **Vectorul P** cu trebuinţa pulsională:	**- e (epilepsie);** **- h (isterie);**
3. **Vectorul Sch** cu trebuinţa pulsională:	**- k (schizocatalonică);** **- p (schizoparanoică);**
4. **Vectorul C** cu trebuinţa pulsională:	**- d (stare depresivă);** **- m (manie).**

Aceşti factori pot avea valori pozitive sau negative, rezultând 16 tendinţe pulsionale, pentni cei 4 vectori pulsionali.

Pentru psihodiagnostic, alegerea tăcută dc subiect este interpretată din punct dc vedere cantitativ şi al direcţiei tendinţei.

Sc disting 3 feluri dc alegeri:

1. Reacţia **medie** (când sc aleg 2-3 imagini ale unui factor);
2. **Reacţia vid sau 0** (când nu sc alege nici o imagine);
3. **Reacţia plină** (când alege cel puţin 4 imagini ale unui factor).

Se consideri! că fotografiile constant excluse dc la alegere (reacţia zero) sunt cele ale subiecţilor care prczinlă formele dc manifestare patologică extremă a trebuinţei in prezent, sub o formă oarecare, deci semnifică manifestarea pulsională prezentă.

Reacţia plină poate avea două feluri dc semnificaţii:

1. Releva factorul cel mai dinamic dintre trebuinţele pulsionale nou manifestate (ce determină direcţia dc alegere pulsională);
2. Decelează tendinţele pulsionale premanifeste aproape de exteriorizare.

Se disting 3 feluri de reacţii pline:

1. **Reacţia simpatică (+);**
2. **Reacţia antipatică (-);**
3. **Reacţia ambivalenţă (+, -).**

Reacţiile zero şi plină se deosebesc practic, doar din punct de vedere dinamic. Ele reprezintă dc fapt, două faze succesive dc acumulare maximală a unei tendinţe pulsionale şi apoi descărcarea. Reacţia zero semnifică tendinţa care, datorită descărcării, şi-a pierdui activitatea dinamică, în momentul considerat.

Reacţia plină, ca încărcătură de tendinţe pulsionale. ce nu pot fi satisfăcute în prezent, este o stare care poate II depăşilă de către subiect, prin două mecanisme:

1. P.xleriorizarea - descărcarea (calea reacţiei premanifeste care precede satisfacţia directă):
2. Interiorizarea spre instanţe psihice mai profunde, sau refularea din concepţia psihanalitică.

Interpretarea factorială şi vectorială sc fac ţinând cont dc întregul profil, de reacţiile vectoriale vecine.

Peniru practica imediată sc utilizează adesea un singur profil, rezultai dinlr-o singură aplicare a testului. Este necesar însă, ca atunci când vrem să ajungem la un diagnostic exact

să folosim cel puţin 10 profilc, rezultate din aplicarea consecutivă a lestului la intervale dc cel puţin 7 zile.

Dacă circumstanţele ne obligă să nc pronunţăm, orieniându-nc după un singur profil funcţional, este bine, mai ales în cazurile patologice, să nc orientăm după tabelele sindromatice date dc Szondi.

Szondi a stabilii o scrie de sindroamc patologice cu grupe specifice de simptome. precum şi o scrie dc sindroamc caracteriologicc.

Printre domeniile dc aplicare a acestei metode, pc lângă psihiatric, orientare profesională, sociologic, autorul preconizează utilizarea ei în criminologie, sau în psihologia criminală.

Astfel, sc indică în investigarea psihologică din timpul anchetei, în stabilirea metodelor dc reeducare din diferite stabilimente, în furnizarea indicaţiilor asupra mijloacelor dc întrebuinţat pentru prevenirea din timp a impulsiunilor, periculoase la criminalii încarceraţi, unde evoluţia pttlsională trebuie de asemenea controlată prin testări.

10.7.3. Testul LUCHER

în testul LUCHER subiectului i sc prezintă 8 cartonaşe, iar cl trebuie să decidă care îi place cel mai mult, Subiectul va alege culoarea preferată şi o va aşeza deoparte, apoi va alege culoarea care îi place cel mai mult din cele 7 rămase, operaţia repetându-se până la epuizarea tuturor cartonaşelor. După aceasta. întreaga acţiune va fi realizată ca şi când ar fi pentru prima oară. Culorile nu trebuie asociate cu nimic altceva (obiecte, materiale dc îmbrăcăminte etc.).

în testul LUCHER structura unei culori rămâne constantă, ca este definită ca înţelesul obiectiv al culorii respective, rămâne aceeaşi pentru oricine. Dc exemplu, albastru închis înseamnă linişte şi pace, indiferent dacă cuiva îi place sau nu. Pe de altă parte funcţia este atitudinea subiectivă faţă dc culoare şi aceasta este cea care variază de la o persoană la alta şi tocmai pc ca sc întemeiază interpretarea textului LUCHER.

Observând în ce poziţie din şir apare culoarea putem determina cc funcţie reprezintă culoarea respectivă deoarece atitudinea subiectului către variatele culori se schimbă dc la cea mai marc la cea mai scăzută simpatic. La începutul şirului, atitudinea este de preferinţă decisă urinată de o arie care este încă cea a preferinţei, dar c mai puţin marcată, vine apoi o arie privită ca indiferenţă urmată în final dc o arie de antipatic şi refuz.

• Preferinţă puternică pentru culoare	simbol **I**
• Preferinţă pentm culoare	simbol X
• Indiferenţă faţă dc culoare	simbol =
• Antipatie sau respingere a culorii	simbol -

Pot fi stabilite următoarele atitudini sau funcţii, odată cc culorile au fosi plasate în ordinea preferinţelor.

În poziţia **I:** cea mai plăcută culoare reprezintă o orientare către prezent (indicată dc plus). Indică metoda iniţială, modus operandi al persoanei: semnificaţiile spre care sc orientează sau pe care lc adoptă pentm a reuşi să-şi atingă obiectivul. A **II**-a poziţie (notată +): arată care este obiectivul actual. Depinzând de notarea şi gruparea testului, poate fi notată cu X. Când este notată numai prima culoare cu **i ,** modus operandi şi obiectivul actual sunt aceleaşi (mijloacele adoptate au devenit un scop în sine).

- A III-a şi a IV-a poziţie (indicate de X): arată starea prezentă a lucrurilor, situaţia în care simte că se află acum sau maniera în care circumstanţele îl obligă să acţioneze.
- A V-a şi a Vl-a poziţie (notate =): reprezintă indiferenţa. Culorile din aceste poziţii arată că particularele lor calităţi nu sunt nici respinse dar nici proprii situaţiei actuale, ci sunt ţinute în păstrare pentru siguranţă şi nu în acţiunea prezentă.
- A VH-a şi a VlII-a poziţie (notate -): reprezintă o întoarcere de la culorile care sunt respinse ca nefiind simpatice; constinhe o dorinţă particulară penlru care există un motiv special să fie inhibate (pentru că o asemenea acţiune ar fi dezavantajoasă). Aceste culori reprezintă o irebuinţă care este reprimată în chip necesar.

Pentru uşurinţa referirii s-au dat numere fiecărei culori. Astfel: Culori fundamentale:

1. Albastru-întunecat

Primare psihologic:

1. Alhastru-verde
1. Portocaliu-roşu
2. Galben-strălucitor

Culori auxiliare:

2. Violet
2. Maro
3. Negru
4. Gri-neutru

Cele patru culori fundamentale au o semnificaţie aparte, după cum urmează:

1. Albastru-intunecat - reprezintă adâncimea sentimentelor şi este concentric[21] heleronom, sensibil, perceptiv, unificator. Aspectele sale afective: liniştire, mulţumire, tandreţe, dragoste.
2. Alhastru-verde reprezintă elasticitatea voinţei şi este concentric pasiv[1'], autonom, posesiv, ncschimbabil. Aspectele sale afective: persistenţa, afirmarea de sine, încăpăţânarea, aprecierea dc sine.
3. Portocaliu-roşu reprezintă forţa voinţei şi este ex-centric[22]. activ", ofensiv-agresiv, locomotor, autonom, competitiv. Aspectele sale afective: dorinţa, cxcitabililatea, dominarea, sexualitatea.
4. Galben-strălucitor reprezintă spontaneitatea şi este ex-centric, activ, proiectiv, heteronom, investigator. Aspectele sale afective: variabilitatea, expectanţa, originalitatea, veselia.

Fiecare din cele două culori a fost aleasă cu atenţie datorită înţelesului ci psihologic şi fiziologic particular - datorită structurii sale. Accsl înţeles arc o semnificaţie universală, acelaşi la toată lumea, atât pentru tânăr cât şi pentru bătrân, bărbat sau femeie, educai şi înapoiat, civilizat şi necivilizat. Singura limilare pc care o cere aplicabilitatea acestui test este necesitatea dc a comunica cu persoana testată. Dacă poate înţelege ce se cere dc la ca, dacă poale vedea planşele dc culori (indiferent dacă e sau nu daltonist) şi poale afirma preferinţele sale, atunci testul este aplicabil respectivului.

9. Pasiv - arc înţeles asemănător lui concentric.

11. Activ - arc înţeles asemănător lui ex-centric.

10.7.4. M.M.P.I.

Inventarul de Personalitate Multifazic Mincssota (M.M.P.I.) a fost elaborat în cadrul şcolii dc medicină a Universităţii Mincssota, în 1940, dc călrc S.R. McKinley. Autorii au selecţionat o multiplicitate de simptome concretizate în întrebări ce sc referă la aspecte variate pc care clinicianul le abordează în mod obişnui:, cu ocazia interviului unei persoane a cărei conduită şi adaptare ridică anumite probleme.

Chestionând, aplicabil începând de la vârsta de 16 ani, ar trebui să servească nu numai pentru depistarea indivizilor cu tulburări dc personalitate, ci şi pentm diagnosticul psihiatric. Răspunsurile sunt cotate în funcţie de 9 grupe clinice, fiecare grupă dc întrebări constituind o scară.

Cele 9 scări de bază. numite şi scări clinice (sau patologice) sunt următoarele:

- Ipohondrie (Hs),
- Isterie (Hy),
- Deviaţii psihopatologice (IM),
- Masculinitatc-fcminitate (M-F sau MF),
- Paranoia (Pa),
- Psihostenie (Pt),
- Schizofrenic (Sc),
- Hipomanie (Ma).

Subiectul primeşte afirmaţiile scris pe câte un cartonaş şi le clasifică pc baza aprecierii sale, în trei categorii:

- adevărat,
- fals,
- nu pot să mă pronunţ.

Iată o schiţă a conţinutului scărilor constitutive ale M.M.P.I.:

- Scara 1 (ipohondrie) cuprinde afirmaţii la dureri sau senzaţii organice neplăcute, trăite ca reale.
- Scara 2 (depresia) conţine afirmaţii care în funcţie de modul în care sunt apreciate dc subiect (adevărate sau false), indică dispoziţia lui afectivă de descurajare, nemulţumire dc sine.

---

21 Concentrice, preocupat subiectiv, deşi are anumite aspecte dc inlroversie. nu trebuie confundată. Concentrico înseamnă a fi exclusiv interesat în ceea ce esle o extindere proprie şi interesul pentru sine.

22 Ex-centric - interesai obiectiv şi esle apropiat dc extroversie.

- Scara 3 (isteria) cuprinde întrebări referitoare la anumite simptome organice, dar care nu sunt specifice, mai conturate, decât cele descrise la scara 1, precum şi la anumilc moduri dc conduită socială.
- Scara 4 (deviaţii psihopate) serveşte la depistarea persoanelor cu tendinţa spre conduită asociată (plângeri asupra familiei, sentimentul de plictiseală) sau antisocială (minciună, furi, alcoolism, imoralitate sexuală). Afirmaţiile din această scară se referă la prezenţa dezacordului şi ncadaptării la anumite forme ale mediului social.
- Scara 5 (masculinitate-fcminitatc) explorează anumite interese cc ar putea pune în evidenţă inversiunea sexuală masculină, care nu este încă însoţită de manifestări psihopate. Afirmaţiile se referă mai ales la orientarea feminină a intereselor.
- Scara **6** (paranoia) descrie manifestări cc se referă la hipersensibilitate, la tendinţa spre suspiciune, idei dc persecuţie sau de grandoare. Scara detectează tendinţe paranoide chiar la subiecţii care nu au ajuns încă la manifestări patologice.
- Prin scara **7** (psihoastenia) sc încearcă să sc pună în evidenţă persoanele la care apar fobii acţiuni irezistibile. întrebările se referă la fobii şi la obsesii şi ui mai mică măsură la simptomele psihostenici, în sensul acordat de J. Piagct.
- Scara **8** (schizofrenia) cuprinde cele mai multe simptome (78 dc întrebări foarte variate). Descrierile sc referă la moduri bizare de a gândi, la particularităţi ale percepţiei, la impresia de alternare socială, la dificultăţi dc concentrare şi control, precum şi la uncie aspecte ale vieţii sexuale.
- Scara **9** (hipomania) a fost ctalonată pe persoane cu manifestări mai puţin accentuate decât la maniaco-depresivi. întrebările se referă la exactitatea emoţională, hipcraelivisim şi la fuga dc idei.

în afara scărilor de bază. clinice, inventarul Minessota cuprinde şi 4 scări de validitate tnu servesc Ia stabilirea validităţii probei) şi prin clc sc determină atitudinea subiectului faţă de probă, sinceritatea lui, înţelegerea instrucţiei şi a întrebărilor.

- Scara „nu pot să mă pronunţ" sau „sunt indecis" indică numărul de afirmaţii pc care subiectul nu Ic-a grupat nici la categoria celor false, nici la categoria celor adevărate. O cotă ridicată scade mult validitatea întregii examinări.
- Scara L[12] - cuprinde 15 afirmaţii referitoare la unele defecte foarte răspândite, admise de normali aproape în unanimitate ca fiind adevărate. Sc poate acorda o mică încredere completărilor efectuate de un subiect cu o cotă ridicată la scara I.
- Scara K - Cotele ridicate la această scară sunt indiciul unei tendinţe dc autoapărare excesivă, subiectul dorind să apară cât mai normal.
- Scara F - Unele persoane, în loc să nege aspectele patologice sau deficitare, le exagerează.

înainte de a interpreta rezultatele la scările clinic, se face verificarea celor 4 scări de control.

Intenţia originală a autorilor a fost dc a crea un instrument psihometric care să permită diagnosticul diferitelor sindroame psihiatrice. în cursul anilor, experienţa de verificare a instrumentului a general îndoieli în legătură cu valoarea lui în diagnosticul diferenţial. Majoritatea autorilor suni de acord că M.M.P.I. poale servi pentru distingerea cazurilor evident patologice de cele normale, dar nu pentm diferenţierea grupelor clinice. M.M.P.I. se utilizează în prezent în scopul unei trieri a cazurilor dc anormalitate psihică.

10.7.5. T.A.T.

T.A.T. sau testul de apercepţie tematică esle una din tehnicile proiective cu cea mai lungă utilizare clinică. T.A.T. nu a fost construit iniţial ca un instrument dc punere în evidenţă a manifestărilor patologice ale personalităţii. Imaginile cu scene umane au fost utilizate de AH Murray ca instrumente de studiu clinic şi experimental al personalităţii normale. Conslalându-sc că elaborarea povestirilor pc baza imaginilor este o stiuaţic care dă numeroase informaţii în studiul cazului, s-a trecut la perfecţionarea succesivă a acestei metode.

Materialul constă din imagini în alb şi **negru,** cu unul **sau** mai mulle personaje **(3** planşe suni Iară element uman şi redau peisaje). Acţiunile în **care** sunt angajate personajele sunt redate ambiguu, oferind posibilitatea unor interpretări diferite.

La ba/a acestei probe se află ipoteza conform căreia o persoană care interpretează o situaţie socială ambiguă o face prin prisma experienţei sale anterioare, a dorinţelor, a conflictelor proprii.

Din cele **30** dc imagini care constituie garnitura completă, **10** suni valabile pentru toate categoriile **de** subiecţi, iar celelalte au caracter mai specific. **în** acest mod **sc** alcătuiesc **4** serii de câte **1°** ilustraţii cc sc utilizează în examinarea băieţilor, **a** fetelor, **a** persoanelor de sex masculin şi a celor de sex feminin care au mai mult de **14** ani.

în procedura originală se recomandă ca examinarea să **se** facă în două şedinţe, pentru cea de-a doua păstrându-se imaginile cu caracterul cel mai bizar, mai dramatic. Ilustraţiile sunt prezente într-o ordine determinată, iar ilustraţia este diferenţiată în funcţie dc grupa dc vârstă şi dc nivelul intelectual.

Prelucrarea materialului presupune traversarea unor puncte ale răspunsurilor:

- Descoperirea eroului, adică a personajului cu care subiectul se identifică;
- Desprinderea forţelor cc determină activitatea eroului (utilizarea T.A.T.-ului ca atare presupune operarea cu conceptele fundamentale care constituie miezul leoriei personalităţii formulate de Murray: trebuinţele şi constrângerile);
- Analiza deznodământului. Este **necesar** să se stabilească dacă eroul provoacă evenimentele sau **Ic** suferă; în cc măsură luptă împotriva forţelor care i se opun; proporţia dintre deznodăminlele fericite şi cele nefericite;
- Analiza şi interpretarea temelor povestirilor. Sc urmăreşte care **este** tema cea mai puternică şi cea mai frecvent utilizată. Repetarea aceleiaşi teme arc o valoare diagnostică, reflectând trebuinţe acute, conflicte de durată.

Se acordă o deosebită atenţie personajelor introduse din imaginaţie.

Unul din avantajele T.A.T. este că se evită mecanismul dc autoapărare. Subiectul atribuie personajului idei, sentimente pc care nu le-ar admite că ar fi ale sale, sau de care nu este deplin conştient. Fidelitatea metodei este apreciată ca limitată dc însuşi antonii ei. Răspunsurile la T.A.T. reflectă atât dispoziţia schimbătoare cât şi situaţia de viaţă prezentă a subiectului.

în interpretare trebuie să se ţină seama însă dc condiţiile sociale ale subiecţilor. Aceleaşi amănunte incluse în povestirile create dc persoanele aparţinând anumitor condiţii pot să apară ca normale, uzuale, iar alte persoane ca deviante. Din această **cauză** s-a simţit nevoia creării de noi variante, cu sferă dc aplicare mai restrânsă,

10.7.6. **Testul** KOSENZWEIG

în lucrarea „Pielure Association Study for Acting Reaclion to Frustration", S. Roscnzwcig creează o metodă proiectivă restrânsă destinată relevării tipurilor dc reacţie la stresul vieţii curente şi care intră în cadnil psihanalizei ca o metodă experimentală.

Această metodă constă în a pune subiectul in situaţiile imaginate **dc 24** de desene, reprezentând diverse frustrări din viaţa socială curentă, în care **2** personaje sunt angajate într-un dialog în care unul pune o întrebare, înscrisă în desen, iar subiectul **pus** în situaţie trebuie să dea răspunsul. în funcţie dc aceste răspunsuri, care s-au clasificat în **3** tipuri: extrapunitive, intropunitive şi impunitive, sc stabilesc **3** tipuri de reacţii: **de deprednminanţă** a **obstacolului, de apărare** a **Eu**-lui şi de **persistenţă a necesităţii.** Combinarea acestor 6 categorii duce la constituirea a 9 factori, care pot fi cotaţi.

Reacţia de frustrare poate fi înfăţişată din Irei perspective principale: A-Tipul de reacţie după trebuinţe frustrate; I! - Tipul de reacţie după direcţie;
C-Tipul de reacţie după caracterul mai mult sau mai puţin adevărat.

în ceea ce priveşte tipul dc reacţie după trebuinţele frustrate, se pot dobândi 2 tipuri:

a) — reacţie de persistenţă a trebuinţei care se referă la viitorul trebuinţei segmentar frustrate şi care reacţie arc ca scop satisfacerea trebuinţei;

b) - reacţia de apărare a Eu-lui, care sc referă la viitorul personalităţii întregi şi apare numai în condiţii speciale, dc ameninţare a acestuia.

Această reacţie poate fi:

1. Extrapunitivă (E), în care individul atribuie agresiv frustrarea persoanelor sau lucrurilor exterioare, având ca emoţii adiacente mânia şi iritarea;
2. Intropunitivă (I), în care individul atribuie agresiv frustrarea lui însuşi, având ca emoţii adiacente culpabilitatea şi inacţiunea;
3. Impunitivc (M), în care individul evită să facă reproşuri, înfăţişând siluaţia frustrantă în mod conciliant.

Tipul dc reacţie după direcţie poate fi:

a) Reacţie directă, în care răspunsul este adaptat situaţiei fmstrante;

b) Reacţie indirectă, în care răspunsul este mai mult sau mai puţin substitutiv.

Tipul dc reacţie după caracterul mai mult sau mai puţin adecvat al acesteia sc stabileşte astfel: sc consideră ca adecvate reacţiile în care găsim tendinţe progresive şi nu agresive.

în prelucrarea datelor, avem în vedere pc dc o parte direcţia agresiunii care poate fi E, **1,** M şi pe de altă parte lipul dc reacţie, care poate fi:

1. De predominare a obstacolului (OD), obstacolul, cauza frustrării, fiind menţionat dc către subiect în una din direcţiile: E sau de accentuare a severităţii obstacolului; **1** sau favorabilă; şi M adică fără importanţă. OD indică tendinţa subiectului dc a fi, mai mult sau mai puţin, dominat de obstacole frustrante.
2. De apărare a Eu-lui (ED) în care subiectul fie că aruncă vina asupra altora (E), fie că acceptă responsabilitatea (I), fie că nu declară pe nimeni vinovat (M). ED este un indice al slăbiciunii şi forţei Eu-lui.
3. De persistenţa a trebuinţei (NP), în care tendinţa răspunsului este dirijată spre soluţionarea problemei inerente situaţiei frustrante şi reacţia urmează una din cele 3 direcţii: E, I, M, adică, fie se apelează la serviciile altei persoane (e), fie subiectul rezolvă singur (I), fie aşteaptă ca timpul să rezolve situaţia (M). NI' este un indice al aptitudinii sau inaptitudinii de a rezolva problemele puse de situaţiile frustrante.

în interpretarea rezultatului testului ROSENZWEIG se calculează şi indicele de conformitate la grup sau G.C.R. (Group Conformity Ratting) care are drept scop măsurarea conformităţii răspunsurilor subiectului cu cele ale medici populaţiei.

10.8. Investigaţia psihologică în expertiza şi psihologia judiciară 10.8.1. Scop şi deziderat în expertiza psihiatrică

în decursul dezvoltării sale, societatea, în funcţie de etapa şi condiţiile în care sc găsea, a tras la răspundere pc membrii săi care au încălcat normele de conduilâ, sancţionându-i.

în acelaşi timp, dc foarlc multă vreme, aproape pretutindeni s-a admis principiul după care o persoană nu poate răspunde de actele pe care le comite atâta timp cât nu sc găseşte în deplinătatea funcţiilor sale mintale. Acest principiu a fost şi este valabil alât pentru cei care comit acte infracţionale, cât şi pentru exercitarea unor capacităţi civile: căsătorie, donaţie, vânzare-cumpărare, depoziţia de martori etc.

Şi în ţara noastră, ca urmare a propunerilor venite din partea profesorului C.l.Parhon. a fost adoptat în anul 1930 Decretul nr. 2515 în care sc menţionează că internarea bolnavilor psihici se face după acelaşi procedeu ca pentru bolile somatice. în urma cercetărilor de teren conduse de V. Prcdescu s-a ajuns la recunoaşterea necesităţii ca perturbările din sfera discernământului să fie urmărite încă din stadiul predelictual, iar acţiunea de profilaxie să înceapă dc la nivelul policlinicilor şi să continue la nivelul spitalelor de bolnavi psihici acuţi, unde internările se pot face dc urgenţă. Principiul că un bolnav psihic nu poate să răspundă dc actele sale esle legiferat în întreaga lume.

Codul penal defineşte infracţiunea ca fapla prevăzută dc lege, care prezintă pericol social şi este săvârşită cu vinovăţie, şi subliniază că nu constituie infracţiune fapta prevăzută dc legea penală, dacă făptuitorul, în momentul săvârşirii faptei, fie din cauza alicnaţiei mintale, fie din alte cauze, nu putea să-şi dea scama de acţiunile sau infracţiunile sale, ori nu putea li stăpân pe ele (art. 48). Rolul psihiatrului apare atunci când organele judiciare se află în imposibilitalca dc a formula o părere asupra stării psihice a persoanei care a comis o faptă prevăzută dc Codul penal. Astfel sc va dispune efectuarea unei expertize psihiatrice legale prin care să sc răspundă asupra stării psihice a subiectului şi prin aceasta justiţia va putea stabili existenţa sau inexistenţa responsabilităţii actului, valabilitatea actelor civile şi a mărturiilor subiectului.

Efectuarea unei expertize psihiatrice este obligatorie în cazul unei infracţiuni dc omor şi atunci când organele judiciare au îndoieli asupra stării psihice a subiectului. Expertizele se efectuează în instituţii dc specialitate în care inculpatul este internai pc perioada necesară examinării. Pentru ca expertiza să fie cât mai eficientă trebuie efectuată la scurt timp sau chiar imediat după comiterea faptei, iar mediul dc detenţie poate să provoace apariţia unor tulburări psihice.

După efectuarea expertizei, se întocmeşte un raport scris care se depune la organul dc urmărire penală care a dispus examenul psihic. Raportul de expertiză trebuie să cuprindă în partea introductivă date despre organul judiciar care a dispus efectuarea expertizei, date despre expert, obiectul expertizei şi întrebările la care se cer răspunsuri. Este necesară descrierea operaţiilor dc efectuare a expertizei. Concluziile cuprind răspunsurile la întrebările puse şi părerea expertului asupra obiectului expertizei, în cazul în care subiectul a fost internat anterior într-un spital dc boli mintale sc va menţiona diagnosticul şi evoluţia de atunci. Se recomandă o anchetă socială, în special pentru cei care comit o infracţiune sau peniru cei care comit o faptă gravă. Urmează apoi, un examen somatic general - nu trebuie neglijate anumite afecţiuni medicale care pot influenţa comportamentul individului (afecţiuni neurologice, cndoerinologicc etc). In acelaşi limp cu cercetarea clinică sc vor efectua şi analizele dc laborator: fundul dc ochi, lichidul cefalorahidian, cncefalografia. Este obligatorie luarea în considerare a oricărei schimbări psihice sau comportamentale apărute în timpul internării. Pe lângă precizarea bolii psihice de care suferă subiectul, trebuie relevate fenomenele care au dus la comiterea faptei penale: expertiza trebuie să dezvăluie corelaţia bolii cu fapta şi să facă propuneri cu privire la măsurile ce Irebuie adoptate faţă dc bolnavul inculpat.

Dacă este necesar sc poate dispune efectuarea unui supliment dc expertiză fie dc către acelaşi expert, fie dc altul.

Expertiza psihiatrico-legală poale ii de mai mulle tipuri:

1. **Expertiza în cabinetul procurorului sau a alior organe judiciare.** Expertiza sc poale termina după această primă etapă, atunci când expertul este convins că examinatul este un bolnav psihic. De regulă, însă. după ce acuzatul este examinat, este trimis la spital pentru observaţie.
2. **Expertiza de spital.** Aceasta este efectuată in spitalele de psihiatrie unde subiectul este ţinut sub observaţie şi supus examinării.
1. **Expertiza ambulatorie.** Sc face foarte rar, la dispensare şi policlinici.
3. **Expertiza în timpul procesului.** Este fixată abia în timpul judecării procesului dacă se constală prezenţa unor tulburări psihice sau comportamentale în această perioadă.
4. **Expertiza în contumacie.** Este rar întâlnită şi sc desfăşoară pc baza probelor din dosarul judiciar.

Pentru ca un act antisocial să fie considerat simptom de boală, şi nu ca o încălcare a legii, el trebuie să fie comis dc un individ cu grave deficienţe psihice şi care să nu fi acţionat în cunoştinţă dc cauză, cu voinţa anulată de tulburările sale psihice. Toate acestea vor fi demonstrate dc expertiza medico-psihiatrică.

La Consfătuirea de Medicină Legală din 1962 s-au tăcut propuneri pentru delimitarea cadrului expertizei medico-Iegale psihiatrice în următoarele situaţii: când conduita anormală a unei persoane în timpul anchetei este dc natură a pune sub semnul dc întrebare slarca psihică a acestuia, când sunt indicii sau dovezi că învinuitul a suferit de diferite boli care ar avea repercusiuni psihice, când infracţiunea este lipsită dc mobil evident sau a fost săvârşită cu deosebită cruzime, când pc perioada detenţiei condamnatul arc o comportare anormală.

O expertiză medicală, în general, şi mcdico-lcgală, în special, este o lucrare complexă care arc drept scop transformarea datelor medicale ale unei speţe în clementele probatorii pentru descoperirea adevărului, prin aceasta căpătând un conţinut specific. O expertiză mcdico-lcgală. aşa cum arată McKembach, trebuie să prezinte o sinteză completă a datelor rezultate din examinarea locului în care s-a produs infracţiunea, examinarea persoanei lezate, examinarea instrumentelor cu care s-au produs leziunile, examinarea infraclorilor.

Pornind dc la prevederile legislaţiei noastre şi nevoile practicii judiciare şi medico-Iegale se poate aprecia că obiectivele expertizei mcdico-lcgalc psihiatrice rezidă în stabilirea unui diagnostic cât mai precis şi excluderea simulării sau disimulării, etiologia bolii psihice, precizarea măsurii în care starea psihopatologică constatată alterează conştiinţa, discernământul bolnavului, stabilirea legăturii dc cauzalitate dintre starea psihopatologică, natura şi modul dc comitere al faptei, precizarea caracterului permanent sau tranzilor al tulburărilor psihopatologice, stadiul dc evoluţie a bolii psihice şi prognosticul ei, periculozitatea socială privită prin prisma tulburărilor psihice evidente şi a potenţialului lor evolutiv, măsurile medico-Iegale cele mai adecvalc pentm recuperarea şi reintegrarea socială cât şi pentru siguranţa mediului social (tendinţa de individualizare a acestor măsuri, în raport cu particularităţile fiecărui caz în parte impune o diversificare a metodelor, mijloacelor şi cadrului instituţional de aplicare a acestor măsuri).

Expertiza trebuie să argumenteze în capitolul dc discuţie a faptelor care sunt clementele ce pledează pentm integritatea, diminuarea sau abolirea posibilităţilor de discernământ critic. Scăderea acestor posibilităţi poate să antreneze în anumite situaţii responsabilitatea, în altele iresponsabilitatea: deci exprimarea în sensul discernământului scăzut sau diminuat nu este suficientă, necesitând precizarea capacităţii sau incapacităţii psihice în aprecierea conţinutului şi consecinţelor faptelor respective, în momentul săvârşirii acestora.

10.8.2. Consideraţii psihologice asupra problematicii discernământului

Actul infracţional este determinat social, iar subiectul infracţiunii esle şi cl determinat dc factori sociali. Dar această determinare nu-1 împinge orbeşte spre un act, căci societatea îl fiice, pe dc-o parte, conştient dc actele lui, iar pc dc altă parte îi oferă tabelul valorilor care reprezintă barierele necesare peniru a se feri dc urmările actului său. Argumente că am fost determinat dc împrejurări sunt numai pe jumătate adevărate deoarece aceleaşi împrejurări furnizează suficiente posibilităţi dc rezolvare a conflictelor. Un individ normal care va căuta soluţii dincolo de barierele legii se va expune în mod conşticnl, iar infracţiunea va putea fi explicată doar din puncl dc vedere ştiinţific, dar din punct dc vedere social-juridic ca este condamnabilă şi cel care a comis-o va răspunde de ca.

Problema responsabilităţii penale este privită sub 3 aspecte: juridic, psihologic şi psihiatric. Rezolvarea aspectului psihologic înseamnă a da premisele necesare rezolvării aspectului juridic (social) şi psihiatric (individual, particular) al problemei.

Responsabilitatea penală presupune existenţa unei intenţii criminale (excluzând accidentele din imprudenţă, etc.) o deplină conştientă în judecarea propriilor acte, în previziunea urmărilor lor, apoi o normală funcţie a proceselor cognitive (precepţii, imaginaţie, gândire) şi o normală funcţionare a proceselor voinţei (sub aspect declanşator şi sub cel trenator) care permit dirijarea acţiunilor. Cu alte cuvinte, prin responsabilitate din puncl dc vedere psihic vom înţelege totalitatea dc însuşiri pc care un individ trebuie să le aibă în momentul săvârşirii unei infracţiuni, pentru ca ceca cc a săvârşit să i sc poată imputa. Absenţa acestor însuşiri condiţionează iresponsabili lalea. Noţiunea de iresponsabilitate - opusul celei dc responsabilitate - este considerată ca totalitatea nilburărilor provocate de boli psihice sau somatice care pun pe făptuitor în imposibilitatea dc a aprecia faptele sale şi consecinţele acestora.

Iresponsabilitatea este starea dc incapacitate psihofizică a unei persoane care nu-şi poate da scama de caracterul, sensul şi valoarea socială, morală şi juridică a faptelor pc care le săvârşeşte şi a urmărilor aceslora, sau care nu-şi poale determina şi dirigui în mod normal voinţa în raport cu faptele sale.

Sc considera că o persoană răspunde în faţa legii numai atunci când sc bucură de capacitatea de a discerne, de a distinge binele de rău, de a judeca caraclenil faptelor, cu alte cuvinte de a înţelege (momentul intclictiv) şi când arc libertatea dc a se conduce, dc a lua o hotărâre (momentul volitiv)[11].

Ori, după cum este cunoscut, fără existenţa celor doi factori psihici nu poate cxisla vinovăţia şi deci caracterul penal al faptei, iar pc cale de consecinţă înlătură şi răspunderea penală a făptuitonilui.

In ceea ce priveşte problematica responsabilităţii, în prezent se impune răspunsul la două întrebări, şi anume dacă există şi o răspundere atenuată şi dacă stabilirea stării de responsabilitate a subiectului revine în sarcina expertului psihiatru. Problema responsabilităţii atenuate este discutată în loate centrele de psihiatric şi interesează în egală măsură organele judiciare, deoarece acceptarea unei responsabilităţi atenuate înseamnă o pedeapsă atenuată, astfel infraclorul ar fi încurajai în comiterea actelor sale şi în recidivă; dar se pune întrebarea dacă sc poate delimita precis sănătatea de starea dc boală, normalul de patologic, şi dacă nu exislă o stare intermediară. în ceca cc priveşte cea dc-a doua problemă, rolul expertizei nu esle dc a aprecia dacă individul învinui! prezintă tulburări în mod direct sau indirect prin stabilirea relaţiei dintre faptă şi starea psihică din momentul comiterii faptei penale.

13 Sc vor studia in seminarii, rapoane dc constatare tchnico-ştiin|ilică şi experti/e psihologic asupra personalităţii, dispuse in cauze complexe de organele judiciare. Vezi T. Buloi - arhiv. peis.

Stabilirea iresponsabilităţii se face după două tipuri de criterii:

- Criteriul medical, prezenţa unei boli psihice cronice, a unei tulburări temporare sau a unei stări morbide;
- Criteriul juridic, absenţa capacităţii de a fi conştient de acţiunile sale sau dc a le stăpâni.

Ambele criterii sc referă la stabilirea prin expertiză a discernământului. Sunt autori ca Gilbcrt, II. Claudc care afirmă că rolul psihiatrului este acela de a stabili prezenţa bolii psihice. Dar alţi autori, cum ar fi H.E.Y. Buneev şi Wedenski afirmă că stabilirea discernământului revine în sarcina psihiatrului. Există însă şi păreri care împart sarcina stabilirii responsabilităţii fie instanţei dc judecată, fie expertizei psihiatrice. Astfel, S. Schinner numeşte 4 trepte dc afecte criminale, caracterizate astfel:

1. Afectul care însoţeşte virtual toate actele intenţionale şi atinge doar marginal personalitatea; este penal irelcvant.
2. Afectul care dirijează acţiunea şi o duce la o lipsă de centrare; cade în sarcina exclusivă a judecătorului.
3. Afectele patologice şi somatogene sunt întotdeauna supuse legilor generale cc privesc responsabilitatea. Psihiatrilor le revine sarcina dc a aprecia gradul dc afectare a discernământului, dc a decide asupra responsabilităţii.
4. Dacă unele afecte foarte puternice implică anihilarea conştiinţei, atunci nu mai poate exista o acţiune penală, problema culpabilităţii pierzându-şi sensul. Ultimele două modalităţi cad în sarcina psihiatrilor.

în cazul în care nu se pot stabili decât stări psihogene de afect, psihiatrul sc va limita numai la aprecierea măsurii în care capacitatea dc discernământ ar fi putut fi influenţată, optând cel mult pcntrru acordarea de circumstanţe atenuante.

10.8.3. **Aportul instrumental de investigaţie psihologică în expertiza psihiatrică**

Respectul faţă dc fiinţa umană implicată în drama judiciară, obligă ca încă din debutul mileniului trei investigaţia psihologică să sc implice masiv şi competent în expertiza personalităţii prin readucerea în prim plan a tehnicilor proiective - testele dc personalitate (Rorschach. Szondi, Liicher, Rosenzwcig etc.) singurele apte sâ dea expertizei psihiatrice credibilitate, obiectivitate şi forţă, profilul psihodiagnosticului astfel obţinut fiind opozabil „erga omnes".

Problema cunoaşterii stării psihice a bolnavului sc pune în prezent cu acuitate nu numai în psihiatrie, ci şi în toate domeniile medicale, inclusiv în cele chirurgicale ultraspccializate.

Cercetarea complexă, deci inclusiv psihologică a oricărui bolnav se impune datorită faptului că odată cu debutul bolii, subiectul pătrunde într-o lume a semnelor dc întrebare. Acestea se referă la gravitatea, durata, modul de evoluţie a bolii, dar şi la posibilităţile fizice sau psihice ulterioare, uneori chiar la existenţa sa.

Psihologia şi psihopatologia modernă tind să renunţe la investigarea analitică, în manieră clasică, a fiecărui proces psihic: senzaţii, percepţii, memorie, gândire, imaginaţie, afectivitate, activitate şi voinţă. Primele procese alcătuiesc sfera cognitivă - cxplorabilă în special prin teste cognitive, iar ultimele alcătuiesc sfera voliţional-afcctivă, mai strâns legată de personalitate, cxplorabilă mai ales prin tehnici proiective.

Dc altfel, investigarea personalităţii constituie una din preocupările cele mai actuale în psihologia clinică şi experimentală. Astfel, dacă în anul 1940 existau doar câteva lucrări despre principalele metode proiective uzuale, acestea se ridică la zeci dc mii în prezent.

Dezvoltarea deosebită de care se bucură în ultimul deceniu tehnicile de explorare a personalităţii, ca metode dc investigare a aspectului global, sintetic şi prin excelenţă

individual al personalităţii, sc datorează şi unei reacţii împotriva analitismului excesiv şi interpretării acontcxtuale ce caracterizează testele psihornetriec.

Interesul cercetărilor pentru investigarea aspectelor patologice în ansamblul personalităţii se explică şi prin convingerea că urmărind modul patologic dc degradare a personalităţii, sc pot obţine date despre alcătuirea ei.

10.8.4. Examinări paraclinicc în expertiza psihiatrică

Datele obţinute la examenul general somatic, neurologic şi endocrin, ca şi unele aspecte ale stării psihice, impun o scrie dc investigaţii paraclinicc: homoencograma, fundul dc ochi, electrocardiograma, electroencefalograma, precum şi alte probe care trebuie efectuate în raport cu natura bolii.

Având în vedere importanţa deosebită a metodelor paraclinicc în practica expertizei medico-Iegale psihiatrice, nc vom referi la aspectele care ajută în studiul personalităţii dizarmonicc şi lămurirea unor modificări organice sau funcţionale din comportamentul deviant.

înregistrarea cnccfalografică constituie o metodă preţioasă în dovedirea modificării funcţionale cerebrale, care este răspândită în diverse domenii dc cercetare: psihiatria, medicină legală, medicină experimentală, este ca o caracteristică biometrică ale cărei elemente sunt transmisibile ereditar.

în ceea cc priveşte comportamentul bolnavilor mintali, Hill şi Waitcrson arată că agresivitatea celor cu tulburări psihice se însoţeşte dc anomalii bioclectricc în 65% din cazuri.

Alţi autori arată câ disritmiilc nu sunt mai frecvente la bolnavii mintali decât la normali. Studiile întreprinse dc Gibbs şi Galladur arată că nu există o relaţie între dezvoltarea personalităţii şi anomaliile EEG.

L. Goyral arată că în majoritatea cazurilor nu există o relaţie între tulburările psihopatice şi traseul EEG şi că examenul EEG aduce un serviciu când pune în evidenţă anomalii acute, repetate şi când c vorba de anomalii caracteristice de epilepsie, pc când în expertizele medico-lcgalc şi expertizele criminale concluziile trebuie să fie rezervate.

H. Ey constată că anomaliile EEG sunt frecvente în grupul dezechilibraţilor.

Modificările de personalitate traduse în comportamentul deviant pot să apară şi pc fondul unor leziuni de micro-organicitatc, de obicei posttraumaticc, la psihopatizaţi.

în această categorie apar modificări calitative în sensul unor schimbări caracterialc. Se deosebesc două feluri de modificări: hipertipice (evidenţiază apariţia unor trăsături negative care înainte dc traumatism au fost marcate de însuşirile pozitive ale personalităţii) şi hipolipice (dispar particularităţile caracteristice personalităţii individului conducând la scăderea activităţii şi adaptării sociale, la decădere pc plan moral şi social).

în formularea expertizelor, traseele EEG au doar un rol secundar, ele trebuie coroborate cu aspectul clinic şi eu celelalte examinări.

Psihopatizarca în cazul traumatismului eranio-cerebral modifică o personalitate cu însuşiri pozitive, privându-l pc individ de a-şi exprima liber voinţa pentru a nu comite acte impulsive. în timp cc psihopatul comite acte antisociale prin lipsa unei critici ce nu s-a dezvoltat prin educaţie, psihopalizatul are leziuni ireversibile care generează o scrie de tulburări ce-l determină sâ comită actul antisocial.

D. Hill şi W.W. Sorgant afirmă că individul trebuie plasat în condiţii cât mai apropiate dc cele existente în momentul comiterii delictului şi de-abia atunci să sc facă înregistrarea activităţii bioclectricc. Aceasta nu este posibil în majoritatea cazurilor, dar examinarea repetată şi la un interval dc timp scurt faţă dc momentul delictului va furniza informaţii preţioase pentru expertiză.

O valoare ridicată o ace EEG în cazurile în care sc bănuieşte simularea. Cele mai frecvente cazuri dc simulare sc întâlnesc la psihopaţi şi psihopatizaţi, iar sindromul clinic sub care ei se prezintă este epilepsia, căutând astfel să justifice mobilul delictului. în aceste cazuri examenul EEG este deosebit dc preţios, deoarece epilepsia arc o expresie clcctrografică la aproximativ 80% din cazuri.

în concluzie, în precizarea diagnosticului dc psihopatie, examinarea individului trebuie să fie completă şi complexă. Pc lângă examenul psihiatric sunt necesare şi examene neurologice, cndocrinologicc şi paraclinicc. Foarte importante sunt examinările efectuate în mod dinamic şi în funcţie dc comportarea delicvenţilor. Expertiza medico-legală psihiatrică trebuie să aibă în vedere necesitatea plasării subiectului în circumstanţe biologice cât mai apropiate dc cele existente în momentul săvârşirii delictului.

Corelarea examinărilor EEG cu cele pncumonocnccfalograficc în conduitele agresive constituie încă o posibilitate dc evidenţiere a substratului lezional organic, care motivează aspectele psihopatologice.

Examinările paraclinicc au rolul de probare a diagnosticului clinic şi dc aprofundare a epatogeniei unor tulburări. Caracteristica lor generală este dată de punerea în situaţie a subiectului şi reconstituirea circumstanţelor biopsihologice cât mai apropiate de cele din momentul comiterii infracţiunii.

10.8.5. Cercetări asupra potenţialului delicvent în incidenţa judiciară

Având în vedere structura dizarmonică a personalităţii psihopatice, marca lor incidenţă delictuală, V. Dragomirescu a considerat necesară cunoaşterea trăsăturilor personalităţii infractorilor prin aplicarea unor teste proiective Unul din scopurile cercetătorilor l-a constituit stabilirea unor posibilităţi de aplicare a acestor teste în practica investigării psihopatului infractor, în diferitele clape în care sc cerc o expertiză medico-legală psihiatrică.

Astfel, V. Dragomirescu aplică testele SZONDI şi ROSENZWEIG pc un lot dc 50 psihopaţi delicvenţi, aflaţi în condiţii dc spitalizare pentru investigare clinică şi dc laborator, necesare expertizei mcdico-lcgalc psihiatrice

Datele obţinute în urma aplicării testului SZONDI au relevat că grupul dc psihopaţi delicvenţi cercetaţi manifestă o trebuinţă accentuată de tandreţe, căldură, dar pc dc altă parte sc manifestă agresiv cu tendinţe spre sadism şi spre activitate Sunt ascunşi, au tendinţă spre minciună, pc plan ideal construiesc uşor o lume imaginară. Manifestă sentimente de culpabilitate şi teama dc pedeapsă, soliftidine. izolare

Aceste constatări sc traduc în tabloul psihiatric al personalităţii dezvoltate dizarmonic, ca având la bază o dizarmonic a afectivităţii nematurizatc. carenţiale, tradusă adeseori prin izbucniri agresive compensatoare, egocentrism şi labilitate afectivă.

Testul SZONDI arc o valoare deosebit de importantă în diagnosticul individual, permiţând stabilirea reacţiilor pulsionalc şi evoluţia lor, ceea ce, pentru prognostic, tratament şi reeducare este foarte important.

Testul ROSENZWEIG a condus la următoarele concluzii: datele cercetării nu au mers în toate cazurile în întâmpinarea ipotezei iniţiale conform căreia datorită tabloului clinic al psihopatiei în general, rezultatele la test trebuiau să confirme parametrii adaptării sociale, reacţii agresive faţă de frustrare şi toleranţă scăzută la frustrare Dar atitudinea agresivă faţă dc frustrare apare evidentă doar la paranoici (60%) şi isterici (50%). iar indicele dc conformitate la grup sau G.C.R (Group Conformity Ratting) scăzut cu semnificaţie statistică nu găsim decât la psihopaţi oligofrenopaţi (80%).

Se ridică problema momentului în care se aplică acest test. V. Dragomirescu afirmă că rezultatele la test au fost influenţate dc condiţiile dc schimbare a mediului şi dc tratament

intraspitaliccsc. Momentul optim dc aplicare este cel imediat după comiterea delictului şi testul trebuie repetat dinamic, în etape.

Testul ROSENZWEIG are valoare practică pe linia explorării individuale. Pentru practica expertizei medico-Iegale psihiatrice testul este util. permiţând prognoze şi măsuri corespunzătoare individualizate şi când sc pune problema revizuirii programului dc tratament.

Testul de apreciere tematică (T.A.T.) a fost folosit în cadrul unor cercetări asupra acestui mijloc diagnostic dc către V. Predai (1981). In 83% din cazurile examinate cu ajutorul acestui mijloc diagnostic, minorii care au săvârşit furturi îşi proiectează, în istorioare, stări afective negative: sentimente de frustrare afectivă (46,66%), sentimente de insecuritate (13,33%), sentimente de abandon (26,3%), labilitate afectivă etc., generate mai ales dc relaţiile psihosociale nefavorabile din familie. Dc asemenea, Ia 88% din cazuri, în povestioarele realizate la T.A.T. dc către delicvenţii minori, se proiectează agresivitatea verbală sau fizică (bătăi, furturi, crime), precum şi un sentiment de privare materială[23].

Un alt obiectiv al studiului lui V. Dragomirescu I-a constituit compararea frecventei şi aspectelor anomaliilor dc traseu EEG la psihopaţi cu aspectele întâlnite la studiul unui lot de 111 minori cu tulburări de comportament traduse în conduite deviante delictuale. (Aspectul EEG sc schimbă in raport cu vârsta şi cu modificările ncuroendocrine. EEG nu reprezintă la copii şi adolescenţi o constantă biologică bine conturată ca la adulţi. Se pune deci problema delimitării aspectului normal corespunzător vârstei, faţă de ritmurile cu semnificaţie patologică ce denotă o disfuncţie cerebrală.)

Cei 111 minori au fost reprezentaţi dc 96 băieţi şi 15 fete între 12 şi 17 ani. Analiza traseelor EEG a condus la următoarele constatări:

a) Trasee de aspect normal s-au găsit la 20 de cazuri.
b) Trasee cu anomalii electrografice de diverse tipuri apar la 91 dc cazuri (82%), cele 91 de cazuri au fost grupate în raport cu tipul dominant de descărcări patologice în 3 grupe:

1. Trasee EEG constituite din ritmuri lente, cu frecvenţe din banda theta, sporadice unde delta şi cu aspect disritmic constatate la 36 dc cazuri. Acest tip dc descărcări patologice denotă o rctardare ncuropsihică, cu aspect ciectrografic sub vârsta cronologică.
2. Trasee EEG cu ritmuri funcţionale sub forma undelor theta şi alfa lent. de 7-8 cicli pe secundă, ascuţite şi ncmodulate constatate la 31 cazuri. Acest tip dc anomalii denotă o stare dc hiperexcitabililatc neuronală.
3. Trasee EEG de tip patologic la 24 cazuri, la care s-au evidenţiat anomalii de tip epileptic.

Din aceste date rezultă că la cele 91 de cazuri de delicvenţi cu anomalii clectrocnccfalogralicc exislă influente morbide, care determină tendinţa de delicte.

23 Milrofan N., Zdrcnghca V., Buloi T. op. cil., pag. 150

CAP. XI - Problematica psihologică a actului dc administraţie publică

Capitolul XI

Problematica psihologică a actului dc administraţie publică

*....In exerciţiul apărării **fi aplicării** legii, in in/uptuirca udului de dreptate, atât funcţionarul public, cât şi magistratul intră in contact cu oamenii reprezentând cele mai diverse psiludogii /temperamente şi caractere) în funcţie de vârstă, cultură, sex, ivligie, naţionalitate. pregătire şi mediu social...".*

11.1. Justiţia administraţiei publice din perspectivă psihologică

11.1.1. Consideraţii psihologice asupra implicaţiei funcţionarului public în înfăptuirea actului de justiţie

Relaţiile dintre statul dc drept şi cetăţenii săi au conotaţii psihologice ample şi complexe oglindite în comportamente, conduite, atitudini, stări de spirit, judecăţi de valoare, trăiri şi sentimente al căror liant leagă in mod concret funcţionarii publici ca reprezentanţi ai autorităţii statului şi cetăţenilor.

Cetăţenii îşi reprezintă statul dc drept ca fiind instrumentul realizării aspiraţiilor, năzuinţelor, idealurilor lor, soluţionării nevoilor mărunte din cotidianul vieţii sociale.

Din punct dc vedere psihologic o astfel dc viziune le creează cetăţenilor reprezentarea unei societăţi în care funcţionarii publici, magistraţii sunt puşi în slujba şi în apărarea intereselor lor legitime, motiv pentru care toate acţiunile, faptele, gesturile şi atitudinile lor sunt concepute la nivel dc espectanţă a cetăţeanului, ca fiind subordonate acestui scop în exclusivitate.

Efectuarea defectuoasă sau cu rea-credinţă a atribuţiilor dc serviciu a funcţionarului public este interpretată de către cetăţeanul stalului dc drept ca fiind un atentat la drepturile şi libertăţile personale, o îngrădire abuzivă a acestuia, în consecinţă făcându-şi apariţia ncâncrederca, suspiciunea şi lipsa de credibilitate în valorile moral-juridicc şi elice ale democraţiei.

Civilizaţia modernă, exigenţele moral-juridice şi etice ale statului de drept cer funcţionarului public un înalt nivel dc cultură şi profesional, o mare capacitate dc adaptare şi înţelegere a raporturilor inter-umane. în exerciţiul apărării şi aplicării legii, în înfăptuirea actului de dreptate, funcţionarul public intră în contact cu oamenii reprezentând cele mai diverse psihologii în funcţie de vârstă, cultură, sex, religie, naţionalitate, mediu social.

Dezideratul înfăptuirii justiţiei este acela că, în activitatea sa de funcţionar public şi intelectual, magistratul trebuie să dovedească o înaltă ţinută morală civică, competenţă, probitate profesională şi conduită aleasă, care, în final să influenţeze pozitiv atitudinea societăţii faţă dc justiţie şi creşterea respectului acesteia faţă dc autoritatea de stal.

Aprofundarea cunoştinţelor de psihologie umană apare ca o necesitate de la sine înţeleasă, domeniul administraţiei publice oferind disciplinelor psihologice conotaţii specifice, nuanţate.

Psihologia administraţiei publice poate fi înţeleasă ca o componentă informativ-nni mat ivă distinctă a psihologiei juridice, care sintetizează legislaţiile şi particularităţile psihologice caracteristice actului dc administraţie, în statul de drept ale cărei existenţe moral-etice şi juridice pun funcţionarul public în slujba cetăţeanului.

11.1.2. Reglementări juridice şi psihologice privind conduita profesională a organelor de urmărire şi cercetare penală

A. Reglementări juridice şi psihologice privind conduita profesională văzută din perspectiva Constituţiei României

„Statul poate impune prin forţă legalitatea, nu însă şi legile morale! Fiecare trebuie să înţeleagă necesitatea de a face binele şi de a evita răul şi să sc impună acestei necesităţi printr-un efort al propriei sale voinţe."

România, potrivit art. 1, alin. 3, din Constituţia din 1991, în vigoare, este un stat de drcpt.dcmocratic şi social în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile cetăţeanului, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic, reprezintă valori supreme şi sunt garantate pentru toţi cetăţenii români fără deosebire dc rasă, naţionalitate, religie, sex. Totodată sunt reglementate în Constituţie drepturile şi libertăţile fundamentale.

Potrivit art. 22, alin. 2 din Constituţie „nimeni nu poate fi supus torturii şi nici unui fel de pedeapsă sau la tratament inuman ori degradant" ceca ce presupune că în toate împrejurările, indiferent dc situaţie, înainte de toate trebuie apărat dreptul la viaţă, integritatea fizică şi psihică. în care rolul organelor dc urmărire şi cercetare penală este primordial şi esenţial, neputând îngrădi în vreun fel, din punct dc vedere legal acest drept, ca dc altfel şi alte drepturi fundamentale: „Libertatea individuală" (ari. 23), „Dreptul la apărare" (art. 24), „Viaţa intimă familială şi privată" (art. 26). Respectarea şi apărarea acestor drepturi ţine de o înaltă moralitate, a cărei frumuseţe lasă o amintire ncştcarsă aceluia care a văzut-o, fie şi o singură dată. Frumuseţea morală nc mişcă mai mult decât frumuseţea naturii sau a ştiinţei, cel care o stăpâneşte capătă prin ca o putere stranie, inexplicabilă, urmăreşte foiţa inteligenţei, aduce pacea între oameni. Mai mult decât ştiinţa, arta şi religia, ca este temelia civilizaţiei. Aşadar, respectarea şi apărarea acestor drepturi presupune setea de adevăr şi dreptate, dăruire şi devotament în înfăptuirea justiţiei pentru asigurarea climatului dc linişte şi ordine în societate.

Autorităţile publice, potrivit art. 47 din Constiniţia României, au obligaţia legală şi morală de a răspunde la petiţiile adrcsalc dc cetăţeni în condiţiile stabilite de lege, iar în cazul unor inadvertenţe sau neclarităţi ele trebuie să ajute pe cetăţeanul în cauză, să-i spună care îi sunt drepturile, obligaţiile şi cum trebuie sau poate fi soluţionată doleanţa, dând, totodată, dovadă de răbdare şi calm.

Cetăţeni cărora lc-au fost încredinţate funcţii publice, potrivit art. 50, trebuie să răspundă dc îndeplinirea cu credinţă a obligaţiunilor cc Ic revin, deoarece mai înainte de toate sunt interesele ţării care trebuie respectate cu bună-credinţă fără a încălca drepturile şi libertăţile celorlalţi cetăţeni Art. 123 din Constituţie prevede că justiţia sc înfăptuieşte în numele legii indiferent dc apartenenţ.: |H)litică, pregătire profesională, religie, sex etc. Nu există vreo îngrădire, orice persoană se poate adresa pentru apărarea drepturilor, libertăţilor, intereselor legitime, justiţiei.

in raporturile de serviciu cu cetăţenii, funcţionarul public trebuie să respecte cu stricteţe Constituţia şi prevederile legale în vigoare.

B. Reglementări juridice şi psihologice privind conduita profesională văzută din perspectiva Codului Penal

Asigurarea şi înfăptuirea legalităţii în statul dc drept democratic în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile cetăţenilor, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme garantate dc Constituţia ţării, este condiţionată printre altele de înţelegerea şi aplicarea corectă de către funcţionarii publici a normelor legale în spiritul şi litera lor.

Aspectele psihologice şi juridice privind conduita profesională a organelor de urmărire şi cercetare penală, din punct de vedere a) Codului penal, reies din: cunoaşterea , însuşirea, aplicarea şi respectarea întocmai a prevederilor legale, a drepturilor, îndatoririlor şi libertăţilor fundamentale prevăzute dc Constituţie.

Codul penal în art. 1, specifică „Legea penală apără împotriva infracţiunilor România, suveranitatea, independenţa şi unitatea statului, proprietatea personală şi drepturile acesteia precum şi întreaga ordine dc drept." Din prevederile acestui articol rezultă clar multitudinea şi complexitatea sarcinilor cc Ic revin organelor dc urmărire şi cercetare penală, a căror rezolvare depinde dc un înalt grad de profesionalism, acţiune susţinută în pregătirea şi continuitatea acesteia, verificarea şi stocarea informaţiilor care prezintă caracter operativ in activitatea dc descoperire şi contracarare a actelor antisociale care pun în pericol valorile fundamentale prevăzute şi apărate de legea penală.

Prin vinovăţie se înţelege starea dc conştiinţă a făptaşului în momentul comiterii unei fapte penale, constituind latura subiectivă a infracţiunii, ca este un act de conştiinţă care implică în primul rând un factor interactiv şi apoi unul volitiv deci un proces dc conştiinţă şi apoi unul de voinţă, conştiinţa fiind premisa voinţei."

Potrivit art. 19 din Codul penal există vinovăţie atunci când fapta care prezintă pericol social este săvârşită cu intenţie sau din culpă. Cu intenţie, când făptuitonil prevede urmările faptelor sale şi deşi nu urmăreşte producerea lor prin comiterea acelei fapte (intenţie directă) prevede rezultatul faptei sale şi deşi nu urmăreşte să se producă, acceptă posibilitatea producerii lui (intenţie indirectă).

Fapta este săvârşită din culpă, atunci când făptuitorul prevede rezultatul faptei sale, dar nu-1 acceptă, socotind fără temei că el nu se va produce (uşurinţa sau culpa cu previziune).

Nu este suficientă numai cunoaşterea prevederilor legale care incriminează şi sancţionează o faptă săvârşită dc către unul sau mai mulţi indivizi, fără o analiză obiectivă a factorilor psihologici care au dus la comiterea delictului. Aceasta presupune cunoaşterea amănunţită, din toate punctele de vedere (social, profesional, material etc.) a contextului respectiv, a stărilor dc fapt care au stat la baza comiterii infracţiunii, modului dc operare, participanţii şi calitatea lor (autor, instigator, complice - art. 24, 25, 26 C.Pcn.)[24].

Fapta comsiă trebuie analizată cu obiectivitate, ţinându-sc cont de la bun început dc trăsăturile esenţiale ale infractorului (art. 17 C.pen.), de stabilirea exactă dacă fapta în cauză prezintă sau au pericolul social al unei infracţiuni (art. 18, 19 Cp.). în vederea stabilirii gradului dc pericol social trebuie să se |ină seama de:

- Modul şi mijloacele de săvârşire a faptei;
- Scopul urmărit;
- împrejurările în care fapta a fost comisă;
- De urmarea produsă sau care s-ar li putut produce;
- Persoana şi conduita făptuitorului.

Necesitatea cunoaşterii acestor aspecte ajută la delimitarea corectă a faptelor care trebuie sancţionate potrivit legii, avându-sc în vedere eficienţa sancţiunii, care trebuie să ducă la prevenirea unor alte încălcări ale normelor dc convieţuire socială.

Eficienţa aplicării legilor trebuie să aibă un caracter nu numai sancţionar, ci şi unul preventiv-educativ, care să creeze în subconştientul persoanelor în cauză sentimentul de supunere unei ordini legal stabilite, iar organele de urmărire şi cercetare penală nu sunt altceva decât instrumentele prin care societatea în ansamblul ei obligă pe toţi membrii să respecte această ordine.

Ţinând cont de complexitatea activităţilor întreprinse, a gradului ridicai de risc, a stresului, organele de cercetare şi urmărire penală, trec uneori prin situaţii delicate, care necesită un consum enorm dc energic nervoasă într-un timp foarte scurt, secunde sau fracţiuni de secundă în care trebuie să ia unele hotărâri capitale, să dea dovadă dc spirit dc orientare, maximă atenţie, să sc bazeze pc stimulii interni care există în fiecare fiinţă umană.

în anumite condiţii când sc depun eforturi susţinute în rezolvarea unor cauze penale, în care vinovăţia este greu de dovedit datorită lipsei probelor, sau insuficienţei lor, intervine la

24 C-tin Milrachc - op. cit., pag. 12.

un moment dat la organele însărcinate cu rezolvarea cauzei o stare de insatisfacie care nu trebuie amplificată şi corelată cu alte stări dc nemulţumire. Indiferent dc situaţia existentă, în permanenţă este nevoie dc calm, dc răbdare şi linişte sufletească, pentm a nu creca stări dc nemulţumire la alte persoane cu care organul respectiv vine în contact prin natura profesiei, iar pentm obţinerea unor declaraţii nu poate sâ recurgă la forţă sau la ameninţări dc tot felul: supunerea la rele tratamente, tortură (art. 267 C. pen.), deoarece în urma unor tratamente inumane (purtare abuzivă, art. 250 C.pcn.), persoana în cauză poate rămâne cu sechele toi timpul vieţii.

Pentm îndeplinirea îndatoririlor de serviciu organele de urmărire şi cercetare penală trebuie să dea dovadă dc o înaltă ţinută morală să nu fie stăpânite dc vicii şi să manifeste înţelegere în toate împrejurările, în îndeplinirea atribuţiilor dc serviciu sau în legătură cu serviciul. Ncrespectarca acestor criterii poate fi considerată potrivii art. 246 C.pen. abuz în serviciu contra intereselor persoanelor, dacă s-a creat sau cauzat o vătămare a intereselor legale ale unei persoane De asemenea tratarea cu inferioritatea sau crearea unei astfel de stări pe lemei de naţionalitate, rasă, sex sau religie, constituie potrivit art. 247 C.pen., abuz în serviciu prin îngrădirea unor drepturi, infracţiunea fiind sancţionată ea atare. Încălcarea acestor anicolc duce la crearea unei imagini nefăslc despre instituţia în cauză (procuratură sau poliţie) şi la scăderea prestigiului faţă de persoana respectivă, a cetăţenilor care apelează la servicii în diferite probleme ce ţin de competenţa lor. Trebuie acordată o atcn(ic deosebită asupra modului cum suni rezolvate cererile şi doleanţele cetăţenilor în anumite situaţii critice când suni victime ale infracţiunilor sau au comis infracţiuni şi încearcă pc toalc căile, să scape de rigorile legii („Dare de milă", art. 255 C.pcn.).

Paradoxal pare în acest context, fapta funcţionarului care primeşte sau pretinde direct sau indirect bani sau alic foloase care nu i sc cuvin, dc Ia persoanele cu care vine în contact având ca scop îndeplinirea, întârzierea ori ncândcplinirea unui act privitor la îndatoririle sale dc serviciu („Luarea de mită", art. 254 C.pcn.).

Mai poate interveni o altă faptă prevăzută dc legea penală („Traficul dc influenţă", art. 257 C.pen.), cc are ca obiect, tot pretinderca ori primirea de bani, foloase, promisiuni de daruri, direct sau indirect, pentru sine ori pentru altul, săvârşită de către o persoană care are influenţă asupra unui funcţionar pentru a-l determina să facă sau să nu facă un act cc intră in atribuţiile sale de serviciu. în ceea cc priveşte tratarea cu superficialitate a urmărilor, organele de urmărire şi cercetare penală au un roi însemnat în depistarea şi contracararea acestor fapte eu toată asprimea pentm a nu submina instituţia sau organul în cauză.

O atenţie deosebită trebuie acordată întocmirii înscrisurilor, caraclemlui şi importanţei acestora. Falsificarea unui înscris oficial cu prilejul întocmirii dc către un funcţionar ori salariat aflat în exerciţiul atribuţiilor dc serviciu constituie potrivit art. 289 C.pen., infracţiune de „fals intelectual".

Urmările comiterii unor astfel dc infracţiuni dc fals şi uz dc fals pot avea prejudicii foarte mari dacă nu sunt descoperite la timp, iar atunci când sunt descoperite, în mod automat sc creează unele slări cu caracter psihologic (dispreţ, compătimire, ură, subestimare, umilinţă, etc.), însă de cele mai multe ori aceste fapte atrag oprobiul public.

Din punct de vedere al Codului penal, nu există o reglementare strictă a aspectelor psihologice ce pot fi folosite dc către organele de cercetare şi urmărire penală în desfăşurarea atribuţiilor lor. Acestea sunt şi trebuie folosite în funcţie dc fiecare conjunctură, care practic generează o situaţie aparte prin comportamentul şi trăirile participanţilor din fiecare context, iar comparaţiile de la o anchetă la alta se aseamănă într-o mică măsură privind partea psihologică, deoarece fiecare individ este unic. Referitor la latura penală trebuie avute în vedere principiile fundamentale ale dreptului penal: principiul legalităţii, umanismului, egalilăţii în faţa legii penale, prevenirii faptelor prevăzute dc legea penală, personalităţii răspunderii penale, individualizării sancţiunilor de drept penal.

Necesitatea îmbinării acestor laturi, penală şi psihologică reiese din complexitatea şi diversitatea infracţiunilor care devin din cc în ce mai greu dc probat, iar organele însărcinate cu contracararea lor trebuie ca, în permanenţă, să fie cu un pas înaintea celor ce încalcă legea. Aceasta presupune pergătirca continuă şi multilaterală în domeniile de activitate existente, adoptând metode noi în funcţie dc situaţia existentă cc trebuie menţinută sub control pentru asigurarea şi înfăptuirea legalităţii. De aici rezultă clar că ştiinţa despre om se serveşte dc toate celelalte ştiinţe. Aceasta c una din cauzele dificultăţii ci.

La om, experienţa cea mai simplă este întotdeauna folosirea metodelor şi conceptelor mai multor ştiinţe.

11.2. Perspectiva psihologică asupra comportamentului reprezentanţilor autorităţilor dc stat

11.2.1. Laturi structurale ale personalităţii umane

Cunoaşterea personalităţii umane trebuie să plece dc la în|elegearea conceptului de persoană a omului ca o entitate concretă într-un cadru relaţional dat, referitor la modul dc manifestare în exterior într-o colectivitate umană determinată.

în funcţie de structura personalităţii, fiecare om adoptă, într-o situaţie socială dată un anumit stil dc comportare asumându-şi, totodată, un anumit rol, tinzând să realizeze în plan pcrsonal-comportamcntal conţinuturile personalităţii.

O analiză atentă prin conexiune inversă, reliefează faptul că, efectele care sc obţin în plan pcrsonal-comporlamenlal al individului în cauză pot determina la rândul lor modificări mai mult sau mai puţin semnificative în planul personalităţii.

Deosebirea esenţială dintre noţiunea de persoană si cea de personalitate rezultă din aceea că persoana nc dezvăluie psihologia omului ca agent al unei succesiuni de episoade concrete ale vieţii sociale, iar personalitatea ne evidenţiază determinaţiile fundamentale potenţiale ale structurii interne a omului.-'

Personalitatea, ca termen, este utilizată cu nuanţe semantice diferite, în filozofie, etică, sociologie, istoric şi pedagogie. Ea exprimă calitatea de ansamblu a organizării individului uman ca membru al societăţii, ca clement al unui complex sistem dc relaţii şi interacţiuni sociale, având ca atribute fundamentale unitatea, integrarea ierarhică a funcţiilor, proceselor, stărilor şi conduitelor, relevanţa Structurii, dinamismul, orientarea şi finalitatea acţiunilor.' Este o rezultantă specifică a influenţelor mediului social, a celor dc ordin existenţial economic şi spiritual, etice, estetice, politice şi ştiinţifice asupra individului, o entitate biologică care nu implică în mod necesar atributul personalităţii, putând exista şi în afara acesteia. Indiferent dc potenţialul predispoziţiilor native ale individului, acesta nu generează trăsăturile şi profilul personalităţii ca organizare complexă multinivclară, nu sc constituie dintr-o dată, instantaneu, imediat cc individul uman este pus în relaţie dc comunicare şi interacţiune cu mediul social, parcurgând o evoluţie îndelungată de la naştere şi până la vârsta tinereţii (20-25 ani). Dinamica fonnării personalităţii este guvernată dc legi sociale şi psihosociale care subordonează şi acţiunea legilor biologice (ale dezvoltării, maturizării), iar procesul devenirii arc un caracter dialectic contradicţoriu a cărui traiectorie nu este lină şi uniformă, punând în evidenţă momente dc salt calitativ, de discontinuitate.

în plan ontogenctic sc desprind aşa zisele perioade „nodale", critice, legate dc apariţia unor contradicţii interne mai pregnante a căror rezolvare duce la o mutaţie calitativă globală

în Structura personalităţii. Din punct dc vedere psihologic cele mai semnificative perioade nodale sunt:

- Perioada 2 1/2 ani la 3 1/2/ ani;
- Perioada de la 6 la 7 ani;
- Perioada dc la 11 (12) ani la 13 (14) ani;
- Perioada de la 16 la 18 ani.

Semnificaţia primei perioade rezidă din saltul ce se produce în structura organizării psihice prin însuşirea dc către copil a limbajului şi prin apariţia conştiinţei dc sine ca funcţie activă de autoraportarc, autoreflcctare şi autoevaluare Copilul începe să sc perceapă în cadrul raporturilor cu cei din jur în calitate dc „eu) (de subiect), din care cauză se spune că aceasta este perioada care marchează „prima naştere a personalităţii".

A doua perioadă arc o semnificaţie legată de intrarea copilului în şcoală şi dc înlocuirea unei forme dominante dc activitate cu alta, dc la joacă la învăţătură, lărgind sistemul de

2. A. B. Tucicov. M. Golu - „Dicţionar dc psihologie socială". Ed Ştiinţifică şi Enciclopedică. Bucureşti, 1981. pag 315.
3. Idem. pag. 316-317.

relaţii al copilului cu mediul social obligându-1 să conştientizeze şi să se integreze în noi statusuri şi roluri.

Perioada a treia este datorată amplelor modificări şi mutaţii dc ordin biofiziologic cu efecte notabile asupra vieţii psihice interioare şi a comportamentului, producându-se maturizarea funcţiilor sexuale, concomitent cu conştientizarea şi integrarea în structura personalităţii a statusurilor şi rolurilor ce decurg din apartenenţa la un sex sau altul.

Perioada a palra, denumită şi „cea dc-a doua naştere", se caracterizează printr-un salt decisiv în integrarea funcţiilor cognitive, volitive, afective, motivaţionale, atitudini-caractcrialc. în această perioadă are loc un amplu proces de autoanaliză, dc autoevaluare prin raportări succesive la cei din jur, la anumite modele etalon de clasificare şi formulare a liniei ulterioare de conduită, a idealului dc voinţă.

Din punct dc vedere psihologic şi psiho-social, definitorii pentru'sistemul personalităţii suni unele legături elaborate pc baza semnificaţiilor constituite social-istoric, a unui ansamblu dc etaloane şi norme valorice, din care reiese că personalitatea este o structură „semantică" cu implicaţii axiologice şi eu valenţe reglatoare superioare care pune de acord comportamentul cu activitatea omului în societate. în interpretarea şi evaluarea personalităţii este necesară adoptarea unei viziuni sistcmic-dialecticc, reţinând aspectul relaţional al caracteristicilor biologice, fiziologice sau psihologice, locul şi valoarea pc care le dobândesc ele în cadrul ansamblului unitar.

Cadrul de referinţă în cursul analizei trebuie să-1 constituie realitatea socială în succesiunea logică a momentelor cvoluiiei ei istorice, iar cercetarea psihologică şi psiho-sociologică să fie structurală pc o scrie dc întrebări fundamentale:

- Care este modelul dc personalitate pc care îl promovează societatea?
- Care este specificul grupului social căruia îi aparţine individul?
- Care este posţia grupului dai faţă dc tendinţa legilor obiective ale dezvoltării sociale?
- Care a fost şi este conţinutul influenţelor pc care individul le-a suferit sau le suferă în cadrul procesului educativ instituţionalizat, în cadrul grupului căruia-i aparţine, din partea altor grupuri sociale cu care a venit în conlacl direct sau indirect'.'

Prin urmărirea acestei scheme care prezintă avantajul de a demonstra un lucru capital pentru o teorie psiho-sociologică a personalităţii, pc baza unor mecanisme psiho-fiziologiee şi a unor legi dc integrare generale comune tuturor oamenilor, sc constituie in fapt profiluri de personalităţi diferite a căror cunoaştere oferă cheia pentru explicarea comportamentelor concrete, atât a celor individualizate, câl şi a celor dc grup.

Personalitatea de bază cuprinde un ansamblu structural stabil dc componente psihice interne (cognitive, afective, motivaţionale şi atiludinalc), de tipuri de răspunsuri (comportamente) fundamental constituite în cadrul interacţiunii individului cu realitatea socio-culmrală, definind, totodată, modul dc raportare la lumea externă a membrilor unei colectivităţi. Acest concept îşi arc rădăcinile în teoria psihoanalitică despre organizarea ierarhică supraetajată a personalităţii.

Baza personalităţii constă în orientarea cu precădere asupra individului mediu (a omului dc rând) care exprimă mai pregnant trăsăturile generale ale matricei fundamentale a culturii căreia îi aparţine.

Subiectul investigat poate să fie considerat un specimen într-o serie culturală care presupune recunoaşterea rolului esenţial al grupului familial în transmiterea structurii primarea culturii, recunoaşterea continuităţii cxpcricn|ei din copilărie la vârsta adultă, specificarea în fiecare moment a situaţiei sociale a individului.

Eul dc bază exprimă ac|iunca pc care mediul social o exercită asupra individualităţii lor. precum şi capacitatea membrilor colectivităţii de a se adapta la mediul respectiv. Prin contactul sistematic pe care indivizii îl realizează dc la naştere cu un mediu socio-cultural dat sc elaborează principalele nivele ale personalităţii dc bază:

- Anumite tehnici şi modalităţi de gândire - înţelegere, interpretare, evaluare;
- Sisteme tipice de acţiune;
- Sisteme dc securitate individuală;
- Structura asupra Eului prin interiorizarea normelor şi îngrădirilor impuse dc cultură;
- Sistemele de convingeri şi atitudini faţă dc probleme fundamentale ale cxistcnţci.

11.2.2. Personalitatea şi comportamentul uman

Personalitatea integrează în sine (ca sistem) organismul individual, structurile psihice umane şi totodată relaţiile sociale în care omul esle prins, ca şi mijloacele culturale dc care dispune. Personalitatea sc constituie fundamental m condiţiile existenţei şi activităţii din primele etape ale dezvoltării individului în societate.[25]

Subiectul uman esle privit în trei ipostaze:

- Subiect pragmatic al acţiunii (homo-faber) - cel ce transformă lumea şi tinde să o stăpânească;
- Subiect epistemic al cunoaşterii (homo-sapiens apiente simus) - cc ajunge la conştiinţa de sine şi lume;
- Subiect axiologig, purtător şi generator al valorilor (homo-valcns) - acea fiinţă care. Iară a sc rupe dc natură, a depăşit-o , intrând sub imperiul culturii, a valorii

25 A.B. Tucicov. Vt. Golu op. cit., pag. 105.

adevărului, binelui, frumosului, călăuzindu-se după semnificaţii, credinţe, idealuri, conferind un sens superior propriei vieţi.

în sens larg personalitatea este un rezultat al dezvoltării depline şi al valorificării sociale a însuşirilor şi calităţilor persoanei, iar în sens restrâns, defineşte persoana cu aptitudini şi însuşiri intelectuale, artistice, morale, etc.

Personalitatea nu esle un dat, ci un produs reprezentând răspunsul compensator conştient al subiectului la realitatea înconjurătoare. Personalitatea este unică şi originală, fiecare individ pornind de la o zeslre ereditară unică, proprie tuturor oamenilor din loate locurile şi timpurile. Modelul general uman'[1] este abstract, nu ţine seama decât dc prezenţa notelor, funcţiilor şi caracteristicilor definitorii pentru om, tară a sc referi concret la gradul lor dc dezvoltare, specificări de conţinut şi organizare internă.

Modelul general uman cuprinde:

- Apartenenţa la specia umană;
- Calitatea de fiinţă socială şi membru al societăţii:
- Calitatea de fiinţă conştientă, dotată cu gândire şi voinţă;
- Participarea la cultură, dotarea cu valori şi orientarea după aceste valori;
- Potenţialul creativităţii.

in cadrul sistemului psihologic uman, activitatea psiho-comportamentală este variabilă, implicând fenomene locale accidentale, trecătoare şi prea pu|in caracteristice pentm subiectul respectiv.

Pe baza cunoaşterii structurilor de personalitate se pot face previziuni asupra reacţiei şi conduitei subiectului într-o situaţie dată sau în faţa unei sarcini ce i se încredinţează. însuşi subiectul care sc observă şi sc compară cu altul ajunge să-şi constate capacităţile şi trăsăturile sale dc caracter ca şi cum ar fi ale altora.

Omul sc cunoaşte şi poate să decidă asupra a ceea ce trebuie să facă şi cum. Fiind conştient de sine. încearcă mereu să-şi ia în stăpânire propria-i fiinţă cu tot ce arc ea, inclusiv structurile personale, bazându-sc pe o lege fundamentală a sistemului dc personalitate: autodepăşirc şi realizare de sine.

Individul semnifică caracterul dc sistem al organismului pc latura indivizibilităţii acestuia, iar individualitatea semnifică individul luat în ansamblul proprietăţilor sale originale.

Personalitatea - simetrică cu individualitatea - esle un concept care cuprinde întreg sistemul atributelor structurilor şi valorilor dc care dispune o persoană.

Din punct dc vedere judiciar conceptul de personalitate presupune o analiză psihologică a actului infracţiunii, fundamental pe cerinţele determinării conţinutului juridic al infracţiunii constând în analiza modului în care pregălirca, săvârşirea şi atitudinea postinfiacţională sc manifestă, psihicul autorului, elementele sale, inteligenţa, afectivitatea şi voinţa.

Comportamentul ca trăsătură a personalităţii poate fi uşor vizibil dar trăsătura nu, deoarece se manifestă la individ un număr marc dc situaţii diferite.

Trăsătura este tendinţa dc reacţie largă, relativ permanentă, având mai multe clasificări:

- Trăsături ale cunoaşterii, care cuprind acuitatea perceptivă, gândirea superficială;
- Trăsături ale afectivităţii: uşor emoţionabil şi sentimente profunde;
- Trăsături temperamentale: lent. iute. alert;
- Trăsături dinamice: referitor la modul de acţiune, decizii, la motivaţii şi interes.

Trăsăturile de personalitate evoluează în cursul vieţii individului, dc aceea cl este în permanentă interacţiune cu mediul social şi cu cel fizic în continuă transformare.

Cunoaşterea reală a personalităţii presupune cunoaşterea dominantei (dominantelor) specifice şi sistemului de subordonare.

11.2.3. Metode utilizate în investigarea fenomenelor psihice

Intuiţia esle instrumentul cu ajutor.il căruia facem deducţii asupra posibilităţilor înţelegerii unor situaţii supuse conştiinţei noastre la un moment dat.

1. Metoda observaţiei[26] Constă în urmărirea intenţionată şi înregistrarea exactă, sistemieă a diferitelor manifestări comportamentale ale individului (sau grupului) ca şi al contextului situaţional al comportamentului.

A. Conţinutul observaţiei:

I. Simptomatica stabilă, care cuprinde trăsăturile bio-constituţionalc ale individului:

- înălţimea;

6.V.D. Usinski - „Omul ca obicei al educaţiei", F.d. Didactica şi Pedagogica, Bucureşti, 1975.

- Greutaiea;
- Lungimea şi grosimea membrelor;
- Circumferinţa craniană, toracică, abdominală;

•Trăsăturile fizionomice, aspectul capului, feţei, fruntea, nasul, bărbia, pometii obrajilor, ochii, maxilarele. Chipul este oglinda sufletului, iar ceea ce se arată este o imagine a ceea cc nu poate fi văzut. Dc aici decurge concluzia că bucuriile sau tristeţea îşi pun amprenta asupra sufletului.

2. Simptomatica labilă cuprinde multitudinea comportamentelor şi conduitelor flexibile, mobile ale individului:

- Conduita verbală;
- Conduita estetică;
- Conduita inteligentă
- Varietatea expresiilor comportamentale, afective, atitudinale.

B. Forma de observaţie:

a) **Autoobservaţia** - esle orientală către surprinderea particularităţilor propriului comportament.

b) **Observaţia propriu-zisă** - este orientată către observarea manifestărilor comportamentale ale altor persoane.

c) **Prezenţa sau absenţa observatorului:**

- **Directă** - bazată pc prezenţa observatorului şi pc conştientizarea ei de către subiecţii observaţi;
- **Indirectă** - observatorul este amplasat în umbră, eu vedere unilaterală sau beneficiară de TV cu circuit închis;
- **Cu observator uitat - ignorat** (observatorul este prezent, cunoscut grupului)
- **Cu observator ascuns** (în spatele unor draperii sau paravane).

d) Implicarea sau nonimplicarea observatorului:

- **pasivă** (fără implicare direclă a observatorului în activitate)
- **participativă** (observatorul devine membru al grupului şi participă direct la activitatea lui);

e) Durata observării:

- **Continuă** - pe o durată mare dc timp;
- **Discontinuă** - pe unităţi de timp mai mici şi la intervale diferite. **0 Obiectivele urmărite:**
- **observaţie integrală** (surprinderea tuturor sau a cât mai multe manifestări de conduită);
- **selectivă** (o singură conduită).

C. Calitatea observaţiei depinde dc o seric de particularităţi psilto-individualc ale observatorului: **capacitatea sa redusă de concentrare a atenţiei, de selectivitate, de sesizare a esenţialului, dc gradul său dc sugestionabilitate.**

E. Este influenţată dc tipul de percepţie al observatorului:

- **Descriptiv** (înregistrează minuţios);
- **Evaluativ** (face aprecieri, estimări, interpretări);
- **Imaginativ şi practic** (neglijează faptele, dă frâu liber imaginaţiei).

---

26 P.P. Ncvcaiiu. M. Zlate, Ţ. Creţii - „Psihologic", Ed. Didactica şi Pedagogică. Bucureşti. 1995.

F. Condiţiile unei bune observaţii:

- Stabilirea clară a scopului şi obiectivului urmărit-,
- Selectarea formelor ce vor fi utilizate, a condiţiilor şi mijloacelor necesare;
- Elaborarea unui plan viguros de observaţie;
- Consemnarea imediată a celor observate;
- Efectuarea unui număr optim de observaţii;
- Desfăşurarea şi în condiţii variate;
- Să fie maximal discretă.

II. Metoda experimentului - este o metodă prin care se intervine efectiv, provocând intenţionat fenomenul, izolând variabilele dependente de altele care ar putea interveni, devia sau perturba manifestarea fenomenului investigat - variabile independente.

- Variază şi modifică condiţiile dc manifestare a fenomenelor pentru a sesiza mai bine relaţiile dintre variabile şi experimente.
- Repetă fenomenul pe acelaşi subiect sau pe subiecţi diferiţi pentru a determina legitatea lui dc manifestare.
- Compară rezultatele obţinute trăgând concluziile.

III. Metoda convorbirii

A. Constă în purtarea unui dialog ce presupune:

- Relaţia directă de tipul „faţă în faţă";
- Schimbarea rolului şi locului partenerilor;
- Sinceritatea deplină a subiectului;
- Existenta la subiect a capacităţii dc introspectare şi autoanaliză, evaluare şi autodezvăluire;
- Abilitatea cercetătorului pentru a obţine motivarea subiecţilor, angajarea lor în convorbire;
- Prezenţa la cercetător a unor capacităţi referitoare la gradul ridicat de sociabilitate.

B. Forme ale convorbirii

1. standardizată, dirijată, structurată, bazată pe formularea aceloraşi întrebări în aceeaşi formă şi ordine, tuturor subiecţilor indiferent dc particularităţile lor individuale;
2. semistandardizată, semidirijată, sc axează pe întrebări suplimentare, rcformularca altora, schimbarea succesiunii lor;
3. liberă - spontană, asociativă în funcţie dc particularităţile situaţiei în care sc desfăşoară, de cele psiho-individualc ale subiectului, dc particularităţile momentului când sc face;
4. psihoanalitică;
5. nondirectă.

IV. Metoda anchetei psihologice - constă în recoltarea sistematică a unor informaţii despre viaţa psihică a unui individ sau grup social, interpretarea acestora în vederea desprinderi semnificaţiei lor psiho-comportamentale.

Ancheta pe bază dc chestionar presupune stabilirea obiectivelor urmările, documentarea şi formularea întrebărilor lor.

A. Tipul întrebărilor:

- cu răspunsuri „da" sau „nu";
- cu răspunsuri libere, şi
- în evantai.

B. Greşeli în formularea întrebărilor:

- întrebări prea generale;
- Folosirea unui limbaj greoi; ■ Cuvinte vagi;
- Tendenţioase;
- Prezumtive;
- Ipotetice.

Ancheta pe bază dc întrebări sc bazează pc raporturile dintre participanţii aflaţi faţă în faţă.

V. **Metoda biografică** - se referă la istoria persoanei în cauză - mai este denumită **cauzometre saii cauzogramă - şi** este necesară în stabilirea profilului personalităţii persoanelor.

VI. **Metoda analizei produselor activităţii** - Această metodă se referă la compuneri, desene, creaţii literare, materializate în diverse disponibilităţi psihice, informaţii despre însuşirile psihice ale individului.

VII. **Metoda psihometrică** - vizează măsurarea capacităţilor psihice ale individului în vederea stabilirii nivelului lor de dezvoltare, validitate, fidelitate, standardizarea, eşalonarea.

Clasificarea metodelor

- **După modul de aplicare:** individuale şi colective;
- **După materialul folosit:** verbal, ncvcrbal;
- **După durata lor:** cu timp strict determinat, cu timp la alegerea subiectului;
- **După scopul urmărit:** teste dc performanţă, comportament, cunoştinţe, nivel intelectual, atitudini, inteligenţă.

VIII. **Metoda modelării şi simulării** - constă în crearea unor scheme logice ale organizării şi desfăşurării diferitelor funcţii psihice: percepţie, gândire, memorie.

Strategii de cercetare psihologică:

- **Strategia cercetării genetice** - studierea genezei, evoluţiei fenomenelor psihice a comportamentelor în plan istorico-filo-genctic şi individual-autogcnelic;
- **Strategia cercetării comparate;**
- **Strategia cercetării psiho-patologice** - cc constă în studiul tulburărilor sau devierilor funcţiilor psihice şi comportamentale în scopul completării şi precizării legilor generale şi particulare dc organizare şi manifestare a psihicului normal;
- **Strategia cercetării longitudinale** - presupune urmărirea unuia şi aceluiaşi individ dc-a lungul mai multor etape ale evoluţiei lui;
- **Strategia transversală** - constă în cercetarea mai multor indivizi aliaţi la niveluri diferite de dezvoltare.

11.2.4. Comportamentul normal şi comportamentul deviant **A.** Comportamentul normal

Luat în ansamblul său. comportamentul uman sc explică prin totalitatea faptelor, actelor, reacţiilor notorii, vcrbal-afectivc - prin care o persoană răspunde solicitărilor de ordin fizic sau social ale lumii externe. La nivelul persoanei, comportamentul apare ca un traducător dc atitudini; cele două categorii (normal şi deviant) aflându-sc în raporturi dc complementaritate. Atitudinea este un comportament virtual care la rândul ei este o atitudine explicită.

Decizia subiectului de a sc comporta într-un mod oarecare, exprimă măsura consistenţei uncia sau alteia dintre atitudini, gradul ci dc reprezentativitatc în acel moment pentru întreg sistemul atitudinal.

Pentru înţelegerea organizării comportamentului uman, afară de atitudini mai apar motivele - cu rolul lor dc suport energetic şi scopurile ca modele mentale care prefigurează şi orientează anticipat comportamentul, care la rândul lui se află în strânsă legătură cu conştiinţa, funcţionând sub controlul ci şi exprimă lumea internă a persoanei, decurgând ca o suită de evenimente, fapte, acţiuni care sunt reglate psihic, conştient şi voluntar.

Condiţia imediată a comportamentului este una psihică subiectivă, cauza producerii lui. Factorii determinanţi sunt obiectivi, rezidă din situaţiile dc viaţă cu care sc confruntă şi interacţionează persoana. In unele cazuri când comportamentul nu arc nici o legătură cu subiectul, acesta sesizează in situaţia respectivă existenţa unor factori care îl obligă la comportamente neaşteptate, deviate de la starea normală a „comenzii" interne.

Comportamentul exprimă o realitate psihologică dependentă simultan de lumea internă şi exteniă, în funcţie dc modul în care sc conjugă situaţia, cu atitudinea, motivul şi scopul. Nu este un simplu expozeu extern şi dezarticulat dc reacţii şi mişcări, fiind un lot unitar, integrat, graţie acţiunii unificatoare, pe care o exercită asupra Iui conştiinţa cu sistemele ci dc imagini reflectorii, mobiluri, scopuri care imprimă o nolă personală comportamentului.

Reacţia musculară poate fi înregistrată obiectiv şi interpretată fizic, ca o categoric psihologică cu rolul dc a servi ca întruchipare şi obiectivare a conţinutului intern al persoanei şi prin aceasta ca mijloc de cunoaştere a particularităţilor ei psihice de a permite confruntări cu realitatea şi implicit dc a întări şi confirma sau infirma, prin legături rclroaclivc anumite idei, stări şi atitudini ale persoanei.

Comportamentul tinde să devină mai complicat, mai coerent, căpătând, printr-un proces de reverberaţie, capacitatea dc a se autoreproduce, subiectul emiţând un răspuns în raport cu care se manifestă tendinţa de a-l repeta. Interpretarea afectivă a rolului comportamental, reprezintă variabilele „de ieşire" ale sistemului persoanei, în care se regăsesc sintetizate psihologia concretă a omului şi cerinţele sociale care decurg.

Desfăşurarea vieţii şi activităţii oamenilor sc face într-un spaţiu relaţional, inter-personal şi de gmp, iar dimensiunile comportamentului lor sc interpersonalizează, aflându-se într-o perpetuă interdependenţă şi interacţiune, fiecare individ influenţând comportamentul partenerilor cu care interacţionează, iar Ia rândul lui este influenţat şi depinde de comportamentul partenerilor dc interacţiune, care poate fi simetrică sau asimelrică. mai extinsă sau mai restrânsă. însă indiferent de nuanţele particulare, producerea ci este un fapl psiho-social logic. Oamenii îşi furnizează reciproc modele de comportament, susceptibile dc a fi transferate prin imitaţie de la unul la altul, luând naştere o circularilate inlercomportamcntală, caracterizată prin faptul că, spre deosebire dc relaţia stimulului fizic, reacţia comportamentală in planul interuman se manifestă ca sistem de stimuli şi ca sistem de răspunsuri: ceea ce întreprinde cineva pe linie de comportament incită la răspunsuri comportamentale din partea altcuiva, formând mecanismul de adaptare interpersonală.

Un rol important în comportament îl arc atitudinea, care este o organizare durabilă de motive, emoţii, percepţii în raport cu un anumit aspect al universului individual, reflectând fidel forma în care experienţa anterioară este acumulată, conservată şi organizată la individ în anumite condiţii, fiind cheia înţelegerii şi organizării comportamentului pc termen lung (nu se confundă cu comportamentul).

B. Comportamentul deviant

Comportamentul deviant arc premise psihologice, la nivel substanţial, unde se cercetează personalitatea comportamentală dcviantă a individului şi la nivel metodologic, unde sunt utilizate testele psihologice.

Comportamentele personalităţii biopsihologice cuprind toată zestrea nativă a individului, indiferent dacă unele caracteristici sc regăsesc şi la predecesori (dc ereditate) sau au un caracter înnăscut.

Atât calităţile cât şi deficienţele majore ale organismului, caracteristicile temperamentale, constelaţia aptitudinală a individului, constituie forţe determinante în comportamentul deviant.

Calităţile şi deficienţele majore ale organismului, cele vizibile şi mai puţin vizibile îşi pun amprenta în mod hotărâtor asupra personalităţii, oamenii cu un organism bine structurat, cu o înlăţişarc atrăgătoare au o siguranţă de sine, comportamentul lor fiind determinat în mare parte dc constituţia lor fizică. Sentimentul inferiorităţii este o caracteristică a infractorilor, care este influenţată dc temperament, dc înzestrarea aptitudinală a personalităţii.

Inteligenţa dacă nu este asociată cu onestitatea (socială pozitivă) poate să evolueze în direcţia formării unei personalităţi negative dc escroc, şantajist, delapidor.

Un rol important îl au componentele sociale, referitor la efectele acţiunii unor agenţi dc natură socio-culturală (mediu social, fenomenul învăţării ca substrat şi mecanism al educaţiei spontane şi instituţionalizatc) traduse în structuri achiziţionate (caracter, atitudini) care, pc măsura consolidării lor devin forţe motrice care modelează comportamentul.

Atitudinea individului dc a se comporta într-o situaţie, maniera sa atât faţă dc alţii, cât şi faţă de sine, constituie fundamente ale caracterului, care determină formarea unei personalităţi echilibrate (om sociabil, acliv, exigent faţă de sine) sau formarea unei personalităţi deviante (bănuitor, distant, nepăsător faţă de alţii, cu o marc doză de egoism).

Comportamentul deviant al infractorului trebuie studiat din perspectiva sinergetică care implică:

- Cercetarea clinică pentru reconstituirea antecedentelor personale şi patologice ale subiectului;
- Examinările paraclinicc care au un rol principal în probarea şi obiectivarea diagnosticului clinic şi dc aprofundare a etiopatogeniei unor tulburări (investigaţii dc laborator, radiologie, encefalografie);

- Investigaţii biogcnetice, având ca premisă rolul factorilor ereditari în structurarea personalităţii, iar ca scop identificarea concretă a factorilor dc creditate;
- Interpretarea ncurofiziopatologică pentru explicarea cauzalităţii manifestărilor agresive de comportament cu răsunet antisocial legate de condiţiile biopsihologicc care le exacerbează sau declanşează.

Cercetarea sociologică[27] presupune două obiective:

a) pentru reconstituirea personalităţii delicventului, a modului în cane s-a încadrat în mediul social, a incidenţelor conflictuale şi a modului cum acestea au fost soluţionate;

a) orientarea asupra posibilităţilor de reechilibrare şi reinserţie socială.

Rezolvarea mcdico-lcgală prin furnizarea datelor medicale, obiectiv pe baza cărora sc concluzionează asupra stării de imputabilitate (conştiinţă, discernământ), va permite:

a) aprecierea corectă asupra stării psihice a personalităţii deviante prin precizarea diagnosticului, excluderea simulării sub ţoale formele în care aceasta sc poate manifesta;

b) determinarea trăsăturilor esenţiale ale personalităţii analizate din perspectiva sinergetică;

c) natura şi evoluţia tulburărilor care au însoţii sau au precedat săvârşirea actului dcvianl şi dacă acesta prezintă riscul de cronicizare sau agravare;

d) aprecierea asupra periculozităţii trăsăturilor de personalitate şi a tulburărilor de comportament care au precedat sau însoţit comportamentul deviant.

Din punct dc vedere juridic actul infracţional este rezultatul comportării negative a fiinţei umane responsabile în raport cu cerinţele normelor penale pozitive.

Există o margine de toleranţă socială faţă de comportamentele deviante aparente sau ascunse care nu periclitează semnificativ bunul mers al societăţii.

In cazul în care comportamentul deviant manifestat pune în pericol valorile fundamentale ale societăţii (viaţa oamenilor, proprietatea, etc.) devine infracţiune şi este sancţionat ca atare dc societate, ori ca expresie extremă a comportamentului observat (anormal) care atrage nu numai sancţiunea ci şi demersuri terapeutice medicale.

Devianml acţionează divcrgcnl faţă dc nonnele existente, fiind un element creator dc nou în societate, cu condiţia ca activitatea comportamentală a devianţei să fie pe linia progresului social.

Prin comportament deviant se înţelege totalitatea faptelor, reacţiilor, prin care o persoană răspunde solicitărilor dc ordin fizic sau social, printr-o distanţare semnificativă dc la normele dc convieţuire ale lumii externe.

într-un comportament deviant se manifestă în mod normal şi caracteristicile temperamentale (cele înnăscute) ale subiectului, iar devianţa ca atare reflectă o stare conflictuală a individului cu ambianţa socială, care este generată fie dc insuficienţe educative, fie dc disfuncţii sociale sau dc concurenţa ambilor factori.

Delicventa juvenilă desemnează ansamblul abaterilor şi încălcărilor de norme sociale sancţionate juridic, săvârşite dc minori până la 18 **ani.** Dcvian|a în categoria minorilor apare ca urmare a înclinaţiei spre agresivitate (latentă sau manifestă), bazată **pc** un fond de ostilitate şi negare a valorilor socialmente acceptate, inadaptarea socială provenită din exacerbarea sentimentului de insecuritate pc care individul caută să-l suprime (ex.: prin schimbarea domiciliului, vagabondaj, evitarea formelor organizate de via|ă şi activitate), duplicitatea conduitei manifestată în discordanta dintre comportamentul tainic, intim în care sc pregăteşte infracţiunea şi nivelul comportamental dc relaţie cu societatea prin care îşi trădează dc multe ori infracţiunea.

Uneori dezechilibrul existenţial este exprimat prin patimi, vicii, perversiuni.

Din punct de vedere fizic, delicvenţii sunt de constituţie mezomorfă (solizi, au forţă musculară marc), cu atitudini ostile, sfidătoare, sunt plini **de** resentimente, suspiciuni, încăpăţânaţi, dornici de afirmare în grup, cu spirit **dc** aventură, neconvenţionali, iar ca temperament sunt energici, neastâmpăraţi, impulsivi, agresivi, distructivi (adesea sadici).

Din punct dc vedere psihologic, delicvenţii tind spre exprimări diverse socio-culturale, şi provin în proporţie mult mai marc decât cei din grupul de control, din familii neînţelegătoare, ncafcclivc, instabile, lipsite dc ţinută morală.

Nevârstnicii şi tinerii care au venit în conflict cu normele legale şi morale prezintă caracteristici distincte, atitudini nefavorabile faţă de legi şi muncă, faţă de ei înşişi, părinţi şi alte persoane.

„Delicventul este un initlivid care aparent arc un surplus de experienţe neplăcute şi care simte că trăieşte înlr-o lume disconfortantă, ameninţătoare."[28]

Influenţele educative, reeducative, recuperative, trebuie sâ pătrundă în personalitatea minorului delicvent depăşindu-se aspectul formal prin utilizarea adecvată **a** unor metode şi procedee eficiente.

C. Criteriile dc clasificare a delicvenţilor

Criteriile dc clasificare a delicvenţilor sunt determinate de:[29]

- **prezenţa sau absenţa intenţiei:** acte delicvente spontan-intenţionatc, acte premeditate etc;
- **numărul infracţiunilor comise:** prima infracţiune, mai multe infracţiuni;
- **gradul dc normalitatc psihică:** anormal (bolnav) - normal;
- **gradul de responsabilitate:** perfect responsabil, intelect redus, intoxicaţie, dezorganizare psihică;
- **motivaţia ce stă la baza conduitei delicventului:**

a) **predominant extrinsecă** (interesul principal orientat spre atingerea unor scopuri);

---

27 ti. C. Rădulcscu „Curs de psihologie", Ed. Esolcra, Bucureşti, 19%.

28 A. Roşea - „Delicventul minor", l-d. Institutului dc Psihologic. 1932.

29 V. Dragomirescu „Psihologia comportamentului deviant", Ed. Ştiinţifica .lopcdicS.

b) **predominant intrinsecă** (interesul este orientat spre aspectele de conţinut ale activităţii antisociale).

Insuficienţa maturităţii sociale a unor persoane, conform teoriei disocialităţii, pune accentul pc factorii psiho-sociali, care sc exprimă în:

a) neacccplarea colectivităţii, a societăţii;
b) falsa percepţie socială a celor din jur;
c) lipsa aprofundării şi evaluării adecvate a consecinţelor actelor comise;
d) respingerea rolului social cc i s-a acordat înainte de a deveni delicvent şi pe care i-**1** pretindea colectivitatea.

Delicventa este determinată dc o scrie dc factori, interni - individuali şi externi - sociali. Cu privire la factorii interni, aceştia includ: particularităţile şi stnictura neuro-psihică precum şi particularităţi ale personalităţii în formare şi care s-au format sub influenţa unor factori externi familiali. în a doua categorie, intră factorii socio-afectivi şi educaţionali din cadrul microgrupurilor şi macrogrupurilor umane, în care trebuie să se integreze treptat, copilul şi tânărul începând cu familia.

Cauza conduitei delicvente este legată de efectele specifice ale „întâlnirii" celor două categorii dc factori, iar cunoscând acest lucru se poate interveni în direcţia prevenirii alunecării cât mai pronunţată spre dcviantă, ca urmare a modificării în ambele planuri: extern (social, educaţional, relaţional) şi intern (reorganizare psihică, intervenţii corectiv-constructive. terapie, etc).

1. Factorii neuro-psihici

- Disfuncţii cerebrale relevate prin EEG. Prin această metodă s-a observat că undele sunt găsite mai frecvent la recidivişti. Dată fiind frecvenţa marc a anomaliilor de traseu EEG la preadolescenţi şi adolescenţi delicvenţi, este necesară semnalizarea acestora din momentul descoperirii lor în scopul dispensarizării acestor subiecţi, pentru control şi supravegheri de specialitate.
- Examenul EEG trebuie însoţit şi de alte investigaţii medicale şi psihologice;
- Trebuie studiate antecedentele şi climatul familial în care trăieşte subiectul.

2. Deficienţele intelectuale - sc referă la carenţele în ceea ce priveşte dezvoltarea lor psiho-intelectuală. Capacităţile intelectuale reduse îi împiedică în anticiparea consecinţelor şi implicaţiile acţiunilor întreprinse.

Delicventul trăieşte mai mult în prezent, desfăşurându-şi acţiunile sale sub presiunea impulsurilor şi trebuinţelor presante, are dificultăţi dc anticipare pc plan mental, a urmării infracţiunii, reduse în gândire, absenţa emoţiilor şi înclinaţiilor altruiste simpatice, lipsa frânelor condiţionate ce se află la baza incapacităţii dc a-şi controla şi înfrâna tendinţele, impulsurile carc-**1** împing la acte antisociale, sugcstîbilitatc mărită.

3. Tulburări de afectivitate y

Afectivitatea joacă un rol important în viaţa şi activitatea individului uman, iar orice abatere dc la normal creează probleme serioase pc linie adaptativă. Minorii delicvenţi sc caracterizează prin nivel insuficient de maturitate, sau stări dc dereglare a afectivităţii.

Insuficienţa maturităţii afective sc caracterizează prin:

- Lipsa unei autonomii afective, ceca cc duce la creşterea sugestibilităţii;
- Insuficienta dezvoltare a autocontrolului afectiv legat de insuficienta cunoaştere şi capacitate de stăpânire a reactivităţii emoţionale;
- Slaba dezvoltare a emoţiilor şi sentimentelor superioare, a celor morale;
- Stări dc dereglare a afectivităţii:

a) De frustraţie afectivă şi sentimentală;
b) Conflicte afective;
c) Instabilitate afectivă;
d) Ambivalenţă afectivă;
e) Indiferenţă afectivă;
f) Absenţa emoţiilor şi a înclinaţiilor altruistice şi simpatetice.

- Instabilitatea cmotiv-acţională caracteristică, specifică delicvenţilor, care este diferita faţă de a omului obişnuit, la care aceste relaţii sunt relativ stabile, rezultate determinate în parte de ambianţa şi de sistemul de valori etico-sociale.

Stabilitatea omului normal sc realizează prin durata reacţiilor sale reglate voit şi conştient, lipsa de oscilaţii excesive, constanţa acestor reacţii care rămân calitativ şi cantitativ, relativ identice, în raport cu stimulii declanşatori.

Delicventul este instabail emotiv-activ, clement care în relaţiile lui trădează discontinuitatea, prin salturi nemotivate de la o extremă la alta, inconstanţă în reacţii faţă de stimuli. inconstanţă dc origine endogenă specifică.

Instabilitatea cmotiv-acţională apare ca o trăsătură emoţională a personalităţii defromate a delicventului minor sau adult, ca fiind o latură unde traumatizarca personalităţii sc evidenţiază mai bine decât pc planul componentei ei cognitive.

Instabilitatea se asociază cu agresivitatea ducând la reducerea pragului dc delicventă şi la săvârşirea unor infracţiuni prin acte dc violenţă.

4. Tulburări caractcriale

Caracterul, în calitatea lui dc nucleu al personalităţii, se formează şi sc dezvoltă în antogeneză, fiind dependent dc ansamblul condiţiilor şi împrejurărilor în care trăieşte individul uman în mod nemijlocit, de ansamblul factorilor de ordin socio-cultural care influenţează şi modelează procestd dezvoltării antogenetic.

Climatul educaţional familial este o formaţiune psiho socială complexă, cuprinzând ansamblul dc stări psihice, moduri dc rclaţionare interpersonală, atitudini cc caracterizează grupul familial o perioadă mai marc dc timp. poate fi pozitiv sau negativ, interpunându-sc ca un filtru între influenţele educaţionale exercitate de părinţi şi activităţile comportamentale realizate la nivelul personalităţii copiilor.

Climatul educaţiei familiale poate fi analizat după mai mulţi indicatori:

- Modul de raportare interpersonală a părinţilor (nivelul de apropiere şi înţelegere, acordul sau dezacordul în legătură cu diferite probleme) la problemele copiilor;
- Dinamica apariţiei unor stări tensionale şi confiictualc;
- Gradul dc deschidere şi sinceritate al copilului în raport cu părinţii.

Familiile dezorganizate, familiile incomplet unite sau nelegitime, dezmembrate, tip „cămin gol", familiile în criză datorilă unor cauze ce determină absenţa temporară sau

permanentă u unuia dintre soţi, existenţa în cadrul familiei a unor situaţii care determină fundamental eşecurile comportamentului, îi determină pe copii la adoptarea unor atitudini anti-socialc individuale sau în grup, când de multe ori sunt dirijaţi de către indivizii maluri sau chiar dc câlrc proprii părinţi sau a unuia dintre ei.

Activitatea profilactică sau preventivă presupune luarea măsurilor dc intervenţie din partea factorilor sociali, educaţionali, peniru preîntâmpinarea conduitei delicvente.

Delicvenţii minori prezintă un tablou comportamental specific constând în obiectivarea unei structuri de personalitate ncechilibratc cu o serie de componente afectate, cum sunt cele motivaţional-afcctivc. atitudinal-rclaţionalc, volitiv-caractcrialc.

Profilul psiho-comportamcntal al delicventului minor se caracterizează prin: imaturilate afectivă şi socială, rezistenţă scăzută sau frustraţic, valoare crescută a agresivităţii şi ostilităţii, având o influenţă deosebilă cadrul familial caracterizat prin vicii (alcoolism, agresivitate, promiscuitate morală şi sexuală).

Prevenirea comportamentului deviant la unii indivizi sc realizează prin măsuri juridico-socialc. în cazul minorilor, pentru determinarea tuturor cauzelor şi condiţiilor care au generat comportamentul deviant, un rol hotărâtor îl arc conduita atitudinii în familie şi societate. Reintegrarea socială a delicvenţilor presupune reabilitări timpurii, în funcţie dc atitudinea comportamentală, individualizarea măsurilor şi procedeelor de reeducare în funcţie dc particularităţile dc vârstă, caracteristicile psiho-comportamenlale ale fiecărui delicvent în parte.

11.3. Factori psihologici implicaţi în relaţia interpersonală cetăţean-funcţionar public

11.3.1. Timiditate. Afectivitate. Agresivitate

Observaţiile ncinspirale, pripite, trecerea în grabă dc la o impresie la alta, multiplicitatea imaginilor, lipsa dc regulă şi efort împiedică dezvoltarea spiritului.

O serie de factori psihologici angajează relaţia funcţionar public - cetăţean, dându-i conţinui uman, viaţa concretă colorând-o în sensul perfectibilităţii şi omeniei, altcrnând-o cu o scrie dc dificultăţi şi disfuncţii.

a) Timiditatea - este o trăsătură psihologică a personalităţii ce se manifestă printr-un comportament defensiv anxios, ezitant şi astenic, putând genera chiar tendinţa de adaptare nuanţat negativă la exigenţele vieţii sociale (oportunism, scnilism, lipsă de răspundere, implicare, suspiciune, ele).

Psiho-analilic. trăsăturile timidităţii sunt explicabile prin dificultăţile de adaptare ale micii copilării, prin conştientizarea culpabilă a unor complexe, prin evoluţia într-un climat ofensiv, ostil.

Dezavantajul este faptul că în relaţia interpersonală timidul manifestă nesiguranţă, reţinere dictată dc noţiuni supraexigente.

Depăşirea timidităţii printr-un efort de autocontrol este o necesitate permanentă a funcţionarului public, acesta trebuind să-şi asume responsabilităţi majore, să aibă iniţiativă şi curaj, insuflând aceste sentimente şi cetăţeanului cu care intră în contact.

Funcţionarul public trebuie să cunoască la rândul său că cetăţeanul timid este lipsit de îndrăzneală, de încredere în sine. iar în relaţiile cu reprezentantul autorităţii este ruşinos, sfios, motiv pentru care trebuie încurajat, „înţeles şi ocrotit" în demersurile sale de a-şi afla dreptatea.

b) Afectivitatea - sc defineşte ca fiind sensibilitatea în sensul rezonanţei intime cu care, la nivel de trăire emoţională, este resimţit efectul stimulărilor externe plăccrc-ncplăccrc, bine-
rău. frumos-iirâl.

Din această direcţie pentru funcţionarul public hiperemotivitatca comportamentală, sensibilitatea exagerată, impresionalitatca, sunt dezavantaje, ducând la scăderea vigilenţei, acurateţei discriminării raţionale, capacităţii de acţiune şi hotărârii.

Ca om, funcţionarul public, magistratul are şi el stări şi reacţii cmoţional-afective, mai mult sau mai puţin profunde.

Exerciţiul profesional constă nu în reprimarea totală a stărilor cmoţional-afective, ci în autocontrolul adecvat al acestora, ca sens, valoare şi grad de intensitate în raport cu al'ectivităţilc pc care le îndeplineşte. Emoţiile pozitive în raport cu cetăţenii constituie o formă dc ataşare sufletească a funcţionarului public faţă de oameni, o garanţie în sensul constituirii unui cadru raţional oplim al înfăptuirii actului dc justiţie.

c) Agresivitatea psiho-coinportamentală - reprezintă o formă intcr-rclaţională tensionată, ofensivă cu caracter disjunctiv, inhibitoriu, manifestată prin violenţă verbală, ameninţare, atitudini, posturi, gesturi dc lovire menite să aducă interlocutorului agresor o satisfacţie fizică, psihică sau materială. Deşi în mod frecvent tendinţa curentă a omului, agresivitatea nalivă este dc a răspunde unei opoziţii cel puţin printr-o conduită agresiv verbală,
funcţionarul public este nevoit să evite permanent soluţionarea în acest fel a eventualelor relaţii dc agresivitate în raport cu solicitările şi interesele cetăţeanului. Trebuie avut în vedere,
totodată faptul că mai totdeauna tachinarca, batjocorirea, aroganţa, ameninţarea, umoml, chiar
aflate în exces în relaţia interumană, pol determina evoluţia raporturilor către confruntarea care poate deveni aculă, degenerând în acte dc violenţă fizică. Clari în expresii, civilizaţi, fermi în atitudini, dar nu rigizi şi cât sc poate de concilianţi şi moderaţi în expresia verbală, funcţionarii publici vor răspunde la solicitările cetăţenilor fără a da dovadă de slăbiciune sau incompetenţă (evitarea angajării, tăcere, sustragere) printr-o manieră inteligentă dc continuă adaptare Ia situaţie. Trebuie evitat ca agresiunea verbală să degenereze şi să ajungă la violenţă.

Pentru a dezamorsa agresivitatea verbală este indicată alegerea cuvintelor, sensul frazelor, intonaţia, ticurile, mimica, gcstualilalca, acestea fiind unele repere care pot modifica percepţia şi cspcctanţaîn raport cu demersul relaţiei intcrpersonale. Tactic, funcţionarul public trebuie să răspundă în aşa fel încât ceea cc spune să provoace la interlocutor modalităţi noi dc intcr-rclaţionare în sensul înţelegerii unor situaţii şi sensuri, liniştirii, calmării şi dezamorsării agresivităţii verbale. Inetracţiunea dintre cadml normativ restrictiv pc care funcţionarul public îl exercită şi toleranţă, constituie o adevărată artă în al cărei conţinut se subînscriu o seric dc strategii comportamentale. Având o determinare complexă şi o structură plurivalentă aceste slrategii comportamentale generează şi presupun multiple implicaţii: culturale, economice, politice, religioase, sociologice. O conduită corectă a oamenilor nu este reglată exclusiv pc norme juridice şi morale. în raporturile interumanc acţiunea persuasivă a funcţionarului public de înlăturare a conduitelor agresive va lua în calcul opiniile, prejudecăţile, credinţele, obiceiurile, tradiţiile, nevoile cotidiene, aspiraţiile politice, religioase, ale fiecărui individ sau grup asupra cămia acţiunea persuasivă se exercită.

11.3.2. Determinanţi psihologici ţinând dc temperament

Temperamentul reprezintă latura dinamico-cnergetică a personalităţii umane, reflcctându-sc în raport cu norma juridică în conduite, fie de asimilare, subordonare, fie de refuz, insubordonare a acesteia, jucând totodată un rol important în condiţionarea configuraţiei şi dinamicii relaţiilor intcrpersonale.

Persoanele cu temperament sangvin se adaptează uşor la cerinţe şi exigenţe normativ-juridice noi, intră fără dificultăţi prea mari în raporturi cu funcţionarii publici deşi nu prea acceptă uşor sugestiile acestora dat fiind o excesivă încredere în forţele proprii. Sangvinii sunt siguri pe ei, îndrăzneţi, fermi, rapizi în luarea deciziilor şi sc încadrează relativ fără dificultate într-un cadru juridic - legislativ nou.

Persoanele cu temperament flegmatic, au un ritm mai lent al vieţii sufleteşti, mimica şi gestica lc este mai puţin exprimată , abandonează mai greu vechile stereotipii şi deprinderi, inclusiv cele legale de subordonarea în raport cu norma juridică, date fiind opţiunile lor mai mult conservatoare. Sunt ceva mai rezervaţi, nu-şi manifestă pregnant opiniile şi scopurile, chibzuiesc mult până iau decizii. Sunt de regulă receptivi la sugestii, însă punerea în practică a unor orientări se face lent şi cu întârziere.

Persoanele cu temperament coleric sunt hipersensibile, mobile în gândire şi gestică, au reacţii rapide şi nestăpânite. Deseori devin chiar impulsive mai ales în faţa unor obstacole, inclusiv în faţa normei juridice menită a le periclita o serie de interese. Din rândul acestora sunt recrutaţi indivizii critici şi contestări ai unor situaţii şi raporturi noi, pc care Ic percep ca frustrante. In munca persuasivă cu aceslc persoane se va avea în vedere faptul că suportă cu greu contrazicerile şi sugestiile, motiv pentru care se va insista în a le fi explicat cu răbdare sensul noilor realităţi la care trebuie să sc alinieze.

Persoanele cu temperament melancolic manifestă o rezonanţă emoţional-afectivă crescută, fiind timizi şi impresionabili. Sunt îndeobşte oameni liniştiţi şi calmi, aparent nehotărâţi, ezitanţi în exprimarea opiniilor şi intenţiilor. Pentru a se integra noilor cerinţe social-juridicc ori comportamentale, deseori apelează la consilierea funcţionarului public, vădind un interes crescut în cunoaşterea noutăţilor juridic-legislative.

în raport cu persoanele melancolice, funcţionarii publici trebuie să acţioneze eu răbdare, delicateţe şi lact, riscând în sens contrar ca melancolicii să devină refractari şi suspicioşi. Indiferent de tipologia temperamentală a cetăţenilor aliaţi în contact cu funcţionarul public, acesta din urmă nu va recurge niciodată la argumente cu caracter negativ: argumentul poziţiei personale, argumentul autorităţii, argumentul ameninţării, argumentul aluziei, argumentul insultei.

în exerciţiul contactului intcrpersonal, funcţionarul public va apela la argumente cu caracter pozitiv: explicaţia, comparaţia, analogia, diverse structuri dc raţionament (dilema, inducţia, deducţia, paradoxul, reducerea la absurd, alternativa) practica demonstrând că, dublate de ton, gestică şi toleranţă, aceastea garantează moralitatea relaţiilor interpersonalc.

11.3.3. Determinanţi psihologici ţinând de caracter

Nimic nu este mai greu dc cunoscut decât constituţia unui individ dat. Caracterul exprimă profilul psiho-moral relativ constant al personalităţii şi profilează câteva cerinţe în faţa strategici persuasive a funcţionarului public, în acest sens întâlnim:

a) omul dificil - nu trebuie contrazise părerile sale, trebuie ascultate, este pretenţios şi schimbător, sc hotărăşte greu şi revine paradoxal asupra propriilor hotărâri. Din discursul său, trebuie evidenţiate inadvertenţele flagrante care ulterior evidenţiate logic trebuie să-i fie prezentate persuasiv prin procedeele explicaţiei, reducerii la absurd, comparaţiei;

b) omul a-tot-ştiutor - este tipul care sc consideră competent în legătură cu orice problemă şi este doritor să tacă in orice împrejurare dovada acestei competenţe. în raport cu acesta, funcţionarul public va acorda o strategie persuasivă din care sâ rezulte raportul formal cu opiniile sale folosind însă orice prilej dc a-l dirija către spiritul şi cadrul legal corespunzător;

c) omul nehotărât - chibzuieşte îndelung până să accepte o idec, un sfat, o nouă cerinţă sau normă. Este foarte atent la valoarea dc adevăr a acestora şi la modul dc argumentare al funcţionarului public, va insista îndeosebi asupra valorii sociale şi individuale, a comportamentului şi nu asupra obligativităţii unui anumit tip dc comportament.

d) omul impulsiv - prezintă note distincte caractcrial, caracterizate prin decizii subite în raport cu caracterul de noutate al unei împrejurări sociale, carc-I vizează. De regulă, se regăseşte în sfera caracterului dificil, nu trebuie contrazis, dar vom avea grijă să-i evidenţiem prin comparaţie demersuri similare, al căror final a fost dezatruos;

e) omul entuziast - este puternic impresionat dc tot ceea ce e spectaculos şi nou. inclusiv de norma juridică pe care găsind-o ordonatoare o respectă şi o compară, susţinând-o argumentat. în general, îşi construieşte conduite adaptive corect adecvate demersului social. Funcţionarul public va tolera acest entuziasm în comportamente dc durată.

11.**3**.4. Aspecte psihologice particulare ale contactului dintre funcţionarul public şi publice (grupuri sau mulţimi)

Anticiparea politicii publice şi pedepsirii reduce pierderea datorată infracţiunilor şi astfel măreşte bunăstarea socială descurajând pc unii infractori.

Noţiunea dc publice, grup sau mulţime pune în discuţie comportamentul care sc subordonează legităţilor desprinse din studiul psihologiei mulţimilor.

Individul uman se comportă în mod diferii în mulţime faţă dc situaţiile în care sc găseşte izolat.

Gustave Le Bon în lucrarea sa „Psihologia mulţimilor", face o distincţie clară între mulţimea de oameni, în sensul obişnuit al cuvântului, şi mulţimea psihologică. în mod uzual, noţiunea de mulţime, desemnează o adunare de oameni, dc indivizi oarecare, indiferent de naţionalitate, profesiune, sex, sau de împrejurări şi care se unesc întâmplător. Mulţimea psihologică sc creează în jurul unor întâmplări sau evenimente deosebite, care catalizează motivaţiile participanţilor uniţi afectiv în efuziuni emoţionale comune.

într-o astfel de mulţime psihologică, indivizii umani îşi pierd personalitatea conştientă, iar sentimentele şi ideile luluror sc orientează în aceeaşi direcţie. Aglomerarea respectivă dc oameni, devine o mulţime structurală sau o m ultime psihologică. Ea constituie o fiinţă unică supusă legii unităţii mentale a mulţimilor.

Trăsături psihologice distincte ale individului uman aflat în mulţime

Datorită „sufletului colectiv" al mulţimii, Gustave Le Bon, preciza că: aptitudinile intelectuale, individuale ale oamenilor sc şterg, distincţia dispare. Eterogenul se confundă în omogen, însuşirile inconştiente domină, mulţimile acumulează mediocritate, conducându-se

după instincic, crcăndu-se aşa-zisul spirit de turmă (în cazul mitingurilor, când rolul funcţionarilor publici este important datorându-sc în special unirii eforturilor dintre toţi funcţionarii publici - poliţie, justiţie, procuratură, primării, etc. - în vederea aplicării legilor şi a respectării acestora dc către toţi cetăţenii).

Individul dintr-o mulţime încearcă graţie numărului, sentimentul unei puteri invincibile, care îi permite să nu cedeze unor insistenţe, pe care izolat fiind, ar li fost nevoit să şi le înfrâneze. Mulţimea fiind anonimă, face ca sentimentul responsabilităţii, ca factor inhibam în acţiunile contrare legii, sâ dispară.

In cadrul mulţimii apare contagiunea mentală pc baza căreia individul sc subordonează interesului colectiv cu marc uşurinţă. Sugestibilitatca determină la indivizi caracteristicile psihologice ale grupului de referinţă (agresivitate, umor, veselie) pe care izolat individul nu le-ar ti putui dezvolta. In timp ce anumite facultăţi sunt anihilate altoie pot fi exaltate, exagerate prin reciprocitate şi imitaţie, sugestia fiind aceeaşi pentru toţi indivizii.

Sc poate conchide că cel puţin sub raport intelectual mulţimea este inferioară omului izolat. Impulsive, iritabile, cu o modalitate adesea contradictorie, mulţimile nu au o voinţă statornică, tocmai pentru faptul că nu au o gândire proprie. Simplitatea şi exagerarea sentimentelor mulţimilor, constituie motivele care le apără de îndoieli şi incertitudini, iar sugestibilitatca exagerată le împinge ades la acţiuni extreme.

Pentru individul component al mulţimii psihologice nu există „imposibil", certitudinea invulnerabilităţii şi impresie forţei dc moment generând acte şi sentimente dc contagiune, imposibile pentru individul izolat.

Aflaţi în contact cu mulţimile în exerciţiul aplicării legii, funcţionarii publici întâmpină serioase obstacole în calea derulării fireşti a unor relaţii normale, civilizate cu indivizi care le compun.

lată dc cc cunoştinţele de psihologie sunt un argument în plus care dau o bază solidă pregătirii profesionale şi experienţei funcţionarului public în excitarea atribuţiilor sale, cc trebuie să decurgă firesc, normal şi legal.

11.4. Concluzii

Etica funcţionarilor publici cuprinde şi studiază o scrie dc valori morale cu specificitatea lor, integritatea personalităţii de pe poziţia acţiunii de asigurare a ordinii dc drept. Ea arc în vedere relaţiile profesionale interumanc, datoria profesională şi responsabilitatea, normele, principiile, atitudinile şi îndatoririle cc stau la baza activităţii funcţionarilor.

Cerinţele moralei funcţionarilor publici sunt cuprinse în jurământ, în regulamente, ordine şi instrucţiuni, ca parte componentă a condiţiei acţiunii dc asigurare a ordinii şi liniştii publice, dc înfăptuire a justiţiei.

Morala funcţionarului public este definită ca o formă a conştiinţei sociale care reflectă şi fixează ansamblul sentimentelor, deprinderilor, convingerilor, atitudinilor, principiilor şi normelor care privesc raporturile dintre individ şi colectiv (familie, naţiune, stat, societate), care sc manifestă în fapte, în modul de comportare a individului în toate ipostazele vieţii.

înţelegerea adaptării unei conduite corecte faţă de colectivitate, de semeni, nu este impusă din afară, ci decurge dintr-un impuls interior al individului.

Simţul moral nu este înnăscut. Normele morale devin un impuls interior al omului datorită educaţiei, însuşirii exigenţelor, moravurilor, obiceiurilor, deprinderilor promovate de societate.

Impulsul interior de a-l ajuta, respecta şi „saluta" pe semenul tău. există doar dacă ai învăţat acest lucru şi ai o anumită convingere cu privire la necesitatea respectării lui. însuşi obiectul muticii funcţionarului public îl constituie faptele şi comportamentele oamenilor în diferite ipostaze.

Din cele mai vechi timpuri şi până în zilele noastre, gânditorii au fost preocupaţi şi viitorul omului, de opoziţia dintre bine şi rău, căutând să elaboreze norme şi principii dc comportare morală, înlemeiate pc bunul simţ, care să-i conducă spre o viaţă profundă şi demnă,"pc calea adevărului şi fericirii.

Raportarea binelui la socialul şi naturalul lumii înconjurătoare are caracter strict individual şi se exprimă prin conduita internă (trăirea subiectivă), şi prin conduită externă (comportamentul obiectiv).

Conduita umană a individului în raport cu mediul său dc relaţie cuprinde gama tuturor manifestărilor comportamentelor adaptalive.

Nici un om nu arc o conduită în afara unui scop. mediu, interes. Ia baza demersului oricărei conduite cu finalitate juridică stând gândurile, sentimentele, atitudinile şi faptele individuale.

Motivaţia conduitei umane presupune concordanţa dintre factorul extern stimulativ şi cel intern subiectiv cnergizator. găsindu-şi exprimarea în pregătirea pentru acţiune şi creşterea receptivităţii în raport cu stimularea externă.

Exigenţele psihologice care sc impun exercitării profesionale a actului administrativ, se deosebesc astfel:

a) sub raport intelectual - rezistenţa de a activa în regim dc solicitare psihofiziologică crescută şi risc profesional:

- ştiinţa şi arta relaţiilor cu comunitatea, arta persuasiunii şi convingerii, arta vorbirii retorice, arta politeţii de expresie mimico-gesticulară;
- capacitatea de a soluţiona sub aspect eficient, prompt şi legal, problematici socio-umanc care se derulează presant şi în condiţii mari de risc.

b) sub aspectul moral-volitiv - conduita funcţionarului public sc va oglindi în integritatea caractcrială (onestitate, modestie, virtute etc).

Conduita l u m i imun u l u i public trebuie să-şi găsească exprimarea în sentimentul de datorie împlinită, prin concordanta deplină între satisfacerea, în cadrul legal, a tuturor solicitărilor cetăţeanului şi sentimentele sale de a le fi dus la îndeplinire conform obligaţiilor care îi revin.

Motivaţia funcţionarului public este energizată dc sentimentul profund de a fi folositor semenilor săi. dc a apăra adevărul şi de a înfăptui justiţia statului de drept. Supusă unui continuu proces dc dezvoltare, diversificare, specializare şi perfecţionare, conduita funcţionarului public esle mereu perfectabilă. fapt care trebuie interiorizat dc către acesta, ca una dintre exigenţele sale motivaţionale.

CONSIDERAŢII FINALE

Autorii găsesc de cuviinţă să mulţumească acelora care au făcut posibilă finalizarea demersului dc faţă.

Răspunzând provocării de a aduce acasă „psihologia judiciară"[30] risipită în varii refugii ale domeniilor cunoaşterii, nu putem să nu ne exprimăm gratitudinea faţă dc cei care, în momente dc regretabilă obtuzitate, i-au oferit acesteia un generos „azil intelectual":

- prof. dr. Rodica Stănoiu - ministru dc justiţie - gazdă generoasă a clementului psihologic în eforturile de explorare criminologică a fenomenului infracţional;
- prof. dr. Valeriu Stoica - (ex) ministrul justiţiei - pentru introducerea psihologici judiciare ca disciplină distinctă în programa auditorilor de justiţie ai Institutului Naţional de Magistratură;
- prof. dr. Ion Ncagu şi prof. dr. Constantin Mitrachc - în ale căror întreprinderi pc terenul dreptului, elementul psihologic este de o remarcabilă permanenţă şi acuitate;
- prof. dr. Emilian Stancu - elemente de tactică criminalistică cu observaţii psihologice dc marc fineţe;
- prof. dr. lancu Tănăscscu - excelente trimiteri psihologice asupra laturii subiective a infracţiunii pe terenul penalului;
- prof. dr. Aurel Ciopraga - tactică criminalistică excelând în psihologia martorului şi sondarea vinovăţiei.

Şi nu în ultimul rând, distinşilor mei colegi: prof. univ. dr. Nicolac Mitrofan şi lector univ. avocat Zdrcnghca Voicu, citaţi selectiv în prezenta operă.

Un loc aparte în conturarea liniilor directoare ale tratatului l-au avut ideile excelenţilor noştri studenţi, care au finalizat lucrări dc licenţă în psihologie judiciară.

Tuturor le mulţumim!

30 Autorii înţeleg conotaţiile „psihologiei judiciare" din perspectiva obiectului, ca sferă dc extensie a realităţii studiate: act infracţional, privare de libertate, psihologie a cuplului penal victimă-agresor etc, in timp cc „psihologia juridică" s-ar referi, în sens restrâns, exclusiv la: martor-mărturic, interogatoriu, judecată, duci judiciar, psihologia apărării, prima înglobând-o pe cea din urmă.